ИСТОРИЯ НА СВЕТА

В ДАТИ

38 000 ПР.ХР.

1994 СЛ.ХР.

ПОЛИТИКА
ИКОНОМИКА

ИЗКУСТВО
НРАВИ
КУРИОЗИ

ИСТОРИЯ НА СВЕТА В ДАТИ

КНИГАТА СЕ ИЗДАВА С ЛЮБЕЗНАТА ПОМОЩ
НА ЦЕНТЪРА ЗА ИЗКУСТВА „СОРОС"
КЪМ ФОНДАЦИЯ „ОТВОРЕНО ОБЩЕСТВО"
СОФИЯ

**Изданието се препоръчва като учебен справочник
от Нов български университет.**

© Rodney Castleden

© Превод от английски и допълнения: Валерий Русинов

© Консултанти и съставители:
Анна Чобанова (музика)
Антоанета Бостанджиева (история на Китай)
Георги Цанков (българска литература)
Елена Дичева (чуждестранна литература)
Жеко Алексиев (архитектура и изобразително изкуство)
Красимира Гагова (средновековна история)
Милко Петров (политика, журналистика и медии)

Научен редактор: Кирил Йорданов
Издателски редактори: Красимира Михайлова и Милко Петров

Рецензенти:
Златозара Гочева
Калин Порожанов

© Художествено оформление и корица: Жеко Алексиев
© АТЛАНТИС

Книгата се издава с любезната помощ на Центъра за изкуства „Сорос“
към Фондация „Отворено общество“ – София

ИСТОРИЯ НА СВЕТА

В ДАТИ

(38 000 пр. хр. – 1994)

АТЛАНТИС

Ако преди десетина години някой се осмелеше да твърди, че изобретяването на презерватива е едно от великите постижения на цивилизацията, мнозина щяха да го приемат за несериозно. Днес, в условията на съвременната „Черна смърт" — пандемията на СПИН, подобно твърдение никак не изглежда лекомислено.

Едва ли някога ще се успокоят школарите, любители на ясното степенуване на „важно" и „неважно" в историческото знание. Затова едва ли някога ще бъде окончателно решен теоретичният спор за разликата между „събитие" и „исторически факт". Тази книга е предназначена за всички, които са склонни да приемат твърде практичната теза на автора на английското издание, че исторически факт е ***всичко случващо се в хода на цивилизацията, което има широк обществен отзвук по време на своето „случване" и което влияе, за добро или лошо, на човешкото поведение след това.***

В този справочник читателят ще се натъкне на познати и непознати факти, обстоятелства и имена, чието съчетаване предлага особена гледна точка — не на наблюдател, а на участник в събитията и на техен съвременник. Затова тук няма да се срещнат понятия като „Ренесанс" или „Велика революция", които не са били актуални за съвременниците. Специалистите от една или друга област (и период) на историята и културата могат безкрай да спорят върху интерпретацията на събитията, тяхната актуалност и подбор. Целта както на автора на английското издание, така и на колектива на българската му версия не е да разрешим или примирим противоречията между тях. Това не би било нито възможно, нито посилно, още повече в един ограничен обем. Все пак се постарахме да отстраним неточностите и непълнотите в английската версия, запазвайки духа ѝ — един непознат за българския читател ракурс към историята на човешката цивилизация, започваща от появата на „модерния" човек и отекваща в наши дни. Тъй като хронологията на Кяслдън приключва с 1993 г., статията за 1994 г. бе съставена въз основа на данни от справочния отдел на БТА.

По разбираеми причини историята на региона, който обитаваме и по-специално на България е слабо застъпена в подобни западноевропейски издания. Постарахме се, спазвайки деликатна пропорция, да включим значимите за българската история и култура факти и събития, които при това (според нас) се съизмерват и имат отглас не само в регионален мащаб. Целта на тези допълнения, вмъкнати в оригиналния текст с ***черен шрифт,*** *бе читателят да може да проследи жалоните на българското историческо и културно битие в контекста на световната цивилизация. Направихме го въпреки предизвикателството към собствените ни исторически митологеми — не е леко за патриотичното чувство да установиш, че това, което Крум Страшни е сторил с черепа на Никифор, е било повторено векове по-късно и от един африкански вожд с черепа на английския губернатор (впрочем достоверността на първия случай е съмнителна).*

Настоящият справочник предлага в телеграфен стил една калейдоскопична картина на човешката история, необикновена плетеница от взаимодействия между индивиди, групи и народи, както и между хората и заобикалящата ги среда — понякога с твърде предвидими, друг път — с неочаквани резултати. Надеждата ни е тя да помогне на читателя да усети по-добре своето собствено присъствие в историческия процес. Може би защото сме достатъчно скептични към себе си, ние сме склонни да приемем възгледа, че историческото битие, което днес споделяме, не представлява връх, а е само заглъхващ тон от безкрайно усложнено съзвучие. Затова нека по-често споделяме опиянението от взаимно новооткритото, вместо да се самозатваряме в килийките на вече известното. Оставихме и 6 свободни страници, на които читателят би могъл сам да допише историята до края на хилядолетието.

Този „трилър" на човешката цивилизация може да се прочете на един дъх. Може да се ползва и многократно — като удобен справочник — при всяка нужда да се връщаме към историята и при всяко настроение.

„История на света в дати" е предназначена за широк кръг читатели и може да бъде добро и ценно помагало за изучаващите световната история на цивилизацията. С нея издателство „Атлантис" поставя началото на своята нова поредица исторически справочници.

От издателския екип

Легенда:

△ *Архитектура*
🎨 *Изобразително изкуство*
📖 *Литература*
🎼 *Музика*

ПРЕДИ ХРИСТА

38 000 В Африка и Близкия изток по времето на горния палеолит (последната фаза на старокаменната епоха) се появява новият човешки вид Хомо сапиенс, надарен с по-малки физически сили, но с по-голям мозъчен капацитет от Неандерталския човек (наречен така по името на пещера в северна Германия). Хомо сапиенс бързо напредва, усвоявайки огромни територии, за сметка на съперниците си. Вероятно за пръв път хората колонизират Австралия и Северна Америка.

37 000 В Евразия настъпва междинно (интерстадиално) затопляне на климата (периодът Хенгело), в рамките на последното и най-значително оледяване, означено с названието Вюрм.

36 000 Хората, обитаващи планината Кармел в Палестина, са от преходен тип, нетипични неандерталци, което предполага, че „съвременният" човек може би е резултат от мутация – една бързо развила се разновидност. **От същия тип са и хората, обитаващи долното течение на Дунав, Деветашката пещера и пещерата *Бачо Киро* в България.**

35 000 Интерстадиалният период Хенгело приключва. През много по-студения период, последвал в Евразия, Хомо сапиенс се превръща в доминиращ вид на планетата. Тези „напреднали ловци" – кроманьонците – изтласкват неандерталците от ловните им райони. Въпреки това наследници на неандерталците оцеляват, намирайки убежище в значителни територии като о-в Ява и в отделни райони на Африка.

34 000 Възниква културата *Ориняк* (според находките в едноименна пещера в южна Франция).

32 000 Кроманьонците достигат Сирия. При езерото Мунго (Австралия) и околните езера заселниците се хранят с риба и раци. Готвят си храната в огнища и глинени камини.

30 000 В Сибир възниква културата *Диуктай*, произвеждаща каменни сечива, подобни на тези на по-късни северноамерикански племена, въз основа на което се допуска, че населението на тези два региона е генетично свързано. Сега настъпва интерстадиалният период Денекамп, друга фаза на затопляне на земния климат. По-умереният климат вероятно окуражава хората да заселят Сибир и по-късно ги подтиква да преминат сухопътния провлак, свързващ Сибир с Аляска. Кроманьонците достигат Италия, Испания, Португалия и Северна Африка. При Куева Морин (Испания) са намерени два гроба, покрити със земен насип; единият от намерените скелети е с отрязани ръце и крака. В яма са поставени дарове за покойниците – печено месо и охра.

Пещерното изкуство от Ла Фераси (Франция): животни и женски генитали, гравирани и нарисувани с боя върху варовикови плочи (горен палеолит)

28 500 Нова Гвинея се заселва от колонисти, пристигащи от Азия или Австралия.

27 000 Културата Ориняк във Франция отмира, заместена от културата *Гравет* (по името на пещера във Франция) – последна фаза на горния палеолит. Хората (Хомо сапиенс) приблизително по това време заселват Япония, макар че е вероятно да са я достигнали по плитчини или върху ледени блокове 5000 години по-рано. Приключва интерстадиалът Денекамп от ледниковия период Вюрм и климатът драматично застудява, особено в ширините със средна надморска височина. В централна Европа се появява размяната на кремък.

25 000 Кроманьонците от долината на Дордона (река във Франция) изобретяват въдицата (куки със стръв, които се вклиняват в устата на рибите, когато се дръпне рибарската корда) и харпуна. По сухопътна връзка между Сибир и Беринговия проток в Северна Америка проникват първите хора. Край езерото Мунго в Австралия умира една жена: черепът ѝ е идентичен с този на съвременните аборигени. Трупът е кремиран и това е най-старото известно в света трупоизгаряне.

23 000 **Динамичната култура Гравет се развива в централна и източна Европа. Тези ловци на големи мамути усвояват територии на запад и юг и се установяват стабилно на Балканите** и в Италия, след което проникват в южна Франция, Испания, Португалия и Британия. Пробивът на носителите на културата Гравет на изток стига до Урал. Те създават първите в света преносими произведения на изкуството, например откритата колекция от кости на мамут в Пжедмост (Чехия), с гравирани върху тях геометрични фигури. Двадесет души са погребани в една яма, дълга 40 метра, покрити с плоски камъни и раменни лопатки на мамути. Никога няма да се разбере какво събитие е причинило това масово погребение.

20 000 Във Франция (в средния период на горния палеолит) възниква културата *Солютре*, известна в централна Европа като *селетска култура* (на името на пещерата Селета в Унгария). Тя е характерна с изящните си листовидни кремъчни резци и остриета за копия и усъвършенстваната техника на ретуширане. В останалата част на Европа господства граветската култура. Наличието на женски гравирани статуетки от слонова кост, глина и дърво от този период говори за съществуването на култ към плодородието – зачатък на култа към Великата богиня – майка. Хората, обитаващи пещери в Гърция, ловуват диво магаре и събират растения. По същото време са заселени южните части на Австралия и е установено поселение в Тиапакоя в Мексико.

Фигура на ловец от слонова кост от Бурятия (Сибир)
Скални рисунки на мамут, кон и носорог от пещера в Урал
Фигурка на птица от слонова кост от района на ез. Байкал
Статуетки от изпечена глина (Павлов, Чехия)

Венера от Вилендорф (Австрия)
Статуетки от слонова кост на кон, носорог и мамут (Фьогелхерд, Германия)
Пещерни рисунки на коне; негативни отпечатъци на длани (Пеш Мерл, Франция)
Скулптура на жена, държаща рог на бизон (Франция)
Скални рисунки в пещерата Кооналда (Южна Австралия)

18 000 Приблизително по това време кроманьонците започват усвояването на Африка. Там се появяват микролитите. Тези първи върхове на стрели подсказват, че лъкът и стрелата вероятно са открити в Африка. **Подобни върхове на стрели се използват и в поселището в м. Побитите камъни край Варна**. Заедно с бързото разпространение на бумеранга това са най-сериозните изобретения в оръжейното дело преди откриването на барута. Морското равнище достига най-ниското си ниво за последните 100 000 години, маркирайки най-обширното разпространение на огромните ледени плочи, покриващи Канада и северна Европа: то спада на 130 м под досегашното си ниво и разкрива огромни пространства суха земя по континенталното крайбрежие.

16 500 Във Франция и централна Европа заглъхва културата Солютре, за сметка на културата Магдалена (или *мадленска култура*), характерна с изящната си малка скулптура. На планината Кармел (Палестина) хората отглеждат стада от газели. Господства умереният влажен (бореален) климат.

16 000 Къщи, изградени от кости на мамут (Межирич, Украйна)
Палатки от кожа и животински кости (Пушкари, Русия)
Кошероподобни хижи от камък и кал (Израел, Сирия, Иран, Ирак)

14 000 Край Медоускрофт, Пенсилвания (САЩ) се заселват хора. Със свиването на ледниците морското равнище започва да се вдига.
Скални рисунки от пещерата Ласко (Франция)
Копиехвъргачът от пещерата Мас'д Азил (Франция)
Венера от Леспюг (Франция)

13 500 Топенето на ледниците в Северна Америка причинява вдигане на морското равнище с ок. 40 м. Залети са огромни равнинни територии по крайбрежието.

13 000 Развитие на мезолита или среднокаменната епоха. **Разпространение на зърнени растения от Източна Европа и Средиземноморието към Индия.** В Близкия изток се използват кръгли камъни (хромели) за смилане на диви зърнени растения. Употребата им и в Австралия показва интерес към използването на зърнени диви култури за изхранване. Долината Юкон е заселена от хора, пресекли Беринговия проток по сухопътен мост.

12 000 В Ирак от азиатския вълк е опитомено кучето и то се използва за преследване на дивеч. Близо до Петра (дн. Ал Батра, Йордания) са одомашнени стада кози. Сухопътната връзка през Беринговия проток е залята от надигащото се море.

Рисунките от пещерата Алтамира (Испания)
Скални гравюри (Грото д'Адаура, Испания)
Гравирана табличка от еленова кост (Лортет, Франция)
Рисунките от пещерата Фон дьо Гом (Франция)

11 000 Разцвет на мезолитната епоха. С промените в климата в т. нар. „Плодороден полумесец" се разширяват териториите, залесени с диви зърнени треви. В Тайма (Колумбия) ловци убиват мастодонт. В Украйна мамутът е на изчезване.

10 500 Хората заселват южната част на Южна Америка. Обитателите на пещерите в Патагония ловуват гуанако и вид коне, който по-късно ще изчезне.

10 400 Започва краткият интерстадиал *Бьолинг*.

10 000 Интерстадиалът Бьолинг приключва. Начало на фазата *стар Дриас*, период на интензивно охлаждане на климата, през който ледниците в Британия се формират отново. Общността на ловци – събирачи в Месопотамия, опитомила кучето, одомашнява козата. В Близкия изток се обособява ключовата разновидност на мезолитната култура, *натуфийската*. Натуфийците (последна фаза на ловците) обитават територии, в които растат дивите предтечи на житото и ечемика. Те използват сърпове (с набити върху кости кремъчни микролити), хромели, чукала и хавани за жътва и обработка на дивите зърнени храни. С подобряването на хранителните източници населението нараства; съществуват натуфийски селища с по 50 къщи (кръгли хижи) с големи некрополи. Натуфийците все още не познават керамиката, тъкачния стан, отглеждането на растения и домашни животни и в изхранването си разчитат главно на лова на газели. Умрелите погребват церемониално, с украшения, огърлици и обици. В Египет загиват от насилие: половината от погребаните в некропола Джебел Сахаба са били убити. Според редица учени десетото хилядолетие пр. Хр. бележи края на мезолита в Европа и началото на неолита (новокаменната епоха).

Рисунки на врана, конска глава, женски фигури, гравирани върху шисти (Гьонерсдорф, Германия)
Костно острие на копие с формата на кон (Франция)
Жезли, символизиращи върховна власт (Европа)
Рисунки на мамут върху шисти (Гьонерсдорф, Германия): последните ни свидетелства за наличието на мамут, преди той да изчезне.

9800 Начало на интерстадиала *Аллерьод*.

9500 Край блатото Коу (Австралия) живеят най-малко 40 души с издължени черепи, силно изпъкнали лицеви скули и полегати чела. Изглежда, че те са забележителни оцелели представители на вида *Хомо еректус*, живяли в един и същи район с добре установилите се Хомо сапиенс и вероятно съществували отделно от останалите австралийци – аборигени.

9000 Интерстадиалът Аллерьод завършва с внезапно охлаждане на климата. В последвалата кратка студена фаза на горния Дриас в Канада и Северна Евразия отново се разрастват ледниците и ледените шапки. Хората достигат най-южните райони на Южна Америка. Ранното светилище, построено в Йерихон (Израел), се състои от глинена платформа с вдлъбнатини за тотемни колове. Вероятно около светилището или близо до него е съществувало значително по размери натуфийско селище. В Египет и Месопотамия започва *неолитът* (новокаменната епоха), мезолитни ловци в Индия строят кръгли колиби с каменни основи. При Костенки (Украйна) хора обитават овален дом с дължина 35 м с 9 огнища, разположени по оста на помещението, с оформени на пода дупки за леговища и шест женски статуетки, направени от варовик. Край Аренсбург (Германия) правят дървени вилообразни стрели. Край Тлоково (Полша) ловци от каменния век са поставили или разхвърляли сред езеро 112 дървени статуи.

> Дървените статуи от Тлоково (Полша): първите дървени ритуални статуи в Европа.

8400 Един зимен лагер край пещерата Лос Малетес (Испания) се използва за ловуване на кози, ибекс и зайци.

8300 Завършва студената фаза горен Дриас и с нея – ледниковата епоха. Това е най-значителната промяна в околната среда в човешката история или праистория. Ледът рязко се топи и отстъпва към северните ширини, в останалите региони настъпва затопляне и те претърпяват огромни екологични промени. Откритите територии на тундрата в централна Северна Америка и централна и северна Европа се покриват с брезови и иглолистни дървета; низинните области се наводняват от надигащи се морета. Магдаленската култура в Европа приключва. Някои хора преследват северния елен, отстъпващ на север, заемайки нови ловни райони в Дания и северна Германия. В земите около Средиземноморието и южна Европа климатичните промени не са толкова критични, което дава възможност на носителите на граветската култура и други напреднали ловци постепенно да развият своите традиции. С разчупването на ледената покривка в Северна Америка, Берингия (все още сухата земна връзка при Беринговия проток) и централните Съединени щати са колонизирани от носители на културата Кловис. Във Великобритания изчезва гигантският ирландски елен. В Украйна изчезват мускусният бик, гигантският елен, лъвът и хиената. При Арене кандиде (Италия) хората ловуват червен елен, глиган, мечка и също така събират раци. Мъртвите си погребват церемониално, като ги украсяват с нанизи от животински зъби: дори починалите си деца погребват с боядисани с охра камъчета и с наметки, направени от катеричи опашки.

8000 Европейският власат носорог изчезва. В Дания измира северният елен.

По същото време носители на мезолитната култура (късни ловци) завладяват целия западносредиземноморски регион. Ловната магия, която те прилагат, предполага, че вярванията им са анималистични (свързани с животните, служещи им за прехрана). Непрекъснатото повишаване на морското равнище отделя Нова Гвинея от Австралия. По това време почти изчезват големите каменни оръдия на труда в полза на малките (микролити). Дотогава големите кремъчни парчета се използвали за върхове на копия и били подходящи за лов на открит терен (тундрата и степта), докато по-малките късчета се използват за върхове на стрели, подходящи за ловуване в гористи райони; технологичните промени отчасти се дължат на промените в климата и вегетацията. В Близкия изток уседналият живот в селища, изградени с кирпичени тухли, става норма. Построен е Йерихон, може би първият град с крепостна стена в човешката история. Стената му е висока четири метра, с изградена от камък наблюдателна кула, висока десет метра. Къщите също са с кръгла форма. Култивирани **са едрозърнестата (Балкански п-в)** и двузърнестата (Близък изток) пшеница. В Плодородния полумесец е култивиран ечемикът.

Кулата на Йерихон (Израел) (все още съществуват руини от нея с вис. над 8 м.)

Рисунки на зебра и други животни (пещерата Вондерверк, Ю. Африка)

7500 Морското равнище е на 30 м под днешното ниво и рязко се повишава. Хора, обитаващи един покрит с храсталак равнинен участък край езеро в долината Пикеринг в Британия, ловуват елени с помощта на кучета; същите упражняват ловен ритуал, носейки върху главите си покривала, украсени с еленови рога.

7300 Падането на Йерихон. Укрепеният град е изоставен или разрушен.

7250 В Дания се появява одомашненото куче. Обитателите на пещери в Гърция се препитават с риболов от морето и събират обсидиан за сечива от о-в Милос.

7200 **На Балканския п-в е одомашнена овцата.** Рибари загубват лодката си – еднодръвка край Песе (Холандия).

7100 За пръв път на Чаюню тепе (Мала Азия) се коват и оформят медни изделия.

7000 **На Балканския п-в се появява култивираният ечемик.** В Турция и Иран отглеждат култивирана двузърнеста пшеница. При Чатал Хюйюк (Турция) е основано предкерамично селище, по-късно изоставено. Обилните валежи в Египет от този момент докъм 6000 г. пр. Хр. правят периодично наводняваната низина и делтата на р. Нил влажни, плодородни и привлекателни за заселване от хората. След пауза (хиатус) от 300 години Йерихон отново е заселен. Застроен е отново от носители на културата *Калаат Джармо* (фаза на неолита или новокаменната епоха в Близкия изток) с квадратни по форма къщи, с фино измазани подове, покрити с кръгли настилки от папур. Жителите на Йерихон отглеждат кози и садят боб и змийски грах. Внасят обсидиан от жителите на Кносос (Крит).

Оформени с глина лица (маски) върху черепи, една от тях с нарисувани мустаци: първите нарисувани мустаци (Йерихон, Израел).

6800 В Кюрдистан е основано селището Калаат Джармо: 30 жилища приютяват 200 души.

Селищна могила Караново (най-долен пласт)

6500 Ловци насочват стадо бизони в една закътана клисура в Олсън-Чъбък, Колорадо (САЩ). Убити са 200 животни. Ловците използват каменни ножове за клането и разфасофката на бизоните. Наводнена е сухопътната връзка между Британия и Европа. Британия става остров.

6400 Приблизително по това време шумерите по Междуречието (р. Тигър и Ефрат) изобретяват колелото; това ще улесни всякакви видове строителна дейност и транспорт и може да се приеме за едно от ключовите изобретения през междуледниковия период, наред с опитомяването на растения и животни.

6250 Поселището при Чатал Хюйюк се разраства в град. За пръв път в Чаюню е опитомена свинята.

6200 **Приблизително по това време на Балканския п-в е опитомен зубърът, предтеча на съвременния едър рогат добитък. Разпространение на селищните могили в Тракия. Две жилища от селищна могила от новокаменната епоха, открита в двора на днешната Окръжна болница – Стара Загора, са разрушени от силен пожар. Обитателите им изоставят хромели, зърнени храни в хранилищата, оръдия на труда, глинени съдове и други предмети.**

Две опожарени жилища (разкопани в двора на Окръжна болница – Стара Загора)

6000 В Йерихон се появява първата истинска керамика: това ключово изобретение отваря пътя за по-лесното и ефикасно приготвяне и складиране на храна. **В Гърция и България (селищна могила Караново – I) се появяват първите общини с уседнал земеделски поминък.** В Швейцария са опитомени кучетата и говедата. Там обитателите на езерата събират или култивират дивия лен, като изплитат от него въжета, мрежи и пр. Приготвят хляб от житни растения и държат изсушени ябълки и круши в наколните си жилища.

5508 Тази дата е приета в Константинопол за година на Сътворението на света (VII в. сл. Хр.). **Източноправославната църква използва тази дата в продължение на 1000 години.**

5500 Рудничари от Иран за пръв път извличат мед от малахит (меден карбонат). Това е първият произведен метал, който може да се извлича от руда, да се топи и кове, въпреки че е прекалено мек за режещи сечива.

5490 Ранните християни в Сирия ще приемат тази дата за година на Сътворението на света.

5300 В некрополите в Тевиек и Ньодик (Бретан, Франция) във внушителни каменни гробове (предтечите на мегалитните гробници) са погребани хора с поставени на главите им еленови рога.

5150 Край Кълвър уел, Портланд (Британия), хората се изхранват с морски охлюви, миди и отглеждат кореноплодни растения.

5000 В Австралия от Югоизточна Азия е докарано дингото, вероятно на лодка – единственото опитомено от местните жители животно. Из Евразия широко се разпространяват земеделските селища. Едва сега започва процесът на одомашняване на растения и животни в Новия свят (Северна и Южна Америка). Нивото на моретата се е повдигнало на около 10 м под сегашното си равнище. Големи низинни плодородни области при делтата на Нил и в Персийския залив са загубени. Между примитивните общности по Междуречието на Тигър и Ефрат избухва ожесточена война за вода и земя; в други моменти те си взаимодействат при построяването на напоителни канали. Земите край р. Нил засушават. В отговор на климатичните промени египтяните започват да строят напоителни канали. Тези две култури, основаващи се на изкуственото напояване, еволюират по посока на уседнал градски живот. В Северна и Южна Америка са култивирани царевицата и бобът. На о-в Малта се появява земеделието. В Дания смъртността сред жените е с 40 процента по-висока, отколкото при мъжете, вероятно поради рисковете, свързани с раждането.

4800 Първи опити за земеделие в обезлесени райони в Британия.

4700 Погребалната камера Керкадо (първият мегалитен паметник във Франция)

Орнаментирано дървено гребло, Тюбринд Виг (Дания)

4650 Най-ранната погребална камера в Барнене (гроб С) (Франция)

4500 **Разцвет на неолитната култура в пластовете I – III на селищната могила Караново в Южна България.**
Гробът при прохода Анта де Почо да Гатейра (Испания)

4450 Каменни градежи при Сен Жуст, Бретан (Франция)

4400 На планината Мазама в Орегон (САЩ) изригва огромен вулкан. Горните

2500 м на високия 4250 м вулкан са изхвърлени и се образува голям кратер. След изригването стеклата се в кратера вода образува езеро с диаметър 9,5 км – езерото Кратер.

Гробница А в Барнене (Франция)

4250 Начало на главния период от развитието на сводестата гробнична ахритектура (долмени) в Бретан, Франция.

4200 Начало на земеделието в Дания.

4000 Камерни гробници при Льо пти шасьор („Малкият ловец“) (Швейцария)

3880 В Бретан издигат големия менхир Бризе и други каменни стълбове. Големият менхир тежи 348 тона и са нужни около 3800 души, за да го повдигнат. Изправените каменни стълбове по-късно са свалени и разчупени.

Големият менхир Бризе (Франция)

3855 В Льо Пинакъл (Великобритания) правят брадви от долерит. Производителите на брадви пекат в огнищата си говеждо, овнешко и свинско. Хляба си изпичат на каменни плочи.

3800 Морското равнище достига до 8 м под сегашното си ниво. **Разцвет на меднокаменната култура Караново (културни пластове V-VI) в Тракия. Населението край Черно море погребва мъртвите си със златни предмети (Варненски енеолитен некропол). В два празни гроба (кенотафи) са поставени глинени маски със златни украшения наместо починалите (първите погребални маски в човешката история).**

Златни изделия и глинени маски от Варненския енеолитен некропол, България (прибл. от това време)

3500 Погребалната могила Сен Мишел, Морбиан (Франция)
Сводестата гробница Куева дел Ромерал, Малага (Испания)
Храмовете Мгар и Гантя (Малта)
Глинен модел на светилище от м. Коджадермен (край Шумен)

3400 Храмовете Мнайдра и Хагар Ким (Малта)

3300 Тридесетгодишният *Iceman* „Леден човек“ загива от хипотермия (замръзване), след като се е подслонил от снежна буря край ледника Симилаун в Алпите. Той носи със себе си медна брадва, колчан с 14 стрели, кремъчен нож и тъкана торба. Ще го намерят на 11 септември 1991 г.

Храмовете Тарксиен и Хипогеумът (изсечен в скалата храм) (Малта)
Северните и южните каменни кръгове, Ейвбъри (Великобритания)

3250 Спира строителството на засводени гробници в Бретан.

Засводената гробница Ла Хуж Би (Джърси, Великобритания)
Сводестата гробница Жаврини (Франция)

Стенописи на мъже, лодки и животни, Хиераполис (Египет)

3200 Менес, първият владетел на Първата династия, обединява северното и южното царства на Египет. Менес е най-старият човек в праисторията, чието име ни е известно. В Близкия изток използват коли с колелета. Огромно вулканично изригване, чийто район не е локализиран.

Ритуалният център Туструп, Ютландия (Дания)
Мастаба (царска гробница) в Сакара (Египет)

Статуя – менхир при Льо пти шасьор (Швейцария)

3125 Входът към сводестата гробница Жаврини е нарочно запечатан след серия от огнени ритуали.

3100 Край Ейвбъри в Британия е построен големият „хендж“, състоящ се от кръгъл насип и ров. Построен е и Стоунхендж, земен кръг с по-скромни размери, с два портални камъка, маркиращи лятното слънцестоене. В Испания възниква укрепеното селище Лос Миларес, което ще играе ролата на царска резиденция в следващите 500 години.

Ейвбъри хендж (Англия)
Земният кръг Стоунхендж (Англия)
Лос Миларес (Испания)

Вазата Накада (Египет)
Плочата на владетеля Нармер (каменна плоча с издълбани знаци) (Египет)

3000 В долината на р. Инд започват да тъкат платно. В Суза (Иран) поставят знаци върху глина. **Глинените печати (пинтадери) от Караново IV в Южна България се появяват като прототип на човешката писменост. Те едва ли някога ще бъдат разчетени.**

Сводестата гробница (долмен) Грюнюй в Ютландия (Дания)

Култова сцена (селищна могила при с. Овчарово, Търговищко)

Гилгамеш (първият известен епос, записан с клинопис на шумерски език)

2900 В Северна Африка започва настъплението на пустинята Сахара, в резултат на прекомерна експлоатация на земята за пасища и свръхкултивация. **В Черно море ловят делфини**, въпреки че в много части на света вече съществува *табу* (религиозна забрана) за тяхното унищожаване. В Андите култивират картофи.

Скалните гробници Анджело Ружу (Сардиния)
Погребалните камери Еверщорфер форст, Мекленбург (Германия)

Седящ човек (статуя от Шумер)
Бик (статуя от мед) (Ел Обеид, Египет)
Мраморна човешка глава (най-ранният пример на *кикладската култура*, развита от предгръцкото население на Кикладските острови)

2800 В Китай при император Фу Си възниква натурфилософията *Ин и Ян*: здравето и мирът изискват равновесие между пет елемента – дървото, огъня, земята, метала и водата. В Междуречието (Месопотамия), по долините на Тигър и Ефрат, изобретяват сърпа: върху извита дървена дръжка набиват кремъчни зъбци. Той се превръща в основното оръдие за жънене на зърнени храни.

2780 В Египет владетелят Джосер основава Третата династия. Той управлява с помощта на Имхотеп, негов съветник, лекар и архитект. Имхотеп построява край Сакара пирамидата на Джосер. Тази пирамида е първият голям каменен строеж в света, гробница, която възпроизвежда модела на по-старите и ниски тухлени постройки, наречени *мастаби*.

Пирамидата на Джосер, Сакара (Египет)

2760 Владетелят на Египет Джосер умира.

2750 Начало на бронзовата епоха. Според гръцкия историк Херодот, пристанището на Тир е отворено на тази дата; започва възходът на държавата Тир. Близо до Ейвбъри в Британия за целите на някакъв неизвестен ритуал е издигнат изкуственият хълм Силбъри хил.

Мегалитната гробница Хавелт уест, Дрент (Холандия)
Силбъри хил (Англия)

Скални рисунки (пещерата Магурата при с. Рабиша, Видинско)

2700 Начало на развитие на китайската билкова медицина и акупунктура, отчасти под влияние на принципите Ин и Ян.

2680 Умира Снефру, първият владетел на четвъртата египетска династия, наследен от своя син Хуфу (или Хеопс).

2675 Започва строителството на Великата пирамида на Хуфу (Хеопс) край Гиза, наречена „Хеопс е този, който достига хоризонта“. Височината ѝ ще достигне 147 м, изградена е с варовикови блокове, всеки с тегло от 5 тона. Строителството ѝ трае 20 години.

Хемон, Везирът на Хуфу: Великата пирамида

2657 Умира Хуфу, наследен от сина си Хафра (или Хефрен), третият владетел от Четвъртата династия.

2650 Статуя на Хафра от диорит, Гиза (Египет)

2640 Втората пирамида край Гиза, наречена „Велик е Хафра“

Строежите на Хафра: Великият сфинкс (изображение на бог Хармахис, изсечено от скала), Гиза (Египет)

2630 Умира Хафра, третият владетел от Четвъртата египетска династия, наследен от Менкаура (или Мюкерин).

2610 По заповед на владетеля Менкаура се строи третата (най-малката) пирамида край Гиза.

Третата пирамида край Гиза, наречена „Божествен е Менкаура“

2600 Умира Менкаура.

Мегалитният некропол Рокня (Алжир)

Златна вотивна поставка, Ур (Ирак)
Принц Рахотеп и неговата съпруга Нофрет (оцветена с багрила статуя (Египет)

2595 Хуанди: *Ней Чън* (най-старият медицински текст) (Китай)

2590 Камерната гробница Рамшог, Скейн (Швеция)

2550 Хората, живеещи близо до Стоунхендж и вероятно негови строители, издигат впечатляващ по размерите си земен насип и ров около своето селище край Дърингтън уолс.

Мащабното селищно укрепление Дърингтън уолс (Англия)

2500 Развитие на бронзовата епоха в Близкия изток, Европа и Северна Африка. Сплавта изисква по-висока температура на топене от чистата мед и ще навлезе в широка употреба едва в следващите 1000 години. Шумерите развиват клинописа с около 600 знака на мястото на хилядите пиктограми, използвани при записването на епоса за Гилгамеш.

Зикуратът на Ур-Наму, Ур (Ирак)
Големият кръг Сарсън край Ейвбъри (Англия)

Диадема на царица Шуб-Ад, Ур (Ирак)
Тети, наблюдаващ лов на хипопотам (цветен релеф), Сакара (Египет)
Работа с ръчна мелница (статуйка от Египет)
Кожари (стенопис от Сакара, Египет)

2475 В Централна Америка е одомашнена царевицата. В Южна Америка са култивирани картофите. На о-в Крит е култивирана маслината. Населението му забогатява благодарение на големия износ на маслиново масло и дървени греди за строеж на морски съдове.

2350 Саргон I от Шумер основава Акадската империя. Акад ще господства над Месопотамия в следващите 200 години. Шумерската цивилизация на градовете-държави достига своя връх и империята възприема всички значими постижения на шумерите, осигурявайки им по-широко поле за изява.

Пирамидата на Тети, Сакара (Египет)

2300 В Северен Китай от долината на Инд е внесено отглеждането на ориз. Там цивилизацията достига равнища, сходни с тези в Харапа и Мохенджо Даро по долината на Инд.

2250 По това време всички мегалитни каменни гробници в Бретан (Франция) са изоставени и запечатани.

2205 В Китай е основана династията Ся, която ще управлява 700 години. Китайците отглеждат опитомени овце, кози, свине, говеда и кучета, за пръв път мелят зърнени храни.

2200 Камерната гробница Джовинацо, Бари (Италия)

Стела (каменен барелеф) в чест на победата на Нарамсин (или Нарамсуен), акадски владетел

2150 От Пресли хилс в Уелс е докаран товар синкав пясъчник, използван за градежа на двойния каменен кръг вътре в земния кръгъл насип на Стоунхендж.

2100 Строителство на храма в Карнак (Египет)
Кръгът Сарсън и Трилитънс край Стоунхендж (Англия)
Храмът на Енлил и зикуратът край Нипур (Ирак)
Кръговете от изправени монолитни колони край Ейвбъри (Англия)

2000 Библос (Ливан) се превръща в главно пристанище за износ на дървен материал от ливански кедър за Египет. Филакопи на о-в Милос (Гърция) се превръща в център за износ на обсидиан, който се добива на острова. Финикийски и критски кораби използват квадратни платна на една, две и дори три мачти. Аменемхет I става владетел на Египет, като основава Дванадесетата династия. Във Вавилон, който замества Шумер като доминираща сила в Близкия изток, се появява десетичната бройна система. Земеделците в Близкия изток отглеждат говеда и млекодаен добитък. В Египет са изоставени опитите да бъдат опитомени ориксът (разновидност на антилопата), антилопата и газелата, за сметка на лова, риболова, птицелова и събирачеството, които допълват земеделието, зависещо от приливите по долината на Нил. Динята е култивирана в Африка, чаят и бананите в Индия, ябълките по долината на р. Инд, фурмите в Арабския полуостров. В Централна Америка се развива земеделието.

Диадема на принцеса Енаннатумма, върховна жрица на Ур (Ирак)
Китарист (мраморна статуйка от о-в Керос, кикладска култура)

1970 Умира Аменемхет I, наследен от своя син (сърегент от 1980 г. пр. Хр.) Сезострис (Сенсурет).

1935 Умира владетелят на Египет Сезострис I, наследен от сина си Аменемхет II. Новият владетел увеличава търговията с Пунт.

1920 Паша на орикси (стенопис), гробницата на Хнумхотеп, Бени Хасан (Египет)

1903 Умира владетелят на Египет Аменемхет II, наследен от сина си Сезострис II.

1900 На планината Парюс (Енджълси, Англия) извличат медна руда.

Грънчари (модел от гроб в Сакара, Египет)

Художници и скулптори на работа (рисунка от гроб в Бени Хасан, Египет)

1887 Умира владетелят Сезострис II, наследен от сина си Сезострис III, който управлява по протежение на 1600 км по долината на Нил.

1860 На планината Сейнт хелън (САЩ) избухва вулкан.

1849 Умира египетският владетел Сезострис III, наследен от сина си Аменемхет III.

1840 Голямо вулканично изригване в Масиф сентрал (Франция).

1830 Аменемхет III развива рудодобива на Синайския п-в, за да поддържа разцвета на Египет. Под негово управление е създадена огромна система от напоителни канали.

1800 На пл. Плинлимън (Уелс, Валикобритания) добиват медна руда. Сред някои племена в Близкия изток възниква табу срещу ядене на свинско месо, вероятно защото тези скотовъдци отглеждат овце, докато свинята е основното домашно животно на техните врагове – земеделците. В залива Хъмбър (Англия) е установена постоянна фериботна връзка с помощта на 15 метрови дървени лодки, близо до сегашния мост Хъмбър.

Монте д'Акоди (Сардиния) (издигната от камъни за ритуални цели могила)

Фериботни лодки, теглени с лебедки в залива Хъмбър (Англия)

Емеркар и Господарят на Аратта (епическа поема, записана на клинопис върху глинени таблички) (Шумер)

1792 Смъртта на Аменемхет IV слага край на дванадесетата египетска династия. Хамурапи става цар на Вавилон.

1777 Пирамидата на Хенджер, Сакара (една от последните пирамиди, построени в Египет)

1755 Хамурапи завладява цяла Месопотамия (Междуречието) и налага своя законодателен кодекс (законник).

📖 *Законникът на Хамурапи* (Вавилонски цар) (глинена табличка)

1750 Умира Хамурапи. Рухват големите градове-държави Харапа и Мохенджо-Даро по долината на Инд. Няколкото века на безогледна иригация са изтощили почвата; добивът на зърнени култури е спаднал до равнище, което не може повече да поддържа живота в градовете.

🎨 Богинята със змиите (фаянсова статуйка от двореца в Кносос, найранна датировка)

1700 Вавилонците използват задвижвани от вятъра перки, за да изпомпват вода за напояване. Авраам, принц на Ур, се премества в Ханаан и основава религия, която впоследствие ще си спечели много последователи в Близкия изток: юдаизмът замества човешкото жертвоприношение с животинско. Разрушен е Кносос на о-в Крит, вероятно от земетресение.

📖 *Папирусът на Еберс*, показващ, че египтяните са страдали от гниене на зъбите и очни болести

1680 Номадското племе на хиксосите от Палестина и Сирия нахлува в Египет. Обути в сандали, те имат превъзходство срещу египтяните при сраженията върху горещия пясък. Хиксосите ще владеят Египет 108 години.

1650 Юдейската религия е доразвита от Яков, внук на Авраам. Огромно по мащаб изригване на вулкана Везувий („ерупция Авелино“).

⛏ Храмът Баал-Берит (Ханаан)

1628 Огромно по размери вулканично изригване, вероятно на о-в Тера, унищожава процъфтяващия град от бронзовата епоха Акротири на Санторини (Гърция) (това е една от предполагаемите локализации на митичната „Атлантида“, описана в *Държавата* на Платон). В китайските хроники върху бамбук се споменава за „*жълта мъгла, засенчено слънце, после три слънца, мраз през юли, глад и суша за петте вида зърнени растения*“, вероятен ефект от вулканичната ерупция. В Китай управлява императорската династия Шан.

1600 Един век след неговото разрушаване град Кносос на о-в Крит е възстановен. При Кносос и останалите дворцово-храмови комплекси на о-в Крит се развива една ослепителна и оригинална цивилизация (крито-микенската).

🎨 Глава на бик от Кносос, Крит

Вълчитрънското съкровище (13 изделия с култово предназначение, изработени от 12,5 кг масивно злато; забележителен паметник на тракийската култура от къснобронзовата епоха; найстара възможна датировка)

1595 Хетският цар Мурсилис I разрушава Вавилон.

1580 Египтяните начело с Камес се вдигат на въстание против хиксоския цар Апопи.

1568 В Тива (Египет) е обявено Новото царство от Осемнадесетата династия на владетеля Яхмес I, който започва борба за изтласкване на нашествениците – хиксоси и за обединяване на Горен и Долен Египет.

1550 Гръцкият град Микена на континента се превръща в център на царска власт.
🎨 Ритон с форма на лъвска глава, Микена (Гърция)

1545 Египетският владетел Яхмес I умира, наследен е от своя син Аменхотеп I.

1540 Аменхотеп I нахлува в Нубия и воюва с либийците и сирийците, за да подсигури границите на Египет.

1525 Умира Аменхотеп I. Неговият наследник Тутмос I не е от царско потекло.

1520 Колосално вулканично изригване унищожава живота на о-в Тера, вкл. процъфтяващия град от бронзовата епоха Акротири (традиционната дата: събитието може би се е случило в 1628 г.).

1515 ⚒ Храмът на Озирис в Абидос (възстановен)
Хипостилните зали в Карнак, два пилона и два обелиска

📖 *Скални надписи при третия праг на Нил* (описват подвизите на Тутмос)

1512 Царят на Египет Тутмос I е свален и властта е взета от неговия незаконен син Тутмос II, който управлява заедно със своята полусестра и съпруга Хатшепсут.

1504 Тутмос II умира млад. Хатшепсут управлява като регентка на своя невръстен племенник Тутмос III.

1503 Хатшепсут приема титлата „царица“.
🎨 Царица Хатшепсут (седяща статуя от храма в Деир ел Бахри)

1500 Номади от степите на Централна Азия нахлуват в полуостров Хиндустан, карайки със себе си стада овце и едър рогат добитък. Китайците изобретяват колесници с конски впрягове, използват грънчарското колело и произвеждат коприна, опитомяват бивол. Развитието на геометрията помага на египтяните да възстановяват границите на нивите, заличавани от ежегодните прииждания на Нил.
🎨 Вазата с изображение на жътвар от Агиа Триада (Гърция)
Карта на Нипур (глинена табличка)
„Парижанката“ (фрагмент от фрескова живопис в Кносос, прибл. от това време)

Глинен съд с изображение на лабрис (култова двойна брадва) (о-в Псейра)
Акробатически игри с бик (фрагмент от фрескова живопис в Кносос, прибл. от това време)
Глинени антропоморфни фигурки (с. Орсоя, Михайловградско)

1485 Два обелиска в Карнак (Египет): Хатшепсут
Храм до р. Нил при Тива (Египет) – стените са украсени с фрески, изобразяващи експедицията до земята на Пунт: Хатшепсут

Слепият арфист (релефен пиедестал от Карнак)

1483 Тутмос III навършва пълнолетие; под негово управление Египет ще достигне своя зенит, като властта му се простира от четвъртия праг на Нил чак до Ефрат на изток. От този момент в Египет започва да се използва титлата *фараон*. Тутмос III вдига стена около обелиските на Хатшепсут и се старае да заличи всички следи от нейното царуване.

1450 Тутмос III умира след триумфално 33 годишно управление. Като фараон той е наследен от сина си Аменхотеп II.
Златната купа от Вафия (Гърция)

1424 В Египет умира Аменхотеп II, наследен от сина си Тутмос IV. Новият фараон се оженва за принцеса от Митани, сключва съюзи с Вавилон и Митани, води военни експедиции срещу Нубия и Финикия и довършва последния обелиск на Тутмос II, неговия дядо.
Колесницата на Тутмос (релеф на щук)

1417 Умира Тутмос IV, наследен от сина му Аменхотеп III.

1400 Начало на старожелязната епоха в Анатолия (дн. Анадола в Турция) (късна бронзова епоха в Европа) – открита е технологията за топене на желязо в големи размери. Начало на културата Талайо в Майорка. Във Франция край Сен Жорж дьо Левежак е построена последната мегалитна гробница. **Разпространение на мегалитната архитектура на Балканите.**
Цитаделата в Микена
Гробницата на Атрей

Златни портретни маски от гробове в Микена, в т.ч. т. нар. „маска на Агамемнон“, приблизително от това време

1380 Вавилон признава върховенството на Египет в Близкия и Средния изток. Египтяните прокопават канал, свързващ Нил с Червено море, който ще бъде използван в следващите 700 години.
Строежи на Аменхотеп III: Тива (монументален градски център с храмове, пилони и колоси)

Строежи на Аменхотеп III: хипостилните (подколонни) зали в Карнак
Строежи на Аменхотеп III: храмът на Амон в Луксор

1379 Умира Аменхотеп III, наследен от своя син Аменхотеп IV (Ехнатон).

1374 Религиозни реформи в Египет: Аменхотеп IV (Ехнатон) въвежда монотеизма; в центъра на новия култ е почитта към Бога-Слънце или слънчевия диск, Атон. Вероятно под влияние на съпругата си Нефертити, той се противопоставя на жреците на Амон Ра.

1366 Ехнатон премества египетската столица в Ахетатон.

1360 Хититите, под водачеството на своя цар Суппилулиумас I, се възползват от военната слабост на Египет и създават империя, простираща се на юг от техните поселения в централна Анатолия до границите на Ливан (Новохетското царство).
Дъщерите на Ехнатон (стенопис) (Египет)
Бюст на царица Нефертити (Египет)
Релеф с изображение на Ехнатон (Амарна)

1358 Умира Ехнатон, наследен от своя зет, деветгодишния Тутанхамон. Новият фараон е приел новата вяра на своята жена и нейния баща.

1357 Тутанхамон се връща към религията на жреците на Амон Ра и премества отново столицата на Египет от новия град Ахетатон в Тива.

1350 Според жителите на Микена по това време Персей е основал града и е управлявал. Египетският трон е зает от Хоремхеб, висш военен. Тутанхамон вероятно е убит или е загинал в битка по време на този дворцов преврат. Хоремхеб реорганизира египетската администрация. Около хълма на Микена са вдигнати яки непревзимаеми каменни стени, които го превръщат в цитадела.

1349 Фараонът Тутанхамон е погребан в Тива с пищни погребални дарове.
Златната маска на Тутанхамон
Позлатената дървена статуя на Тутанхамон
Златният олтар на Тутанхамон

1327 Умира фараонът Хоремхеб, наследен от по-възрастния от него Рамзес I, който основава Деветнадесетата династия.
Строежи на Рамзес I: хипостилната зала в Карнак

1325 Рамзес I умира, наследен от сина му Сети I.
Роби, носещи греда (релеф върху варовик), гробницата на Хоремхеб, Сакара (Египет)

1304 Сети I умира, след като е сключен мир с хититите в Сирия. Наследен е от сина му Рамзес II.

Сети I и Рамзес II: хипостилната зала с колонада, храмът в Карнак при Абидос: Сети I

Статуя на Рамзес II (Карнак)

1300 В Месопотамия е създадена азбучната силабарна (сричкова) писменост. Тя произлиза от клинописа, възникнал в 2500 г. пр. Хр.

Цитаделата (акрополът) в Тиринт (Гърция)

1275 Пленени израилтяни, водени от Мойсей, напускат Египет и започват своя *Изход* през пустинята, който ще ги отведе до *Обетованата земя* – Ханаан.

1272 Рамзес II се оженва за хититска принцеса и сключва дълготраен мир с хититите.

1250 В Микена управлява цар Атрей, който разширява стените на цитаделата.

1240
Храмът на Сети в Абидос (завършен)
Храмовете в Карнак и Луксор
Строителство на Рамзес II: Погребалният храм в Тива с колосални статуи на Рамзес II
Храмът Абу Симбел в Нубия
Лъвската порта на Атрей или Агамемнон в Микена
„Съкровището“ – Гробницата на Атрей в Микена (Гърция)

1237 В Египет умира Рамзес II след 67 годишно управление. Наследява го синът му Мернептах.

1230 Египтяните воюват срещу филистимляни, сардинци, елини – данайци, **траки** и други „морски народи“.

Гробницата на Клитемнестра, Микена (Гърция)

1225 След дългогодишна обсада Приамовият град Троя е превзет от войската на елините – ахейци под предводителството на Агамемнон (Троянската война). **Тракийският цар Рез е съюзник на троянците.**

1221 Нашествие на либийците в Египет. Те са победени от армията на Мернептах.

1215 Умира Мернептах.

1200 Останалите в Долен Египет евреи са изгнани. Филистимляните се заселват в Ханаан. Начало на старожелязната епоха.

Рисунка с осем щитоносци върху ваза, Микена (Гърция)

1197 Рамзес III заема трона и установява Двадесетата династия в Египет.

1190 В Микена източното крило на царския дворец е разрушено от пожар, вероятно при дворцов метеж; по-късно е възстановено. Според Омир, Агамемнон е убит след завръщането му от Троя и осем години по-късно Орест убива Клитемнестра и Егист. Битка между *морските народи* и египетския флот на Рамзес III.

1170 Първата регистрирана в човешката история работническа стачка при некропола на Тива: поради забавяне на заплатите строителите отказват да работят.

1160 Владетелят на Египет Рамзес V умира от вариола.

1159 Вулканично изригване на пл. Хекла в Исландия. Война между Вавилон и Еламит, която ще продължи 2 години и еламитите ще завладеят Вавилон.

1146 Мардук-кабит-аххешу става владетел на Вавилон.

1141 Съюзените израилтяни воюват срещу филистимляните и дават 7000 жертви. Израилтянският кивот на Свещения завет е отнесен от филистимляните в Ашдод. Последвалата чумна епидемия е считена от израилтяните за проява на божествен гняв в тяхна подкрепа.

1122 Император У Ван основава династията Чжоу в Китай, след като е свалил от трона император Чжоу Син.

1120 Микена и Тиринт са разрушени, вероятно от нашествениците - дорийци, което слага край на микенската цивилизация.

1115 Започва управлението на Тиглатпаласар I, при чието царуване Асирийската империя достига своя връх. Битката при Дере на границата на Асирия с Елам: разгром за еламската войска.

1100 Асирийската войска под предводителството на Тиглатпаласар достига Средиземноморието, след като е покорила хититите.

1020 Пророкът Самуил обявява Саул за цар на Хеврон.

1004 Йерусалим е превзет от Давид, царя на Хеврон, когото Самуил обявява за цар на Юдея.

1000 Мумиите на египетските владетели от XVIII - XX династия са укрити в Дейр ел-Бахри. Желязната епоха се разпространява в Източна и Централна Европа; железните сечива и оръжия стават все по-обичайни.

📖 *Ригведа*, индуистките химни, са записани приблизително по това време

990 Приблизително по това време Авесалом, третият син на цар Давид, убива Амнон, отмъщавайки му за изнасилената си сестра Тамара; Давид изгонва Авесалом от Юдея.

978 Авесалом отново си спечелва благоразположението на Давид, но вдига въстание. Племенникът на Давид Йоав потушава бунта и убива Авесалом.

965 Умира юдейският цар Давид, наследен от сина си Соломон, който се съюзява с управляващите в Египет жреци и с Хирам, царя на Тир (Финикия). Соломон екзекутира Йоав заради убийството на Авесалом.

950 Тронът на Египет е узурпиран от либиеца Шешонк (Шишак), който основава Двадесет и втората династия.

Строежите на Соломон: Великият храм на Йерусалим; царският дворец и крепостната стена на Йерусалим.

936 Умира Хирам, царят на Финикия.

928 Умира царят на Юдея Соломон, на негово място се възцарява синът му Ровоам. Северните племена се отделят, след като Ровоам отказва да ги освободи от данъци. Създават си отделно царство на Израел, чийто цар става Иеровоам.

920 В Палестина нахлува египетският фараон Шешонк, който опустошава Йерусалим.

911 Умира Ровоам, царят на Юдея. Наследява го синът му Авия.

908 Авия умира, наследен от Аса.

901 Умира Иеровоам I, царят на Израел, наследен от сина си Надав.

900 Умира царят на Израел Надав, наследен от Вааса. В Италия възникват първите градове, основани от етруски, дошли от Лидия (в Мала Азия) по време на глад.

885 Към тази дата традицията приписва законодателството на Ликург, полумитичният законодател и създател на държавното устройство на Спарта.

883 Цар на Асирия става Ашур-нацир-апал II.

880 Ашур-нацир-апал II покорява Вавилон и възстановява империята.

878 Ашур-нацир-апал II анексира Финикия с намерение да овладее цялото Източносредиземноморско крайбрежие.

877 Умира царят на Израел Вааса, наследен от Елах.

876 Елах е наследен от Зимри (за седем дни) и след това – от Омри, като цар на Израел.

873 Умира царят на Юдея Аса. Омри вдига своята столица на планината Самария.

870 🏗 Ашур-нацир-апал II: Палатът в Нимруд (Асирийско царство)

🎨 Скулптура на крилати лъвове с човешки глави: Нимруд

869 Омри умира: Ахав става цар на Израел.

860 🎨 Сфинкс от слонова кост, палатът на цар Ахав

859 Ашур-нацир-апал II умира и е наследен от сина си Салманасар III.

853 Битката при Каркара между коалиция на сирийски държави и Асирия завършва без победител.

850 Според гръцкия историк Херодот приблизително по това време са записани *Илиада* и *Одисея*, но е възможно това да е станало по-рано. Те представляват смесица от мит, фолклорни сказания и история, обхващащи многовековна устна традиция. Умира царят на Израел Ахав.
📖 Омир: *Илиада и Одисея*
Фан Ли: Ръкописът *Фан Ли* (трактат по рибовъдство)

849 Умира Охозия, цар на Израел, наследен от брат му Иорам.

842 Убит е царят на Израел Иорам и е наследен от Ииуй, който преди това убива царя Охозия, а после и братята му: Иезевел е убит, като е хвърлен през прозорец. Ииуй обезглавява 70-те сина на Ахав и премахва всякакви претенции за престола.

841 🎨 Черният обелиск на Салманасар III, площадът на Нимруд; Ииуй е представен коленичил пред асирийския цар

815 Умира царят на Израел Ииуй, наследен от Иоахаз.

814 Финикийски колонисти основават Картаген в Северна Африка.

812 Шамшиадад V, владетел на Асирия, син на Салманасар, умира, наследен от брат си Ададнирари V. Реалната власт е в ръцете на майката на царя Самурамад (Семирамида).

801 Умира израелският цар Иоахаз, наследен от Иоас.

800 Оризът се превръща в главна съставка в менюто на китайците.
📖 *Ведите* (индийски религиозен епос, записан прибл. по това време)

786 Умира израелският цар Иоас, наследен от Иеровоам II.

776 Проведени са първите Олимпийски игри в местността Олимпия в Елида, Пелопонес, макар че много от местните постройки са стотици години по-стари. В тях участват само пълноправни елини без криминални прояви. Състезанието е по бягане на един стадий (= 182 м).

771 Столицата на династията Чжоу в Хаоцзин (Сиан) в Китай е разрушена от северни нашественици.

770 Столицата на Чжоу е преместена в Лоян на Жълтата река.

753 Според по-късна легенда, на тази дата откърмените от вълчица братя Ромул и Рем основават Рим.

750 Гръцки колонисти основават Исхия, Куме и търговската фактория в Ал-Мин на устието на р. Оронт (Сирия). Приблизително по това време живее библейският пророк Амос.

746 Етиопците нахлуват в Египет. Царят на Израел Иеровоам II умира, наследен от Захария.

744 Тиглатпаласар II се възкачва на асирийския трон.

742 Иотам става цар на Юдея. Роден е пророк Исая.

738 Умира царят на Израел Менахем, наследен от Пекахия.

737 Умира Пекахия, наследен от Факей.

735 Умира царят на Юдея Иотам, наследен от Ахаз. В Юдея нахлуват съюзените сирийски и израилтянски войски. Коринтяните основават Сиракуза.

732 Царят на Израел Факей умира, наследен от Осия. Обсадата на Дамаск: Сирия пада.

730 Еретрийците основават Менде и Метоне. Асирийският цар Тиглатпаласар III завладява Вавилон.

Статуетка на курос (младеж) от слонова кост, Атина

724 В Четиринадесетата олимпиада е включено второ състезание по надбягване (на 804 м).

722 Височината Самария, израелска столица и цитадела от 879 г. пр. Хр. насам, се предава на асирийците след тригодишна обсада. Умира царят на Асирия Салманасар V, наследен от сина си Саргон (Шарукин) II. Саргон побеждава израилтяните и взима 27000 пленника.

721 Двадесетте и седем хиляди израилтяни биват отведени от асирийците без да бъдат видени повече от своите съплеменници – *изгубените племена на Израил.*

720 На 15-тата олимпиада в игрите е включено бягане на дълги разстояния – 12 обиколки на стадиона или 12 стадия. Ахейците основават Сибарис.
Саргон II: цитаделата Дур Шарукин (Хорсабад)

716 На о-в Парос (Гърция) се ражда Архилох, първият известен лирически поет.

712 Обсадата на Ашдод (Азот) от асирийците.

710 Поход на Саргон II във Вавилония.

709 Саргон II получава дарове от царете на Кипър.
Стелата на Саргон II в Китион

708 Към Олимпийските игри е включен пентатлонът (дълъг скок, копие, спринт на 182 м, хвърляне на диск, свободна борба). Ахейците основават Кротон.

705 Умира цар Саргон II, наследен от Синахериб.

701 Асирийски войски нахлуват в Палестина. Финикийски колонисти засаждат маслинови дръвчета в Испания. Китайски министър на земеделието учи селяните как да редуват земеделски култури и да прокопават канали за дренаж. Дава под наем земеделски сечива и складира зърнени запаси за неплодородни години.

700 Синахериб обсажда Иезекия в Йерусалим и след това по необясними причини се оттегля, изпълнявайки пророчеството на Исая, че „Цион не може да падне“. В Близкия изток се строят акведукти за водоснабдяването на градовете. Изселници от Сибарис основават Пестум.
Бронзова статуетка на елен от Севлиево *(прибл. от това време)*

Хезиод: *Теогония* (прибл. по това време)

698 **Траките витини от долината на средна Струма (България) се преселват в Мала Азия. Започва гръцката колонизация по Средиземноморието, Егея, Пропонтида и Черно море. То е продиктувано от нарастването на населението в градовете-държави (полисите) в Елада и от нуждата от нови хранителни източници.**
Глинената Призма на Синахериб (царят се хвали как е затворил Иезекия „като птиче в клетка“)

696 В Олимпия се провеждат XXIII Олимпийски игри. Включен е и боксът (юмручен бой).

693 Царят на Асирия Синахериб нанася поражение на вавилонците при Нипур.

690 При Синахериб Ниневия се превръща в център на несравнимо богатство, където процъфтяват изкуството и литературата.

689 Синахериб потушава въстанието на вавилонците против асирийското господство и разрушава Вавилон.

687 Иезекия умира и Манасия става цар на Юдея. Библейският пророк Исая се оттегля от обществен живот.
📖 Исая: *Книга на Исая*

682 В Гърция по време на Двадесет и петата олимпиада е включено и конно състезание: надбягване с колесници, теглени от 4 коня.

681 Синахериб умира, наследен от Асархадон.

675 **Траки проникват в пределите на Лидия (Мала Азия). Набези на кимерийците в Мала Азия и Тракия.**

673 Умира царят на Рим Нума Помпилий.
🎨 Стелата на Асархадон край Зинирли (Сирия)

671 Асирийците нахлуват в Египет.

668 Асархадон умира, наследен от Ашурбанапал.

660 Мегарците основават Византион (по-късния Константинопол) **на мястото на старо тракийско селище**. Морско сражение между Коринт и Коркира.
🎨 Дървена статуетка на Хера, о-в Самос (Гърция)

650 Хълмистите земи на Гърция са обезлесени, изсечени за дървен материал за строеж на къщи, кораби и за рударство. В много райони това води до ерозия на почвата и до намаляване на производството на храни.
🎼 Музикална школа на поета Архилох, Гърция

642 Умира юдейският цар Манасия, наследен от Амон.

640 Умира юдейският цар Амон, наследен от Иосия.

636 Роден е атинският законодател Солон.

632 Кюлон, атински аристократ – победител в Олимпийските игри, овладява Акропола с намерение да узурпира властта, но е убит от архонта Мегакъл.

630 Изселници от о-в Фера основават Кирене. Месенците въстават против Спарта.

Релеф върху слонова кост на Персей, отсичащ главата на Медуза, о-в Самос (Гърция)

626 Роден е библейският пророк Йеремия. Асирийският цар Ашурбанапал умира и започва упадъкът на Асирийската империя. Възстановена е властта на Вавилон: Набополасар основава нововавилонската династия..

625 За пръв път в Гърция се появяват метални монети. Върху тях е отпечатано изображение на житен клас, което напомня, че до този момент житото е едно от основните средства за размяна. Монетите са по-леки, лесни за транспортиране и не мухлясват. **(Значително по-старо средство за разплащане от тях обаче са оловните слитъци с форма на разпънати бичи кожи, намерени и по крайбрежието на Черно море).**

624 Периандър, тиранинът на Коринт, кани местната аристокрация на прием и заповядва на стражите си да изземат златните бижута на дамите. Златото ще бъде използвано за финансиране на управлението му.

621 Атинският законодател Драконт въвежда кодекс от закони, според който почти всяко нарушение се наказва със смърт. Законите на Мойсей налагат ограничения в храненето, като разрешават само овнешко, говеждо и козе месо, а забраняват месо от камила, бурсук и свиня. Също така „нечисто" е всичко, което е умряло „от самосебе си".

620 На о-в Лесбос се ражда един от първите лирически поети – Алкей.

614 Ашур е превзет от вавилонците и мидийците.

612 Ниневия пада в ръцете на мидийците и халдейците. Скоро падането на асирийската столица ще бъде последвано от рухване на Асирийската империя. На о-в Лесбос е родена гръцката поетеса Сафо (Цапфа).

610 Египетският фараон Псаметих I умира, наследен от Нехо II. **По това време колонисти от Милет основават град Аполония (дн. Созопол, България).** Тиранин на Милет е Тразибул. Основан е Навкратис.

609 При управлението на Нехо египтяните започват прокопаването на нов канал, който да свърже Нил с Червено море. Каналът остава недовършен: при този опит загиват 120 000 души. При Мегидо загива юдейският цар Иосия, наследен от Иоахаз II и скоро след това от Иоаким.

605 Умира Набополасар, царят на Вавилон. Армията на фараона Нехо е разбита в битката край Каркемиш от халдейския син на Набополасар, който започва едно зашеметяващо 43 годишно управление във Вавилон под името Навуходоносор II. **Южно от устието на Дунав милетски колонисти основават град Истрия (в дн. Румъния, при устието на Дунав, античният Истрос).**

604 Роден е китайският философ Лаоцзъ.

600 Роден е бъдещият цар на Персия Кир Велики. Клистен става тиран на Сикион. Фокидски колонисти основават Масалия (дн. Марсилия). По това време, в продължение на три години, египетски мореплаватели обикалят крайбрежието на Африка обратно на часовниковата стрелка. **На северния бряг на Черно море милетци основават Олбия, където се почита култът към тракийския бог Дионис – Загрей.**

597 16 март: Йерусалим е превзет от войската на Навуходоносор II. Евреите са отведени в изгнание, т. нар. „Вавилонски плен“, който трае до 538 г. пр. Хр. Умира пророк Йеремия.

🏗 Строителството на Периандър: провлакът, свързващ Сароническия и Коринтския залив

586 Умира тиранинът на Коринт Периандър. Армията на Навуходоносор II разрушава Великия храм на Йерусалим.

582 Провеждат се първите Питийски игри край светилището на Аполон в Делфи. Дамасий е архонт в Атина.

575 В Атина започват да секат монети.

🏗 Строежите на Навуходоносор II: Портата на Ищар и Висящите градини във Вавилон

574 Армията на Навуходоносор II превзема град Тир след 13 годишна обсада.

570 Роден е елинският поет Анакреонт. **Милетските колонисти основават гр. Одесос (дн. Варна), Томи (дн. Констанца в Румъния) и Круни (по-късният Дионисопол, дн. Балчик).**

🎨 Куросът от Суния

565 Атинският флот овладява Саламин под командването на стратега Пизистрат. В Китай Лаоцзъ основава даоизма. Тази либерална религия учи, че формата и церемонията са безполезни и вместо тях насърчава добродетелта.

📖 Лаоцзъ: *Даодъцзин*

563 Ражда се Сидхарта Гаутама, *Просветленият* или Буда.

562 Умира вавилонският цар Навуходоносор II, наследен от сина си Амел-Мердук.

561 Атинският стратег Пизистрат става тиранин, но скоро е свален от Ликург, лидер на градската аристокрация и от алкмеонида Мегакъл, мобилизирал средната класа.

Строителството на Пизистрат: старият храм на Атина на акропола в Атина (Гърция)

560 Царят на Вавилон Мардук е свален и убит от заговорници. Той е освободил Иоаким, царя на Юдея, който е пленник във Вавилон в продължение на 36 години.

559 Солон умира. В Атина възстановяват властта на Пизистрат, спечелил си поддръжката на Мегакъл. Приблизително по това време царят на Лидия Крез въвежда металните монети като разменно средство. **Милтиад става тиран в Тракийския Херсонес.** Умира Камбиз I, цар на Аншан, наследен от сина си Кир, който е на петдесет години и ще създаде Персийската империя, обединяваща мидийци, перси и други племена.

556 Пизистрат отново е изгнан от Атина, след като се е скарал с Мегакъл. **По време на своето десетгодишно изгнание Пизистрат притежава богати поземлени владения и рудници в Тракия.** Последният цар на Вавилон Набонид се възкачва на трона.

551 Роден е китайският философ Конфуций (Кун Фуцъ).

550 Приблизително по това време на о-в Киос е роден поетът Симонид, развил древното изкуство на мнемониката (техника за запаметяване на многобройни и разнообразни данни).

549 Армения става персийска сатрапия след 63 годишно управление на мидийските царе.

546 Царят на Лидия Крез изненадващо е нападнат край Сарди от персите под командването на Кир Велики. Кир завладява Лидия, но пощадява Крез.

540 В Атина е възстановена властта на Пизистрат. Той праща противниците си в изгнание, конфискува земите им и ги раздава на бедните, превръщайки ратаите в земевладелци. Пизистрат въвежда в Атина култа към Дионис с намерение да прекърши авторитета на аристокрацията, изразен в наследственото жречество.

Персей отсича главата на Медуза (мраморен барелеф, Сицилия)

539 Кир Велики, царят на Персия, сразява вавилонския цар Набонид. На 20 октомври Кир влиза във Вавилон.

538 Принц Белшазар, синът на цар Набонид, се опитва да прогони армията на Кир, но се проваля. Кир разрушава града Вавилон и позволява на пленените евреи да се върнат в Йерусалим след 49 годишно изгнание.

Кир Велики: *Колоната на Кир* (потвърждава решението на Кир да върне пленниците – евреи у дома им)

534 Тарквиний Горди става цар на Рим. Сидхарта Гаутама (Буда) отхвърля лукса и се отдава на аскетизъм.

530 Създателят на Персийската империя Кир Велики е убит в сражение с номадски племена източно от Каспийско море на 71 годишна възраст. Наследен е от сина си Камбиз II.

Гробницата на Кир при Пасаргади (Иран)

528 Започва разпространиението на будизма в Индия. Сидхарта Гаутама получава просветление след жестоки мъчения при Будх Гайя, близо до Бенари. Сидхарта установява, че аскетизмът е безполезен и предприема пътувания нагоре и надолу по долината на Ганг, като основава монашески ордени на една нова религия.

527 Умира атинският тиранин Пизистрат, властта е наследена от синовете му Хипий и Хипарх.

525 Камбиз II, царят на Персия, побеждава владетеля на Египет Псамтак III при Пелузион, като присъединява делтата на Нил към империята си. Губи 50 000 войници по време на пясъчна буря. В Елевзин се ражда Есхил, атински драматург и първосъздател на гръцката трагедия.

522 Камбиз II научава, че узурпаторът Гаумата, мидийски жрец, е заел трона му. На път за дома си Камбиз умира.

521 „Лъжецарят“ на Персия Гаумата е убит в сражение от Дарий, син на Хистасп, зет на Кир. Персийската аристокрация обявява Дарий за цар.

520 Картагенска флота от 60 кораба под командването на Ханон докарва 30 000 преселници при устието на Рио де Оро („Златния бряг“) в Западна Африка: колонията просъществува в продължение на 50 години. Персийският владетел Дарий заповядва да се прокопае канал, който да свърже Нил с Червено море – проект, започнат един век по-рано от фараона Нехо. Роден е атинският комедиограф Кратин.

Строителството на Дарий: каналът Нил – Червено море

Саркофаг с изображение на семейна двойка, Черветери (Италия)

Дарий: *Скалният надпис* (на персийски, еламитски и вавилонски, край Бехистун, Иран, изброяващ подвизите на Дарий)

518 В Киноскефали, Беотия, се ражда гръцкият поет Пиндар.

514 Хармодий и Аристогейтон устройват заговор за убийството на атинските тирани. Заговорът е осуетен: Хипарх е убит, но Хипий се спасява. Хармодий и Аристогейтон са екзекутирани. **Поход на персийския цар Дарий I срещу Скития (по Черноморското крайбрежие на Тракия).**

512 **Персийският стратег Мегабаз подчинява временно гръцките градове по бреговете на Хелеспонт и Егея, както и местните тракийски племена**

Мандрокъл от Самос по заповед на Дарий строи понтонен мост на Босфора.

510 Цар Клеомен оглавява втори поход на спартанците срещу Атина. Сибарис е разрушен от кротониатите.

Построен е театърът в Делфи

509 Етрускът Тарквиний, цар на Рим, е свален и Рим става република. Войската на римския плебс (народ) изгонва Тарквиний Горди.

500 Роден е гръцкият философ Анаксагор.

499 Битката при ез. Регил: римляните печелят решителна победа срещу етруските.

474 Гръцкият поет Пиндар започва да съчинява оди в чест на победителите на Олимпийските, Питийските, Немейските и Истмийските игри.

Пиндар: *Десета питийска ода* (най-ранна)

496 Ражда се гръцкият трагик Софокъл.

495 Конфуций се оттегля от поста пръв министър при владетеля Лу, защото неговият господар се е отдал на разпътен живот. В следващите 12 години Конфуций пътува от страна в страна и проповядва морални принципи и утилитарна философия: *„Винаги има изход: той е през вратата“*.

494 Битката при Сепия край Тиринт между Аргос и Спарта. Спартанският цар Клеомен побеждава. Аргоските стратези са избити по време на вечеря, Аргос остава беззащитен в продължение на 20 години. Битката при Ладе: Персите блокират Милет, надвиват гръцкия флот и завземат града. Персийските войници опожаряват храма на Аполон при Дидима.

493 В Акрагант, Сицилия, е роден Емпедокъл.

492 **Тракия и Македония са завладяни от зета на Дарий, стратега Мардоний.** Персите завладяват Кикладите и незащитената територия на Атика.

490 Битката при Маратон на 15 септември носи първата голяма победа на Атина, но е и начало на дълъг период на конфликти с Персия. В Елея, Южна Италия, е роден философът-диалектик Зенон.

Могилата при Маратон

Релеф, представящ царска аудиенция на Дарий и Ксеркс, Персеполис (столицата на Персия)

489 Атиняните предприемат неуспешна кампания срещу о-в Парос. Атинският стратег Милтиад е затворен и умира от гангрена. Спартанският цар Клеомен обезумява, задържан е от близките си и се самоубива.

488 За пръв път в Атина избират архонти с жребий. От града е изгнан Хипарх, синът на Пизистрат.

Започнат е градежът на залата за аудиенции в Персеполис, столицата на Персия

486 Дарий умира, тронът на Персийското царство е наследен от сина му Ксеркс. В Египет въстават против персийското господство.

Гробницата на Дарий, Персеполис

484 Роден е гръцкият трагик Еврипид. В Халикарнас е роден гръцкият историк и географ Херодот.

483 Открита е нова сребърна жила в рудниците Лаврион: атиняните разполагат със средства да увеличат своя флот.

Каналът през планината Атон на Халкидическия п-в, прокопан по заповед на Ксеркс

Конфуций: *Аналекта* („Събрани съчинения“) (прибл. по това време)

481 Питий, най-богатият мъж в Персийската империя, дава угощение на Ксеркс и цялата персийска армия при Келене в Кападокия. Когато Питий помолва Ксеркс да освободи най-големия му син от военна служба, Ксеркс посича младежа с меча си.

480 Два понтонни моста при Хелеспонта (дн. Дарданели) са разрушени от морска буря. Ксеркс обезглавява инженерите им и наказва морето при Хелеспонта с 300 удара с камшик. От 670 триреми са сглобени нови понтони. Армията на Персия ги преминава за два дни. 19 август: Битката при Термопилите завършва с победа на персите под водачеството на Ксеркс. 200 000 персийска армия успява да надвие въоръжен отряд от 300 спартанци и 700 теспийци; героизмът на този малък отряд дава възможност на главните гръцки сили да се оттеглят. Персите преминават прохода при Термопилите и щурмуват Атина, чиито жители се спасяват в Саламин и Пелопонес. При щурма е разрушен вторият храм на Атина. 23 септември: Морската битка при Саламин: гърците побеждават. Атинският наварх (командир на флот) Темистокъл примамва персите в Саламинския залив, където над 1000 персийски съда са разбити и потопени от по-малко от 400 гръцки кораба. **Ксеркс се оттегля в Анатолия, но оставя в Тракия и Македония ариергард под командването на Мардоний.** 2 октомври: Пълно слънчево затъмнение в 14:00 ч. Знамението възспира гърците от преследване на оттеглящата се персийска армия.

Вторият храм на богиня Атина, Акрополът, Атина (пред-Периклов)

🎭 Критий: Ефебът на Критий, Акропол (най-старата класическа мраморна статуя)

479 27 август: Битката при Платея. Персийският военачалник Мардоний е победен от гърците под командването на Павзаний. Йонийските градове отпадат от Персийската империя. **Приблизително по това време в Южна Тракия Терес основава Одриското царство.** Буда умира на 84 г. възраст (казват, от преяждане със свинско).

475 Желязото се употребява масово в Китай, близо 1000 години след като е внедрено в Близкия изток.

472 Умира Терон, тиранът на Акрагант.

📖 Есхил: *Перси* (трагедия със сюжет – морската битка при Саламин)

471 Темистокъл е остракиран (изгонен) от Атина по несъстоятелно обвинение в сътрудничество с персите.

470 В Гърция започват да отглеждат люцерната, след като са я внесли от своите противници персите. Остров Наксос отново въстава срещу Атинския морски съюз и е подчинен със сила.

469 Кимон и неговите състратези съставят журито на театралните състезания по време на Големите Дионисии, една безпрецедентна привилегия за политически личности. Те присъждат наградата на Софокъл, едва 28 годишен, предпочетен пред 57 годишния Есхил, когото съдиите смятат за опасен радикал. Това е първият случай на присъждане на литературна награда за политическа лоялност.

467 Синът на Милтиад Кимон с флота надвива персите в битка при реката Евримедонт; тази акция отново отваря стария търговски път от Гърция за Египет.

📖 Есхил: *Седмината срещу Тива* (трагедия по сюжет от Тиванския цикъл)

466 Граждани на финикийската колония Киренайка основават Бенгази на брега на Северена Африка.

🏛 Храмът на Зевс в Олимпия

464 Умира Ксеркс, царят на Персия, наследен от Артаксеркс I. По време на земетресение в Спарта въстават илотите (местно население, на което дорийците, основали Спарта, са наложили робски статут).

460 Персия окупира въстаналия Египет. Темистокъл се самоубива, за да не изпълни заповедта на Великия цар (на Персия) да посегне на свои сънародници. **Приблизително по това време край Атина е роден Тукидид. Баща му Олор е правнук на Милтиад, зет на тракийския цар Олор.** Умира поетът Симонид, автор на *дитирамби.* В Атина се ражда

Критий – писател-софист и антидемократ, един от бъдещите *30 тирани* на Атина (404 г. пр. Хр.) **В гръцката колония Абдера в Тракия се ражда философът-атомист Демокрит.**

Храмът на Атина при Пестум (Италия)

Бронзова статуя на Посейдон (Гърция)

458 Езра повежда керван еврейски изгнаници от Вавилон обратно към Юдея. Сенатът извиква римския военачалник Луций Цинцинат от малката му ферма, за да защити Рим от нашествието на еквиите. Цинцинат събира войска, напада и разбива еквиите, след което оставя поста на диктатор и се връща във фермата си. Атиняните завладяват Мегара и противодействат на Коринт в Мегарида.

Есхил: *Орестия* (трилогия, включваща трагедиите *Агамемнон, Хоефори* и *Евмениди,* с които Есхил печели последната си награда)

457 Перикъл превръща Атина в център на архитектурата и изкуството, като в същото време се готви за война със Спарта. Атина разполага с около 100 000 роби (30% от населението ѝ): 20 000 от тях работят в сребърните мини край Лаврион, на които Атина дължи богатството си. Атиняните завладяват Беотия.

Дългите стени (Атина)

456 На 69 годишна възраст умира Есхил, след като е написал 90 пиеси, от които ще оцелеят само седем.

454 Роден е философът Сократ.

450 Келти прекосяват Ламанша и колонизират Британските острови. Родени са Алкивиад и комедиографът Аристофан.

Дискобол (Дискохвъргач) (мрамор; Атина; запазено е римско копие на оригинала)

Законите на Дванадесетте таблици (първата кодификация на римски закони)

449 Перикъл предлага в Атина да се проведе междудържавен Панелински събор, на който да се обсъдят възстановяването на храмовете, разрушени от персите, на жертвоприношенията на боговете, за които е даден обет в 480 г., и за контрола над моретата. Спарта отхвърля предложението му. Перикъл заделя 5000 таланта от съюзните фондове за възстановяване на атинските храмове. Сключен е т.н. *Калиев мир* между Атина и Персия.

448 В Атина под ръководството на архитектите Иктин и Каликрат започва възстановяването на Акропола. Военна експедиция на спартанците в Делфи.

Иктин и Каликрат: Атинският Акропол

447 В битката при Коронея Атина загубва Беотия. Започва строителството на Партенона на Акропола в Атина.

446 Нашествие на спартанците в Атика. Перикъл ги подкупва да се оттеглят, след като са стигнали до Елевзин. Атина е загубила Мегара.

Софокъл: *Аякс*
Пиндар: *Осма немейска ода* (най-късна)

445 Между Пелопонес (Спарта) и Атина е сключен 30 годишен мир. **Оживена дипломация между одриския владетел Ситалк, син на Терес, и царя на скитите Октамасад.** Неемия пристига в Юдея и става неин управител. В Рим е учредена длъжността трибун, защитаващ правата на народа и имащ право на *вето*.

Завършен е храмът на Посейдон на нос Сунион

444 Тукидид критикува екстравагантната строителна програма на Перикъл и обявява модела на 12 метровата хризелефантинна (от злато и слонова кост) статуя на Атина в Партенона за вулга́рен.

442 Умира поетът Пиндар. Римляните основават колония в Ардес.

441 Атинската награда за драма е спечелена от Еврипид. Той се е опитал да я спечели още преди 14 години, но пиесите му са били смятани до този момент за твърде сензационни.

440 Гръцкият философ Хераклит учи, че всичко тече и се изменя. „*Не можеш да се изкъпеш два пъти в една и съща река*“. Първоначалните елементи непрекъснато се изменят съгласно неумолим природен закон, в кръговрат световете се създават и разрушават. Самосци въстават срещу Атина и са смазани, но това струва на Атина 1200 таланта.

Фидий: Атина Партенос (Партенона, Атина), (мрамор; запазено е римско копие)
Поликлейт от Аргос: Дорифор (Копиеносец) (мрамор; запазено е римско копие)

Софокъл: *Антигона*
Хераклит: *За природата (Музи)* (прибл. от това време)

438 Иктин и Каликрат: Партенонът в Атина (завършен)

Еврипид: *Алкестида* (трагедия)

437 Скулптурът Фидий не може да даде точен отчет за използваното злато в статуята на Атина и напуска града опозорен, след като е завършил своя шедьовър.

436 В Атина е роден ораторът и *ретор* Изократ, от когото днес са запазени 21 речи и 9 писма, сред които *Срещу софистите* и *Панегирик* (Тържествена реч).

435 Атинският скулптур Фидий прави в Елида статуя на Зевс от злато и слонова кост. В древността тази скулптура ще бъде наречена *едно от седемте чудеса на света.* Война между о-в Коркира и Коринт за Епидамн; поражение на коринтяните при Левкима.

🎨 Фидий: статуята на Зевс, Елида, Гърция

433 Перикъл сключва съюз с Коркира, непримирим противник на Коринт, и подновява съюзните договори с Региум и Леонтини на запад, с намерение да ограничи източниците на хранителни продукти за Спарта. Коринт призовава Спарта да вдигне оръжие сещу Атина. Призивът е подкрепен от Мегара (съсипана от икономическите санкции на Перикъл) и Егина (обременена с тежки данъци от Перикъл). Умира философът Емпедокъл, създал теорията за четирите начала на света – земя, огън, въздух и вода.

432 В Атина е издаден декрет срещу атеизма, насочен против свободомислещия философ Анаксагор: той напуска града. В Гърция започват Пелопонеските войни след въстание на Потидея на Халкидическия п-в срещу Атина. Спарта използва този повод, за да обяви война на Атина; Коркира (Корфу) обявява война на Коринт. Край Потидея 22 годишният Сократ спасява живота на Алкивиад, 18 годишния племенник на Перикъл.

431 **Одриският владетел Ситалк сключва съюзен договор с Атина.** Архидам II, цар на Спарта, призовава всички елини да се вдигнат срещу игото на атинската тирания. Перикъл укрепва атинската отбрана, като опустошава Мегарида (територията на Мегара), докато спартанците са заети със земеделската си кампания. Въз основа на учението на Емпедокъл възниква теорията, че тялото има четири „хумора“ (течности) – кръв (лат. „сангвис“), жлъчка (гр. „холе“), черна жлъчка (гр. „меланхоле“) и флегма. Телесното състояние, както и характерът на човека се определят от пропорциите между тези течности. Този възглед ще господства в медицината векове наред.

📖 Еврипид: *Медея*

430 Умира философът Зенон от Елея, станал известен със своите *4 апории* (безизходни положения), доказващи невъзможността да има движение. Роден е историкът и философ Ксенофонт. Август: Атина изпраща мирна делегация в Спарта, но без успех. През зимата атиняните завземат Потидея след обсада. В същото време в пристанището на Атина, Пирея, избухва епидемия. Епидемията – вероятно тежка форма на скарлатина – не засяга Пелопонес, но спартанците убиват всеки гост на града, за да избегнат заразата. Рим също става жертва на епидемията.

📖 Еврипид: *Децата на Херакъл*

429 Атинският наварх Формион печели победи при Халкида и Навпакт на входа на Коринтския залив. Хиляди граждани загиват от епидемията в Атина. Септември: Самият Перикъл умира от „чумата“, която премахва две трети от населението на града. Мнозина атиняни загубват боязънта си към боговете и уважението към закона. Лекарят Хипократ е пощаден от епидемията. Той пръв заявява, че болестите не са нито спонтанни, нито свръхестествени по произход. **Одрисецът Ситалк предприема поход срещу Халкидика и Македония**.

428 Метеж в Митилена, главния град на о-в Лесбос. Спартанците нахлуват в Атика.

427 Царят на Спарта Архидам II умира след 49 години управление. Юли: Митилена е покорена от атинска войска. Атиняните жестоко наказват нейните граждани. Август: Платея се предава, заплашена от глад. Атиняните избиват всичките ѝ жители и разрушават града. Ражда се Платон.

426 Демократите в Коркира избиват поддръжниците на Спарта и предават града на Атина. Атинският стратег Демостен и демагогът (народен водач) Клеон енергично възстановяват въоръжените сили на Атина. Демостен предлага офанзивна стратегия, целяща да превърне Сицилия, Беотия и Пелопонес в сфери на атинското влияние. Юни: Демостен отива в Акарнания и събира голяма армия с намерение да нахлуе в Беотия през Фокида. Сред гората войската му изненадващо е нападната и Демостен с мъка се спасява. Добира се до атинската база в Навпакт и укрепва защитата ѝ малко преди да бъде нападната от голяма спартанска войска под предводителството на Еврилох. Демостен разклаща военния престиж на Спарта и се връща триумфално в Атина.

📖 Еврипид: *Иполит; Андромаха*
Херодот: *Историческо изложение (Музи)* (прибл. от това време)

425 Спартанска войска, акостирала на о-в Сфактерия, е обкръжена. Преговорите между Атина и Спарта стигат до задънена улица. Клеон пленява 292 спартанци на о-в Сфактерия и ги отвежда като заложници в Атина. Спарта предлага мир, но Клеон отказва. Изтребени са олигарсите в Коркира. Приблизително по това време умира историкът Херодот, наречен *баща на историята*.

📖 Аристофан: *Ахарняни*

424 На събор в Гела в Сицилия сиракузецът Хермократ настоява да бъдат изгонени чуждите въоръжени сили от острова. Сицилийците връщат военноморската сила на Атина. С помощта на конница тиванецът Пагондас разбива атинска армия край Делион. Спартанският стратег Бразидас преминава през Беотия и Тесалия на път за Халкидика, където предлага помощ на градовете, въстанали срещу Атина. Град Амфиполис се предава, преди до него да е стигнал атинският флот под командването на Тукидид. Отмъстителният Клеон изпраща Тукидид в изгнание за 20 години. **Цар на одрисите става Севт I.**

Софокъл: *Едип цар*
Аристофан: *Конници*
Еврипид: *Хекаба*

423 Април: Примирието от Лахес цели Атина да спре настъплението на Бразидас. Бразидас го пренебрегва, завзема Сционе и Менде, тръгва към Атина с намерение да освободи заложниците. Атина изпраща войска, за да си върне Менде.

Софокъл: *Трахинянки*
Аристофан: *Облаци*
Кратин: *Бутилката* (тази комедия му носи девета награда и победа над Аристофан на театралните състезания; запазени са фрагменти)

422 Атинянинът Клеон и спартанецът Бразидас се срещат в сражение извън стените на Амфиполис. И двамата са убити.

Аристофан: *Осите*

421 11 април: Никиевият мир слага временно край на Пелопонеската война. Мирът е договорен между спартанския цар Плейстоанакс и Никий, атински собственик на рудници. Алкивиад организира антиспартански съюз между Атина и демокрациите на Аргос, Мантинея и Елида.

Ерехтейон, Акрополът, Атина

Аристофан: *Мирът*

420 Коринт и Беотия не поддържат Никиевия мир. Атина освобождава спартанските заложници, но задържа под контрола си Пилос и Нисея, тъй като спартанците задържат Амфиполис. Четворен съюз (Атина, Аргос, Мантинея и Елида), организиран от Алкивиад, се противопоставя на съюза между Спарта и Беотия. В Халкида, о-в Евбея е роден атинският оратор – логограф (съставител на съдебни речи) Изей. В Атина е въведен, след чумната епидемия, култът към бога Асклепий. Умира комедиографът Кратин.

Еврипид: *Молителките*

419 Спартанският цар Агис събира войска край Филос и предприема нощен марш срещу Аргос. Щурмът се проваля поради слабостта на беотийските войски, но Агис принуждава аргосци да сключат примирие. Стратези на Атина са Никий и Алкивиад.

418 Август: Битката при Мантинея е решаващото сухопътно сражение във войната, което носи на Спарта победа над Аргос, нарушил примирието по настояване на Алкивиад. В Атина Алкивиад става непопулярен и не е избран на поредните избори за стратег. Спарта съумява да разбие четворния съюз, подпомогната, макар и неволно, от противниците на

Алкивиад в Атина. Алкивиад настоява атиняните да завладеят Сиракуза, Сицилия и Картаген и така да съберат повече войски, с помощта на които да приключат войната със Спарта. Този необичаен план печели поддръжката на атиняните.

416 Атиняните избиват жителите на Милос.

415 Атиняните подготвят флот, който да изпратят в Сицилия. 6/7 юни: В навечерието на неговото отплаване получават (инсценирано) лошо знамение: през нощта статуите на Хермес из улиците на града са разбити. За това престъпление, както и за профаниране на Елевзинските мистерии, е обвинен Алкивиад. Той настоява за незабавно разследване, но му нареждат да отплава. На връщане Алкивиад избягва в Спарта, след като е научил в Сицилия, че е получил смъртна присъда. Открито се присъединява към спартанците и ги убеждава да помогнат на Сиракуза. Ноември: акостирането на атинския флот в Големия залив на Сиракуза се оказва безполезно.

📖 Еврипид: *Троянки*
Ксенофонт: *Атинската политея*

414 Сиракузците убиват атинския стратег Ламах, подложил града на обсада. Под командването на Гюлип пристига спартански флот, за да подкрепи сиракузците. В отговор Атина изпраща втори флот начело с Демостен.

📖 Аристофан: *Птиците* (сатира на Сицилийската експедиция)

413 Юли: Демостен пристига при Сиракуза, но е разбит по време на нощна атака. Той принуждава Никий да се оттегли. Никий се забавя, понеже гадатели го съветват да изчака лунното затъмнение на 27 август. В началото на септември обаче атинският флот е обкръжен в Сиракузкия залив и е разбит. Оцелелите от клането са принудени да работят до края на живота си в сиракузките каменоломни. Спартанците нахлуват в Атика. Архелай I става цар на Македония и поканва Еврипид в двореца си.

📖 Еврипид: *Електра*

412 Алкивиад се противопоставя на цар Агис и губи доверието на спартанците. Той избягва в двора на персийския сатрап Тисаферн и го съветва да оттегли поддръжката си от Спарта, като същевременно заговорничи с олигархическата партия в Атина. Съюзниците на Спарта я изоставят един по един.

📖 Еврипид: *Елена; Ифигения в Таврида*

411 Юли: Демокрацията в Атина е премахната от Антифонт, Пизандър и Фриних, които започват тайни преговори със Спарта. Олигархичната им власт е свалена от умерения Терамен. Атинският флот решава да се извика Алкивиад от Сарди и по настояване на Терамен демосът отново го избира за стратег. Септември: Атиняните разбиват спартанския флот при Хелеспонта.

Аристофан: *Лизистрата; Жените на празника на Тесмофориите*
Еврипид: *Ион*

410 Алкивиад разбива спартанския флот и поддържащата го персийска войска при Кизик. Спарта започва мирни преговори, но новият атински демагог (народен водач) Клеофонт ги проваля. В Атина е възстановена демокрацията.

409 Алкивиад отново завзема Византион, прочиства Босфора и осигурява търговския път, снабдяващ Атина с жито от Черноморската зона. **Царството на траките – одриси е поделено между Медок (Амадок) и Севт II.**

Софокъл: *Филоктет*

408 16 юни: Алкивиад влиза триумфално в Атина и е избран за стратег с неограничени пълномощия. Тръгва за Самос и се присъединява към флота. Спартанският наварх Лизандър събира огромен флот край Ефес с помощта на персийския сатрап Кир.

Еврипид: *Орест; Финикийки*

407 Лизандър отказва да напусне Ефес, за да даде сражение на Алкивиадовия флот, който трябва да отплава на север, за да осигури хранителни припаси, оставяйки зад себе си отряд под командата на своя приятел Антиох. Антиох не изпълнява заповедите му и предизвиква Лизандър. В отговор на предизвикателството Лизандър напуска Ефес и напада атиняните. Поражението дава повод на противниците на Алкивиад в Атина да искат оставката му.

406 **Алкивиад отплава за Хелеспонта, където сключва договор с траките Медок и Севт II за военна помощ на Атина в предстоящата битка при Егос Потами (на източния бряг на Тракийския Херсонес).** Свален е и е заместен от комитет от стратези, единият от които е пленен в Митилена от Каликратидас, спартанския наварх, който е сменил Лизандър. Атина екипира флот и го праща под командването на Конон да вдигне обсадата на Митилена. Конон е победен, но се връща и печели битката при островите Аргинуси. Клеофонт отхвърля подновеното спартанско предложение за мир. Под натиска на Кир Спарта изпраща Лизандър с флот към Хелеспонта. На 77 годишна възраст умира Еврипид.

405 Атинският флот преследва Лизандър на път към Хелеспонта. Септември: Заседнал в плитчините при Егос Потами, атинският флот е разбит. С 10 триреми Конон се спасява от клането. Лизандър блокира Пирея; спартанският цар Павзаний обсажда Атина. На 91 години умира трагикът Софокъл: само седем от неговите 120 произведения ще оцелеят.

Ерехтейон, Акрополът, Атина (завършен)

Аристофан: *Жабите*

Еврипид: *Вакханки; Ифигения в Авлида* (недовършена; Еврипид умира в 406 или в 405 г.)

404 Клеофонт е осъден и екзекутиран. Изтерзана от глад, Атина се предава на 25 април; това слага край на Пелопонеската война. Ксенофонт пише: „*Този ден бе началото на свободата за Елада*". Терамен постига условия, които спасяват града от разрушение, но стените му са разрушени под звуците на флейти. Установена е олигархичната власт на „Тридесетте тирани" начело с Критий, който осъжда Терамен по лъжливо обвинение и го принуждава да изпие чаша бучиниш (отровна билка). По молба на спартанеца Лизандър Алкивиад е убит във Фригия.

📖 Тукидид: *История на Пелопонеската война* (започната в 431 г. пр. Хр.)

403 Битката при Мунихия: атинянинът Тразибул побеждава спартанците. В битката загива противникът на демократите Кратин. Тразибул възстановява демократичните институции в Атина и дава амнистия на всички, с изключение на крайните олигарси.

401 В Персия Кир Млади въстава срещу брат си Артаксеркс II, но е победен и убит в битката при Кунакса. Няколко командири на наемната гръцка армия на страната на бунтовника са екзекутирани, но 33 годишният Ксенофонт повежда десетте хиляди наемници, които в безопасност достигат до крайбрежието на Черно море. **На път за Елада Ксенофонт и наемниците гостуват на одриския владетел Севт II.** На 60 години умира историкът Тукидид.

📖 Тукидид: *Пелопонеската война*
Софокъл: *Едип в Колон* (представена посмъртно в Атина)

399 Гръцкият философ Сократ е обвинен, че покварява младежта. Сократ изпива чашата с бучиниш и умира на 70 годишна възраст. Умира македонският цар Архелай I.

396 Етруският град Вейе е превзет от римската армия след десетгодишна обсада. Постепенно римляните премахват етруската цивилизация в Италия.

393 Цар на Македония става Аминта III.

Дългите стени на Атина (възстановени)

391 📖 Аристофан: *Жените в народното събрание*

389 В бедно атинско семейство е роден ораторът и политик Есхин. **Тразибул сключва договор с Медок и Севт II.**

388 📖 Аристофан: *Богатството* (последната му комедия)

387 Галите завземат Рим. Дионисий Сиракузки завладява Региум.

386 Сключен е Анталкидовият мир. **Атина издава почетен декрет в чест на новия одриски владетел Хебризелм.** Гласуван е закон, че всяка година трябва да се играе по една драма на „старите майстори“ – Есхил, Софокъл и Еврипид. Основана е Академията на Платон. Умира комедиографът Аристофан.

384 Раждат се Аристотел и Демостен.

383 **Одриски владетел става Котис I. Той възстановява величието на тракийското царство. Обявява се за син на Аполон и съпруг на Атина. Земната си съпруга разкъсва „от ревност“ (или в ролята си на цар-жрец, извършващ човешко жертвоприношение).** Дионисий започва война с Картаген.

Врачанско съкровище (най-ранна датировка)

380 В Атина е роден ораторът Демад. Умира философът Демокрит. Според неговата атомична теория материята е съставена от малки частици – атоми и всички явления са причинно обусловени.

Платон: *Държавата*
Изократ: *Панегирик*

377 Организиран е Вторият атински морски съюз.

376/5 Атина удържа морска победа над Спарта при Наксос. **Траките – трибали нахлуват в земите на одрисите и стигат до Абдера.**

371 Юни: Съставен е проектодоговор между Атина, Тива и Спарта, но Тива настоява да го подпише от името на всички беотийски градове и преговорите се провалят. Царят на Спарта Клеомброт нахлува в Беотия. Юли: Битката при Левктра: тиванците побеждават спартанците. Никой от градовете-държави не успява да вземе надмощие и сраженията продължават.

370 Умира Аминта III, царят на Македония.

362 Битката при Мантинея; Тива побеждава антитиванската коалиция (Спарта, Атина и Мантинея), но поради гибелта на водача ѝ Епаминонд не е в състояние да се възползва от победата. Сред гръцките градове-държави настъпва хаос.

359 Царят на Македония Пердика загива в сражение с илирите. Тронът е наследен от брат му Филип II. **В Тракия коварно е убит Котис I. Одриското царство е поделено между Керсеблепт, Амадок и Берисад.**

357 Атина сключва съюз с тракийските владетели Керсеблепт, Амадок и Берисад. Филип II Македонски превзима Амфиполис в Тракия, при устието на Струма.

356 Храмът на Артемида в Ефес, едно от седемте чудеса на света, е опожарен от Херострат, поради извратеното му желание да си спечели безсмъртна слава. Ражда се Александър Велики, синът на Филип Македонски. Властта в Рим е в ръцете на първия плебейски диктатор. **Храмът на Аполон в Делфи издава декрет в чест на четиримата синове на Керсеблепт. Атина сключва съюз с Кетрипор, сина на Берисад, както и с илири и пеони срещу Филип II. Той разбива коалицията и завладява златните и сребърните рудници край Пангей, експлоатирани дотогава от траките пеони.**

354 Край Халикарнас в Кария (Мала Азия) за карийския сатрап Мавзол е построена гробница, оградена с колонади в йонийски стил, която ще се превърне в едно от *седемте чудеса* на древния свят. Умира Ксенофонт, останал известен главно със съчиненията си *Анабазис, Възпитанието на Кир* и *Апология на Сократ*.

352/1 Филип II разширява своята сфера на влияние на изток от Места чрез съюз с тракийските владетели Амадок и Керсеблепт.
Мавзолей, Халикарнас (гробницата на Мавзол)

Статуя на Мавзол, Халикарнас

350 Умира логографът Изей. За пръв път в гръцката литература се споменава за пшеница.
Поликлейт: Театърът в Епидавър
Куполна тракийска гробница при с. Мезек, Свиленградско (приблизителна датировка)

349 Филип Македонски застрашава град Олинт на Халкидическия п-в. Демостен безуспешно призовава атиняните да се притекат на помощ на олинтийците.
Демостен: *Олинтийски речи*

348 Олинт пада под властта на Филип.

347 Умира Платон (истинското му име е Аристокъл), велик гръцки мислител, ученик на Сократ, оказал сериозно влияние на световната философска мисъл. Дионисий II си възвръща Сиракуза.
Платон: *Закони*

346 Неуспешен опит на Атина да преговаря с Филип. Сключен е Филократовия мир, признаващ териториалните придобивки на Филип.
Есхин: *Срещу Тимарх* (защита срещу обвиненията в измяна на отечеството, инспирирани от Демостен)

344 Филип възстановява реда в Тесалия. Тимолеон пристига с флота си в Сицилия и освобождава Сиракуза от тирана Дионисий II. Аристотел се премества от Атина в Лесбос, за да учи естествена история. Аристотел

от Стагира в Македония е ученик на Платон, а баща му е царски лекар в македонския двор.

📖 Демостен: *Втора Филипика*: (части от четирите речи *Срещу Филип;* предупреждава, че Филип няма да се спре, докато не покори Атина)

343 Съюз между Мегара и Атина. На съдебен процес Есхин е оправдан по обвинението, че служи на Филип. Тимолеон възстановява Сиракуза. Аристотел става наставник на Александър в Пела, столицата на Македония. Започва първата Самнитска война на Рим, която ще приключи в 341 г.

📖 Есхин: *За лъжливото пратеничество* (защита от обвиненията на Демостен)

342/1 **Филип детронира Амадок и Керсеблепт и навлиза по долината на Марица в Тракия.**

341 Родени са драматургът Менандър и философът Епикур. **Филип основава Филипопол, дн. Пловдив, на мястото на старо тракийско селище.** Картагенците предприемат офанзива срещу Сиракуза. Създаден е съюз на Евбейските градове.

340 **Филип Македонски безуспешно обсажда Византион и Перинт. Предприема поход срещу скитския цар Атей и военни действия срещу трибалите.**

◎ **Съкровището от Рогозен, Врачанско (на територията на трибалите: 162 сребърни съда, някои от които с графити, съдържащи имена на тракийските владетели Садок, Котис и Керсеблепт, както и на подчинени на Одриското царство градове в Пропонтида) (най-късна възможна датировка)**

338 Филип Македонски побеждава съюзна армия на Тива и Атина в последна битка за независимост на Елада. 2 август: Битката при Херонея в западна Беотия. Осемнадесетгодишният син на Филип Александър командва лявото крило. Филип подозира Александър и майка му Олимпиада в заговор срещу него. Развежда се с Олимпиада и отстранява Александър от столицата Пела. Градове в Лациум получават римски граждански права. Умира атинският оратор Изократ.

336 Филип II Македонски е убит в Еге, старата столица на Македония, по време на сватбен пир на брата на Олимпиада Александър Епирски. Наскоро Филип се е допитал до Делфийския оракул, за да разбере дали ще може да победи Великия цар (на Персия). Оракулът дава двусмислен отговор: *„Бикът е украсен с гирлянди. Всичко е свършено. Жертвоприношението е готово“*. Приема се, че Александър и Олимпиада наистина са успели в своя заговор. Александър наследява трона на Македония. Вероятно в тази година е роден Зенон от Китион, основателят на *стоицизма*.

📖 Демостен: *За венеца*

335 Аристотел се преселва от Македония в Атина и отваря своя лицей (Ликейон), включващ музей по естествена история и библиотека. Аристотел препоръчва аборта на многодетни родители: „*Пренебрегването на ефективния контрол над раждаемостта е непрекъснат източник на бедност, която от своя страна ражда бунтове и престъпления*". Александър разрушава Тива **и предприема поход срещу траките – гети и трибали, за да осигури тила си преди похода в Азия.**

334 Александър нахлува в Азия. Побеждава в битката при Граник, като разбива персийска армия, включваща и 10 000 гръцки наемника.

⚒ Паметник на Лизикрат, Атина

333 Октомври: Битката при Иса във Финикия: Александър разбива персийската армия, но цар Дарий III Кодоман се спасява.

332 Александър завладява Египет и основава града, който по-късно ще бъде наречен Александрия. Царят на Спарта Агис III въстава против македонското владичество.

331 1 октомври: Битката при Гавгамела в Месопотамия. Александър печели нова голяма победа, като загубва 500 войника срещу около 90 000 жертви на персите. Александър вече контролира Персийската империя. Спартанецът Агис не получава помощ от Атина, разбит е при Мегалополис и загива. По сведение на пътешественик от гръцката колония Масалия (Марсилия), в Британия вече отглеждат пшеница и я складират в огромни хамбари.

330 **Атина издава почетен декрет за Ребула, сина на Севт III, обявен за атински гражданин.** Подготвя се нова антимакедонска коалиция. Дарий III е убит от сатрапа си Бесос. Александър разрушава Персеполис, столицата на Персия.

🎨 **Стенописите в Казанлъшката гробница**

📖 Есхин: *Срещу Ктезифонт* (лицето, предложило увенчаването на Демостен със златен венец)

329 Александър завладява Самарканд в Мала Азия. **Наместникът му в Тракия Зопирион предприема поход срещу скитите и Олбия (гръцка колония в Скития), но загива.**

327 Александър завладява северна Индия и се кани да завладее долината на Ганг. Изтощената му армия го убеждава да се откаже от плановете си.

325 Навархът Неарх с помощта на 800 индийски морски съда превежда войската на Александър по море до Персийския залив и Вавилония.

Гробницата от Казанлък (образец на елинистическо изкуство и архитектура в Тракия) (най-ранна датировка)

Тракийското съкровище от Панагюрище (съставено от 9 златни съда (23 карата) с общо тегло над 6 кг, изработено вероятно в Лампсак по поръчка на тракийски владетел) (най-ранна датировка)

Тимотей от Милет: *Перси* (запазени фрагменти в гръцки папирус)

323 Александър Велики умира на 32 годишна възраст във Вавилон, или от малария, или от пневмония, след получена прободна рана в белитѐ дробове, или от отрова; преди смъртта си е започнал да проявява признаци на душевно разстройство. В реакция след неговата смърт Аристотел е обвинен в „нечестивост“ и спомняйки си участта на Сократ, се оттегля в Халкида в Евбея. „Диадохите“ - Александровите стратези - наследници, си поделят царството. Птолемей става управител на Египет, а **Лизимах - на Тракия, където Севт III продължава да управлява успоредно с македонската власт.**

Птолемей I: Музей и библиотека в Александрия

322 На 62 години в Халкида умира философът Аристотел. Ораторът Демостен, обвинен в проперсийска политика, напуска Атина и се отравя, за да не бъде екзекутиран.

321 Са̀мнити устройват засада и разбиват римска войска в прохода край Беневентум. В Египет умира Пердика и Антипатър става регент на Александровата държава. Менандър пише първите си битови комедии.

Теофраст: *Характери*

319 Александровият стратег Антипатър се разболява и обявява най-стария регент Полиперхон за свой следовник. 31 годишният син на Антипатър Касандър оспорва наследството. Ораторът Демад е наказан със смърт за предателство от Касандър.

317 Ардват, персийският сатрап на Армения, освобождава страната си от контрола на Селевкидите. Касандър назначава за управител на Атина Деметрий Фалернски.

316 Полиперхон, регент на Македония, е свален от Касандър, който пленява и убива Олимпиада, майката на Александър. Евмен и Антигон, съперници за властта в Македония, правят сражение в Мидия с конница и слонове. Антигон пленява обоза на Евмен, след като го връща в замяна на самия Евмен, който после е убит от охраната си.

Менандър: *Ненавистният*

315 **Касандър основава македонското пристанище Тесалоники (дн. Солун, Гърция).** Сатрапите в Александровата империя Селевк, Птолемей, Касандър и Лизимах предприемат 4 годишна война против Антигон.

Антигон звладява Сирия. Първи успех на Менандър на театралните състезания.

314 Антигон обещава свобода на всеки гръцки град, който му окаже поддръжка срещу Касандър. Етолийците сключват съюз с Антигон: Касандър тръгва срещу тях със съюзниците си Птолемей, Селевк и Лизимах.

312 Битката при Газа: Птолемей и Селевк разбиват еднокия Антигон, който е пленен, но пощаден. Апий Клавдий е цензор на Рим. За пръв път Рим получава питейна вода, след като инженерите му завършват подземния водопровод през града.

Апий Клавдий Цекус: Апиевият път (започнат)

310 Касандър убива Роксана, вдовицата на Александър, заедно със сина ѝ Александър IV.

Строителство в тракийския град Севтополис (до Казанлък)

309 Диктаторско управление в Рим. **На Тракийския Херсонес Лизимах основава гр. Лизимахия.**

307 Деметрий Полиоркет („Обсадителят") предприема обсада на Родос, като наема 30 000 души да построят обсадните кули, в т. ч. т. нар. кула *хелептолис*, за придвижването на която са нужни 3400 души, и таран с дължина 55 м. Обсадата се проваля. Деметрий освобождава Атина.

306 Морска победа на Деметрий над Птолемей в битката при Кипър. Антигон и Деметрий приемат царски титли. Сиракуза и Картаген сключват мир. Епикур открива школата си в Атина. Мирен договор между Картаген и Рим.

305 Петдесет и три годишният Селевк основава Селевкидската империя във Вавилония. Приема прозвището Никатор („Победител") и разширява териториите си чак до Инд. В Египет управителят Птолемей става Цар Птолемей I Сотер („Спасител"). Касандър, Лизимах и Селевк също стават царе. В Кирена, Либия, се ражда поетът Калимах.

301 Диктаторство в Рим. Битката при Ипсос във Фригия: тя слага край на Антигоновата кампания; той е убит на възраст 81 години от армиите на Лизимах и Селевк. Номадски племена нахлуват в северен Китай. В Атина философът Епикур препоръчва живот в разкош и задоволяване на страстите, но също така - разсъдливост, чест и справедливост. Финикиецът Зенон основава стоическата школа. В Сечуан, Китай, строят дренажна система за борба с наводненията.

Теофраст: *За камъните*

300 Основана е Антиохия. В Северна Африка Картаген започва да трупа

икономическа мощ благодарение на износа на роби и продукти от вътрешността на Африка, в т.ч. слонова кост, лъвски и леопардови кожи.

Евклид: *Елементи*

297 Царят на Македония Касандър умира на 53 години. Деметрий Полиоркет се връща в Гърция с намерение да установи контрол над Македония и Азия.

Сострат Книдски: Александрийският фар (начало на строежа)

295 Атина се предава на Деметрий след дълга обсада; атинският тиран Лахар е убит. Битката при Сентин: римски легиони разбиват самнити и гали и принуждават умбрите да сключат мир.

293 **Траките и повечето елински колонии по западното Черноморие въстават срещу Лизимах. Лизимах предприема поход срещу гетите на Дромихет, но е пленен и освободен срещу териториални отстъпки.**

292 Умира Менандър. Антиох I остава единствен цар на Изток.

Харет от Линдос: Родоският Колос (бронзова статуя на Хелиос)

289 На около 83 години умира китайският философ Моцзи, посветил целия си живот на усилията за обединение на Китай.

288 Лизимах изтласква Деметрий от Македония с помощта на царя на Епир Пир; Селевк, Птолемей и Лизимах сключват съюз, за да попречат на Деметрий да завладее Азия. Пир и Лизимах си поделят Македония. Умира философът Теофраст, ученик на Платон. Стратон от Лампсак оглавява вместо него школата на перипатетиците.

287 Деметрий се прехвърля в Азия. В Сиракуза се ражда Архимед.

285 След 38 годишно управление на 82 годишна възраст Птолемей Сотер, цар на Египет, абдикира. Наследен е от сина си Птолемей II Филаделф, първоначално със съпругата му, дъщеря на Лизимах. Армията на Деметрий Полиоркет дезертира и той се предава на Селевк, който го осъжда на доживотен затвор. Лизимах изгонва Пир и става цар на цяла Македония.

Александрийският фар (завършен; построен с цената на 800 таланта, този фар ще подпомага корабоплаването в продължение на 1600 години)

284 След 33 годишно царуване умира Ардват, сатрапът на Армения.

283 Деметрий Полиоркет умира в плен. Умира царят на Египет Птолемей I.

282 Роден е Птолемей III.

281 В битката при Куропедион Лизимах е победен и убит от Селевк Никатор. Селевк се провъзгласява за цар на Сирия. Антигон завладява Атина.

280 Келтите (гали) нахлуват през Гърция в Македония. Селевк се опитва да завземе Македония, но попада в засада от Птолемей Керавън, който го убива и си присвоява Македония. Селевк е наследен от Антиох I Сотер. В Северен Пелопонес 12 града образуват Ахейската лига.

Харет от Линдос: Родоският Колос (завършен от оставените от Деметрий Полиоркет доспехи, след вдигането на обсадата в 305 г. пр. Хр. *Едно от седемте чудеса на света*)

279 Епирският цар Пир разбива римска армия при Аскулум и произнася: „*Още една такава победа и ние сме загубени*“. **Нахлулите в Македония келти убиват Птолемей Керавън, но са изтласкани от планински племена на изток, в Тракия. Там основават свое царство със столица Тиле.**

277 Македонският владетел Антигон Гонат нанася поражение на келтите (галите) при Лизимахия.

276 Антигон Гонат се жени за Фила, сестра на Антиох I, и става цар на Македония.

275 Музеят и библиотеката в Александрия привличат учени от много страни, стимулират научните изследвания във всички области на знанието.

274 Започва Първата сирийска война. В Китай е роден император Цин Шъ Хуанди, незаконен син на търговец и проститутка.

271 Птолемей II Египетски анексира Милет, Финикия и западна Киликия, след като е победил своя полубрат Магас и Антиох I Сотер; завършва Първата сирийска война. Войната на Рим с епиреца Пир завършва след десетгодишни кампании, след като Тарент се предава на римляните.

270 Рим си възвръща Региум от мамертините и разбива брутите, луканите, калабрите и самнитите. Установено е римското господство на Италийския полуостров. Калимах започва работа в библиотеката на Музейона в Александрия и съставя *Таблици* (опис на съхраняваните творби) и *Хронологичен регистър на атинските драматически поети.* Умира атинският философ Епикур.

268 Сабиняните получват права на пълно римско гражданство. За пръв път се сече сребърният римски денарий.

267 Антигон II, цар на Македония, сразява водената от Атина коалиция на ахейци, аркадци и спартанци, опитали се да изхвърлят македонските гарнизони.

265 Гръцкият математик Архимед от Сиракуза изобретява Архимедовото витло за изкарване на вода за напояване.

264 Рим се съюзява с мамертините и изпраща Апий Клавдий в Сицилия. Започва Първата пуническа война между Рим и Картаген.

263 Сиракузкият тиран Хиерон става съюзник на Рим.

262 Македонски войски, водени от Антигон II, обсаждат Атина, която се предава.

260 Край северния бряг на Сицилия римляните за пръв път печелят морско сражение срещу Картаген. Гай Непот командва квинквиремите, построени по модел на картагенски съд, пленен край италийския бряг. Начало на Втора сирийска война между Птолемей II от една страна и Антиох II и Антигон Гонат, от друга. **Византион воюва с Истрия и Калатис за контрол над Томи.** Ашока, третият император от индийската династия Маюра, приема будизма.

255 Поражение на армията на Регул в Тунис в хода на Пуническата война. Римският флот търпи корабокрушение при нос Пахин. Мир между Птолемей II и Антигон.

253 Ново крушение на римски флот при нос Палинур. Край на Втората сирийска война.

252 Антиох II се жени за Беренике II.

250 Ражда се римският комедиограф Плавт. Победа на римляните при Панорм. Обсада на Лилибеум. Партите въстават в Бактрия.

249 В Китай е свален последният император от династията Чжоу. Клавдий търпи поражение в морска битка край Дрепана.

247 Роден е Ханибал. Хамилкар Барка предприема картагенско настъпление в Сицилия.

246 В Китай е основана династията Цин от император Цин Шъ Хуанди. На 63 години умира царят на Египет Птолемей II, наследен от сина си Птолемей III, който напада Сирия, за да отмъсти за убийството на сестра си Беренике. Латините основават колония в Брундизий.
📖 Калимах: *Къдриците на Беренике*

245 Войските на Птолемей III превзимат Вавилон и Суза. Арат за пръв път става стратег на Ахейския съюз.

244 Роден е Птолемей IV. В Рим строят нов флот. Цар на Спарта става Агис IV.

243 Птолемей III изоставя кампанията си в Сирия поради метеж в Египет. Коринт се присъединява към Ахейската лига.

241 Луций Катул побеждава картагенците на Ханон в морско сражение при Дрепана (Егадските острови). Картаген моли за мир: край на Първата пуническа война. Рим завладява Сицилия. Мир между Селевк II и Птолемей III. Умира Евмен I и цар на Пергам става Атал I. Умира царят на Спарта Агис IV.

240 *Войната без примирие* (метеж на наемниците срещу Картаген) е потушена с помощта на Рим. Ливий Андроник, по произход грък от Тарент в Южна Италия, пише първите драми на латински език. Умира поетът Калимах.

238 Антиох Хиеракт е победен от Атал, който е провъзгласен за цар. Рим завладява Сардиния и (по-късно) Корсика.

237 Хамилкар Барка, 33 годишен, нахлува с картагенска армия в Испания. Клеомен III става цар на Спарта.

234 В Тускул, до дн. град Фраскати, Италия, е роден Марк Порций Катон (Цензорът) - виден римски писател и политик.

230 Хамилкар Барка е убит в сражение. Зетът му Хасдрубал поема командването на войските в Испания.

228 Илирийската царица Тевта капитулира пред римляните. Деметрий става цар на Фарос. Започва „Клеоменовата война“ между Спарта и Ахейската лига.

224 Земетресение събаря Родоския Колос.

223 Царят на Месопотамия Селевк III Сотер е убит и наследен от брат си, Антиох III.

222 Сражение при Кластидион: инсубрите се подчиняват на Рим. Антигон побеждава Клеомен при Селасия и завладява Спарта. Медиолан (Милано) е завзет от римски легиони, след като е бил окупиран последователно от лигури, етруски и келти.

221 Убит е картагенският стратег Хасдрубал. Командването на картагенските войски в Иберия (Испания) се поема от Ханибал, 26 годишния син на Хамилкар Барка и от брат му Хасдрубал. На 61 години умира царят на Египет Птолемей III, наследен от Птолемей IV и сестра му Арсиное III. След като подчинява шест враждуващи държави, император Цин Шъ Хуанди обединява Китай.

220 В Елада започва Съюзническа война. Цензор на Рим е Фламиний.

Фламиниев път между Рим и Римини (завършен)

219 Четвъртата сирийска война: Антиох III, цар на Сирия, анексира провинцията Целе-Сирия от Египет. **Македонският цар Филип V се сражава с траките-дардани и ги разбива край Билазора на р. Аксий (дн. Вардар). Филип V предприема масово депортиране на население от Тракия, за да увеличи населението в Македония.**

218 Започва Втората пуническа война. Картагенската армия на Ханибал разбива съюзниците на Рим - иберийците в Испания, прекосява Алпите и разбива римска армия край Тичино и край реката Требия.

217 24 юни: Битката при ез. Тразимене в Умбрия: Ханибал разбива и почти унищожава римска армия, водена от Гай Фламиний. Езерото почервенява от кръвта на 16 000 римляни. Воините на Египет, водени от Птолемей IV Филопатор, разбиват Селевкидската армия при Рафия.

216 2 август: Битката при Кана: Картагенският корпус на Ханибал разбива римска армия от 70 000 души, 50 000 от които са съсечени на място. На Ханибал не му достигат обсадни съоръжения, за да превземе самия Рим и вместо това унищожава житните му полета. Рим е изоставен от съюзниците си. Бунтове в Египет.

215 Хасдрубал е разбит при Дертоса. Умира Хиерон. Ханибал нахлува в Южна Италия. Римляните удвояват налозите. Сиракуза се съюзява с Картаген. Законът на Опий ограничава разходите в Рим. Филип нахлува в Пелопонес и сключва съюз с Ханибал.

Тит Плавт: *Менехмовците* (прибл. по това време)

214 Филип напада Месена.

Великата китайска стена (поставят се основите ѝ)

Тит Плавт: *Търговецът*

213 Римляните под командването на Марцел обсаждат Сиракуза. Ханибал завзема Тарент (без цитаделата). Умира Арат. Филип печели победа в Илирия.

Тит Плавт: *Магарешка комедия*

212 **Траките въстават и унищожават келтското царство със столица Тиле, в Тракия.** Картаген сключва мир с разбунтувалия се Сифакс в Африка. Ханибал обсажда Капуа. Антиох си възвръща Армения. В Китай император Цин Шъ Хуанди пали книги и изгаря живи някои учени.

211 Поражение на римляните в Испания. Пада Капуа. Ханибал тръгва към Рим. Сиракуза е превзета и опустошена от римляните, убит е Архимед.

210 Дванадесет латински колонии отказват да осигурят военен контингент на римляните. Филип завладява Ехин. На 49 години умира император Цин Шъ Хуанди, след като е обединил Китай и е започнал строителството на Великата китайска стена и на новата столица Сиан. Край гробницата му заравят 8000 теракотени войници и коне в естествен ръст.

Строителството на император Цин: Теракотената армия, Сиан (Китай)

207 Битката при Метаурус в Умбрия: Картагенска войска, водена от Ханибаловия брат Хасдрубал, е разбита от римските легиони на Клавдий Нерон и Ливий Салинатор. Хасдрубал е убит в сражението. Стратегът на Ахейската лига побеждава спартанците при Мантинея. Филип опустошава Етолия. В Китай започва тригодишен глад.

Ливий Андроник: *Химн на Юнона* (поръчан от понтифиците поради лоши знамения и изпълнен от 27 девойки)

204 Римски войски, водени от Сципион, обсаждат Картаген. Картагенците принасят в жертва 100 момчета в опита си да умилостивят своя бог Молох да осуети обсадата. Умира Ливий Андроник, а Марк Катон довежда в Рим Квинт Ений от Калабрия, ученик на Емпедокъл, автор на римски трагедии и исторически епос. В Египет умира Птолемей IV и е наследен от Птолемей V.

203 След смъртта на император Цин в Китай е основана династията Хан. Вероятно династичната промяна е предизвикана от глада, възприет като знамение.

Тит Плавт: *Ковчежето* (прибл. по това време)

202 **Филип V Македонски завладява Тракийския Херсонес.** Родос обявява война на Филип. 19 октомври: Битката при Зама: Сципион побеждава съюзна армия на Картаген и нумидийците, водена от Ханибал, и принуждава Картаген да капитулира, като слага край на Втората пуническа война.

201 Картаген отстъпва всичките си средиземноморски владения на Рим, съгласява се да плаща репарации по 200 таланта годишно в продължение на 50 години и да унищожи всички свои военни кораби, с изключение на 10. Битката при Хиос: Филип V Македонски е победен от царя на Пергам Атал.

200 Битката при Панион: Антиох III печели решаващо сражение срещу Птолемей V Епифан в Петата сирийска война. В Мегалополис, Пелопонес, е роден историкът Полибий.

Могилата на Великата змия, Охайо (прибл. по това време)

Тит Плавт: *Стих* (комедия)

197 Битката при Киноскефале в Тесалия: Римляните на Фламиний побеждават македонците на Филип V. Филип предава Гърция, намалява армията си до 5000 души и флота си до 5 кораба.

196 **Извикан от етолийците, Антиох III Сирийски дебаркира при Хелеспонт и навлиза в Тракия. Войната му с Рим засяга и егейската зона на Тракия.**

195 В Рим е отменен законът на Опий от 215 г. Набези на нумидиеца Масиниса в картагенски територии. Метеж в Испания е потушен от Катон. Умира Ератостен и Аристофан Византийски става вместо него главен библиотекар в Александрия.

📖 Тит Плавт: *Персиецът* (комедия)

194 Лузитаните воюват срещу Рим. На форума Холиторий в Рим е открит храмът на Юнона Сотерия („Спасителката"). Птолемей V се жени за Клеопатра. Антиох възобновява преговорите с Рим.

⛏ Храмът на Юнона в Рим (открит)

📖 Тит Плавт: *Гърнето; Въжето* (комедии)

191 При Термопилите римската армия надвива войската на Антиох. Сирийският цар е принуден да отстъпи всички свои владения в Европа и териториите си в Азия на изток до планината Тавър, както и да предаде Ханибал на Рим. Ханибал все пак се спасява. Ливий повежда римски флот за Мала Азия. Евмен и Родос се съюзяват с Рим.

189 Жителите на Кампания стават римски граждани. Етолийците покоряват Амбракия. Спарта излиза от Ахейската лига. Рим сключва съюз с етолийците. **Траките кени, асти и мадуатени нападат по пътя между Византион и Тесалоники легионите на консула Гней Манлий Вулзон, връщащ се от поход срещу келтите в Мала Азия. Загиват мнозина знатни римски младежи.**

📖 Тит Плавт: *Бакхидите: „Любимците на боговете умират млади"*

188 Пълно римско гражданство получават жителите на Арпин и Формион. Филопоймен и ахейците принуждават Спарта да се подчини. Азия е умиротворена.

📖 Тит Плавт: *Пленници*

186 Лигурите нанасят поражение на римската войска на Марций Филип. Прусий I, цар на Витиния, напада Пергам.

📖 Тит Плавт: *Амфитрион* (комедия)

185 📖 Тит Плавт: *Казина* (комедия)

184 Комедиографът Тит Плавт умира на 70 години.

183 **По време на един от походите си в Тракия Филип V извършва първото**

туристическо изкачване - качва се на „най-високия" връх на планината Хемус (Стара планина). Парма и Пиза стават римски колонии. Умира Филопоймен. Война между Понтийското царство и Пергам.

182 **Филип V води преговори с бастарните за съюз срещу траките.** Ханибал се отравя в двора на Витинския цар Прузий I, разбрал, че ще бъде предаден на римляните.

181 Римляните воюват с келтиберите в Испания. Сенатът гласува *Закона на Бебий* против злоупотреби с държавни длъжности. Птолемей V умира. Египетското царство е наследено от Птолемей VI Филометор.

180 В Кампания се ражда римският поет-сатирик Луцилий. Последната латинска колония е основана в Лука. Филип убива сина си Деметрий. Завършва войната между Понта и Пергам.

179 Гракх завършва войната с келтиберите и сключва с тях съглашение. Умира Филип и цар на Македония става Персей.

Понс Емилиус, Рим (първият каменен мост в света, вдигнат над река Тибър)

Квинт Ений: *Анали* (епос за историята на Рим от бягството на Еней от Троя; запазени са 600 стиха)

172 Македонският цар Персей побеждава римска армия; това сражение е начало на нова война между Рим и Македония.

171 **Тракийският владетел Котис оказва помощ на Персей във войната му с Рим. Той е единственият сигурен съюзник на Македония.**

169 Умира римският поет - епик Квинт Ений. Законът на Воконий в Рим отменя правото на жените да наследяват имущество. Илирийският цар Гентий се съюзява с Персей: Родос, Пергам и Витиния се колебаят чия страна да вземат.

168 **Битката при Пидна: Римляните побеждават македонската армия, в която участват много траки - съюзници.** Консулът Луций Емилий Павел се връща в Рим с пленения Персей в триумфална процесия. Пленените македонци са продадени в робство в Рим, като цената на жените е 50 пъти по-висока от тази на мъжете. Сред отведените заложници е и младият Полибий. Царят на Сирия Антиох IV Епифан забранява юдейството, разрушава Великия храм на Йерусалим и се опитва да превърне евреите в идолопоклонци. Огромната плячка, докарана в Рим от Македония, позволява гражданите да бъдат освободени от данъци.

167 Епир е разграбен от римляните, жителите му са поробени. Македония е разделена на четири, а Илирия - на три протектората. Библиотеката на Персей е пренесена в Рим.

166 Мататий от Модин, еврейски свещеник, отхвърля Антиоховата забрана на юдаизма. Избягва със синовете си в планините край Лида и вдига въстание.

📖 Теренций (Публий Теренций Афер): *Момичето от Андрос* (битова комедия)

🎼 Флак (личен роб на Теренций): *Музика за флейти към Момичето от Андрос*

165 Мататий умира: синовете му продължават въстанието. Юда Макавей и братята му възвръщат Йерусалим от сирийците, очистват храма и разрушават идолите. Оттогава евреите ежегодно честват празника Ханука (Осветяване или Празник на светлината).

📖 Теренций: *Свекърва*
Книга на пророк Даниил

163 Антиох IV умира, наследен от десетгодишния си син, който царува за кратко време под името Антиох V и под регентството на Лизий.

📖 Теренций: *Самонаказващият се*

162 11 годишен, кралят на Сирия Антиох V е убит от братовчед си Деметрий I Сотер.

161 Гръцките философи и учители са изгонени от Рим.

📖 Теренций: *Евнух; Формион* (комедии)

160 Новият управител на Юдея е убит в сражение с макавеите. Скоро след това в битката при Еласа Юда Макавей е убит. Брат му Йонатан жъне успехи като водач на еврейското въстание и малко преди смъртта си ще направи от Юдея почти независима държава.

📖 Теренций: *Братята*

159 На около 31 години умира Публий Теренций Афер от Картаген, започнал своята кариера на драматург като роб.

157 Катон помага като арбитър в сключването на мирен договор между Нумидия и Картаген.

153 1 януари става първият ден на Новата година в Рим. Въстание на келтиберите в Испания принуждава римските консули да поемат службата си по-рано от традиционната дата 15 март. Това ще промени облика на календара.

150 Римският цензор Марк Порций Катон настоява, че „*Картаген трябва да бъде разрушен*“. Картаген е нападнал Нумидия, чийто 88 годишен цар Масиниса е съюзник на Рим. В Сирия узурпаторът Александър Балас твърди, че е син на Антиох IV; той побеждава в сражение Деметрий I

Сотер (също узурпатор) и го убива. Римляните поддържат Александър при възкачването му на сирийския трон.

Стоата на Атал, лидер на Ахейската лига, в Атина

149 Римляните нахлуват в Северна Африка и обсаждат Картаген. Картагенците предлагат да се предадат, но отказват да напуснат града си. На 85 години умира Катон Стари. **Въстание срещу римската власт в Македония и част от Гърция, предвождано от Андриск (Лъжефилип), обхваща и Тракия.**

Марк Порций Катон: *Начала* (начало на римската историография на латински език)

146 Сципион Африкански завзема Картаген. Римски дезертьори запалват храма на Асклепий и се самоизгарят, вместо да бъдат екзекутирани. Хасдрубал предава гарнизона си. Жена му, заедно с децата, се хвърля в пламъците на храма. Картаген става римска провинция Африка. Завършва Третата пуническа война. Умира Птолемей VI, цар на Египет става Птолемей VII. 50 000 картагенци, мъже, жени и деца, са продадени в робство.

145 Царят на Сирия Александър Балас загива в битка край Антиохия. Синът му от Клеопатра Теа наследява трона като Антиох VI.

144 Акведуктът Аква Марция, Рим

143 Узурпаторът на Сирия Трифон поканва Йонатан Макавей в Птолемаида и го убива. Водач на въстанието става братът на Йонатан, Шимон. Ново въстание на келтиберите подпалва Нумантийската война.

Полибий: *Всеобща история* (40 книги за завладяването на света от Рим)

142 Антиох VI, детето - цар на Сирия, умира и тронът заема Деметрий II Никатор, син на Деметрий I Сотер. При Шимон Макавей Юдея извоюва независимостта си от Сирия. Той изпраща делегация в Рим и започва да сече монети.

141 Евреите под водачеството на Шимон Макавей освобождават Йерусалим, докато Деметрий II Никатор е зает с окупацията на Вавилония.

140 У Ди започва 53 годишно царуване като император на Китай (династията Хан).

135 Започва Първата робска война в Рим. Роби от имения в Сицилия въстават под водачеството на Евън, сириец, който се представя за цар Антиох; те се отбраняват от римските легиони в градовете Хена и Тавроменион. В Амиея, Сирия е роден философът - стоик Посидоний.

134 Шимон Макавей, управителят на Юдея, е предателски убит с 300 свои

привърженици от зет си, управителя на Йерихон. Шимон е наследен от сина си, Йоханан Хиркански.

133 Тиберий Гракх е избран за римски трибун. Той предлага ограничено земеползване (на обществена земя) до 126 хектара на човек, но едрите земевладелци в Етрурия и Кампания се противопоставят на тази реформа; Гракх е убит. Едрите поземлени владения продължават да растат за сметка на дребните земевладелци. **Тракийският Херсонес пада под римска власт.**

132 Робската война приключва, след като римските въоръжени сили пленяват и екзекутират Евън и неговите поддръжници; от 70 000 роби, взели участие във въстанието, 20 000 са разпънати на кръст.

129 Бившият римски консул Сципион Емилиан е намерен мъртъв, след като се е изказал пред сената в подкрепа на поземлените реформи, които биха облагодетелствали италийските селяни. Вероятно е бил убит.

129/8 Умира Карнеад, философът, основал Новата академия.

𝄞 *Химни за Аполон* (музиката към химните е записана с нефонетични знаци)

126 В Рим е приет закон, забраняващ достъпа на чужденци в града.

𝄞 *Химни на Мезомед* (прибл. по това време)

123 Гай Гракх е избран за народен трибун в Рим с политическа платформа, подобна на тази на убития му брат. Гай провежда много по-крайна програма, включваща защита на бедните при глад. Следва държавен контрол над снабдяването със зърнени храни; това ще улесни безскрупулни демагози, които, за да си спечелят обществена поддръжка, раздават безплатно жито.

120 В Рим е обвинен Опимий за извършени екзекуции на граждани без присъда. Опимий е оправдан.

Храмът на Конкордия (богиня на съгласието), Рим (първата мащабна употреба на бетон)

117 Умира Хиемпсал, син на нумидийския цар Миципс, приемник на Масиниса.

Храмът на Кастор, Рим

116 Умира царят на Египет Птолемей VII Евергет. Братът на Хиемпсал Югурта укрепва властта си в Нумидия.

110 Римляни култивират стриди; първият опит на Запад да се култивират диви морски организми. В Байа, край Неапол, Сергий Ората прави развъдници за стриди и забогатява, продавайки ги на богати римляни. Възобновена е войната в Африка.

105 Римски легиони са разбити край Араузион на р. Рона от кимврите и тевтонците.

104 Йоханан Хиркански, владетелят на Юдея, умира след 30 годишно царуване, наследен от сина си Аристобул I, който довършва завладяването на Галилея. В Сицилия избухва Втората робска война под водачеството на Трифон и Атенион; в бунта се включват робите, осигуряващи по-голямата част от работната сила в римското земеделие.

103 Александър Янай става цар-първосвещеник на Юдея.

102 Битката при Акве Секстиеви (Екс-ан-Прованс): римските войски на Гай Марий разбиват тевтонците и скирите. Населението на Прованс приветства триумфа му. В Свеса Аурунка умира създателят на жанра *сатира* Луцилий, автор на 30 кн. *Сатири.* 3 януари: роден е римският политик и оратор Марк Тулий Цицерон.

101 Битката при Кампи Раудии край Верцеле в Цизалпинска Галия: Римските легиони на Гай Марий и Квинт Лутаций Катул разбиват кимврите. Марий е обявен за национален герой. За пръв път китайски морски съдове достигат до източния бряг на Индия, като използват в навигацията компаса.

100 Народните трибуни Сатурнин и Главк настояват за по-евтина цена на житото за бедните. Аристократите от римския сенат поставят народните водачи извън закона. С благословията на консула Гай Марий те са убити. Роден е римският историк Корнелий Непот. 13 август: Роден е Гай Юлий Цезар.

99 Втората робска война приключва, след като римската войска разбива армията на бунтовниците.

98 Роден е римският поет и философ Тит Лукреций Кар. В Рим Цецилий Дидий прокарва в сената закон против поправки на законите.

96 Царят на Сирия Антиох VIII е убит от своя фаворит Ираклион, след като е поделил царството си със своя полубрат Антиох IX.

95 Антиох IX е победен в сражение и убит от сина на своя полубрат, който заема трона под името Селевк VI. По закона на Лициний Муций съюзниците са изгонени от Рим. Рим заповядва на Митридат Понтийски да остави Пафлагония и Кападокия. Царят на Малка Армения Артанес е свален от Тигран II.

93 Тигран II сключва съюз с царя на Понта Митридат. Окупира Кападокия в полза на Митридат, но римските легиони принуждават Тигран да се оттегли.

92 В Рим Рутилий Руф е осъден за взимане на подкупи. Цензорите прекратяват дейността на латинските опратори.

91 В Рим е установан трибунатът на Марк Ливий Друз. Италийски бунтовници обявяват „Италийска република“ със столица Корфиниум и обявяват война на Рим. Въстанието, започнато от племето марси под водачеството на Квинт Помпедий Силон, ще стане известно като Марсийската война и ще обхване цяла Италия.

88 Трибунът Сулпиций Руф възлага командването на римските войски в Азия на Марий, вместо на Сула. Сула тръгва на поход към Рим. **Митридат VI Понтийски предприема първата от трите си войни с Рим, по време на която е пленен водачът на траките - меди Спартак.** В Рим избухват граждански вълнения, докато легионите притискат въстаналата „Италийска република“ и се набират нови легиони за войната с Митридат.

87 Римският военачалник Сула тръгва на поход към Рим, където убива демагога Публий Сулпиций Руф и други метежници, преди да се отправи към Азия. Появява се нов демагог (народен трибун) - Луций Корнелий Цина. Сула обсажда Атина. Ражда се Гай Валерий Катул, римски поет.

86 Атина се покорява на войските на Сула, които разбиват армиите на Митридат и съюзниците му. 1 октомври: В Амитерн (дн. Сан Венторино, Италия) е роден големият римски историк и политик Гай Салустий Крисп.

📖 Посидоний: *История* (продължение на труда на Полибий, в 52 книги)

84 Сула принуджава Митридат да сключи мир, да опразни териториите, които е завладял, да предаде 80 бойни кораба и плати 3000 таланта. Сула отплава за Брундизий. Антиох XII, цар на Сирия, е убит по време на военна кампания срещу набатеите.

83 Роден е бъдещият римски военачалник и държавник Марк Антоний.

82 Ноември: Сула разбива самнитите и предприема наказателни действия срещу градовете в Италия, отказали да поддържат Рим.

81 Сула е обявен за диктатор *legibus scribundis et rei publicae constituendae* (за възстановяване на съсипаната от войната и анархията държава). Суджин, императорът на Япония, разгръща мащабна корабостроителна дейност, за да осигури повече презморски внос на хранителни продукти за своя народ.

80 Римският диктатор Сула премахва безплатното раздаване на жито.

79 Сула доброволно се оттегля от властта, след като е провел съществени реформи в римското законодателство.

78 Сула умира на 60 години. Демократът Марк Емилий Лепид започва да отменя реформите му. Действията му са осуетени и Лепид вдига в Етрурия бунтовническа армия, но консулът Квинт Лутаций Катул го разбива в сражение близо до Рим.

77 Войската на Лепид е преследвана от силите на Гней Помпей, 29 годишен, който принуждава Лепид да отплава за Испания. Там той загива.

75 Гръцкият лекар Асклепиад от Витиния твърди, че болестите се дължат на нехармоничното движение на частиците в телесните тъкани. Мнозина, в т. ч. Марк Антоний, са излекувани благодарение на неговите препоръки, отнасящи се до къпането, рационалната диета и физическите упражнения.

73 **Избухва Третата робска война, водена от Спартак, от тракийското племе меди, гладиатор в Рим. Спартак завзема планината Везувий с помощта на своите приятели - гладиатори.** Роден е Ирод Велики.

72 **Робската армия на Спартак е разбита от римските легиони. На поход срещу Митридат Марк Теренций Варон Лукул минава през Тракия, за да покори градовете и племената - негови съюзници.**

71 Митридат VI Понтийски е прогонен от страната си от римските легиони на Лукул. Той намира убежище в двора на Тигран II, царя на Армения. **Крас разбива Спартак.** Помпей се връща от Испания и доунищожава останките от робската армия.

70 Помпей и Крас скъсват с римската аристокрация, използвайки армиите, които командват, за да бъдат избрани за консули. 15 октомври: роден е поетът Вергилий. Царят на Армения Тигран II завършва своите завоевания; империята му вече се простира от низината Арарат до Тир на Средиземноморието. Тигран нарича себе се „цар на царете“ и започва строежа на новата си столица, която смята да нарече Тигранокерта. Фраат III започва да възстановява реда в Партия. Помпей и Крас възстановяват безплатното раздаване на хляб в Рим.

Келтското съкровище от Снетисхъм (златни огърлици) (Великобритания)

📖 Цицерон: *Срещу Верес*

69 Римските войски на Луций Лициний Лукул побеждават царя на Армения Тигран II, след като той е посегнал на Сирия. Лукул го притиска в планинските райони на Армения и Партия. Консулът изпраща в Рим череши от Понтийското крайбрежие, въвеждайки нова плодна култура в западноевропейското овощарство.

68 Поради смутове сред войската Лукул е принуден да се върне на юг. Понтийският цар предприема кампания да възстанови царството си. Крит е превзет от римските легиони. Родена е Клеопатра.

67 Египетските пирати, пречещи на римския зърнен внос, са разбити от Квинт Цецилий Метел. Арабският династ на Емеса предателски убива Антиох III.

66 Царят на Армения Тигран II е пленен от римския военачалник Помпей; Помпей му налага трибут (данък) от 6000 таланта и го освобождава при условие, че ще управлява като римски васал. Митридат бяга в Крим. Лукул се връща в Рим и се отдава на разгулен живот.

65 Помпей реорганизира римските територии в Азия и Сирия, като превръща Кападокия, Галация, Юдея, Ликия и Източен Понт в клиентни (васални) царства. От Изток Помпей донася в Рим кайсиите, прасковите, сливите и дюлите. 8 декември: във Венузия, Южна Италия, е роден римският поет Хораций.

64 При експедицията си за покоряването на Юдея Помпей превзема Йерусалим с обсада. Помпей слага край на монархията на Селевкидите в Сирия. По закона на Папий неримските граждани са изселени от Рим. В Рим 44 годишният сенатор Луций Катилина конспирира с разорените аристократи. Ражда се географът Страбон.

63 Помпей завладява Палестина и я превръща в част от римската провинция Сирия. Цезар е избран за върховен понтифик. Римските власти арестуват Катилина и колегите му - заговорници; римският консул Цицерон държи реч срещу Катилина в сената и заговорниците са екзекутирани. Митридат разбира, че синът му е вдигнал въстание в Понта и се самоубива в Крим. Марк Тирон, някогашен роб на Цицерон, изобретява система за бързопис.

📖 Цицерон: *Четири речи срещу Катилина*

62 Януари: самият Катилина е разгромен и убит в битката при Пистория. **Управителят на Македония Гай Хибрида предприема поход в Тракия и Мизия, но е разбит край Дунав.** Основана е Флоренция. Ражда се Октавиан Август.

60 **Управителят на Македония Гай Октавий, баща на Август, разбива траките - беси, извършвали набези в пределите на провинция Македония.** 42 годишният Гай Юлий Цезар се връща от Испания в Рим и формира триумвират с Помпей и Крас.

59 Управляващият в Рим триумвират разпределя земевладенията в Кампания между военните ветерани на Помпей. Триумвиратът е скрепен чрез сватбата на Помпей с дъщерята на Цезар Юлия. Цезар получава властта над Цизалпинска и Трансалпинска Галия и над Илирия.

Сенатът признава Птолемей Авлет за цар на Египет. В Патавий (Падуа) е роден бъдещият римски историк Тит Ливий.

58 Юлий Цезар нахлува в Галия с намерение да обогати себе си и да създаде армия, съперничеща на Помпеевата. Разбива хелветите край Бибракте (Отун) и германите на Ариовист край Везонциум (Безансон). Германите се оттеглят зад Рейн.

📖 Тит Лукреций Кар: *За природата на нещата* (философски епос, издаден посмъртно от Цицерон)

57 Войските на Цезар разбиват белгите в северозападна Галия. В Рим демагогът Апий Клавдий Пулхер става претор. Сенатът гласува на Помпей пълномощия да контролира снабдяването на Рим с жито, тъй като градът е застрашен от дефицит. **Траките - меди, дентелети и дардани, извършват набези в Македония.**

56 Цезар разбива венетите в Бретан, аквитаните в югозападна Галия и се среща с Крас и Помпей в Лука; там обсъждат как да преодолеят нарастващата опозиция на техния триумвират в Рим.

55 Помпей и Крас стават за втори път римски консули. Сенатът продължава управлението на Цезар в Галия за още пет години. Крас поема командването на войските в Сирия, а Помпей - командването на силите в испанските провинции. Крас тръгва на Изток; Помпей остава в Рим. **Буребиста засилва и разширява царството на траките - гети.**

📖 Цицерон: *За оратора*

54 Експедиция на Юлий Цезар в Британия. Разузнавателният поход отваря Южна Англия за римското влияние. Жената на Помпей Юлия умира и триумвиратът започва да се разпада. Апий Клавдий Пулхер става консул. Крас плячкосва Йерусалимския храм. Вероятно през тази година умира поетът Катул, написал *епилиите* (малки епоси) *Сватбата на Пелей и Тетида* и *Атис* и елегията *Къдриците на Беренике* (по образец на Калимах), два *епиталамия* (сватбени песни) по образец на Сафо и писмо-елегия *До Алий.*

📖 Цицерон: *За държавата*

52 Верцингеторикс, вождът на племето арверни и водач на галите, се предава на Цезар след обсада на Алесиум.

📖 Цицерон: *За законите*

51 Цезар напълно завладява Галия.

📖 Юлий Цезар: *Галската война*

50 **Гетският владетел Буребиста извършва опустошителни набези по западното Черноморие до Аполония (Созопол) (между 55 и 50 г.).**

🎨 Сцени на Дионисовия мистериален култ (стенописи), Вилата на мистериите, Помпей (Италия)

Шлем-маска на тракийски воин (Пловдив, прибл. датировка)

49 10 януари: Юлий Цезар превежда легионите си през рекичката Рубикон в Италия (на границата между Цизалпийска Галия и същинска Италия) и започва Гражданската война.

48 29 юни: Цезар разбива Помпей при Фарсал в Тесалия и става абсолютен господар на Рим. **В битката на страната на Помпей участват одриски и сапейски владетели.** Помпей се спасява в Египет, но е убит край Пелузиум. Цезар пристига в Александрия, научава, че Помпей е убит и остава в Египет, където воюва на страната на детронираната царица Клеопатра. Брат ѝ, Птолемей XII Филопатор, е убит и управител на Египет става друг неин брат. В Асизи, Италия, е роден римският поет Проперций Секст.

47 2 август: Край Зела в Мала Азия Цезар разбива царя на Понта Фарнак III и умиротворява Сирия и Мала Азия. Своята победа той оповестява в мемоарите си „*За гражданската война*“ с единствената фраза: „*Veni, vidi, vici*" („Дойдох, видях, победих“). В негово отсъствие за втори път Цезар получава права на диктатор; Марк Антоний е обявен за началник на конницата - т.е. помощник-диктатор.

46 Юлий Цезар се връща в Италия, потушава въстание в Кампания, прехвърля се в Африка и унищожава 14 легиона на републиканската армия на Сципион при Тапс (6 април). Повечето от републиканските водачи са убити. Катон се самоубива. Цезар се връща триумфално в Рим с любовницата си Клеопатра (юли). Отплава за Испания, където съпротивата се води от синовете на Помпей.

📖 Цицерон: *Брут или за прочутите оратори*

45 Край Мунда (град в Испания, близо до Кордова) Юлий Цезар разбива армията, предвождана от синовете на Помпей. През септември се връща в Рим и осиновява Октавиан. Цезар въвежда новия (Юлиански) календар, с 365 1/4 дни; първият ден на годината става първи януари. Наел е гръцкия математик и астроном Созиген от Александрия, който съставя календара.

📖 Цицерон: *За границите на доброто и злото; Учението на Академията*

44 Юлий Цезар е обявен за пожизнен диктатор на Рим. Избухва вулканът Етна. 15 март: Заговорници, начело с Децим и Марк Брут (бивши управители на Галия), както и Гай Касий Лонгин, убиват Цезар в сената. Клеопатра се връща в Египет със сина си Цезарион; тя убива брат си Птолемей XIII Филопатор. 39 годишният Марк Антоний убеждава римляните да прогонят убийците на Цезар.

📖 Цицерон: *Топика; За най-добрия род оратори; За задълженията; Тускулански беседи; За предсказанието; За предопределението;*

Катон Стари или за старостта; Лелий или за приятелството; Тимей; За природата на боговете

43 Марк Антоний тръгва с легионите си на север да прогони Децим Брут от Мутина (Модена). Брут е убит по заповед на Антоний. Октавиан, който в момента е едва на 19 години, принуждава сената да го избере за консул. Ноември: Октавиан, Марк Антоний и Марк Лепид образуват втори триумвират. Роден е римският поет Публий Овидий Назон. 7 декември: С благословията на Октавиан хора на Марк Антоний убиват Цицерон.

📖 Цицерон: *Писма*

42 **Марк Юний Брут пребивава в Тракия.** Триумвиратът обожествява Юлий Цезар и му издига храм на форума. Роден е бъдещият римски император Тиберий. **В битката при Филипи Касий е разбит от Марк Антоний и Октавиан и когато до него стига слух, че Марк Брут е победен, се самоубива.** Всъщност Брут е надвил Октавиан, но три седмици по-късно е победен; той също се самоубива.

41 Клеопатра се среща с Марк Антоний в Тарсос. Той е покорен от нейния чар, както Цезар преди осем години. Последва я в Египет.

📖 Вергилий: *Еклоги (Буколики)*

40 Жената на Антоний Фулвия повежда с брат си Луций Антонин война срещу Антоний, но са разбити при Перузия (дн. Перуджа). Фулвия загива и Антоний е свободен да се ожени отново. Взима за съпруга сестрата на Октавиан Октавия. Октавиан отнема Галия от Лепид.

39 Римският триумвират подписва пакта от Мизенум, според който пиратът Секст Помпей е признат за управител на Сицилия, Корсика, Сардиния и Пелопонес. Помпей има възможност да се меси в римския внос на жито и е в състояние да диктува условия. Октавиан се развежда за втори път, за да се ожени за Ливия.

38 Октавиан завладява Испания и се превръща в доминираща фигура в триумвирата. Марк Антоний се завръща от Египет.

🎨 Агесандър, Полидор и Атенодор: Лаокоон (скулптура)

37 Ирод Велики става цар на Юдея, две години след като е признат за управител от Антоний, Октавиан и римския сенат.

36 Военачалникът на Октавиан Марк Випсаний Агрипа прочиства Средиземно море от пирати, за да облекчи римската търговия, след като побеждава Секст Помпей, който отплава в Милет и там умира. Войските на Лепид минават на страната на Октавиан и при Цирцея той пленява Лепид. Антоний е разбит от партска армия и се оттегля в Армения. Жени се за Клеопатра, въпреки продължаващия му брак с Октавия.

35 13 май: умира римският историк Салустий, известен със съчиненията си *Заговорът на Катилина, Югуртинската война* и *История.*

32 В Рим Октавиан събужда страхове, че Клеопатра ще се опита да доминира в Римската империя. Той публикува фалшиво изявление на Антоний, според което Изтокът трябва да бъде отстъпен на Клеопатра. Умира историкът Корнелий Непот, известен с биографичното си съчинение *За бележитите мъже.*

31 2 септември: Битката при Акциум: Октавиан побеждава флота на Антоний и Клеопатра в морско сражение и става господар на римския свят. Клеопатра се спасява в Египет, последвана от Антоний, чиято армия се предава на Октавиан.

30 Антоний извършва самоубийство, научил, че Клеопатра се е самоубила. Всъщност тя все още е жива. 29 август: Неуспяла да съблазни Октавиан при неговото пристигане в Александрия, Клеопатра се самоубива. Синът ѝ Цезарион е убит. Египет става римска провинция. Китайците са изобретили слънчевия часовник. Гръкът Дионисий от Халикарнас започва да чете лекциите си по риторика в Рим.

Арката на Тиберий, Оранж (Франция)

Дионисий Халикарнаски: *За древните оратори* (прибл. от това време)
Хораций: *Еподи*

29 **Управителят на Македония Марк Лициний Крас, внук на Крас, потушил въстанието на Спартак, отблъсква силни нападения на бастарни и гети в Македония. Крас превзема дн. Северна България.** Наети от Октавиан моряци възстановяват древните търговски пътища между Египет и Индия. В римския свят настъпва мир.

Вергилий: *Георгики* (издадена)

27 23 януари: Октавиан създава Римската империя, като получава от сената името Август Цезар. Октавиан се обявява за носител на върховната власт (империум), приемайки титлата император Цезар Октавиан, и скоро я заменя с Август Цезар.

Храмът на Веста, Тиволи (Италия)
Арката на Август, Римини (Италия)

25 Август предприема мерки да намали цената на подправките в Египет. Той нарежда на префекта на Египет, Елий Гал, да поведе военна кампания за присъединяването на богатото на подправки южноарабско царство към Римската империя.

Марк Витрувий Полион: *За архитектурата*

23 С римското завладяване на Минорка приключва мегалитната култура в

Средиземноморието. Август се разболява и се отказва от длъжността консул. Преустроена е конституцията на Рим.

📖 Хораций: *Оди* (първите три оди)

21 Агрипа се оженва за Юлия след смъртта на нейния съпруг Марцел. На река Дунав е основан Регенсбург.

20 Агрипа потушава метежа в Галия и на р. Рейн.

⚒ Ирод Велики: започва възстановяването на Великия храм на Йерусалим
Храмът на Марс Отмъстител на Капитолийския хълм, Рим

19 **Управителят на Македония Марк Лолий предприема поход в Тракия, за да помогне на одриските си съюзници Реметалк и Раскупор.** Вергилий пътува за Атина, за да прекара три години в Изтока, среща се с император Август, който го убеждава да се върне в Италия. 21 септември: Вергилий умира в Брундизий на 50 години.

⚒ Пон дю Гар (мост на р. Гар), близо до Ним (Франция)

📖 Вергилий: *Енеида*

18 Управлението на Август е продължено с пет години. Негов съуправител е трибунът Агрипа.

📖 Овидий (Публий Овидий Назон): *Любовни елегии*
Тит Ливий: *От основаването на града (Рим)* (история на Рим в 142 книги)

17 Умира големият римски историк Тит Ливий. Август осиновява внуците си Гай и Луций. В Рим се празнуват *ludi seculares* (секуларните игри, с които се прзнува кръгло столетие от основаването на Рим).

📖 Хораций (Квинт Хораций Флак): *Песен на столетието*

15 **Стихийно въстание на бесите в Тракия, предвождано от Вологез.** Границата на Римската империя е разширена до горен Дунав. Тиберий и Друз са победили ретите и винделиките. Агрипа влиза в Йерусалим. Умира поетът Проперций.

⚒ Август: Храмът при Дендур, долна Нубия (Египет)

📖 Овидий: *Героиди (Послания на митологични героини)*
Проперций: *Елегии*

14 Основан е Аугсбург под името Аугуста Винделикорум. Агрипа дава Боспорското царство на Полемон.

⚒ Базиликата на Емилий (възстановена)

13 **За потушаване на въстанието в Тракия от Памфилия е повикан Луций Пизон, който става управител на Македония.**

⚒ Театърът на Марцел, Рим

12 Роден е еврейският теолог Филон. Умира Агрипа.
⚒ Храмът на Веста на Палатинския хълм (открит)

11 Тиберий се развежда с Агрипина, за да се ожени за вдовицата на Агрипа - Юлия.

9 Роден е император Клавдий. При р. Елба умира Друз.
⚒ Олтарът на Августовия мир (осветен)

8 Умира старогръцкият ретор и историк Дионисий от Халикарнас. В Рим умира големият покровител на изкуствата, политикът и писател Гай Цилний Меценат. Умира Хораций. Цар Полемон е пленен и убит от жена си Динамия.
📖 Дионисий Халикарнаски: *Римска древност* (прибл. от това време)

7 Приблизително по това време е роден Иисус, вероятно в Назарет. Годината на раждането на Иисус е определена от по-късни астрономи на базата на пресичането на Сатурн и Юпитер със съзвездието Риби, което наподобява появата на огромна нова звезда; то също така съвпада с предсказанието на еврейски астролози от Сипар, според които месията ще дойде при срещата на двете планети. Рим е разделен на 14 района, а те - на *вици* (участъци), с местно самоуправление.

5 Алтернативна дата за раждането на Иисус; китайски и корейски хроники съобщават за появата на нова звезда, която в пролетта на тази година свети на небето в продължение на 70 дни. По това време населението на света наброява 250 милиона. Август получава консулска титла за дванадесети път.

4 Умира царят на Юдея Ирод Велики, на 69 години. Той е наследен от сина си Архелай. Роден е Луций Аней Сенека (Философът).

СЛЕД ХРИСТА

Рождество Христово: Годината на раждането на Иисус, както е изчислена от Дионисий Екзиг (**от Дуросторум, дн. Силистра; известен още като Дионисий Тракиеца)** в 525 г.: равна е на 753 AUC (*Ab Urbe Condita* – „от основаването на Рим“), според римския календар.

1 Аледомар, цар на триновантите в Южна Англия, умира и вероятно е погребан в гробницата Лексдън в Колчестър; наследен е от Дъбновелаун. За пръв път в Япония култивират внесен от Китай ориз.

Гробницата Лексдън, Колчестър (Англия)
Кръглата кула на Музата, Шетлънд (Англия)

Бронзовото огледало от Дезбъроу (Англия)

Овидий: *Ars Amatoria* (*Любовното изкуство*)
Луций Юний Модератус Колумела: *За земеделието* (препоръчва да се редуват културите като средство за подобряване на почвата)

3 Роден е император Галба. Пълномощията на Август са продължени с още 10 години.

5 Племена на ломбардите от долна Елба са разбити от римските легиони на Тиберий.

6 В Китай е въведен изпит на кандидатите за политически длъжности. Юдея става римска провинция. Въстания против римската власт в Панония и Илирия.

Храмът на Кастор и Полукс, Форум Романум, Рим (преустроен)

7 Овидий: *Метаморфози*

8 Жителите на Панония капитулират. **Овидий е изгнан от Август в Томи, външен пост на империята на Черно море. Поетът унищожава своя шедьовър в отчаянието си, но той оцелява чрез копия на негови приятели и почитатели. От Томи Овидий изпраща своите *Тристия (Тъжни писма)*, в които се оплаква от студения климат и суровия живот сред варварите; споменава, че е написал възхвална ода за императора на езика на гетите.**

9 Потушено е илирийското въстание в Далмация. Битката в Тевтонския лес: Германски племена под предводителството на Арминий унищожават цели три легиона на Публий Квинктилий Вар. Вар се пронизва с меча си, след като 20000 римски войници са изклани. Главата на Вар е изпратена на Август. Осигурена е независимостта на германските територии. Китайският император Ван Ман освобождава робите.

Тасциован, кралят на катувеланите в Южна Англия, е наследен от своя син Кунобелин (Кюмбелин), който си въвзвръща Камулодонум.

10 Кунобелин владее по-голямата част от южна Англия от своята резиденция в Камулодонум като васален съюзник на Римската империя.

12 **Умира Реметалк. Раскупор администрира дн. Северна България, а на Котис, сина на Реметалк, се поверяват земите южно от Стара планина.** В отговор на протести в Китай са отхвърлени поземлените реформи на император Ван Ман. Роден е император Калигула („Ботушчето").

14 Император Август умира в Нола, на 76 години (19 август); Тиберий Клавдий Нерон, който е на 55 години и е син на вдовицата на Август Юлия от първия ѝ брак, става принцепс.

15 **Учредена е провинция Мизия, включваща днешна Северна България и Източна Сърбия.**

16 Синът на Тиберий, Друз, побеждава Арминий, прекратява федерацията с германите и връща орлите – бойните щандарти на легионите, загубени в битката в Тевтонския лес. Римляните смятат, че с чест са отмъстили за поражението на Вар.

17 Император Тиберий изпраща племенника си Германик в Армения, за да контролира коронясването на новия цар. **Вражди между владетелите на двете царства в Тракия. Котис пада, убит от Раскупор. Нова организация на васална Тракия. На Реметалк, сина на Раскупор, се поверяват от Рим земите на север от Стара планина, а децата на убития Котис получават земите южно от Хемус, но управляват под опекунството на римския пропретор.**

Синагогата в Сарди (Турция)

19 Германик е отровен в Сирия. Пизон, легатът в Сирия, е обвинен в убийство и се самоубива.

21 **Антиримско въстание на племената одриси, дии и койлалети в Тракия.** Умира римският географ и историк Страбон, авторът на *География* – ценен исторически извор в 17 книги.

Ескус (римски град на 5 км от Дунав – първи строежи)

23 Друз, синът на Тиберий, е отровен от Луций Елий Сеян, префект на гвардията, който замисля да узурпира властта и печели надмощие над Тиберий. Просветеният император на Китай Ван Ман е убит по време на бунт. Роден е Плиний Стари.

25 Чан Уди основава източната династия Хан в Китай. Сеян убеждава Тиберий да се оттегли от враждебната атмосфера в Рим и да се пресели в Капри. В Неапол е роден римският поет-епик Силий Италик.

26 **Ново мощно антиримско въстание в земите южно от Хемус, което е насочено и против Реметалк като главен представител на римската власт.** Понтий Пилат става прокуратор на Юдея.

30 Авъл Корнелий Целз: *De Res Medicis* (За медицината)
Велей Патеркул: *История*

31 Сеян е екзекутиран по заповед на Тиберий; Тиберий е разбрал същината на неговия заговор. За началник на преторианската гвардия е назначен Макрон.

33 Приблизително по това време Иисус от Назарет тръгва от Галилея за Йерусалим. Римският прокуратор Понтий Пилат го осъжда на разпъване на кръст за противодържавна дейност, вероятно на 3 април. Роден е император Отон. Финансова криза в Рим.

34 Споходен от видение, Павел приема християнството.

35 В Калаора, Испания, е роден римският писател и ретор Марк Фабий Квинтилиан. В Кордова, Испания, се ражда бъдещият римски поет Марк Аней Лукан, автор на исторически епос.

36 Понтий Пилат е отзован в Рим по обвинение за лошо управление. Роден е император Нерва.

37 Павел за пръв път посещава Йерусалим. На 78 години умира император Тиберий, удушен на болничното си легло по заповед на Калигула. Наследен е от племенника си Гай Цезар, с прозвище Калигула („ботушчето“). В Йерусалим е роден еврейският историк Йосиф.
Храмът на Божествения Август, Рим (осветен)

38 Сестрата на Калигула и негова любовница Друзила умира и е обожествена. Роден е император Нерон. Тетрархът Агрипа влиза в Александрия с копиеносци, показно облечен в сребърни и златни доспехи; римският управител на Египет Флак е враждебно настроен, лишава евреите в Египет от граждански права и ги заселва в малък участък на града. Това е първото гето в историята. В Йерусалим е роден еврейският историк Йосиф Флавий, писал на старогръцки език.

40 Кунобелин, крал на голяма част от Южна Англия, умира и е наследен от синовете си Тогодумн и Карактак. Гръцкият търговец Хипал плава от Беренике на египетското крайбрежие на Червено море до Мадрас. Хипал открива, че ветровете се обръщат през годината и че югозападните мусонни ветрове благоприятстват пътуванията от Египет до Индия, докато североизточните са удобни за обратния маршрут. Роден е римският поет Марциал. Роден е император Тит. Агрипа I, назначен от Калигула, става цар на Юдея и временно прекъсва управлението на римските прокуратори. Клавдий повежда експедиция за завладяването на

Британия. Римляните основават Лондиниум (Лондон). В Неапол е роден поетът Публий Папиний Стаций.

41 24 януари: император Калигула е убит от гвардейски трибун и е наследен от Тиберий Клавдий Друз Нерон Германик (Клавдий).

44 **Васалният на Рим тракийски цар Реметалк е убит по време на бунт.** Цар Ирод Агрипа умира на 54 години и Юдея отново става римска провинция, управлявана от прокуратори. Клавдий завладява Британия. Ахея и Македония минават под сенатско управление. Умира Агрипа I. 17 годишният син на Агрипа, носещ същото име, се образова в двора на Клавдий в Рим.

46 **След убийството на Реметалк Тракия е обявена за римска провинция.**

48 Римски легиони нахлуват в Уелс. Ирод Агрипа II става цар на Юдея. Клавдий убива в спалнята жена си Месалина заедно с любовника ѝ Гай Силий и се оженва за Агрипина.

49 Клавдий прогонва от Рим евреите – християни.

50 Апостол Павел пристига в Коринт. Колон (дн. Кьолн) е основан под името Колония Агрипина, на мястото на Опидум Убиорум, главния град на племето убии. Клавдий укрепва града по молба на жена си Агрипина, която е родена там.

Театърът в Оранж (Франция)
Аква Клавдия, акведукт (водопровод) от Кампания до Рим

52 Роден е император Домициан.

53 Роден е император Траян. Нерон се оженва за Октавия.

54 (13 октомври): На 63 години умира Клавдий, след като е погълнал отровни гъби, дадени му от дворцов лекар, подкупен от императрица Агрипина. Тя се надява да управлява Рим чрез сина си Нерон, който е на 16 години.

Луций Аней Сенека: *Отиквяването на божествения Клавдий*

55 В Хиераполис, Фригия, е роден философът Епиктет. Роден е големият римски историк Гай (Публий) Корнелий Тацит.

Педиан Диоскорид: *De materia medica* (За медицинската материя)
Павел: *Послание до коринтяните*
Сенека: *За милосърдието*

56 Фаворитът на Нерон, Гай Петроний, е обвинен в предателство; той е арестуван в Куме и му е наредено да се самоубие.

Петроний: *Сатирикон*

57 Властите в Цезарея задържат Павел под стража за съдебен процес. Нерон задължава сенаторите и консулите да участват в римските игри.

📖 Павел: *Послание до римляните*

58 Нерон предлага в сената да се отменят всички косвени налози. Йосиф Флавий става свещеник в храма на Йерусалим.

59 По внушение на своя наставник, Луций Аней Сенека, император Нерон убива майка си Агрипина. Павел е откаран за Рим под стража, но корабът се разбива на о-в Малта.

📖 Павел: *Послание до Филипяни*

60 Фест наследява Феликс като прокуратор на Юдея. Павел пристига в Рим. Роден е римският поет – сатирик Ювенал.

61 Лондон е опустошен от триновантите и ицените от Източна Англия; ицените са предводителствани от своята кралица Боудика. Римските войски смазват въстанието. Боудика се самоубива. За да защитят Лондон от по-сетнешни нападения, римски архитекти го ограждат с каменна стена. В Комо, Италия, се ражда римският прозаик Гай Плиний Цецилий Секунд (Плиний Млади).

🏛 Сити уол (градската стена), Лондон

62 Римските власти разрешават на апостол Павел да остане в Рим, но под домашен арест.

64 Пожар, пламнал в дървени сергии около Циркус максимус, унищожава повече от половината от града Рим (18 юли). По време на пожара император Нерон рецитира под акомпанимент на китара своята епическа поема *Троика.* По един генерален план Нерон предприема възстановителни строежи, които осигуряват на града широки, прави улици и просторни площади. В Рим започва преследването на християни. Вероятно по това време е екзекутиран и Павел.

🏛 Третият храм на Йерусалим (завършен)

65 Разкрит е заговор за убийството на Нерон; заподозрените са избити или принудени да се самоубият. Сред тях са и поетите Лукан и Сенека, автор на философски трактати, трагедии и сатира.

📖 Евангелието от Марка

67 Римска армия, водена от Тит Флавий Веспасиан, вече на 58 години, влиза в Галилея, за да потуши въстание на евреите. Еврейският пълководец Йосиф бен Матиас държи укреплението Йотапата и се предава на Веспасиан след 47 дневна обсада; посрещнат е сърдечно от римския пълководец. Жестока епидемия в Рим отнема живота на голям брой роби и свободни бедняци.

68 Под натиска на преторианската гвардия римският сенат осъжда Нерон

на смърт. За император е признат легатът Сервий Сулпиций Галба. 9 юни: Император Нерон се самоубива на 30 годишна възраст.

📖 Салустий: *Дванадесетте цезари*

69 **Нашествия на даки и сармати в Североизточна България.** Рейнските легиони отказват да признаят Галба за император и провъзгласяват легата Авъл Вителий, 59 годишен. 15 януари: Галба е убит от Марк Салвий Отон, приятел на Нерон, и сенатът признава Отон за император. 19 април: Вителий побеждава Отон в битката при Бедриакум близо до Кремона; Отон се самоубива. Сега Вителий се изправя срещу съперника си Веспасиан. 1 юли: Префектът на Египет обявява Веспасиан за император. Октомври: Император Вителий загива в улично сражение и Веспасиан остава без противник.

70 Веспасиан се завръща от Йерусалим, където е притиснал въстаниците зелоти начело с Йоан от Гискала; Веспасиан е оставил сина си Тит да продължи обсадата. 7 септември: Йерусалим пада. Римските войски опустошават града и разрушават третия Йерусалимски храм почти напълно; цяла остава единствено „Стената на плача“. Римляните премахват висшето свещеничество и Синедриона. Паника обхваща Рим, когато неблагоприятни ветрове забавят вноса на зърнени храни от Северна Африка.

👁 Залата на Иксион, домът на Ветите, Помпей (Италия)

71 Тит се връща от Изтока, поделя трибунската власт и консулските пълномощия с Веспасиан. Закрит е храмът на Янус. Всякакви „астролози“ и „философи“ са прогонени от Рим.

⚒ Строителството на Веспасиан: Арката на Тит (в чест на победата му над Йерусалим); Обществената баня, Рим

77 Гней Юлий Агрикола пристига в Британия, за да продължи завоеванията, започнати от Клавдий.

79 23 юни: Умира Веспасиан, наследен от сина си Тит, който е на 38 години. Римските войски основават град Честър в Англия. 24 август: Избухва вулканът Везувий; пепел и кал погребват градовете Помпей и Херкулан. Заедно с един свой приятел Плиний Стари търси убежище в Стабии заедно с хиляди други, бягащи от отровните пушеци и загива.

📖 Йосиф Флавий: *Юдейска война*
Плиний: *Естествена история*

80 Епидемия от антракс (синя пъпка) избухва в Римската империя, унищожавайки хиляди нейни поданици и животни. Антраксът и нашироко разпрострялата се суша в Източна Азия принуждават племената от вътрешността да предприемат миграция на запад; на път тръгват около 30 000 души и 40 000 коне, оформяйки една културна група, която ще стане известна под името хуни. В Рим тримесечни празници бележат откриването на Колизеума; като част от увеселенията са избити 500 диви животни и много гладиатори.

Строителството на Тит: Колизеумът

Марциал: *Книга за зрелищата* (във връзка с откриването на Колизеума в Рим).

81 13 септември: Умира Тит, наследен от брат си Тит Флавий Домициан (Домициан), който е на 29 години.

82 Домициан изгонва от Рим гръцкия оратор и философ Дион (Златоуст) от Пруса (ок. 45 – 112 г.). **Дион отива да живее сред гетите в СИ Мизия и написва *История на гетите*, недостигнала до нас.**

83 Силите на Агрикола в Северна Британия разбиват каледоните.

84 Император Домициан отзовава Агрикола, за да се притече на помощ в отблъскването на „варварите“ – нашественици по граничните реки Рейн и Дунав.

86 **Провинция Мизия е разделена на Горна и Долна Мизия с граница р. Киаброс (дн. Цибрица). Първата война на римляните с даките, завършила безславно за Рим.** Роден е император Антонин.

87 Домициан изгонва философите от Рим, сред които е и еклектикът Епиктет. Той заминава да продължи лекциите си по етика в Никея (Епир), където негов ученик ще запише неговите *Диатриби* (Беседи) и *Наръчник*.

94 Йосиф Флавий: *Юдейски древности*

95 Тежка форма на малария в земеделските райони около Рим лишава Кампания от производство на хранителни продукти. Философите са изгонени от цяла Италия.

96 Умира римският поет Стаций. 18 септември: Император Домициан умира от задушаване. Императрицата е в основата на заговора. Наследен е от Марк Кокцей Нерва, 60 годишен.

Квинтилиан: *За обучението на оратора*
Стаций: *Тиваида*

97 Император Нерва отзовава пълководеца Марк Улпий Траян (Траян) от Рейн и формално го осиновява в храма на Юпитер на Капитолий.

98 25 януари: Император Нерва умира внезапно на 63 години и е наследен от осиновения от него Траян.

100 Римляните временно губят контрола си над Шотландия. В Рим умира учителят по реторика Квинтилиан.

101 Умира Силий Италик, след като е възпял в своята поема *Пуника* (в 17 книги) подвизите на Сципион Стари във Втората пуническа война (202 г. пр. Хр.). **Начало на I Дакийска война по времето на Траян.** В този век, неизвестно точно кога, живее и твори пътешественикът и географ Павзаний, чието съчинение *Описание на Елада* съобщава ценни данни за митологията, изкуството, археологията и географията на антична Гърция.

102 **Януари: Децебал капитулира пред Траян.**
🏛 **Никополис ад Иструм (градът е построен в чест на победата на Траян над даките)**

105 **Начало на II Дакийска война.** Китайският евнух Цай Лун усъвършенства производството на хартия; получава похвала от императора за изобретения от него метод за производство на хартия от дървесна кора, коноп и парцали.

106 **Край на II Дакийска война. Дакия (част от дн. Румъния) става римска провинция; Траян е победил в сражение войските на дакийския цар Децебал. Децебал се самоубива и Дакия е обявена за римска провинция.**
🏛 Мостът над река Таг, Алкантара (Испания)

109 🏛 Паметникът на Марс Отмъстител в Адам-Клиси (в чест на окончателната победа на Траян над даките)

📖 Плиний Млади: *Писма*
Тацит: *История*

110 📖 Светоний: *За бележитите мъже*

114 Траян анексира Армения към Римската империя. Умира Плиний Млади.
🏛 Колоната на Траян, в чест на победата му над даките, Рим

115 Римляните окупират Месопотамия.
📖 Тацит: *Анали*

116 Траян анексира Сирия и тръгва на поход към Персийския залив, за да завладее Партия.

117 8 август: На 63 години Траян умира в Киликия; наследява го осиновеният от него Публий Елий Адриан. Евреи избиват гърци и римляни след новината за Траяновата смърт. На 60 години умира историкът Корнелий Тацит. Роден е философът-софист Елий Аристид.

118 Населението на Рим надхвърля един милион.
Строителството на Траян: Римският Форум

120 В Самосата на р. Ефрат се ражда бъдещият бележит прозаик и сатирик, епикуреец и циник Лукиан.
Строителството на Адриан: Пантеонът, Рим

121 Светоний: *Животът на цезарите*

122 Поход на Адриан в Британия.
Адриановият вал (Великобритания)

123 Император Адриан се среща с царя на Партия и избягва войната.

125 Плутарх, делфийски жрец и автор на биографии, умира. Чума и глад помитат Северна Африка.
Ювенал: *Сатири*
Плутарх: *Успоредни животописи*

128 Римското земеделие запада поради евтиния внос на пшеница от Северна Африка; то става по-нерентабилно от животновъдството. Роден е гръцкият лекар Гален.

130 30 октомври: Адриан основава в Среден Египет града Антиноопол.
Строителството на Адриан: Храмът на Зевс Олимпийски, Атина (завършен); Храмът на Адриан, Ефес

132 Еврейското население в Йерусалим негодува заради строежа на олтар на Юпитер в близост до техния храм. Начало на двугодишно въстание.

135 Римските войски на Юлий Север възвръщат контрола си над Йерусалим. Водачът на метежа, Шимон Бар-Кохба, е убит край Цезарея и еврейската освободителна война завършва. Адриан заповядва околностите на храма да бъдат сринати до основи и да се построи нов център, наречен Елия Капитолийска. Юдея е наречена Палестинска Сирия. Започва диаспората (разселването), когато евреите биват прогонени от Йерусалим и оцелелите от клането се пръскат из цялата империя.
Гражданската базилика в Пауталия (Кюстендил)

136 Адриан осиновява Луций Елий под името Цезар, с намерение да му предде властта.
Строителство на Адриан: Вилата на Адриан при Тиволи (Италия)

138 Луций Елий умира. 10 юли: На 62 години Адриан умира в Байа. Наследен е от наскоро осиновения от него Антонин, който открито настоява пред

сената да бъдат оказани божествени почести на Адриан; по-късно е наречен Антонин Пий („Благочестивият“).

139 Осветен е мавзолеят на Адриан.

Строителството на Антонин: Мавзолеят на Адриан

140 Първо консулство на Марк Аврелий.

Строителството на Антонин: Антониновият вал (преграда срещу пиктите и каледоните (Великобритания)

143 Гръцкият оратор-софист Елий Аристид декламира своите проникнати от суеверие *Свещени речи* в градове на Азия, Гърция, Египет и в Рим.

146 Роден е император Септимий Север.

150 В Александрия е роден Климент Александрийски – християнски апологет и философ.

155 Християнският мъченик Поликарп умира в Смирна. В Никея, Витиния, е роден Дион Касий, който ще напише *Римска история* на родния си гръцки език.

160 Умира историкът Салустий, описал нравите на римските императори на старогръцки език. Роден е големият християнски писател Квинт Септимий Север Тертулиан.

161 7 март: На 73 години в Лориум, Етрурия, умира император Антонин Пий. Наследен е от осиновения си син Марк Аврелий, който е на 40 години, и от другия си син, Луций Вер.

162 Партия обявява война на Рим и нахлува в Армения. Роден е римският император Комод.

165 Чумата се разпространява от Селевкия в Мала Азия, Италия и по поречието на Рейн.

166 12 октомври: Марк Аврелий и Луций Вер празнуват съвместен триумф след победата в Мидия. В Италия от селяните е отнета земя, за да бъде раздадена на връщащи се военни ветерани, което има неблагоприятен ефект върху земеделието.

167 Марк Аврелий отблъсква първото варварско нашествие срещу Рим.

168 Марк Аврелий и неговият съимператор, брат му Луций Вер, покоряват маркоманите, племе, обитаващо земите северно от Дунав, което е заело северозападна Италия от няколко години.

169 На 39 години Луций Вер умира и Марк Аврелий остава сам в управлението. Маркоманите нарушават сключения предната година мир; римската войска ги унищожава.

170 **В Тракия нахлуват костобоките (дакийско племе от областта на р. Серет, Румъния)**

174 Марк Аврелий побеждава западногерманското племе квади.

175 Бунт на легионите в Азия под водачеството на Авидус Касий. Командирите, окуражили го да се самопровъзгласи за император, скоро след това го убиват и изпращат главата му на Марк Аврелий.

📖 Тациан: *Съгласуване на Евангелията*

176 Марк Аврелий се връща в Рим след успешната си кампания на север от Алпите; на него и на сина му Комод е устроен триумф.

177 В Рим отново започва систематично преследване на християните. Много от тях намират убежище в катакомбите и тайно изповядват вярата си; рибата се превръща в таен символ на християнството (гр. дума ichthys (риба) се тълкува като съкращение за „*Исус Христос Божи Син Спасител*").

180 17 март: На 58 години Марк Аврелий умира, наследен от сина си Комод.

Триумфалната колона на Марк Аврелий, Рим

📖 Гален: *За медицината*
Марк Аврелий: *Към себе си*

183 Комод се отървава от опит за убийство и избива мнозина знатни римляни по подозрение в заговор.

185 Роден е християнският апологет и философ Ориген.

189 Чума погубва около 2000 души дневно в Рим. Болни и умиращи селяни не успяват да ожънат нивите си. Оскъдицата на храна довежда до бунтове. Римската тълпа хвърля вината за липсата на храна на префекта Клеандър, който е пожертван в угода на тълпата.

190 Умира плодовитият прозаик Лукиан, известен с многобройните си сатирични съчинения като *Събрание на боговете, Диалози, Истинска история, Александър лъжепророка* и др.

192 31 декември: Комод е убит. Любовницата му Марция и придворният Еклект са намерили имената си в списък на лица, подлежащи на екзекуция, затова наемат един състезател по борба, който да удуши императора.

193 Публий Пертинакс, 67 годишен, е избран въпреки волята си от сената за

наследник на императора. Стриктното му управление бързо му създава врагове. 28 март: Пертинакс е убит от преторианската гвардия. Империята е „продадена на търг“ и преминава в ръцете на богатия сенатор Дидий Юлиан. Легатите в Панония, Британия и Сирия се противопоставят на този избор. Септимий Север, панонският легат, предлага на войската си големи премии, ако веднага тръгнат с него към Рим. **Междувременно Тракия е арена на борби между Септимий Север и Песцений Нигер.** 1 юни: Септимий Север влиза в Рим в пълен боен ред и ликвидира Дидий Юлиан.

196 Византион капитулира пред Септимий Север и е сурово наказан.

197 19 февруари: Септимий Албин, британският легат, е победен и убит от Септимий Север след битката при Лугдунум (Лион).

200

200 Японската кралица Джингу изпраща флота да завладее Корея. При вида на огромните кораби корейците веднага се предават и предлагат данък. Придвижващите се на запад хуни нахлуват в Афганистан.

201 Умира ученият – медик Гален.

204 Упадък на търговията в Лептис Магна, Северна Африка. Роденият в Лептис император подпомага града, като изкупува зехтина от провинцията за безплатно раздаване в Рим.

Арката на Септимий Север, Рим

205 Роден е Плотин, последният велик класически философ, основоположник на *неоплатонизма.*

211 4 февруари: Император Септимий Север умира на 64 години в Ебарокум (Йорк). Наследен е от сина си Каракала.

212 Едиктът на Каракала: Римско гражданство получават всички свободни жители на империята.

Амфитеатърът във Филипопол (Пловдив)

213 Каракала удържа победа над германското племе алемани.

Термите на Каракала, Рим

215 Приблизително по това време умира Климент Александрийски, убедил мнозина знатни езичници да приемат християнската вяра със своите апологетични съчинения *Увещание, Наставник* и *Антология*.

216 Роден е персийският мъдрец Манес (Мани).

217 8 април: Император Каракала е убит от собствените си офицери. Наследен е от мавританеца Макрин, който е 53 годишен.

218 8 юни: Макрин е убит в сражение при Антиохия. Наследен е от сириеца Варий Авитус Басиан, 14 годишен младеж, който твърди, че е син на Каракала и нарича себе си Хелиогабал (името на сирийския бог на слънцето).

222 11 март: Император Хелиогабал е убит от преторианската гвардия и е наследен от своя братовчед и осиновен син, 14 годишният Басиан, който приема името Александър Север.

226 В Персия е основана династията на Сасанидите от бунтовника – принц Ардашир, който установява контрол над региона на Персеполис. Ардашир побеждава Артабан и Хормуз; Артабан е убит.

234 С декрет на Александър Север на бедните в Рим се раздава хляб вместо пшеница. Роден е един от последните философи – неоплатоници, Порфирий.

235 Александър Север откупува мир с племето на алеманите, когато то завладява Галия. 18 март: При Рейн, близо до Майнц, Александър Север е убит от собствените си войници; **те провъзгласяват за император Максимин Тракиеца, който е на 62 години.**

238 Римските провинции в Африка се противопоставят на избора на Максимин Тракиеца и избират за император своя проконсул Гордиан. Гордиан е 80 годишен потомък на Траян; той се подчинява на натиска да приеме избора. Сенатът го признава, но поддръжниците на Максимин обсаждат Гордиан в Картаген в продължение на един месец. Синът на Гордиан е убит и Гордиан се самоубива, когато научава това. Внукът на Гордиан е провъзгласен за император Гордиан III. Юни: Преторианската гвардия убива Максимин и обявява Гордиан III за единствен император.
📖 **От това време е прочутият *надпис от Скаптопара* (дн. кв. „Грамада“, Благоевград, България)**

242 **Сармати, готи и карпи нахлуват на големи групи в Северна България.**
Дворецът на Шапур I, Ктезифон (Иран)

244 Римският император Гордиан III изтласква персите отвъд р. Ефрат, като ги побеждава в битката край Резена. Гордиан III е убит в Месопототамия по време на войнишки бунт, предизвикан от арабина Марк Филип, който е провъзгласен за император. Филип сключва мир с персите.

245 Роден е император Диоклециан.

248 **Готи и вандали нахлуват в Долна Мизия и обсаждат Марцианопол**

(дн. Девня). Император Филип устройва игри в чест на хилядагодишнината от основаването на Рим в 753 г. пр. Хр.

249 Римският военачалник Деций потушава войнишки бунт в Панония. Лоялните към него войски провъзгласяват Деций за император. Филип напредва към Верона, за да се противопостави на узурпатора, но е убит от войските на Деций.

50 **Готи опустошават Долна Мизия и Тракия.** По същото време китайски химици изобретяват барута, смес от селитра и сяра. Римският император Деций предприема ново, масово преследване на християните, в усилието си да възстанови и укрепи институциите на древния Рим. Роден е император Константин.

Император Деций и синът му Херений Етруск претърпяват тежко поражение сред блатата на Добруджа близо до Абритус (дн. Разград) и загиват на бойното поле. Филипопол (Пловдив) е превзет от готите. Наследникът на Деций, пълководецът Гал, сключва мир с готите, като ги подкупва.

Войниците, пазещи границата по Дунав, избират управителя на Панония Емилиан за император. Емилиан побеждава и убива Гал, но скоро след това сам загива. Император става 60 годишният поддръжник на Гал Валериан.

Умира християнският философ Ориген. Той ще бъде обявен за еретик и в 543 г. император Юстиниан ще изгори съчиненията му *За началата* и *Срещу Целз.*

Появилата се две години по-рано чума се разпространява в Египет и се прехвърля в Европа.
📖 Киприян, епископ на Картаген: *De Mortalitate* (За тленността)

Чумата взима значителни жертви в Александрия; хиляди нейни жители приемат християнството.

9 14 септември: обезглавен е Киприян, епископът на Картаген. Той е отказал да се отрече от вярата и е приел мъченичеството.

9 Епископ на римската църква, основана от св. Петър, става Дионисий I.

0 Император Валериан е победен при Едеса от царя на Персия Шапур I, предателски е пленен по време на преговори и е одран жив. Император става 42 годишният му син Галиен. Римската империя е разтърсена от нападенията на бербери, франки, вандали, палмирци и готи – както и от чумата. Римският денарий девалвира и парализира търговията.

264 В Кесария, Палестина, е роден християнският апологет и историк Евзебий.

267 Династът на Палмира (група оазиси с едноименен град на пътя на керваните в Сирия) Оденат е убит, очевидно по нареждане на Галиен; жената на Оденат, Септимия Зенобия, взима властта в свои ръце и се готви да разшири царството си от Черно море до Нил.

268 Галиен е убит от собствените му войници край Медиолан (Милано), по време на обсада срещу претендента Ауреол. Ауреол е убит от друг претендент, Аврелиан, който става император.

269 **Римският император Клавдий II задържа готите при нахлуването им на Балканите.** Царицата на Палмира (в Сирия) Зенобия завладява Египет, което осигурява контрол над снабдяването на Рим със зърнени храни.

270 Император Клавдий II умира, заразен от чумата, и е наследен от брат си Квинтил. Квинтил е изоставен от войските си и се самоубива; той е наследен от приятеля на брат му Аврелиан. Умира философът Плотин. Съдържанието на сребро в римския денарий пада до 0.02 %.

271 Алеманите са изтласкани от Италия от войските на Аврелиан. **Аврелиан опразва отвъддунавска Дакия, като заселва живеещите там римляни в Нова Дакия (част от Мизия)**; той също така предприема строителство на нови укрепителни съоръжения около града Рим.

272 Аврелиан обсажда Палмира, пленява Зенобия и малкия ѝ син Вабалат край бреговете на Ефрат и принуждава царицата да върви, окована в златни вериги пред колесницата на императора по време на триумфално шествие; животът на Зенобия е пощаден. Трима християни са обезглавени на пътя, водещ към храма на Меркурий, разположен на един хълм в Лутеция (Париж); по-късно хълмът ще бъде наречен Монмартър („хълмът на мъчениците“), а на мястото на храма ще бъде въздигната катедралата Сакре Кьор.

273 Аврелиан потушава бунт в Палмира и опустошава града.

274 Аврелиан потушава въстание в Шалон (на р. Марна във Франция) и се връща триумфално в Рим и след това извършва реформа в паричната система на империята. По заповед на японската императрица Оджин е построен огромен веслен кораб, дълъг 30 метра. В продължение на още 700 години японците няма да използват платна.

Строителство на Аврелиан: Храмът на Сол (Бога – Слънце), Рим

275 Римските войски са изтласкани от Трансилвания и Шварцвалд; Дунав и Рейн очертават границата на империята. Положението в империята става толкова критично, че Аврелиан насочва вниманието си към укрепване на фортификациите на Рим. Аврелиан е убит от един от офицерите си и е наследен от Тацит, възрастен сенатор, избран въпреки нежеланието му.

Порта Нигра, Трир (Германия)

276 Император Тацит е убит от собствените си войници, след като е разгромил готите в Мала Азия. Наследен е от брат си Флориан, който също е убит и на негово място император става Проб. Персийският философ Мани, 60 годишен, е екзекутиран за еретизъм. Мани е изисквал божествени почести за себе си, като твърдял, че е последният божи пророк; учението му е смесица от зороастрийския дуализъм и християнската вяра в спасението. Неговото поражение е дело на зороастрийските жреци, но учениците му ще получат широка поддръжка под названието „манихеи“.

282 Император Проб се опитва да прочисти египетските канали, след като е изтласкал франките и алеманите от Галия. Проб е убит от собствените си войници и е наследен от Аврелий Кар.

283 Император Аврелий Кар умира, наследен е от синовете си Нумериан на Изток и Карин на Запад.

Немесиан: *Кинегетика („За ловното изкуство")*

284 Нумериан е убит, наследен е от илирийския военачалник Диокъл, който в следващата година ще се преименува на Диоклециан. **Диоклециан въвежда реформи в администрацията на империята, вследствие на които се създава и диоцез Тракия.** Според тези реформи империята ще се управлява от двама *августи* и двама *цезари*. От Никомедия във Витиния той управлява Изтока, докато колегата му Херкулий контролира Запада от Милано.

288 Роден е император Константин.

290 Амфитеатърът във Верона (Италия)

300

300 Лондонската Базилика, до този момент най-голямата сграда в Британия, е разрушена.

Дворецът на Диоклециан, Сплит (Словения)

301 В Никомедия император Диоклециан издава указ за максималните цени, с който ограничава цените в напразно усилие да ограничи икономическото изтощение, причинено от девалвацията на римската валута. Царят на Армения Тиридат III превръща християнството в официална държавна религия. Той е първият държавен глава, който прави това.

303 24 февруари: По заповед на Диоклециан в Римската империя започва масово преследване на християните. Намерението му е да укрепи боледуващата империя, като възстанови старата религия. 20 ноември: Диоклециан празнува в Рим двадесетгодишнината от своето управление.

305 1 май: император Диоклециан абдикира на 60 годишна възраст заедно със своя съавгуст Максимиан и се оттегля в Салона; наследен е от Галерий, чийто съимператор е Флавий Валерий Константин. Умира неоплатоникът Порфирий, автор на алегоричното съчинение *За пещерата на нимфите.*

306 26 октомври: По заповед на Максимиан в Солун е убит православният мъченик Димитър. Римският съимператор загива на 56 години край стените на Еборакум (Йорк) по време на кампания срещу пиктите и скотите. Войските обявяват за император сина му Константин, но вместо него Галерий издига за свой съимператор Север.

307 11 ноември: Север умира; Галерий го заменя с Лициний. Константин се обявява за император, но управлява ефективно само в Британия и Галия.

308 Римският деспот Максенций, признат от преторианците, прогонва баща си в Галия. **Управител на Тракия става Лициний.**

309 Роден е персийският владетел шах Шапур II. Из Римската империя плъзва епидемията от антракс (синя пъпка), която драстично намалява броя на населението.

311 Май: римският император Галерий умира, след като Максенций го е прогонил от Италия. Император Константин предприема своя поход към Рим. Хунски нашественици от север опустошават китайския град Лоян, като избиват 30 000 души.

312 28 октомври: Битка при моста Милвия, на 6 км от Рим: Константин побеждава деспота Максенций и го убива, като става абсолютен владетел на Западната империя. Константин твърди, че му се е появило видение в небесата, светещ кръст с надпис: „*In hoc signo vinces*“ („С този знак ще победиш“).

Строителството на Константин: Арката на Константин, Рим

313 Константин и Лициний приемат християнството и връщат наскоро конфискуваното имущество на християните.

314 8 октомври: Битката при Цибале:,Константин надвива своя съимператор, който загубва по-голямата част от Балканите. В Антиохия е роден реторът Либаний.

317 Китай е разделен с основаването на Северната и Южната династии.

320 Владетелите от династията Гупта започват процес на обединение на Северна Индия, която е била разпокъсана в продължение на 500 години.

321 Константин забранява да се работи по време на шабат (събота, почивния ден за евреите). Той също така нарежда каторжниците да мелят брашно за Рим, в усилието си да задържи растящите цени на хранителните продукти.

2 Роден е император Валентиниан.

3 **3 юли: Битката при Адрианопол (Одрин): Синът на Константин, Крисп, разбива войската на управителя на Тракия Лициний.** Лициний е разгневил Константин със своята антихристиянска политика. 18 септември: В битка при Хризопол, Анатолия, Лициний отново е победен.

Константин побеждава Лициний (в Тракия), екзекутира го и възстановява единството на империята, като самият той поема управлението ѝ от Ефрат до Клиде. Християнството е обявено за официална религия на Римската империя.

5 Никейският събор, свикан от Константин, е първият велик събор на християнската църква. Той поддържа доктрината, че Бог и Христос са едносъщностни (за разлика от привържениците на Арий арианите, според които Бог и Христос са „подобносъщностни“).

11 май: Константинопол е определен за новата столица на Римската империя. Константин е построил този град върху древния Византион. Роден е богословът-мистик Григорий.

Роден е император Юлиан. **Римски войски се сражават с готите край Марцианопол.**

Римляните започват да изтеглят войските се от Британия.

5 17 септември: Осветена е църквата на Божи гроб в Йерусалим; тя е построена около останките от гробницата на Иисус и скалистата височина Голгота, на която той е бил разпънат на кръст.

Църквата на Божи гроб, Йерусалим
Постройка в Сердика, по-късно превърната в храм „Св. Георги“

36 Отец Арий е изтезаван до смърт затова, че проповядва еретичното учение, противоречащо на Никейския събор: според него Христос и Бог са с различни (подобни) същности (*арианската ерес*).

337 22 май: Император Константин умира на 49 години. Наследен е от тримата си синове от жена му Фауста – Константин II, Констанс и Констанций II.

340 Един от съимператорите, Константин II, е убит в битката при Аквилея в Северна Италия. Брат му Констанс поема упрвлението на Запада. В Етиопия се налага коптското християнство. Умира Евзебий Кесарийски, написал *Панегирици* в чест на Константин Велики, *Хроника* и *Църковна история.*

343 **В Сердика (София) се провежда църковен събор, целящ преодоляване на доктринални различия между ортодоксалните „никеанци“ и еретиците „ариани“, които имат силно влияние на Изток и сред готите. Намерението се проваля; привържениците на арианството провеждат „контрасъбор“ във Филипопол, докато прозападните епископи, събрани в Сердика в църквата „Св. Георги“, изработват канонични правила според които църквите се подчиняват на епископа на Рим (бъдещия папа). Това е първото разделение между Източното и Западното християнство.**

346 Роден е император Теодосий.

348 **Многочислена група готи се заселва в Мизия, в района на Никополис ад Иструм. Тук готският епископ Улфила, привърженик на арианството, превежда библията на готски.**

344 Роден е ораторът и църковен проповедник Св. Йоан Златоуст.

350 Император Констанс е убит от командващия войските Магненций при дворцов преврат; Магненций става император на Западната част на империята.

Църквата Св. Константа, Рим

351 Констанций II разбива Магненций край Мурса и го преследва в Галия.

353 Август: Магненций е разгромен и се самоубива. Констанций II управлява сам и без съперници. **Най-ранното писмено сведение за прабългарите у анонимен римски хронограф. В Бордо, Франция е роден християнският поет Мелопий Порций Павлин (Ноланскн), оставил ценни сведения за покръстването на траките – беси в Родопите.**

354 13 септември: роден е Св. Августин Блажени в Тагаста, Нумидия.

355 Племето алемани пресича Рейн в Източна Галия. Констанций назначава Юлиан за цезар.

356 19 февруари: Констанций II заповядва да се закрият всички езически храмове в Римската империя.

357 28 април: Констанций II за пръв път стъпва в Рим. 25 април: Братовчедът на Констанций Юлиан разбива алеманите при Страсбург и ги изтласква отвъд Рейн.

358 Роден е император Грациан.

359 Война на Римската империя с Иран.

Саркофагът на Юний Басус, Рим

360 Юлиан става император на Изтока. В Европа нахлуват хуните. Пиктите и скотите прехвърлят Адриановия вал и нападат римските войски в Англия. В Англия е заровено съкровището Милдънхол, вероятно от семейството на римския военачалник Лупицин след неговия арест. **В Добруджа се ражда християнският писател Касиан. Той ще живее в манастир във Витлеем, ще основе два манастира – мъжки и девически – в Марсилия и ще напише *За организацията на манастирите и лековете за осемте главни порока* в 12 кн. и *Разсъждения* в 24 книги, както и съчинение *Срещу несторианството* в 7 книги, по молба на папа Леон I.**

Базилика на мястото на Св. София, Константинопол

Химни на Ефрем Сирин (прибл. от това време)

361 3 ноември: Император Констанций II умира близо до Тарсос в Киликия на 44 години, на път за среща със своя братовчед Юлиан, когото Константинопол признава за новия император. В Константинопол се въвежда система за лицензиране на практикуващи лекари.

363 Юлиан е последният император – последовател на политеизма и се опитва да го възстанови (заради което си спечелва прозвището Apostata (Отстъпник). 26 юни: Юлиан е смъртоносно ранен в битка срещу персите и е наследен от Йовиан, командир на императорската гвардия.

364 **Войските и населението в Тракия вдигат въстание под предводителството на Прокопий.** Йовиан подписва договор с Шапур II, шаха на Персия, с който отстъпва Армения на Персия. На връщане към Константинопол е намерен мъртъв при Дадастана. Наследен е от пълководеца Валентиниан, който назначава брат си Валент за съимператор на Изтока.

366 **Валент започва военни действия срещу готите при Марцианопол и провинция Скития.**

370 В Капернаум в Сирийска Палестина е възстановена синагогата с внушителни размери, за да съперничи на „дома – църква“, построен край руините от дома на Св. Петър.

Синагогата в Капернаум

371 Новата Персийска империя достига своя връх при Шах Шапур II, когато враждебните действия между Рим и Персия се подновяват. Григорий става епископ на Ниса.

372 Хуните извършват набези на Запад. Те разбиват аланите и херулите, уни-

щожават германската империя на остроготите и избиват визиготите. През Китай будизмът се разпространява в Корея.

375 17 ноември: Край р. Дунав умира император Валентиниан, на 53 години. Формално като император той е наследен от четиригодишния си син Валентиниан II, но фактически управлява неговият полубрат, Грациан. В Александрия се ражда Клавдий Клавдиан, който ще стане придворен поет на император Хонорий и приятел на вандала Стилихон.

376 **Визиготите се заселват в Тракия и въстават срещу римската администрация. Римляните се опитват да ги принудят да се върнат отвъд Дунава.**

378 **9 август: Битката при Адрианопол; конницата на визиготите разбива римската армия.** Убит е император Валент. За пръв път е демонстрирано превъзходството на леката конница във военното дело. Грациан нарежда на военачалника си Теодосий да замести Валент като император на Изтока.

379 **19 януари: На Изток нараства мощта на Теодосий. Той се споразумява с визиготите и ги заселва като свои съюзници (федерати) на Балканите.** В Персия на 70 годишна възраст умира Шах Шапур II; той е унизил римляните, завладял е Армения, възстановил е град Суза и е основал Нишапур. Атанасианството (на името на епископ Атанасий, привърженик на Никейския Символ на вярата и яростен противник на арианите) се е превърнало в господстващ възглед на Църквата, а християнството – в господстваща религия в Империята.

380 Роден е църковният историк Сократ Схоластик.

Силистренската гробница (приблизителна датировка)

383 Грациан е изоставен от войската си при Лутеция (Париж) и предаден на един от военачалниците, организирали заговора срещу него. 25 август: Грациан е убит и наследен от Магнус Максимус, водач на заговора срещу Грациан. Магнус Максимус е признат от по-малкия брат на Грациан Валентиниан II и от неговия съимператор Теодосий, и управлява в Британия, Галия и Испания.

388 Магнус Максимус влиза в Италия, но е победен от Теодосий при Аквилея и след това убит; Валентиниан I, вече 17 годишен, остава съимператор.

390 Теодосий жестоко потушава въстание в Македония, като избива в Тесалоники 3000 бунтовници. Епископът на Милано Амброзий притиска Теодосий да извърши публично покаяние на 25 декември. Умира Григорий Назиански (Богослов) (род. ок. 329 г.).

Св. Августин: *За музиката; За истинската религия*

391 **Готите – федерати опустошават и ограбват Тракия; Теодосий търси с**

тях мирно споразумение. Пожар унищожава библиотеката в Александрия, Теодосий се е разпоредил да бъдат унищожени всички нехристиянски произведения.

📖 Св. Августин: *За ползата от вярването*

392 15 май: Съимператорът Валентиниан II е убит във Виена, в Галия. Франкският пълководец Арбогаст, който е в основата на убийството, обявява Евгений за император. Теодосий е потресен и разгневен от убийството на своя 21 годишен съимператор и тръгва с войска срещу Арбогаст.

393 Умира Либаний – последният голям учен – езичник.

📖 Св. Августин: *За вярата и символа*

394 Умира християнският богослов-мистик Григорий от Ниса. 6 септември: Евгений загива в битка с войските на Теодосий. Арбогаст се спасява в планините, но два дни по-късно се самоубива.

395 17 януари: Император Теодосий умира в Милано на 49 годишна възраст. Империята се разцепва на две. Синът на Теодосий Аркадий управлява Източната империя от Константинопол, докато Хонорий – Западната от Милано; Хонорий е едва 10 годишен, но реалната власт е в ръцете на главнокомандващия войските му, вандала Стилихон. **Диоцезът Тракия остава в пределите на Източната империя.** Намерението е това разделяне на империята да бъде временно, но то се оказва завинаги.

📖 Св. Августин: *За лъжата; За въздържанието*

396 Епископ на Хипон Регий (в Нумидия, дн. Алжир) става Августин.

397 Стилихон прогонва визиготите на Аларих от Гърция.

398 Йоан Златоуст става патриарх на Константинопол.

📖 Клавдиан: *За войната с Гилдон*

399 📖 Св. Августин: *Изповеди*

400

400 Роден е император Леон.

📖 *Мърморкото* (анонимна комедия на латински език по подражание на *Гърнето* на Плавт
Клавдиан: *За консулството на Стилихон*

401 Визиготите проникват в Северна Италия. **В този век в Панион, Тракия, е роден историкът Приск, фрагментите от чийто исторически труд съдържат ценни сведения за хуните.**

📖 Св. Августин: *За благата на брака*

402 6 април: Битката при Поленция: Римските войски на Стилихон побеждават и спират визиготите на Аларих.

📖 Клавдиан: *За войната с готите (За войната при Поленция)*

404

📖 Клавдиан: *Панегирици на Хонорий* (написани по повод на трите консулства на Хонорий в 396, 398 и 404 г.)

405 Император Хонорий затваря Колизеума; това е пуританска мярка, но също така и знак за края на римската „цивилизация“.

406 23 август: Нахлулите в Италия галски войски, водени от Радагазий, са разбити край Флоренция от армията на Стилихон. Големи групи вандали, водени от своя крал Гундерих, нахлуват през Рейн в Галия. Кравето масло, донесено от нашествениците вандали, алани и скири, започва да измества зехтина.

407 Римските войски се оттеглят от Британия, понеже са призовани да защитават Рим. Британските острови се връщат към самоуправление след 300 години римско господство.

408 В западнотракийските земи нахлуват хуни. Визиготите на Аларих обсаждат Рим. 22 август: Стилихон, командващ римските войски, е убит по заповед на Хонорий. Императорът на Източната империя Аркадий умира на 31 години и е наследен от седемгодишния си син Теодосий II; реалната власт е в ръцете на сестрата на момчето, Пулхерия. Кралят на визиготите Аларих получава данък от Рим.

409 Аларих отново нахлува в Италия. Вандали, лани и свеви прекосяват Пиренеите и навлизат в Испания.

410 Хуните въвеждат панталоните, заместили туниките, както и стремената при конна езда. 14 август: Алариховата обсада на Рим завършва успешно; визиготите опустошават Рим. Скоро след това Аларих умира.

411 Самопровъзгласилият се император Константин, който е установил контрол над Британия, Галия и Испания, е победен и пленен при Арл (Франция, на р. Рона); екзекутиран е край Равена (Италия). Аскетът от Британия Пелагий посещава Хипон (в Нумидия, дн. Алжир) и поканва Августин, с чиито възгледи не е съгласен, на диспут, но Августин отказва.

412 Армия на визиготите, водена от Атаулф, брата на Аларих, преминава през Галия. Роден е един от последните езически философи – неоплатоникът Прокъл.

📖 Св. Августин: *За духа и буквата*

414 1 януари: Царят на визиготите Атаулф се оженва за Гала Плацидия, сестра на римския император Хонорий, в Нарбон. Византийският император Теодосий II предава властта на 15 годишната си сестра Пулхерия.

415 Визиготите нахлуват в Испания и завладяват територия, наскоро завзета от вандалите. Март: В Александрия новият християнски епископ Кирил подтиква тълпата да изхвърли от колесницата ѝ жената – философ неоплатонист Хипатия, да ѝ свалят дрехите и да я одерат до смърт с мидени черупки.

📖 Св. Августин: *За буквалното тълкуване на битието*

416 📖 Св. Августин: *За троицата* (в 15 кн., завършена)

417 Гала Плацидия отново се омъжва, този път за римския пълководец Констанций.

📖 Св. Августин: *Разсъждения за Евангелието от Йоан*

420 📖 Св. Августин: *За вярата, надеждата и любовта: ръководство към Лаврентий*

421 Император Хонорий обявява своя зет Констанций за съимператор. През септември Констанций III умира. Византийският император Теодосий II изпраща войска срещу персите.

422 **Хуните опустошават тракийския диоцез.** Теодосий II сключва мир с царя на персите Варахран и се задължава да плаща годишен данък на хуните, за да не го нападат. По време на земетресение на Колизеума са нанесени щети. Римският прозаик, африканецът Макробий, известен със своита *Сатурналии*, става главен надзорник на императорските покои в Рим.

425 Валентиниан III поема властта над Запада и ще управлява 30 години.

426 Роден е император Зенон.

📖 Св. Августин: *За божия град*

427 Царят на Корея Чангсу премества столицата на Корея в Пхенян.

📖 Св. Августин: *Равносметка*

429 80 000 вандали нахлуват в Северна Африка. Кралят им Гайзерих ги превежда през протока Гибралтар.

430 Вандалите напредват по крайбрежието на Северна Африка и обсаждат Хипон Регий (в Алжир). 28 август: епископ Августин умира по време на обсадата на Хипон на 76 годишна възраст. Па́трик е изпратен от Британия като мисионер в Ирландия. Роден е византийският император Анастасий I.

431 Несторий, патриархът на Константинопол, е свален от Ефеския събор за проповядване на ерес, че Иисус Христос имал две различни същности –

една на човек и една на бог. Несторианството е изтикано към Либийската пустиня, но то се разпространява от негови привърженици. Култът към Дева Мария започва да се разпространява от Византия на Запад, след като Ефеският събор издава декрет, признаващ, че Мария е Божа майка.

433 Атила става вожд на хуните.

435 **На 75 години умира роденият в Добруджа християнски писател и монах Касиан, проповядвал смирение.**

439 Роден е Гилдерих I, крал на франките. 29 октомври: Вандалите завземат Картаген. Кралят на вандалите Гензерих превръща Картаген в своя столица, разбрал стратегическото предимство да се контролира производството на зърно в Северна Африка и неговия износ.

📖 *Теодосиев кодекс* (сборник римски закони)
Сократ Схоластик: *Църковна история* (Сократ умира в 440 г.)

441 Саксонски заселници основават колония в Есекс, Англия.

443 **Хуните превземат Сердика, Найсос (Ниш), Аркадиопол и други градове в Западна Тракия.** Алемани (германско племе) се заселват в Елзас, Източна Франция.

444 Китайците изобретяват ръчната количка.

446 Британците за последен път призовават Рим да ги защити от нашествие. Хонорий им отговаря да се защитават сами. Будистите в Китай са преследвани в царството Вей от династията Суй. Избити са монаси и монахини, разрушени са храмове. Конфуцианството от времето на династията Хан печели надмощие над будизма.

447 **Огромна маса хуни нахлува в Мизия, Тракия и Илирик чак до Термопилите.**

449 Англия е умиротворена от англи и сакси.

450 Марциан става император на Изтока и ще управлява 7 години. Приблизително по това време полинезийският вожд Хаваи-Лоа открива Хавайските острови; Той е преплавал през откритият океан повече от 3000 км от острова Раиатеа, близо до Таити. В Европа и Близкия изток масово започват да се употребяват металните подкови на конете. Край Саутхемптън в Англия потъва лодката Грейвни, саксонски плавателен съд. Хората, живеещи около религиозния култов център при Гудме, Дания, забогатяват много, вероятно печелейки от посещенията на поклонници.

⚒ **Християнска базилика до с. Бухово, Софийско (прибл. датировка)**

451 Битката при Шалон: хуните са разбити от римска войска, предвождана от Флавий Еций; римляните са подкрепени от визиготите.

452 Коронованият принц на Япония Кару е убит от брат си Анко. Анко става император след смъртта на неговия баща Ингьо. Числеността на хуните е намалена поради чума и недостиг на храна.

453 Умира вождът на хуните Атила. Останалите в Италия хуни са прогонени от римляните.

455 Вандалите опустошават Рим. Маите основават града Чичен-Ица на полуостров Юкатан в Централна Америка; той представлява 15.5 кв. км застроени с храмове, пирамиди, площади и жилища. Цивилизацията на маите се основава на култивирането на царевица (англ. maize – растението на маите). Виндобона (Виена) е опустошена от епидемия на скарлатина. В Италия градското население напуска градовете и се заселва в селските райони, спасявайки се от варварските набези; с разпадането на римската цивилизация организираната търговия, основаваща се на парите, се заменя с бартер (натурална размяна).

456 Японският император Анко е убит от 10 годишния син на чичо си Окусака, когото самият Анко е убил. Момчето, Маюва, е убито заедно с други принцове от брата на Анко Юриаку, който става император.

466 **Хуни завземат Дакия и заплашват Сердика.** Леон I, император на Източната империя, ги побеждава с помощта на двамата стратези, Анагаст и Антемий. Роден е кралят на франките Хлодвиг I.

467 Леон I провъзгласява за император на Западната империя Антемий; двамата заедно събират флот от над 1000 съда, за да нападнат империята на вандалите в Северна Африка.

468 Силите на вандалския крал Гензерих изненадват имперския флот, командван от шуреят на Леон I Вазилиск. Половината съдове на имперския флот са унищожени. **В това време Леон I успешно отблъсква хунското нашествие в Дакия.**

471 Вазилиск убива гота Аспар, когото е обвинил за поражението на експедицията в 468 година, макар че за него е виновен самият Вазилиск. **В отговор на това готите, предвождани от Теодорих Страбон, опустошават околностите на Филипопол** и атакуват подстъпите към Константинопол, но щурмът им спира, тъй като Зенон, зетът на Леон I, е убил водача на готите Ардабурий.

472 Император Антемий е убит от варварския военачалник Рицимер, който издига на поста вместо него Олибрий. 19 август: Рицимер загива, след което бургундецът Гундобад установява контрол над войската на

Западната империя. 2 ноември: Олибрий загива и Западната империя остава без император.

473 Гундобад обявява за император Гликерин. Юлий Непот по внушение на Леон I тръгва на поход към Рим, сваля Гликерин и става сам император на Западната империя на 24 юни.

474 На 74 годишна възраст умира Източният император Леон I, наследен от Зенон. В Галия се ражда Магн Феликс Енодий, римски поет и оратор, който ще възпее подвизите на Теодорих в своя *Панегирик на Теодорих*.

476 28 август: В Равена се слага формален край на Западната империя, основана от Август; за известно време империята е защитавана и управлявана от германските племена. Последният император, Ромул Августул, е формално свален от саксонския вожд Одоакър; „варварският" крал се отнася към момчето добре, изпраща го да живее в Неапол, като му осигурява голяма годишна издръжка. Василиск принуждава Източния император Зенон да абдикира и заема трона.

477 Зенон си възвръща от Василиск трона в Константинопол.

479 **За пръв път прабългари участват като наемници във византийската войска и воюват срещу готите.**

480 Визиготите създават империя, простираща се от Гибралтар до долината на Лоара и от Бискайския залив до долината на Рейн; тяхна столица става Тулуза. Роден е Св. Бенедикт. **Византия сключва военен съюз с прабългарите срещу остроготите.**

„Старата митрополия" в Несебър

481 Умира кралят на франките Хилдерих I, наследен от сина си Хлодвиг I.

482 Неуспешен опит на император Зенон да премахне различията между източната и западната църкви.

Император Зенон: *Henoticon* (Единение)

485 Умира неоплатоникът Прокъл.

486 **Остготи нахлуват в Тракия и на следващата година стигат до Константинопол. Остготите нанасят поражение на прабългарите в Тракия.**

487 Около тази година е роден латинският прозаик и политик Флавий Магн Аврелий Касиодор.

488 По внушение на Зенон остроготите на Теодорих нахлуват в Италия.

490 Остготите на Теодорих обсаждат Равена.

491 На 65 години умира Зенон, наследен от един придворен служител, Анастасий I, който се оженва за вдовицата на Зенон Ариадна.

493 **Опустошителни набези на прабългари в Тракия.** След изтощителна обсада саксонският (херулски) вожд Одоакър предава Равена на Теодорих. Теодорих кани Одоакър на вечеря и го убива, след което обединява Италия като остготско кралство. **Прабългарски отреди разбиват византийска войска в Тракия.**

495 Китайската династия Суй (царство Вей) превръща Лоян в своя столица.

496 Франките на Хлодвиг побеждават алеманите край Страсбург. Хлодвиг приема християнството; покръстен е от своя приятел Реми, епископ на Рем (на р. Весл във Франция).

499 **Нови опустошителни набези на прабългари в Балканския полуостров.**

500

500 **Начални нахлувания на славянски племена в днешна България.** В Бавария от Бохемия нахлуват маркоманите. Културата на маите еволюира в Централна Америка. В християнските религиозни служби е включено дименето с тамян, за да се потуши миризмата на немитите поклонници. Роден е Дионисий Екзиг, човекът, който ще фиксира рождената дата на Иисус Христос на 25 декември.

502 Кралят на Бургундия Гундобад въвежда законов кодекс, въз основа на който римляните и бургундите стават субект на едни и същи закони. В борбата си срещу силите на Източната империя персите опустошават град Амида в Месопотамия. В Китай Чжао Ян тръгва на поход срещу Нанцзин и принуждава управителите от династията Си, с които е роднински свързан, да абдикират; Чжао Ян става император, основавайки династията Лян. **Прабългари нахлуват в Тракия. В този век е роден в Скития историкът Йорданес.**

505 Ново земетресение в Италия нанася още щети на римския Колизеум.

507 Хлодвиг и неговата франкска армия разбиват визиготите в битката при Кампус Вогладензис. Хлодвиг и Гундобад, негов съюзник, убиват краля на визиготите Аларих II и Хлодвиг анексира кралството на визиготите в Тулуза. Визиготите запазват контрола си над Испания.

508 Франките са изтласкани от Прованс от остроготите на Теодорих; остроготите също така си възвръщат Септимания (във Франция, наречена по-късно Лангедок) от визиготите. Невръстният крал на визиготите Амаларих е внук на Теодорих и Теодорих предприема мерки да управлява от негово име като регент. Хлодвиг установява своята столица в Лутеция (Париж), в близост до новозавладените територии.

510 Римският философ Аниций Боеций е назначен за консул от приятеля си Теодорих, който управлява своето остготско кралство от базата си в Равена.

Църквата „Св. София“, София (приблизителна датировка)

511 11 ноември: На 45 годишна възраст умира кралят на франките Хлодвиг. Франкското кралство е разделено на четири между синовете му Хилзеберт, Лотар и Хлодомер, които управляват от своите четири столици: Мец, Париж, Соасон и Орлеан.

513 **В днешна североизточна България избухва стихиен бунт на федератите срещу централната византийска власт, оглавяван от местния префект на войската Виталиан.** Избухва вулканът Везувий.

516 **Прабългарски отреди нахлуват в диоцеза Илирик.** Умира кралят на Бургундия Гундобад, наследен от сина си Сигизмунд, който обръща своя народ от арианство в ортодоксално християнство.

517 Император У приема будизма и го въвежда в централен Китай.

518 На 9 юли умира византийският император Анастасий I, на 88 години. Той е наследен от родения в Илирик Юстин I, негов телохранител.

519 Сключено е помирение между двете църкви, източната и западната. **Славянското племе анти нахлува в Балканския п-в.**

Касиодор: *Хроника* (със списък на имената на римските консули)

520 **„Червената църква“ край Перущица (приблизителна датировка)**

Присциан: *Institutiones Grammaticae* (кодификация на латинската граматика)

521 В Гартан, графство Донегал, Ейре, е родена св. Колумба.

522 Аниций Боеций е арестуван по обвинение в заговор срещу краля на остроготите Теодорих и е затворен в Павиа. Боеций настоява, че писмата, които му се приписват да е написал до император Юстин, са фалшификация.

524 Боеций е екзекутиран. Кралят на Бургундия Сигизмунд е убит от Хлодомер и е наследен от Годомар. Отново избухва война между Рим (Византия) и Персия.

Боеций: *Утешението от философията*

525 Етиопците нахлуват в Йемен и го завладяват. Египтянинът Козма Индикоплевт изследва долината на Нил.

📖 Козма Индикоплевт: *Християнска топография* (първото християнско географско съчинение) – приблизително по това време. Дионисий Екзиг: *Великденски таблици* (неправилно определя за рождена дата на Иисус 25 декември, 753 години след основаването на Рим, т.е. година 1 от н. е. Тази грешка е продължена във всички следващи християнски календари.)

526 Теодорих Велики, крал на остроготите, умира на 30 август на 72 годишна възраст, наследен от 10 годишния си внук Аталарих; майката на Аталарих Амаласкунта управлява като регент. Земетресение в Антиохия убива над 200 000 души.

527 Юстин I, император на Изтока, осиновява племенника си Юстиниан и го прави съимператор на 1 април. 1 август: 77 годишният Юстин I умира от инфектирала рана; той е наследен от Юстиниан.

🎨 Юстиниан и Теодора (мозайка, църквата „Св. Виталий“, Равена)

528 Битката при Дарас: едва двадесет и три годишен, Юстиниановият военачалник Велизарий донася победа на имперските войски над персите.

529 Бенедикт от Нурсия основава монашеския орден на бенедиктинците. Платоновата Академия в Атина е закрита от Юстиниан поради съмнения за „нехристиянски“ дейности. Много учени емигрират в Сирия и Персия.

530 Битката при Калиник: Велизарий е разбит от персите.

531 Юстиниановите закони забраняват на евреи да свидетелстват срещу християни.

532 Януари: Бунтът *Ника* предизвиква големи опустошения в Константинопол. Юстиниан изпада в паника, но влиятелната му жена Теодора го убеждава да не бяга. Войските на Велизарий избиват 30 000 бунтовника. Юстиниан подписва дългосрочен мир с царя на Персия Хозрой, като оттегля войските си за кампании на Запад. Франките нахлуват в Бургундия.

532 Велизарий повежда войските си в Северна Африка, надвива вандалите и обявява региона за възстановена провинция на император Юстиниан.

534 Малта става византийска провинция. Визиготите, контролиращи Испания, превръщат Толедо в своя столица.

📖 Юстиниан: *Codex Iustinianus* (кодекс от граждански закони)

535 Велизарий нахлува в Сицилия, после се придвижва на север с намерение да анексира остготското царство в Италия. **Битката при Ятрус до дн. с.**

Кривина, Русенско: въоръжен прабългарски отред е разбит от византийци.

Християнска базилика, Лептис Магна, Северна Африка

536 В продължение на цяла година мъгла покрива Средиземноморския регион, след което последва люта зима; предполага се, че причината за това е донесеният прах от вулканично изригване в Индонезия. 9 декември: Рим пада, след като войските на Велизарий отнемат Италия от остроготите.

537 Вождът на остроготите Витигез обсажда Рим в усилие да си възвърне града, но обсадата се проваля.

Антемий от Тралес и Изидор Милетски: Църквата Св. София, Константинопол (осветена на 27 декември).

538 През Корея будизмът е възприет в двора на японския император Сенка.

539 Армията на Велизарий завзема Равена и пленява остготския вожд Витигез. Велизарий е отзован в Константинопол и остроготите предприемат действия да си възвърнат Италия. Под водачеството на Тотила Милано е обсаден и неговите 300 000 жители са избити. На 72 години умира японският император Сенка и на трона се възкачва неговият полубрат Кинмеи, който е на 30 години.

540 Персите нахлуват в Сирия и превземат Антиохия. Византийското управление в Италия е премахнато от остгота Тотила. **Прабългари нахлуват на широк фронт в Балканския п-в от Адриатическо море до Константинопол и превземат 32 крепости. Междуособническа война между анти и славини.** Римският държавник Касиодор, приближен на Теодорих, се оттегля от обществен живот в манастира Вивариум, който сам е основал; остатъка от живота си той посвещава на преписване и превеждане на гръцки автори. Роден е папа Григорий I.

541 Юстиниан крои планове да завладее Галия и Британия, но е спрян от чумна зараза. Умира кралят на остроготите Хилдебад, наследен от племенника си Тотила. Голямата „Юстинианова" чумна епидемия се разпространява в цяла Европа, предизвиквайки спиране на земеделието и повсеместна оскъдица на храни.

542 Джилдас: *De Excidio et Concuestu Britaniae* (исторически труд за Британия)

543 Велизарий приключва кампанията по възвръщане на Северна Африка.

545 **Славянски маси нахлуват в областта между Сердика (София) и Сингидунум (Белград).**

546 След няколко години на византийско управление Рим се предава на ос-

троготите на Тотила. Толкова много жители са избягали, че населението на Рим е сведено до 500 души. Касиодор основава друг манастир при Беневентум.

547 Голямата чума от времето на Юстиниан достига Британия, където Ида се възкачва на трона на Берниция.

Църквата Св. Витале в Равена (октагонал), Италия

548 **Славяните проникват до Дурахиум (Драч).**

549 **Трихилядна славянска войска навлиза по устието на Места и превзема крепостта Топир.** Персите завземат Петра. В Рим се провеждат последните игри; ритуализираната жестокост на игрите накрая се е оказала неприемлива за хората, които римляните наричат „варвари“.

Църквата Св. Аполинаре край Равена (завършена), Италия

550 Толтеките навлизат в полуостров Юкатан в Централна Америка; те завладяват цивилизацията Теутиуакан. Св. Дейвид покръства обитателите на Уелс.

Строителството на Юстиниан: Новата Църква и Приюта, Йерусалим

Мозайката „Тайната вечеря“, църквата Св. Аполинаре край Равена (Италия)

Прокопий: *За войните* (Персийската, Вандалската и Готската войни)

551 **Византийският флот разбива флота на остроготите. Ново навлизане на славянска войска на юг от Дунава. Славяните разбиват византийска войска при Адрианопол (Одрин) и проникват в областта Астика (Източна Тракия и Странджа-Сакар).**

Йорданес: *За произхода и делата на гетите* (история на готите); *За произхода и делата на римляните*

552 Битката при Тагина: Византийската армия начело с Нарзес, заместил Велизарий, побеждава армията на остроготите и убива краля на остроготите Тотила. Юстиниан въвежда производството на коприна в Европа; той е изпратил християнски мисионери в Китай, за да донесат контрабандно копринени буби. Будистките изображения и сутри са донесени в Япония. Вождът на клана Сога настоява тези дарове да бъдат приети и императорът разрешава да бъде построен храм, в който да бъдат поставени будистките изображения и да им се отдава почит. Ала в околностите избухва епидемия и образите на Буда са изхвърлени в канала Нахива.

553 Нарзес анексира Рим и Неапол за Византия.

Прокопий: *Historia Arcana* („Тайната история“) – клюки за живота на Юстиниан, Велизарий и императрица Теодора

554 Нарзес става префект на Италия, след като е завършил завладяването на Италия за Юстиниан. Юстиниан издава декрет, според който земите, отнети от остроготите, трябва да се възстановят на първоначалните им собственици; тази мярка се оказва непрактична.

558 Кралят на Соасон Клотар възстановява единството на Франкското кралство след смъртта на краля на Париж Хилдеберт. Чумата продължава да отнема живота на много хора. **Славяни и прабългарското племе кутригури извършват съвместен набег до Константинопол, предвождани от хан Заберган.**

559 **Войска от славяни и хуни стига до вратите на Константинопол; оттеглилият се от служба Велизарий се връща, за да ги прогони.**

560 Кралят на Кент Еорменрих умира и е наследен от сина си Етелберт I.
📖 Касиодор: *За свободните изкуства и науки*

561 Клотар (или Лотар) I, крал на франките, умира. Синовете му отново разделят франкското кралство; Зигиберт управлява Австразия, Гунтрам владее Бургундия, Хилперих държи Соасон, а Хариберт царува в Париж.

562 **Поредно нападение на прабългарите кутригури и утигури върху Балканския п-в.**

563 Св. Колумба, ирландска мисионерка, основава манастира Иона.

565 На 83 години умира византийският император Юстиниан, наследен от племенника си Юстин II. В Северна Италия ломбардите изтласкват византийците на юг, но оставят Равена в техни ръце.

568 Ломбардският владетел Албоин основава кралство в Северна и Централна Италия.

569 Роден е пророкът Мохамед.

570 В Севиля е роден латинският учен и теолог Изидор.

571 На 62 години умира императорът на Япония Кинмеи, наследен от сина си Бинтас.

572 Кралят на ломбардите Албоин завзема Павия, с което завладява почти цяла Италия. Избухва нова война между Персия и Византия.

573 Зигиберт, кралят на Австразия, окуражен от жена си Брунхилда, обявява война на своя брат Хилперих, краля на Соасон. Хилперих е убил жена си Галсвинта, сестра на Брунхилда, за да може да се ожени за любовницата си Фредегунд. Кралят Зигиберт се обръща за помощ към германите на изток от Рейн и те се „задължават“ с извършените от тях зверства в околностите на Париж и Шартр (във Франция).

575 Зигиберт преследва брат си Хилперих до Турне (град в Белгия на р. Еско). Когато войската триумфално издига Зигиберт върху щит, той е убит по поръчка на Фредегунд. Зигиберт е наследен от сина си Хилдеберт II, като Брунхилда управлява в качеството си на регент.

577 Битката при Дърхам, при която Кътвайн и Кеавлин се сражават срещу британците, като убиват трима от техните крале, Койнмайл, Кондидан и Фаринмайл.

578 Обезумял, византийският император Юстин II умира, наследен от своя пълководец Тиберий, под името Тиберий II Константий.

579 Кралят на Берникия Теодорих умира и е наследен от Фридувалд. Царят на Персия Хозрой I умира, след като е управлявал в продължение на 48 години едно царство, простиращо се от Оксус до Червено море.

580 Ломбардите успешно изтласкват последните останки от остроготи в Италия на север от Алпите.

581 Янцзиен, главен министър на северен Чжоу, основава китайската династия Суй, като убива своя владетел, последния от императорите Чжоу и се обявявва за император Уенди.

582 Византийският император Тиберий II Константий умира, наследен от своя зет Флавий Тиберий Маврикий. Роден е Пенда, кралят на Меркия в Британия, син на крал Пуба. На 92 годишна възраст умира Касиодор Сенатор.

📖 Касиодор: *История на готите* (незапазена; Касиодор умира около 483 г.)

584 Умира кралят на Невстрия Хилперих, наследен от сина си Клотар II.

585 Кралят на Берникия Фридувалд умира и е наследен от Хуса. Кралят на визиготите Леовигилд потушава бунт, вдигнат от сина му Херменегилд. Леовигилд затваря и убива сина си, след което завладява целия Иберийски полуостров. На 47 години умира Бинтас, императорът на Япония, наследен от брат си Йомеи, който е на 45. Царят на Пайкче (Корея) изпраща в Япония друго изображение на Буда; построен е нов храм; Сога посвещава в будизма три девойки и ги прави монахини. Следва нова епидемия и Морийо Мононоб изгаря храма до основи.

586 Кралят на визиготите Леовигилд умира, наследен от Рекаред. Морийо Мононоб и Окоши Мононоб отхвърлят будизма като чужда религия, противоречаща на шинтоизма, но новият император Йомеи поддържа будизма. Религията Шинто възприема много будистки образи, за да придаде на всяко шинтоистко божество будистки еквивалент.

587 На 47 години умира японският император Йомеи, наследен от Сушун, племенник на Иname Сога. Агенти на Иname Сога убиват Морийо Мононоб. Визиготите са покръстени при управлението на Рекаред. Основан е първият японски будистки манастир.

588 След няколко поражения от византийците персийският цар Хормузд е свален и убит. Наследен е от сина си Хозрой II. Новият крал на ломбардите Аутари ги покръства в римския католицизъм. **Славянски маси отново нахлуват на Балканския п-в.**

589 Император Уенди от династията Суй възстановява единството на Китайската империя, като разбива войските на династията Чън при Цзиян-кан (Нанцзин) и с това слага край на династията Чън. Персийската армия сваля от трона Хозрой II, който се спасява в Константинопол.

590 Папа Григорий I обявява папски абсолютизъм в усилието си да обедини противниците на ломбардското владичество в Италия. Кралят на ломбардите Аутари умира, наследен от Агилулф. Чумата връхлита Рим, но е ограничена, след като на папа Григорий I се явява видение на Ангела – разрушител, насочил своята сабя над мавзолея на Адриан, който е преименуван в замъка Св. Анджело. Григорий I реформира съдилищата, възстановява римските акведукти и отново въвежда безплатното раздаване на жито на бедните.

591 Битката при „Адамов гроб“ близо до Алтън Прайърс в Англия. Кралят на Уесекс Кеавлин е свален и наследен от Кеол. Кралят на Берникия Хуса умира и е наследен от Етерфрит. Византийският император Маврикий възстановява Хозрой II на трона на Персия срещу териториални отстъпки. Войските на ломбарда Агилулф напредват в Северна Италия.

593 Кеавлин, сваленият крал на Уесекс, умира. Етелфрих, синът на Етелрих, наследява кралството Нортумбрия.

594 **Византийският стратег Приск организира въоръжен поход срещу славяните, заели земите отвъд Дунава. Впоследствие в свой военен трактат Приск ще включи и сведения за бита и военната тактика на славяните.**

596 Папа Григорий изпраща Августин на мисия в Британия.

597 **1000 прабългарски воини разгромяват византийски разузнавателен отряд при устието на р. Осъм. Славяни извършват първото си нападение срещу крепостта на Тесалоника (Солун).** Августин слиза на брега на

Кент с мисия да покръсти краля на Кент и върховен крал на Южна Англия Етелберт. Августин става архиепископ на Кентърбъри. 8 юни: Св. Колумба умира в Иона. Кралят на Уесекс Кеол умира и е наследен от Кеолвулф.

600

600 Цивилизацията на маите в Централна Америка достига своя връх, с богата монархия, храмове, сложна архитектура и скулптура.

602 **Константинополският стратег Петър извършва втори поход срещу славяните отвъд Дунава, осуетен поради бунт сред византийската войска.**

609 **Втори славянски щурм срещу Солун.**

611 Кралят на Уесекс Кеолвулф умира и е наследен от Кинегилс.

614 📖 Клотар II, крал на франките: *Edictum Clotacharii* (определящ правата на крале, благородници и църква).

615 Персите опустошават Йерусалим и отмъкват като част от плячката „Истинния кръст“; вярва се, че на него е бил разпънат Иисус.

616 Персите нахлуват в Египет. Кралят на Нортумбрия Етелфрит умира и е наследен от Едвин. Кралят на Кент Етелберт умира и е наследен от сина си Еадбалд. Кралят на Източна Англия Редвалд събира армия, повежда я към Меркия и надвива нортумбрите по границата им.

618 В Китай е основана династията Тан; висш придворен при режима на Суй е убил император Янди и се възкачва на трона като император Гаоцзу.

619 Кентърберийският архиепископ Лавренций умира и е погребан до Августин; той е наследен от Мелит. Йерусалим отново е опустошен от персите.

620 Хозрой II завзема Родос и възстановява Персийската империя в границите от времето на Дарий I. **Трето нападение на славяните срещу Солун.**

622 Градските власти в Мека се противопоставят на проповедите на Мохамед; на 16 юли пророкът побягва в Медина. Византийският император Ираклий акостира при Иса и там разбива персийската армия. **Четвърто нападение на славяни срещу Солун.**

624 Последователите на Мохамед изненадващо нападат един търговски керван на Мека, връщащ се от Сирия, и избиват над 1000 граждани на Мека.

625 Кралят на Източна Англия и върховен лорд (бретвалда) на Англия умира и е погребан в кралското гробище на Сътън хоу; известното корабно погребение, разкрито в 1938/9 година, се предполага, че е негово. Персийски войски щурмуват Константинопол, но Ираклий отбива щурма.

626 В Япония умира Умако Сога. Кралят на Нортумбрия основава град Единбург. **Константинопол е обсаден от авари, славяни, прабългари и перси.**

627 Кралят на Нортумбрия Едвин е покръстен на Великден от Паулин. Китайският император Гаоцзу абдикира и тронът му е наследен от сина му Тай Чон. Противници на Мохамед се придвижват към Медина и избиват 700 евреи. Византийският император Ираклий нахлува в Асирия. 12 декември: Битката при Ниневия осигурява на византийците решителна победа над Месопотамия. Същевременно те успешно отбиват аварите, които щурмуват Константинопол.

628 Царят на Персия Хозрой II е поставен в тъмница при войскови метеж след битката при Ниневия. 3 април: Хозрой II е убит от сина си, който наследява царството под името Кавад II и сключва мир с Ираклий. Разменени са военнопленници и „Истинният кръст“ е върнат в Йерусалим. Мека се предава на Мохамед, който праща послания до владетелите по света, в които им разяснява същината на мюсюлманската вяра. На 74 години умира японската императрица Суико, наследена от император Йомеи.

629 Кралят на франките Клотар II умира и е наследен от сина си Дагоберт, чиито наставници са епископ Арнулф от Мец и Пипин Стари. Император Ираклий възстановява византийския контрол над Йерусалим. Мохамед се връща триумфално в Мека с Корана, в който са описани принципите на Исляма.

📖 *Коранът*

630 Дворът Танг в Китай приема първото японско посланичество.

⛏ **Крепостта Строгозия при Плевен**

632 **Прабългарите и техни сродни племена от Приазовието и Каспийско море отхвърлят владичеството на тюрките и обединени около хана на уногондурите Кубрат от рода Дуло основават Велика България.** Обединени войски на Пенда от Меркия и Кадвалон, крал на Северен Уелс, разбиват армията на Нортумбрия в битката при Хартфилд. Кралят на Нортумбрия Едвин загива в сражението заедно със сина си Осфрит; Озрих, синът на Елфрих, наследява Едвин. Пенда става крал на Меркия. 7 юни: Мохамед умира на 63 години. Последователите на пророка избират Абу Бакр да го наследи като водач на Исляма, като му дават титлата халиф; седалище на неговата власт става Медина.

633 Мюсюлмански войски нападат Персия. Християнски църкви в

Александрия, Йерусалим и Антиохия са превърнати в джамии. Кралят на Нортумбрия Озрих умира, наследен от Осуалд.

634 Халифът Абу Бакр умира на 22 август, на 61 години и е наследен от съветника на Мохамед Омар.

635 **Хан Кубрат сключва мирен договор с византийския император Ираклий, продължил до смъртта на двамата владетели.** Мюсюлманите, предвождани от Халид ибн-ал-Валид завземат Дамаск, който става столица на халифата. Газа също е превзета от мюсюлманите. В Индия Халукиас отблъсква нашествие на Харша. Пристанището Басра е основано в Персийския залив, при сливането на Тигър и Ефрат.

636 Епископ Айдън избира за свое седалище о-в Линдисфарн, близо до замъка Бамбърг на крал Осуалд. 15 август: Битката при Ярмук, източно от Галилейско море – ислямски войски разбиват византийска армия и превземат Сирия. Умира християнският автор и епископ на Севиля Изидор.

638 Йерусалим е превзет от ислямските войски на Омар Халиф. Втора арабска армия прониква в Месопотамия; трета прониква в Персия и персите търсят помощ от Китай.

639 Дагоберт I, кралят на франките, умира на 9 януари. Наследен е от шестгодишния си син Хлодвиг II, крал на Невстрия и Бургундия. Арабски войски нахлуват в Армения и Египет.

640 Византийски войски са разбити при Хелиополис от арабска армия; продължава ислямското завладяване на Египет. Китайският император Тай Зонг изпраща мисия в Индия, за да проучи технологиите за рафиниране на захар в региона Бихар; скоро в Китай ще бъде развито култивирането и обработката на захар.

641 Крал Осуалд на Нортумбрия, шести върховен лорд на Южна Англия, е канонизиран след смъртта си в битката срещу Пенда край Мейзърфийлд; Осуалд е наследен от Освай. Японският император Йомеи умира на 48 години и е наследен от вдовицата му, императрица Когиоку.

642 Персийският цар Йездигирд III се обръща за помощ към Китай, но молбата му остава без последствия; земите му са включени в халифата. Александрия пада в ръцете на арабите; градският патриарх Кир предава града при условие, че мюсюлманите гарантират свобода на вероизповеданията.

Джамията Амр, Кайро
Град Паленке (Централна Америка)

644 Гладът в Япония отнема хиляди жертви. Юни: Държавен преврат в Япония. Ирука, внук на Умако Сога, е убит от Накано-оено-оджи и

Накатами Куматари. Императрицата Когиоку е свалена и Котоку, внук на император Бинтас, е поставен на императорския трон. Накано-оеноджи става пръв министър и коронован принц. Започва периодът Тайка, като японците заемат от китайците практиката да се именуват периодите. При появата на византийски флот Александрия въстава срещу арабската власт; византийците си възвръщат града, но арабският управител на Египет Абдулла ибн Саад успява отново да си го вземе. След това той полага усилия за изграждане на арабски флот.

645 **През тази и следващите две години славянски пълчища за пети път щурмуват и обсаждат Солун.**

646 В Япония декрет за „Велика реформа“ установява централизирана власт (по китайски модел) с император, който властва от дворец в постоянна столица.

648 Арабските нашественици завземат Кипър.
Крепостта Кастрамартис, гр. Кула (Видинско)

651 **Хан Кубрат умира и властта му над Велика България е наследена от най-големия му син Батбаян (Баян или Безмер, според други източници).** Бившият цар на Персия Йездигирд III е убит във воденичарска хижа близо до Мерв. Епископ Айдън умира в енорийската църква в Бамбърг. В същия момент на овчаря Гутберт на хълмовете Ламермур се явява видение – сонм от ангели, които след това той свързва с кончината на Айдън и тълкува видението като призив да се служи на Бога.

653 Рекесвинт, крал на визиготите, написва кодекс от закони, установяващ равенството между готи и римляни.
📖 Рекесвинт (Ресесвинто): *Liber Iudicorium* (Законник)

654 Арабите плячкосват Родос. Котоку, император на Япония, умира на 58 години; свалената императрица Когиоку е възстановена под името Саимеи. Анна, крал на Източна Англия, умира и е наследен от Етелхере. Битката при Винвед: Крал Пенда на Меркия и 30 други крале и принцове са убити, в това число кралят на Източна Англия Етелхере, който е наследен от Етелволд. Освиу, кралят на Берникия, поема управлението и на Меркия.

655 Византийски флот под личното командване на император Констанс II е разгромен от арабски флот край бреговете на Ликия.

656 Осемдесетгодишният халиф Отман е убит в Медина. Той е наследен от племенника на Мохамед Али ибн Аби Талиб, но по това наследяване на халифата възникват разногласия. 9 декември: Битката при Камел; новият халиф разгромява опозицията.

661 Вулфхере, синът на краля на Меркия Пенда, щурмува остров Уайт и го

предава на краля на Съсекс Етелволд. Халиф Али е убит и на негово място идва Моавия, който премества седалището на своето управление в Дамаск, основавайки халифата на Омаядите. Поддръжниците на халиф Али по-късно ще бъдат наречени шиити. Императрицата на Япония Саимеи умира на 63 години и бива наследена от Тенджи, син на императора Йомеи.

663 Синодът в Уитби в Англия; римското християнство надделява над келтското християнство. Констанс II премества византийския двор от Константинопол в Италия, опитвайки се да възстанови Рим като седалище на империята. Среща съпротивата на ломбардите и византийски император повече няма да стъпи в Рим.

664 Арабски войски нахлуват в Афганистан; Кабул пада в ръцете на арабите.

668 Византийският император Констанс II умира в банята си в Сиракуза на 15 юли; смъртта на 37 годишния император по време на вълнения в двора е вероятно плод на коварство. Византийският двор се връща в Константинопол. Арабите ежегодно нахлуват в Анатолия и я опустошават. Констанс е наследен от тримата си сина – Тиберий, Ираклий и Константин Погонат. **Група прабългари начело с Алцеко се заселва в Северна Италия.**

669 Константинопол е обсаден от арабски войски.

670 15 февруари: Смъртта на крал Освиу поставя край на нортумбрийското господство в Англия. Той е наследен от Егфрит.

671 Тенджи, императорът на Япония, умира на 45 годишна възраст. На трона му се възкачва синът му Кобун; братът на Тенджи Ооама възразява, че майката на Кобун е от обикновено семейство и че в жилите на императора трябва да тече само царска кръв.

672 Есквайн наследява трона на Уесекс. Св. Етелдреда, дъщеря на краля на Източна Англия Анна основава манастира в Ели. Роден е преподобният Бийд; по-късно той ще напише Църковна история на английския народ.

674 Вулхер, кралят на Меркия, умира и е наследен от Етелред, син на Пенда. По указания на Уилфрид в абатство Хексъм започват строителни работи, като се използва камък от римския лагер при Корбридж; по-голямата част от римската архитектура в Британия ще бъде сполетяна от същата съдба.

Криптата на абатство Хексъм (Великобритания)

675 Франкският крал Хилдерих е убит по време на лов; това убийство предизвиква гражданска война в кралството на франките.

678 През август се появява комета, светеща като слънчев лъч в продължение на три месеца. Арабите вдигат блокадата на Константинопол и установяват 30 годишен мир.

680 Погонат вече управлява сам в Константинопол под името Константин IV. **Хан Аспарух повежда българите през Дунава, подчинява живеещите там славяни и основава царство България. Българите разгромяват византийска армия на Константин IV.** 10 октомври: Битката при Кербела – халифът Язид побеждава ал-Хюсеин, който е изоставен от куфаните и е убит. Уилфрид съобщава на папа Агатон в Рим за построяването на манастира при Питърбъроу; папата изпраща нотариален документ за манастира на крал Етелред. Уилфрид се връща в Англия с църковни одежди и украси за своята нова църква в Хексъм. Умира Хилда, игуменката на абатство Уитби.

Тронът на Уилфрид в абатство Хексъм

681 **Византия сключва мирен договор с Аспарух и се задължава да плаща данък на новата държава.**

682 Мюсюлмански войски обикалят по северoафриканското крайбрежие, окупират Триполи, Танжер и Картаген; последните опори на Византия в Северна Африка падат в ръцете на Исляма.

685 Кентвайн, кралят на Уесекс, е свален и наследен от Кеадвалла. В Йорк Кентърберийският епископ Теодор посвещава Гутберт в епископски сан в Хексъм, по нареждане на Егфрит. 6 февруари: Хлотер, кралят на Кент, умира и е наследен от сина си Еадрих. 20 май: Крал Егфрит е убит в битката при Нектансмер и е наследен от брат си Алдфрит; приключва нортумбрийската доминация в Англия. Константин IV умира и шестнадесетгодишният Юстиниан II наследява трона на Византия.

686 Кралят на Кент Еадрих умира и е наследен от сина си Осуини. Темну, император на Япония, умира и на негово място идва вдовицата му Джито. **Група прабългари начело с Кубер, брат на Аспарух, се заселва в низината на Керамисия, вероятно в дн. Македония.**

Строителството на Темну: Храмът Якуши в Нара (довършен)

687 Кралят на Уесекс Каедвалла щурмува Кент, където брат му Мул е изгорен жив. 20 март: Св. Кътбърт умира на о-в Фарн. Венеция избира своя пръв *дож* и нейната сила започва да нараства. Пипин печели победа край Тестри и обединява кралството на франките.

688 Каедвалла абдикира и заминава в Рим; Айн става крал на Уесекс и написва най-ранният кодекс от британски закони, който е оцелял. В Рим Каедвалла е покръстен под името Петър от папа Сергий; седем нощи по-късно той умира в кръщелните си одежди и е погребан в църквата Св. Петър. Роден е Шарл Мартел, синът на Пипин II.

689 **Византия нарушава мирния договор с България от 681 г. и започва**

военни действия. Юстиниан II разгромява славяните в Тракия и депортира много от тях в Анатолия.

690 Вихтред, син на Егберт I, става крал на Кент. Архиепископ Теодор, последният римски архиепископ, умира и е погребан в Кентърбъри.

691 Строежите на халиф Абд ал-Малик: Палатът на Скалата, Йерусалим (завършен)

692 Абатът на Рикълвър Бритуолд става първият английски архиепископ на Кентърбъри на 1 юли. Битката при Севастопол в Киликия: Арабите разгромяват Юстиниан II.

694 Народът на Кент се споразумява с Айн, краля на Уесекс, като му предлага да заплати компенсация за убиването на Мул.

695 Император Юстиниан II е свален от войсковите си командири, които му отрязват носа и го изпращат в изгнание в Крим. Един от командирите, Леонтий, става император.

697 В Англия меркианите убиват Осрит, кралицата на Етелред и дъщеря на Освиу, краля на Нортумбрия. Арабите разрушават Картаген. На 32 годишна възраст императрицата на Япония Джито абдикира; тя е наследена от Мому, четиринадесетгодишния внук на Тенму.

698 Византийският император Леонтий е свален и на негово място се възкачва стратегът на флотата, който управлява под името Тиберий III Апсимар. Епископът на Утрехт Вилиброрд открива острова Хелголанд.
Кръстът на Бюкастъл, Кумбрия (Великобритания)
Евангелията от Линдисфарн (Великобритания)

700

700 **Хан Аспарух умира, вероятно по време на битка с хазарите, и е наследен от Тервел, предполагаем негов син.**
Евангелията на Ехтернах (Люксембург)
Мадарският конник (най-ранна датировка)

Беовулф (староанглийска поема) (прибл. по това време)
Дандин: *Приключенията на десетте принца* (Индия)

701 Императорът става единственият земевладелец в Япония. Арабски моряци за пръв път плават до Островите на подправките (в Индийския океан).

702 Юстиниан II Ринсмет (Отрязания нос) отново става император на Византия.

Джамията на Омаядите в Дамаск
Строителството на херцог Хетан III: Кръглата църква в Мариенбург (Германия)

705 **Българска войска се намесва в дворцовите междуособици в Константинопол и помага на Юстиниан да си възвърне императорския престол. Византия отстъпва областта Загора на България. Тервел получава високата византийска титла *кесар* (втори по ред след императора).**

707 На 24 годишна възраст умира императорът на Япония Мому, наследен от своята леля Геммеи.

708 Пиенето на чай става популярно в Китай, отчасти защото преварената вода е много по-безопасна от непреварената. **Византийска атака срещу българите лесно е отблъсната от войските на Тервел.**

709 Кеолред става крал на Меркия; Кенред и Оффа пътуват до Рим, Кенред остава в Рим до смъртта си. Епископ Уилфрид умира в Оундъл и е погребан в Райпън.
Параклис на Мон Сен-Мишел

710 Нара (Хейджо) става постоянна столица на Япония.
Строителството на императрица Геммеи: Дворецът в Нара, Япония

711 Араби и бербери (маври) от Северна Африка под предводителството на Тарик ибн-Зияд нахлуват в Испания, разгромявайки визиготите на крал Родерик. Битката при Вади Бекка: Родерик загива. Тарик превзема Кордова и столицата на визиготите, Толедо. Юстиниан се сражава срещу разбунтували се войски, предвождани от един войник, на име Вардан. Бунтовническите войски побеждават Юстиниан в Анатолия и го убиват през декември. Вардан се самопровъзгласява за император под името Филипик.

712 Маврите завземат Севиля. Самарканд се предава на арабска армия, водена от 17 годишния Абу Касим ал-Тагафи. Мюсюлманският пълководец Мохамед ибн-Касим осъществява първото арабско завоевание на субконтинента Индия, като превзема Синд. **Хан Тервел нахлува в Източна Тракия и стига пред стените на Константинопол.**
Ясумаро Оно: *Коджики* (първата история на Япония)

713 Сюанцзун става император на Китай. Византийският император Филипик е свален и на негово място идва Анастасий II. Алдвулф, кралят на Източна Англия, умира и е наследен от Алфволд.

715 На 54 години императрицата на Япония Геммеи абдикира и е наследена от дъщеря си Геншо. Роден е Пипин Къси, синът на Шарл Мартел.
Мозайката – пейзаж, Голямата джамия, Дамаск

716 Император Анастасий е свален по време на войнишки бунт. На неговия трон се възкачва таксиархът Теодосий. **Владетелите на България и Византия Тервел и Теодосий III сключват мирен договор. Сюлейманкьойският надпис на гръцки език от това време определя българо-византийската граница в Тракия.** Маврите завземат Лисабон. Умира 65 годишният китайски пейзажист Ли Сисюн. Озред, кралят на Нортумбрия, е убит. Той е наследен от Кенред. Кеолред, крал на Меркия, умира и го наследява Етелбалд. Бившият крал на Меркия Етелред също умира.

717 Арабска армия обсажда Константинопол; Теодосий е свален и заменен от Леон III. Властта взема новият арабски халиф Омар II; той освобождава от данъци правоверните.

🎨 Буда сред боговете на слънцето и на луната (бронз), Нара, Япония

718 Кралят на Нортумбрия Кенред умира и бива наследен от Озрик, сина на крал Алдфрит. **Тервел подпомага със своя войска Константинопол, за да бъдат разбити и прогонени обсаждащите византийската столица араби.**

720 Маврите прекосяват Пиренеите и завземат Нарбона. Мюсюлмански войски нахлуват в Сардиния.

📖 Ясумаро Оно: *Нихоншоки* (японска хронология)

721 **Тервел умира и е наследен от Кормесий.**

724 Японската императрица Геншо абдикира и предава властта на своя племенник Шому. Шому нарежда домовете на японската аристокрация да бъдат покривани със зелени керемиди, както е в Китай.

725 Вихтред, кралят на Кент, умира, след като е управлявал в продължение на 34 години; той е наследен от сина си Етелберт II. Народът фарси, последователи на Зороастър (Заратустра), се премества в Индия и е посрещнат гостоприемно от местния владетел, индус.

726 Кралят на Уесекс Ине умира в Рим и е наследен от Етелхард. Гърците въстават срещу управлението на Леон III, който забранява поклонението на икони в усилието си да премахне суеверието. Папа Григорий II осъжда политиката на Леон III. Гръцки флот тръгва срещу Константинопол, но е разбит от византийски флот с помощта на запалителна смес, известна като „гръцки огън“. На Санторини избухва вулкан.

729 Появяват се две комети. Починалият крал на Нортумбрия Озрик е наследен от Кеолвулф.

730 Папа Григорий II отлъчва император Леон III.

731 Империята на маите в Централна Америка навлиза в своя период на възход. Татвайн става архиепископ на Кентърбъри.

📖 Преподобният Бийд: *Църковна история на английския народ*

732 11 октомври: Битката при Турс; огромна мавританска армия, нахлуваща в Южна Франция под предводителството на Абд ар-Рахман, е разбита от франкския вожд Шарл Мартел, който по това време е на 44 години. Абд ар-Рахман е убит. С това решаващо сражение настъплението на маврите в Европа е спряно. Бубонна чума връхлита Константинопол. Папа Григорий II нарежда на Винфрид Бонифаций, архиепископ на Хесе, да забрани на покръстените християни да ядат конско месо; това е с цел да се разграничат от езичниците – вандали, които редовно ядат конско месо като част от своите религиозни ритуали.

735 Умира английският учен, преподобният Бийд. Шарл Мартел завладява Бургундия.

737 Умира Теодорих IV, крал на франките; следва шестгодишно междуцарствие. Християни от юг нахлуват в Египет, за да защитят патриарха на Александрия.

738 Българският хан Кормесий умира и е наследен от Севар.

739 Шарл Мартел е помолен от папа Григорий III да му помогне в борбата срещу ломбардите и арабите. Бонифаций основава епископства в Пасау, Ратисбон и Залцбург.

741 Град Йорк е опожарен до основи. На 61 годишна възраст умира византийският император Леон III, който е наследен от сина си Константин V. На 22 октомври умира 53 годишният Шарл Мартел, след като е разделил владенията на кралството между своите синове Карломан (Австразия, Алемания, Тюрингия) и Пипин (Невстрия, Бургундия, Прованс).

742 Византийският император Константин V подновява атаките срещу поклонниците на икони.

743 Хилдерих III заема кралския трон, останал свободен от 737 година. Кралят на Меркия Етелбалд и кралят на Уесекс Кутред повеждат войските си срещу уелсците.

⚒ Дворецът в Мшата, Йордания

744 Регистрирани са много падащи звезди. Швабия става част от Франкската империя на Хилдерих III. Властта на ломбардите приключва със смъртта на 54 годишния им крал Люпранд.

745 В хода на войната срещу исляма Константин V нахлува в Сирия. Винфрид

Бонифаций, архиепископът на Майнц, получава от римлянина Гемулус черен пипер, все още много рядка и скъпа подправка.

746 Константин V си възвръща Кипър от арабите, които губят голям флот. В Константинопол върлува чумата. Братът на Пипин Карломан неочаквано абдикира, оттегля се в манастир близо до Рим и оставя Пипин да управлява цялата франкска територия.

747 Роден е бъдещият император Карл Велики (Шарлеман), най-големият син на Пипин III (Късия).

748 Убит е кралят на Уесекс Кюнрик Ателинг. Еадбрихт, кралят на Кент, умира и е наследен от Етелбрихт.

Храмът Тодай в Нара (завършен) (Япония)

749 Умира кралят на Източна Англия Алфволд; кралството му е разделено между неговите наследници Хун, Беонна и Алберхт. Битката при Заб. Халифът Марван е разгромен. Айстулф става крал на ломбардите. 48 годишният Шому, император на Япония, абдикира и е наследен от дъщеря си Кокен.

Жребецът от Нейчжин (печена глина, скулптура) (Китай)

750 Основан е Абасидският халифат от Абу-Абас ал-Сафах, който избива повечето Омаяди. Гладът в Испания е последван от чумна епидемия.

Разпятие (бронзов обков на книга) (Ирландия)

751 Синът на Шарл Мартел, Пипин Къси, е коронясан в Соасон от архиепископа на Майнц (Бонифаций), под името Пипин III, с нововъведена церемония на коронясване, която осигурява на монарха висок престиж. В Самарканд е създадена първата фактория в мюсюлманския свят за производство на хартия – китайски пленници са разкрили тайната на нейното производство.

752 Рушанабуцу (17 метрова статуя на Буда), Нара (Япония)

753/4 **Българският хан Севар умира и е наследен от Кормисош.**

754 Пипин III отново е коронясан в храма Св. Денис от папа Стефан II; новата франкска династия е обявена за свещена (папата е помолил Пипин за помощ срещу ломбардите).

756 **На българския престол се възкачва Винех от рода Вокил. Византийският владетел Константин V Копроним тръгва на поход срещу България. Битката при крепостта Маркели: Българите на хан Винех са разбити от византийците.** Дарението на Пипин учредява папската държава и легитимира светската власт на папството. Пипин III отнема земи, които законно принадлежат на Източната империя и ги дава на папата, с което фактически признава папските претенции да бъде наследник на им-

перията в Италия. Абд-ал-Рахман I е обявен за емир на Кордова на 15 май; той превръща града в столица на мавританска Испания. Той е единственият омаядски принц, спасил се от клането в 750 г. Сюанцзун, император на Китай, абдикира след гибелта на своята любима конкубинка Гуй Фей. Императорските телохранители са поискали смъртта ѝ и той е позволил тя да бъде удушена от главния евнух на двореца. Монголският авантюрист Ан Лушан овладява столицата и се обявява за император. Кутред, кралят на Уесекс, умира и е наследен от Зигеберхт. Етелбалд, кралят на Меркия и върховен лорд на Южна Англия, е убит в Секингтън и погребан в Рептън.

757 Оффа завладява кралството Меркия и обединява под своето управление по-голямата част от Англия; Оффа става върховен лорд на южните англи, приемайки титлата „rex totius Anglorum patriae“ (цар на цялото отечество на англите). Зигеберхт, кралят на Уесекс, е свален и убит; на негово място крал става Кюневулф. Ан Лушан е убит в Лоян след един метеж, предизвикал смъртта на милиони хора. Арабският писател Ибн ал-Мукаффа е изтезаван в Басра по заповед на халиф ал-Мансур; крайниците му са отсечени и той е хвърлен в пещ, все още жив.

758 Кралят на Нортумбрия Едбрихт става монах и на негово място се възкачва синът му Осулф, който е убит от собствения си иконом. Кохен, императрица на Япония, абдикира и е наследена от своя братовчед Джунин.

759 **Византийците претърпяват пълно поражение от българите при старопланинския проход Верегава (дн. Ришки проход).** Войски на франките възвръщат Нарбона от ръцете на маврите.

📖 Маниошу (антология на японската поезия)

760 Умира Кентърбърийският архиепископ Кътбърт.

761 Японската императрица – майка Кокен е излекувана от болест от свещеника Докьо, който става фаворит в двора на Кокен; това събужда ревността на император Джунин. Мол Етелволд става крал на Нортумбрия.

762 **Българският хан Винех умира и е наследен от хан Телец.** Халиф ал-Мансур премества центъра на арабската власт в Багдад, където построява нова столица. Кралят на Кент Етелберт умира и е наследен от сина си Еардвулф.

763 **30 юни: Българските войски на Телец са разбити при Анхиало (Поморие) от византийската войска на Константин V. Вероятно в сражението загива и ханът.**

764 Нкамаро Фудживара повежда въстание срещу японската императрица-майка Кокен. Въстанието е потушено, Джунин е принуден да замине в изгнание и Кокен отново се възкачва на трона под името Шотоку; неин пръв министър става фаворитът Докьо. Умира кралят на Нортумбрия Кеолвулф.

765 **Сабин става български хан.** След смъртта на Кеолвулф Алхред става крал на Нортумбрия. За пръв път в Европа се споменава за триполна ротационна система на реколтите. Багдад почти е построен, заобиколен с три реда тухлени стени.

766 **Сабин се опитва да сключи мир с Византия, което предизвиква гнева на боилите (прабългарски благородници). Свикан е събор, на който ханът е обвинен: „*чрез теб България ще бъде поробена от ромеите*“. За свой наследник Сабин оставя Умар, също от рода Вокил и избягва в Константинопол. Умар е свален 40 дни по-късно от боилите и на негово място хан става Токту.**

767 **Токту е свален от боилите по неясни причини и на негово място за хан е избран Паган, представител на провизантийски настроената аристокрация.**

768 **Паган сключва мирен договор с Византия, но в последствие е убит от приближените си. На власт в България идва хан Телериг.** 24 септември: Пипин Къси умира на 54 години и е наследен от сина си Карл, който по-късно ще стане известен като Карл Велики или Шарлеман. Синът на Пипин Карломан става крал на Австразия.

Строежите на фамилията Фудживара: Олтарът Касуга в Нара (Япония)

770 На 52 години умира японската императрица Шотоку, наследена от Конин, внук на Тенджи.

771 4 декември: Карломан, кралят на Австразия, умира и Карл Велики става крал на всички франки. Той се оженва за Хилдегарде от Швабия.

772 Карл Велики повежда война със саксоните.

773 Карл Велики покорява ломбардите и е коронясан за крал на Ломбардия.

774 Нортумбрите изгонват своя крал Алхред от Йорк; вместо него избират за свой вожд Етелред I, син на Мол. Карл Велики посещава Рим, където потвърждава Дарението на Пипин, но също така дава да се разбере, че той е суверенът дори в папските земи. **Телериг предприема военни действия срещу Византия в Македония.**

775 **Нов поход на византийския император Константин V Копроним срещу България.** Константин V умира на 56 години и е наследен от сина си Леон IV. 63 годишният халиф ал-Мансур умира и е наследен от сина си ал-Махди. Народът на Тибет сключва договор, определящ границите с Китай.

776 Войски на Меркия и Кент се сблъскват в битката при Отфорд в Кент.

777 Карл Велики нахлува в мавританска Испания, но е спрян при Сарагоса. **Заплашен от дворцови междуособици, Телериг абдикира и избягва в Константинопол, където се оженва за братовчедка на императрицата и приема християнството. Властта в българската столица Плиска е поета от хан Кардам.**

778 Ариергардът на Карл Велики е нападнат и унищожен край Ронцесвалес в Пиренеите; придворният на Карл Велики Роланд е убит по време на битката. Византийски войски разгромяват арабите при Германикея и ги прогонват от Анатолия.

📖 *Песента за Роланд* (френска епическа поема)

779 Кюневулф, кралят на Уесекс и Оффа, кралят на Меркия, се срещат на бойното поле в Оксфордшир; Оффа побеждава.

⚒ Строежите на Оффа: Валът на Оффа

780 На 30 годишна възраст умира императорът на Византия Леон IV, наследен от 10 годишния си син Константин VI (майка му Ирина става регент). Ирина възстановява почитта към иконите в Константинопол. Карл Велики окуражава прилагането на триполна ротация в земеделието.

781 Императорът на Япония Конин умира на 73 години и на негово място идва синът му Канму. Несторианците в Китай строят християнски манастири.

782 Арабски армии напредват към Босфора. Карл Велики взема саксонски заложници при Вердюн и превръща Саксония във франкска провинция, налагайки християнството на саксонците.

783 **Славянските племена около Солун и в Тесалия се разбунтуват срещу властта на Византия.** Видукинд повежда саксонско въстание срещу Карл Велики и избива цяла франкска армия. В отговор Карл Велики избива саксонските заложници и отново нахлува в Саксония. Кунехерд убива краля на Уесекс Кюневулф и сам пада убит; Бритрик става крал на Уесекс.

784 **Византийската императрица Ирина укрепва византийските крепости в Тракия, заплашвайки България.**

785 Карл Велики отново подчинява саксоните. Техният вожд Видукинд е опростен и покръстен. Халиф ал-Махди умира и бива наследен от сина си ал-Хади. Влиятелният японски благородник Танецугу Худживара оженва внучката си за внука на император Канму, предполагайки, че 11 годишният Хейзей ще наследи трона.

786 Халиф ал-Хади умира и на негово място идва брат му, Харун ал-Рашид, който ще превърне Багдад в ослепителен център на арабската култура и неимоверно ще разшири влиянието на Източния халифат.

787 Никейският събор санкционира почитането на икони в християнските църкви. Първите викинги нахлуват в Британия.

789 Между Оффа и Карл Велики възниква спор; в резултат на това пристанищата на Франкското кралство са затворени за английски търговци. **Византийският стратег на Тракия Филит претърпява поражение от войската на българския хан Кардам по поречието на р. Струма.**

790 Вълнение във византийската армия срещу императрицата-майка Ирина поставя управлението на Византийската империя в ръцете на 19 годишния Константин VI. Ирландски монаси достигат Исландия в съдове, обковани с кожа.

791 **Византийският император Константин VI лично предвожда военен поход в Тракия срещу Кардам. Битката при крепостта Проват край Одрин: Константин побягва от сражението, нерешило крайния изход.**

792 **20 юли: Кардам нанася съкрушително поражение на византийската войска край крепостта Маркели. Сключен е нов мирен договор между България и Византия, с който Византия се задължава да плаща предвидения от старите споразумения данък на българския владетел.** Константин VI поканва майка си и я прави свой съвладетел. Оффа обезглавява краля на Източна Англия Етелберт; по-късно Оффа е обзет от разкаяние и нарежда за Етелберт да бъде съградена гробница в една голяма църква, която след време става катедрала.

793 Викингите извършват набези и разрушават църквата в Линдисфарн; те също така плячкосват манастира при Яроу на английския бряг. По-късно мнозина от тях се удавят, когато корабите им са пометени от буря, а някои от оцелелите доплуват до брега, за да бъдат избити на плажа при Тюнмаут от нортумбрите. В новия град Багдад е изградена мелница за хартия; арабите започват да разпространяват китайската технология за производство на хартия.

794 В Япония седалището на властта е преместено в Хейан (наречен по-късно Киото). Първи набези на викингите в Шотландия.

795 Първо нашествие на викингите в Ирландия. Карл Велики забранява износа на хранителни продукти от своята империя в усилието си да предотврати недостига на хранителни запаси.

796 Кралят на Меркия Оффа умира на 26 юли, след като е управлявал 40 години. Неговата кончина бележи края на доминацията на Меркия в Англия и начало на възхода на Уесекс. Синът и наследникът на Оффа Егфрит умира и на негово място идва Кенвулф. Осбалд се възкачва на

трона на Нортумбрия, но е свален само след 27 дни и на негово място крал става Еадвулф.

797 Византийският император Константин VI е задържан и ослепен по заповед на майка му Ирина. Тя става първата византийска императрица.

798 Кралят на Меркия Кенвулф опустошава Кент, потушавайки замислен от двора на Кент преврат срещу него. Кралят на Кент Еадберт е отведен в Меркия, където са извадени очите му и са отрязани ръцете му; сложен е край на Кентската династия и Кенвулф управлява Кент чрез брат си Кътред.

800

800 По Коледа Карл Велики ѐ коронясан за глава на Западната римска империя, но Ирина, императрицата на Източната римска империя, отказва да го признае. В хрониките е записано за викингски набези над монашеската общност на Иона – край Залива на мъчениците са избити 68 монаси. В Централна Америка приключва съществуването на царските династии, резидиращи в градове, но културата на маите продължава да съществува в селските райони.

802 Бритрик, кралят на Уесекс, умира и на трона му се възкачва Егберт. Византийската императрица Ирина е свалена и пратена в изгнание на о-в Лесбос, където е оставена да се издържа сама с предачество; властта е поета от нейния финансов министър, Никифор I.

803 **Кардам умира и е наследен от хан Крум, вероятно основател на нова ханска династия в България.**

805 Японският будистки свещеник Сайчо е прекарал три години в посещения на китайски будистки храмове и на връщане донася чая. **Войските на Крум разгромяват аварите, чийто каганат е ликвидиран. Крум присъединява среднодунавските славяни към българската държава. Пленени знатни авари обясняват на Крум причините за рухването на техния каганат: *„управниците ни станаха продажни, а съдиите ни се съюзиха с престъпниците“*.** Ексимператрицата на Византия Ирина умира на о-в Лесбос.

806 Кралят на Нортумбрия Еардвулф е свален и изгнан, властта е в ръцете на Елфвалд. Императорът на Япония Канму умира на 69 години и е наследен от сина си Хейзей, страдащ от маниакална депресивност.. Глад върлува в Япония.

807 **Славяните, населяващи Пелопонес, се разбунтуват срещу византийската власт. Византийският император Никифор I Геник предприема**

поход срещу България, но стига едва до Адрианопол. Умира кралят на Кент Кътред. Араби плячкосват Родос.

Книга на Армаг (Ирландия)

808 **Крум побеждава византийски войски по долината на Струма.** Елфвалд, кралят на Нортумбрия, умира и на негово място идва Еанред, син на краля Еардвулф. Основан е Фез, като чергарска колония в Мароко. Той ще се превърне в културен център на Северна Африка.

809 Великият халиф Харун ал-Рашид загива на 24 март на 46 години, при Тус в Персия по време на поход, за да потуши бунт. Наследява го синът му ал-Амин, но в Персия признават другия му син, ал-Мамун. Ал-Мамун вдига въстание срещу ал-Амин. Японският император Хейзей абдикира и на негово място идва брат му Сага. **Войските на Крум превземат с обсада Средец (София). Крепостта и прилежащите ѝ околности са присъединени към България.**

Абатската църква Св. Виченцо (дълж. 100 м)

810 Резервоарите при Кайруан (Тунис)

811 **Юли: Никифор I Геник нахлува в българските земи, преодолява Стара планина и превзема Плиска, избивайки 12 000 български воини, оставени от Крум да защитават столицата. 25/26 юли: Войската на Никифор попада на българска засада, устроена от Крум във Върбишкия проход, и е разгромена. Император Никифор е убит, главата му е отрязана и от черепа му е направен бокал, с който ханът пие виното си.** Властта във Византия се поема от сина на Никифор Ставракий; на свой ред той е наследен от зет си Михаил I Рангаве. На о-в Ява будистките владетели Сайлендра построяват внушителен храм, наречен Боробудур. Край бреговете на езерото Титикака (Перу) цивилизацията Тиахуанако достига своя връх. С разширяването на нейното влияние по цялото крайбрежие на Тихия океан тя се разраства прекомерно; войните със съседните хуари я изтощават.

Храмът Боробудур (Ява)

812 Византийският император Михаил Ракгаве изпраща делегация в двора на Карл Велики и формално го признава за император на Запада. В отговор Карл Велики признава Венеция и Далмация за византийски владения. **Българите превземат Девелт и някои други крайбрежни градове.**

813 Византийска армия, предвождана от стратега Леон, сваля Михаил I и поставя на негово място Леон V. **Крум потегля на поход към Одрин и разбива византийски войски при крепостта Версиникия, а след това превзема и самия Одрин. 17 юли: Войската на Крум се появява пред стените на Константинопол. Съществуват множество триумфални надписи, които отбелязват победите на Крум в Източна Тракия.** Халифът ал-Амин предава Багдад, след като Тахир, командващ войските на неговия брат, му предлага мирни условия, но Амин е убит с коварство на 25 септември. Той е наследен от брат си ал-Мамун.

814 28 януари: На 71 години Карл Велики умира от плеврит. Като владетел на Свещената римска империя той е наследен от сина си Луи I. **13 април: Крум умира внезапно и ханството в България е наследено от сина му Омуртаг.** В Япония е основана благородническата фамилия Минамото, след като 32 от императорските деца са лишени от привилегии или са превърнати в будистки монаси, от съображения за икономии.

📖 ***Крумовите надписи*** **(на гръцки; най-късна датировка)**
Хан Ю: *Възпоминание за костта-реликва на Буда* (критика срещу увлечението на китайския император в почитта към една свещена реликва)

815 **Българският хан Омуртаг сключва 30 годишен мирен договор с Византия, който уточнява границата в Тракия, условията за размяна на пленници и статута на славянските погранични племена.**

817 Императорът на Свещената римска империя Луи Благочестиви разделя империята. Синът му Лотар получава по-голямата част от Бургундия и Франкското кралство, синът му Людовик Германски получава Бавария, а синът му Пипин получава Аквитания; цялата империя номинално запазва единството си под управлението на единствения император, Лотар. Зиадат Аллах става третият ахлавитски цар на Ифрикиах (Тунис). Ахлавитите са се отделили от Абасидската империя, за да образуват отделно мюсюлманско царство. Бернар, кралят на Италия и един от внуците на Карл Велики, въстава срещу предложената от Луи подялба на империята, тъй като той самият не е получил дял от нея. Той е пленен, докаран в Галия и ослепен по заповед на Луи; три дни по-късно умира.

818 **Славянските племена в Панония (дн. Унгария) – тимочани, абодрити и браничевци – се откъсват от българската държава.**

820 Византийският император Леон V е убит в катедралата (сега джамия) Св. София от поддръжници на неговия стратег Михаил, който е бил осъден на смърт за заговор срещу императора. На мястото на Леон се възкачва Михаил под името Михаил II.

821 Договорът между Китай и Тибет, признаващ независимостта на Тибет, е ратифициран в Чанан.

822 Луи извършва публични екзекуции заради убийството на Бернар.

823 **Омуртаг се намесва на страната на византийските власти в потушаването на бунта на Тома Славянина.**

824 **България развива дипломатически контакти с франкската държава;**

Омуртаг изпраща делегация при Луи Благочестиви. Китайският писател Хан Ю, осмелил се да критикува императора, умира на 56 години.
Големият дворец, Малкият дворец, Ханското жилище – Плиска (приблизителна датировка)

825 На децата на последния император Кенму са отнети благородническите привилегии, за да се намали императорският бюджет; дадено им е фамилното име Тайра. Кралят на Уесекс разгромява в решаваща битка край Еландън (близо до Суиндън) краля на Меркия Беорнред.
Животинска глава на носа на кораба Озеберг (Норвегия)

Дикуил: *De mensura Orbis*

826 Крит е завладян от мюсюлмански пирати, които ще го използват за своя база. Харалд е покръстен в двореца на Луи в Ингелхайм. Той е претендент за трона на Дания и си спечелва франкската подкрепа, като отвежда със себе си в Дания един франкски монах на име Анскар, който поставя началото на бавния процес на християнизация на датчаните.

827 Араби, изпратени от Тунис от Зиядат Аллах, нахлуват в Сицилия. Умира кралят на Мароко Идрис II; Мароко е разделен от синовете му.

829 Византийският император Михаил II умира и на трона се възкачва религиозният фанатик Теофил. Луи обижда останалите си трима сина, като променя завещанието си, за да осигури с владения Шарл, негов син от втория му брак (с Юдит Баварска). **Българите предприемат експедиция в Панония и присъединяват отцепилите се през 818 г. славянски племена към България.**
Annales Regni Francorum (анали на франкското кралство)

831 **Българският хан Омуртаг умира и е наследен от Маламир.** Сицилианският град Палермо пада в ръцете на туниските араби. Анскар е назначен от папата за епископ на Хамбург, със задача да християнизира Скандинавия.
Единадесетте Омуртагови надписи (на гръцки; най-късна датировка: *„Човек и добре да живее – умира и друг се ражда ... “*)

832 Византийският император Теофил издава едикт срещу идолопоклонството.

833 Халиф ал-Мамун умира и е наследен от брат си ал-Мутасим, който избира за своя столица Самара. Юнна, императорът на Япония, абдикира на 47 години в полза на своя племенник Нинмио: Луи Благочестиви е изоставен от своята армия и затворен от най-големия си син Лотар, който поема управлението.

834 Луи е освободен от лоялни привърженици и възстановен на власт в Мец; Лотар се връща в своето под-кралство в Италия. Халиф ал-Мамун ос-

новава „Дома на мъдростта“ в Багдад, където антични гръцки научни текстове са преведени на арабски.

835 Дуган, първият цар от династията Сайфава на Канем – Борну (Чад, Нигер и Нигерия) умира в Нджими, негова столица.

836 **Българският хан Маламир умира и е наследен от Пресиян.**

837 Неапол отблъсква арабски щурм.

837/38 **Пресиян предприема поход към Солун срещу византийците и присъединява Родопите, Централна и Западна Македония и част от Беломорието към България.**

📖 ***Двата Пресиянови надписа*** **(приблизителна датировка)**

838 Персийският религиозен революционер Бабк е екзекутиран в Самара на 4 януари по заповед на халиф ал-Мутасим.

839 **Начало на война между Сърбия и България.** Умира крал Егберт, оставил едно силно и разширено кралство на Уесекс, което е сърцевината на онова, което по-късно ще бъде Англия. Той е наследен от сина си Етелвулф.

840 Свещеният римски император Луи Благочестиви умира на 20 юни, на 62 години, в Ингелхайм, след като е потушил бунта на своя син Людовик Германски. Синът му Лотар, вече 45 годишен, го наследява като император и се опитва да възстанови териториите на Карл Велики. Синът на Луи, Шарл, по това време 17 годишен, става крал на Франция и обединява силите си със своя полубрат Людовик Германски, за да предотвратят плана на Лотар. Англите под водачеството на еалдорман (херцог) Вулфхеард отблъскват щурм на викингите при Саутхемптън.

📖 Айнхард: *Vita Caroli* (Животът на Карл Велики)

841 Битката при Фонтеной: Лотар е разбит от Шарл Плешивия и Людовик Германски, но остава император до смъртта си.

842 Византийският император Теофил умира и е наследен от тригодишния си син Михаил III; майка му Теодора управлява като регент и пренебрегва образованието му. **Край на военните действия между България и Сърбия.** Халиф ал-Мутасим умира в Самара.

⚒ Строителството на халиф ал-Мутасим: Джамията в Самара (със спираловидно минаре)

843 Договорът във Вердюн, сключен между синовете на Луи Благочестиви, дава на Лотар титлата император, Италия, долините на Рона, Саона и Мьоз и главните градове Рим и Екс-ла-Шапел. Шарл получава остатъка от Галия, а Людовик Германски получава земи на изток. Договорът премахва единството на империята. Лотар няма да има власт над земите на братята си.

844 Синът на Лотар е коронясан за крал на Италия в Рим от папа Леон IV.

845 Даоисткият император на Китай Уцзун потиска будизма; той заграбва богатствата, натрупани в будистки манастири и храмове. Хамбург е щурмуван от викингите, които разрушават църквата на Анскар; Анскар е принуден да избяга, но основава нова мисионерска база в Бремен.

847 Папа Леон IV ремонтира и разширява стените на Рим, които са пострадали много от миналогодишните нападения на арабите. Арабският математик Мохамед ал-Хваризми, който е открил квадратния корен, умира в Багдад.

Строежите на папа Леон IV: Стената на Леон, Рим

849 Вистан, наследник на меркийския трон, е убит от своя кръстник.

850 Норвежецът Рюрик става владетел на Киев. На 40 години умира японският император Нимио и на негово място император става синът му Монтоку. В северен Перу се развива сиканската цивилизация. В Индия народът Хола печели надмощие под предводителството на своя цар Вия Ялая. Арабски учени изобретяват астролабията, едно улеснение в мореплаването. Основан е Университетът в Салерно. Възниква езикът идиш – еврейските заселници в Германия развиват свой език, включващ елементи на иврит и на немски.

851 Викинги опустошават Кентърбърийската катедрала, но са разбити от Етелвулф, краля на Уесекс и Кент. В Рим Колизеумът и Леониновата стена сериозно пострадват след земетресение.

852 **Умира ханът на България Маламир. Властта в България е поета от хан Борис I.** Омаядският емир на Кордова Абд ар-Рахман умира и е наследен от Мохамед I. За пръв път в английски хроники са споменати каменните въглища, като добавка към дървесното гориво.

853 Шарл (Карл) Плешивия, крал на западните франки, е във война с Людовик Германски, негов полубрат. **Враждебни действия между България и Немското кралство на Людовик; българите са в съюз с великоморавския княз Ростислав и действията им срещу Людовик са подтикнати от краля на Франция Шарл Плешивия.** Умира Кудавара, първият голям японски художник, чието име знаем.

855 На 60 годишна възраст на 29 септември умира императорът на Свещената римска империя Лотар. Империята е наследена от сина му Луи II, който е 33 годишен. Той продължава да бъде крал на Италия. На брат му Лотар II е дадена част от Австразия, преименувана в Лотарингия (сега Лорен); на третия син, Шарл, са дадени Прованс и южна Бургундия. Кралят на

Уесекс Етелвулф взема сина си Алфред на поклонение в Рим; Алфред е болен. **Константин – Кирил Философ съставя славянската азбука. 855/6 Война между България и Византия.**

856 Етелбалд повежда въстание срещу баща си Етелвулф. Земетресение в Коринт убива 45 000 души.

858 Етелвулф е принуден да подели трона си със сина си Етелбалд; Етелвулф умира и Етелбалд става единствения крал на Уесекс. Алгецирас е щурмуван от викенгите, но арабите ги изтласкват. Императорът на Япония Монтоку умира на 31 години; тронът е наследен от осемгодишния му син Сейва.

860 **Мисия на Константин-Кирил Философ и брат му Методий при хазарите.** Етелбалд, кралят на Уесекс, умира и бива наследен от брат си Етелберт. Сред японските жени става популярна опростената фонетична азбука Хирагана. За пръв път викингите слизат на брега на Исландия. Константинопол е обсаден от руснаци.

861 Викинги опустошават Колон (Кьолн), Екс-ла-Шапел, Вормс, Тулуза и Париж.

862 Скандинавският вожд Рюрик основава град Новгород, обявява се за велик княз и основава руската царска фамилия. Маджарите, номадско племе от Украйна, се придвижва на запад и напада кралството на Людовик Германски. **Българският хан Борис I сключва военен съюз с немския крал.**

863 **Мисия на братята – първоучители Кирил и Методий във Великоморавия. България и Византия сключват мирен договор.**

864 **Борис I приема титлата кесар (цзар или цар), покръства се и под негово давление християнството е прието от българския народ.**

865 **Бунт на българските боляри срещу покръстването и срещу Борис затова, че е *„отстъпил от бащината чест и слава"*. Петдесет и двама боляри заедно с родовете им са избити.** Руски норвежци плячкосват Константинопол. Кралят на Уесекс Етелберт умира и е наследен от брат си Етелред I, четвъртия син на крал Етелвулф.

866 Април: Византийският цезар Вардас е убит със съгласието на неговия племенник, император Михаил III. Убийството извършва управителят на двореца, арменецът Василий. Михаил го награждава, като го прави свой съимператор. **29 август: Българско пратеничество пристига в Рим с въпроси от царя до папата, свързани с прилагането на християнската религия. Папска мисия донася „Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите".** Фудживара става най-влиятелната фамилия в Япония, след като Йошифуза е назначен за регент на момчето-импе-

ратор Сейва. Фамилията Фудживара си е спечелила своето положение благодарение на политиката си и на внимателно планирани бракове.

📖 **Св. Николай I:** ***Отговорите на папа Николай по допитванията на българите***
Надписът на цар Борис

867 Съимператорът на Византия основава македонската династия. Септември: Василий убива своя съимператор Михаил III и става император под името Василий I. Патриархът на Константинопол Фотий, който е отлъчен от папа Николай I, предприема схизма (отделяне) от Римската църква, публикувайки енциклика срещу папата; на Събора в Константинопол папата е анатемосан. **Кирил и Методий пребивават в Рим. Ново българско пратеничество в Рим търси съгласието на папата за глава на българската църква да бъде ръкоположен епископ Формоза Портуенски. 13 ноември: Папа Николай умира.**

📖 **Св. Константин-Кирил Философ:** ***Написание за правата вяра*** **(запазено в препис от XIV в.)**

8 Умира Ал-Джахиз, авторът на *Книга за бедняците.*

📖 *Диамантената Сутра*, намерена в Кансу, Китай (първата печатна книга в света)

🎼 *Анонимни трактати: Musica enchiriadis* и *Scholia enchiriadis* (първи образци на нотиран органум от певческата школа в катедралата Нотр Дам – Париж)

9 Халиф ал-Мухтаз е убит от своите войници и е наследен от ал-Мухтади. Арабски нашественици завладяват Малта. 14 февруари: **Константин-Кирил Философ, монахът, който със своя брат Методий състави славянската азбука, известна като глаголица, умира в Рим на 42 години; по-късно се налага „кирилицата" – пригодена за славянските езици версия на гръцкото писмо, а глаголицата се употребява в Далмация до XVI в.**

📖 **Св. Константин-Кирил Философ:** ***Проглас към Евангелието*** **(най-късна възможна дата)**

70 Халифът ал-Муктади абдикира под натиска на турките (селджуки), които избират за халиф ал-Мутамид; той премества двора си в Багдад. Умира Лотар II. Лорен е разделен чрез договора от Мерсен, наложен на краля на Лорен, Карл Плешивия, от Свещения римски император Луи II, който сега придобива територия западно от Рейн. Роден е кралят на Англия Едуард Стари. **4 март: Осмият Вселенски събор в Константинопол постановява българската църква да се постави под юрисдикцията на Константинополската патриаршия. Борис I предприема поход срещу сърбите.**

871 Кралят на Уесекс Етелред е разбит от датска армия при Рединг на 4 януари, но побеждава при Ашдаун на 8 януари. Саксонски войски са разбити при Бейсинг на 22 януари, но печелят победа край Мертон на 2 март. Етелред умира от бойните си рани и е наследен от брат си Алфред.

873 **Методий е ръкоположен за архиепископ на Великоморавия.**

874 Датчаните се придвижват към Меркия, където след кратка съпротива крал Бургред абдикира; датчаните поставят на трона марионетен крал. Викингите започват колонизацията на Исландия.

875 На 50 годишна възраст в Бреша умира Свещеният римски император Луи II. Той е обявил Карломан за свой наследник, но Карл Плешивия убеждава Карломан да се прибере у дома, изпреварва Людовик Германски на път за Рим и е коронясан за император от папа Йоан VIII. Сицзун става китайски император (династия Тан).

876 **Роден е българският светец Йоан (Иван) Рилски Чудотворец.** 8 септември: Людовик Германски умира във Франкфурт на 72 години, докато се подготвя за война с Карл Плешивия; той е наследен от сина си Карломан. Двадесет и шест годишният император на Япония Сейва абдикира и на негово място идва неподготвеният му осемгодишен син Йозей.

Писмото на Анастасий Библиотекар **(за дейността на Константин-Кирил Философ)**

Пространни жития на Кирил и Методий **(приблизителна датировка)**

877 Датчаните превземат Ексетър, докато техните вождове водят измамни преговори с Алфред. Датският флот е разпръснат от буря. 5 октомври: 54 годишният Карл Плешивия умира, докато прекосява Алпите. Като крал на Франция той е наследен от сина си Луи льо Беж (Пелтека), приел името Луи II. Ахмед ибн Тулун, управителят на Египет, преодолява опита на Абасидския халиф да го свали от поста, като осигурява на Египет независимост, за пръв път след царуването на Клеопатра. Ибн Тулун е син на турски роб, който е направил кариера в армията на халифа и е станал губернатор на Египет в 868 година; Тулун се отвръща от халифа и превръща Фустат (Кайро) в столица.

Строителството на ибн Тулун: Джамията в Кайро

878 Крал Алфред е изненадан от датски щурм в Чипенхем, където празнува Коледа. Мнозина от хората му са убити, но предрешен, той се спасява в Атълней и през май към него се присъединяват войски от цял Уесекс. Битката при Едингтън: Английската армия на Алфред разгромява датчаните на Гътръм. Умира кралят на Нортумбрия Егберт II; той е последният записан в хрониките крал на Нортумбрия.

879 Договорът от Уедмор между Алфред и Гътръм; Гътръм е покръстен и Алфред разширява Англия на север от Уотлинг Стрийт до датчаните. 10 април: В Компиен умира 32 годишният Луи II, наследен от младите си синове, които управляват заедно като Луи III и Карломан. През септември те са коронясани във Фериер и си поделят кралството.

880 Империята Сонгхай (Западна Африка) достига своя връх; нейната икономика и военна активност зависят до голяма степен от прилагането на робска сила.

🎼 Йосиф Химнограф: *Октоух* (книга с неделни и празнични богослужебни песнопения, събирани от VI в. – Византия)

881 Тронът на Свещената римска империя, останал вакантен от 877 г., е зает. Февруари: Папа Йоан VIII коронясва Шарл III, крал на Швабия, на тържествена церемония в Рим.

882 5 август: Кралят на Франция Луи III умира на 19 годишна възраст в Сен Дени; брат му продължава да управлява сам. Под управлението на Олег Киев става столица на Рус (Русия), замествайки Новгород.

883 Ал-Мувафиг, брат на халифа, потушава въстанието на Зенж, който опустошава Халдея от 869 година насам.

884 Японският император Йозей се е отдал на своите занимания с коне и е принуден да абдикира на 16 годишна възраст; на негово място идва чичото на баща му, 54 годишният Коко. 12 декември: Кралят на Франция Карломан загива по време на лов и е наследен от Свещения римски император Шарл III (Дебелия).

885 Кралят на Уесекс Алфред си възвръща Лондон от датчаните. В Южна Индия, Апалажита, царят на палавите е убит начело на своята армия, докато язди своя боен слон. Със смъртта му приключва един период на големи културни постижения; влиянието на палавите е смалено от холаите, начело на които е цар Адитюа. 6 април: **Умира Методий.**

📖 **Св. Методий: *Библията; Номоканон; Отчески книги* (превод на български)**

886 Норвежците обсаждат Париж. През октомври Шарл III пристига с голяма армия, но се съгласява да заплати на нашествениците голям откуп, за да се оттеглят. 29 август: Византийският император Василий I умира и е наследен от Леон VI. **Преследвани от немското духовенство във Великоморавия, учениците на Кирил и Методий пристигат в България.**

887 Ноември: Императорът на Свещената римска империя Шарл Дебелия е свален на събор в Трибур; в продължение на 4 години няма да има император. Най-накрая империята на Каролингите се разпада. Японският император Коко абдикира и е наследен от сина си Уда.

888 Одо, контът на Париж, е избран за крал на западните франки, за да запълни празнината след свалянето на Шарл III. Противопоставя му се

Шарл Простака, син на Луи Пелтека; той управлява от Леон, като последен крал от династията на Каролингите, но без реална власт.

889 **Цар Борис I абдикира и се оттегля в манастир, оставяйки властта в ръцете на по-големия си син Владимир-Расате. Владимир се опитва да възстанови езичеството в България.**

890 Кралят на Уесекс Алфред укрепва властта на кралския двор и създава редовна армия и флот. Царството Сонгхай (дн. Мали) анексира Гао на десния бряг на р. Нигер.

891 Гуидо от Сполето, крал на Италия, е коронясан за император на Свещената римска империя от папа Стефан V. Арнулф, кралят на германите, разгромява викингите в сражение при реката Дил, като ги изтласква извън кралството си.

♫ ***Песни, химни и тропари*** **(в прослава на св. св. Кирил и Методий)**

892 В Англия нахлуват викинги с флот от 330 кораба; викингите водят със себе си жените и децата си, с ясното намерение да се заселят в Англия. Халиф ал-Мутамид умира и е наследен от племенника си ал-Мутадид; столицата отново е преместена в Багдад.

893 **С намесата на Борис в Преслав, втората българска столица, е свикан събор, който сваля Владимир от престола; властта е наследена от по-малкия му брат Симеон (Велики), който ще управлява 30 години – т.н. *Златен век* в българската история. Климент Охридски, един от учениците на Кирил и Методий, е ръкоположен за епископ в западните български области със седалище на епископията и книжовна школа в Лихнида (Охрид).** Датските нашественически войски са разбити при Фарнъм от сина на Алфред, Едуард; датчаните се спасяват на остров Торней.

📖 Асер: *Животът на Алфред Велики*

Св. Климент Охридски: *Поучения; Похвални слова; Похвално слово за Кирил и Методий* (известни от по-късни преписи)

894 Свещеният римски император Гуидо от Сполето умира и е наследен от своя съимператор Ламберт. Кралят на Моравия Святоплук умира, след като е обединил Моравия, Словакия и Бохемия („Велика Моравия“). Датската нашественическа войска в Англия се оттегля в Есекс. **Симеон, новият цар на България, нахлува в Тракия. Византийците се обръщат към маджарите за помощ.** Маджарите са били прогонени от южна Русия и под предводителството на Арпад са тръгнали към Унгария.

895/6 **Унгарците (маджари) нахлуват в българските земи, но са разбити от българи и печенеги.**

896 **Битката при Булгарофигон: Българската войска разгромява византийците. Сключен е мирен договор между България и Византия.**

Февруари: Германският крал Арнулф е коронясан от папа Формозус за император на Свещената римска империя; той тръгва да установи властта си в Сполето, но парализа го спира на пътя му. Кралят на Уесекс Алфред и синът му Едуард ликвидират датската заплаха в Англия.

897 30 годишният японски император Уда абдикира и на трона се възкачва 12 годишният му син Дайго. Девет месеца след смъртта на папа Формозий тялото му е ексхумирано, облечено е в папските одежди, поставено е на трон и той е съден формално за вероломство. Тялото е обявено за виновно, трите благославящи пръста са отрязани и е хвърлено в реката Тибър.

898 1 януари: Кралят на западните франки Одо умира; съперникът му Шарл III в Леон придобива самостоятелен контрол над Франция след петгодишна гражданска война.

Керамична плочка от Преслав **(буквена анотация на песнопение)**
(прибл. **от това време)**
Певчески школи в Преслав и Охрид

899 26 октомври: Алфред Велики, крал на Уесекс, умира и бива наследен от сина си Едуард Стари, който е на 29 години. Декември: Свещеният римски император Арнулф умира на 49 години и е наследен като крал на Германия от своя син Лудвиг III, последният от германската кралска династия на Каролингите.

900

900 Чехите печелят надмощие над всички племена в Бохемия. Норвежецът Гунбжорн е отнесен от силен вятър, докато плава от Норвегия за Исландия и открива Гренландия. Разес пръв установява разликата между дребната шарка и вариолата; той е главен лекар в една болница в Багдад. Англия получава първия си корабен товар от източноиндийски подправки. Харалд Русия печели битката при Хафрсфиорд и става първият крал на Норвегия, обединявайки няколко отделни графства. Градът Монте Албан в Мексико е изоставен и опустошен от микстеките. Монте Албан е бил столица на запотеките в продължение на 500 години и център на богатата им култура; падането на тяхната столица бележи края на запотекската култура. В Ява хиндуистката династия Матарама замества будистката династия Сайлендо и разпорежда построяването на над 100 великолепни каменни храма. При западния край на пустинята Калахари е основана държавата Тутце (Ботсвана). В Централна Азия Исмаил ибн Ахмед, саманидски владетел на Трансоксиана, установява своята столица в Бухара; неговото богатство зависи от ключовото местоположение на Бухара на търговските пътища между Изтока и Запада.

Храмът Чади Лара Лонгранг в Прамбанам (Ява)
Саманидският мавзолей в Бухара

Парижки Псалтир

901 21 годишният Бозо, син на последния крал на Прованс, е избран за крал на ломбардите в Павия; през февруари той е коронясан в Рим от папа Бенедикт под името Луи III за император на Свещената римска империя. Едуард Стари, кралят на Уесекс, приема титлата „*крал на англите и саксоните*“. Абу Абдулла разбунтува берберите срещу Ахлавид, емира на Ифрикия (Тунис).

902 Завършва тунизийското владичество в Сицилия, след като градът Таормина е превзет от византийците.

904 31 юли: Сарацинският корсар Леон от Триполи щурмува Тесалоники; той плячкосва града и отвежда 20 000 негови жители като роби. **Цар Симеон разширява територията на българската държава на югозапад.**

Строителство на Симеон: Преславски дворцов комплекс (приблизителна датировка)

Строителство на Симеон: Кръглата църква в Преслав (приблизителна датировка)

Надписът на цар Симеон

905 Свещеният римски император Луи III е изненадан и ослепен от бунтовници, след като е подчинил ломбардите; отпратен е обратно в Арл. Започва християнското освобождаване (реконкиста) на Испания, под предводителството на краля на Леон и Астурия Алфонсо III – провинция Навара става кралство.

Строителство на Симеон: Църквата на манастира „Св. Наум“ край Охридското езеро (приблизителна датировка)

Кокин Вакашу (антология на японската поезия)

906 В югоизточна Азия Анам придобива своята независимост от Китай. Адитюа, кралят на Хола, умира след 35 годишно царуване, по време на което е разширил своята империя в югоизточна Индия.

Константин Преславски: *Историкии; Азбучна молитва* (приблизителна датировка)

Черноризец Храбър: *За буквите* (приблизителна датировка)

907 **2 май: Умира бившият цар на България Борис I.** Приключва династията Тан в Китай, след като монголите Хитан, предвождани от Йе-лу А-пао-чи, постепенно завладяват територията. Маджарският владетел на Унгария Арпад умира; маджарите премахват Моравската империя и извършват набези в германски и италийски територии. Князът на Киев Олег обсажда Константинопол и печели значителни търговски привилегии. В Индия народът растакута окупира по-голямата част от платото Декан, след като е изтласкал шалукиите.

***Именникът на българските ханове* (приблизителна датировка)**

910 Едуард Стари, крал на англите и саксоните, печели победи над датчаните и превзема Лондон и Оксфорд, а зет му Етелред, крал на Меркия, умира. Византийският император Леон VI е принуден да плаща данък на маджарите. **23 декември: Умира монахът-книжовник Св. Наум, един от учениците на Кирил и Методий.** Кралството на Астурия е преименувано в Леон с Алфонсо III за негов крал. Гийон, херцог на Аквитания, основава Бенедиктинското абатство в Клюни.

Гийон, херцог на Аквитания: Абатство Клюни (Франция)

Йоан Екзарх: *Шестоднев* (най-ранна датировка)

911 Договорът от Сен Клер-сюр-Епт (град на р. Епт, Франция) превръща Нормандия в херцогство; Викингът Ролло (Ролф Бандита) става първият херцог на Орлеан с нарастване на викингското господство над франките. Последният ахлавидски владетел на Ифрикия е прогонен от Кайруан по време на народно въстание. Той е наследен от Убаид Аллах, известен като Махди. Князът на Киевска Рус Олег печели търговски договор с византийците срещу мир. Влиянието на Рус значително нараства. На 18 години умира Лудвиг Детето, крал на Германия. Ноември: Синът на Конрад, граф на Лангау, е избран да го наследи.

912 Херцог Ролло е покръстен и получава името Роберт. Византийският император Леон VI умира и на трона се възкачва брат му Александър II.

913 Византийският император Александър II умира и е наследен от осемгодишния си племенник Константин VII Порфирогенет; регентството е съставено от майката на Константин Зоя, патриарх Николай и Йоан Еладас. **Български войски под предводителството на цар Симеон заплашват Константинопол. Симеон е провъзгласен за кесар (цар) от константинополския патриарх.**

914 **Адрианопол е превзет от българите, но византийската армия скоро си го възвръща.** Ордоно II става крал на Астурия (вече Леон).

915 Глад измъчва Испания и Португалия. Ломбардският крал Беренгарий е коронясан за свещен римски император.

916 **27 юли: Умира Св. Климент (Охридски), един от учениците на св. св. Кирил и Методий, основател на Охридската духовна и книжовна школа.** Убаид Аллах, първият фатимидски халиф, превръща Махдия в столица на Ифрикия.

Анонимни автори: *Житие на Климент; Служба за Климент*

917 **Българска армия тръгва срещу сърбите и пленява сръбския княз Петър Войникович. Българските войски на цар Симеон опустошават Тракия. 20 август: Битката при р. Ахелой: Симеон разгромява византийските войски.**

918 **Българска войска нахлува в Пелопонес.** 23 септември: Умира кралят на германите Конрад I; решението кой да го наследи е отложено за следващата година.

919 Иберийският полуостров отново е поразен от глад. Югът се управлява от халиф Абд ар Рахман III, а Северът – от християнски принцове, които са създали държавите Леон, Кастил и Навара. Май: По съвета на починалия последен крал Конрад германски благородници се събират във Фрицлар и избират за крал херцога на Саксония; той е известен като Хайнрих (Анри) Птицеловеца.

📖 ***Симеонов сборник***

920 **Въоръжени български отряди проникват до Дарданелите.**

921 **Битката при Пиги: Победа за българите над византийците.**

922 **Българските войски отново стигат до стените на Константинопол.** Шарл III (Простака), крал на Франция, е свален от своите барони и заместен от брата на крал Одо, Робер. 29 юни: Робер е коронясан в Рем, а Шарл Простакът събира войска, за да се опита да си възвърне трона. Ал Халаи, 64 годишен ислямски мистик, е осъден на смърт за ерес. 27 март: Той е бит с камшици, осакатен и обезглавен в Багдад. Защищавал е необходимостта от реформи в халифата.

923 15 юни: Битката при Соасон – узурпаторът Робер е убит, но армията на Шарл Простака е разбита и бароните избират Рудолф, херцога на Бургундия, да наследи Робер; Шарл е хвърлен в тъмница. **9 септември: Византийският император Роман Лакапин се среща със Симеон пред стените на Константинопол да иска мир.**

924 **Симеон извършва военна експедиция срещу Сърбия и я присъединява към царство България.** Маджарите прекосяват Алпите и опустошават Прованс. 17 юли: Едуард Стари, кралят на англите и саксоните в Англия, умира и е наследен от сина си Ателстан, който ще разшири наследената му територия.

925 Хайнрих Птицеловеца, крал на Германия, анексира Лотарингия (Лорен). Араби от Персийския залив колонизират Занзибар.

926 **Българите на цар Симеон нападат съюзни на византийците хърватски сили; Симеон е победен.** Манджурия и Северна Корея са анексирани към Монголската империй Кхитан.

927 Глад опустошава Византийската империя. **27 май: Цар Симеон умира от сърдечен удар след 34 годишно управление и е наследен като цар на българите от сина си Петър. Октомври: Цар Петър подписва 30 годишен мирен договор с византийците.**

928 **Неуспешен опит за преврат от третия син на Симеон – Иван – срещу Петър.** На 48 годишна възраст в Арл умира кралят на Франция Луи III (Слепия); той е бил сляп 23 години от своето 27 годишно управление.

929 Венцеслав (Вацлав), християнският крал на Бохемия, е убит в Прага от своя нехристиянски брат Болеслав. Емирът на Кордова Абд ар-Рахман III се обявява за халиф, превръщайки Испания в голяма мюсюлманска сила.

930 **Първородният син на Симеон, Михаил, оглавява неуспешен бунт срещу властта в Преслав в долината на долна Струма.** Японският император Дайго умира на 45 години и е наследен от своя седемгодишен син Сузаку. Ексимператорът Уда възстановява влиянието си. Карматианите, група мюсюлмански екстремисти, опустошават Мека и открадват *Кааба*, свещения Черен камък; мотивите им са неизвестни, но успехът на техния щурм показва слабостта на абасидските халифи.

932 В Китай за пръв път използват книгопечатането, за да бъде размножена конфуцианската класика.

933 15 март: Битката при Мерзебург: Хайнрих Птицеловеца разбива маджарски нашественици.

934 **Набези на маджарите (унгарците) в българските земи, продължили до 965 г.**

936 Рудолф, херцог на Бургундия, умира и е наследен от сина на Шарл III като крал на Франция – Луи IV д'Утремер, който е на 15 години. Абасидският халиф в Месопотамия предава властта в ръцете на един войник – авантюрист, Ра'ик. 2 юли: Германският крал Хайнрих Птицеловеца умира на 60 години в Мемлебен, тронът му е наследен от 23 годишния му син Ото I. Татарите нападат и превземат Пекин.

939 Битката при Андернах: Ото I разгромява Еберхард, херцог на Франкония и други разбунтували се херцози, утвърждавайки саксонската власт над цяла Германия след дълъг период на вътрешни съперничества, последвали разпадането на франкската империя. Виетнам получава независимост от Китай. В Испания халиф Абд ар-Рахман III построява нов град, Мадмат аз Захра, като столица, алтернативна на Кордова. Фамилиите Тайра и Минамото предизвикват японския императорски двор в Киото, довеждайки провинциите до състояние на анархия.

940 Ателстан, кралят на Англия, умира и е наследен от сина си Едмънд. Ирландско-норвежките викинги под предводителството на Олаф завладяват кралство Йорк в Британия, принуждавайки англосаксонския крал Едмънд да отстъпи територия. **Богомилите, последователи на българска религиозно-социална секта, са обявени от Православната църква за еретици.**

941 Князът на Киев Игор прекосява Черно море, плячкосва Витиния и стига до Константинопол, докато византийският флот се намира в Егейско море. Византийският флот се връща навреме, за да прогони русите; руският флот е почти напълно унищожен с *„гръцкия огън“*.

942 Абатът на Клюни Одо умира на 63 години, след като е превърнал Клюни в един от най-известните и влиятелни манастири в Европа.

943 Византийски войски проникват дълбоко в арабска територия, за да си възвърнат Мандюлион, уникална икона, в която се смята, че е вградена мощ от Иисус.

944 Датски заселници помагат на Едмънд да си възвърне земи, които е отстъпил на Олаф през 940 г.

945 Киевският княз Олег загива в битка с племето древляни и е наследен от вдовицата си Олга, първият руски християнски владетел. Индонезийците, използвайки за своя база Мадагаскар, нахлуват по крайбрежието Софала в Мозамбик. В Япония, в Киото, нахлуват хиляди селяни, демонстриращи против реквизицията на реколтата им. Декември: Шиитските войски на Имад ибн Бувайхид завземат Багдад; халифът е оставен като марионетен държавен глава, докато Бувайхид се мъчи да възстанови реда.

946 Януари: Абасидският владетел халиф ал-Мустаки е свален и ослепен. На негово място идват тримата Бувайхидски братя – Имад, Рунк и Му’изд. Едмънд I, кралят на Англия, умира и е наследен от брат си Едред. Умира 23 годишният император на Япония Сузаку и на трона е поставен двегодишният му брат Мураками. **18 август: Умира Св. Йоан Рилски Чудотворец.**

947 Монголите Кхитани основават династията Лиао и се заселват в околностите на Пекин.

950 Кордова се е превърнала в интелектуален център на Европа, град с половин милион население, с болници, медицински училища и библиотеки. Микскоатъл, владетелят на империята на толтеките (Мексико), е убит в столицата му Тула. Народът му, поразен от убийството, го обожествява като бог на лова. Толтекската цивилизация наследява цивилизацията Теутихуакан, която толтеките са разрушили преди 300 години. Новият владетел Топилцин е философ и реформатор, който се противопоставя на толтекския обичай да се правят човешки жертвоприношения. В Централна Индия царството на Чандела достига върха на своето развитие. На 80 години умира великият мюсюлмански философ ал-Фараби.

🕮 ***Зографско Евангелие*** **(на глаголица; един от най-старите книжовни български паметници; прибл. датировка)**

954 Кралят на Франция Луи IV умира на 33 годишна възраст и на негово място идва синът му Лотар, който е на 13 години; той ще управлява под регентството на Хуго, граф на Париж. Ерик Кървавия е убит в Йорк и Йорк е завзет от викингите; Крал Едред вече управлява цяла Англия.

955 Кралят на Англия Едред умира и е наследен от племенника си Едвиг. 10 август: Битката при Лечфелд: Ото I Велики, крал на Саксония, разбива маджарите и решително ги изтласква на изток, с което прекратява маджарската инвазия. **Цар Петър изпраща посланици до германския крал Ото I и сключва мир с унгарците. В България набира влияние еретическото религиозно и социално движение на богомилите.**

📖 **Презвитер Козма: *Беседа против богомилите* (приблизителна датировка)**

956 17 юни: Кралят на Бургундия Хуго Велики загива и е наследен от сина си Хуго Капет.

959 Али бен ал-Хюсеин Али бен Али основава султаната Килва (на дн. крайбрежие на Танзания). Със смъртта на Едвиг по-младият му брат Едгар наследява трона на Англия. Византийският император Константин VII умира след 47 годишно управление. На трона му се възкачва неговият син Роман II. Кралят на Англия Едгар кани монаха Дънстан да се върне от изгнанието си във Фландрия и го прави епископ на Уорчестър.

960 Северната династия Сун е основана в Кайфън в Китай от Чжао Куанин, при когото започва процесът на ново обединяване на Китай. На историческата сцена се появява първият владетел на Полша, на име Миежко, който си е отрязал територия между реките Варта и Одер.

961 Крит е освободен от арабските пирати от голям византийски флот, командван от Никифор Фока; той щурмува Кандия и напада мюсюлманите. Кралят на Англия Едгар прави Дънстан архиепископ на Кентърбъри.

962 2 февруари: Кралят на Саксония Ото I е коронясан за глава на Свещената римска империя от папа Йоан XII, с което приключва един период на хаос в Рим. Ото възстановява Западната империя, което предизвиква вражда с Константинопол, центъра на Източната империя.

963 На 25 годишна възраст умира византийският император Роман II, вероятно отровен от жена си Теофано. Той е наследен от сина си Василий II. Стратегът Никифор Фока, вече на 41 години, управлява като съимператор. Едгар е коронясан за крал на Англия. Роден е Едуард Изповедник, син на Етелред (Неподготвения).

964 Ото подлага Рим на глад, докато се предаде, налагайки преизбирането на неговия кандидат, Леон VIII, за папа.

965 Византийски войски освобождават Кипър от арабите. Ал-Мутанаби, великият арабски поет, е убит от бандити близо до Багдад, на 45 годишна възраст.

967 **Войски на византийския император Никифор Фока нахлуват в Тракия в нарушение на 30 годишния договор с българския цар Петър.** На 41 години умира японският император Мураками, наследен от душевно болния си 17 годишен син Рейзей.

968 **Руски бойни отреди на киевския княз Светослав нахлуват в българските земи през Дунава.** Динх Бо Линх получава титлата император на Дай Вет (Северен Виетнам), основавайки династията Динх.

969 **Ново нахлуване на Светослав в България. Българските боляри се съюзяват със Светослав срещу Византия.** Византийският съимператор Никифор е убит в двореца си поради интрига от любовника на жена му, стратега – арменец Йоан Цимисхи, който поема вместо него властта на съимператор. **Умира българският цар Петър. Начало на движението на българските „комитопули“, начело с братята Давид, Мойсей, Арон и Самуил, за независимост на България.** Византийски войски завземат Антиохия след дълга обсада, премахвайки 300 годишното арабско управление. Безумният император на Япония Рейзей е свален от фамилията Фудживара и на негово място е поставен 10 годишният му брат Еню. Кайро е основан от фатимидите – мюсюлмани, които са завладели по-голямата част от Египет.

Ал Азхар, джамията – университет в Кайро

970 Везирът Абуд ал-Даула построява голяма болница в Багдад.

971 **Преслав и Дръстър (Силистра) са превзети от византийските войски на Йоан Цимисхи и Североизточна България е присъединена към Византия.**

Преславското златно и сребърно съкровище

972 Абатът на Клюни Майолус е пленен при прохода Сен Бернар от арабски мародери. Монасите събират пари за откупа му и молят Ото Велики веднъж завинаги да прочисти европейския континент от арабското присъствие и да осигури безопасността по пътищата.

Пагодата Дайго, Киото, Япония (висока 5 етажа, завършена)

973 7 май: На 60 години умира главата на Свещената римска империя Ото I. Той е наследен от 18 годишния си син Ото II. Фатимидските владетели на Египет поставят берберската фамилия Санхая от рода на зиридите за управители на Ифрикия. 11 май: Кралят на Англия Едгард е коронясан в Бат. След това Едгар отплава с флотата си в Честър, където осем британски подкрале символично го придружават по поречието на Дий, като израз на васална подчиненост.

975 На 31 години кралят на Англия Едгар умира и е наследен от 12 годиш-

ния си син Едуард. Арабите въвеждат в Европа съвременното означаване на числата, което прави аритметичните изчисления много по-лесни. Севернокитайското царство Сун надвива южното царство Тан, с което се слага край на ерата на петте династии и десетте царства.

Разпятието от Геро, Кьолн (първото изображение на разпятие, показващо Иисус страдащ)

976 На връщане от кампания срещу сарацините (арабите), на 51 години умира византийският съимператор Йоан Цимисхи. Василий II, вече на 20 години, царува сам. На политическата карта се появява Австрия като маркграфство, подарено от Ото II на графа на Франкония Леополд. Халифът на Кордова Хакам II умира на 63 години. Той е превърнал университета в Кордова в най-влиятелния академичен институт в света. Наследен е от сина си Хишам.

977 **Плененият син на цар Петър – Роман – се връща от Византия и е провъзгласен за български цар. Войските на Самуил, владетел на Югозападна България, превземат Лариса и покоряват Тесалия.**

978 18 март: Едуард (крал Едуард Мъченик) е убит пред вратите на Корф Кастъл в Дорсет, на 15 годишна възраст. Той е убит от мащехата си Елфтрит, която иска крал да стане 10 годишният ѝ син; той получава титлата под името Етелред Евилкансъл („Злия съвет“). Екс-ла-Шапел е оплячкосан от Ото II, главата на Свещената римска империя, по време на война с краля на Франция Лотар. Регентът на Кордова ал-Мансур узурпира властта от момчето – халиф Хишам II.

979 Династията Ле взема властта в Дай Вет (Виетнам). Виетнамски пратеник е арестуван в царството Чампа, затова виетнамците изпращат наказателна експедиция да разруши столицата Чам.

980 Князът на Новгород Владимир наема бойци – викинги да завземат Киев. Владимир се обявява за Велик княз на Киев. Английски пристанища (Саутхемптън и Честър) са нападнати от датски пирати.

981 Ото II напредва с войска в Апулия, за да отблъсне арабското нашествие в Италия. Византийците се съюзяват с арабите в южна Италия срещу Ото II, когото смятат за експанзионист. Седемстотин норвежци от Исландия отплават на 25 кораба за Гренландия, за да основат колония. Експедицията се води от Ерик Червенокосия, убиец, осъден на изгнание; само 14 от 25-те кораба достигат до Исландия.

982 Византийският император Василий II изпраща войски да подкрепят арабите в южна Италия срещу Ото II. Юли: Ото претърпява пълно поражение при Кортоне и тайно се спасява на един гръцки кораб в Росано. Викингски нападатели продължават щурмовете по южното крайбрежие на Англия. Ерик Червенокосия прави десант в Гренландия и решава да се засели там.

983 Ото II организира нова кампания срещу сарацините, но в този момент научава за всеобщо славянско въстание източно от Елба и внезапно умира в двореца си в Рим на 8 декември, едва на 28 години. Той е наследен от тригодишния си син Ото III, чиято майка Теофано става регент.

984 Кралят на Германия Ото III е отвлечен от сваления херцог на Бавария, 33 годишния Хайнрих Скандалджията, който е бил детрониран от Ото II през 976 г. Хайнрих иска да получи регентството, но е принуден да върне момчето, когато Теофано пристига с бабата на момчето Аделаид. Еню, императорът на Япония, абдикира в полза на 16 годишния си син Казан.

985 Датският крал Харалд II (Харалд Синия зъб) умира след 35 годишно управление и е наследен от сина си Свейн (Свейн Чаталестата брада). Народът хола установява властта си над платото Декан в Индия и също така над моретата около Индия. Печатарите в Чънду (Съчуан), Китай, успяват да произведат първата печатна книга в света; Трипитака (Будистките писания) е отпечатана с помощта на 130 000 дървени блокчета. Това постижение е преломен момент в съхраняването и разпространяването на идеи и информация.

986 2 март: Кралят на франките Лотар умира на 44 години и е наследен от сина си Луи V. Индия е завзета от Субуктиган, мюсюлманския султан на Гхазни. Императорът на Япония Казан е принуден с измама да абдикира на 18 години; той става будистки свещеник и е наследен от брат си Ичийо. Ерик Червенокосия установява постоянна колония в Гренландия, където е направил първия десант преди четири години. **17 август: Византийският император Василий II претърпява поражение от Самуил при Ихтиманския проход.** Бярни Херьолфсон открива континента Северна Америка. Плавайки от Исландия за Гренландия, той е отнесен на юг към нос Феъруел и вижда брега на Лабрадор, който описва като *„добре залесен, с ниски хълмове"*.

📖 Албуказис Абул Касим: *Ал-Тасриф* (учебник по хирургия)

987 **В следващите 12 години Византия е обхваната от междуособици и това дава възможност на Самуил да извърши успешни нападения срещу империята.** Май: Умира 20 годишният Луи V, за когото се твърди, че е отровен от собствената му майка. Неговата смърт слага край на династията на Каролингите; основана е Капетингската династия от 49 годишния Хюго Капет, след като архиепископът на Рем заявява, че монархията на франките не е наследствена, а изборна и урежда избора на Хюго. Анатолия е завладяна от деспотите Вардас Фока и Вардас Склирос, които заплашват властта на император Василий II. Великият киевски княз Владимир изпраща свои посланици да проучат религиите на съседите. Те докладват, **че мюсюлманите българи (т. е. волжките българи) живеят мизерно**, че в германските храмове „липсва хубост“ и че ритуалът на Православната църква в Константинопол е величествен:

„Повече не знаехме дали сме на небето или на земята, и нямаме думи да го опишем".

988 Константинопол е заплашен от Вардас Фока и Вардас Склирос. Великият княз на Киев Владимир е покръстен в Херсон в Крим и получава християнското име Василий, в чест на императора; той се оженва за сестрата на императора Анна и предприема масово покръстване на руснаците в Източното православие. Сабуктигин от Гхазни окупира Кабул и установява там гхазнидска власт.

989 Византийският император Василий II си осигурява шестхилядна руска войска, за да разгроми армията на Вардас Фока при Абидос в Анатолия на 13 април, с което се слага край на анатолийската заплаха за Константинопол. Вардас Склирос отстъпва пред лицето на превъзхождащите го сили.

990 Войски от Гана завземат берберския град Авдагхост, който контролира търговските пътища през Сахара; царството на Гана се разраства. Царят на Гана е станал най-мощният владетел в неислямска Африка, като владее територия, простираща се от р. Сенегал до Нигер, южно от Сахара.

991 **Византийците настъпват в България и пленяват цар Роман. Военните действия между българи и византийци няма да прекъснат до 998 г. Самуил става „самовластен господар на българите“.** Битката при Малдън: Норвежците на Олаф побеждават англичаните въпреки героичната им съпротива и проникват дълбоко във вътрешността на Англия.

992 Първият известен от извори владетел на Полша, Миежко I от рода Пиаст, умира след тридесетгодишно управление и е наследен от Болеслав Храбри. Двадесет и петгодишният Болеслав предприема нашествие в Померания, за да осигури на Полша излаз на Балтийско море. Кралят на Суматра Сайлендрас нахлува в съперничещото му кралство Матарам в Ява и убива краля на Матарам.

🎼 **Певческа школа в манастира Зограф (Атон) (прибл. от това време)**

993 Олаф Скутконунг, син на Ерик Завоевателя, става първият християнски крал на Швеция. Монголите Кхитан включват Корея в своята разширяваща се Монголска империя.

📖 *Самуилов надпис*

994 Полският крал Болеслав завладява Източна Померания. Томараите основават града Делхи в Индия. Норвежкият крал Олаф и датският крал Свейн се провалят в опита си да завладеят Лондон, но нанасят много щети в цяла южна Англия. Англичаните им плащат, за да се оттеглят, но нападенията продължават.

995 Василий II включва Сирия във Византийската империя, след като неговите войски завземат Алепо и Хомс. По същото време Лейф Ериксон,

син на Ерик Червенокосия, купува кораба на Бярни Херьолфсон в Гренландия и отплава на Запад, слиза на брега на Лабрадор, открит през 986 г., и презимува там.

996 **Българска войска на Самуил напада Солун и прониква в Пелопонес, но претърпява поражение при р. Сперхей.** Май: Внукът на Ото Велики е коронясан в Рим под името Ото III. Едва шестнадесетгодишен, той мечтае да възстанови Римската империя и учителите му го смятат за „чудото на света“. Той вече е нахлул в Италийския полуостров и е заменил папата със своя братовчед Бруно (папа Григорий V). 14 октомври: Хюго Капет умира в Париж на 58 години и е наследен от сина си Робер II. Християнският княз на Унгария Геза Маджарски умира и е наследен от сина си Ищван I. Застрашени от преследване, коптите напускат мюсюлмански Египет и се заселват в Етиопия. Братът на Лейф Торвалд отплава от Гренландия за Винландия (Лабрадор), с намерение да основе колония. Той е въвлечен в престрелка с туземците и е убит със стрела; екипажът му прекарва зимата в Северна Америка, преди да се завърне в Гренландия.

997 **Цар Роман умира и Самуил е провъзгласен за цар на България. Самуил подновява нападенията си над Византийски Пелопонес. Изтощителната война между Василий II и Самуил продължава.**

998 **Цар Самуил извършва поход срещу сърбите и пленява сръбския княз Йоан Владимир.** Махмуд става цар на Газнавидския народ в Афганистан.

999 В Сирия Василий II разгромява арабска контраофанзива срещу Антиохия и Алепо. Полският крал Болеслав използва хаоса в Бохемия и напада Силезия, Краков и Моравия. Християни из цяла Европа изпълват църквите, като предлагат накитите си и дори цели каруци с покъщнина с надеждата, че ще получат опрощение в наближаващия ден на Страшния съд. Мнозина са изненадани от това, че светът не свършва на 31 декември. Всъщност хилядолетието приключва в края на 1000 г., а не в 999 г.

1000

1000 Олаф I Трюгвесон е убит в сражение с кралете на Швеция и Дания; Норвегия остава без крал и датчаните завладяват страната. Кралят на Полша Болеслав обединява Бохемия и Моравия. Цейлон (Шри Ланка) е завзет от холасите, предвождани от своя крал Раджараджа Велики. Селджукските тюрки окупират Трансоксиана, територията на изток от р. Оксус. В Северна Америка в долината по долното поречие на Мисисипи се развива Южният култ. Повлияни от Мексико, хората изработват предмети от издълбани раковини, метал и глина, показващи засилено внимание към темата за смъртта. Народът на ирокезите в североизточна Северна Америка живее в села и се препитава с култивиране на боб и царевица. Етиопия е почти разорена от нехристиянски, неислямски народ, дошъл от юг. Полинезийците са достигнали Нова Зеландия в последния стадий на най-голямата миграция и навигаторски подвиг в човешката история. Техните прадеди са започнали тази миграция през ок. 1500 г. пр. Хр. от източните Индии, достигайки о-в Пасха (Великденския остров) и Хаваите в ок. 400 г. пр. Хр; по това време те са най-широко разпространената расова група на планетата. Строят се църкви, особено във Франция и Германия, в израз на благодарност за отлагането на деня на Страшния съд; крал Ищван I основава манастира в Гран. Индийският математик Сридхара разбира значението на числото нула. 25 декември: Ищван, който е на власт от 997 г., е коронясан като пръв крал на Унгария с регалии (отличителни владетелски знаци), изпратени му от папа Силвестър II.

Мостът на Десетте хиляди века, Фучжоу (Китай) (завършен)
Строителство на Самуил: Самуилова крепост

Фан К'уан: Пътници по планинска пътека

1001 **Североизточна България отново пада под византийска власт.** Цивилизацията на маите в Централна Америка е в упадък; прекомерната експлоатация на земята, ерозията на почвата и лошото хранене вземат своя дан с намаляването на населението.

1002 23 януари: 22 годишният Свещен римски император Ото III умира от малария в Патерно, по време на кампания срещу римляните. Като крал на франки и баварци, той е наследен от братовчед си, херцогът на Бавария Хайнрих, който сега е на 28 години. Везирът ал-Мансур, главен министър на халифа на Кордова Хишам II, умира на 63 години; без неговото ръководство халифатът започва да запада. Кралят на Англия Етелред II заповядва датските заселници да бъдат избити.

1003 **След осеммесечна обсада византийският император Василий II превзема българската крепост Видин и след това потегля на северозапад.** Датският крал Свейн (Чаталестата брада) опустошава английското крайбрежие и иска данък, компенсиращ миналогодишното клане. Торнфин Карсефни напуска Гренландия с три кораба и предприема тригодишно изследване на Северна Америка. Усилията му да извърши колонизация са безуспешни. 12 май: Умира папа Силвестър II, първият папа – французин.

1004 **Василий II организира обсада на крепостта Перник, защитавана от войската на местния феодал Кракра. Обсадата завършва неуспешно.** Чженцзун, император от династията Сун в Китай, сключва мирен договор с империята Лиао на хитанските монголи – номади, който струва на китайците 100 000 унции сребро и 200 000 топа коприна годишно – един изтощителен данък, който мнозина държавни мъже в двора намират за унизителен и оскърбителен. Ломбардският крал Ардуин е разбит от Хайнрих, краля на Бавария, който сам се коронясва за крал на Ломбардия в Павия на 14 май. Ардуин въпреки това продължава борбата, голяма част от Павия е опустошена от пожари, много от гражданите са избити.

1005 Кенет III, кралят на Шотландия, умира и бива наследен от Малкълм II.

1006 **В следващите седем години се водят непрекъснати военни действия между българи и византийци.** В Северна Индия се заселват мюсюлмани. На планината Метроп в Ява избухва вулкан; по време на изригването е убит хиндуисткият цар Дхармавангс и храмът в Бордубар, най-големият храм в Югоизточна Азия, сериозно е повреден.

1007 Етелред, кралят на Англия, плаща на датчаните, за да не извършват набези в продължение на две години.

1008 Махмуд от Газни разбива хиндуистки войски при Пешавар, разширявайки своята империя. Персийският писател Ал-Хамадхани умира в Харат; той е изобретил литературната форма, наречена макамах, кратък разказ в римизирана проза.

1009 Фатимидският халиф на Египет ал-Хаким разрушава църквата на Божи гроб в Йерусалим. Из християнска Европа нарастват исканията да се тръгне на кръстоносен поход за освобождаването на Светите земи от мюсюлмански контрол.

1010 Строежите на цар Раджараджа в Хола: Храмът Брихадисвара в Танджавир, Южна Индия (висок 64 метра).

Абу ал-Касим Мансур Фирдоуси: *Шах-наме (Книга на царете)* (епическа поема)

1011 На 31 годишна възраст умира императорът на Япония Ичийо и на трона се възкачва неговият братовчед Саньо.

1012 Етелред II плаща на датчаните нова внушителна сума, за да престанат да нападат Англия. За пръв път в Германия са преследвани „еретици“ – християни, изповядващи неортодоксална вяра.

1013 Датчаните отново нападат и завладяват Англия; Етелред II намира убежище в Нормандия. Халифът на Кордова Хишам II умира и е наследен от Сулейман ал-Мустаин.

1014 Германският крал Хайнрих Баварски признава Бенедикт VII за папа и е коронясан от него за император на Свещената римска империя като Хайнрих II на 14 февруари. Датският крал Свейн Чаталестата брада умира в Гейнсбъроу и е наследен от сина си Кнут. Кнут, който е на 20 години, се връща в безопасната за него Дания, докато Етелред отива в Нормандия, за да си възвърне трона. 23 април: Битката при Клонтарф – в продължение на целия ден между двете ирландски фракции се водят ожесточени боеве. Победоносната армия от Мюнстер е предвождана от Брайън Бору, 87 годишният върховен крал на Ирландия; другата, предводителствана от Мел Морда, крал на Лайнстър, е подпомогната от викингите. Самият Морда пробива през охраната на Брайън Бору и съсича Бору. По-късно Морда е изтезаван до смърт от армията на върховния крал. **4 октомври: Византийският император Василий II, известен от хрониките с прякора си „Българоубиец“, разгромява българската войска при с. Ключ, пленява и ослепява над 14 000 български войници. Два дни по-късно цар Самуил умира от сърдечен удар. 15 октомври: Българският престол е наследен от сина на Самуил, Гаврил Радомир.**

1015 **В резултат на византийски интриги Гаврил Радомир е убит и цар на България става неговият братовчед, синът на Арон Иван Владислав. Българите предприемат поход срещу Драч.** Олаф II Норвежки възстановява независимостта на Норвегия. Кнут се връща в Англия и е признат за крал на Уесекс.

Мурасаки Шикибу: *Генджи-моногатари (Приказката за Генджи)*

1016 **Василий II отново неуспешно обсажда Перник.** Слепият император на Япония Саньо абдикира на 40 годишна възраст и на негово място идва осемгодишният син на Ичийо Гоичийо. 30 ноември: Умира 48 годишният Етелред II, крал на Англия, и е наследен от сина си Едмънд Неустрашимия, избран от населението на Лондон; Кнут е избран за наследник на трона в Саутхямптън. Битката при Ашингдън в Есекс: Кнут надвива армията на Едмънд, но му разрешава да управлява на юг до смъртта си. През същата година 26 годишният Едмънд умира; Кнут управлява цяла Англия.

1017 Кнут разделя Англия на четири графства, за да улесни администрирането на страната.

1018 Битката при Кан: Ломбардите и норманите са разгромени от византийска армия. **Иван Владислав умира и България окончателно пада под византийска власт.** Полско-германската война завършва с договора от Бауцен.

1019 Ярослав Мъдри, княз на Киев, започва едно дълго царуване, по време на което ще създаде законодателството на Рус.

1020 Олаф II, крал на Норвегия, е признат за крал от жителите на Оркнейз, Шетландс и Фероуз.

Катедралата Бамберг

1021 Византийският император Василий II изпраща армия да завладее Армения. Епидемия на „хорото на Св. Вит“ вилнее из Европа.

1022 В Южна Италия византийска армия е разгромена от Свещения римски император Хайнрих II. Роден е Харолд II, крал на Англия, син на Ърл Годуин. Синодът в Павия издава декрет, постановяващ, че висшето духовенство трябва да бъде безбрачно.

Строежи на Мичинага Фудживара: Храмът Ходжо

1024 13 юли: Свещеният римски император Хайнрих II умира на 51 години и е наследен като германски крал и римски император от сина си Конрад II. Кралят на Швеция Олаф II умира. Следват 110 години на религиозни войни между шведи и готи.

1025 Болеслав Храбри се обявява за крал на Полша, придобил независимост от Свещената римска империя, но умира няколко месеца по-късно. Той оставя Полша като една силна държава, простираща се от Дунава до Балтийско море. Наследява го синът на Болеслав Миежко II. 15 декември: След 49 годишно управление 69 годишният византийски император Василий II умира и на негово място император става брат му, Константин VIII.

1026 Кнут спира опитите на норвежците и шведите да му отнемат Дания и предприема поклонничество до Рим. Бенедиктинският монах Гуидо Д'Арецо въвежда до-ре-ми в музиката.

Гуидо Д'Арецо: *Микролог* (първи нотирани образци на свободен органум)

1027 Херцогът на Нормандия Ричард Добрия умира и е наследен от сина си Робърт I (Дявола). Роден е Уилям Завоевателя, син на Робърт I Нормански. Конрад II е коронясан за император в присъствието на Кнут, крал на Англия и Дания и на краля на Бургундия Рудолф. Архиепископите на Милано и Равена не успяват да се споразумеят кой от тях да заведе новия император до олтара. Пред църковните двери те си разменят ругатни и шамари. Умира 62 годишният пръв министър на Япония Мичинага Фудживара. Маите в Централна Америка страдат от епидемия, която ускорява упадъка на тяхната цивилизация.

1028 Кнут завладява Норвегия и я взема под свое управление, заедно с Дания и Англия. 68 годишният император на Византия Константин II умира и е наследен от дъщеря си Зоя; тя се оженва и новият ѝ съпруг Роман III става неин съимператор. Кралят на Навара Санчо III завладява Кастилия; той вече е завладял Леон и се обявява за крал на Испания.

Ейга (японска история)

1030 Умира Хакен, губернатор на Норвегия, назначен от Кнут. Бившият крал на Норвегия Олаф съзира в това възможност да си възвърне трона. Олаф е победен и убит от много по-голямата армия на Кнут в битката при Стикелщад. Византийският император Роман III нахлува в Сирия и е разбит в сражение с мюсюлмански емири. Газнивидският управител на Афганистан Махмуд умира и е наследен от сина си Масуд, който начаса ослепява брат си Мохамед. Империята на Масуд се простира от долината на р. Ганг до Персия. В Италия музикантът и теоретик Гуидо д'Арецо въвежда в употреба четирилиние с буквени означения за височините на нотите на всяка линия. От тези букви произлизат по-късно нотните ключове.

Катедралата в Шпеер (Германия)

Авицена (ибн-Сина Абу Али): *Книга за лекуването* (с огромно влияние в медицинската мисъл)

1031 10 юли: Умира 61 годишният крал на Франция Робер Благочестивия. Той е наследен от 23 годишния си син Анри I. Халифът на Кордова Хишам III е свален, което слага край на Омаядския халифат.

1032 **Печенеги извършват набези в българските земи.** 2 февруари: Умира кралят на Бургундия Рудолф III. Той е без наследник, затова Свещеният римски император Конрад II предявява претенции към Бургундия и я присъединява към империята си. Херцогът на Нормандия Робърт II помага на Анри Френски да победи майка си Констанс, което слага край на гражданската война във Франция.

1033 Кралят на Полша Миежко II е разбит от германски и руски войски. Мнозина във Франция вярват, че тази година, хилядолетието от смъртта на Иисус, ще дойде краят на света; мнозина стават поклонници. Кастилия си възвръща независимостта от Навара.

1034 **Нови нахлувания на печенеги в българските земи.** Византийската императрица Зоя отравя мъжа си Роман III и се оженва за слабохарактерния Михаил IV. Кралят на Полша Миежко II умира; с неговата смърт започва шестгодишна гражданска война. Бретислав Възстановителя опустошава Силезия. Малкъм II, крал на Шотландия, умира и е наследен от внука си Дънкан.

1035 Умира 65 годишният крал на Навара Санчо III, след като е управлявал Навара 35 години и Кастилия 8 години. Кралството е поделено между синовете му и вторият му син, Фернандо I, го наследява в Кастилия. 12 ноември: Крал Кнут умира в Шейфтсбъри в Англия на 39 години. Синовете му не успяват да запазят целостта на Англия, а норвежците успяват да се отделят от Дания. Империята на Кнут се разпада. Раджараджа Велики умира, след като е управлявал в продължение на 50 години и е осигурил върховенството на холаите в Южна Индия.

1036 Императорът на Япония Гоичийо умира на 28 години и е наследен от брат си Госузаку. Гуидо Д'Арецо доразвива съвременното музикално нотиране.

1037 Кралят на Кастилия Фердинад I завладява кралство Леон и се обявява за крал на Леон. 13 юни: Авицена (Абу Сина), големият персийски учен – медик и философ – умира в Исфахан.

1038 61 годишният крал на Унгария Ищван I умира, след като е управлявал в продължение на 40 години и на негово място идва племенникът му Петер Орсеоло.

1039 4 юни: Умира Свещеният римски император Конрад II, 49 годишен; в Утрехт той бива наследен като германски крал от сина си Хайнрих. Английска армия е разбита от уелския принц Гръфид.

1040 17 март: Кралят на Англия Харолд I умира и е наследен от Хартакнут (или Кнут II), сина на Кнут от Ема. Юни: Хартакнут пристига в Англия с голям флот и е коронясан за крал. 14 август: Макбет убива Дънкан, краля на Шотландия; самият Макбет става крал. Турките (селджуки) разгромяват газнивидския владетел Масуд; той се връща в Газни, където е убит и наследен от слепия си брат Мохамед. **Българите, предвождани от Петър Делян, внук на Самуил и син на Гаврил Радомир, се вдигат на въстание срещу византийската власт**. Умира Гуидо Д'Арецо, учител по музика и създател на съвременната система за музикално нотиране.

1041 Кралят на Унгария Петер Орсеоло е прогонен от узурпатора Шамуел Аба. Германският крал Хайнрих разбива Бретислав, краля на Бохемия, и го принуждава да плаща васален данък. Еардвулф Нортумбрийски е убит и на негово място крал става датчанинът Сивард Силния. Византийският император Михаил IV умира и е наследен от племенника си Михаил V. По същото време китайският печатар Пи Шенг използва подвижни глинени знаци за книгопечатане.

1042 Умира 23 годишният крал на Англия Хартакнут, наследен от сина на Етелред Евилкянсъл, 42 годишният Едуард Изповедник. Византийският император Михаил V поставя в тъмница императрица Зоя, но аристокрацията се вдига срещу него, затваря го в манастир и освобождава Зоя. Тя се оженва за Константин IX, когото прави свой съимператор. Турките селджуки въстават срещу византийците. Алмуравидите, мюсюлмани от Сахара, нахлуват в Мароко в хода на това, което те смятат за „свещена война“.

1043 По Великден е коронясан крал Едуард Изповедник. Той е получил подкрепата на богатия и влиятелен Ърл Годуин, за чиято дъщеря Едит скоро ще се ожени. Кралят на Германия Хайнрих III тръгва да спре Шамуел Аба Унгарски, който е завладял източна Бавария. В Апулия властта преминава в ръцете на норманските братя Уилям и Дрого дьо Отвил.

1044 Кралят на Унгария Петер Орсеоло е възстановен от Хайнрих III Германски; Хайнрих установява контрол над Унгария, след като спечелва голяма победа в битката при Менфо през юли. Възниква държавата Бирма под името кралство Паган; бирманците и моните прекратяват своето взаимно съперничество за контрол над територията и вместо това се споразумяват да обединят силите си. Корейците завършват строителството на голям защитен вал през Корейския полуостров, който да ги предпазва от монголските нашественици. Папа Бенедикт IX е свален и наследен от Силвестър III.

1045 Умира 36 годишният император на Япония Госузако и на трона се възкачва 16 годишният му син Горейзей. Бенедикт си възвръща папския престол със сила, после абдикира, като продава папството на Григорий VI.

Абу Раям Мохамед: *Тарик-ул-Хинд* (етногеография на Индия)

1046 Германският крал принуждава Григорий VI да абдикира поради неговата симония (закупуване на поста) и ратифицира свалянето на Силвестър III и Бенедикт IX. Вместо тях поставя на папския престол епископа на Бамберг под името Климент II. В отплата германският крал е коронясан за Свещен римски император Хайнрих III по Коледа в Рим от назначения от него папа Климент II.

1047 Магнус I, крал на Норвегия и Дания, умира; в Норвегия той е наследен от Харалд Хаардрейд (Харалд III), а в Дания – от Свейн Естрихсон (Свейн II). Свещеният римски император Хайнрих III възстановява херцогствата на Швабия, Бавария и Каринтия. Императорът на Унгария Петер Орсеоло е свален от своя братовчед Ендре, който управлява като Ендре I.

1048 **Печенегите, предвождани от своя хан Тирах, извършват нашествие в българските земи.** Умира афганският учен Абу Раям Мохамед ал-Бируни.

1050 На 70 години умира византийската императрица Зоя; по-старата ѝ сестра Теодора поделя трона с Константин IX. Харалд III основава град Осло. Анаврахта става крал на Бирма, която при неговото управление достига голям културен и икономически напредък.

Храмът на воините, Чичен-Ица, Юкатан
Храмът в Паган и Пагодата Швезигон (Бирма)

Абу ал-Ма'ари: *Лузумият* (поема от 13 000 стиха, написана по това време)
Супрасълски сборник **(прибл. датировка)**

1052 Пизанците отнемат Сардиния от арабите. Селджуките завладяват Исфахан.

1053 23 юни: Норманът Робер Жискар разгромява папската армия, събрана от Леон IX при Чивита Векя; Папа Леон е пленен. Робер отнема Беневенто от византийците и основава Норманската империя в Южна Италия. **Ордата на печенегите разбива византийската войска при Преслав.** Сключен е 30 годишен мирен договор между Византия и Печенежкия хаганат.

Катедралата в Пиза (Италия)

1054 Кралят на Шотландия Макбет е разбит при Дънсинейн близо до Перт от Малкълм, сина на Дънкан, когото Макбет е убил. Малкълм е подпомогнат от датчанина Сивард Арл, крал на Нортумбрия. Кралят на Франция Анри I нахлува в Нормандия и е разбит при Мортемер. Князът на Киев Ярослав умира във Вишгород, след като е успял да разшири своя контрол до Балтийско море. Източната (Ортодоксална) и Западната (Римска) църкви се отделят, след като папа Леон IX („антипапата“ Бруно) отлъчва Михаил Килуларий, патриарха на Константинопол, и неговите привърженици. Войната на Леон срещу нормандите в Южна Италия приключва, той е разбит и пленен; умира на 51 годишна възраст, на 19 април. 5 юли: В съзвездието Телец избухва свръхнова звезда, видима денем в продължение на 23 дни и нощем – още една година и половина; светещият газов облак, образуван от тази колосална космическа експлозия, по-късно ще бъде наречен мъглявината Краб.

1055 Сивард Силния, граф на Нортумбрия, умира, след като е помогнал на Малкълм Кенмор да си вземе трона на Шотландия. Той е наследен от Тостиг, син на графа на Уесекс Годуин. Византийският император Константин II умира на 55 годишна възраст, оставяйки сестрата на покойната си съпруга Зоя, Теодора, да управлява сама. Селджуки, предвождани от Тогрил-Бег, влизат в Багдад, за да освободят Абасидския халифат от шиитите. Тогрил-Бег възстановява сунитската власт и се самообявява за временен настойник на халифа. Авдагост (Мавритания) е завладян от ислямски (алморавидски) нашественици от север.

1056 5 октомври: Свещеният римски император Хайнрих III загива в битка на 38 години при Фалц Бодфелд и е наследен като германски крал от петгодишния си син Хайнрих IV; негов регент става майка му Агнес от Ройту. Слепият поет Абу Л'Ал ал-Ма'ари умира на 77 години в Ел-Мара в Сирия. Византийската императрица Теодора умира на 76 години и с нея приключва Македонската династия; на нейно място идва Михаил VI.

1057 Във Византия е основана династията Комнини от Исаак I Комнин, военачалник, обявен за император от бунтовници, които отхвърлят Михаил VI. Кралят на Шотландия Макбет е убит от Малкълм Кенмор и е наследен от доведения си син Лълак в Лъмфанъм.

1058 Кралят на Шотландия Лълак е убит от Малкълм Кенмор, който става крал под името Малкълм III. Уилям Нормански разбива краля на Анжу Годефроа в битката при Варавил. Умира великият княз на Полша Казимир I на 43 годишна възраст. Той е наследен от сина си Болеслав II (Храбри).

𝄞 *Остромирово евангелие* (с песнопения, нотирани с ексфонетични знаци)

1059 **Унгарците нахлуват в Северозападна България. Печенеги опустошават Тракия.** Византийският император Исаак I Комнин абдикира в полза на един администратор, който поема управлението под името

Константин X. Договорът от Мелфи укрепва отношенията между папството и Робер Жискар, който се заклева във вярност на църквата; в отплата за това той е признат за херцог на Апулия и Сицилия, макар Сицилия да е окупирана от сарацините. Николай II, новият папа, ограничава правото за кандидатстване за папския престол само за кардиналите.

1060 Кралят на Унгария Ендре I е свален от брат си, който го наследява като Бела I. През Гана Западна Африка е завладяна от араби с поддръжката на берберите, алчни за солните мини в Анкар. 4 август: Кралят на Франция Анри I умира на 52 години и е наследен от осемгодишния си син Филип I.

Христос Пантократор (мозайка), Дафни (Гърция)

1061 Кралят на Шотландия Малкълм III завзема Нортумбрия. Кралят на Бохемия Спитихнев умира и е наследен от Вратислав II. След успешното завоюване на Заната в Мароко от алморавидите, Юсуф бен Ташвин се възкачва на мароканския трон.

1062 Архиепископът на Кьолн Анно II отвлича 11 годишния Хайнрих IV, крал на Германия. При този държавен преврат в Кайзерсверт Хайнрих е принуден да се откаже от властта и да я предаде на Анно и Адалберт, архиепископа на Бремен. Абу Бакр основава Маракеш като палатъчно селище и след това нахлува в Испания.

1064 **В българските земи нахлува номадското племе на узите.** 9 юни: Фернандо I Кастилски завзема Коимбра от защитаващите я португалци. **Шаломон, новият крал на Унгария, завзема Белград от византийците.** Селджуките завладяват Армения. „Хамбарите“, създадени от китайския император Инцзун, прибират допълнителна реколта след жътви и осигуряват складирано зърно по време на недостиг.

1065 Основан е Университетът в Парма. Фернандо I Кастилски умира, след като е започнал освобождението на Испания от маврите; той е наследен от сина си Санчо IV. Викингите построяват голям кораб в Дъблин; по-късно той ще бъде прекаран през Северно море и съзнателно потопен в един тесен проток при Дания.

Уестминстърското абатство (осветено) (Великобритания)

Туролд: *Песента на Ролан*

1066 На небето се появява комета: По-късно тя ще получи наименованието „Халеева комета“. **Българите и власите в Лариса се разбунтуват срещу властта в Константинопол.** 5 януари: Едуард Изповедник, кралят на Англия, умира и е наследен от съпруга на сестра си Харолд Годвинсън, граф на Уесекс (Харолд II). Харалд Хаардрааде (Крал Харалд III на Норвегия) е поканен от графа на Нортумбрия Тостиг да дойде в Англия и вземе трона на Харолд; той пристига с огромен флот. 25 септември:

Харалд Хаардрааде е убит в битката при Стамфорд Бридж, в която Харолд II Английски успешно защитава своя трон срещу норвежкото нашествие и предателството на Тостиг. 28 септември: Херцог Уилям Нормански пристига в залива Певънси (южна Англия) с нормански нашественически флот. Харолд тръгва на юг с войската си да посрещне Уилям. 14 октомври: Битката при Хастингс – нормандците побеждават и Харолд е убит. 25 декември: Херцогът на Нормандия Уилям е коронясан като Уилям I Английски в Уестминстърското абатство.

1067 Китайският поет Ван Анши издига глас против корупцията, царяща в правителствената администрация и армията. Византийският император Константин X Дука умира на 60 години. Наследява го вдовицата му, оженила се за един пълководец, който става неин съвладетел под името Роман IV Диоген. Кралят на Полша Болеслав II превзема Киев. Китайски едикт постановява държавен монопол над барута. Основана е първата болница за прокажени от кастилския войник Руи Диас, известен повече като Ел Сид. Кралят на Шотландия Малкълм III се оженва за Маргарет, сестра на саксонеца Едгар Ателинг. Маргарет отнася в Шотландия Черния кръст, предприемайки постепенното преминаване на Шотландия от келтските правила на св. Колумба към ритуала на римокатолическата църква.

1068 Шенцзун става император на Китай. Горейзей, императорът на Япония, умира на 39 години и е наследен от брат си Гозаньо.

1069 Уилям I Английски потушава саксонско въстание на север; чрез „набезите на север" норманите установяват своето феодално господство, като опустошават областта между Йорк и Дърхам. Ван Анши, сега пръв министър на Китай, реформира правителството си, като вдига заплатите на чиновниците и дава възможност на администрацията да си позволи да бъде честна.

1070 Рицарският орден на Св. Йоан е основан в Йерусалим от търговци от Амалфи, за да полага грижи за болницата Св. Йоан. Датска флота, пристигнала в английски води предната година, е подкупена да се върне; оттеглянето на датчаните проваля въстанието на саксонеца Херевард (във Фенс) срещу режима на Уилям Завоевателя.

Баптистериумът, Флоренция (Италия)

1071 16 април: Край на византийската власт в Италия – Бари пада в ръцете на Робер Жискар след дълга обсада. 26 август: Битката при Манцикерт – край на византийската власт в Мала Азия. Император Роман е пленен от противника, освободен е, но е ослепен, когато се опитва да си възвърне трона; скоро след това умира. Придворните в Константинопол избират за престолонаследник сина на Константин X, с името Михаил VII.

Катедралата Сан Марко, Венеция (Италия)

***Рилска църковно-певческа школа* (в Рилския манастир)**

1072 **Предвождани от Георги Войтех, български благородник от Скопие, българите вдигат въстание срещу византийската власт.** Санчо Кастилски е убит при обсадата на Замора, докато се сражава със Санчо Наварски. Наследен е от брат си Алфонсо VI, който продължава реконкистата (освобождаването) на Кастилия с помощта на Ел Сид. Императорът на Япония Гозаньо абдикира поради заболяване и е наследен от 19 годишния си син Ширакава. 10 януари: Палермо пада в ръцете на Робер Жискар и на брат му Рожер.

Пармската катедрала (завършена) (Италия)

1073 Норманските войски на Робер Жискар отнемат Амалфи от владетеля на Салерно Гизулф, което разгневява новия папа, Григорий VII. Императорът на Япония Гозаньо умира на 39 годишна възраст.

1074 **Българското население от крайдунавските градове се вдига на бунт под водачеството на Нестор.** С мирния договор от Гестунген приключва конфликта между Хайнрих IV и саксонците. Кралят на Унгария Шаломон е победен от братовчед си, който сяда на трона му като Геза I. Папа Григорий VII отлъчва Робер Жискар и всички женени свещеници.

1075 Селджукският турк Малик шах покорява Сирия и Палестина. В Ню Мексико земетресение унищожава пътищата до върха на Инчантид Меса; живеещото там племе е откъснато от света и измира от глад. Оцелелите основават ново селище, Акома, Небесния град, на 5 км по-далече. То ще се окаже най-старият непрекъснато обитаван град в Северна Америка. Синодът в Рим гласува декрети срещу симонията (продаване и купуване на църковни постове). Организира се бунт, воден от германски епископи, срещу утвърждаването на Хилдебранд за папа. Папа Григорий VII заявява, че епископът на Рим е абсолютен суверен на Църквата.

Гобленът от Баю (изобразяващ събития, свързани с битката при Хастингс)

1076 Кумби, столицата на Гана, е плячкосана от алмуравидите – мюсюлмани, които опустошават Западна Африка. Свръхексплоатацията на пасищата засилва упадъка на империята Гана. Хайнрих IV свиква синода във Вормс под натиска на неговите германски епископи; те отхвърлят съюза си с папа Григорий VII и го обявяват за свален. В резултат на това Хайнрих IV иска абдикацията на Григорий. Като ответна наказателна мярка Григорий свиква събор в Рим, отнема сановете и отлъчва разбунтувалите се свещеници, обявява детронирането и отлъчването на Хайнрих. Следва политически хаос. Октомври: Конгресът в Трибор заповядва на Хайнрих да се смири и да се яви на съд преди 27 февруари следващата година.

1077 Кралят на Унгария Геза I умира и бива наследен от сина на Бела I, Ласло I. Ласло поддържа папата и възстановява реда и просперитета в

Унгария. Полското благородническо съсловие се разбунтува, докато кралят на Полша Болеслав II се намира в Русия, за да възстанови на трона на Киев един от своите роднини; епископ Станислав взема страната на бунтовниците срещу автократичното управление на Болеслав. 21 януари: Хайнрих IV прави епитимия (покаяние) в Каноса и е оправдан. Кралят се е представил като покайващ се, след като е прекосил с жена си Берта Алпите посред зима, за да избегне публичния съд у дома си. Папа Григорий приема обещанията на Хайнрих и клетвите му за разкаяние. Германските благородници избират Рудолф от Швабия за антикрал на мястото на Хайнрих, с подкрепата на папски пратеници. Алмуравидите (мюсюлмани от северна Сахара) завземат империята Гана, все още най-богатото царство в Западна Африка. Това прави алморавидите по-богати от султаните, които те са отхвърлили преди 20 години. Втора алмуравидска армия се прехвърля в Испания.

Катедралата Сейнт Олбънс (Великобритания)

1078 Уилям I Английски е разбит от Филип I Френски, който поддържа Робърт Кънтхоуз, сина на Уилям, срещу нормано-английския натиск. Византийският император Михаил VII абдикира и е наследен от един войник, избран от армията, Никифор III Ботаниат.

Катедралата Олд Саръм (Великобритания).

1079 **Вълнения сред жителите на Средец и Месемврия срещу данъчната политика на византийската власт.** Епископът на Краков Станислав отлъчва краля на Полша Болеслав II и осъжда неговите крайности. Станислав се присъединява към заговора срещу краля, по заповед на когото е убит на 9 май, по време на меса в своята катедрала. Папа Григорий VII отлъчва Болеслав и полските бунтовници получават необходимия повод да го изгонят от Полша; Болеслав заминава за Унгария и на негово място идва брат му Ласло I Херман. Близо до Нант е роден Пиер Абелар.

Катедралата в Уинчестер (начало на възстановка) (Великобритания)

Катедралата в Херефорд (начало на строителство) (Великобритания)

1080 Кралят на Швабия Рудолф е разгромен и убит, с което приключва гражданската война между германските държави. Хайнрих IV, след като е възстановил позициите си, отново е свален и отлъчен от папа Григорий, но този път е свален самият папа от синод, който възнамерява да избере нов глава на Римокатолическата църква.

Катедралата в Йорк (започва строителството на съвременния вид на катедралата) (Великобритания)

1081 **В югозападните български земи нахлуват нормани.** Византийският император Никифор III е принуден да абдикира; на трона му се възкачва стратегът Алексий I Комнин. Бившият крал на Полша Болеслав II умира в изгнание в Унгария. Германският крал Хайнрих IV нахлува в Италия;

той поставя графинята на Тоскания под имперска възбрана затова, че поддържа папа Григорий VII. Хайнрих получава ломбардската корона в Павия и свиква Църковен събор, който трябва да признае архиепископа на Равена за папа Климент III.

1082 Германският крал Хайнрих IV обсажда Рим и най-накрая успява да влезе в града. Опитва се, но напразно, да се споразумее с папа Григорий VII. Римляните се съгласяват да свикат събор, който да реши спора между Хайнрих и Григорий. Робер Жискар разгромява византийските войски на Алексий I Комнин и превзема Дурацо (Драч).

Катедралата в Рочестър (завършена) (Великобритания)

1083 В Рим се свиква събор, който да разреши спора между папа Григорий и германския крал Хайнрих IV. Японският самурай Йошийе Минамото тръгва да потуши бунт на фамилията Кийовара в Северна Япония.

Катедралата Ели (начало на строителството в съвременния ѝ вид) (Великобритания)
Костницата в Бачковския манастир

Съма Гуан: *Подробно огледало в помощ на властта* (хронология на китайската история, съставена от император Инцзун)

Бачковска църковно-певческа школа **(в Бачковския манастир)**

1084 **Печенеги се заселват в Добруджа. Бунт на еретиците – павликяни в Пловдивско.** Съборът в Рим отстранява папа Григорий и признава антипапата Климент III. 31 март: Климент коронясва Хайнрих. Новопризнатият император напада крепостта, която все още е под контрола на Григорий, но се оттегля през Алпите, когато норманските войски на Робер Жискар настъпват от Южна Италия. Нормандците опустошават Рим. Папа Григорий не може да остане в Рим и тръгва за Салерно.

Петер Крас: *Defensio Henrici IV* (Защита на Хайнрих IV)
Теофилакт, архиепископ Охридски: ***Пространно житие на Климент („Българската легенда“)*** **(най-ранна датировка)**

1085 25 май: Кралят на Кастилия Алфонсо VI завзема Толедо; центърът на арабската наука и образование пада в християнски ръце. Със стратегически цели Алфонсо си присвоява титлата „император на Толедо“, загубата на Толедо е съкрушителна за мюсюлманите, тя в значителна степен отслабва властта им в Испания. Папа Григорий VII умира на 25 май (денят, в който пада Толедо) в Салерно; Хайнрих IV разпростира „Божия мир“ в цялата Свещена римска империя. 15 юли: Робер Жискар Нормански умира от треска на 60 годишна възраст, след като си е възвърнал Корфу; херцогът е наследен от своя брат Рожер, който е завладял Сицилия.

Христос от Каризо (разпятие от слонова кост), Леон (Испания)

1086 Шън Куа, китайски управител по водните дела, за пръв път въвежда магнитния компас; той установява, че иглата сочи на юг. Клетвата, положена в Солзбъри, прави английските васали пряко подчинени на короната, като им забранява да водят войни помежду си. Императорът на Япония Ширакава абдикира на 33 годишна възраст, наследен от седемгодишния си син Хорикава. Това поставя началото на една дълга серия от доброволни абдикации, след които бившият император си възвръща действителната власт. 23 октомври: Алмуравидската армия в Испания разгромява армията на Алфонсо VI Кастилски при Залака. Берберският вожд на алмуравидите, Юсуф ибн Ташвин, разпраща талиги, пълни с глави на избити християни, до главните градове на Испания и Магреб, за да извести за своята победа.

1087 **Обединени сили на унгарци, печенеги и кумани нахлуват в Източна Тракия.** Уилям I нахлува във Вексин във Франция като отмъщение за набезите, извършени в неговата територия. Той опожарява град Мант, но когато се спуска в галоп да разгледа отблизо разрушенията, конят му се спъва в шлаката и той получава тежки вътрешни увреждания. Закаран е в Руан, където умира на 9 септември , на 60 годишна възраст. В Англия е наследен от третия си син, Уилям Руф и от своя най-голям син, Робърт Къртоуз в Нормандия. Генуа и Пиза изземват контрола над Западното Средиземноморие от арабите. Византийският император Алексий I Комнин е разбит в битката при Дръстър (дн. Силистра) от печенезите.

1088 В Англия се вдига въстание в подкрепа на Робърт Къртоуз.

Катедралата в Отранто (завършена) (Италия)

1089 28 май: Умира архиепископът на Кентърбъри Ланфранк; архиепископството остава празно в продължение на четири години. Юни: Антиохия пада в ръцете на кръстоносците.

Катедралата в Уорчестър (започната) (Великобритания)

1090 Уилям II Английски повежда война срещу брат си Робърт в Нормандия.

1091 Малкълм II Шотландски нахлува в Англия, но е ужасен от огромната английска армия, която излиза срещу него и веднага се съгласява да плаща феодален данък на Уилям II и да го признае за върховен лорд (господар). В договора от Каен Уилям и Робърт се споразумяват – който от двамата надживее другия, ще наследи владенията на починалия. Херцогът Рожер Жискар завършва завоеванието си в Сицилия и тръгва да превземе Малта.

Катедралата Чичестър (Великобритания)

1092 Вратислав II, крал на Бохемия, умира и е наследен от Бретислав II. Представители на близкоизточна мюсюлманска секта, известни като асасините (впоследствие – нарицателно за политически убийци в европейските езици) убиват селджукския везир Низам ал-Мулк.

Абатство Теуксбъри (Великобритания)

1093 13 ноември: Малкълм III и най-големият му син Едуард попадат на засада и са убити в една местност, която ще бъде наречена Малкълм'с Крос (кръстът на Малкълм); неговата смърт слага край на шотландското нашествие в Англия. Вдовицата на Малкълм, кралица Маргарет, умира четири дни по-късно; новият крал на Шотландия е Доналд Бейн, братът на Малкълм.

Катедралата Дърхам (Великобритания)

1094 15 юни: Ел Сид завзема Валенсия след деветмесечна обсада. Той нарушава всички условия на капитулацията, като нарежда Кади ибн Джанхаф да бъде изгорен жив и избива много от гражданите. Ел Сид сега фактически владее кралство, което включва по-голямата част от Мурсия и Валенсия. Антипапата Климент III е свален и на негово място е поставен папа Урбан II. Кралят на Шотландия Доналд Бейн е свален през май и е наследен от Дънкан II, по-младия син на Малкълм. 12 ноември: Дънкан II умира и на трона се връща Доналд Бейн.

Базиликата Сан Марко, Венеция (завършена)

1095 Кралят на Унгария Ласло I завладява Далмация и Хърватско, като въвежда католицизма и преследва езичниците. Той умира внезапно на 29 юли, 55 годишен, докато се готви да потегли на кръстоносен поход. Наследен е от племенника си Коломан. Византийският император Алексий I Комнин моли папата за помощ срещу селджуките. Папа Урбан обявява Първия кръстоносен поход на 27 ноември на Събора в Клермон и отлъчва краля на Франция Филип I за прелюбодейство. Кралят на Англия Уилям II свиква съвет в Рокингам, за да разреши спора си с архиепископа на Кентърбъри Ансълм; за ужас на Уилям, Ансълм се обръща към Рим с твърдението, че той не може да бъде съден от светски съд.

1096 Алексий Комнин осигурява храна и ескорт за кръстоносците, получавайки клетва за подчинение от водачите им в усилието си да защити правата си над „всички загубени провинции" на Византийската империя. **Участниците в Първия кръстоносен поход преминават през българските земи.** Над 30 000 мъже се стичат в Константинопол. В Салерно в Италия е основан университет. Императорът на Япония Ширакава е толкова опечален от смъртта на своята дъщеря Тейши, че обръсва главата си и става будистки свещеник, но запазва контрол над светските дела.

Криптата при катедралата на Кентърбъри (Великобритания)

1097 Умме, първият крал на Канем – Борну (Нигер и Нигерия), умира, след като е приел Исляма. Кралят на Шотландия Доналд Бейн е свален за втори път; с намесата на Уилям II на трона му е поставен Едгар, един от синовете на Малкълм III. Архиепископ Ансълм отплава за Дувър, за да се срещне с папата, оставяйки владенията на Кентърбъри в ръцете на краля. 30 юни: Битката при Никея – обединени сили на кръстоносците и византийски гърци превземат столицата на селджуките. Валтер Бедняка, френски рицар, е убит начело на огромна тълпа хора от Европа в т. нар. Селски кръстоносен поход. Първият кръстоносен поход е вдъхновен както от всенародния натиск, породен от религиозни чувства, така и от жаждата за плячка.

Уестминстър хол, Лондон (Великобритания)

1098 След деветмесечната обсада на Боемунд от Отранто, Антиохия пада в ръцете на кръстоносците; загинали са толкова много бойци на Боемунд, че се оказва невъзможно да бъдат погребани труповете им. Кралят на Норвегия Магнус III превзема Оркнеите, Хебридите и остров Ман край Британия. Кралят на Франция Филип I възлага на сина си Луи да се противопоставя на атаките, инспирирани от Уилям II Английски и Уилям III Нормански. В манастира Цито (във Франция) е основан цистерианският монашески орден от Робер дьо Болезм и Стефан Хардинг.

1099 Ел Сид е разгромен от алмуравидите при Куенка и умира на 59 годишна възраст; вдовицата му продължава защитата на Валенсия срещу маврите. 15 юли: Йерусалим пада в ръцете на кръстоносците. Кръстоносците брутално избиват 40 000 души (евреи и мюсюлмани) и опожаряват джамии и синагоги в края на Първия кръстоносен поход. Норманският рицар Годефроа дьо Булон основава кралство Йерусалим – той е избран за крал и получава титлата Защитник на Божия гроб. Болести и глад са намалили броя на кръстоносците от 300 000 на 60 000; повечето от оцелелите потеглят обратно за домовете си.

1100

1100 18 юли: Кралят на Йерусалим Годефроа дьо Булон умира на 39 години и е наследен от брат си Анри, граф Фландърски, подпомаган от Танкред, принц на Галилея. 2 август: Кралят на Англия Уилям II е убит със стрела на 44 години, по време на лов в Ню Форист. Сър Уолтър Тюръл, изпратил стрелата, напуска страната, за да избегне съд. В ловната група е бил и братът на Уилям, който го наследява под името Хенри I и веднага слага ръка на хазната в Уинчестър. Съществува подозрение, че смъртта на Уилям едва ли е нещастен случай.

1101 Робърт Къртоуз, херцогът на Нормандия, се завръща от Кръстоносния поход и нахлува в Англия, опитвайки се да си вземе трона от по-младия си брат Хенри, който е присвоил трона в нарушение на споразумението между Робърт и Уилям II. Робърт получава откуп с договора от Алтън и оттегля претенциите си за английския трон. 70 годишният херцог на Сицилия Рожер I Жискар умира в Милето в Калабрия; наследен е от сина си, Рожер II. Императорът на Китай Сун се възкачва на трона; той основава имперската Академия за изобразителни изкуства. Самият император е талантлив художник.

Баптистерията, Флоренция (Италия)

1102 Кралят на Полша Владислав I абдикира в стремежа си да осигури мир. Шестнадесетгодишният му син Болеслав III (Хлевоустия) спечелва трона след жестока борба за власт с брат си. Кралят на Унгария Коломан I завършва своето завоевание на Далмация. Алфонсо VI вдига алмуравидската обсада на Валенсия, започната предната година; той опразва и опожарява града.

1103 Кралят на Норвегия Магнус повежда армия, за да превземе Ирландия, но е убит по време на битка.

1104 Кралят на Йерусалим Бодуен I завзема Акр; Раймонд от Тулуза завзема пристанището на Библос. Боемунд от Отранто влиза в Епир и подлага на изпитание суверенитета на византийския император Алексий I Комнин. Вулканът Хекла в Исландия изригва мощно, унищожавайки земеделски имоти в радиус от 70 км; това е първото от 14-те изригвания на Хекла в следващите 850 години.

1105 Свещеният римски император Хайнрих IV е пленен от 24 годишния си син, който също се казва Хайнрих. Синът заявява, че не дължи лоялност на своя отлъчен баща. Конференция в Майнц принуждава императора да абдикира, но условията за абдикацията са нарушени и екс-императорът е затворен в Ингелхайм.

1106 Хайнрих IV успява да избяга от Ингелхайм в Кьолн и започва да събира армия, за да се противопостави на вероломния си син, но умира на 54 годишна възраст на 7 август в Лиеж. Папа Паскал II отказва на Хайнрих християнско погребение, понеже е отлъчен. Той е наследен от сина си Хайнрих V. 28 септември: Битката при Теншьобре – норманският херцог Робер Кюртоз е победен от краля на Англия Хенри I. Хенри отвежда Робер у дома си във вериги и го затваря в Тауър (Кулата) в Лондон; там той ще остане затворник до смъртта си в 1134 г.

Замъкът Тивертън (Великобритания)

1107 **Ново нахлуване на нормани в югозападните български предели.** Кралят на Шотландия Едгар умира и е наследен от брат си Александър I. Императорът на Япония Хорикава умира на 28 години и на трона се възкачва четиригодишният му син Тоба; дядото на Тоба Ширакава е все още реалният владетел на Япония.

Рениер от Хюи: Бронзов фонтан в църквата Св. Вартоломей, Лиеж (Белгия)

1108 Кралят на Франция Филип I умира на 56 годишна възраст и бива наследен от сина си Луи VI. Византийският император Алексий I Комнин разгромява Боемунд от Отранто при Дурацо (Драч). В Япония клановете Тайра и Минамото обединяват силите си, за да накажат воините – монаси от храма Енриакуж на планината Хией, близо до Киото.

1109 Кралят на Полша Болеслав III разбива померанците в битката при Накло и германците на Хайнрих V в битката при Хундсфелд. Кръстоносците превземат Триполи и Бейрут. Кралят на Кастилия Алфонсо VI умира и е наследен от дъщеря си Урака. Архиепископът на Кентърбъри Анселм умира и архиепископството остава вакантно за пет години.

1110 Бохемският княз Бретислав II умира и е наследен от Владислав I. Хайнрих V нахлува в Италия и сключва споразумение с папа Паскал II в Сутри. Папата му обещава да го короняса за император и да му възстанови земите, включително и тези, които са подарени от предишни германски крале на германската църква.

Наосът на катедралата Турн (Франция)

1111 **Водачът на богомилите Василий е изгорен на клада в Константинопол.** 12 февруари: Хайнрих V пристига в църквата Св. Петър, Рим, за своето коронясване. Когато папа Паскал прочита условията на договора, съгласно който клирът трябва да възстанови феодалните владения на короната на Хайнрих, се надига ропот. Папата не може да короняса Хайнрих, така че Хайнрих напуска Рим, отвеждайки със себе си папата като заложник; папата го коронясва под натиск.

1112 След смъртта на Хайнрих Бургундски, граф на Португалия, е основана Португалската монархия. Наследява го тригодишният син на Хайнрих под името Афонсо Енрикес, с майка си Тереза за регент и започва дълго царуване. Свещеният римски император Хайнрих V е отлъчен от Синода във Виена.

1113 Пиза завладява Балеарските острови. Владимир Мономах, правнук на Владимир Велики, става Велик княз на Киев на 60 годишна възраст; освен кампаниите, които той води срещу куманите в степите, Владимир пише съчинения, описващи ежедневния бит на руснаците. Рицарите от болницата Свети Йоан решават да се бият за защитата на Светите земи.

Абатство Хексъм (Великобритания)
Църквата Св. Николай, Новгород (най-ранният пример на лукообразен купол) (Русия)

1114 Толедо удържа щурма на алмуравидите. Кралят на Унгария Коломан умира, след като е завладял Хърватско.

1115 Един млад бургундски благородник, Бернар, основава манастира в Клерво. Номадите юрхани от Манджурия отхвърлят хитанските монголи Ли Яо, които са били техни господари, и основават династията Цзин. Юрханският вожд Акута става първият император на държавата Цзин.

Мозайката Христос Пантократор, Дафни (Гърция)

1116 Починалият на 44 годишна възраст крал на Унгария Коломан I е наследен от Ищван II.

1117 Графът на Оркней Магнус (Св. Магнус) е убит на о-в Егислей в Оркней.

1118 Византийският император Алексий I Комнин умира на 70 годишна възраст. Наследява го синът му Йоан II Комнин. Петнадесетгодишният император на Япония Тоба се оженва за Шоши, красивата седемнадесетгодишна любовница на неговия дядо, ексимператора Ширакава. Шоши е бременна със сина на Ширакава Сутоку. Алфонсо Арагонски си възвръща Сарагоса от алмуравидския крал Али ибн-Юсуф на 18 декември и превръща града в своя столица. 21 декември: Роден е Томас Бекет, бъдещият архиепископ на Кентърбъри (Св. Томас), син на обикновен търговец.

1119 Шарл льо Бон (Добрия) става граф на Фландрия; той е син на Кнут IV, крал на Дания. Кралят на Англия Хенри I разбива норманите в сражение при Бремул и продължава да държи своя брат Робърт в тъмница. Папа Велизарий II, избран за папа предната година, умира в Клюни. Той е пристигнал във Франция, за да предотврати ожесточения конфликт между Свещения римски император и папството; наследен е от папа Каликст II.

1120 Кралят на Англия Хенри I сключва мир с краля на Франция Луи VI, когато единственият му законен син, бъдещият наследник на английския трон, се удавя при потъването на Белия кораб, край Харфльор в Ламанша. За пръв път англосаксонският учен Уелчър от Малверн въвежда географските ширини и дължини; през 1092 г. той е наблюдавал слънчевата еклипса и е използвал своите наблюдения, за да изчисли времевата разлика между Англия и Италия.

Нотр Дам ла Гран, Поатие (Франция)

1121 Византийският император Йоан II Комнин си възвръща югозападна Анатолия от селджуките. Конкордатът във Вормс осъжда французина Пиер Абелар за неговото учение, отнасящо се до природата на Светата троица. Фулбер е кастрирал Абелар за това, че тайно се е оженил за племенницата на Фулбер Елоиза. Абелар се оттегля в манастир, където е придружен от Елоиза, негова ученичка. По-късно той основава Игуменството в Параклет и поставя Елоиза за негова игуменка.

1122 **Нашествие на турките – печенеги в България. Византийският император Йоан II Комнин и неговите византийски войски помитат печенегите на Балканите.** Свещеният римски император Хайнрих V се отказва от правото на инвеститура с пръстен и жезъл по внушение на папата; Конкордатът във Вормс, проведен през септември, също признава свободата на избор на клира. С това приключва 50 годишният спор между Свещената римска империя и папството (свързани с правата на императора да се меси при избора на висши духовни санове).

1123 **Византийският император Йоан II Комнин разгромява сръбски войски на Балканите.** Роден е Фридрих Барбароса, син на херцога на Швабия Фридрих. Първият Латерански събор забранява на свещениците да се женят. Екс-императорът на Япония Ширакава налага вдъхновен от будизма закон, забраняващ убиването на живи същества. В източна Персия умира персийският поет и математик Омар Хаям.

Омар Хаям: *Рубаят*

1124 Кралят на Унгария Ищван II е разгромен в сражение от войските на византийския император Йоан II Комнин, който поддържа претенциите за унгарския трон на Бела, ослепен по заповед на крал Коломан. 27 април: Кралят на Шотландия Александър I умира на 46 години и е наследен от брат си Дейвид.

Катедралата в Рочестър (завършена) (Великобритания)

1125 Венециански войски оплячкосват Родос, окупират Хиос и нападат Лесбос и Самос. 23 май: Свещеният римски император Хайнрих V умира на 44 години в Утрехт. 30 август: Лотар е избран за крал в Майнц с поддръжката на папата. 13 септември: Лотар е коронясан в Екс-ла-Шапел. Алмонадите завладяват Мароко.

Поклонението на влъхвите (резба върху китова кост) (Испания)

Уилям Мейлмсбъри: *История на кралете на Англия*

1126 Лотар III прави своя зет Хайнрих Гордия херцог на Бавария. Мирът от 1126 г. прекратява войната между византийския император и венецианците и унгарците. Династията Цзин завладява Кайфън, столицата на династия Сун и задържа двамата императори, Хуейцзун и Цинцзун. Сун са били излъгани да платят на Цзин пари за протекцията им, но Цзин се връщат и им вземат всичко.

Катедралата в Компостела (голям поклоннически център) (Испания)

1127 Рожер II Сицилийски предявява претенции за владения в континентална Италия, включително върховенството над Капуа. Жителите на Апулия се съпротивляват на опитите да бъдат обединени със Сицилия и си спечелват подкрепата на папа Хонорий II, който отлъчва Рожер и предявява претенции на папството за феодално управление над норманските владения в Южна Италия. Фландърският граф Шарл Добрия е убит; Луи VI, кралят на Франция, се опитва да направи Робърт Къртоуз нормански владетел на Фландрия, но самите фландърски градове (Вруже, Юпре и Гент) настояват на своя кандидат, Тиери от Алсак.

1128 Коалицията на Папа Хонорий срещу Рожер Сицилийски се проваля и той го ръкополага за херцог на Апулия и Беневенто. Деветнадесетгодишният Афонсо Енрикес увеличава мощта си в Португалия, като отхвърля споразумението да признава върховенството на Кастилия, сключено от майка му; Афонсо побеждава Алфонсо VII Кастилски в битката при Сао Мамеде и изпраща майка си Тереза в изгнание.

1129 Септември: Херцог Рожер II Сицилийски печели признание като херцог на Апулия и Мелфи от бароните, които са се противопоставяли на неговото избиране. Кралица Урака Кастилска умира и бива наследена от своя син Алфонсо VII. Ексимператорът на Япония Ширакава умира на 7 юли, 76 годишен. Внукът му Тоба става владетелят в сянка на император Сутоку.

1130 13 февруари: Папа Хонорий II умира. Избран е Инокентий II, но също така е избран и антипапата Анаклет II, затова Инокентий се оттегля във Франция. Херцог Рожер Сицилийски поддържа антипапата и е коронясан от Анаклет в Палермо. Започва дълга война между него и Бернар дьо Клерво, любимеца на Инокентий. Бернар нарича Рожер „полуезически крал“.

Страшният съд (скулптура), Катедралата Отьон (Франция)

1132 Алмохадът Абд ал-Му'мин е признат за халиф.

1133 Кралят на Германия Лотар II пристига с папа Инокентий II в Рим, но разбира, че храмът „Св. Петър“ е в ръцете на анти-папата. Вместо това той е коронясан от Инокентий в Латеранската църква на 4 юни.

Катедралата Дърхам (завършена) (Великобритания)

1134 Основан е германският двор Бранденбург, след като Свещеният римски император Лотар II прави Албрехт Мечката владетел на Нордмарк. Гижимасу, третият владетел на хаузанския град Кано (северна Нигерия), умира на 39 години, след като е вдигнал защитните кирпичени стени на града.

1135 Свещеният римски император Лотар II получава феодална клетва от краля на Дания Ерик II; Византийският император Йоан II Комнин го убеждава да му помогне да се отърве от Рожер II Сицилийски. 1 декември: Кралят на Англия Хенри I умира на 67 години и е наследен от племенника си Стивън от Блоа, който настоява на своите претенции върху трона, въпреки че Хенри има дъщеря, Матилда, вдовицата на последния Свещен римски император Хайнрих V. Нейното наследствено право е признато от английските барони още през 1126 г. Започва борба за английския трон.

Страшният съд (поле на фронтон), Конк (Франция)

1136 В отговор на миналогодишния призив на византийския император император Лотар II нахлува в Южна Италия и отнема Апулия от краля на Сицилия Рожер II.

Строителството на абат Сужер: Църквата Сен Дени (Франция)

Пиер Абелар: *Historia Calamitatum Mearum* (История на моите нещастия)

1137 1 август: Кралят на Франция Луи VI умира на 56 години и е наследен от 16 годишния си син Луи VII. Гръфид ап Кюнан, принц на Северен Уелс, умира на 56 години; неговите синове Оуен и Кадваладер започват възстановяването на уелската власт. Антиохия е принудена да заплаща феодален данък на византийския император Йоан II. 4 декември: Свещеният римски император умира на 67 години в австрийски Тирол, на връщане от Италия, след конфликт по въпроса кой да управлява Апулия.

1138 Швабската фамилия Хохенщауфен започва своето стогодишно господство над германските държави, след като Конрад за втори път е избран за германски крал на 7 март в Кобленц. Конрад е коронясан на 13 март в Екс-ла-Шапел. Кралят на Бавария Хайнрих Горделивия отказва да приеме васално подчинение на Конрад и в резултат на това загубва Бавария в полза на Леополд IV, маркграф на Австрия. Кралят на Полша Болеслав III умира на 62 години; владенията му са разделени на четири феодални княжества. Битката за Щандарта: Кралят на Шотландия Дейвид е разбит, след като нахлува в Англия, за да подкрепи императрица Матилда срещу крал Стивън.

📖 Джефри Монмаутски: *История на кралете на Британия*

1139 Гражданската война в Англия е в разгара си. Кралица Матилда акостира при Аръндъл в Съсекс с армия, за да подкрепи своите претенции за трона. Португалците извоюват своята независимост от маврите и започват да утвърждават идентичността си като суверенна нация. 25 юли: Афонсо Енрикес води своята победоносна армия срещу маврите в битката при Урике. Племето Игбо в долен Нигер (Западна Африка) произвежда великолепни бронзови изделия; те първи от няколкото африкански култури са усвоили бронза. Политически Игбо са разединени, но между тях съществува духовно единство благодарение на техния духовен водач Езе Нри. Латерански събор премахва Анаклетовата схизма, при която в 1130 г. съперничещи си фракции на кардинали избират двама папи.

1140 Кралят на Бохемия Собеслав I умира и е наследен от Владислав II. Конрад III отнема крепостта Вайнсберг от фамилията Велф. Той разрешава на жените от града да си заминат, като вземат със себе си толкова багаж, колкото могат да носят на гърбовете си; всички жени излизат, носейки на гърбовете си съпруг, син или баща, и те биват спасени. 3 юни: Пиер Абелар е осъден за еретизъм от Събора в Сенс, дирижиран от Бернар дьо Клерво (Св. Бернар); Абелар се отправя за Рим, за да представи своята защита.

📖 *Евангелска книга на абат Вердик*
Грациан: *Декрет*

1141 Февруари: Кралят на Англия Стивън попада на засада и е пленен, докато обсажда замъка Линкълн. Матилда управлява в продължение на шест месеца, после поддръжниците на Стивън откупуват освобождаването му, разменяйки срещу него графа на Глучестър, полубрат на Матилда. Бела II, слепият крал на Унгария, умира, след като жестоко е отмъстил на своите врагове; той е наследен от Геза II.

1142 Кралят на Германия Конрад III сключва мир с херцога на Саксония, тринадесетгодишния Хайнрих Лъва, син на Хайнрих Горделивия. Хайнрих е утвърден за херцог на Саксония, докато херцогството на Бавария, отнето от баща му, е предоставено на доведения брат на Конрад, Хайнрих Язомингот, маркграф на Австрия. Императрица Матилда е прогонена от Оксфорд след като Стивън обсажда града; започва петгодишна анархия. Пиер Абелар умира на 63 години на път за Рим, където е смятал да се оправдае. Тялото е предадено на съпругата му Елоиза, за да го погребе.

1143 С договора от Замора Кастилия признава независимостта на Португалия. Афонсо Енрикес е обявен за крал на Португалия и започва неговото 42 годишно управление. Византийският император Йоан II Комнин умира на 55 години и е наследен от 23 годишния си син Мануил II. Годефроа Анжуйски става херцог на Нормандия, след като става известно, че неговият баща Фулк льо Жон, крал на Йерусалим (1131-1142) е умрял предната година, на 51 годишна възраст. Римляните утвърждават политическата независимост на папата. В Йерусалим вдовицата на Фулк, кралица Мелисанда, управлява сама.

📖 **Георги Скилица (управител на Средец):** ***Житие на св. Иван Рилски*** **(най-ранна датировка)**

1144 25 декември: Султанът на Мосул Занги превзема Едеса, след като е завоювал мюсюлманска северна Сирия; това събитие предизвиква желанието за нов кръстоносен поход.

1145 Папа Евгений III е принуден да напусне Рим от Арнолд от Бреша, който е ученик на Пиер Абелар и голям борец срещу корупцията на духовенството; Арнолд е бил обвинен заедно с Абелар в 1140 г., но сега прави от Рим република по модела на древния Рим. Алмохадските войски, предвождани от Абд ал-Му'мин, разбиват алморавидска армия при Тлемкен. Алморавидският владетел Тасфин бен Али умира и алмохавидите си спечелват поддръжката на берберски групи, след като алморавидските владетели губят своя контрол над Испания. Бернар дьо Клерво, вече 54 годишен, призовава към втори кръстоносен поход.

⚒ Мостът при Регенсбург (над река Дунав)

1146 14 септември: Султанът на Мосул Занги е убит. Синът му, султан Нур ад-Дин, укрепва завоеванието на Занги над Едеса.

1147 Маракеш пада в ръцете на алмохавидски войски, с което приключва почти вековната власт на алморавидите над Северна Африка и Испания. Започва Вторият кръстоносен поход; под предводителството на Луи VII и Конрад III се събират 500 000 мъже, но липсва единно командване. **Участниците във Втория кръстоносен поход преминават през българските земи.** Много мъже загиват от глад, болести и битки. Отклоняването на Втория кръстоносен поход дава възможност на крал Рожер II

Сицилийски да заграби гръцките острови и да оплячкоса Коринт, Тива и Атина. Започва война между Сицилия и Византийската империя.

1148 Византийският император Мануил I наема венецианска военна помощ, за да се противопостави на Рожер II. Завръщащите се кръстоносци донасят захар от Близкия изток. Юни: Нур ад-Дин убива Раймон дьо Поатие, принц на Антиохия, затова, че е настоявал да се предприеме Втория кръстоносен поход, за да се спре настъплението на Нур ад-Дин в Близкия изток.

Авензоар (Абу Марван ибн-Зухр): *Теисир* (медицински труд, в който се препоръчва кръвопускането като лечение)

1150 Кралят на Швеция Сверкер е свален и на негово място крал става Ерик IX. Албрехт Мечката наследява Бранденбург. Открит е Университетът в Париж.

Ангкор Ват (много голям погребален храм на кхмерския крал Суриаварман II, в центъра на неговата столица в Камбоджа)
Строежи на Цараки дан Гижимасу: Градските стени, Кано (завършени) (Япония)
Дървеният купол на Джамията Улу, Ерзурум
Църквата „Св. Стефан“, Несебър
Църквата „Св. Богородица Петричка“ до Асеновград (Асенова църква)

Черната книга от Кармартан (град в графство Ди Фе, Франция, според келтската традиция родно място на Мерлин Магьосника, един от героите в епоса за Крал Артур)
Пиер Ломбардски: *Сентенции*

1151 Китайска армия освобождава Пекин от татарите. Газни е опожарен от принцовете на Гур. 7 септември: Годефроа Анжуйски умира на 38 години и е наследен от сина си Анри, който е осемнадесетгодишен. В Исландия е издадена първата застрахователна полица срещу чума и пожар.

1152 15 февруари: Свещеният римски император Конрад III умира в Бамберг на 58 годишна възраст, наследен е от племенника си Фридрих III, херцог на Швабия. Хората се надяват, че той ще прекрати разрушителното съперничество, което е разделило германските държави. 9 март: Фридрих е коронясан в Екс-ла-Шапел. Бракът на Луи VII с Елеонора Аквитанска е анулиран; тя не му е родила момче – наследник. Елеонора се оженва за Анри Плантадженет, 19 годишният граф на Анжу и херцог на Нормандия, който с този брак печели повече от половината Франция. 31 март: Бодуен III, крал на Йерусалим в момента, обсажда цитаделата на Йерусалим и изпраща в изгнание в Навлос майка си, негова съвладетелка – Мелисанде. Алаудин, владетелят на Гур, опустошава Газни в Афганистан, като прогонва последния гхазнидски владетел и прекратява съществуването на краткотрайната Газнидска империя.

1153 24 май: В Карлайл умира 69 годишният крал на Шотландия Дейвид I, който е наследен от дванадесетгодишния си внук Малкълм IV. Кралят на Йерусалим Бодуен III завзема Аскалон, последното останало фатимидско владение в Светите земи. 20 август: В Клерво умира 63 годишният Бернар (Св. Бернар). Той е бил абат на Клерво от 1115 г. насам. Умира синът на английския крал Стивън Евстасий, което принуждава Стивън да признае сина на Матилда Хенри Плантадженет за наследник на английския трон; Хенри полага пред Стивън васална клетва в Уинчестър.

1154 26 февруари: Кралят на Сицилия Рожер II умира в Палермо на 60 години и е наследен от сина си Вилхелм/Гийом (Лошия). Дамаск се предава на султана Нур ад-Дин от Алепо. 25 октомври: Кралят на Англия Стивън умира на 54 години в Дувър; наследен е от осиновения си син Хенри Плантадженет, който е коронясан на 21 годишна възраст. 14 декември: Адриан IV (Никълъс Брейкспир) е избран като първият и единствен папа – англичанин. В Исландия избухва вулканът Хекла.

1155 Арнолд от Бреша е поставен под църковно запрещение от папа Адриан IV и е принуден да напусне Рим. Той е предаден от Фридрих III (Барбароса) и е обесен в Рим. Папа Адриан дава Ирландия на английския крал Хенри II. Основан е монашеският орден на Кармелитите от Бертолд, рицар от Калабрия, на планината Кармел в кралство Йерусалим.

📖 *Уинчестерски псалтир* (Псалтир на Анри дьо Блоа)
Джон Солзбъри: *Entheticus*

1156 Фридрих Барбароса (Червената Брада) прави от Австрия херцогство, като ѝ дава специален статут; той също така превръща Бохемия в наследствено кралство. Кралят на Сицилия Вилхелм (Гийом) унищожава византийския флот при Бриндизи и си възвръща Бари от гърците, които са били окуражени от папата да се разбунтуват. 18 юни: Вилхелм и папата се споразумяват за Беневенто и Вилхелм е признат за крал. Фридрих Барбароса добавя чрез брак Горна Бургундия към своите владения. Ексимператорът на Япония Тоба умира на 53 години, след борба за наследството. Синът му Сутоку привлича на помощ Тамейоши Минамото и Кийомори Тайра; те се противопоставят на полубрата на Сутоку Гоширакава, който се радва на поддръжката на Йошитомо Минамото и Киьомори Тайра. Тамейоши Минамото е убит от собствения си син и от Кийомори Тайра. Намерението на Сутоку да управлява се проваля и той е изгнан. Император остава Гоширакава.

1157 Фридрих Барбароса нахлува в Полша и принуждава княз Болеслав IV да се предаде. По-късно конгресът в Безансон позволява на княз Болеслав да се титулува „крал“. Крал Ерик IX нахлува във Финландия и принуждава фините да приемат християнството. В Рим армията на Фридрих Барбароса е обхваната от чума. Кралят на Кастилия Алфонсо VII умира на 32 години в Сиера Морено на път към дома си в Толедо, след военна кампания срещу алмохадите, чиято мощ се засилва. Тронът е наследен от сина на Алфонсо Санчес III.

1158 Императорът на Япония Гоширакава абдикира и тронът се заема от 15 годишния му син Низжо, но бащата запазва реалната власт; той дава на Кийомори Тайра по-висок статут, отколкото на Йошитомо Минамото и Минамото е неудовлетворен. Крал Санчес III умира и е наследен от невръстния си син Алфонсо VIII. Юни: Фридрих Барбароса тръгва на втори поход към Италия в началото на една дълга борба с папата.

1159 Канцлерът на Хенри II, Томас Бекет, 41 годишен, повежда нашественическа армия в Тулуза, за да защити териториалните права на Елеонора Аквитанска, жената на Хенри; Луи VII прогонва английската армия. Нобойори Фудживара и Йошитомо Минамото свалят и хвърлят в тъмница японския император Ниджо и баща му Гоширакава. Дворцовият преврат е инсцениран, докато Кийомори Тайра е извън Киото, на посещение в светилището Кумано. Ниджо успява да се измъкне от двореца, предрешен като дама. Кийомори се връща, разбрал какво се е случило. Убива Фудживара и Минамото и възстановява Ниджо на трона. Арабите си възвръщат земите в Тунис, завладени от крал Рожер Сицилийски.

📖 Джон Солзбъри: *Поликрат* (първият средновековен трактат по философия)

1160 Кралят на Англия се споразумява с краля на Франция Луи VII, но мирът е крехък. Арабите прогонват норманите от Северна Африка. Кийомори Тайра получава благороднически сан от екс-императора Гоширакава. 3 февруари: Императорът Фридрих Барбароса извършва жестокости при италианския град Крема, в усилието си да потуши бунт. Разгневен от това, че жителите на Крема пред очите му отсичат крайниците на своите пленници по градските стени, Фридрих заповядва неговите пленници, в това число и деца, да бъдат завързвани на метателните обсадни машини и запокитвани към стените. Влязъл в града, Барбароса го разрушава.

📖 Жан Бодел: *Чудото на Св. Николай* (миракъл)

🎼 Леонин: *Голяма органна книга* (първият известен в Европа композитор и органист на капелата в Нотр Дам – Париж съставя над 80 пиеси за орган, предназначени за празнични дни)

1162 Барбароса разрушава Милано, като разпръсква гражданите му в четири села. Умира архиепископът на Кентърбъри Теобалд. Хенри II назначава за архиепископ своя канцлер Томас Бекет, въпреки предупреждението на Бекет, че не бива да го прави; Бекет вече вижда своята роля в това, да отстоява правата на църквата.

1163 Хенри II се връща от Франция и се скарва с Бекет, който защитава привилегиите на духовенството на Събора в Удсток.

Строителство на Панталеон: Мозайка „Дървото на Живота“, катедралата Отранто (Италия)

1164 13 януари: Съборът в Кларендън: Хенри II получава ратификация на един закон, основаващ се на практиката на Хенри I, „Постановленията от Кларендън“. Томас Бекет, поддържан от своите епископи, отхвърля Постановленията, защото те ограничават властта и свободата на църквата. Пропастта между краля и архиепископа се задълбочава. 6 октомври: Съборът в Нортхямптън; той се превръща в съд, на който Бекет е обвинен във феодално неподчинение. Опасявайки се за живота си, през нощта Бекет заминава за Грантъм. 2 ноември: Бекет тайно напуска Англия в доброволно изгнание. Той убеждава папа Александър III да осъди Постановленията. Умира Елоиза и я погребват до Пиер Абелар. Мощите, за които се смята, че принадлежат на тримата царе (влъхви), посетили бебето Иисус, са донесени в Кьолн за поклонение.

1165 Византийският император Мануил I сключва съюз с Венеция срещу Фридрих Барбароса, който през май полага клетва, че ще поддържа антипапата Паскал III срещу папа Александър III. 9 декември: Умира кралят на Шотландия Малкълм IV на 24 години, на негово място идва брат му Уилям Лъва. Императорът на Япония Ниджо абдикира и бива наследен от невръстния си син Рокуджо.

1166 Кралят на Сицилия Вилхелм I умира и е наследен от 13 годишния си син Вилхелм II.

Строителството на Саладин: Цитаделата в Кайро

Лъвският монумент (бронз), Брунсвик

Безименен монах от Ели: *Песен за Кнут*

1167 Фридрих Барбароса влиза в Рим със сила по време на своята четвърта експедиция в Италия. Той поставя на трона антипапата Паскал III, но внезапно избухване на чумна епидемия съсипва армията му и той се връща в Германия. Архиепископът на Лунд Аксел – воин, освободил Дания от вендските пирати – основава Копенхаген. Започва да действа Оксфордският университет.

1168 Императорът на Япония Рокуджо е свален и наследен от своя чичо, седемгодишният Такакура.

1169 Сваленият крал на Лайнстър търси помощ, за да си възвърне короната. Стронгбоу, граф на Пемброук, нахлува в Ирландия с банда нормански авантюристи; това е началото на нормано-английската власт в Ирландия. Саладин става везир на фатимидския халиф на Кайро; като везир Саладин разполага с повече реална власт от халифа, който е преди всичко церемониална фигура.

1170 Архиепископът на Йорк Роджър коронясва на 14 юни сина на Хенри II, младия принц Хенри. Той използва израза „Крал на англичаните“ и в някои хроники дори се споменава като „Хенри III“. Томас Бекет е разгневен, че по този начин са нарушени неговите права и убеждава папа Александър III да суспендира Роджър Йоркски. 13 ноември: Умира 70 годишният Албрехт (Мечката) Бранденбургски. 29 декември: Томас Бекет е убит в Кентърбърийската катедрала от четирима рицари, по заповед на Хенри II.

🎨 Скулптурите на западния фронтон, катедралата в Шартр (Франция)

📖 Кретиен дьо Троа: *Ланселот, рицарят на каруцата*

1171 Хенри II слиза в Уотърфорд за да заяви, че Ирландия му принадлежи, след като Стронгбоу се е обявил за крал на Лайнстър и е възбудил подозренията на Хенри. Бенедикт, пазачът на саркофага на Томас Бекет в криптата на Кентърбъри, записва 14 чудодейни излекувания на пилигрими (поклонници), дошли при саркофага на Бекет; възниква голям култ към Св. Томас Бекет Чудотвореца. Саладин отхвърля халифата и става действителен владетел на Египет.

1172 Хенри II Английски получава васални клетви от ирландски принцове при Каскел Рок в Типерари; Хенри се намира в Ирландия, отчасти за да избегне нападките на папа Александър III, заради неговото съучастие в убийството на Бекет. Жената на Хенри вдига Аквитания срещу него и той е принуден да се споразумее с папата. Пиер Валдес, лихвар от Лион, основава Валдезианското движение – аскетична християнска секта.

1173 Кралят на Англия и Ирландия Хенри II задържа под стража жена си Елеонора Аквитанска; синовете му Хенри, Ричард и Годефроа вдигат бунт срещу него. Томас Бекет е канонизиран – ново унижение за Хенри II. Кралят на Унгария Ищван III умира, наследен е от Бела III. Саладин завзема Аден.

1174 Фридрих Барбароса откупува Сардиния, Корсика, Сполето и Тоскания от чичото на Хайнрих Лъва, Велф VI. Нур ад-Дин, султанът на Алепо, умира и е наследен от единадесетгодишно момче; борбата за регентството дестабилизира мюсюлманския свят. Кралят на Йерусалим Амаури умира и е наследен от един тринадесетгодишен прокажен, Бодуен IV; тук също последва борба за регентството. Хенри II извършва публично покаяние в Кентърбъри заради убийството на Бекет.

⚒ Бонано Пизано: Наклонената кула в Пиза (камбанария) (Италия)

📖 Уилям Фицстивън: *Житие на св. Томас Бекет*

1175 В Индия нахлуват персите, водени от султан Му'из-ад-дин. В Лион аскетичната секта на валезианците предизвиква гнева на църковните власти. В Централна Америка рухва империята на толтеките, след като съседните държави, особено Чолула, постепенно заграбват богатите толтекски памукови полета. Саладин постепенно слива Египет и Сирия в единна панарабска власт, което сериозно се отразява на положението на Светите земи, намиращи се по средата; Саладин възнамерява да завладее Светите земи за себе си.

Девата и младенеца (сребърен обков върху дърво), Леон (Испания)

1176 29 май: Битката при Леняно: Ломбардската лига нанася сериозно поражение на Фридрих Барбароса, който е тежко ранен. Саладин предприема кампания, за да прогони християните от кралство Йерусалим. В Уелс основават Ейстедфолдския годишен фестивал за музика, поезия и драма край замъка Кардиган.

1177 Фридрих Барбароса и папа Александър III подписват договора от Венеция, уреждащ шестгодишен мир между Ломбардската лига и Свещения римски император. Кралят на Англия Хенри II и кралят на Франция Луи VII подписват договора от Иври, за който им посредничи папа Александър III. Саладин е разбит от краля на Йерусалим Бодуен IV при Рамлех. Кхмерската столица Ангкор Ват пада в ръцете на нашествениците Чампа.

1178 30 юли: Фридрих Барбароса е коронясан за крал на Бургундия в Арл.

1179 Папата забранява на валезианците да проповядват без разрешение на епископите.

1180 18 септември: Кралят на Франция Луи VII умира на 59 години, след като е управлявал 43 години; той е наследен от 15 годишния си син Филип II Огюст. 24 септември: Византийският император Мануил I Комнин умира на 60 години, след като е управлявал 37 години. Той е наследен от 12 годишния си син, с майка му Мария за регент. В Япония се надига въстание срещу управлението на фамилията Тайра, след като Кийомори Тайра е отчуждил императорската фамилия от властта. Един от бунтовете се води от императорски принц, друг – от Йоримаса Минамото, който бива убит от фамилията Тайра. На 17 август е вдигнато всеобщо въстание, предвождано от Йоритомо Минамото и неговия тъст, Токимаса Ходжо. Император Такакура абдикира и е наследен от двегодишния си син Антоку. Армията на Минамото печели поредица от победи.

Битолски триод **(песнопения от Климентовата църковно-певческа школа, нотирани с ексфонетични знаци)**

1181 Николай от Вердюн: Саркофагът на влъхвите (злато и емайл), Кьолнската катедрала, Германия

1182 Андроник Комнин вдига бунт срещу императрица Мария Антиохийска. Това предизвиква избиването на много италийци. Император Алексий, вече 14 годишен, е принуден да подпише гаранция за екзекутирането на майка си. Тълпа в Константинопол обявява Андроник за император; той става съвладетел на Алексий под името Андроник I Комнин. Кралят на

Дания Валдемар Велики умира на 51 години и е наследен от 19 годишния си син Кнут VI.

1183 Петнадесетгодишният византийски император Алексий I е удушен от агенти на своя чичо и съимператор, който вече съсредоточава в ръцете си цялата власт. Мирът от Констанс прекратява конфликта между ломбардите, папата и Барбароса. Саладин завладява Сирия, завзема Алепо и става султан. Кланът Тайра е прогонен от Киото от бойците на Минамото, предвождани от Йошинака. Хората на Минамото поставят на императорския трон Готоба, тригодишния полубрат на император Антоку.

Сайгьо-хоси: *Сензайшу*
Народно безименно житие на Иван Рилски **(най-късна датировка)**

1184 Свикан е Великият конгрес в Майнц, едно внушително средновековно зрелище, организирано от Фридрих Барбароса; двамата му сина са посветени в рицарски сан. Кипър се освобождава от византийците. Грузинците провъзгласяват 25 годишната Тамара за своя царица; тя издига престижа и политическата мощ на Грузия. В Япония пълководецът на Минамото Йошинака е убит от Тайра в битката при Ичинотани. Пиер Валдес (Валдо) е отлъчен от папа Луций III.

Катедралата в Модена (завършена) (Италия)

1185 В Япония получават власт шогуните (висши военачалници) и императорът става марионетна фигура. 24 април: Кланът Минамото разгромява войската на клана Тайра в битката при Данура. Императорът Антоку е удавен и имперският меч е загубен. Петгодишният Готоба управлява без реална власт и Япония навлиза в дълъг период на граждански войни между феодалните владетели. Норманска армия напада Византийската империя, завзема Дурацо, щурмува Тесалоники и опустошава Гърция. Исаак Ангел, представител на гръцката аристокрация, сваля византийския император Андроник I, който е екзекутиран. Исаак става император под името Исаак I Ангел. **Той налага нови, по-високи данъци на българите и те се надигат на въстание под предводителството на болярите – братя Петър и Асен. Завземат множество крепости и поставят началото на Второто българско царство.** Саладин заграбва Мосул и започва завоюването на Месопотамия. Кралят на Португалия, 76 годишният Афонсо Енрикес, умира и е наследен от сина си Санчо I. Трите най-големи града в света са Киото, Кордова и Константинопол.

Строежите на Султан Али ибн Хасан: Джамията в Килва (Източна Африка)

1186 **Византийският император Исаак II Ангел повежда неуспешна военна експедиция срещу въстаническите войски на Асен и Петър.** В Япония започва периодът Камакура, под управлението на вожда на клана Минамото, Йоритомо. Фридрих Барбароса поставя нов спектакъл, този път тройното коронясване в Милано: Самият той е коронясан за крал на Бургундия, синът му Хайнрих е коронясан за „цезар“, а съпругата на

Хайнрих Константа е коронясана за кралица на германците. Поради нарастващите страхове за съдбата на Светите земи Барбароса подготвя Трети кръстоносен поход.

Начало на строежа на царския дворец във Велико Търново

1187 **Византийските войски неуспешно обсаждат Ловеч. Вероятно е сключено примирие и независимостта на България е призната от Византия.** Провокиран от нападение над един от неговите кервани, Саладин съсича група тамплиери и хоспиталиери при Тиберия през май и разбива християнска армия в битката при Хитин през юли. Септември: Саладин обсажда Йерусалим и завзема града на 2 октомври. Пенджаб е завладян от Мохамед от Гхор, който владее Газни.

Катедралата във Верона (завършена) (Италия)

1188 Принцът на Англия Ричард плаща васален данък на Филип II, крал на Франция, заради английските владения във Франция. Васалната клетва е положена в присъствието на Хенри II на конференцията в Бонмолин. В последвалата битка Хенри II е победен. Той се спасява, но е принуден, след преследване до Анжер, да отстъпи пред всички искания на Ричард, включително да провъзгласи Ричард за свой наследник. Филип II налага „Саладинов десятък“, за да събере пари за Третия кръстоносен поход, първия данък, въведен във Франция. Султанът на Килва Али ибн Хасан умира, след като е създал мощен град-държава на африканското крайбрежие на Индийския океан.

Мостът Сен Бенезет, Авиньон („Pont d’Avignon“, влязъл във френския фолклор)

1189 6 юли: Хенри II умира на 54 години в Чинън, наследява го синът му Ричард. Ричард и Филип II си разменят клетви за взаимна вярност, докато се подготвят за Третия кръстоносен поход. **Войските на Фридрих Барбароса, участващи в Третия кръстоносен поход, преминават през земите на България.** Крал Уилям II сключва мир с византийския император Исаак II Ангел и умира през ноември, на 36 години, докато се подготвя да се присъедини към Кръстоносния поход. Японският шогун Йошицуме е нападнат и разгромен от брат си Йоритомо; Йошицуме и семейството му се самоубиват. 3 септември: При коронясването на Ричард I в Англия избиват евреи. В Еро е пусната в експлоатация първата мелница за хартия във Франция, 38 години след отварянето на такава мелница в мюсюлманска Испания; пергаментът е все още основният материал за писане, използван в Европа.

Катедралата Монреале (Сицилия)

1190 **Исаак II Ангел предприема мащабни военни действия срещу България по суша и море. Византийските войски са разгромени в Тревненския Балкан.** 10 юни: Свещеният римски император Фридрих Барбароса се удавя на 67 годишна възраст, докато преплува или вероятно се къпе в р. Каликаднус в Киликия; не е ясно как е станало нещастието. Барбароса е наследен от сина си Хайнрих VI. Неразколебан от съдбата на Барбароса, Филип II се подготвя да се включи в Третия кръстоносен поход. Около 500 евреи, потърсили убежище в замъка Йорк, са избити от младежи, канещи се да тръгнат на похода; в хода на подготовката за Кръстоносния поход нападенията над евреи са широко разпространено явление в Европа.

Вътрешната част на Катедралата Линкълн (Англия)

Маймонидес (Моше бен Маймон): *Наръчник за обърканите* (съвети на един равин за тактическо покръстване на евреите, за да избегнат преследванията)

1191 Кралят на Англия Ричард I тръгва на Третия кръстоносен поход, но прекарва зимата в спор с Филип II в Сицилия. Март: Ричард напуска Месина и завладява Кипър. Юни: Ричард се присъединява към обсадата на Акр и изиграва главна роля в превземането на крепостта Акр. Филип II заболява и се връща в Париж, след като е сключил съюз с новия Свещен римски император Хайнрих VI срещу Ричард I, с когото се е скарал. Междувременно Ричард печели победа над Саладин при Арсуф и довежда кръстоносците на няколко мили от Йерусалим. В Акр е основан орденът на Тевтонските рицари. В Япония е въведен Дзен будизмът от Аейсай, свещеник, завърнал се от Китай.

1192 Йоритомо Минамото е назначен за шогун от император Цучи; той продължава своите усилия да разгроми клана Фудживара в северна Япония. Кръстоносците се ползват от услугите на измамни и коварни водачи през пустинята; глад, болести и дезертьорство намаляват техния брой от 100 000 само до 5 000. Ричард I сключва примирие със Саладин; според примирието на християните се разрешава да задържат пристанищата, които са завзели, и да имат неограничен достъп до Божия гроб в Йерусалим. 9 октомври: Предрешен, Ричард I тръгва за Англия. 20 декември: Ричард I е пленен във Виена от Леополд Австрийски, който го затваря в замъка Дюренщайн.

1193 Хубърт Уолтър става архиепископ на Кентърбъри. Ричард I е предаден на Свещения римски император Хайнрих VI, който е оскърбен заради помощта, която Ричард I и семейството му са оказали на неговия съперник, Хайнрих Лъва. Императорът изисква от англичаните откуп от 130 000 марки, за да им върне краля. Ацтеките в Централна Америка завземат чичемекската територия и покоряват народа на чичемеките. Боята индиго е внесена от Индия в Британия за боядисване на текстил. Султанът на Египет Саладин умира в Дамаск на 4 март, на 52 години, а неговата империя е поделена между скаралите се роднини. За кратък срок Саладин е обединил мюсюлманския свят.

1194 Норвежци откриват нос Шпицберген. В Китай Жълтата река прави забележителна промяна на течението си, като потича на юг от масива Шандун; реката ще запази своето ново русло до 1853 г. Ричард I се завръща в Англия, след като е платена първата част от откупа; императорът никога няма да получи остатъка. Ричард се задържа за кратко време в Англия, преди да се върне на континента, оставяйки управлението в ръцете на Хубърт Уолтър. Уолтър е организирал събирането на данък и е потушил заговор за отхвърлянето на Ричард от неговия брат, принц Джон. Армията на Ричард разбива армията на Филип II при Фретевал, в резултат на което Ричард си възвръща френските владения чрез договора от Верневил. Приключва почти вековното норманско управление в Италия, след като Свещеният римски император Хайнрих VI покорява Сицилия с помощта на Генуа и Пиза, слагайки край на царуването на крал Танкред. Хайнрих е коронясан за крал на Сицилия и крои планове да създаде огромна империя с база в Италия.

Катедралата Шартр, Франция

Старата Еда (Скандинавска митология в 2 книги)

1195 **Исаак II Ангел повежда войските си срещу България. При крепостта Сяр армията му е разгромена. Мелник, Струмица и други градове по долна Струма се присъединяват към България. По нареждане на цар Иван I Асен мощите на св. Иван Рилски са пренесени от Средец в Търново.** Византийският император Исаак II Ангел е свален от брат си Алексий; Алексий III Ангел е обявен за император от своите войски. Той пленява Исаак, изважда му очите и го хвърля в тъмница, въпреки че брат му го е спасил от плен в Антиохия.

1196 **Предизвикани от Византия дворцови размирици в Търново довеждат до убийството на цар Иван I Асен от болярина Иванко. Престолът е зает от Петър.** Кралят на Унгария Бела I умира и е наследен от сина си Имре. Свещеният римски император Хайнрих VI убеждава Конгреса във Вюрцбург да признае двугодишния му син за крал на римляните.

1197 **Дворцови интриги в Търново довеждат до смъртта на Петър. Цар на България става третият брат на Асен и Петър, Калоян.** Хайнрих VI отива в Италия, за да убеди папа Целестин III да корониса сина му Фридрих за крал на римляните, но папата отказва. Хайнрих се подготвя за кръстоносен поход срещу византийския узурпатор Алексий III Ангел, но се разболява по време на лов край Месина и умира на 28 септември, на 32 години. В Германия избухва гражданска война. Братът на Хайнрих VI, Филип Швабски, има поддръжката на краля на Франция Филип II. Ото от Брунсвик е поддържан от краля на Англия Ричард I. Сваленият през 1193 г. княз на Бохемия Отакар I е възстановен. В Индия арабите разрушават големия манастир край Наланда, център на будистката наука.

Строежите на Ричард I: Шато Гаяр (завършен)

1198 **Византийският император Алексий III повежда поход срещу отцепилия се от Търново болярин Добромир Хриз.** Новият папа, Инокентий III, отлъчва краля на Франция Филип II затова, че е посрамил брака си с Ингеборг, сестрата на датския крал Кнут VI. Общественото мнение принуждава Филип да се помири с папата. В Маракеш умира 78 годишният ибн-Ружд, голям мюсюлмански учен и философ.

1199 **Войски от българи и кумани, предвождани от цар Калоян, достигат до стените на Константинопол.** Декларацията от Шпеер потвърждава правото на германските принцове да избират германския крал. Умира Йоритомо Минамото, 52 годишният шогун на Япония; властта се съсредоточава в ръцете на 13 членен съвет, начело с вдовицата на Йоритомо, Масако и на баща ѝ Токимаса Ходжо. Кралят на Англия Ричард I се намесва в спор с виконтна на Лимож, опустошава Лимузен (централна Франция) и обсажда замъка Шалю. Докато ръководи щурма на замъка, Ричард е прострелян в рамото с арбалет. 6 април: Ричард I умира на 32 години. Наследен е от брат си Джон.

🎨 Гробницата на Хенри II и Елеонора Аквитанска, Фонтевро (Франция)

🎼 Перотин: *Optimus discantor* (сборник тригласни и четиригласни произведения на френския композитор и органист)

1200

1200 **Византийците тръгват на поход и пленяват Иванко – убиеца на Асен, който впоследствие се е отцепил от Византия и е управлявал владенията си самостоятелно.** С мира от Ле Гулет се слага край на конфликта между Франция и Англия. Културата на маите в Централна Америка окончателно залязва. Зърнените добиви на маите забележително са спаднали поради неразумното култивиране на стръмни склонове и невъзможност да се експлоатират равнинни земи; народът на маите не е съумял да използва земята си правилно. Вождът на инките Манко Капак основава града Кузко в Перу. Държавата Чиму се е разраснала в империя със своя столица Чан Чан близо до Тружило, основана според легендата преди около 300 години от Такаихамо, дошъл от Тихия океан на лодка от балсамово дърво.

🎨 *Адският свитък* (Китай)

📖 Хартман фон Ауе: *Клетият Хайнрих* (германска епическа поема)

1201 Отворен е проходът Св. Готхард, път през Швейцарските Алпи, съединяващ кантоните Ури и Тичино. **Българите нахлуват в Тракия. Калоян превзема крепостта Констанция. 24 март: Българите освобождават Варна. Между Калоян и Алексий III е сключен мирен договор.**

1202 Кралят на Франция Филип II отнема Анжу, Аквитания и Поату от английския крал Джон. Въпреки това войските на Джон разгромяват френските сили при Мирабо. Младият племенник на Джон, принц Артур, изчезва при мистериозни обстоятелства при Руан; вероятно е убит по заповед на крал Джон, за да се премахне един претендент за английския трон. Папа Инокентий III предлага Четвъртият кръстоносен поход да бъде оглавен от Бонифас III, граф дьо Монфера. Дожът на Венеция, 94 годишният Енрико Дандоло, не се е присъединявал към предишните кръстоносни походи, тъй като Венеция поддържа оживени търговски връзки с арабите, но този път се съгласява да осигури кораби в замяна на половината от плячката и ако кръстоносците поемат задължението най-напред да превземат за него Зара на Далматинското крайбрежие. Ноември: Кръстоносците опустошават Зара; поради това папата анатемосва Четвъртия кръстоносен поход. Дворцовите обноски започват да се въвеждат в кралските дворове на Европа.

📖 Леонардо Фибоначи: *Liber Abaci* (математически труд, въвеждащ арабските цифри от Северна Африка и нулата от Индия)

1203 **Калоян повежда поход срещу унгарците. Ниш, Браничево, Белград и югозападните български земи са присъединени към България.** Юли: Кръстоносците стигат до Константинопол; узурпаторът Алексий III побягва и умира в изгнание. Кръстоносците освобождават окования сляп император Исаак II Ангел от една крепостна кула и го възстановяват на трона, но той е загубил ума си и се налага синът му Алексий да управлява като регент. Мохамед от Гхор завладява Горна Индия. Алмохадите започват завоюването на Балеарските острови. Жителите на Бретан въстават срещу краля на Англия Джон.

🏗 Храмът на Натараджа, Чидамбарам (завършен) (Южна Индия)

📖 Волфрам фон Ешенбах: *Парсифал* (германски епически романс за Свещения Граал)

1204 Слепият византийски император Исаак II Ангел е свален отново. Стратегът Мурзуфъл узурпира трона, убива сина на Исаак и е провъзгласен за император под името Алексий V Дука. Той се опитва да защити Константинопол от кръстоносците. 12 април: Константинопол пада в ръцете на кръстоносците; Алексий е прогонен от града, а по-късно пленен в Морея и екзекутиран. Папа Инокентий III изпраща Пиер от Кастелнау и абата на Сито да изкоренят катарската „ерес“ в Лангедок. Цяла Нормандия, с изключение на островите в Ламанша, вече е във френски ръце. В Константинопол възниква нова, Латинска империя, с пръв (избран) император Бодуен IX, граф Фландърски, под името Бодуен I. Един венецианец, Томас Моротинопол, става патриарх на Константинопол; дожът на Венеция Енрико Дандоло получава „четвърт и половина“ от Източната империя, което разширява венецианската сфера на влияние. В Трапезунд, Северна Турция, е основана Трапезундската империя от византийски водачи, начело с Алексий Комнин. Давид Комнин създава своя база в Синопе, Теодор Ласкарис във Витиния, Теодор Манкафас във Филаделфия, Мануил Маврозом в долината на Меандър и Леон Гавала в Родос. В Епир възниква независима империя, начело с Михаил Ангел Комнин. Граф Бонифас III, водач на Четвъртия кръстоносен поход, иска за себе си Солун; Бонифас управлява Гърция и Македония като крал на Солун. **8 ноември: Цар Калоян сключва уния с**

папа Инокентий III. Папското пратеничество коронясва българския владетел. България сключва военен съюз с византийците срещу латините. Кралят на Унгария Имре I умира и е наследен от невръстния си син, Ласло III. Бубонна чума покосява една десета от кръстоносците и слага край на Четвъртия кръстоносен поход.

1205 97 годишният дож на Венеция Енрико Дандоло умира. Братът на Имре I Унгарски детронира невръстния си племенник Ласло III и поема управлението под името Ендре II. Кралят на Франция Филип Огюст си възвръща Анжу от англичаните. Кръстоносецът Ото дьо ла Рош основава херцогство в Атина. **14 април: Българските войски разгромяват кръстоносците при Одрин. Латинският император Бодуен е пленен и затворен във Велико Търново. Пловдив е превзет от войските на Калоян.**

1206 **31 януари: Обединени сили на българи, кумани и гърци разбиват латините при Русион. Латинският император Анри нахлува в Тракия.** Мохамед от Гхор е убит след едно царуване, което е установило мюсюлманска власт в Индия. Неговият вицекрал Кутуддин-Айбак, бивш роб, завзема Делхи и става първият независим мюсюлмански владетел в Северна Индия. Теодор Ласкарис, зет на бившия император Алексий III, е коронясан за император в Никея. Уйгурите, които живеят по границите на Китай, са прогонени от монголските военни сили, предвождани от 44 годишния Темучин, който е провъзгласен в Каракорам за техен владетел под името Чингиз хан.

1207 **Българи и кумани наново обсаждат Одрин. Калоян обсажда Солун, но по време на обсадата умира и престолът е наследен от Борил.**

1208 **Българо-куманска войска нахлува в Тракия. Борил претърпява поражение от латините край Пловдив.** 21 юни: Филип Швабски, крал на Германия, е убит в Бамберг от Ото Вителсбахски, дворцов граф на Бавария, комуто Филип е отказал ръката на своята дъщеря Беатрикс. Чингиз хан завладява Туркестан. Васал на Раймон IV Тулузки убива Пиер от Кастелнау на 15 януари; папа Инокентий III отлъчва Раймон, който е обвинен в убийството. Кралят на Англия Джон се противопоставя на папския кандидат за архиепископ на Кентърбъри, затова Инокентий поставя Англия под църковно запрещение на 24 март. **В своя проповед папа Инокентий призовава на Албигойски кръстоносен поход слещу еретиците катари (социално-религиозно движение в Западна Европа, повлияно от българите – богомили)** от Алби и на Валдезиански поход срещу последователите на Пиер Валдес (или Валдо).

1209 След обсада, организирана от кръстоносеца Симон дьо Монфор, граф на Лейчестер, Каркасон се предава. Де Монфор пленява албигойските „еретици“. Ото Вителсбахски нахлува в Италия, среща се с папа Инокентий III във Витербо и е коронясан за император на 4 октомври под името Ото IV. Коронацията на Ото е последвана от стълкновения между германски и римски войници. Поради това папата помолва Ото да напусне територията на Рим, но той отказва да си замине, преди да е получил компенсация за щетите, които неговите войски са претърпели; след това нарушава договора си с папата, като отнема анексирани от Инокентий за църквата поземлени имоти. Ноември: Папа Инокентий III отлъчва краля на Англия Джон затова, че продължава да се противопоставя на избора на Стивън Лангтън за архиепископ на Кентърбъри.

1210 18 ноември: Папа Инокентий III отлъчва Свещения римски император Ото IV; въпреки това Ото продължава своите завоевания в Южна Италия. Папата одобрява основаването на нов религиозен орден, този на Малките фриари (монаси); дванадесет монаси са пристигнали в Рим, за да получат официално одобрение и признание начело със своя водач, двадесет и седем годишния Франческо Бернардоне (Франциск Асизски).

📖 Готфрид фон Страсбург: *Тристан и Изолда* (недовършена германска епическа поема)

1211 Март: Кралят на Португалия Санчо I умира на 57 годишна възраст, наследен е от сина си Афонсо II. Чингиз хан нахлува в Китай. Ото IV е свален от германските принцове. 11 февруари: **В столицата на България Търново е свикан събор против богомилите. Издаден е *Синодикът на цар Борил*. Видинска област се разбунтува срещу управлението на Борил. Цар Борил и Стрез предприемат съвместни действия в Македония. Българите губят сражение с латините в равнината на Пелагония.**

📖 ***Синодикът на цар Борил***

1212 Германските принцове избират Фридрих, 17 годишния внук на Фридрих Барбароса, за Свещен римски император. Ото се връща от Италия, за да се справи със своите врагове; Фридрих пристига в Германия от Сицилия и е коронясан в Майнц на 9 декември. По-рано, на 16 юли, Алфонсо VIII Кастилски успява да прекърши мощта на алмохавидите (маври); битката при Лас Навас де Толоса донася съкрушително поражение за маврите и те са прогонени от Иберия. Венецианците завладяват Крит. За Светите земи тръгва Детски кръстоносен поход, предвождан от 12 годишното момче Стефан от Клойе, който се вози на украсена карета с ескорт от благородни младежи. Търговци на роби пленяват мнозина от младежите, преди те да са достигнали дори до Марсилия. С помощта на Франциск Асизски е основан Орденът на киарисите от Киара Асизска („божествената годеница на Франциск“), която е на 18 години.

1213 12 септември: Битката при Мурет — победа на кръстоносците под предводителството на Симон дьо Монфор, който е използвал Кръстоносния поход като повод за нашествие в Иберия. Педро II Арагонски е убит, докато се съпротивлява на Монфор. По настояване на папата петгодишният син на Педро, Хайме I, е поставен под покровителството на рицарите тамплиери. Стивън Лангтън, архиепископ на Кентърбъри, пристига в Англия, след като е пребивавал няколко години извън нея. Той опрощава крал Джон, който се е подчинил на волята на папата.

1214 **Българи и латини водят неуспешни съвместни военни действия срещу сърбите.** 17 юли: Битката при Бувен – френската победа утвърждава Франция като военна сила, поставя Фландрия под френски контрол и печели имперската корона за Фридрих II. Формира се антикапетингски съюз от краля на Англия Джон, Ото IV, графовете на Фландрия и Булон и много други феодални владетели от Белгия и Лорен; съюзът е разгромен в битката от професионална кавалерия, сражаваща се на страната на Филип II Огюст. Уилям Лъва, крал на Шотландия, умира на 71 години, след като е управлявал 49 години и е наследен от сина си Александър II. Чингиз хан и неговите монголски конници завладяват Пекин; китайският император вече е напуснал града.

1215 Юни: В Рунимед е подпечатана Магна Харта, ограничаваща властта на английската монархия. Юли: Германските благородници коронясват члена на фамилията Хохенщауфен, крал Фридрих II, в Екс-ла-Шапел. След три години сваленият император Ото IV умира, оставяйки поста на Фридрих неоспорван. Испанският свещеник Доминик, каноник на катедралата Озма, основава монашеския орден на доминиканците.

1216 Януари: Френски наемници акостират на английския бряг, за да помогнат на крал Джон в неговата борба със собствените му барони. Май: Луи Кьор Лионски, френски дофин, акостира на английския бряг. Бароните, които предната година са оказали поддръжка на крал Джон, сега минават на страната на Луи, както и френските наемници на Джон. Умира Ерик X Кнутсон, кралят на Норвегия. Чингиз хан се обръща на Запад и нахлува в Близкия изток с 60 000 конници, разрушавайки античните центрове на цивилизацията и напоителни канали. Октомври: Крал Джон потушава въстанието в Северна Англия, но се разболява от дизентерия. Стига до замъка Нюарк. 19 октомври: Крал Джон умира в Нюарк на 38 години, наследен е от деветгодишния си син Хенри III с Уилям Маршал, граф на Пемброук, за регент. На 70 години умира Жоселм Феди, френският трубадур, придружавал Ричард I Английски в похода му до Светите земи.

1217 След като са разбити в Линкълн и Сандуич, френските войски в Англия се прибират във Франция. Афонсо о Гордо, крал на Португалия, сразява мавританската армия при Алкасер до Сал. Основан е университетът в Саламанка от краля на Леон, Алфонсо VIII; в Англия е основан университетът в Кеймбридж. Хлебарите във Виена плащат феодален данък на херцог Леополд VI, докато той се готви да потегли на кръстоносен поход срещу маврите. Те му подаряват франзели с формата на полумесец.

1218 19 май: Сваленият император Ото IV умира на 36 годишна възраст. Чингиз хан завладява Персия. Папа Инокентий III призовава към Пети кръстоносен поход, тъкмо когато султан Малик-ал-Адил е наследен от Малик-ал-Камил. Дания приема за свой флаг Даннеборг (най-стария запазен национален флаг). **На българския престол се възцарява Иван Асен II.**

1219 Януари: Контролът над шогуната в Япония от клана Минамото приключва с убийството на шогуна Санетомо на връщане от гробницата при Камакура. Неговият чичо Йошитоке Ходжо, който е окуражил убийците, поставя на поста шогун Йорицуме Фудживара; фамилията Ходжо ще запази реалната си власт в продължение на един век.

🏛 Кутб-уд-Дин: Минарето в Делхи (издигната е най-високата постройка в Азия)

1220 Германският крал Фридрих обещава на новия папа Хонорий III, че той ще се погрижи за новия кръстоносен поход. 22 ноември: Папата коронясва Фридрих за Свещен римски император. В Кройцкирхе е основан Дрезденският хор на момчетата.

🏛 Катедралата Св. Петър, Женева (завършена) (Швейцария)
Скалните църкви, Лабилела (Етиопия)
Катедралата Солзбъри (Великобритания)

🎨 Успение Богородично (скулптура), Катедралата в Страсбург (Франция)
Стъклописи (катедралата в Бурже, Франция)

1221 В Япония фамилията Ходжо праща в изгнание на различни малки острови четиримата бивши императори и поставя на императорския трон четиригодишния син на изгнания Юнтока. Юни: Ходжоите го свалят и го заменят с деветгодишния Гохорикава. Чингиз хан опустошава Самарканд в своя поход на Запад. Август: Доминик, основателят на Доминиканския монашески орден, умира в Болоня на 51 години. **Българското царство сключва съюзен договор с Унгария. Белградската и Браничевската области са присъединени към България.**

1222 С нахлуването на Чингиз хан в Русия монголите за пръв път стигат до Европа. Съборът в Оксфорд определя 23 април за ден на Св. Георги. Открива се университетът в Падуа.

🎨 Статуя на епископ Еврар, катедралата в Амиен (бронз) (Франция)

1223 Битката при р. Калка: Монголите, предвождани от Субитаи, разгромяват руска армия. Те обаче не се възползват от своята победа, а се връщат в Азия. Март: Кралят на Португалия Афонсо II умира на 36 години и е наследен от сина си Санчо II. 14 юни: Умира на 57 години кралят на Франция Филип II Огюст; той е наследен от сина си Луи VIII.

1224 Французите завземат английски владения между реките Лоара и Гарона. На Франциск Асизски се явява видение на ангел. Японският теолог Шинран Шонин основава сектата Джодо Шин („*Истински чиста земя*“); тя ще се превърне в най-популярната религиозна секта в Япония, конкурирана единствено от дзен-будизма.

📖 Якут ибн ‘Абдулла: *Географски речник*

1225 В Испания започва манифактурното производство на памучен текстил.

Катедралата в Реймс (Франция)

Carmina Burana (немски трапезни песни)
Sumer in icumen in (староанглийска танцова песен)

1226 Тевтонските рицари тръгват на кръстоносен поход срещу славяните в Прусия. 3 октомври: На 44 годишна възраст умира Франциск Асизски (Св. Франциск). 8 ноември: Кралят на Франция Луи VIII умира в Монпансие на 39 години и е наследен от сина си, 12 годишния Луи IX.

Валтер фон дер Фогелвайде: *Песен за кръста*

1227 На 65 години умира Чингиз хан; империята му е разделена между тримата му сина. Един баварски рицар обикаля из Европа с дълга руса перука на главата си и облечен в женски дрехи; това е Улрих фон Лихтенщайн и той твърди, че се дуелира в чест на жена си и на всички други дами. Улрих успява да популяризира спорта на рицарския двубой, в който играенето на подобни роли е нещо обичайно. Хенри III се обявява за пълнолетен и започва да управлява самостоятелно, но все още е силно зависим от Хуберт дьо Бург. 8 септември: Фридрих II се отправя от Бриндизи на нов кръстоносен поход към Светите земи, но войските му са поразени от треска. 11 септември: Фридрих слиза в Отранто, разтревожен за състоянието на войските си, но папа Григорий IX го е заподозрял, че иска да отложи похода. 29 септември: Папа Григорий отлъчва Фридрих. Фридрих прекарва остатъка от годината в караници с папата. Японският грънчар Тоширо се връща в Япония, след като е прекарал няколко години в Китай, за да проучи технологията за производство на порцелан; той пръв въвежда производството на порцелан в Япония.

Катедралата в Бове (Франция)
Катедралата в Толедо (Испания)

1228 Папа Григорий IX изпраща армия да нахлуе в земите на Фридрих II, когото той нарича „нехристиянски“ крал. Шестият кръстоносен поход потегля за Светите земи под предводителството на Фридрих II. Франциск Асизски е канонизиран две години след смъртта си.

Калиграфите Йогакара: *Доктрина за стадиите* (Япония)

1229 18 февруари: Фридрих II подписва договор с египетския султан Малик-ал-Камил, племенника на Саладин, който е готов да предаде Витлеем, Назарет, Йерусалим и коридор за достъп от пристанището Акр, който да се използва от християнски пилигрими (поклонници). 18 март: Фридрих влиза в Йерусалим и сам се коронясва за крал в църквата на Божи гроб, обосновавайки правото си на титлата чрез брака си с Изабела, дъщерята на последния крал на Йерусалим – Жан дьо Бриен. Юни: Фридрих се завръща в Италия и лесно надвива тамошните си врагове. Арагон завладява Балеарските острови. В Тулуза Инквизицията забранява на миряни да четат Библията. Фините основават град Турку, построяват там катедрала и обявяват новия град за столица на Финландия.

Томазо ди Челано: *Първа легенда* (кратка пиеса за Св. Франциск Асизски)

1230 Кралят на Бохемия Отакар I умира и е наследен от сина си Венцеслав I. **9 март: Българската войска начело с Иван Асен II разгромява византийската армия на Теодор Комнин при с. Клокотница.** Юли: С договора от Сан Джермано приключва конфликтът между папа Григорий IX и Фридрих II. 24 септември: Кралят на Леон Алфонсо IX умира без да остави наследник; Леон приема Фернандо Кастилски за свой суверен, с което двете кралства се обединяват. На мястото на старо славянско селище е основан Берлин. Кръстоносци, завръщащи се от Светите земи в Англия, донасят със себе си проказа. В Ара, Северна Франция, се ражда бъдещият композитор Адам дьо ла Ал.

Строителство на Луи IX: Паметникът на крал Дагобер
Свети Илия в пещерата (стенопис от църквата *Св. четиридесет мъченици,* Велико Търново)

Бартолъми Английски: *За свойствата на нещата* (популярна енциклопедия)
***Търновски надпис* (в чест на победата при Клокотница)**

1231 Шогунът на Япония забранява на своя народ да продава деца в робство. Фридрих II открива медицинско училище в Салерно; курикулумът (курсът на обучение) включва три години логика, пет години медицина, една практика. В края на деветте години се връчва диплома. Училището се ръководи от Николай Препозит.

1232 Династията на Назридите взема властта в Гранада с възкачването на Мохамед I: Той съсредоточава своите усилия в съпротивата на мюсюлманите срещу християнската реконкиста на Испания. Езелино взема властта във Верона. **Унгарският крал Ендре II предприема поход срещу България, но войските му са отблъснати от севастократор Александър.**

1233 Кралят на Англия Хенри III е изправен пред бунт на своите барони, предвождан от графа на Пемброук. Монголските войски под предводителството на Субутаи завладяват китайската фабрика за амуниции в Биан Кин. Папа Григорий поверява работата на Инквизицията на Ордена на доминиканците.

1234 Франция анексира Навара. Папа Григорий IX канонизира Доминик, основателя на Доминиканския орден.

1235 Монголите анексират територията на династията Цин в Китай. В Западна Африка бойците на Малинке, водени от Сундиата Кейта, побеждават воините на Сосо при Кирина и извоюват своето освобождение от краля на Сосо, Самангуру Канте. Сундиата Кейта започва да разширява своето кралство Мали, като анексира част от Гана. Кралят на Унгария Ендре II умира и е наследен от сина си Бела IV. Хирурзи в Салерно извършват дисекция на човешки тела за пръв път след Птолемеевия век на Просвещението в Египет в края на III в. пр. Хр. **Възстановена е Българската патриаршия на събора в Лампсак и св. Йоаким I става първият търновски патриарх.** Фридрих II наема Майкъл Скот да преведе Аристотел от гръцки на латински.

1236 На 97 годишна възраст в Ажмир, Раджастан, умира Кхваджа Муинуддин Чищти, основателят на мюсюлманския орден Чищти Суфи. Умира султанът на Делхи Алтамш; той е разширил и укрепил мюсюлманската империя в Северна Индия, предотвратил е разрушителните набези на монголските орди на Чингиз хан и е завладял Бенгал и Синд. Наследен е от дъщеря си Разия, първата жена, която ще управлява на субконтинента Индия. Теодорих от Лука пръв прилага анестезията; той препоръчва на носа на пациента преди операция да се поставя сюнгер, натопен в наркотик.

1237 Монголите използват барута и вероятно огнестрелно оръжие, за да завладеят голяма част от Източна Европа. Те опустошават Полша, предвождани от своя пълководец Субитаи, който е на 65 години, и от хан Огадаи. Монголите донасят монокъла в Европа. Москва пада в ръцете на монголите.

Гийом дьо Лори: *Роман на розата* (първа част, завършена през 1280 г. от Жан дьо Мон)

Църковно-певческа школа **към Зографския манастир**

1238 Свещеният римски император Фридрих II се проваля в опита си да отнеме Бреша от Ломбардската лига. Папа Григорий IX е разтревожен от подготвяния брак между незаконния син на Фридрих Енцо и наследничката на Сардиния Аделасия, и се съюзява с Ломбардската лига. 28 септември: Валенсия се предава в ръцете на Хайме I, краля на Арагон. Александър, осемнадесетгодишен, е провъзгладен за княз на град Новгород.

Строителството на Луи IX: Замъкът Фулк

1239 20 март: Папа Григорий IX отново отлъчва Фридрих II, като го нарича *„развратник, еретик и антихрист"*.

1240 Разия, султанката на Делхи, е убита. Князът на Новгород Александър печели името Невски на 15 юли, когато разбива шведската армия на Биргер Ярл край бреговете на река Нева. Монголите от Златната орда завладяват Киев. Сундиата Кейта и неговата малийска армия завладяват онова, което е останало от империята Гана. Ричард от Корнуол и Симон дьо Монфор повеждат нов кръстоносен поход към Светите земи.

1241 Битката при Лигниц в Силезия: Победа на монголите от Златната орда, които унищожават елитна войска на тевтонски рицари, отрязват по едно ухо от всеки труп и по-късно ги броят като „толкова и толкова опашки на плъхове“. Това е кулминацията на 18 годишното нашествие на монголите в Източна Европа; нарастват страховете, че монголите няма да се спрат, докато не достигнат до Атлантика. 22 август: Папа Григорий IX умира на 94 години, докато император Фридрих II настъпва срещу него. Кораби на Ханзата (Балтийска търговска общност) използват нови навигационни приспособления, като руля например. Декември: Монголският хан Огадаи умира в Монголия; когато новината за неговата смърт достига до Златната орда в Европа, монголите започват да се оттеглят. **Престолът на починалия български цар Иван Асен II е зает от Калиман I Асен.**

1242 Свещеният римски император Фридрих II посещава германските си владения, които са били застрашени от монголското нашествие. Монголската орда се оттегля през Карпатите и се прегрупира в Сарай на Долна Волга под командването на Бату, внука на Чингиз хан. **Татарите нахлуват и в българските земи.** 5 април: Битката при ез. Пейпус в Ливония: Александър Невски разгромява тевтонските рицари.

1243 Сключен е петгодишен мир между Англия и Франция. Инокентий IV е избран за папа. Глад поразява германските градове, в които се размножават черни плъхове, дошли от Азия заедно с монголите. 26 юни: В Мала Азия селджукската турска армия е пометена от монголите.

1244 Мюсюлманските наемници на паша Кваразми от Египет отново завладяват Йерусалим, което предизвиква настроения в полза на Седми кръстоносен поход. Сеута, Тлемцен, Мекнер и Севиля признават върховенството на Яхия, хафсидски монарх, над Тунис. Основан е университетът в Рим.

1245 27 юли: Фридрих II е свален на събор в Лион, след като е обвинен в светотатство и е заподозрян в ерес. В германските държави избухват междуособици след като папата нарежда на германската аристокрация да избере нов крал. Кралят на Португалия Санчо II е свален от папа Инокентий IV, който предлага трона на брата на Санчо, Афонсо III. Луи IX се подготвя да оглави Седмия кръстоносен поход въпреки съветите на майка си.

Уестминстърското абатство (възстановено) (Великобритания)

1246 22 май: Германските принц-електори (благородници, имащи правото да избират крал и да бъдат избирани) избират за свой крал Хайнрих Распе Ландграве от Тюрингия. 5 август: Хайнрих Распе разбива войските на 18 годишния син на Фридрих Конрад в битката при Нида. Конрад прибягва до помощта на своя тъст, Ото II, херцог на Бавария, за да прогони Хайнрих от Тюрингия. Умира последният австрийски херцог от фамилията Бабенберг, Фридрих II; сваленият германски крал Фридрих II присвоява вакантното херцогство на Франция. **На българския престол се възкачва по-малкият син на Иван II Асен, Михаил Асен. Унгарският крал Бела IV отнема Браничевската и Белградската области от**

България. Византийският владетел Йоан III Дука Ватаци предприема поход срещу България и завладява част от югозападните български земи.

1247 Ломбардите-гвелфи завземат Парма, докато имперският гарнизон на града е свалил охраната. Фридрих II обсажда Парма с голяма армия. Двама францисканци във френския диоцез Виен организират *инквизиция*, предизвикани от разпространяващите се слухове, че евреите убиват ритуално християнски деца; папата се разграничава от тях. Кралят на Унгария Бела IV основава град Буда, който трябва да замести град Пеща, разрушен от монголите. Бела заселва новия град с германски колонисти. **Съвместни военни действия на българи и гърци (никейци) срещу латините.** Основан е университетът в Сиена. 22 юли: Джовани от Плато Карпини, един дебеличък възрастен италиански монах, пристига като папски пратеник с още двама монаси в двора на великия хан Гюйюк в Каракурум, тъкмо навреме, за да бъде свидетел на освещаването на хана. Гюйюк е зарадван, че може да установи контакт „с великия свещеник, който управлява на Запад“, и кзпраща обратно Джовани през ноември с писмо до папата.

1248 Февруари: Обсадените в Парма ломбарди извършват контраатака, докато Фридрих е излязъл на лов; те разрушават дървения град, който Фридрих е построил и е нарекъл Витория (Победа) съгласно предсказанията на неговите астролози. Генуезците завземат Родос. Август: Кралят на Франция Луи IX потегля начело на Седмия кръстоносен поход като вдига платна към Египет; той е придружен от тримата си братя и хроникьора Жан дьо Жоанвил. 23 ноември: След двегодишна обсада Севиля се предава на християнската армия, предвождана от Фернандо III Кастилски; мюсюлманските жители на Севиля побягват към Гранада. Умира 68 годишният испански поет Гонзало де Берчо.

1249 Кралят на Шотландия Александър II умира в Керера на 51 години по време на поход за покоряването на Западните острови; той е наследен от осемгодишния си син Александър III. Войските на Болоня пленяват и хвърлят в тъмница краля на Сардиния Енцо, 24 годишен незаконен син на Свещения римски император Фридрих II. Хага се превръща в седалище на властта в Дания; там граф Вилем II построява замък. Седмият кръстоносен поход нахлува в Египет, завладява Дамиета, тръгва към Кайро, но е спрян пред Мансура. Роджър Бейкън за пръв път в Европа споменава за барута в писмо, написано в Оксфорд; Бейкън се бори да включи природознанието като част от курса на обучение в Оксфордския университет.

Гробницата на Зигфрид III, архиепископ на Майнц

1250 6 април: Битката при Фарискур: Египетски войски избиват кръстоносците. Луи IX попада в ръцете на новия египетски халиф Тураншах. 30 април: Тураншах освобождава Луи IX след като той се съгласява да евакуира гарнизона си в Дамиета и да му плати голям откуп. Египетският халиф се отправя от Мансура за Фарискур; тревогата сред емирите, които са го издигнали на трона, нараства и те го детронират. Мамелюците управляват в Египет в продължение на 250 години. 13 декември: Свещеният римски император Фридрих II умира край Фиерентино на 59 години след като е царувал в продължение на 38 години. Наследен е от сина си Конрад IV, който е на 22 години. Кръстоносците въвеждат в Европа арабската десетична система.

Венсан дьо Бове: *Speculum majus* (ранна френска енциклопедия)
Юкинага Шинанодзенжи: *Хейке* (епическа поема за клана Тайра)

1251 Вълнения сред селяните в цяла Северна Франция, които се сбират край Арас и Париж. Бунтът е потушен жестоко.

Храмът на тридесет и трите пространства, Киото (възстановен)

1252 Умира 53 годишният Фернандо III Кастилски, наследен от сина си Алфонсо X. По заповед на Великия хан Александър Невски става Велик владимирски княз, измествайки по-стария си брат Андрей. Новият княз предприема действия за предотвратяването на бъдещо монголско нашествие. В Асам е основано кралството Ахом. За пръв път Инквизицията използва инструменти за мъчение.

Църквата на Св. Франциск, Асизи (Италия)

Оно Короемон: Дайбуцу от Камакура (12 метрова статуя на будисткото божество Амида)

1253 Кралят на Бохемия Владислав II умира и е наследен от сина си Отакар II. В Япония будисткият монах Ничирен по време на проповед отрича традиционните секти на Дзен и Йодо и създава своя нова секта, основаваща се на Сутрата на Лотоса. **Между България и Дубровник е сключен военен и търговски договор, насочен срещу Сърбия.** Основана е Сорбоната като първи колеж на Университета в Париж, от Робер дьо Сорбон, придворен на Луи IX.

1254 21 май: Германският крал Конрад IV умира в Италия на 26 години. Изборът на двегодишния му син Конрадин за наследник е блокиран от папските и германските противници на Конрад, както и от баща му Фридрих II. Започва 19 годишното велико междуцарствие в Свещената римска империя. Кралят на Франция Луи IX се завръща от Египет и Светите земи, за да примири враждуващите фракции във Франция. Кралят на Англия Хенри III приема папското предложение за трона на Сицилия. **1254/6 Военни действия между Никейската империя и България. България губи територии в Родопите.**

1255 Кралят на Мали Сундиата Кейта умира в Тимбукту. Той е превърнал своята империя в най-голямата и богата държава в Африка на юг от Сахара, със златни мини в Буре, медни залежи в Такеда и солни мини в Тагаза. Тронът на Сицилия е даден на 10 годишния син на Хенри III Едмънд, граф на Ланкастър.

Улрих фон Лихтенщайн: *Фрауендийнст* (автобиографична поема в стихове)

Томазо ди Челано: *Dies Irae* (*Ден на гнева*, химн)

1256 Хулегу, брат на Кубла хан, помита персите асасини и ликвидира Персийския халифат; той основава династията Илхан, която ще управлява в Персия до 1349 г. Между Венеция и Генуа избухва война. Тома Аквински, 31 годишен италиански учен, е удостоен с папско дозволение да получи своята магистърска степен по теология в Кьолнския университет; по правило университетът изисква магистрите по теология да са навършили 34 години. Основан е монашеският Орден на отшелниците – августини. **В Търново царува Калиман II Асен.**

1257 **След дворцовите междуособици в Търново и последвалото кратко царуване на Калиман II, на престола в България се възкачва Константин Асен. 14 юни: Венециански пирати нападат и ограбват Месемврия.**

1258 17 януари: Ханът на Персия Хулегу се заема да унищожи последната армия на Абазидския халифат. 10 февруари: Монголите на хан Хулегу завземат Багдад и избиват десетки хиляди души, с което е сложен край на халифата, управлявал от Багдад от 762 г. насам. Хулегу се оттегля, когато научава, че брат му Мангу е мъртъв. 10 август: Регентът на Конрадин, Манфред, се коронясва сам за крал, когато до него стигат слуховете, че момчето-крал на Йерусалим Конрадин е мъртво. След като се разбира, че слуховете са неверни, Манфред отказва да абдикира, като твърди, че Сицилия се нуждае от силна власт. Папа Александър IV го отлъчва. Монголски нашественици опустошават Ханой. В резултат на повсеместен глад в Европа възниква движението на флагелантите (самобичуващите се).

Ла Сен-Шапел, Париж (завършена) (Франция)
Катедралата в Солзбъри (завършена) (Великобритания)

1259 **Започва война между България и Унгария, която ще продължи до 1261 г.** Кралят на Франция Луи IX предава Лимузен и Перигор на Англия в замяна на отказ от английските претенции над Поату, Мен и Нормандия. Войските на Сун в Китай за пръв път в света използват огнестрелни оръжия, изстрелващи куршуми; те изтласкват монголските нашественици, обстрелвайки ги с куршуми, изхвърляни през бамбукови цеви. Ханзейските градове (Рощок, Любек и Висмар) се споразумяват да не допускат пирати и разбойници да разпродават откраднати стоки на тържищата им. Огромно нелокализирано вулканично избухване оставя киселинен слой в ледовете на двата полюса.

Боянската църква (достроена от севастократор Калоян)

Стенописите в Боянската църква

1260 В Китай е основана династията Юан от Кубла хан, 44 годишния внук на

Чингиз хан; той се е самоизбрал с помощта на своята армия в Шант-ту. Кубла хан е изпратил свой посланик, Хао Цзин, в двора на императора от династията Сун, приканвайки го да признае Кубла хан за „Небесен син“, в замяна на известна форма на самоуправление. Сун с основание подозира, че това е уловка и затваря Хао Цзин, но това не попречва на Кубла хан да заграби властта в Китай. Мамелюците, които сега управляват в Египет, спасяват страната си от монголите чрез победата при Аин Ялът в Палестина и така съхраняват едно от последните убежища на мюсюлманската култура. Хан Хулегу е завзел Дамаск и Алепо, но мамелюците убиват военачалника на Хулегу Кет Бука, после възстановяват халифата, като поканват един потомък на Абазидския дом в Кайро и го удостояват с титлата Мустанзир л’Иллах. Манса Уле, кралят на Мали, чиято столица е Тимбукту, се отправя на поклонение в Мека. Венецианските търговци Николо и Матео Поло отплават от Константинопол за кримското пристанище Судак.

Катедралата в Шартр (осветена) (Франция)

Олтарът на катедралата в Наумбург (Германия)
Николо Пизано: Мраморният амвон (Баптистерията в Пиза, Италия)

1261 25 юли: Латинската империя е ликвидирана когато Константинопол пада в ръцете на военачалника на Михаил Палеолог Алексий Стратигопулос. Той се възползва от отсъствието на венецианския флот, за да прекоси Босфора и да прогони император Бодуен II. В Константинопол управлява фамилията Палеолози в лицето на Михаил VII Палеолог, който възстановява византийската власт. Бохемският крал Отакар Велики анексира Сирия.

Катедралата в Йорк (Англия)

1262 Кралят на Норвегия Хаакон IV обединява Гренландия и Исландия с Норвегия. Александър Невски убеждава татарите да се откажат от своето искане руснаците да им осигуряват войска. Кръстоносците в Испания възвръщат Кадис от ръцете на маврите. Папа Урбан IV решава да премахне властта на династията Хохенщауфен в Италия и предлага кралството на Неапол и Сицилия на Шарл д’Анжу, брат на Луи IX.

1263 Венециански флот, потеглил от гръцкия остров Спецопула, напада генуезки конвой от търговски кораби и бойни галери; това довежда до подялба на контрола върху мореплаването в Източното Средиземноморие. Кралят на Шотландия Александър III побеждава норвежкия крал Хаакон IV в борбата за контрол над Хебридите; 12 октомври: Битката при Ларгс не оставя никакви надежди за Хаакон. Хаакон потегля за дома си, но умира по пътя на 59 годишна възраст, след като е управлявал в продължение на 46 години. На 43 годишна възраст умира Великият владимирски княз Александър Невски.

1264 Кралят на Англия Хенри III воюва срещу своите барони; през май той е пленен, след като е загубил битката при Левес. Два дни след битката 25 годишният син на Хенри Едуард също се предава; дьо Монфор става истинският управител на Англия. Дьо Монфор въвежда нова форма на управление в Англия, според която ще бъде назначаван Съвет на Деветимата, за да съветва краля при избора му на министри.

📖 Тома Аквински: *Summa Contra Gentiles* (Срещу езичниците)
Роджър Бейкън: *De Computo Naturali* (естественонаучен трактат)

1265 Парламентът на Симон дьо Монфор; за пръв път в решаването на държавни дела като представители на отделни градчета са поканени *бургеси*. Принц Едуард се измъква от стражата и печели поддръжката на лордовете от уелските графства. 4 август: Битката при Евешам: Симон дьо Монфор е разгромен, убит и разчленен. Папа Климент IV предоставя на Шарл д'Анжу всички права за организиране на кръстоносен поход; Шарл отплава за Рим, едва спасил се от плен при краля на Сицилия Манфред. Той стига благополучно в Рим и е коронясан за крал на Двете Сицилии. **Нападения на татари в Тракия.**

1266 Диктум (постановление) от Кенилуорт възстановява пълната власт на Хенри III в Англия. Остров Ман и Хебридите са отстъпени от Норвегия на кралство Шотландия. 26 февруари: Шарл д'Анжу, крал на Двете Сицилиии, се среща със съперника си Манфред в битка край Беневенто; Манфред е убит в битката, на 33 годишна възраст.

🏛 Храмът Санюсангендон, Киото (завършен) (Япония)

📖 Роджър Бейкън: *Opus Majus*

1267 Кралят на Англия Хенри III признава Левелин ап Гръфид за принц на Уелс чрез договора от Монтгомъри. Ноември: Папа Климент IV отлъчва Конрадин заради претенциите му за господство над Сицилия; независимо от това флотът на Конрадин разбива флота на Шарл д'Анжу.

🏛 Строителство на Кубла хан: град Ханбелик (Пекин)

1268 Земетресение в Мала Азия убива 60 000 души. Юли: Римляните устройват радушно посрещане на Конрадин. Август: Неговите войски са разбити при Талячозо от армията на Шарл д'Анжу. Агенти на Шарл пленяват Конрадин в Австрия, осъждат го за предателство и го обезглавяват. Екзекуцията на 16 годишния младеж разтърсва Европа, в немалка степен поради мълчаливата подкрепа на папа Климент IV. Кралят на Англия Хенри III и кралят на Франция Луи IX се противопоставят един на друг; германците са отлъчени от римокатолическата църква. Мамелюкският султан Байбарс завзема Яфа и Антиохия. 29 ноември: Папа Климент IV умира във Витербо и няма да му се намери наместник до 1276 г.

🏛 Катедралата Нотр Дам, Амиен (завършена) (Франция)

1269 Кралят на Франция Луи IX заповядва на евреите в своята страна да носят „изображение на колело, изрязано от червен вълнен плат", зашито върху дрехите им, отпред и на гърба.

1270 Кралят на Франция Луи IX повежда Осми кръстоносен поход, пристига в Картаген и умира от чума на 25 август, а неговата армия е покосена от жегата и епидемията. Луи е наследен от 25 годишния си син Филип III. Умира 65 годишният немски поет и минезенгер Танхойзер. В Етиопия идва на власт Йекуно Амлак, който основава Соломоновата династия със своя столица Анкобер. В Майорка Раймон Лул възнамерява да покръсти мюсюлмани в своята версия на рицарско християнство.

Строежите на Луи IX: Стените на Каркасон (Франция)

1271 Марко Поло, по това време 17 годишен, се присъединява към баща си и чичо си на пътешествие до Индия и Далечния изток.

1272 Принц Ричард умира на 62 години; той получава парализа една година след като синът му Хенри Корнуолски е убит от двамата сина на Симон дьо Монфор. Изобретена е машина за навиване на коприна, с което се разширява производството на копринен текстил. Чичото на Филип III, Алфонс дьо Поатие, умира и Лангедок преминава във френски ръце. 16 ноември: Кралят на Англия Хенри III умира в Уестминстър и е наследен от най-големия си син Едуард I, въпреки че Едуард научава за това по-късно, докато се намира в Сицилия по време на кръстоносния си поход.

1273 Голямото междуцарствие приключва на 29 септември с избора на граф Хабсбург за крал на Германия. Той обещава да поведе нов кръстоносен поход и поради това е признат от папа Григорий X за Свещен римски император. 24 октомври: Папа Григорий X коронясва графа на Хабсбург като крал Рудолф I в Екс-ла-Шапел (Аахен). Тома Аквински прекъсва работата си върху своя труд *Summa Theologica*, който е започнал да пише от 1267 г., с думите: „*Такива неща разбрах, че всичко, което съм написал, прилича на сламка, а сега чакам заника на живота си*“. На 66 години умира персийският поет и мистик Ялал-ал Дин Руми; той е основал *ордена на танцуващите дервиши.*

Барабанената кула, Ханбелиг (Пекин)

Пиетро Кавалини: мозайки за църквата Санта Мария Маджоре, Рим

Тома Аквински: *Summa Theologica*

1274 3 януари: В папския двор в Рим на 48 години умира християнският философ Тома Аквински. 11 юли: В Търнбъри, Ейшир, Шотландия, е роден Робърт Брус. 2 август: Едуард I пристига в Англия. 18 август: Едуард I е коронясан в Уестминстър. Октомври: Кубла хан изпраща нашественическа флота в Япония. 19 октомври: 700 съда с 28 000 души войска на борда извършват десант в залива Хаката в Киушу, въоръжени с топове и отровни стрели. 20 ноември: Връхлита тайфун, който потапя над 200 съда на нашествениците и удавя 13 000 души; оцелелите се оттеглят.

1275 Амстердам е удостоен с грамота (осигуряваща данъчни привилегии) от Флорис IV, граф на Холандия. Марко Поло постъпва на служба при Кубла хан.

Катедралата Личфийлд (Великобритания)
Катедралата Нотр Дам, Лозана (завършена) (Швейцария)

Уилям Саличето: *Хирургия* (описание на дисекция на човешко тяло)
Мозес де Леон: *Зохар* (основна книга на учението Кабала)

1276 Кралят на Германия Рудолф не признава легитимността на Бохемския княз Отакар Велики, но след като Отакар му се покорява, той му разрешава да задържи Бохемия и Моравия. Започва първата война между уелсците и англичаните, след като Левелин ап Гръфит отказва да плаща васален данък на Едуард I.

Адам дьо ла Ал: *Le Jeu de la Feuille* (Играта на листата)
***Зографски трефологий (Драганов миней)* (нотирани със старовизантийска и кондакарна система български песнопения за всички празници на годината, в т. ч. *Служба за цар Петър* и *Служба на св. Йоан Рилски*)**

1277 В Англия Роджър Бейкън е затворен за еретизъм. Едуард I нахлува в Северен Уелс, принуждавайки Левелин да се покори. **Българските селяни вдигат антифеодално въстание, предвождани от Ивайло. Ивайло прогонва татарите отвъд Дунава, след това разбива войските на Константин Асен; по време на битката царят загива.** 30 юни: Умира султанът на Египет Байбарс.

1278 **Въстаническата армия влиза в Търново; Ивайло се оженва за вдовицата на Константин Асен и е провъзгласен за цар. Ивайло води успешни бойни действия срещу нахлулите в България византийски войски.** Новият германски крал Рудолф Хабсбургски побеждава Отакар Бохемски при Дурнкрут на 26 август; 48 годишният Отакар е убит и е наследен от седемгодишния си син Венцеслав II. Андора на Пиренеите става автономна република. Изобретено е стъкленото огледало.

1279 Умира 69 годишният крал на Португалия Афонсо III. Той е наследен от 18 годишния си син Диниз. Кубла хан преодолява последната съпротива на Сун, като обединява Китай под владичеството на династията Юан. В Англия Джон Пекъм става архиепископ на Кентърбъри. **Поход на протостратор Михаил Глава срещу България.**

1280 **Ивайло е убит и на българския престол се възцарява Георги I Тертер.** Марко Поло посещава Хангжоу и е удивен от откритието си, че той е по-голям дори от Венеция, с население от 900 000 души и че в него има „*толкова много удоволствия, че човек би си помислил, че е попаднал в рая*“. Кубла хан наема египетски специалисти да подобрят китайската технология за рафиниране на захар; египтяните са си спечелили репутация с производството на чиста бяла захар.

1281 Кубла хан изпраща втори нашественически флот към Япония, но японците отново са спасени от тайфун, който унищожава по-голямата част от монголския нашественически флот; само една пета от монголските и корейски десантни войски оцелява. Хан Мангу Темир, водачът на Златната орда, умира в Астрахан.

1282 Принцът на Северен Уелс, Левелин ап Гръфид, вдига ново въстание срещу краля на Англия Едуард I, но е убит по време на престрелка близо до Билт Уелс. В една църква близо до Палермо, по време на вечѐрня на 31 март, започва Въстанието на сицилийските веспери (вечерни молитви), което довежда до избиването на много французи; то предизвиква война, която ще продължи с години. Сицилианските благородници поддържат бунта срещу френската арогантност и жестокост, и убеждават краля на Арагон Педро III да предяви претенции за трона на Сицилия. Септември: Педро пристига в Сицилия.

1284 Кубла хан повежда 500 000 -на китайска армия към Виетнам. Обучените от Тран Хунг Дао виетнамски партизани успяват буквално да унищожат огромната нашественическа армия. 4 април: На 63 години в Севиля умира Алфонсо Мъдрия, крал на Кастилия; той е наследен от втория си син Санчо IV. 25 април: В замъка Сийнървън се ражда Едуард II, третият син на Едуард I.

1285 7 януари: В разгара на своята подготовка за ново нахлуване в Сицилия във Фоджа на 58 години умира кралят на Двете Сицилии Шарл I. Синът му Шарл Куция е пленник на краля на Арагон. 5 октомври: Кралят на Франция Филип III умира на път от Герона и е наследен от сина си Филип IV. Чумата, отнела живота на френския крал, е принудила френската армия да се оттегли от Арагон.

♫ Адам дьо ла Ал (Гърбавият от Ара): *Игра за Робен и Марион* (пасторална драма)

1286 16 март: Кралят на Шотландия Александър III пада от коня си по време на нощна езда, бързащ да се види с новата си кралица в Кингхорн. 19 март: Александър умира от раните си на 43 годишна възраст, след като е управлявал 35 години. Той е наследен от бебето – негова внучка – Маргарет, „Норвежката дева“, дъщеря на Ерик II, краля на Норвегия. Кралят на Арагон Педро задържа френско нахлуване в Каталония, но умира на 8 ноември, на 50 години, и е наследен от сина си Алфонсо III.

1287 Кубла хан изпраща армия, за да превземе Бирма.

1288 Новият крал на Арагон Алфонсо III освобождава Шарл Куция при условие, че Сицилия ще остане във владение на Арагон и че ще убеди братовчед си, Шарл Валоа, да се откаже от претенциите си за власт над Арагон, подкрепяни от папа Мартин IV. Композиторът Адам дьо ла Ал умира в Неапол.

1289 22 февруари: Папа става Николай IV. Шарл II (Куция) се среща с него в Риети, където папата го освобождава от обещанията, дадени от него на краля на Арагон и го коронясва за крал на Двете Сицилии. Папата отлъчва Алфонсо III; Шарл Валоа се подготвя да вземе Арагон, подкрепян от Кастилия. За пръв път в Европа, в Равена, се прилага печат с блокови елементи. 29 април: Кала'ун, халифът на Египет, завладява Триполи на брега на Мала Азия.

1290 Основан е Университетът в Лисабон. На 50 години умира кралят на Швеция Магнус Ладулус; наследен е от семгодишния си син Биргер III. В едно ислямско княжество, основано от Отман ал-Гази, вожд на селджуките, възниква Отоманският султанат. В Делхи от Фируз шах Ялал-уд-дин е основана династията Халджи, която отхвърля робския мюсюлмански династизъм. 8 юни: Беатриче Портирани де'Барди, Дантевата любима Беатриче, умира на 24 годишна възраст. 10 юли: Разбунтували се кумани убиват краля на Унгария Ласло IV. Негов следовник е по-възрастният му роднина, Андре III. 26 септември: Кралицата на Шотландия Маргарет, „Норвежката дева“, умира на седемгодишна възраст в Оркни, на път към мястото на бракосъчетание с шестгодишния Едуард Кернарвонски, един акт, който е можело да обедини короните на Англия и Шотландия: Предполага се, че е жертва на заговор. Започва първото междуцарствие в Шотландия. Кралят на Англия Едуард I предприема опити да поеме управлението на Шотландия. 27 септември: Земетресение в Чихли, Китай, убива 100 000 души. 1 ноември: Избиване на евреи в Йорк Кясъл.

🎨 Джовани Чимабуе: Възнесение Богородично
Уилям Торел: Гробницата на Елеонора Кастилска (бронз)

1291 15 юли: Кралят на Германия Рудолф I умира в Шпеер на 73 години; той не успява да осигури избирането на своя син Албрехт за наследник на трона. 1 август: Започва образуването на Швейцария чрез Лигата на трите горски кантона (Ури, Унтервалден и Швиц); лигата възниква за взаимна защита, но независимостта от Австрия не е декларирана. Армията на мамелюците завзема пристанището в Акр, слагайки край на християнската власт на Изток; ентусиазмът за кръстоносни походи в Европа е спаднал и рицарите от Ордена на Св. Йоан в Йерусалим се заселват в Кипър. Венецианците преместват пещите си за топене на стъкло на о-в Мурано от страх да не опожарят града си.

1292 5 май: Адолф от Насау е избран за крал на Германия. 17 ноември: Първото междуцарствие в Шотландия завършва; Джон Балиол, 43 годишен, се качва на трона, избран измежду 13 кандидати от краля на Англия Едуард I. 30 ноември: Джон Балиол е коронясан в Скоун, след като е положил васална клетва пред Едуард I. **Цар на България става Смилец.**

1293 Китайците изпращат експедиция, за да завземат Ява, но се провалят. Флоренция изключва от гилдиите си всеки, който не практикува активно някаква професия; това лишава благородническото съсловие от участие в градското управление и предизвиква разкол. Май: Англо-гасконска флота побеждава по-голяма норманско-френска флота близо до крайбрежието на Бретан. Кралят на Франция Филип IV анексира Гаскония и привиква Едуард I в двора си, с което предизвиква война между Англия и Франция. 20 май: Земетресение в Камакура в Япония убива 30 000 души.

Пиетро Кавалини: Мозайка (църквата Санта Чечилия да Трастевере, Рим)

1294 Роджър Бейкън, основателят на експерименталната наука, умира. Кралят на Англия Едуард I предприема серия от военни походи срещу Филип Френски, с намерение да превземе гасконските укрепления. В Табриз в Азербайджан се печатат хартиени пари с китайски и арабски знаци. Глад съсипва Англия. 12 февруари: Кубла хан, завоевателят и владетелят на голяма част от Азия, умира на 78 години, след като е царувал 35 години и е основал императорската династия Юан в Китай. Смъртта на негова любим син Дженжин и на жена му Чаби го е наскърбила и го е направила саможив. Погребан е в тайна гробница в планините Кентай. Великият хан, който е основал Пекин, бива наследен от своя внук Олжайту.

1295 В Лондон започва заседания един Парламент, основаващ се на принципа *Quod omnes tangit ab omnibus approbetur* (Нека това, което засяга всички, бъде одобрявано от всички). Кралят на Шотландия Джон Балиол пренебрегва призивите на Едуард I да се присъедини към него и вместо това сключва съюз с краля на Франция Филип IV, давайки повод на англичаните да нахлуят в Шотландия. Кралят на Кастилия Санчо умира на 37 години и е наследен от деветгодишния си син Фернандо IV. Марко Поло се завръща във Венеция след като е пътувал от 1275 г. до 1292 г. като пратеник на Кубла хан. В Италия произвеждат първите очила, които улесняват живота на учени и преписвачи.

Джовани Чимабуе: Мадоната със Св. Франциск
Майстор Оноре: Давид и Голиат; Молитвеник на Филип Русия

Мъките на ада (английски миракъл)

1296 Битката при Курцола: Победа на генуезците над венецианска флотилия. Генуезците пленяват 7 000 венецианци, сред тях и Марко Поло, който е командвал една от галерите; той е хвърлен в тъмница. Сицилианците избират своя владетел за крал (Фридрих II), след като той е отказал да предаде Сицилия на папата; Карлос II, крал на Неапол, напада Сицилия и започва шестгодишна война. Маринедите отнемат столицата на Мароко от берберите алмохади. Старият туркски владетел на Делхи, Ялал-уд-дин, е убит от своя племенник Ала-уд-дин, който узурпира трона. 10 юли: Джон Балиол абдикира. Кралят на Англия Едуард I взема управлението на Шотландия в свои ръце по време на второто междуцарствие в Шотландия; той също така, като символичен акт, премества Камъка на съдбата (символ на шотландската власт) от абатство Скоун в Уестминстърското абатство. Балиол е хвърлен в тъмница.

🎼 *Търновска църковно-певческа школа* **(прибл. от това време)**

1297 Ратификацията на Хартите утвърждава Английската Магна Харта от 1215 г. Английските барони, разгневени от загубата на Гаскон, и групи от средната класа, разгневени от вдигането на данъците, принуждават Едуард I да утвърди Великата харта и да се съгласи да не събира данъци без разрешение на Парламента. Големите моа (едра новозеландска птица, подобна на щрауса) в Нова Зеландия са на изчезване. 22 август: Едуард I отплава за Фландрия. 11 септември: Битката при Стърлинг Бридж: Шотландски войски, предвождани от Уилям Уолъс, разбиват англичаните. Бирманците стават васални на китайските монголи.

1298 Изобретяването на предачния стан революционизира текстилното производство. Джакопо де Вараджине, архиепископ на Генуа, умира на 68 години, след като е дописал своята хроника за Генуа до 1296 г. 2 юли: Битката при Голхайм край Вормс: Германският крал Адолф от Насау е свален и убит от собствените си принц-електори. На негово място идва съперникът му, Албрехт Австрийски, под името Албрехт I. 22 юли: Битката при Фалкърк: Войските на Едуард I разбиват шотландците на Уилям Уолъс, при което за пръв път е демонстрирано предимството на големия английски лък.

⚒ Алфонсо де Камбио: Палацо Векио, Флоренция (Италия)

📖 Якопо да Вораджине: *Златната легенда*

1299 Папа Бонифаций VIII убеждава краля на Англия Едуард I да освободи Джон Балиол и сина му Едуард от плен и да им позволи да се заселят във Франция. **Властта в България е узурпирана от татарина Чака.**

📖 Марко Поло: *Книга за чудесата на света*

1300

1300 В Монпелие е дестилирано първото бренди от професор Арно дьо Вилньов. Папството достига своя зенит: Папа Бонифаций VIII организира юбилей, който да отбележи началото на новия век (въпреки че той всъщност започва на следващата година): Огромните постъпления, събрани от „поклонническата индустрия“, са използвани за покоряването на Сицилия. Ханзата е укрепена чрез система от търговски договори между градовете на Балтийско море и устията на германските реки. 13 април: Роден е композиторът Гийом дьо Машо. 29 август: Във Флоренция на 45 години умира поетът Гуидо Кавалканти.

⚒ **Скалният „Аладжа манастир“ край Варна**
Църквата „Архангели Михаил и Гавраил“, Несебър

1301 Със смъртта на крал Ендре III в Унгария се слага край на династията

Арпад. Започва гражданска война. Отоманецът Осман разбива византийска армия при Вафеон.

Тронът за коронясване, Уестминстърско абатство (Великобритания)

1302 Черните гвелфи (нери) триумфират във Флоренция и прогонват белите гвелфи (бианки), сред които е и поетът Данте. Ета-Женерал (Националното събрание) на Франция е свикано за пръв път; представители на градовете се събират, за да изразят поддръжката си за крал Филип в борбата му срещу папата. 11 юли: Битката при Спур до Кутре във Фландрия: Ги дьо Дампиер повежда фламандски бюргери срещу французите и ги разгромява.

Дзао Менгфу: Водно селище

Жан дьо Пари: *De potestate regia et papali* (защита на кралската власт)

1303 Основан е университетът в Авиньон. Франция връща Гаскония на краля на Англия Едуард I. Филип Справедливия, френският крал, изпраща Гийьом дьо Ногаре да плени папа Бонифаций и да го доведе във Франция, за да бъде съден. 8 септември: Ногаре и Скиара Колона нахлуват в жилището на папата, намират папата в леглото му, заплашват го с убийство и го пленяват. Ногаре и Колона са принудени да бягат, но папата е отведен в Рим и задържан в дома на фамилията Орсини. Октомври: Унизен, папа Бонифаций умира във Ватикана.

Абатство Гластънбъри (възстановено и разширено) (Великобритания)

1304 Илхан Хазан, монголският владетел на Персия, умира и е наследен от брат си Уляйту. 18 годишният францискански мисионер Одерико да Порденоне тръгва по стъпките на Марко Поло на пътешествие до Китай. **Начало на нова война между България и Византия. Византийците търпят поражение при р. Скафида.**

Джото ди Бондоне: Капела ди Арена, Падуа (Италия)

1305 Раймон дьо Го е избран за папа под името Климент V. Кралят на Полша Венцеслав II абдикира и умира на 34 години; наследен е от сина си Венцеслав III. 3 август: Шотландският патриот и пълководец Уилям Уолъс е изненадан през нощта в леглото си от сър Джон Ментайт и 60 души, които го арестуват. Устроен му е показен процес. Уолъс се защитава, че не е предател, защото не е поданик на Английската корона. 23 август: Уолъс е екзекутиран в Лондон.

Джото ди Бондоне: Животът на Христос; Страшният съд; Пиета
Джовани Пизано: Мадоната и Младенеца (скулптура)

Пиетро Кресченци: *Opus ruralium commodorum* (труд по земеделие)

1306 Убийството на 17 годишния бохемски крал Венцеслав III довежда до междуцарствие. Венцеслав е наследен в Полша от предишния крал на княжеството на Велика Полша, Владислав IV. Рицарите на Св. Йоан от

Йерусалим купуват Родос. Франция арестува и прогонва своите евреи, като отнема имуществото им. Англия също изгонва 100 000 евреи.

Джото ди Бондоне: Оплакването на Иисус; Влизането на Иисус в Йерусалим

1307 Кралят на Франция Филип IV заграбва имуществото на рицарите тамплиери, които са превърнали своя орден в държава в държавата. Роже ди Флор, германски войник-авантюрист, повежда 6000 каталански наемници на щурм срещу Константинопол; щурмът се проваля и Роже е убит по поръчка на император Андроник II и на неговия син и съимператор Михаил IX. 7 юли: Кралят на Англия Едуард I умира в Бург-он-Сандс близо до Карлайл по време на нощен поход срещу Робърт Брус в Шотландия. 8 юли: Едуард I е наследен от сина си Едуард II. Пиърс Гейвстон, преди това изгонен от Едуард I, е върнат от Едуард и създава графството Корнуол.

Данте Алигиери: *Божествена комедия* (Включваща *Inferno, Purgatorio и Paradiso* – труд, започнат по време на неговото въображаемо „пътешествие" из ада, чистилището и рая в 1300 г.)

1308 Във Франция се увеличават атаките срещу рицарите – тамплиери. С одобрението на папа Климент V са използвани мъчения за изтръгване на уличаващи признания. 10 януари: Тамплиерите в Британия са подложени на натиск. 25 януари: Кралят на Англия Едуард II се оженва за Изабела, дъщерята на френския крал Филип IV; докато Едуард пребивава във Франция, граф Корнуолски е регент. 25 февруари: Коронация на Едуард II. Март:В Парламента английските графове изискват от краля да изгони Гейвстон, който заминава за Ирландия. 1 май: Албрехт I Австрийски отхвърля претенциите на своя племенник Джон за наследствените му владения; Албрехт е убит по поръчка на 18 годишния Джон и е наследен от графа на Люксембург, Хайнрих VII.

1309 Робърт Брус свиква своя пръв Парламент в катедралата Сейнт Андрюс в Шотландия. 9 март: Започва „Вавилонското изгнание" на папството: Климент V премества папския си двор в Авиньон по молба на неговия пръв приятел Филип Френски.

Палатът на дожите, Венеция (започнат) (Италия)

Йоан Кукузел: *Полиелей (прослава) на българката*

1310 Английският Парламент назначава *лордовете – постановители* (21 перове) с цел да реформират кралския двор – нов опит за ограничаване властта на Гейвстон. Венеция учредява своя Съвет на Десетте, които да управляват града.

1311 Под предводителството на Робърт Брус шотландците извършват набези по границите с Англия. Английският Парламент постановява, че за всяко назначение от страна на краля е необходимо съгласието на бароните.

Катедралата Нотр Дам, Реймс (завършена) (Франция)

Джовани Пизано: Амвонът, Катедралата в Пиза (завършен) (Италия)
Дучо ди Буонисеня: Влизането на Иисус в Йерусалим

1312 Рицарите тамплиери са прогонени от Франция. Пиърс Гейвстон, фаворитът на Едуард II, е отвлечен от граф Уоруик и е убит; Едуард II е принуден да остане в сянка и да остави лордовете – постановители да управляват. Съгласно договора от Виена Лион е включен в пределите на Франция. Френски моряци отново откриват Канарските острови. Армията на Ала-уд-дин завладява Декан в Индия.

1313 Април: Умира Джон Балиол, бившият крал на Шотландия. 24 август: На 44 години в Сиена умира Свещеният римски император Хайнрих VII. Ханс, племенникът на Албрехт I Австрийски, е убит заради това, че е убил чичо си.

Данте Алигиери: *De Monarchia* (За монархията)

Филип дьо Витри: *Garrit Gallus – in Nova* (първите известни в историята на музиката сборници с мотети)

1314 Март: Жак дьо Мол, 71 годишният Велик магистър на френските рицари-тамплиери, е изправен пред Инквизицията в Париж, обявен е за виновен в ерес и е изгорен на кладата. 24 юни: Битката при Бенъкбърн – армията на Робърт Брус разгромява далеч по-многочислената армия на Едуард II. С голяма мъка Едуард успява да се измъкне от бойното поле и отплава за Беруик; независимостта на Шотландия е осигурена. 25 ноември: Лудвиг Баварски е коронясан за крал на Германия в Аахен. Противник на Лудвиг е херцогът на Австрия Фридрих, който е избран от малцинство избиратели, но започва продължителна война с Лудвиг. 29 ноември: Кралят на Франция Филип IV умира на 69 години и е наследен от 25 годишния Жан Наварски, крал на Навара от 1305 г. насам; той управлява кратко под името Луи X Френски.

Катедралата Сейнт Пол, Лондон (завършена) (Великобритания)

1315 Глад поразява големи региони в Западна Европа и продължава през следващите три години. Италианският хирург Мондино де Луци провежда първата публична научна дисекция на човешко тяло.

Джовани Пизано: Мадоната (мраморна статуя) в катедралата Прато

1316 Литовският княз Витен умира и е наследен от брат си Гедимин. До голяма степен властта се контролира от Тевтонските рицари и Ливонските рицари на меча. Доминикански монаси са изпратени в Етиопия от папа Йоан XXII, за да намерят легендарния християнски крал Йоан Престер (митичен християнски владетел на Изток, защитник на християнството срещу попълзновенията на исляма). 5 юли: Кралят на Франция Луи X умира внезапно на 26 години; наследява го 22 годишният му брат Филип V.

1317 Във Франция са приети Салическите закони, които забраняват жени да наследяват трона.

1318 Армията на султана от Делхи завладява кралството на Махараштра в централен Декан. На 68 години умира немският поет Хайнрих Фрауенлоб фон Майсен; той е основал училище за майстерзингери в Майнц и неговото прозвище Фрауенлоб (възхвала на дамите) е възникнало, защото е предпочитал да използва думата „фрау“ (жена; дама) вместо „вайб“ (съпруга). Шотландците завземат Беруик и заплашват да завладеят цяла Англия.

1319 Договор за примирие между Шотландия и Англия.

1320 Договорът от Париж прекратява конфликта между Франция и Фландрия, която запазва своята независимост. Кралят на Полша Владислав IV най-после е коронясан, 14 години след като е получил властта. Туркът шах Гхиас-уд-дин Туглак основава династията Туглак в Западна Индия; под името Харзи хан той премества столицата си на 6 км източно от Делхи в новата столица Туглакабад. 6 април: Декларацията на Шотландския парламент от Арброут утвърждава шотландската независимост от Англия. Хюго Деспенсер и неговият син стават фаворити в двора на крал Едуард II.

🎨 Пиетро Кавалини: Фрески в църквата Санта Мария Донареджина

📖 „Бисерният поет“: *Сър Гауайн и Зеленият рицар*

🎼 Филип дьо Витри: *Ars nova musicae* (Новото изкуство на музиката)

1321 **За кратко на българския престол се възцарява Георги II Тертер.** Основан е университетът във Флоренция. В Париж е основано „Братството на менестрелите“ (градски музиканти, съчиняващи светска музика и съпровождащи рицарите). Януари: Фамилията Деспенсер защитава своите замъци. Април: В Англия избухва гражданска война. 24 май: Граф Ланкастър свиква събрание на главните барони от Северна Англия; те обещават да действат заедно, за да запазят мира и защитят кралството. 19 август: Парламентът формално съди фамилията Деспенсер и ги осъжда на пълна конфискация и изгнание. 14 септември: На 56 годишна възраст, след 20 годишно изгнание от Флоренция, в Равена умира Данте Алигиери.

📖 Данте Алигиери: *За народното красноречие* (недовършено изследване на италианския народен език)

1322 Умира на 68 години големият китайски художник и калиграф Чжао Менфу. Срокът на англо-шотландския мирен договор е изтекъл и шотландците прекосяват границата, за да нахлуят в Англия чак до Престън. 2 януари: Кралят на Франция Филип V умира на 28 години в Лоншан; наследен е от брат си Шарл IV. 16 март: Едуард II побеждава своите противници при Бороубридж. 22 март: Едуард II заповядва графът на

Ланкастър да бъде екзекутиран в Понтефракт по съкратената процедура (т.е. без формален съд). Това е първият случай в Англия, когато е произнесена сумарна (т.е. без съд) смъртна присъда и конфискация за предателство над един пер на кралството. Едуард II прави Хюго льо Деспенсер граф на Уинчестер. 28 септември: Битката при Мюлдорф: Германският крал Лудвиг IV побеждава и Фридрих, херцогът на Австрия, е взет в плен.

Алън от Уолсингхем: Осмоъгълен купол, катедралата в Ели (Великобритания)

1323 Папа Йоан XXII канонизира Тома Аквински за светец. 30 май: Договорът от Нортхямптън признава претенциите на Робърт Брус за трона на Шотландия. **Цар на България става Михаил Шишман.**

1324 Императорът на Япония Годайго прави напразен опит да си възвърне властта от регента Тататоки Ходжо. Годайго е предаден, но отрича всичко.

Катедралата в Йорк (завършена) (Великобритания)

Марсилий Падуански и Йоан Янденски: *Defensor Pacis* (трактат срещу светската власт на папата)

1325 Амир Хузрау, писател, композитор и поет на шестима султани на Делхи, умира на 95 годишна възраст; той се е прославил като „Папагалът на Индия". Кралица Изабела, съпругата на английския крал Едуард II, отива във Франция под предлог, че ще урежда брака на своя син, 12 годишния Едуард, с 11 годишната Филипа от Ено. Озовала се там, тя отказва да се върне в двора на Едуард, освен ако той не се отърве от фамилията Деспенсер. Кралят на Германия Лудвиг Баварски приема херцога на Австрия за свой сърегент, но общото управление се проваля. Гияз-уд-дин Туглак, султанът на Делхи, е убит и наследен от своя син, Мохамед Туглак. В Централна Америка възниква империята на ацтеките, като кулминация на едно историческо развитие, включващо еволюцията на културите на олмеките, Теутиуакан и толтеките.

1326 Бруса, столицата на Витиния в Мала Азия, се предава на отоманската армия след деветгодишна обсада. На 67 годишна възраст умира първият отомански емир Осман I, на негово място емир става Орхан I. 25 септември: Принц Едуард, синът на английския крал Едуард II, е провъзгласен за *протектор* (пазител) на кралството. 16 ноември: Доверени лица на Изабела пленяват Едуард II и го затварят в замъка Кенилуърт.

1327 Договорът от Корбейл възстановява „стария съюз" между Шотландия и Франция. Голяма част от град Мюнхен е унищожена от пожар. 13 януари: Група епископи и магнати (едри земевладелци) полагат клетва в Гилдхол в Лондон, че ще поддържат каузата на кралицата. 15 януари: Архиепископът на Кентърбъри провъзгласява в Уестминстър хол, че кралят е свален. 16 януари: Кралят на Англия Едуард II е задържан като пленник. 20 януари: Едуард II се съгласява да абдикира. 25 януари: Едуард III, синът на Едуард II, става крал на Англия. Март: Майстер Екхарт, немски доминиканец – мистик, умира в Авиньон. 21 септември: Бившият крал на Англия Едуард II тайно е убит в замъка Беркели по поръчка на Роджър Мортимър.

1328 17 януари: Кралят на Германия Лудвиг Баварски е коронясан за Свещен римски император от Скиара Колона в Рим, след като е наложил на Пиза да се предаде. Императорът обявява свалянето на папата и организира експедиция срещу Робер Неаполски, съюзника на папата. 24 януари: Кралят на Англия Едуард III се оженва за Филипа от Ено. 1 февруари: Кралят на Франция Шарл IV умира на 33 години; смъртта му бележи края на прякото наследяване на короната от времето на Шарлеман (Карл Велики). Шарл е наследен от своя братовчед Филип VI (династията Валоа).

1329 Кралят на Англия Едуард III преминава Ламанша, на път за Амиен, където трябва да плати данък на краля на Франция Филип. 7 юни: Робърт Брус, кралят на Шотландия, умира от проказа в замъка Кардос и е наследен от петгодишния си син Дейвид II.

1330 Хабсбургите признават Лудвиг IV Баварски за Свещен римски император след смъртта на Фридрих Австрийски. Уилям от Окам, английски учен и философ, отправя апел към учените от естествените и хуманитарните науки да предпочитат простите решения винаги, когато това е възможно; неговият призив става известен като „бръсначът на Окам“. 15 юни: Роден е Едуард от Уудсток, Черния принц. **28 юли: Българите търпят разгром от сърбите при Велбъжд. В битката загива българският цар. За кратко на престола в Търново се възкачва Иван Стефан.** 19 октомври: 18 годишният Едуард III влиза в замъка Нотингам през подземен проход, изненадва и арестува Роджър Мортимър. 20 октомври: Едуард III поема юздите на управлението в Англия, като за пръв път, откакто е взел трона, започва да царува еднолично. Едуард задържа майка си Изабела в плен в замъка Райзинг в Норфолк до края на живота ѝ. 29 ноември: Едуард III обесва Мортимър като предател в Тайбърн.
👁 Конна статуя на Канале Гранде дела Скала, Верона (Италия)

1331 Японският император Годайго подновява своите усилия – отново без резултат – да си възвърне властта от своя регент Ходжо. Ходжо го пленява и го изпраща в изгнание на о-в Оки: В Япония започва гражданска война. Сръбският крал Стефан Душан IV сваля от власт своя баща Душан III, който след това е убит. **Цар на България става Иван Александър. България и Сърбия сключват мирен договор, скрепен с брака на крал Стефан Душан и сестрата на Иван Александър.** 24 септември: Едуард Балиол е коронясан в Скоун за крал на Шотландия.

1332 Датският крал Кристофер II е принуден от Гетхард, граф на Холщайн да абдикира и започва осемгодишен период на анархия. Люцерн се присъединява към трите швейцарски горски района (Ури, Унтервалден и Швиц) в Хелветската конфедерация. Евос-Татевос основава монашеско движение в Етиопия. **18 юли: Византийците търпят разгром от българите при с. Русокастро, Бургаско.** 27 септември: Битката при Пловце – тевтонските рицари са разгромени от полска армия, предвождана от Владислав IV Локиетек.

1333 Март: Кралят на Полша Владислав IV умира на 72 години, наследен е от сина си Казимир III, 23 годишен. 5 юли: Японският император Годайго се спасява от изгнанието и си спечелва поддръжката на Такауджи Ашикага. Регентът Такатоки Ходжо е обсаден в Камакура от военачалника Йошисада Нити и се самоубива; Годайго си възвръща властта от шогуната и започва да възстановява императорските дворци. 19 юли: Битката при хълма Халидън – шотландската армия е разгромена от Едуард III, който за пръв път демонстрира пълните възможности на английския голям лък по време на битка. Кралят на Англия Едуард III поддържа каузата на Едуард Балиол и го поставя на шотландския трон. Черната смърт (бубонната чума) се появява в Китай. Композиторът Гийом дьо Машо става каноник на Реймс..

Мартини: Благовещение

1334 Мохамед Туглак, император на Могал, посреща гостоприемно мавританския пътешественик ибн-Батута с щедри подаръци, надявайки се той да му помогне да завладее света. Казимир III, новият крал на Полша, окуражава евреите да се преместят в Полша, като им дава привилегията да бъдат банкери и събирачи на данъци. 4 декември: Папа Йоан XXII умира в Авиньон на 85 години; папският трон е наследен от Жак Фурние, който ще служи като папа Бенедикт XII.

Джото ди Бондоне: Кампаниле, Флоренция

Тадео Гади: Мадоната и Младенецът, със светци и библейски сцени

1335 Византийският император Андроник II завладява Тесалия. Съгласно договора от Тренчин Казимир III Полски оттегля претенциите си към Бохемия. В Япония кланът Ходжо събира войски с намерение да свали Годайго през юли. Август: Пълководецът Такауджи Ашикага помага на Годайго да победи Ходжо.

Хрельовата кула в Рилския манастир

1336 Кръстоносна армада на Филип IV Френски се появява в Ламанша и между англичани и французи се разиграва морска битка. 37 годишен умира кралят на Арагон Алфонсо IV, негов наследник е 17 годишният му син Педро IV. Войска от Родос и Наксос завладява о-в Лесбос. Януари: Японският пълководец Такауджи Ашикага сваля император Годайго и сина му Моринага и поставя на трона нов император, с което поставя началото на периода Ашикага, в който ще доминират независимите феодални владетели. В Южна Индия е основано индуисткото кралство на Вижаянагар.

🎨 Андреа Пизано: Бронзовите порти на Баптистерията, Флоренция (завършени)

1337 Мохамед бин Туглак, султанът на Делхи, наказва своите поданици, заплашили го с бунт. Той напълно опразва Делхи и принуждава жителите му да се преместят в Даулатабад, на 800 км южно от него, където султанът – император е построил нова столица. 8 януари: Във Флоренция умира на 69 години Джото ди Бондоне. Започва Стогодишната война между Англия и Франция със слуховете, че е видян френски флот, готвещ се да отплава за Шотландия. 7 октомври: Едуард III поставя под съмнение легитимността на френския крал Филип и изявява претенции за трона на Франция; Едуард III нарежда на Филип да се покори и дава да се разбере, че не е готов на компромиси. Декември: По молба на папските пратеници Едуард III се съгласява да отложи войната срещу французите до март следващата година.

1338 Основан е университетът в Пиза. Декрет, приет на конференцията във Франкфурт, постановява, че принц-електорите могат да избират император без папска намеса, с което отделят Свещената римска империя от папството. Кралят на Англия Едуард III си спечелва поддръжката на Свещения римски император Лудвиг IV, който в Съюза от Кобленц признава правото на Едуард върху френската корона, както и върху английската корона. 6 май: След френски щурм срещу Портсмут и о-в Уайт Едуард прекратява примирието и Стогодишната война започва.

1339 Венеция завладява Тревизо, с което спечелва своето първо континентално владение. Едуард III нахлува във Франция за пръв път, но без успех.

📖 Китабатаке Чикафуза: *Джинно-Шотоки* (история на Япония)

1340 Периодът на анархия в Дания завършва с убийството на Герхард, графа на Холщайн; Валдемар IV, по-младият син на Кристофер II, се възкачва на датския трон. Флорентинските банкери, финансиращи войната на Едуард III с Франция, искат и получават като допълнителен гарант архиепископа на Кентърбъри; Банковата къща Перуджи определя непоносима лихва. Пътници по търговските пътища за и от Китай донасят родени върху плъхове бълхи и кърлежи, които ще разпространят *Черната смърт* (бубонната чума). 26 януари: При Гент във Фландрия Едуард III Английски тържествено получава инсигнии и титлата крал на Франция, главно за да уреди положението на фламандските градове, които са се присъединили към английската кауза. 24 юни: Флотът на Едуард III разбива много по-големия флот на французите. По-голямата част от сражението се води ръкопашно, като бойците преминават от бойницата на единия кораб – на друг. Септември: Едуард се съгласява на едногодишно примирие с французите. 30 ноември: Едуард III се връща в Англия. Роден е бъдещият поет Джефри Чосър.

🎨 Псалтирът от Лутрел
Амброджо Лоренцети: Доброто управление в града

Пеголоти: *Наръчник на търговеца* (първият труд по счетоводство в света)

1341 Във Франция е наложен първият *сòлен данък*, за да бъдат покрити разходите за войната с Англия. 15 юни: След смъртта на 45 годишния Анроник III във Византийската империя избухва гражданска война; Йоан Кантакузин се самообявява за император в Тракия. Зилотите (фанатици) се стичат към Йоан Кантакузин и се обявяват срещу Ана Савойска, която управлява като регент от името на сина си Йоан V.

Имението Пеншърст, Кент (Великобритания)

1342 Зилотите, поддържащи Йоан Кантакузин, успяват да създадат една почти независима държава. Кралят на Унгария Карл I умира и е наследен от сина си Лайош.

Пиетро Лоренцети: Рождество Богородично
Богородица Елеуса (икона от манастира •Богородица Елеуса“, Несебър)

1343 Банковата къща Перуджи във Флоренция фалира, след като Едуард III не изпълнява задълженията си; банкерите не успяват да си върнат кредита, въпреки добре обмислените защитни мерки, които са взели. Черната смърт поразява татарите, щурмуващи някакви генуезки търговци, които се завръщат от Китай; последните умишлено заразяват нападателите си с чумата, като изхвърлят от стените на търговското укрепление в Калла труповете на умрели от чума. Някои от търговците умират по пътя за дома; други донасят болестта в Константинопол, Венеция и Генуа. **Родопският феодал Момчил обособява свое самостоятелно владение в България.**

Уилям Окам: *Диалози* (препоръчва отделянето на църквата от държавата)

1344 Алфонсо XI, крал на Кастилия, отнема южното пристанище на Алгесирас от испанските маври. Художникът от Сиена Симоне Мартини умира в папския двор. В Китай Жълтата река излиза от бреговете си и наводнява 17 града и 89 кв. км земеделска земя. След спадането на наводнението реката тръгва по нов курс и императорът заповядва тя да бъде върната в първоначалното си русло; 150 000 души са принудени да дават повинност в това огромно хидроинженерно начинание. Престижът на флорентинските банки спада след фалита на банковата къща Барди. Във Флоренция избухва гражданска война и общинското управление е възстановено под олигархичната власт на влиятелни търговци. За пръв път се използва изразът *Ханза* за конфедерацията на балтийските търговци.

1345 В отговор на призив за помощ от Йоан Кантакузин отоманците-турци за пръв път се прехвърлят в Европа: Гражданската война във Византийската империя продължава. **7 юли: Момчил загива в ожесточена битка срещу обединените сили на византийци и турци пред стените на родопската крепост Перитеорион.** Якоб ван Артевелде е убит в

Гент от тълпа, разбунтувала се срещу неговата диктатура; тогава Фландрия се оттегля от войната между Англия и Франция. Ацтеките построяват забележителен нов град на един блатист остров в Голямото езеро в Мексико: Основаването на града, наречен Теночтитлан, бележи края на двувековното номадство на ацтеките из мексиканските низини. Във Флоренция се извършва първата социална революция – занаятчиите (промишлен пролетариат) се опитват да отхвърлят олигархията. **Стефан Душан, крал на Сърбия, след като завзема Серес и Вер, се обявява за император на сърби, гърци, българи и албанци.**

Катедралата Нотр Дам, Париж (завършена)
Ацтекски архитекти: Градът Теночтитлан (Мексико)
Понте Векио, Флоренция (завършен, заместил по-стар мост, отнесен от прелялата в 1333 г. р. Арно)

Миниатюри в българския превод на Манасиевата летопис

Франческо Петрарка: *За самотата*
***Летопис на Константин Манасий* (превод от гръцки)**

1346 Силно земетресение разтърсва Константинопол. Шах Мирза основава мюсюлманска династия в Кашмир. Френското Ета-Женерал (Национално събрание, включващо представители на трите съсловия – аристокрация, духовенство и гражданство) отказва да продължава да плаща военни данъци на Филип VI. Юли: Кралят на Англия Едуард III повежда армията си на втора кампания във Франция. 26 август: Битката при Креси – тя утвърждава Англия като голяма военна сила. Армия от тежко въоръжени пехотинци и стрелци унищожава френска армия от тежко снаряжени конници. 1542 френски рицари са избити, докато английските загуби възлизат само на 50 души. Слепият Жан Люксембургски, владетел на Бохемия, е убит при Креси и е наследен от 30 годишния си син Шарл I. 4 септември: Едуард III и неговата армия предприемат обсадата на Кале. Битката при Невилс Крос: Шотландците използват отсъствието на Едуард, нахлуват в Северна Англия и са отблъснати край Дърхем. Кралят на Шотландия Дейвид II е пленен и се иска откуп за него. 26 ноември: Карл I е коронясан в Бон за крал на Германия и се подготвя да нападне Свещения римски император Лудвиг IV в Бавария.

1347 Бахман шах основава независим индийски султанат, разположен в Бихар, Гулбарга и Биджапур на платото Декан. Жана I, кралица на Двете Сицилии и графиня на Прованс, открива в Авиньон публичен дом с намерение да намали разпространението на болести, предавани по полов път; *„Кралицата нарежда, щото всяка събота жените да бъдат преглеждани поотделно; и ако някои от тях са прихванали болест от своето проституиране, то те да бъдат отделяни от останалите, поради опасение да не би младежите, които се сношават с тях, да се заразят от тяхното неразположение“*. Гражданската война във Византийската империя приключва с победата на Йоан Кантакузин: Той се възцарява под името Йоан VI, номинално като съимператор на своя доверeник Йоан V. Май: Плутокрацията в Рим е отхвърлена от Кола ди Риенцо. Той предвожда процесия до Капитолия, облечен в пълно бойно снаряжение и събралата се тълпа му дава неограничена власт. Риенцо налага суров режим, окуражен от поета Петрарка. Юли: Риенцо провъзгласява суверенитета на римския народ над империята. 4 август: Кале се предава на аглинчаните. Кралят на Англия Едуард III отпразнува успешното приключване на обсадата, като взема за свои слуги шестима от най-изтъкнатите граждани („гражданите на Кале“), чийто живот е пощадил единствено благодарение на молбите на своята съпруга. Кале става английска колония. Риенцо оскърбява папа Климент VI, като му предлага да основе нова Римска империя, основаваща се на волята на народа и папата изпраща свой легат да свали Риенцо и да го изправи пред съд. Септември: Обявено е примирие между Англия и Франция. 11 октомври: Свещеният римски император Лудвиг IV Баварски умира на 60 годишна възраст по време на лов на мечка край Мюнхен; Карл Люксембургски остава неоспорван владетел на Германия. Ноéмври: Риенцо е анатемосан от папата като езичник, еретик и престъпник, но Риенцо разчита на своя съюзник Лайош Унгарски и се отдава на пирове и суетни занимания. Декември: Риенцо усеща заплаха, абдикира и напуска Рим.

1348 Черната смърт се разпространява из Южна Европа, като достига до Флоренция през април, Франция през юни и Англия през юли. За разпространението на Черната смърт са обвинени евреите, които уж заразявали кладенци. Преследват се евреи най-напред в Чилон, после в Базел и във Фрайбург, където те са натъпкани в сгради и изгорени живи. В Страсбург 2000 евреи са обесени в еврейските гробища. Папа Климент VI заявява (на два пъти), че евреите са невинни, но преследването им продължава; хиляди евреи емигрират в Полша и Русия, където биват посрещнати с много по-голяма търпимост. Основан е университетът в Прага. В Англия настъпва трето по ред безплодно лято; жътвата е бедна и гладът прави населението още по-уязвимо на болестта.

1349 Умира персийският владетел Илхан Нуширван, с което приключва монголската династия. Черната смърт стига до Полша; тя е унищожила повече от една трета от населението на Англия. Шотландска армия нахлува в Англия и донася чумата обратно в Шотландия. Папа Климент VI отлъчва флагелантите (религиозно движение на „самобичуващи се“ фанатици), които отново са се появили като силно революционно движение против евреите, богатите и Църквата; много от тях са изгорени живи, обезглавени или обесени. Композиторът Гийьом дьо Машо постъпва на служба при краля на Навара Шарл.

1350 Черната смърт се разпространява в Шотландия и Уелс. Карл IV обявява Прага за имперска столица на Свещената римска империя, като част от своя план да превърне града в „Северен Рим“. 27 март: Алфонсо XI Кастилски умира от чумата на 38 годишна възраст, докато обсажда Гибралтар, последния град в Испания, останал мюсюлманско владение;

Алфонсо е наследен от 16 годишния си син Педро. Юли: Укриващият се до този момент Кола ди Риенцо се появява отново, пристига в Прага, обявява се против светската власт на папата и иска Карл IV да освободи Италия от нейния потисник. Карл IV затваря Риенцо в Раудниц.

Строителство на Карл IV: Катедралата Св. Вит, Прага (възстановена) (Република Чехия)
Бабини Видини кули, Видин

Ацтекски майстори: Череп, изработен от кристал (прибл. от това време)
Албум на Завоевателя (Султан Мохамед II)

1351 Във Франция е основан Орденът на Звездата. Флоренция влиза във война с Милано, след като Джовани Висконти, архиепископът на Милано, се опитва да наложи контрол над Тоскания. Цюрих се присъединява към Швейцарската конфедерация. Черната смърт, съчетана със Стогодишната война, предизвиква икономическа и социална криза в Англия; *Статутът на работниците*, който фиксира работническите заплати, е в ущърб на работната сила.

1352 Големият арабски пътешественик и географ Ибн Батута пристига в Мали. Той намира западноафриканската кухня за отвратителна, но иначе регионът му харесва: „негрите се отвращават от несправедливостта и не изпитват сексуална ревност“. Гларис (Гларюс) се присъединява към Швейцарската конфедерация. Черната смърт достига Москва. Кола ди Риенцо е съден от трима кардинали в Авиньон и е осъден на смърт. 6 декември: Папа Климент VI умира и е наследен от папа Инокентий VI, който опрощава и освобождава Риенцо.

1353 Берн се присъединява към Швейцарската конфедерация.

Джовани Бокачо: *Декамерон* (завършен; публикуван в 1419 г.)

1354 **Отомански войски завземат Галиполския полуостров и продължават похода си в Тракия.** Битката при Сапиенца: Генуезците разбиват венецианците, които загубват своя флот. Джовани Висконти от Милано умира и е наследен от двамата си племенника. След прекъсване поради Черната смърт (чумата), Англия възобновява Стогодишната война с Франция. Кола ди Риенцо получава от папа Инокентий VI титлата сенатор и е изпратен в Рим, придружен от папския легат кардинал Алборноз. Август: Риенцо влиза в Рим под неистовите приветствия на тълпата и е възстановен на поста му трибун. 8 октомври: В Рим избухва бунт. Риенцо се опитва да говори пред тълпата, но без полза; той е убит, докато се е опитвал да се измъкне, предрешен като жена.

Палатът Алхамбра, Гранада (завършен) (Испания)
Земенски манастир „Св. Йоан Богослов“

1355 Чиан-нин (Нанцзин) е завладян от Цю Янчжан, 27 годишен монах, повел въстание против монголската доминация в Китай. **Сключен е съюз**

между България и императрицата-регентка Ана Савойска срещу узурпатора Йоан Кантакузин. Йоан Кантакузин е прогонен от Константинопол; той се оттегля в манастир и е наследен от Йоан V Палеолог. Матео Висконти от Милано е убит от братята си Галеацо и Бернабо, които управляват в Павия и Милано. Етиен Марсел, най-богатият човек в Париж, убеждава Ета-Женерал в Лангедок и Лангдоил (двете части на Франция, южно и северно от р. Лоара) да принудят Жан II да се съветва със съсловията, преди да налага ново данъчно бреме, както и да допусне комисия от съсловията да контролира събирането на данъци; кралят придумва Ета-Женерал да отложи това решение. Кралят на Португалия Афонсо IV е убил любовницата на сина си, за да не установят нейните братя контрол над властта. Педро заявява, че убитата Инес е била негова жена и обсажда Опорто.

🎨 Тадео Гади: Мадоната и Младенецът, с ангели

1356 Корея е обхваната от безредици. Кралете Корио са превърнати в почти пълни сателити на монголската имперска фамилия. Те успешно инсценират народно въстание срещу монголите, но властта им се оказва зависима от престижа на монголите и те не са в състояние да укротят своите васали; тези васали са подтикнати от японски пирати да предизвикват хаос. 18 септември: Посредничеството на кардинал Талейран между Хенри Ланкастърски и краля на Франция Жан се проваля. 19 септември: Битката при Поатие – френската армия е разгромена от англичаните, предвождани от Черния принц, който отвежда френския крал като свой пленник и се връща в Англия с крал Жан и огромна свита от френски аристократи, за да поиска откуп. Властта във Франция е оставена под регентството на дофина, 18 годишния Шарл, който не е в състояние да възстанови гражданския ред след изтощителната битка.

🎨 **Миниатюрите в Томичовия псалтир**

1357 Търговците от Париж се разбунтуват срещу дофина и свикват Ета-Женерал под лидерството на Етиен Марсел; членовете на Събранието приемат реформи, включващи облекчения за бедните и по-чести събрания на съсловията. Великият ордонанс (декрет), приет от съсловията, определя комитет, който да контролира събирането и разходването на данъците. Етиен Марсел сключва съюз с Шарл (Лошия) от Навара, който дискредитира Ета-Женерал и го разделя на фракции. Дофинът се противопоставя на този съюз, напуска Париж и сформира своя коалиция срещу Ета-Женерал. 20 май: Кралят на Португалия Афонсо IV умира, тронът му е наследен от сина му Педро I. Умира кралица Изабела, вдовицата на Едуард II.

1358 22 февруари: Етиен Марсел нахлува със сила в Палата на дофина в Париж; маршалите на Нормандия и Шампан са убити в присъствието на дофина. Май: Френските селяни се надигат яростно в отговор на тежките данъци, наложени, за да се събере откупът за крал Жан и за останалите аристократи, откарани като пленници в Англия. Юни: Въстанието на френските селяни е потушено безмилостно с английска помощ. 31 юли:

Шарл Лошия от Навара приближава Париж и печели поддръжката на Етиен Марсел, който обаче е убит.

1359 Едуард III предприема последната си експедиция във Франция. Във Фландрия революционери с червени шапки на главите си щурмуват Брюж, опитвайки се да свалят патрицианското управление. Иван II, княз на Москва, умира и е наследен от деветгодишния си син Дмитрий Донской.

Джото ди Бондоне и други: Кампаниле, Флоренция (завършен)

1360 С договора от Бретини (близо до Шартр във Франция) приключва първият етап от Стогодишната война. Едуард III получава големи териториални придобивки от Франция и изглежда удовлетворен от споразумението. Кралят на Франция Жан II трябва да бъде освободен срещу откуп от 3 милиона златни крони – огромна за времето сума. Крал Жан се връща във Франция, оставяйки в Англия трима свои синове за заложници: Той не може да събере откупа и е върнат в Англия. Отоманският султан Орхан умира на 71 години и на трона се възкачва най-големият му син, Мурад I. Издадена е заповед английските работници, които искат заплати над равнищата, установени през 1351 г., да бъдат хвърляни в затвора. Ханзата се разраства до 52 града.

Килифаревски манастир

Вазите Ганиер-Фонтил, произведени в Китай и колекционирани от няколко поколения европейски аристократи

Битолски триод **(български песнопения, нотирани с ексфонетични знаци)**

1361 Кралят на Дания Валдемар IV повежда война срещу Ханзата. Херцогството на Бургундия става владение на френския крал Жан II: След две години той ще го даде на сина си Филип. Мурад I превзема Адрианопол (Одрин), който става отоманска столица. Черната смърт отново избухва в Англия, Франция и Полша, отнемайки живота на много деца.

1362 Английският език става езикът на защитата и съда в съдилищата на Англия; в документацията все още се използва френски. Норвежкият крал Ериксон Велики изпраща експедиция да потърси колонистите, които не са успели да достигнат Гренландия; търсачите проникват в един залив, който би могъл да е заливът Хъдсън.

Папският дворец, Авиньон (завършен) (Франция)

Уилям Ленглънд: *Видението на Уилям*

1363 Кралят на Дания Валдемар IV принуждава Ханзата да приеме мир и да ограничи своите привилегии. Кралят на Швеция Магнус II абдикира под натиск и е сменен от Алберт Мекленбургски.

1364 Основани са университетите в Краков и Виена. 8 април: Кралят на Франция Жан II умира на 45 години. Той е бил пленник в Англия повечето време след пленяването си при Поатие през 1356 г. Тялото му е изпратено у дома и той е наследен от 27 годишния си син Шарл V. **Военни действия между България и Византия за черноморските пристанища Месемврия и Анхиало.**

🎼 Гийом дьо Машо: *Меса* (по повод коронацията на Шарл V)
Франческо Ландино: *Мадригали и балади* (композиторът-органист получава лавров венец във Флоренция за цялостното си творчество)

1365 12 април: Договорът от Геранд. Френската феодална фамилия Блоа отстъпва правата си в полза на Бретан. **Българската крепост Видин е превзета от унгарците.**

🎨 Ни Зан: Есенен пейзаж

📖 **Патриарх Калист: *Житие на Теодосий Търновски***

1366 **Амедей Савойски повежда кръстоносна война срещу отоманците и срещу българските градове по Черноморието; Амедей VI завзема Галиполи.**

📐 Майер Абдели: Синагогата Ел Транзито, Толедо (Испания)

📖 Петрарка: *Песни*

1367 Кралят на Португалия Педро I отива на помощ на кастилския крал Педро Жестокия и заедно с принца на Англия Едуард, „Черния принц", побеждават незаконния полубрат на Педро, Енрике. За да се спаси, Енрике е принуден да се оттегли във Франция. Педро Португалски се връща у дома си, умира и е наследен от 22 годишния Фернао I. 77 германски града се обединяват в Кьолнската конфедерация; конфедерацията подготвя флот, който да се противопостави на краля на Дания Валдемар IV.

1368 Китайският император от династията Мин, Цю Янчжан, прогонва монголите от Пекин и приема името Хун-у; той започва строителството на Великата китайска стена.

1369 Държавата Корио (Корея) се покорява пред армията на китайския император Мин, след 13 години съпротива срещу китайското владичество.. Тамерлан (известен още като Тимур Куция и Тамбурлейн) установява контрол над Самарканд. 33 годишният потомък на Чингиз хан е глава на ханската фамилия Ягатай и започва да събира внушителна въоръжена орда. Император Цю (Хун-у) прогонва монголите от провинциите Шанси и Гансу. Педро Кастилски (Жестокия) обижда Черния принц и той изоставя неговата кауза. Педро е обсаден в Ла Манча от граф Трастамара. 23 март: Педро е подмамен да излезе извън Ла Манча и неговият полубрат Енрике го пребива до смърт. Тронът на Кастилия е наследен от Енрике под името Енрике II. **В България Видинската област е освободена от унгарците.**

Джефри Чосър: *Смъртта на графиня Бланш*

1370 Ханзата достига своя връх, след като печели в бойна акция срещу краля на Дания Валдемар IV; договорът от Щралзунд осигурява на Ханзата монопол над търговията в Балтийско море. 5 ноември: Кралят на Полша Казимир III умира на 60 години по време на лов; той е обещал трона си на Луи Анжуйски, който управлява посредством регенти.

Катедралата в Ексетер (Великобритания)

1371 **17 февруари: Умира българският цар Иван Александър. Търновското царство на Иван Шишман и Видинското царство на Иван Срацимир се обособяват като самостоятелни политически формации. В Североизточна България управлява независимият владетел Добротица.** 26 февруари: Енрике II Кастилски завзема Замора, като принуждава краля на Португалия Фернао I да се откаже от претенциите си към Кастилия с договора от Алкутин. **26 септември: Битката при Черномен. Армията на отоманския султан Мурад I разгромява обединена военна сила на българи и гърци. Начало на широкомащабни завоевателни действия на турците-османци в българските земи. Глава на българската патриаршия става Евтимий.**

Патриарх Евтимий: *Четири жития (на Иван Рилски, на Петка Търновска, на Филотея Темнишка и на Иларион Мъгленски)* (написани в тази и следващите години на патриаршество)
Исай Серски: *Псевдо-Дионисий Ареопагит* (превод, запазен в препис на Киприан 10 г. по-късно)

1372 Кралят на Франция Шарл V си възвръща Поату и Бретан от Англия и установява контрол над Ламанша, след като разбива англичаните при Ла Рошел. Ватиканът наема един астроном, който да поправи Юлианския календар (прилаган от 46 г. пр. Хр.), защото всяка година е по-дълга с 11 минути; астрономът умира, преди да е успял да промени календара.

1373 Джон Гаунтски, херцог на Ланкастър, нахлува във Франция начело на голяма армия от Кале до границите на Бургундия. Кастилски войски, изпратени от Енрике II, опожаряват Лисабон; Енрике е във война едновременно с Арагон и Португалия. Свещеният римски император Карл IV Люксембургски анексира Бранденбург.

1374 Джон от Гаунт се връща от френската война, надявайки се да наследи своя баща, краля на Англия Едуард III. Лондон се възползва от услугите на оксфордския учен Джон Уайклиф за преговори с папа Григорий XI. Енрике Кастилски сключва в Имазан мир с Португалия и Арагон. Юли: Танцова лудост обхваща Аахен: Тълпите танцуват до пълно изтощение – един феномен, който така и ще остане необяснен.

1375 Царство Армения, основано в 94 г. пр. Хр., престава да съществува, след като арменският цар Левон V се предава на владетеля на Алепо, който е обсадил Сис, столицата на Армения, с армия мамелюци. Мамелюците избиват много арменци и ислямизират оцелелите; те затварят Левон в тъмница в Кайро. Договорът от Брюж: Едногодишно примирие в Стогодишната война. Свещеният римски император Карл IV Люксембургски формално признава Ханзата. Кралят на Дания Валдемар IV умира на 55 години, на негово място идва петгодишният му внук Олаф II, като майката на момчето става регент.

1376 Джон Уайклиф си спечелва значително влияние в Лондон. Уайклиф твърди, че всичката власт, и светската, и църковната, произтича от Бога и подлежи на загубване, когато нейният притежател изпадне в морален грях; той напада намесата на Църквата в светските дела. 8 юни: Черният принц, принцът на Уелс Едуард, умира от болест, която е прихванал в Испания.

1377 Папа Григорий XI обвинява Джон Уайклиф в ерес. Уайклиф е привикан да отговори пред епископа на Лондон на обвиненията, но масови улични вълнения прекратяват съдебната сесия. 17 януари: „Вавилонското изгнание“ на папството приключва, когато папа Григорий XI влиза в Рим. 21 юни: Кралят на Англия Едуард III умира на 64 години и е наследен от десетгодишния си внук Ричард II: Регент не е назначен. Томас, херцог на Глостър и Джон Гаунтски, херцог на Ланкастър, администрират властта в Англия. Френският композитор Гийом дьо Машо умира в Реймс.

1378 Започва Великата схизма, която ще разделя католическата църква в продължение на 39 години, след като Бартоломео Приняни е избран като папа Урбан VI и обявява реформа на колегията на кардиналите. 13 кардинали се събират в Анани и избират Робер Женевски за папа под името Климент VII, и този антипапа се установява в Авиньон. Свещеният римски император Карл IV разделя владенията си между тримата си синове. Той умира на 62 годишна възраст в Прага, на 29 ноември, а 17 годишният му син Венцеслав го наследява (като Свещен римски император).

Наосът в Кентърбърийската катедрала (Великобритания)

1379 30 май: Енрике II Кастилски и Леонски умира на 46 години и е наследен от 21 годишния си син Хуан I, въпреки претенциите на Джон Гаунтски, който е зет на Педро Жестокия.

1380 29 април: Катерина Сиенска, християнска мистичка, умира на 33 години, осем дни след като е получила парализа от кръста надолу. 8 септември: Куликовската битка: Войската на Дмитрий Донской, княз московски, разгромява монголите и премахва мита за монголската непобедимост. 16 септември: Кралят на Франция Шарл V умира във Венсан, отровен от гъби. Наследява го 12 годишният му син Шарл VI.

Катедралата Сен Етиен, Мец (завършена) (Франция)

Апокалипсис (гоблен)

📖 Джон Уайклиф: *Библия* (превод на английски)

🎼 ***Цар Борилов синодик* (4 нотирани песнопения)**

1381 След успешното си нахлуване в Персия предната година, Тамерлан нахлува в Русия. Приключва тригодишната война между Венеция и Генуа за о-в Тенедос. В Страдфоршир (Англия) е създадена корпорация на менестрелите, оглавявана от краля. Май: В много градове на Англия са разпратени събирачи на поголовен данък. 4 юни: В Англия започва Селското въстание след като работническата класа се надига срещу Статута на работниците от 1351 г. и въведения през тази година поголовен данък. 7 юни: Бунтовниците от Кент избират Уот Тайлър за свой водач. 13 юни: Въстаници от Есекс и Кент влизат в Лондон и Ричард II намира убежище в Тауър. 14 юни: Саймън от Съдбъри, канцлер и архиепископ на Кентърбъри, е обезглавен от тълпата. 15 юни: Ричард II поканва Уот Тайлър и неговата свита от кентски бунтовници в Смитфийлд, където Тайлър вероломно е нападнат и промушен от кмета на Лондон Уилям Уолуърт в присъствието на краля.

1382 Кентърбърийският архиепископ Уилям Куртьоне прочиства Оксфорд от лолардите (участници в селското въстание); Уайклиф е дискредитиран от селското въстание и осъден от Църквата; той се оттегля в енорията Лутеруърт. Реформите, обещани на Тайлър миналата година, са отменени; английският народ губи доверието си в краля. Черната смърт покосява Европа, като взема тежък данък в Ирландия. Революция във Флоренция: даракчиите на вълна, предвождани от Микеле ди Ландо, превземат палата. Микеле е изгнан, магазините и факториите са затворени, а търговците и производителите увещават земеделците в околностите да не снабдяват града с храни. Във Флоренция се установява олигархична власт. 10 септември: Лайош Велики, крал на Унгария, умира внезапно, след като е управлявал в продължение на 40 години. В Унгария той е наследен от дъщеря си Мария Анжуйска, а в Полша – от дъщеря си Ядвига.

1383 Създаден е японският театър „*Но*“ от Мотокио Зеами, двадесетгодишен актьор и драматург; той ще напише 240 пиеси „*Но*". 22 октомври: Умира кралят на Португалия Фернао I; вдовицата му Леонора поема управлението като регент на дъщеря им Беатрикс.

1384 Графът на Фландрия умира и Фландрия минава под бургундско управление. Хуан Кастилски се оженва за Беатрикс, португалската инфанта, но народът на Португалия се противопоставя на неговите претенции за трона на Португалия; Хуан обсажда Лисабон. 31 декември: Джон Уайклиф получава удар по време на меса в Лутеруърт и умира.

📖 Джефри Чосър: *Къщата на мълвата*

1385 На 84 години умира големият китайски художник Ни Дзан. Основан е Хайделбергският университет. **В България отоманските войски на сул-**

тан Мурад превземат Средец (София). 14 август: Португалски войски разбиват кастилска армия в битката при Алхубарота. Незаконният син на Педро, Жоао I, взема властта, подкрепян единодушно от Кортеса (Дворцовия съвет) в Коимбра.

Гробницата на Бернабо Висконти в Милано

1386 Договорът от Уиндзор: Съюз между Англия и Португалия, ознаменуван чрез брака на краля на Португалия Жоао I с дъщерята на Джон Гаунтски Филипа. 9 юли: Битката при Семпач: Швейцарците разбиват австрийска армия на Леополд III, който е убит на 34 годишна възраст по време на сражението; швейцарците се борят за освобождението си от Виена.

Миланската катедрала (Италия)

1387 Кралят на Дания Олаф II умира на 17 годишна възраст, наследен е от 34 годишната си майка Маргарет, която ще обедини Скандинавия. Тамерлан е установил контрол над Персия и е осигурил границите на своята Трансоксианска територия с Монголската орда. **Сърби и босненци нанасят поражение на турците при Плочник.**

1388 Кралят на Франция Шарл VI започва своето персонално управление на 19 годишна възраст след смъртта на херцог Анжуйски. Шарл заменя Филип Бургундски със своя брат, Луи херцог Орлеански, но назначаването на този фукльо е непопулярно и Филип получава поддръжката на Изабел Баварска, жената на краля. Джон Пърси довършва първия превод на цялата Библия на английски, въз основа на труда, започнат от Уайклиф. **Али паша предприема военни действия в Североизточна България.**

1389 Кралицата на Дания Маргарет обявява Ерик Померански, седемгодишен племенник на нейния син, за свой наследник. Предложен ѝ е шведският трон; армията ѝ разгромява шведския крал Алберт при Фалкопинг и тя взема Алберт в плен. Шамс ал-Дин Мохамед, поет и мюсюлмански мистик, известен под името Хафиз, умира в Шираз, Южна Персия. **15 юни: Битката при Косово. Победа за армията на отоманския султан Мурад I, с която се слага край на „Сръбската империя“, коалиция от сърби, албанци, власи и босненци. 16 септември: Султан Мурад е убит от Лазар, сръбски благородник, престорил се на дезертьор. 69 годишният Мурад е наследен от най-големия си син, 50 годишния Баязид I („Светкавицата“). Баязид залавя сръбския принц Лазар и го убива.**

1390 Византийският император Йоан V Палеолог е свален от своя внук, Йоан VII, но Йоан V бързо е възстановен на трона от втория си син, Мануил. 13 май: Кралят на Шотландия Робърт II умира на 74 години и го наследява синът му Джон, който управлява под името Робърт III. 9 октомври: Хуан I Кастилски умира на 32 години, негов наследник е 13 годишният му син Енрике III.

1391 Тамерлан разгромява Токтамиш, хана на Златната орда. Византийският император Йоан V Палеолог умира на 59 годишна възраст и е наследен от сина си Мануил II. Юни: Преследването на евреи в Севиля се разпространява из цяла Андалусия, тъй като испанците търсят изкупителни жертви за Черната смърт. 5 август: Кастилски моряци подпалват еврейското гето в Барселона: Стотици евреи загиват. Много евреи приемат християнството, за да се спасят от преследване.

Алхамбра, Гранада (завършен) (Испания)

Джефри Чосър: *Кентърбърийски разкази* (прибл. по това време)

1392 В Корея е основана династията Юи от пълководеца Ай Сонге, който убива няколкото си съперника и се обявява за крал; той превръща Кионсонг (по-късно ще бъде наречен Сеул) в своя столица. Японците се обединяват отново след гражданска война между Северната и Южната династии. Южният император абдикира, повярвал, че тронът ще се редува между двата императорски клона: Всъщност Северната династия никога няма да отстъпи трона.

Жак Грингонер: Карти за игра

1393 **17 юли: След обсада Велико Търново, чиято защита е организирана и ръководена от патриарх Евтимий, пада в турски ръце. Турците завземат Никопол. Загива Иван Шишман. Търновското царство пада под османска власт.** Тамерлан завзема Багдад. Свещеният римски император Венцеслав Бохемски изтезава свещеника Йоан Непомук и го удавя в реката Вълтава (в Прага), защото е отказал да му разкрие изповедите на императрицата. Ричард II поръчва цикъл скулптури, за да украси и промени облика на Уестминстър хол.

1394 Свещеният римски император Венцеслав Бохемски е пленен от Йобст Моравски, негов братовчед. Кралят на Англия Ричард II удостоява поета Джефри Чосър с доживотна пенсия от 20 лири стерлинги.

1395 Алберт Мекленбургски, кралят на Швеция, се отказва от трона и се оттегля в Мекленбург, след като кралицата на Дания Маргарет продължава неумолимо да завладява неговите територии. Кралят на Англия Ричард II предприема военна кампания срещу Ирландия и принуждава ирландските барони да му плащат васален данък. Джан Галацо Висконти, владетелят на Милано, получава титлата херцог, която е купил от крал Венцеслав. Татарската орда на Тамерлан разрушава Астрахан.

Богородица Катафиги и св. Йоан Богослов, Видението на пророците Иезикиил и Авакум (двустранна икона от Погановския манастир)

1396 Кралят на Франция Шарл VI сключва примирие с Англия, което ще продължи почти три десетилетия. **Кралят на Унгария Сигизмунд повежда Кръстоносен поход към Никопол в България по долината на Дунав; кръстоносният поход е подкрепен и от двамата папи. Край Никопол се сблъскват 20 000 кръстоносци със същото количество турци. 25**

септември: Битката край Никопол: Турците разгромяват кръстоносците. България е завладяна от войските на султан Баязид I „Светкавицата“.

Никълъс Броукър и Годфри Прест: Ричард II (позлатена статуя за Уестминстърското абатство)

Григорий Цамблак: *Разказ за пренасяне мощите на Св. Петка* (приблизително от това време)

1397 Отоманската армия на Баязид I обсажда Константинопол; Жан Бусико, маршал на Франция, защитава града. Появяват се татарите на Тамерлан, които отвличат Баязид I от обсадата. Джовани де Медичи основава банковата къща Медичи. Флоренция се съпротивлява на нашествието на войските на Висконти от Милано. Кралицата на Дания Маргарет завършва завладяването на Швеция, като обявява Ерик за крал на обединена Скандинавия (съюзът от Калмар): Самата Маргарет запазва фактическата власт.

Строителството на шогуна Йошимицу: Златният павилион, Киото (завършен)

1398 Кралят на Англия Ричард II налага деспотичен режим. 16 септември: Ричард II заповядва на Моубрей и Болингблоук да се бият на съдебен дуел в Ковънтри, за да разрешат спора помежду си, след това ги прекъсва и изгонва и двамата. 24 септември: Тамерлан е повел своята татарска армия през планинските проходи на Северна Индия, като прехвърля р. Инд. 12 декември: Татарската орда на Тамерлан избива 100 000 индуски пленници в Делхи. 17 декември: Тамерлан опустошава Делхи. Дзъ Яндзан, император на Китай от династията Мин, който е обединил Китай наново, умира на 70 годишна възраст.

1399 9 януари: Татарите на Тамерлан щурмуват града Мерут, после силом си пробиват път покрай подножията на Хималаите към долината на Инд. 3 февруари: Джон Гаунтски умира на 59 години, а Ричард II конфискува неговото имение Ланкастър. 19 март: Тамерлан достига Инд. Юли: Болингброук се връща в Англия, за да претендира за именията на баща си. 19 август: Болингброук побеждава и пленява Ричард II. 29 септември: Ричард бива убеден да абдикира. 30 септември: Узурпаторът Болингброук е избран от английския Парламент да царува под името Хенри IV, основавайки Двора на Ланкастър.

1400

1400 Свещеният римски император Венцеслав Бохемски е детрониран „заради пиянство и некадърност“. Венцеслав обаче отказва да приеме решението и държи короната още 10 години, въпреки предизвикателствата на съперниците си. 10 февруари: Екс-кралят на Англия, Ричард II, изчезва от тъмницата си в замъка Понтефракт; предполага се, че е убит преди или по това време. Скоро след това тялото му е показано в Лондон, за да се докаже, че е мъртъв. 2 август: Руперт, дворцов електор от Пфалц, е избан в Реймс за крал на Германия. 25 октомври: Умира английският поет Джефри Чосър.

📖 Жан Фроасар: *Хроники на Франция, Англия, Шотландия и Испания*

1401 Тамерлан за втори път опустошава Багдад.

✍ Хенри Йевел (корпуса), Хю Херланд (покрива): Уестминстър хол

1402 28 юли: Битката при Ангора (Анкара): Тамерлан разгромява отоманците на султан Баязид I Светкавицата, чиято огромна армия наброява 800 000 души, срещу 120 000 татари. Хората на Баязид дезертират и той е пленен. Затворен в Анкара, Баязид е принуден да играе ролята на табуретка за краката на Тамерлан, докато любимата жена на Баязид, Деспина, е накарана гола да сервира на пира на Тамерлан; Баязид е направил грешката да обиди Тамерлан, поставяйки под съмнение неговата девственост. 3 септември: Джан Галацо Висконти, херцогът на Милано, умира от чума на 51 годишна възраст по време на обсадата на Флоренция. Смъртта му спасява Флоренция. Милано потъва в анархия, след като синът на Вискони, 13 годишният Джовани, е провъзгласен за херцог. Плъзват слухове, че кралят на Англия Ричард II все още е жив.

🎨 Лоренцо Гиберти: Жертвата на Исаак (варакосан бронз)

1403 Възкачване на китайския император Чжън Цзу от династия Мин на трона. Възцаряването му става в смутно време; съществуват опасения, че неговият племенник, детрониран и изчезнал по време на пожар, може да се появи всеки момент отново, точно както в Англия мнозина очакват крал Ричард отново да се появи жив и здрав. Март: Отоманският султан Баязид I умира в пленничество в лагера на Тамерлан на 43 годишна възраст. Започва дълго междуцарствие, докато неговите синове се борят за властта. За пръв път венецианският дож налага карантина срещу разпространението на Черната смърт. Япония започва да търгува с династия Мин в Китай. Хенри IV издава патент на менестрелите, узаконяващ професията „придворен“ и „градски“ музикант.

🎨 Гробницата на Уилям от Уайкхем (рисувана резба) (Великобритания)

1403/4 Общи действия на балканските владетели Стефан Лазаревич, босненския крал Остоя, влашкия княз Мирчо и българския княз Константин, син на Иван Срацимир, против османците.

1405 Юн-ло (Чжън Цзу), китайският император, за пръв път поръчва да се извърши изследователско пътешествие. Флота от 63 джонки отплава към островите на юг под командването на Чжън Хъ (или Чън-хо), мюсюлмански евнух. Френски войски дебаркират в Уелс в помощ на въстанието на Оуен Глендоувър срещу англичаните. Венециански войски разбиват армия, събрана от фамилията Карара и превземат Верона, Виченца, Падуа и други земи на Карарите и Висконтите. Флорентинците купуват

Пиза, за да си осигурят достъп до морето. 17 февруари: Тамерлан, татарският вожд, умира внезапно в Атрар на 68 годишна възраст. Той е планирал да извърши нашествие в Китай, но след неговата смърт империята му бързо се разпада.

1406 Ханзейски рибари залавят английски рибари, ловуващи край Берген; завързват англичаните и ги хвърлят през борда. Кралят на Шотландия Робърт III подозира херцога на Олбъни, че е отговорен за загадъчната смърт на най-големия син на краля преди четири години. Той изпраща 11 годишния си син Джеймс във Франция, за да бъде в безопасност, но момчето е пленено от английски моряци. 4 април: Робърт III умира на 65 годишна възраст; Джеймс остава в ръцете на англичаните. Копие на Птоломеевата *География* е пренесено в Италия и е преведено на латински от д'Анджелико. Неговата наличност дава тласък в развитието на географската мисъл в Европа, съживявайки полезната идея, че светът е кръгъл. Арабският историк и дипломат Абд ал-Рахман ибн Мохамед умира на 74 годишна възраст. 25 декември: Енрике III Кастилски умира на 27 години и е наследен от невръстния си син (инфант) Хуан II.

1407 Черната смърт убива хиляди граждани на Лондон. Чжън Хъ се връща в Китай с принца на Палембанг (Суматра), окован във вериги. 23 ноември: Във Франция Орлеанският херцог е убит от поддръжници на бургундеца Жан Безстрашния; следва гражданска война между Бургундия и Арманяк.

1407/8 **Влашкият княз Мирчо разбива османците при Силистра.**

1408 Чжън Хъ се отправя на второ голямо морско пътешествие; този път той ще се завърне с краля на Цейлон и с кралската фамилия Синхале, понеже народът на Цейлон е дръзнал да нападне мисията на Хъ. Ян Хус, 35 годишен свещеник в Бохемия, е обвинен публично от свой колега – духовник, за неговата критика срещу продажбите на индулгенции и други църковни злоупотреби. Духовният сан на Хус е отнет.

1409 Венецианците възстановяват своите владения в Далмация. Папата заповядва да се иземат и изгорят всички книги на Джон Уайклиф. Ян Хус е отлъчен от своя архиепископ, но той продължава да проповядва във Витлеемската капела и защитава Уайклиф. Църковен събор в Пиза: Схизмата между Рим и Авиньон е прекратена с детронирането на двамата папи и на 26 юни е избран нов папа, Александър V.

1410 В Перу се разраства империята на инките под водачеството на Инка Виракоча; социалната структура на инките също така става все по-формална и йерархична. В Западна Африка кралят на Кано Канайежди, който е въвел в своята конница Хауза железни шлемове и позлатена конска амуниция, умира. 4 май: Папа Александър V умира в Болоня при подозрителни обстоятелства: Вероятно е отровен. Наследен е от Йоан XXIII. 18 май: Свещеният римски император Руперт умира на 58 годишна възраст в Ландскрон. Наследен е от Сигизмунд Люксембургски. 15 юли:

Битката при Таненберг: Полска и литовска армии разбиват армията на тевтонските рицари.

1411 Португалия и Кастилия сключват мир; Португалия започва своя възход към могъщество. 1 февруари: Мирът от Торн; славянското настъпление е задържано, поляците все още нямат достъп до Балтика; тевтонските рицари отстъпват малко, въпреки очевидното им поражение миналата година при Таненберг. Март: Ян Хус продължава да проповядва в Прага, защитавайки учението на Джон Уайклиф. 5 юни: Муса, отомански принц, получава поддръжка от сърбите за да нападне Сюлейман в Едирне (Одрин); Сюлейман е убит в сражението. Сърбите се съюзяват с брата на Муса Мохамед

Гилдхол (Позлатената зала), Лондон

Андрей Рубльов: Св. Троица (икона)

1412 Чжън Хъ потегля на трето велико китайско географско пътешествие; то ще го заведе чак до Ормуздкия пролив, входа на Персийския залив. Херцогът на Милано Джан Висконти е убит; брат му Филипо е оставен да управлява херцогството. 28 октомври: Кралицата на Дания Маргарет умира внезапно на 59 годишна възраст на борда на своя кораб в залива Френсборг. Крал Ерик VII на Дания и Норвегия (Ерик XIII на Швеция) продължава да управлява.

1413 Месарите в Париж, предвождани от Симон Кабош, завземат града и се опитват да направят управлението по-ефективно, с прокарването на т. нар. „Кабошински декрет“. Арманяките бързо възстановяват реда в Париж и ликвидират всякаква надежда за реформи. Гражданската война в Отоманската империя приключва, след като Мохамед разгромява и убива своя брат Муса край Константинопол в Тракия. Византийският император, Мануил II, държи друг негов брат, Мустафа, докато Мохамед обединява отново неговите имперски територии. 20 март: Кралят на Англия Хенри IV умира и е наследен от 23 годишния си син Хенри V.

Донатело: Св. Марко (скулптура)

1414 Изгнаният индонезийски принц Парамесвара основава държавата Палембанг, независимо кралство на полуостров Малака; Парамесвара приема исляма. В Англия лолардите устройват заговор срещу Хенри V, но той залавя повечето конспиратори и ги обесва. Папа Йоан XXIII свиква Събора в Констанс по настояване на унгарския крал Жигмонд, който иска да види възстановено единството на църквата. Съборът също така има за цел да реформира църковното ръководство и да премахне ереста, особено тази на Ян Хус, който се явява на събора придружен за сигурност от имперски ескорт, независимо от присъдата, която може да му бъде наложена.

Диптихът Уилтън (Великобритания)

1415 Делегация от Малинди в Източна Африка (крайбрежието на Кения) е изпратена в Китай. 5 май: Съборът в Констанс единодушно осъжда трудовете на Джон Уайклиф и изисква от Ян Хус да се отрече публично от своята ерес. Той отказва. 6 юли: Ян Хус е изгорен на клада. Новината, че имперската охрана е била отстранена, предизвиква възмущение в Бохемия (дн. Чехия) и подклажда бохемския национализъм, съчетан с искания за религиозни реформи. 25 октомври: Битката при Агинкорт – английска армия разгромява френска армия. Французите претърпяват тежки загуби и Нормандия остава открита за ново завладяване от страна на англичаните.

Гробницата на Ралф Грийни и неговата съпруга в Лоуик (Великобритания)
Донатело: Св. Йоан Евангелист (скулптура)

1416 Китайският флот на Чжън Хъ достига Аден. Първата война между Отоманската империя и венецианците е спечелена от венецианците начело с техния дож Лоредано, който разгромява османците край Дарданелите и принуждава султана да подпише мир. Кралят на Англия Хенри V предприема тригодишна военна кампания в Нормандия.

Донатело: Св. Георги (скулптура)

1417 11 ноември: Великата схизма, разделя̀ща католическата църквата, е на път да приключи. Съборът от Констанс детронира Бенедикт III, Григорий XII и Йоан XXIII и този път избира Мартин V.

1418 Жан Бургундски (Безстрашния) установява контрол над властта във Франция от името на кралицата, Изабел Баварска. Шарл, дофинът, бяга от Париж и установява щаба си в Бурже, като си присвоява титлата регент. 31 декември: Кралят на Англия Хенри V превзема Руан след кратка обсада.

Строителство на султан Фируз: Главната джамия, Гулбарга (Индия)

1419 Захарна тръстика от Сицилия е посадена в Мадейра, след като португалски изследователи слизат на островите Мадейра и решават да ги колонизират. Юли: Кралят на Англия Хенри V завладява по-голямата част от Нормандия. 19 юли: Последователи на екзекутирания Ян Хус (хусити) се отправят към Градския съвет на Прага, за да настояват за освобождаването на затворени проповедници. Те влизат със сила в сградата на Градския съвет и изхвърлят католическите съветници през прозорците (*Пражката дефенестрация*). 10 септември: Жан Безстрашния е убит след буреносна среща с дофина; бургундците възстановяват съюза си с англичаните.

Фасадата на Палата на дожите, Венеция (Италия)

1420 Султан Фируз Бахман, владетел на индийския Деккан, е разгромен в битка край Пангал; несвикнал да бъде побеждаван, султанът е съкрушен. Юн-ло, императорът на Китай, премества столицата си в бившата столица на династия Юан, Даду, като променя името ѝ на Бей Джинг

(„Северната столица“) (т.е. Пекин): Целта е да се създадат по-добри позиции за защита на Китай срещу монголите, чиято сила започва да нараства. Нанжинг става втора по значение столица на Китай. 21 май: Кралят на Англия Хенри V подписва мирен договор с Филип, наследник на Жан Безстрашния като херцог на Бургундия, с което Франция и Англия са поставени под една корона. Хенри се съгласява да се ожени за Катрин дьо Валоа, дъщеря на френския крал Шарл VI. 20 декември: Хенри V влиза триумфално в Париж.

Филипо Брунелески: Куполът на Флорентинската катедрала

Ян и Хуберт ван Ейк: Разпятието; Страшният Съд

Бедфорд: *Часослов*

1421 Флоренция купува Ливорно, което осигурява на града необходимото пристанище. Филипо Висконти подчинява Генуа в усилието си да обедини отново херцогството на Милано. Отоманският султан Мохамед I умира на 34 годишна възраст и е наследен от 18 годишния си син Мурад II. Императорът на Китай Юн-ло (Чжън Цзу) изпраща Чжън Хъ на пета голяма експедиция. Принц Енрике Мореплавателя, 27 годишен, събира лоцмани, астрономи, майстори на инструменти и картографи в Сагрес, Португалия; поставени са началата на нова наука – навигацията. Над 100 000 души умират в Холандия, когато морето залива крайбрежните низини и се образува Зюдерзее.

Филипо Брунелески: Църквата Сан Лоренцо, Флоренция (Италия)

1422 Лисабон става седалище на властта в Португалия. Чжън Хъ, Великият евнух на Трите съкровища, достига до търговския център – град Малинди на източното крайбрежие на Африка със своя Звезден сал, огромен флот, изпратен от китайския император, за да разпространи вестта за неговото величие на Запад. Обменът с Малинди е колкото търговски, толкова и символичен. С приемането на китайските стоки африканските вождове, от гледна точка на китайския император, дават обет за васалност пред своя император. 31 август: Кралят на Англия Хенри V умира от дизентерия във Винсен на 35 годишна възраст и е наследен от деветмесечния си син Хенри VI; Хъмфри, херцог на Глостър, ще управлява като настойник. 1 октомври: Кралят на Франция Шарл VI умира в Париж на 53 годишна възраст. Тъй като 19 годишният дофин е лишен от наследство чрез договора от Троайе от 1420 г., кралят на Англия Хенри VI е провъзгласен и за крал на Франция. Султан Мурад II обсажда Константинопол.

1423 Венецианците купуват Тесалоники от Константинопол съгласно споразумение с византийския император Мануил II, за да бъдат спрени османците.

Джентиле да Фабриано: Поклонението на влъхвите

1424 Китайският император Юн-ло умира. 4 януари: Граф Джакомо Сфорца се удавя в реката Пескара по време на военна експедиция срещу испанците. 21 май: Джеймс I, наскоро освободен от англичаните след 18 годишен плен, е коронясан за крал на Шотландия в Скоун. 17 август: Армията на херцог Бедфордски разбива обединена армия на шотландци и французи край Верневил.

🎨 Лоренцо Гиберти: Бронзови порти, Баптистерията Сан Джовани, Флоренция (Италия)

📖 Томас Кемпис: *Подражание на Христос*

1425 Византийският император Мануил II умира на 75 годишна възраст и е наследен от сина си Йоан VII Палеолог. **Войски на власи, сърби и българи завладяват Видин и Оряхово.** Канарските острови падат в ръцете на Хенри Навигатора (Португалия), който ги отнема от Кастилия.

🎨 Томасо Мазачо: Светата Троица с Девата (стенопис)

📖 Ален Шартие: *Безмилостната красавица*

426 Венецианците повеждат война с Милано. Херцогът на Бедфорд се връща от Франция в Англия и пристига в Лондон през януари, за да посредничи в спор между брат си Глостър и епископа на Уинчестър.

🎨 Томазо Мазачо: Възнесение Богородично

427 Императорът на Етиопия Йешак изпраща посланици в Арагон, опитвайки се да създаде съюз срещу мюсюлманите. Херцогът на Бедфорд подновява войната във Франция.

🎨 Донатело: Пирът на Ирод (релеф)
Томазо Мазачо: Изгонване от рая (стенопис)

428 Тепанекската империя в Мексиканската низина е отхвърлена от троен съюз между ацтекския град Теночтитлан, прогонената армия на Незахуалкойотл, вожд на Тексkoко, и недоволстващия тепанекски град Тлапокан. Императорът на тлепанеките Макстла е предизвикал гнева на своя народ срещу себе си със своята жестокост. Флорентинският художник Томазо Мазачо умира едва на 27 години. В университета на Флоренция започва преподаването на старогръцка и латинска литература. Японски транспортни работници стачкуват в знак на протест срещу високите цени на хранителните продукти, след като Япония е връхлетяна от глад; към стачкуващите се присъединяват селяни, които рушат складове, храмове и частни домове. Виетнам възвръща своята независимост от Китай. Венециански войски, предвождани от Карманьола, превземат Бергамо и Бреша. С договора от Делфт приключва конфликтът между Фландрия и Англия. Костите на Джон Уайклиф са изровени по нареждане на събора от Констанс, изгорени са и са хвърлени в реката Суифт.

📐 Филипо Брунелески: Църквата Сан Лоренцо, Флоренция (завършена)

🎨 Роберт Кампин: Мероде (част от олтар)

1429 Козимо Медичи оглавява на 40 годишна възраст Флорентинската банкова къща. Жана д'Арк, 17 годишна пастирка от Лотарингия, получава видения. Тя убеждава един офицер от армията да ѝ даде рицарско снаряжение и да я заведе при дофина; той ѝ осигурява малка войскова част и тя освобождава Орлеан през май. Херцогът на Бедфорд иска от Англия подкрепления, затяга обръча около Париж и прехвърля регентството на Франция на Филип Бургундски, съгласно желанието на парижани. Жана д'Арк убеждава дофина, че в края на краищата той е законният наследник на Шарл VI, въпреки договора от Троайе. Той е коронясан в Реймс на 18 юли като Шарл VII.

1430 Османските турци на Мурад II превземат Тесалоники. 23 май: Жана д'Арк влиза в Компиеж край Париж и е пленена. 14 юли: Жана е предадена на Пиер Кушон, епископа на Бове, и след това на англичаните, които я затварят в Руан. Шарл VII не прави опит да я спаси.

Филипо Брунелески: Капелата Паци, Флоренция (първата ренесансова постройка)

Донатело: Давид (бронз)
Паоло Учело: Мозайки за църквата Сан Марко, Венеция

1431 Китайският адмирал Чжън Хъ повежда своето последно велико географско пътешествие, по време на което ще посети 20 различни държави. Жана д'Арк е върната обратно на Пиер Кошон от англичаните, които заплашват, че ще я вземат отново, ако не бъде осъдена за предателство. Осъдена, Жана е изгорена на клада в Руан на 30 май. 16 декември: Десетгодишен, Хенри VI Английски е коронясан в Париж за крал на Франция.

1432 Карманьола, граф на Кастелнуово, е осъден за предателство от Съвета на десетимата във Венеция след неуспешната му кампания срещу Милано. Португалският мореплавател Гонсало Кабрал открива Азорските острови. Отоманският султан Мурад II обсажда Константинопол, но без успех. Дожът се намесва в защита на Карманьола. 5 април: Карманьола е обезглавен.

Фра Филипо Липи: Реформа в управата на кармелитите (фреска)
Ян и Хуберт ван Ейк: Гентският олтар

1433 Китайският адмирал Чжън Хъ се връща в Китай в края на седмата си и последна експедиция; Мека и 10 други държави изпращат данък на император Мин. Въпреки успешното начинание на Чжън Хъ китайците обръщат гръб на външния свят. Португалският мореплавател Гил Еанес, един от капитаните на принц Хенри Навигатора, достига и заобикаля нос Бохадор на западноафриканското крайбрежие за пръв път; досега португалските моряци са се страхували да пътуват покрай това крайбрежие, от страх да не бъдат изгорени до черно като хората, които виждат, че живеят по брега. Флоренция е победена във война с Лука: Козимо Медичи е затворен в тъмница за назидание. След 13 години завършват Хуситските войни в Бохемия; бохемският национализъм се е утвърдил и страната завинаги скъсва с Германия. Тимбукту пада в ръцете на туарегите, пустинни ездачи на камили. 31 май: Жигмонд е коронясан за император от папа Евгений IV. 14 август: Жоао I, кралят на Португалия, умира на 76 годишна възраст, след като е управлявал 48 години и е наследен от 40 годишния си син Дуарте.

Ян ван Ейк: Мъжът с червен тюрбан

Джон Лидгейт: *Житие на Св. Едмънд*

1434 Столицата на кхмерите е преместена от Ангкор в Пном Пен. За първи път в Португалия са изложени за продан африкански роби, докарани с една каравела, завърнала се от Западна Африка. Енгелбрехт Енгелбрехтсен оглавява селско въстание в Южна Швеция, като превзема замъци по пътя си; въстанието се разпространява до Норвегия. Прокоп Велики, радикален бохемски свещеник и хуситски водач, повежда своите последователи, таборитите, на битка при Липани срещу кралските войски на Сигизмунд: Той е разгромен. Кралят на Полша Владислав V умира на 84 годишна възраст и е наследен от 10 годишния си син Владислав VI. Флоренция връща Козимо Медичи от изгнание и той управлява града (в следващите 30 години).

Църквата Св. Маклон, Руан (Франция)
Капо д'Оро, Венеция (Италия)

Ян ван Ейк: Джовани Арнолфини и неговата жена

1435 Кралят на Скандинавия Ерик сключва мир с Ханзата и възстановява всичките ѝ привилегии. Конгресът на Швеция признава претенциите на Енгелбрехт Енгелбрехтсен и го избира за регент на бездейния крал Ерик, от когото херцог Холщайн е отнел Шлезвиг. Холандски печатари използват сменяем шрифт в Харлем. Кралят на Арагон Алфонсо V завзема Неапол, като слага край на царуването на Джована II и обединява Неапол и Сицилия, като превръща Неапол в център на империята на Арагон в Средиземноморието. 9 септември: Влиятелният херцог на Бедфорд умира във Франция; след неговата смърт в Англия нараства нетърпението крал Хенри VI да поеме властта в свои ръце. Кралят на Франция Шарл VII и на Бургундия Филип Добрия подписват договор в Ара; Филип скъсва с англичаните и признава Шарл за действителен и единствен крал на Франция. **Дипломатическа мисия на българския княз Фружин при въстаналите албанци.**

Рогир ван дер Вайден: Свалянето от кръста
Лука Дела Робия: Пеещи ангели (мраморен релеф)
Крал Рене Анжуйски: Смъртта с корона (рисунка)
Виторио Пизанело: Лионел д'Есте
Фра Филипо Липи: Поклонението пред младенеца

1436 Кралят на Франция Шарл VII освобождава Париж от английска власт, докато англичаните се борят да задържат шотландците; шотландска армия разгромява англичаните при Беруик, на границата. Пактът от Иглау слага край на Хуситските войни: Всички намесени страни се съгласяват да приемат Жигмонд, Свещения римски император, за крал на Бохемия. В своето последователно изследване на западноафриканското крайбрежие португалците минават покрай Сахара и стигат до Рио де Оро.

Филипо Брунелески: Куполът на катедралата във Флоренция

Донатело: Йеремия (скулптура)

Леон Батиста Алберти: *Три трактата за живописта* (принципи на естетиката)

1437 Португалците са разгромени при Танжер от маврите. Маврите измъкват обещание от португалците да се оттеглят до Сеута; Фернандо, братът на краля, се самопредлага за заложник, но португалците не се връщат до Сеута и Фернандо е изоставен в тъмниците на Фез. 10 февруари: Кралят на Шотландия Джеймс I е намушкан смъртоносно на 42 годишна възраст от Робърт Греъм, когото кралят е изгонил. Греъм е изтезаван и екзекутиран. Джеймс е наследен от петгодишния си син Джеймс II. Март: Кралят на Шотландия Джеймс II е коронясан в Холируд. 9 декември: Свещеният римски император Жигмонд умира на 69 годишна възраст и е наследен като германски крал от своя зет Албрехт от Хабсбург.

1438 Барсбай ал-Захири, великият мамелюкски султан на Кайро и завоевател на Кипър умира. Пачакутек основава династията Инка в Перу. Крал Ерик VII на Дания, Норвегия и Швеция се спасява от селяни – бунтовници и намира убежище на остров Готланд в Балтийско море; той става пират. 9 декември: Кралят на Португалия Дуарте I умира от чума на 47 годишна възраст, оставяйки своя брат Фернандо неоткупен; Дуарте е наследен от петгодишния си син Афонсо V, с чичо му Педро в качеството на регент.

1439 В кралство Бенин в Западна Африка властта е взета от Евуаре, който убива предишния крал Оба, негов собствен брат. Боят по време на преврата е жесток и столицата Урбини е взета с щурм. Евуаре е решен да превърне това, което е било досега ограничена, „конституционна“ монархия, в деспотизъм; той заповядва всички негови поданици да бъдат белязани с белези по лицето. Племенник на скандинавския крал Ерик VII се възкачва на трона под името Кристофер III. Отоманският султан Мурад II завзема Сърбия, като принуждава сръбския деспот Георги Бранкович да потърси убежище в Унгария. Съборът във Флоренция потвърждава съюза между Рим и Константинопол; Византийският император Йоан VIII приема върховенството на папата. 31 май: Ришар Бошан, граф на Уоруик, най-влиятелният поданик в Англия, умира в Руан, където е пребивавал в качеството си на наместник във Франция и Нормандия. 27 октомври: Кралят на Германия Албрехт II умира на 42 годишна възраст в Лангедорф; на следващата година той ще бъде наследен от посмъртния му син Владислав Постхумус (т.е. посмъртен) (роден на 22 февруари 1440 г.).

Гробницата на Ришар Бошан, граф на Уоруик
Ян ван Ейк: Маргарет ван Ейк
Лука Дела Робия: Мраморни релефи за олтара на катедралата Сан Пиетро, Флоренция

Гийом Дюфаи: *Nuper Rosarum Flores (Свежи рози)* (за освещаването на Флорентинската катедрала, 25 март)

1440 Битката при Ангиари: Победа за кондотиера Николо Пицинино, управителя на Болоня, срещу Филипо Висконти Милански. Харфльор се предава на английските войски, командвани от херцога на Съмърсет; мирната мисия на кардинал Хенри Бьофор до Франция е провалена. Хенри VI основава колежа Итън в Англия. 2 февруари: Херцогът на Щирия и Каринтия е избран да наследи Албрехт II. Март: Кралят на Полша Владислав VI приема унгарския трон, докато инфант Владислав Постхумус остава под настойничеството на своя чичо Фридрих III. 21 септември: Фридрих I, Електор Бранденбургски, умира в Кадолцбург на 48 годишна възраст. 26 октомври: Жюл дьо Лавал, синьор дьо Ре във Франция, е екзекутиран в Нант чрез удушване с гарота и изгаряне, за убийство на 200 деца; той също така е осъден по обвинения в ерес, содомия, светотатство и нарушение на църковния имунитет. Във Фландрия е роден бъдещият композитор Жоскен дьо Пре.

Рогир ван дер Вайден: Явление Христово пред Богородица
Донатело: Мария Магдалена (дървена статуя)

1441 Етиопците изпращат посланици до Църковния събор във Флоренция; подписан е акт на обединение между църквите на Рим и Етиопия. Град Куско е основан приблизително по същото време от първия вожд на инките, великия Пачакути. По пазарите на Лисабон се продават африкански роби: Започва търговията с роби. Повече от 20 милиона африканци ще бъдат транспортирани в следващите 450 години до Европа и Новия свят. Художникът Ян ван Ейк умира в Брюж.

1442 Французите отнемат от Англия всичките ѝ гасконски владения, с изключение на Бордо и Байон. Португалският принц Фернандо умира в тъмница във Фез. 12 юни: Алфонсо V Арагонски е коронясан за крал на Неапол. 17 юли: Ерцхерцогът на Австрия Фридрих III е коронясан за император на Германия.

1443 Афганският посланик и пътешественик Абдул Разак посещава града Вижаянагар, голямата столица на хиндуистката империя в Южна Индия. Георги Кастриот (Скендербег), владетел на Албания, обявява себе си за християнин и страната си за независима от турците, докато султан Мурад е зает със сърбите и унгарците. **3 ноември: Янош Хуняди нанася тежко поражение на турците.** В Япония Мотокийо Зеами, авторът на пиеси за театъра „*Но*", умира на 80 годишна възраст.

Къщата на Жак Кьор, Бурже (Франция)

Стефан Лохнер: Мадоната с теменужки

1444 Португалският изследовател Нино Тристан достига устието на река Сенегал на западноафриканското крайбрежие. Венецианските усилия да се намерят нови търговски маршрути за подправки са стимулирани от Николо Конти, който се е завърнал във Венеция след 25 годишно пребиваване в Близкия изток, Индия, Ява и Суматра. Папа Евгений IV нарежда на Конти да даде отчет за своите приключения пред папския секретар Поджо Брачолини като наказание за това, че се е отказал от християнството по време на своите пътувания. 12 юни: Мирният договор от Адрианопол между християни и османските турци; Георги Бранкович е възстановен като сръбски деспот на 77 годишна възраст. Отоманският султан Мурад II принуждава влашкия княз Дракула да му предаде като заложник своя син Раду и внука си, 13 годишния Дракула. Папата използва унгарците да нарушат договора от Адрианопол, като военните действия са подновени през септември. **10 ноември: Битката край Варна: Мурад II прехвърля Босфора пред очите на венецианската флота и разгромява голяма армия на власи и унгарци, като убива Владислав VI Ягело.**

Конрад Виц: Олтарът Св. Петър (Женевско езеро)

1445 Португалският изследовател Динис Диас достига и заобикаля Капо Верде (Зелени нос), най-западната точка на Африка. Копенхаген става столица на Дания. Шарл VII създава първата редовна френска армия.

Доменико Венециано: Олтарът Санта Лучия
Фра Анжелико: Поклонението на влъхвите
Паоло Учело: Гиганти
Лука Дела Робия: Възкресение (скулптура)

1446 Коринт пада в ръцете на османците.. Комитет създава азбука от 28 букви и Сежонг, кралят на Корея, я обявява за „верният език, на който да се учи народът“; неговата реформа е отхвърлена от образования елит, който продължава да използва хилядите китайски идеограми и масите не са в състояние да използват новата азбука. 15 април: Флорентинският архитект Филипо Брунелески умира на 69 годишна възраст и куполът на Флорентинската катедрала остава недовършен.

Кингс колидж, Кеймбридж (Великобритания)
Строежи на Кормак Маккарти: Замъкът Бярни (Ирландия)

Петрус Кристус: Едуард Гримстоун; Картезиански монах
Стефан Лохнер: Светите отци

1447 Шах Рук, синът на Тамерлан, умира в Самарканд след като е царувал 43 години. Той е наследен от внука на Тамерлан Улуг-Бег, който е по-скоро естествоизпитател и учен, отколкото владетел и воин. Милано става република, когато Филипо, последният от фамилията Висконти, умира;

Франческо Сфорца е нает за военачалник. Полските аристократи избират великия херцог на Литва за приемник на Владислав VI. Новият крал, 20 годишен, обединява Литва с Полша: Той е Казимир IV.

🎨 Стефан Лохнер: Влизането в храма

1448 Византийският император Йоан VIII умира на 57 годишна възраст и е наследен от своя брат Константин XI; той е последният византийски император. Йоханес Гутенберг напуска Страсбург, където е живял няколко години и се връща в родния си град Майнц; той е изобретил книгопечатането с подвижни букви.. 19 октомври: Битката при Косово: Мурад II разбива унгарска армия, предвождана от Янош Хуняди. Дракула се спасява от отомански плен и заема трона на баща си, който е убит преди това. Когато разбира, че положението му е несигурно, след няколко месеца Дракула абдикира и тръгва за Молдавия и Трансилвания. Съюзът от Калмар, обединил трите скандинавски кралства, започва да се разпада след смъртта на Кристофер Баварски. Датчаните избират Кристиан от Олденбург за крал, докато шведската аристокрация избира Карл Кнудсон (под името Карл VIII). Шарл VII подновява Стогодишната война с Англия, като заграбва Мейн. Шарл потушава бунт на френските благородници, поддържан от неговия син, дофинът. Шарл праща дофина в изгнание, но той продължава да заговорничи срещу него.

🎨 Пиетро Джовани д'Амброджо: Поклонение на пастирите

1449 Князът на Туркестан Улуг-Бег е екзекутиран в Самарканд по скалъпено обвинение, внушено от неговия син, Абд ал-Латиф; любимият син на хана Абд ал-Азис също е умъртвен. Смъртта на Улуг-Бег е голяма загуба за науката. Той е конструирал подвижна обсерватория с дължина 40 м, за да идентифицира 1 018 звезди; неговите таблици са толкова прецизни, че изчисленията му за движението на Марс и Венера се различават от съвременните стойности само с няколко секунди. Мюсюлманите са се уплашили от неговата ученост. Главатарят на монголската федерация пленява китайския император Юинг Зонг и го задържа като свой пленник. В Япония властта е взета от шогуна Йошимаса, страната навлиза във втори период на стила Ашикага в изкуството, съперничещ на стила Йошимицу. Кралят на Португалия Афонсо V е убеден от придворните си да поведе война срещу своя чичо Педро, регента. Регентът, който е служил добре на страната си, е убит заедно със своя син в битката при Алфаробейра.

1450 Южноафриканското кралство на Велик Зимбабве се разпада. Жертва на собствения си успех, столицата, също наречена Велик Зимбабве, е изтощила земеделските ресурси на региона; изтощени от глад, нейните жители са я напуснали. 25 март: Франческо Сфорца премахва Миланската република и влиза триумфално като херцог. Сфорца и неговият син Галеацо създават двор, съперничещ на този на Медичите. 15 април: Французите разбиват англичаните в битката при Формини, приключвайки възвръщането на Нормандия. Хенри VI изгонва херцог Съфолк, който си е спечелил омразата на англичаните затова, че е продал Анжу и Мейн на Франция. 1 май: Корабът на Съфолк е задържан, докато той плава за Франция и самият херцог е пленен. 2 май: ХерцогСъфолк е обезглавен на кораба. 18 юни: Джон Кейд повежда въстание с настояване да бъде възстановен на власт херцогът на Йорк. Бунтовниците на Кейд от Кент разгромяват кралските войски при Севъноукс. 3 юли: Бунтовниците от Кент влизат в Лондон. 12 юли: Кейд е улучен и убит край Хетфийлд. Папа Николай дава правото на португалците да покоряват и да свеждат до положение на вечно робство мюсюлмани и други нехристияни в Африка. Приблизително по същото време инките започват да правят култивационни тераси в Андите.

Леон Батиста Алберти: Църквата Сан Франческо, Римини (ново оформление на екстериора) (Италия)
Филарете: Порта Джова, замъкът Сфореско, Милано (Италия)
Великата китайска стена (започнато е строителството на тухлената фасада)

Паоло Учело: Потопът; Пиянството на Ной
Фра Анжелико: Благовещение (стенопис)

1451 Отоманският султан Мурад II умира на 48 годишна възраст в Адрианопол и е наследен от 21 годишния му син Мохамед II.

Леон Батиста Алберти: Палацо Ручелаи, Флоренция (завършен) (Италия)

Лука Дела Робия: Възнесение (многоцветна теракота)

1452 19 март: Германският крал Фридрих е коронясан за Свещен римски император от папа Николай. Юни: Започва войната между византийския император на Константинопол Константин и новия отомански султан Мохамед II. Роден е бъдещият художник Леонардо да Винчи.

Рогир ван дер Вейден: Триптих
Лоренцо Гиберти: Райските двери (баптистерията във Флоренция)

1453 В Персия започва управлението на династията на „Бялата овца“, основана от Узун Хасан. 29 май: Падането на Константинопол означава и край на Византийската империя. Огромна желязна верига е задържала флота на Мохамед II извън Златния рог, но султанът е прекарал по сушата 70 малки кораба, които да поддържат неговата 250 000 войска, обсаждаща града от 6 април: 12 април: Султанът заповядва градските стени да бъдат обстреляни с огромни гюллета, изстрелвани от топ, дълъг осем метра и с калибър 100 см. 29 май: Стените на Константинопол са пробити, османците нахлуват, започва ръкопашно сражение и последният византийски император, Константин XI, е убит. Турците превръщат Константинопол в своя столица. Папата остава без сериозен съперник в Европа. Тъй като мюсюлманските владетели налагат високи тарифи на търговските кервани, европейските търговци изпитват по-остра нужда от търговски маршрути по море към Ориента, което дава тласък на географските изследвания. Византийски учени, избягали от

Константинопол, са посрещнати сърдечно от Козимо Медичи във Флоренция. Турците донасят кафето в Константинопол. Стогодишната война приключва с изтласкването на англичаните от всички райони на Франция, с изключение на Кале. Хенри VI за пръв път проявява своето умствено разстройство: Братовчед му Ричард Йоркски става негов регент. 24 декември: Джон Дънстейбъл, английски математик, астролог и композитор, умира в Лондон.

1454 Кралят на Англия Хенри VI се възстановява след пристъп на лудост и освобождава херцога на Йорк от поста му на настойник. По време на *Празника на фазана*, устроен от херцога на Бургундия, 28 музиканти свирят вътре в един огромен пирог; събитието е възпято в детско стихче. 9 април: Мирът от Лоди слага край на конфликта между Венеция, Милано и Флоренция. 18 април: Дожът на Венеция Франческо Фоскари подписва договор с новия султан Мохамед II. 21 юли: Хуан II Кастилски умира и бива наследен от сина си Енрике IV.

Донатело: Статуя на Гатамелата (Падуа)

1455 Венецианският мореплавател Алвизе да Кадамосто открива островите Зелени нос край брега на Западна Африка. Френският поет Франсоа Вийон намушква смъртоносно един свещеник при улична схватка и е принуден да напусне Париж. 18 март: Художникът Фра Анжелико умира на 55 годишна възраст в Рим. 22 май: В Англия, с битката при Сейнт Олбънс, започват „войните на розите" между фамилиите Йорк и Ланкастър. 1 декември: Творецът Лоренцо Гиберти умира във Флоренция на 77 годишна възраст.

Андреа дел Кастаньо: Давид (рисувана кожа)

Библията на Гутенберг (една от първите печатни книги, при която са използвани подвижни печатарски букви)

1456 Отоманските турци завземат Атина. 14 юли: Унгарският пълководец Янош Хуняди унищожава отомански флот. 21 юли: Янош Хуняди разгромява отоманската армия, обсаждаща Белград, и принуждава Мохамед II да се оттегли до Константинопол. 11 август: Янош Хуняди умира от чума на 69 годишна възраст. Влад Дракула, който вече е на 24 години, отново заема трона във Валахия (Влашко).

Леон Батиста Алберти: Църквата Санта Мария Новела (нова фасада)

Франсоа Вийон: *Малкото завещание* (поезия)

1457 Карл VIII Шведски е прогонен от страната. Кралят на Дания Кристиян I е коронясан на негово място и за крал на Швеция; благородниците Свен Стурес, Стен Стурес и Стен Млади държат реалната власт. Скулпторът Донатело се премества във Флоренция на 71 годишна възраст. Основан е университетът във Фрайбург. 16 март: Най-големият син на Янош Хуняди, Ласло, е арестуван в Буда и е обезглавен. Владислав V, крал на Унгария и Бохемия, напуска Буда и отива в Прага, за да се отърве от обвиненията по повод убийството на 23 годишния Ласло Хуняди. 19 август: Андреа дел Кастаньо умира на 34 години във Флоренция от чума, 11 дни след смъртта на жена си. 23 ноември: Ласло V, крал на Унгария и Бохемия, умира внезапно, вероятно е бил отровен; като крал на Унгария той е наследен от по-малкия брат на Ласло Хуняди.

🎨 Петрус Кристус: Мадоната със Светите Франциск и Жером
Паоло Учело: Бягството на Сан Романо

1458 Матиаш Корвин е избран за крал на Унгария, но тронът остава спорен. Истанбул (Константинопол) анексира Сърбия. Алфонсо V Арагонски умира на 73 годишна възраст и е наследен от сина си Хуан в Арагон и от незаконния си син Фернандо в Неапол. Махмуд I започва 53 годишното си царуване в Делхи; Махмуд ще завладее Чампанир и Гирнар и ще построи свой голям дворец в Саркней.

🏛 Палацо Пити, Флоренция (Италия)

1459 Матиаш Корвин, кралят на Унгария, оспорва легитимността на полския крал Георги Подебрад.

🎨 Андреа Мантеня: Разпятието

1460 10 юли: Кралят на Англия Хенри VI е пленен в битката при Нортхямптън и поддръжниците на Йорк побеждават. 3 август: Кралят на Шотландия Джеймс II е убит при избухване на топ край замъка Роксбърг; наследява го синът му Джеймс III. 25 октомври: Актът на съгласието на лордовете постановява кралят на Англия Хенри VI да запази короната до края на живота си, но след смъртта му да я получат херцогът на Йорк и неговите наследници; намирайки се в плен, Хенри VI се съгласява. 13 ноември: На 66 години умира Енрике Мореплавателя. Турците завладяват Пелопонес.

🏛 Леон Батиста Алберти: Църквата Сан Себастиян, Мантуа (Италия)
Арсеналът, Венеция (Италия)

🎨 Лука Дела Робиа: Мадоната с ангели (стъклена мозайка)

1461 2 февруари: Битката при Мортимърс крос – йоркистите (привърженици на фамилията Йорк) побеждават и пленяват Оуън Глендоувър, който е обезглавен. 17 февруари: Втора битка при Сейнт Олбънс: Кралица Маргарет побеждава графа на Уоруик и освобождава своя съпруг, Хенри VI, от лордовете йоркисти. 4 март: Кралят на Англия Хенри VI е свален, наследен е от Едуард, граф на Марч, син на последния херцог на Йорк, под името Едуард IV. 29 март: Битката при Таутън утвърждава върховенството на Едуард. 28 юни: Коронация на Едуард IV, крал на Англия, който основава двора (династията) на Йорк. 24 юли: Кралят на Франция Шарл VII умира на 58 годишна възраст, наследен е от сина си Луи XI. Трапезунд и Кастамон се предават на отоманските войски. В Япония има чума и глад, които предизвикват бунт срещу шогуна Йошимаса.

🎨 Донатело: Юдит и Олоферн

📖 Франсоа Вийон: *Голямото завещание*

1462 Великият московски княз Василий II умира на 47 годишна възраст и е наследен от сина си Иван III, който всъщност е първият руски монарх. Князът на Влашко Влад Дракула избива 20 000 турци по брега на Дунава, много от тях са набити на кол, но Влад Набивача е свален и заменен от неговия протурски настроен брат. Свещеният римски император Фридрих III е обсаден от религиозни радикали в (замъка) Хофбург във Виена; радикалите са предвождани от собствения брат на Фридрих, Албрехт.

1463 Свещеният римски император Фридрих III обединява Горна и Долна Австрия след смъртта на брат му Албрехт. Венецианците обявяват война на отомански Истанбул след намесата му в тяхната търговия в Левант. Турците – османци покоряват Босна.

♫ Гийом Дюфаи: *Ecce ancilla Domini* (Ето рабинята божия)

1464 Кралят на Франция Луи XI основава Пост роял; това е първата национална пощенска служба. 23 април: Роден е бъдещият английски композитор Робърт Феърфакс. 1 май: Кралят на Англия Едуард IV тайно се оженва за Елизабет Удвил. 16 юни: Художникът Рогир ван дер Вайден умира в Брюксел на 63 години. 1 август: Козимо Медичи умира на 75 годишна възраст във Флоренция, докато слуша диалозите на Платон; като глава на банковата къща Медичи е наследен от сина си Пиетро.

1465 Херцозите на Алансон, Бери, Бурбон, Лотарингия и Бургундия обединяват силите си, за да победят Луи XI при Монтлери; принуждават го да подпише договора от Конфлан, който възвръща Нормандия на херцог дьо Бери и градовете по р. Сома на Бургундия. Юли: Хенри VI, бившият крал на Англия, е пленен от Едуард IV и държан в тъмница до 1470 г.

🎨 Пиеро Дела Франческа: Херцог Урбино

1466 Папа Павел II отлъчва краля на Бохемия Георги Подебрад. Във Флоренция Лука Пити прави неуспешен опит да убие Пиетро Медичи. Отнети са му всички права и палатът му остава недовършен. Медичите сключват съюз с Ватикана за финансиране на разработването на рудници за стипца в страните под папски контрол; папата ще отлъчва всички, които внасят стипца от османците в нарушение на техния монопол. 13 декември: Донатело умира във Флоренция на 80 годишна възраст.

🎨 Джовани Белини: Пиета

📖 **Димитър Кратовски: *Послеслов към Охридския Номоканон***

1467 В Япония шогунът Йошимаса обявява своя брат Йошиме за свой наследник, но влиза в конфликт с поддръжниците на сина си Йошихиса; в Япония започва 10 годишна гражданска война. Японският свещеник и пейзажист Сесшу заминава за Пекин да се учи, след като е бил обучаван от Шубун, китайски художник, станал натурализиран японец; това сближава още повече японското и китайското изкуство. 15 юни: Филип льо Бон (Добрия), херцог на Бургундия, умира на 71 годишна възраст, след като е управлявал 48 години и е превърнал Бургундия в най-богатата страна на Европа. Наследен е от сина си Шарл Храбрия, който триумфално влиза в Лиеж, за да започне 10 годишна борба за власт с краля на Франция Луи XI.

1468 Кралят на Сонгхай (Западна Африка) Сонни Али отнема Тимбукту от туарегите. Зара Якуб, император на Етиопия, умира след 34 годишно управление, след като е взел под свое управление всички планински територии на Етиопия и е превърнал страната си в крепост срещу исляма в Африка; той се е превърнал в легендарния „Йоан Престер“, за когото европейските християни са мечтаели и когото са търсели. В Албания на 62 годишна възраст умира княз Скендербег. Шарл Храбрия, херцог на Бургундия, се оженва за Маргарет, сестра на английския крал Едуард IV. Норвегия предава островите Оркней на кралство Шотландия. Йоханес Гутенберг, изобретателят на подвижния печатарски шрифт и основоположник на съвременното книгопечатане, умира в неизвестност в Майнц. 3 декември: Лоренцо и Джулиано Медичи наследяват своя баща Пиетро като управители на Флоренция.

1469 19 октомври: Короните на Кастилия и Арагон са обединени чрез брака на принц Фернандо Арагонски и Леонски с инфантата Изабела Кастилска. 9 декември: Художникът Фра Филипо Липи умира в Сполето на 63 годишна възраст.

1470 Германски печатари откриват първата печатница в Париж. Френският печатар Никола Жансан открива във Венеция печатница и издателство, след като е изучил занаята при Гутенберг в Майнц; той пръв използва романския вместо готическия шрифт. В Перу армията на инките, предвождана от Инка Топа, син на Пачакути, завзема кралство Кхимор, най-развитата държава в Южна Америка. Завладяването на Кхимор от инките ги превръща в доминиращ народ на континента; столица им е градът Куско. С подкрепата на граф Уоруик Хенри VI си връща трона за кратко през октомври. Лондончани се надсмиват над спектакъла, при който Хенри VI е поставен начело на процесията, облечен в стара синя кадифяна мантия. Херцогът на Кларънс минава на страната на Едуард IV, който принуждава Уоруик да избяга във Франция. Португалски изследователи (Жоао де Сантарем и Педро де Есколар) достигат Златния бряг в Западна Африка (Гана).

Катедралата Йорк (завършена) (Великобритания)

Томас Малори: *Смъртта на Артур* (довършена)

1471 Португалците основават пристанището на Сан Жорже д’ел Мина на Златния бряг в Западна Африка, за да развият търговията със злато. Португалците завземат Танжер. Стен Стуре Младши отблъсква инвазия на датчаните в Швеция. Папа Сикст прекратява сделката за производство на стипца, сключена между Ватикана и фамилията Медичи; Лоренцо Медичи е определен за банкер на Ватикана. Московският Велик княз

Иван III принуждава Новгород да скъса връзките си с Литва и да плаща данък на Москва. Януари: Луи XI обявява война на Шарл Бургундски. Едуард IV се връща в Англия, като слиза при Равенспър (днес Спърн пойнт). 22 март: Бохемският княз Подебрад умира на 51 годишна възраст в Прага и е наследен от полския принц Владислав, син на Казимир IV, който поема управлението под името Владислав II. 11 април: Едуард IV отново сваля Хенри VI от трона. 14 април: Битката при Барнет: Едуард побеждава и убива Уоруик при неговия опит да се измъкне от полесражението. 6 май: Битката при Тюкъсбъри: Съкрушителен разгром на привържениците на двора Ланкастър. След битката принц Едуард, синът на Хенри VI, е намушкан смъртоносно от херцог Кларънс и херцог Глостър. 21 май: Хенри VI е екзекутиран тайно в лондонския Тауър. 26 юли: Папа Павел II умира на 54 годишна възраст и на папския трон е поставен Сикст IV.

1472 Португалците продължават да усвояват атлантическото крайбрежие на Африка. Фернандо По открива островите Фернандо По, а Лопо Гонсалес пръв пресича екватора. Великият княз на Москва Иван III се оженва за Зоя, племенница на последния константинополски император Константин XI; по-късните руски владетели ще използват това обстоятелство като основание за претенциите си да бъдат защитници на православното християнство.

Леон Батиста Алберти: Църквата Сан Андреа, Мантуа (завършена)

Леонардо да Винчи: Благовещение
Андреа Верокио: Гробницата на Джовани и Пиетро Медичи

Гийом Дюфаи: *Ave regina caelorum* (Здравей, царице на небесата) (за освещаването на Катедралата в Камбре на 5 юли)

1473 В Мексико Айакатл, който управлява ацтеките от 1468 г. насам, завладява съседния град Тлателолко. Японският воин Йамана Мочитойо умира на 69 години и неговият зет, Хосокава Кацумото, също умира в гражданската война (войната Онин). Венецианците завладяват Кипър. Шарл Бургундски окупира Лотарингия и Елзас.

Строителството на Папа Сикст IV: Сикстинската капела, Палатът на Ватикана
Градината Рюоанджи, Киото (Япония)

Мартин Шонгауер: Девата в градината с рози

1474 Японският шогун Йошима абдикира на 39 години в полза на своя син Йошихаса. Създаден е съюзът от Констанс в поддръжка на френския крал Луи XI: Коалицията повежда война срещу херцога на Бургундия Шарл Храбрия. Христофор Колумб (Кристофоро Коломбо), 23 годишен генуезки мореплавател, започва да разсъждава над възможността да се достигне Китай с плаване на запад от Европа. Колумб използва картографски проекции, правени от немски математици и италиански картографи, потвърждаващи античната идея, че земята е сферична. 27 ноември: Френският композитор Гийом Дюфаи умира в Камбре. 13 декември: Изабела наследява трона на Кастилия и Леон след смъртта на нейния полубрат Енрике IV.

1475 Папа Сикст IV определя фамилията Паци за банкери на Ватикана на мястото на Медичите. Кастилия и Португалия спорят за наследството на Енрике IV, но Кортесът в Сеговия признава наследствените права на Изабела и на нейния съпруг Фернандо Арагонски. Кралят на Англия Едуард IV нахлува във Франция. 29 август: Луи XI се среща с Едуард IV и се договарят за мира от Пикини. 10 декември: Художникът Паоло Учело умира във Флоренция на 78 годишна възраст.

Катедралата Уинчестер (довършена) (Великобритания)

Джовани Белини: Св. Жустин

Перуджино (Пиетро ди Кристофоро ди Ванучи): Поклонението на влъхвите

Антонио и Пиеро Полаюоло: Мъченичеството на Св. Себастиян; Битката на десетимата голи мъже

Платина (Бартоломео Сачи): *За изисканото удоволствие и благоразположение* (първата печатна книга с готварски рецепти)

Димитър Кантакузин: *Похвално слово за Димитър Солунски* (приблизителна датировка)

1476 Шарл Бургундски завладява Лотарингия и започва война с швейцарските кантони, съюзили се с френския крал Луи XI; той е победен. Влад Тепес (Дракула) отново се качва на трона на Влашко. 26 декември: Галацо Сфорца, тиранин на Милано, е убит в портика на Миланската катедрала от трима млади благородници; той е наследен от седемгодишния си син Джан Галацо, майката на момчето става регент.

Църквата на Драгалевския манастир (обновена и изписана)

Андреа Верокио: Давѝд (бронз)

1477 Печатарите в цяла Европа започват да прилагат технологията на подвижния печатарски шрифт на Гутенберг. Една игра, наречена „ръце вътре – ръце вън“ (крикет) в Англия е забранена от Едуард IV, тъй като тя пречи на задължителните тренировки по стрелба с лък. Колумб посещава Англия, но не успява да си осигури финансова поддръжка за своето намерение да търси нов път към Индиите. Гражданската война в Япония заглъхва без да е решен крайният изход. Отомански войски достигат покрайнините на Венеция. Кралят на Франция Луи XI нахлува в Бургундия. 5 януари: Битката при Нанси. Въоръжените с пики швейцарски конници разбиват кавалерията на Бургундския херцог. 43 годишният херцог, Шарл Храбрия, е убит по време на сражението; тялото му е намерено по-късно, полуизядено от вълци. 18 август: Хабсбургите спечелват Холандия чрез брака на сина на Свещения римски император Фридрих III, Максимилиан, с Мари, дъщерята на Шарл Храбрия.

1478 Новгород загубва своята независимост след втора война с Москва. Изабела Кастилска създава инквизиция, насочена срещу покръстените евреи, които тайно поддържат юдаистките си религиозни ритуали; нейната инквизиция ще разшири обхвата на действията си и спрямо всички „еретици“. Лоренцо Медичи взема 200 000 флорина от градската съкровищница на Флоренция, за да покрие задължение на клона на Медичите в Брюж; той е отлъчен. 26 април: Лоренцо и Джулиано Медичи са нападнати във Флорентинската катедрала; това е заговор, в който е намесен папа Сикст IV и фамилията Паци, целящ да измести Медичите от властническите им позиции. 25 годишният Джулиано е намушкан смъртоносно, но Лоренцо успява да се спаси в сакристията на катедралата. По-късно той извършва жестоко отмъщение над фамилията Паци и техните поддръжници, като ги провисва през прозорците на палата и ги хвърля в р. Арно.

🎨 Сандро Ботичели: Примавера (Пролет)

1479 В Милано Лодовико Сфорца отнема властта от своя племенник Джан Галацо. Иван III, Велик княз на Москова, анексира Новгород и изселва разбунтувалите се градски аристократи в централна Русия. 20 януари: Хуан II Арагонски умира на 81 годишна възраст и бива наследен от 26 годишния си син Фернандо (Фернандо II на Арагон и V на Кастилия и Леон), като обединява главните корони в Испания. 25 януари: Договорът от Истанбул , слагащ край на войната между Венеция и Отоманската империя; венецианците се задължават да плащат 10 000 дуката годишен данък, за да търгуват в Черно море. 7 август: Максимилиан Австрийски побеждава френския крал Луи XI, като спира неговото проникване в Бургундия. 4 септември: Фернандо и Изабела сключват мир с Португалия след четиригодишна война; португалците признават правата на Испания над Канарските острови в замяна на монопола над търговията по западноафриканското крайбрежие.

🎨 Ханс Мемлинг: Мистичен брак на Св. Катерина

📖 **Владислав Граматик:** ***Разказ за пренасяне мощите на Св. Иван Рилски от Търново в Рилската обител***

1480 Роден е последният ацтекски император, Монтесума II. Епидемия причинява огромни човешки загуби в империята на маите в Централна Америка. Фернандо Арагонски посредничи в спора между папа Сикст IV и Лоренцо Медичи. Иван III Московски използва разногласията сред татарите и спира тяхното настъпление към Москва; той освобождава Русия от татарско иго. 10 юли: Рене, Анжуйски граф, умира на 71 годишна възраст без наследник: Луи XI анексира неговата територия. 11 август: Отранто в Южна Италия пада в ръцете на османските турци, но Мохамед II не успява да завземе Родос.

📐 Отел дьо Вил, Брюксел (завършен)

Ханс Мемлинг: Седемте радости на Мария
Сандро Ботичели: Раждането на Венера

1481 3 май: Отоманският султан Мохамед II умира на 49 години, наследява го най-големият му син, 34 годишният Баязид. Август: Афонсо V Португалски умира на 49 години, на негово място идва 26 годишният му син Жоао II.

Майкъл Пачър: Коронацията на Девата (дървен олтар)

1482 Португалски изследователи, плаващи покрай западното крайбрежие на Африка, откриват бананите. Епископът на Лиеж е убит от Гийом дьо ла Марк (Свирепият глиган на Ардените), 36 годишен белгийски воин, наемник на Луи XI (Луи Паяка). Венеция обявява война на Ферара. 23 февруари: Художникът Лука дела Робиа умира във Флоренция на 82 години. 27 март: Мари Бургундска, 27 годишната дъщеря на Шарл Храбрия, умира при инцидент по време на лов. Съпругът ѝ Максимилиан претендира за властта над Нидерландиите (равнинните държави в Европа – Белгия, Холандия и др.) като регент за своя невръстен син Филип, но Фландрия и Брабант отхвърлят неговите претенции. 25 август: Кралица Маргарита Анжуйска, вдовицата на убития английски крал Хенри VI, умира. 23 декември: С мира от Ара приключва конфликтът между Хабсбургите и френския крал Луи XI, който е живял в изолация в продължение на две години в Плеси-ле-Тур, в обкръжението на астролози. Бургундия и Пикардия ще станат част от Франция.

Пиетро Перуджино: Поднасянето на ключовете (стенопис от Сикстинската капела)

1483 Томасо де Торкемада, 63 годишен доминикански монах, взема под свой контрол Инквизицията по молба на Фернандо и Изабела. 9 април: Кралят на Англия Едуард IV умира неочаквано на 40 годишна възраст и е наследен от 12 годишния си син Едуард V. 30 април: Ричард, херцог на Глостър, го взема под свое попечителство в Стоуни Статфорд и става от този момент действителен владетел на Англия. 22 юни: Бракът на Едуард IV е обявен за невалиден, а синовете му – за незаконни. 25 юни: Едуард V е детрониран. 26 юни: Ричард Глостърски се възкачва на английския трон под името Ричард III. 10 август: Кралят на Франция Луи XI умира на 60 годишна възраст и е наследен от 13 годишния си син Шарл VIII. 24 август: Ричард III обявява своя син Едуард за принц на Уелс; сваленият Едуард V и по-малкият му брат са убити приблизително по същото време.

Уилям Орчард: Богословско училище, Оксфорд

Сандро Ботичели: Благородникът Джовани
Белини: Девата с младенеца и шестима светци
Пиетро Полаюоло: Коронация на Девата

1484 В Япония шогунът Йошимаса въвежда чайната церемония. Португалският мореплавател Диего Као открива устието на р. Заир и крайбрежието на Ангола. Колумб се обръща към португалския крал Жоао II със своя план да плава на запад за Индиите. Крал Жоао отказва. 9 април: Синът и наследникът на Ричард III, принц Едуард, умира. 12 август: Папа Сикст IV умира и на негово място е избран папа Инокентий VIII. 5 декември: Папа Инокентий въвежда сурови мерки срещу вещици и магьосници.

Сребърен павилион, Киото (завършен)

Йеронимус Бош: Градината на земните наслаждения

Джон Лидгейт: *Житие на Богородица*

1485 Унгарският крал Матиаш Корвин прогонва Свещения римски император Фридрих III от Виена. Белгиецът Ла Марк е пленен и обезглавен заради убийството на епископа на Лиеж. След обсада Брюж и Гент се предават на Максимилиан Австрийски. 16 март: Жената на английския крал Ричард III, Ан Невил, умира. 7 август: Хенри Тюдор дебаркира на пристанище Милфорд в Уелс с 1800 френски войника. 22 август: Битката при Босуърт фийлд: Хенри Тюдор, граф на Ричмънд, побеждава кралската армия. Ричард III е убит на полесражението и е наследен от Хенри Тюдор под името Хенри VII. 30 октомври: Коронация на Хенри VII в Уестминстърското абатство. Колумб пътува до Франция и Англия, надявайки се да привлече интереса на Шарл VIII и Хенри VII към една експедиция до Китай, но не успява. 16 декември: Родена е Катерина Арагонска, дъщеря на Фернандо и Изабела.

Джовани Белини: Екстазът на Св. Франциск
Карло Кривели: Пиета Панчиатичи
Леонардо да Винчи: Девата на скалите

Томас Малори: *Смъртта на Артур* (публикувана посмъртно от Какстън)

1486 Унгарският крал Матиаш Корвин съставя законодателство – за известно време Унгария се превръща в доминираща държава в Централна Европа. В царството Гаур в Индия африкански роби въстават и поставят на трона своя вожд. Кралство Бенин в Западна Африка започва търговия с Португалия. 18 януари: Кралят на Англия Хенри VII се оженва за Елизабет, дъщеря на Едуард IV, като по този начин обединява двата двора, Йоркския и Ланкастърския, и укрепва своята династия (Тюдор). 16 февруари: Максимилиан Австрийски става крал на Свещената римска империя. 9 април: Максимилиан е коронясан за крал на Германия в Екс-ла-Шапел. 1 май: Христофор Колумб успява да убеди Фернандо и Изабела да заплатят разноските за една морска експедиция на запад към Индиите. 19 септември: Роден е Артур, син на английския крал Хенри VII.

Карло Кривели: Благовещение

Юлиана Бернерс: *Книга за Св. Олбънс*

1487 Папа Инокентий VIII назначава Томасо Торкемада за главен инквизитор. В Централна Америка Великият храм на Теночтитлан е осветен с жертвоприношение на 20 000 души; церемонията се ръководи от вожда на ацтеките, Ауицотл, който собственоръчно изтръгва сърцата на стотици жертви. Португалският мореплавател Бартоломео Диас отплава от Лисабон; буря завлича малкия му флот до най-южната точка на Африка. Кралят на Португалия Жоао II изпраща Педро де Ковиляо към Близкия изток да търси търговски маршрут за подправки и да намери земята на Йоан Престер.

Строежи на император Ауицотл: Великият храм, Теночтитлан (възстановен)
Палацо Дарио, Канале гранде, Венеция (завършен)

1488 Напредва работата по подновеното строителство с тухли на Великата китайска стена, създадена най-напред като земен вал преди 1700 години, а сега – укрепително съоръжение с тухлена фасада, високо 7,6 м. Йохан Видман, немски математик, въвежда редовната и системна употреба на знаците + и – за плюс и минус. 7 октомври: На 53 години във Венеция умира скулпторът Андреа Верокио. Декември: Бартоломео Диас се връща в Лисабон и докладва за своето откритие на Йоао II. Кралят преименува откритият от Диас Нос на бурите в нос Добра надежда, защото според него той е признак, че е намерен морски път към Индия.

Библиотеката на херцог Хъмфри, Оксфорд
Фрауенкирхе, Мюнхен

Андреа Верокио: Конна статуя на Бартоломео Колеони (недовършена, бронз)

1489 В Арагон избухва първата епидемия на тиф в Европа. Болестта е донесена от войници, завръщащи се от Кипър. Венеция купува Кипър от Катерин Корнаро, слагайки край на 700 годишното франкско управление там.

1490 Кралят на Англия Хенри VII отнема от флорентинските банкери контрола върху английската търговия с дървен материал и го дава в ръцете на английски банкери. Загубата на този бизнес предизвиква атаките на противниците на едрия бизнес във Флоренция, предвождани от Джироламо Савонарола, приор на църквата Сан Марко. Португалците засаждат захарна тръстика на Сао Томе и пренасят роби от Бенин, за да работят на захарните плантации. Португалски изследователи пропътуват 300 км по поречието на реката Заир и основават търговски пост при Сао Салвадор. 4 април: На 50 годишна възраст внезапно умира Матиаш Корвин. Той е наследен от Владислав II Бохемски.

Мавзолеят на Тамерлан, Самарканд (със саркофаг от черен оникс)
Боровицки порти, Кремъл, Москва

Сандро Ботичели: Благовещение

1491 Португалска делегация пристига в Банза, столицата на Конго (Ангола и Заир), за да установи приятелски отношения с Назинга Нкума, крал на Конго. Кралят на Франция Шарл VIII анексира Бретан; Хенри VII повежда война с Франция, като сключва мир с Шотландия, за да освободи войски за операциите си. Истанбул сключва мир с Египет, което му осигурява контрол над Киликия и Анатолия. В серия от проповеди Савонарола осъжда корупцията във Флоренция и специално тази на Лоренцо Медичи.

Главният вход на Кремъл (Портата на Спасението), Москва
Строителството на Мохамед Кули: Хайдерабад, включително Арката Чарминар

Перуджино: Рождество
Мартин Шонгауер: Страшният съд (стенопис в катедралата Брейзарх)

1492 В Западна Африка Сунни Али умира при загадъчни обстоятелства след 28 годишно управление и след като е изградил огромната империя Сонгхай. Той е избил муллите на Тимбукту, защото не приемали неговата власт и може би е станал жертва на убийство за отмъщение. 2 януари: Гранада се предава на Изабела и Фернандо, които завземат последното мюсюлманско кралство в Испания. 31 март: Фернандо и Изабела разширяват пълномощията на испанската Инквизиция. Тя нарежда на 150 000 евреи в Гранада да разпродадат имуществото си и да напуснат страната „за честта и славата Господня“. 18 април: На 43 години умира Лоренцо Медичи. Юни: Кралят на Полша Казимир IV умира на 65 годишна възраст и е наследен от 33 годишния си син Ян. 3 август: Христофор Колумб поема на път с корабите *Санта Мария*, *Ниня* и *Пинта*. 6 август: Рулят на *Пинта* се поврежда, затова флотът спира за ремонт в Тенерифе. 6 септември: Колумб отново потегля от Тенерифе. 12 октомври: Художникът Пиетро де ла Франческа умира на 72 години край Арецо. Колумб забелязва суша. 28 октомври: Колумб слиза на брега на Куба. 6 декември: Колумб слиза на о-в Куискуея, който той нарича Еспаньола. Луис де Торес и Родриго първи споменават за пушене на тютюн. Те записват, че са видели туземци, които „пият пушек“. Родриго де Херес е първият европеец, който опитва тютюнопушенето. 25 декември: *Санта Мария* се блъска в брега и се налага да бъде изоставен.

1493 Империята Сонгхай в Западна Африка е узурпирана от 50 годишния Аския Мохамед; по време на своето царуване той ще доминира над империята Мандинго и ще разшири своите територии отвъд реката Нигер. Януари: Колумб построява форт на о-в Еспаньола, като използва материали от разбития кораб *Санта Мария*. 4 януари: Колумб се отправя обратно към дома, оставяйки 44 души в новия форт (военно укрепление) Ла Навидад. 4 март: Колумб пристига в Лисабон. 15 март: Колумб пристига в Палос. Май: Съгласно мирния договор от Сенлис Максимилиан I, крал на Германия, получава Артоа и Франш-Конте от Франция. 4 май: Александър VI издава папска вула, установяваща демаркационна линия между испанските и португалските сфери на влияние; испанците ще владеят всички земи, които биха могли да открият западно от линията, а португалците – земите, открити източно от линията. 24 септември: Кралица Изабела назначава Колумб за губернатор на Индиите и го изпраща отново с флот от 17 кораба. Второто пътешествие е финансирано от продажбата на имущества, иззети от евреите. 3 ноември: Колумб спира на един остров, който нарича Доминика. 22 ноември: Колумб забелязва Еспаньола, отплава на запад към Ла Навидад, но установява, че фортът е изгорен, а мъжете са изчезнали.

Кремиковски манастир

Карло Кривели: Коронацията на Девата
Тилман Рименшнайдер: Адам и Ева (скулптура)

1494 Фламандският композитор Жоскин дьо Пре е поканен да стане пръв певец в кралската капела на френския крал Шарл VIII. Договорът от Тордесийас разделя света между Португалия и Испания по същите линии, които са очертани в издадената предната година папска вула. Иван III, велик княз на Москва, получава прозвището си „Велики“, след като прогонва немските търговци от Новгород и разширява територията си до източните склонове на Урал с анексирането на Новгород. 14 май: Колумб открива Ямайка, като я нарича Сантяго; през същият месец той акостира в Гваделупа, Монсерат, Антигуа, Св. Мартин, Пуерто Рико и Девичите острови. Той пътува 33 дни практически без да спи и загубва паметта си. Колумб се връща в Испания с 500 карибци на борда. Кралица Изабела предлага на епископ Фонсека да направи проучване относно законността на депортирането и плена на жителите на Карибските острови. Теолозите изказват различни становища по този правен въпрос и кралица Изабела нарежда карибите да бъдат върнати на своя остров. 11 август: В Брюж умира на 64 години творецът Ханс Мемлинг. 22 октомври: Умира херцогът на Милано Джан Галацо Сфорца. Вероятно той е отровен от своя чичо Лодовико Мауро, който го наследява като херцог; Лодовико дава племенничката си Бианка за съпруга на германския крал Максимилиан I в замяна на имперски статут за херцогството на Милано.

Перуджино: Пиета
Сандро Ботичели: Клеветата

Осмогласник **(първата книга на кирилица, отпечатана в Цетине)**

1495 Леонардо да Винчи предоставя планове за контролиране руслото на р. Арно, която периодично залива Флоренция. Леонардо е нает от херцога на Милано Лодовико. Неапол е поразен от сифилис в първото документирано избухване на тази болест, макар че е възможно по-рано да е била бъркана с проказата; болестта поразява френската армия в особено силна форма и французите я наричат Неаполитанската болест (докато италианците я наричат Френската болест). Конгресът от Вормс се опитва да осъвремени Свещената римска империя, обявявайки Вечен мир и създавайки Апелационен съд. Литовците изгонват своите евреи. Колумб издава нареждане всеки местен жител на Еспаньола над 14 годишна възраст да плаща веднъж на всеки три години паричен данък на Испания. Февруари: Неапол се предава на френския крал Шарл VIII, който е коронясан за крал на Неапол. 6 юли: Битката при Форново: Ферандино, син на бившия неаполски крал Алфонсо, си възвръща Неапол. Папа Александър VI организира Свещена лига, за да изтласка французите. Шарл се спасява във Франция. Френският флот е пленен от испанците при Рапало; френската армия се предава при Новаро. Октомври: Жоао II, крал на Португалия, умира на 40 години и е наследен от зет си Манoел I.

Пиеро ди Козимо: Вулкан и Еол
Дейсис (икона от Бачковския манастир)

1496 Кралят на Англия Хенри VII отказва да признае испанските и португалските претенции според договора от Тордесийас; той дава патент на 46 годишния Джон Кабът да търси нови територии и да бъде техен губернатор от името на Англия. Испанците окончателно завладяват Канарските острови; Тенерифе, най-големият от островите, се предава на испанците, които бързо асимилират местния народ гуанче. В Полша „статутът на Пьотков“ забранява на бюргерите да купуват земя, лишава селяните от право на придвижване и дава изключителни привилегии на дребната аристокрация. Кралят на Португалия Манoел I заповядва да бъдат изгонени евреите от неговата страна и избива много от тях; той прави това, за да се хареса на Фернандо и Изабела, известни антисемити, за чиято дъщеря Катерина смята да се ожени. Ферандино, новият крал на Неапол, умира на 7 септември, на 27 години, и е наследен от своя чичо Фредерик.

Джентиле Белини: Процесията на Праведния кръст на площада Св. Марко
Виторе Карпачо: Кръвта на Спасителя
Перуджино: Разпятието

1497 Умира шахът на Персия Рустум, с което се слага край на династията на Бялата овца. Лукреция Борджия, 17 годишна херцогиня на Ферара, убеждава баща си, папа Александър VI, да анулира брака ѝ с Джовани Сфорца, владетел на Песара. Папата я сгодява за Алфонсо Арагонски. Кралят на Дания Йохан I разбива шведска армия при Брункеберг и възстановява Скандинавския Съюз, като започва да управлява под името Йохан II. Португалският пътешественик Васко да Гама потегля от Лисабон, за да намери морски път до Индия покрай най-южния нос на Африка, открит от Диас през 1487 г. Един флорентински мореплавател, Америго Веспучи, твърди, че е открил континента Америка през 1491 г.; смята се, че той е агент на фамилията Медичи. 22 юни: Джон Кабът достига Лабрадор и продължава, за да изследва крайбрежието на Нова Скотия и Нюфаундленд (букв. – „Новооткритата земя“). Край Нюфаундленд той открива големи райони за риболов. 6 август: Кабът се връща в Бристол. 22 ноември: Васко да Гама заобикаля нос Добра надежда. 25 декември: На Рождество Христово Да Гама плава покрай югоизточното крайбрежие на Африка, като му дава името Натал. Савонарола празнува ежегодния карнавал във Флоренция като на огромен огън на Пиаца дела Синьория изгаря „*суетите*“. Карнавални маски, книги и картини са изгорени пред очите на насъбралите се огромни тълпи. Савонарола публично критикува приписваните на папа Александър VI престъпления и с презрение отхвърля предлаганата му кардиналска шапка.

Леонардо да Винчи: Тайната вечеря (стенопис)
Филипо Липи: Срещата на Йоаким и Анна
Перуджино: Аполон и Марсий
Микеланджело Буонароти: Бакхус (скулптура)

Кремиковско евангелие **(препис)**

1498 В своето второ пътешествие Джон Кабът и неговият син Себастиян изследват източното крайбрежие на Северна Америка в южна посока от Нова Скотия. 8 април: Кралят на Франция Шарл VIII умира на 27 годишна възраст и тронът е наследен от неговия братовчед, херцог Орлеански, под името Луи XII. 14 април: Васко да Гама пристига в търговския център Малинди в Източна Африка, след като се е отбил в Килва и Момбаса. 23 април: Васко да Гама акостира в Калкута в Индия, установявайки накрая, че съществува морски път от Португалия до Индия и Островите на подправките; откритието освобождава Европа от зависимостта ѝ от венециански и мюсюлмански посредници в търговията с подправки. В същия ден Савонарола е изгорен на клада на Пиаца дела Синьора заради ерес. 7 юни: Колумб се отправя на третото си пътешествие към Новия свят. 22 юли: Колумб достига Сент Винсент. 15 август: Колумб достига Гренада и продължава на юг, като открива Тринидад, акостирайки, както изглежда, при устието на р. Ориноко на континента Южна Америка. 200 испански колонисти се заселват в Еспаньола. Испанците натоварват 600 кариби за Испания, за да ги продадат като роби.

Пиетро ди Козимо: Откриването на медта
Албрехт Дюрер: Апокалипсис (гравюра)
Жерар Давид: Присъдата на Камбиз

1499 Венеция започва четиригодишна война с Отоманската империя. Отоманските турци завземат Черна гора. Маврите в Гранада се вдигат на масово въстание, тъй като Главният инквизитор Франсиско де Сиснерос принуждава хората да приемат християнството. В Лондон върлува епидемия на Черната смърт (бубонна чума). Луи XII се развежда с Жана, дъщеря на Луи XI, и се оженва за Ан Бретанска, вдовицата на Шарл VIII, за да запази херцогство Бретан за френската корона. Васко да Гама се връща в Португалия от Мозамбик с черен пипер, индийско орехче, карамфил и канела, но е загубил една трета от своите хора, заболели от скорбут; неговия успех окуражава и други да подготвят пътувания около Африка. Луи XII печели поддръжката на Венеция за своите претенции за Милано; той нахлува в Италия, принуждава Лодовико да избяга от Милано и на 14 септември Милано му се предава.. Швейцарците имат поддръжката на Франция срещу немския крал Максимилиан I и печелят поредица от победи. 22 септември: Договорът от Базел:

Максимилиан дарява на Швейцария независимост, въпреки че формално тя ще стане независима държава след повече от един век.

Камбанарията на Пиаца Сан Марко, Венеция

Вилибалд Пикхаймер: *Bellum Helveticum* („Швейцарската война“)
Джон Скелтън: *Поезия*
Фернандо де Рохас: *Тракикомедия за Калисто и Мелибеа* (известна като „*Селестина*“)

1500

1500 Португалският мореплавател Гаспар де Корте-Реал е първият европеец, след Торфин Карлсефни, който наистина открива континента Северна Америка. Испанският мореплавател Висенте Пинсон достига нос Св. Роке, най-източната точка на Бразилия. Педро Кабрал достига Индия с Бартоломео Диас и Дуарте Парейра, за да вземат подправки. По пътя си Кабрал е отклонен от своя курс от насрещни ветрове, които го довеждат до Бразилия; той обявява Бразилия за територия на краля на Португалия, после се връща обратно в Индия. В Германия са открити ръкописите на Хросвита от Гандерсхайм. Творбите на тази каноничка, живяла между 935 и 972 г., включват шест мрачни пиеси на латински език за християнски девици – мъченички, които превръщат Хросвита в първия постантичен драматург.

Градът Мачу Пикчу, Перу
Пиркова жилищна кула (Кюстендил)

Йеронимус Бош: Христос с трънен венец; Корабът на глупците
Албрехт Дюрер: Автопортрет
Сандро Ботичели: Мистично рождество
Лука Синьорели: Грешниците, хвърлени в ада
Мантеня: Мъртвият Христос

Шейх Масфарма бен Утман: *История на Борну* (Нигер, Чад, Нигерия)

1501 Алванд, шахът на Персия, е разгромен в битката при Шурур от младия вожд на сафавидите Исмаил. Васко да Гама печели контрола над търговията с подправки за Лисабон, прекъсвайки търговския път през Египет с каравели, блокирали Червено море. Америго Веспучи извършва второ пътешествие до Новия свят, този път финансирано от Португалия; неговото описание на крайбрежието на Бразилия изразява убеждението, че това не е част от Азия, а нов континент. Гаспар де Корте-Реал прави второ пътуване до Северна Америка, отвлича 57 индианци, за да ги продаде като роби и потъва с робите, оковани в трюма, след като каравелата му е разбита от щорм. Испанските заселници на Санто Доминго докарват африкански роби в Еспаньола; това е първото транспортиране на африканци в Новия свят. Иван Велики Московски нахлува в Литва.

Германският крал Максимилиан I признава френските завоевания в Северна Италия (договорът от Трент). Хенри VII отклонява папската покана да поведе кръстоносен поход срещу османските турци, които лишават Венеция от Дурацо.

Албрехт Дюрер: Животът на Девата
Микеланджело Буонароти: Пиета; Бакхус

Гауайн Дъглас: *Палатът на честта*
Джон Скелтън: *Speculum Principis* (беседа върху морала, предназначена за принц Хенри, бъдещия крал на Англия Хенри VIII)

1502 В Персия е основана Сафалидската династия от Исмаил, бунтовнически водач, който се провъзгласява за шах; Исмаил избива сунити, които няма да приемат шиитското разклонение на исляма. В Централна Америка Монтесума II се възкачва на трона на Ацтекската империя и Теночтитлан; той е на 22 години. Кралица Изабела прогонва всички останали маври, които не са приели християнството. Март: Испански флот завзема Таранто след като Фернандо Арагонски решава да подкрепи претенциите на Луи XII за Неапол. 11 май: Христофор Колумб тръгва на своето четвърто пътешествие до Новия свят. Той открива Санта Лучия, Хондурас и Коста Рика. Септември: Америго Веспучи се връща в Европа след пътешествието си до Новия свят; неговият отчет е предпоставка за името „Америка". Декември: 27 годишният Чезаре Борджия, син на папа Александър VI, получава френска помощ, за да потуши бунт на своите офицери; Борджия ликвидира всички свои противници.

Донато Браманте: Малкият кръгъл храм Св. Петър в Монторио
Уилям Вертю: Капелата на Хенри VII, Уестминстърско абатство

Лукас Кранах: Св. Йероним
Monumenta Cartographia – Карта на света (добавянето на Новия свят драматично променя възгледите на хората за връзките на Европа с останалата част на света)

1503 Кралят на Франция Луи XII се отказва от претенциите си към Неапол след разпадането на съюза му с Фернандо Арагонски. Губернаторът на Еспаньола, Николас де Овандо, получава кралско разрешение да внесе африкански роби, за облекчи недостига на работна ръка. Други 2000 испански колонисти пристигат в Еспаньола. 18 август: Юлий II става папа след смъртта на Александър VI (Родриго Борджия). Безскрупулният син на Александър VI Чезаре Борджия е заделил за себе си малък регион в Романя. Новият папа наема Микеланджело да изработи неговия саркофаг. Постепенното разпадане на монголската Златна орда в най-източната част на Европа дава възможност на Великото московско княжество да се подготви за експанзия. 2 ноември: Колумб открива Панама. Той също така открива каучука; испанците са поразени от тежката черна подскачаща топка, която туземците използват за игра.

Якоб Обрехт: *Пет меси* (произведенията на нидерландския полифоник са издадени от Перучи във Венеция)

1504 В Афганистан Бабур, потомък на Тамерлан от Туркестан, заграбва Кабул. В Судан мюсюлманинът Фунж, вероятно роден далече в Борну (Нигерия), разгромява християнските владетели на Сенар, земята между Черни и Бели Нил. В Баварската война Албрехт Баварски побеждава Руперт, сина на дворцовия електор; германският рицар Гьоц фон Берлихинген загубва дясната си ръка при обсадата на Ландсхут и я заменя с желязна ръка. Септември: Договорът от Блоа урежда конфликта между Франция и Максимилиан I. 8 септември: Статуята Давид на Микеланджело е поставена за пръв път на показ на Пиаца дела Синьория във Флоренция. 7 ноември: Христофор Колумб се връща в Испания от своето последно пътешествие, твърде болен, за да може да изрази почитта си към умиращата кралица. 24 ноември: Кралица Изабела Кастилска умира на 53 години и бива наследена от своята дъщеря Хуана и от съпруга на Хуана Филип, макар те да остават във Фландрия. Вместо тях управлява Фернандо.

🎨 Албрехт Дюрер: Адам и Ева (гравюра)
Лукас Кранах: Почивка по пътя към Египет
Микеланджело Буонароти: Давид (скулптура)

🎼 Робърт Феърфакс: Меса *O quam Glorifica*

1505 Португалците откриват Шри Ланка (Цейлон). Немският монах и композитор Адам от Фулда умира във Витенберг. Иван Велики, княз на Москва, умира на 65 годишна възраст и е наследен от своя син, Василий III. Юли: Португалците изпращат Франсиско де Алмейда за свой вицекрал в Индия. 24 юли: Народът на Килва на източноафриканското крайбрежие е наказан затова, че е отказал на Алмейда да се отнесе към него с подобаващ респект; кралят на Килва Ибрахим не го посреща, когато той хвърля котва и Алмейда опустошава града. Август: Алмейда вдига военни укрепления в Каликут, Кананор и Кочин на брега на Малабар.

🎨 Джорджо Джорджоне: Бурята
Рафаело: Мадоната и Младенецът на трон със светци
Джовани Белини: Девата и Младенецът с четирима светци
Лоренцо Лото: Епископ Бернардо де Роси
Перуджино: Битката между Любовта и Целомъдрието
Леонардо да Винчи: Мона Лиза
Майкъл Ситоу: Хенри VII

1506 Класическата скулптура Лаокоон е изровена изпод земята на Есквилинския хълм в Рим и предизвиква голям смут. Николо Макиавели, 37 годишен вицеканцлер на Флоренция, създава първата италианска национална армия: Той формира флорентинска милиция. В Лисабон са избити 4000 разбунтували се евреи. Кралят на Полша Александър I умира и е наследен от своя брат Жигмонд I. В Корея въстаници успяват да отхвърлят своя жесток владетел Йонсангун. 21 май: Христофор Колумб умира самотен във Валядолид на 55 годишна възраст. 29 юли: Мартин Бехаим, картограф и създател на първия известен глобус (1492) умира на 47 години в Лисабон. 13 септември: Художникът Андреа Мантеня умира в

Мантуа на 75 години. 25 септември: Филип I Кастилски умира внезапно в Бургос едва на 28 годишна възраст, а жена му загубва разсъдъка си; баща ѝ Фернандо II Арагонски действа като регент на Кастилия, като управлява Кастилия под името Фернандо V.

Донато Браманте: Базиликата Св. Петър, Рим

Лоренцо Лото: Св. Йероним в пустинята
Рафаело: Мадонна ди Каза
Лукас Кранах: Св. Катерина

Уилям Дънбар: *Танцът на седемте смъртни гряха* (поезия)

1507 Корейските въстаници поставят на трона Чунг Джонг. 23 февруари: На 77 години умира художникът Джентиле Белини. 12 март: На 30 годишна възраст е убит флорентинският авантюрист Чезаре Борджия, докато обсажда замъка Виана; Борджия се е сражавал за своя зет, краля на Навара.

Палацо Строци, Флоренция (завършен)

Джентиле Белини: Проповедта на Св. Марко в Александрия

Мартин Валдзеемюлер: *Въведение в космографията*
Алвизе Кадамосто: *Първото пътешествие по море към земята на негрите в Долна Етиопия*

1508 Хуан Понсе де Леон, придружавал Колумб по време на второто му пътешествие към Новия свят, изследва и колонизира Пуерто Рико. Португалците колонизират Мозамбик и Югоизточна Африка. В Етиопия на трона се възкачва Лебна Денгуел. Португалската флота е изненадана и потопена при западния бряг на Индия от флотата на Египет и Гуджарат: Това е триумф за Махмуд Бегара, стария султан на Гуджарат. Джон Кабът търси проток на северозапад, надявайки се да намери път за Китай покрай северния бряг на Северна Америка и достига залива Хъдзън. Папа Юлий II наема Микеланджело да изрисува тавана на Сикстинската капела. На 4 февруари Максимилиан I получава титлата Римски император елект; папата обявява, че германският крал оттук нататък автоматически ще бъде и Свещен римски император.

Лукас ван Лайден: Играчът на шах; Автопортрет (на 14 години)
Лоренцо Лото: Мадоната и светците
Джорджоне: Спящата Венера

Лодовико Ариосто: *Касария*

1509 Етиопците изпращат един арменец на име Матей за свой посланик в Португалия. Испанският изследовател Алонсо де Охеда открива територията, която ще стане известна като Колумбия. Португалският изследовател Диего Кореа основава първата европейска колония в Бразилия близо до Порто Сегуро. 2 февруари: Битката при Диу в Индийския океан. Португалският вицекрал Франсиско де Алмейда унищожава мюсюлманския флот и налага португалски контрол над търговския път за подправки. В Индия Кришнадеварая става крал на Виджаянагер и отблъсква нападенията на войските на султана на Бидар Махмуд. 22 април: На 52 годишна възраст умира кралят на Англия Хенри VII и е наследен от сина си Хенри VIII. 14 май: Френска армия разбива венецианска войска при Анядело. Папа Юлий II наема Рафаело да украси стаите във Ватиканския палат.

🎨 Лукас ван Лайден: Изкушенията на Св. Антоний
Жерар Давид: Мадоната с ангели и светци

📖 Аликзандър Баркли: *Корабът на глупците* (поезия)

1510 Японски пирати опустошават крайбрежни селища в Южен Китай; някои от пиратите са всъщност китайци, но са се дегизирали, като са си отрязали плитките. Португалският мореплавател Афонсо де Албукерке заграбва остров Гоа на индийското крайбрежие край Балабар; това е първото западноевропейско колониално владение източно от Африка. Шахът на Персия Исмаил разгромява узбекската армия, като убива Мохамед Шейбани и разширява своето кралство от Тигър до Оксус. Венецианският художник Джорджоне умира от чума на 32 годишна възраст. Сандро Ботичели също умира на 17 май, на 65 годишна възраст.

🎨 Виторе Карпачо: Въведение в храма
Тициан (Тициано Вечелио): Циганската Мадона
Рафаело: Триумфът на Галатея

📖 *Всеки човек* (английска морализаторска пиеса)

🎼 Жоскин дьо Пре: *Разкаянието на Йохан Окенхенхайм*

1511 През януари папската армия завзема Модена и Мирандола от французите; през май французите завземат Болоня. Папата се съюзява с Венеция, за да прогони французите от Италия; през октомври той включва Фернандо II Кастилски и Хенри VIII Английски в своята Свещена лига. В Източните Индии португалските.войски на Албукерке завладяват Малака, центъра на търговията с подправки. Испанските войски на Диего Веласкес установяват контрол над Куба; В Куба започват да пристигат африкански роби, тъй като населението на туземците-карибии започва тревожно да намалява при контакта си с европейците. В Полша се установява крепостническата система.

🎨 Фра Бартоломео: Св. Себастиян; Сватбата на Св. Катерина
Рафаело: Сикстинската Мадона; Юлий II; Атинската школа (стенопис)
Андреа дел Сарто: Шествието на влъхвите
Куентин Масис: Свалянето от кръста (триптих)
Тициан: Триумфът на Христос

🎼 **Евстатий: *Евстатиев сборник* (български църковни песнопения,**

издадени от монаха от Путленския манастир; заглавията са с тайнопис)

1512 Риболовните райони при Нюфаундленд осигуряват риба-треска за английските, френските, португалските и холандските кораби; те използват острова като база, където изсушават рибата, преди да я натоварят за Европа. Аския Мохамед Велики, крал на Сонгхай в Африка, завладява хавсатските държави Кано, Зария и Кацина. Испански колонисти докарват африкански роби в Еспаньола, за да заместят индианските роби, измрели масово от неизвестна болест. Португалците изоставят Килва. Папа Юлий II свиква Латеранския събор, за да извърши реформи в римокатолическата църква. Сили на Свещената лига са разбити в битката при Равена, но французите и техните германски наемници са изтласкани от Милано през май; фамилията Сфорца се връща на власт в херцогството. Швейцарците получават Лугано, Локарно и Осола като възнаграждение за оказаната от тях помощ за прогонването на французите от Милано. Навара е присъединена към Кастилия. 12 април: Отоманският султан Баязид II е свален на 65 годишна възраст от своите яничари. Той умира при загадъчни обстоятелства и е наследен от 47 годишния си син Селим I. През ноември Селим удушава по-малките си братя.

Микеланджело Буонароти: Сътворението на Адам (Сикстинска капела)

1513 Европейски географи и картографи стигат до общия извод, че новите открития на запад от Атлантика представляват два нови континента и ги представят като такива в новото, ревизирано издание на Птолемей. Кралят на Дания Йохан I (също Йохан II на Швеция) умира и е наследен от 32 годишния си син Кристиян II, крал на Дания и Норвегия; шведите го отхвърлят. В Швейцария избухва селско въстание и се разпространява извън нейните граници. По Великден Понсе де Леон открива Флорида и предприема плаване по крайбрежието ѝ, засаждайки портокалови и лимонови дръвчета. Испанецът Васко де Балбоа е първият, който вижда Тихия океан от Новия свят. Една португалска каравела достига до Кантон (наречен по-късно Гуангджоу). Португалски мореплаватели откриват островите Мавриций и Реюнион (ненаселени). 9 септември: Битката при Флъдън фийлд: Кралят на Шотландия Джеймс IV е разгромен и убит от английски войски, предвождани от граф Съри; Джеймс е наследен от сина му Джеймс V с настойник кралица Маргарет. Шотландският флот е продаден на Франция.

Катедралата в Шартр (завършена) (Франция)

Албрехт Дюрер: Рицарят, смъртта и дяволът (гравюра)

Раймон Хил Висенте: *Сибилата Касандра* (пиеса)
Николо Макиавели: *Князът*

1514 Новият папа Леон X произнася: „*Не само християнската религия, но и самата природа крещи срещу робството и търговията с роби*“. Търговията с роби продължава да расте. 1500 испански заселници пристигат в Панама. Отоманският султан Селим нахлува в Персия и налага сунизма на персите – шиити. 23 август: Битката при Халдиран: 80 000 армия на Селим побеждава персийската армия. Макар и ранен, шах Исмаил успява да избяга от бойното поле. 15 септември: Селим и неговата армия влизат в Табриз и избиват мнозина от неговите граждани.

🎨 Андреа дел Сарто: Рождество Богородично
Куентин Масис: Сарафът и неговата жена

1515 Испански конкистадори основават Хавана, Куба. Испанският изследовател Хуан де Солис открива устието на Рио де ла Плата в Южна Америка. Испанският изследовател Хуан де Бермудес открива Бермудите. След като Браманте умира предната година на 70 годишна възраст, папата назначава Рафаело за главен архитект на все още недовършената базилика Свети Петър в Рим. Кралят на Франция Луи XII умира на 52 годишна възраст и е наследен от 21 годишния си зет Франсоа I. 29 септември: След като разбиват швейцарците и венецианците в битката при Майганано, французите сключват мирен договор; швейцарците запазват повечето алпийски проходи в замяна на правото на Франция да използва швейцарски наемници. 14 декември: Франсоа I сключва мир с папа Леон X. Португалският стратег Афонсо де Абукерке завзема Хормуз на входа на Персийския залив и се връща в Гоа, за да разбере, че е уволнен. 16 декември: На 62 години, Абукерке умира в Гоа. **Като мъченик на Православието умира Св. Георги Софийски.**

🎨 Матиас Грюневалд: Олтарът в Изенхайм
Джовани Белини: Портрет на Фра Теодоро
Микеланджело Буонароти: Мойсей (скулптура)
Албрехт Дюрер: Носорог

📖 Еразъм: *Възпитанието на един християнски принц*
Джон Скелтън: *Величие*
Аликзандър Баркли: *Еклоги* (първите пасторални поеми на английски)

1516 Първата захар, изнесена от Новия свят за Стария, е представена на крал Карлос I Испански от инспектора на златните рудници в Еспаньола. Кастилският регент Хименес забранява вноса на роби в испанските колонии, но Карлос I (управляващ от Фландрия) продължава да дава на придворни разрешителни за внос на роби в колониите. Конкордатът (т.е. Споразумението) от Болоня между краля на Франция Франсоа I и папа Леон X дава на френския крал правото да назначава епископи и абати. 23 февруари: Фернандо V Кастилски и Леонски (II на Арагон) умира на 63 години и е наследен от внука си Карлос I, студент във Фландрия. 24 август: Битката при Марждабик, северно от Алепо: Отоманският султан Селим разгромява мамелюците и завзема Алепо. 26 септември: Селим влиза в Дамаск, после тръгва към Кайро. 29 ноември: Във Венеция на 86 години умира Джовани Белини.

Рафаело: Балтазаре Кастильоне
Тициан: Данъкът
Микеланджело Буонароти: Умиращ роб (статуя)

Лодовико Ариосто: *Бесният Орландо*
Хил Висенте: *Корабът на ада*
Томас Мор: *Утопия*

1517 Аския Мохамед, владетел на африканското кралство Сонгхай, е разгромен от конфедерацията Хавса, която установява господство над териториите източно от река Нигер. Ерцхерцогът Шарл дарява на флорентинските търговци монопола в търговията с роби. Испанският изследовател Франсиско де Кордоба забелязва следи от древната цивилизация на маите на п-в Юкатан. 22 януари: Отоманският султан Селим опустошава Кайро и владетелят на Мека Шариф се предава на османците; Селим установява контрол над Светите места в Арабия, като оставя Египет в ръцете на мамелюкските бейове. 26 март: Фламандският композитор Хайнрих Исак умира във Флоренция. 3 октомври: 34 годишният Мартин Лутер, августински монах, заковава 95 тезиса на вратата на катедралата във Витенберг, атакуващи крайностите и злоупотребите на Римската църква. С това започва Реформацията, дълъг период на религиозни и граждански вълнения из Европа. На 42 години във Флоренция умира Фра Бартоломео.

Катедралата в Севиля (завършена) (Испания)

Себастиано дел Пиомбо: Възкресението на Лазар
Андреа дел Сарто: Мадона с харпии
Куентин Масис: Еразъм

1518 Испански колонисти внасят още роби от Африка в Санто Доминго, за да режат тръстика в двадесет и осемте захарни плантации на колонията. Реформацията си спечелва подкрепата на швейцарския духовник Хулдерих (Улрих) Цвингли, който убеждава градския съвет на Цюрих да изгони от града францисканския монах Бернардин Самсон, продаващ индулгенции.

Катедралата в Антверпен (Белгия)

Тициан: Вакханалия; Успение Богородично
Ториджано: Статуя на Хенри VII, Уестминстърско абатство

Еразъм: *Беседи*
Хил Висенте: *Корабът на чистилището*

1519 Испанският конкистадор Ернандо Кортес, вече 34 годишен, тръгва от Куба, за да завладее Нова Испания (Мексико). Васко де Балбоа е обезглавен в Панама по скалъпено обвинение в предателство; всъщност той е жертва на борба за власт в Централна Америка. 12 януари: Свещеният римски император Максимилиан I умира на 59 години; испанският крал Карлос I е избран за император под името Карл V. 24 април: Монтесума II, императорът на ацтеките, изпраща свои пратеници да присъстват на първата Великденска литургия, която ще бъде празнувана в Новия свят. 2 май: Леонардо да Винчи умира на 67 години в замъка Амбоаз на р. Лоара. 24 юни: Лукреция Борджия, херцогиня на Ферара, умира на 39 години. 20 септември: Португалският мореплавател Фернандо Магелан потегля от Севиля в търсене на морски път за подправки от Ориента. Ноември: Кортес пленява Монтесума II и управлява Ацтекската империя чрез Монтесума.

Пиер Леско: Замъкът дьо Шамбор
Капелата Сейнт Джордж, Уиндзор (Великобритания)

Петер Фишер: Мощницата на Св. Себалд (бронз), Нюрнберг
Себастиано дел Пиомбо: Христофор Колумб

Хил Висенте: *Корабът на рая*
Джон Скелтън: *Колин Клаут*

1520 Кристиян II Датски нахлува в Швеция. 19 януари: Битката при Тиведен: Стен Стуре Младши е смъртоносно ранен и Кристиян напредва без да среща повече съпротива към Упсала. Събралите се там шведски сенатори се съгласяват да приемат Кристиян за крал при условие, че той ще управлява според шведските обичаи. 31 март: Кристиян Датски подписва споразумение в този дух. Вдовицата на Стуре Кристина вдига шведските селяни да прогонят нашествениците. 6 април: Художникът Рафаело Санцио умира на 36 годишна възраст в Рим; денят е Блажени петък и неговият рожден ден. Битката при Упсала в Швеция осигурява на Кристиян една непълна победа. 7 юни: Кралят на Англия Хенри VIII и кралят на Франция Франсоа I се срещат заедно с 10 000 придворни при Кале на Полето на Божията одежда. Хенри се представя като Херкулес; банкетите, турнирите и спектаклите опразват френската хазна. 10 юли: В Мексико Кортес е прогонен от ацтекския вожд Куаухтемок от Теночтитлан. Кортес е принуден да се оттегли в Тлакскала. Септември: Датският крал Кристиян обсажда Стокхолм. 7 септември: Кристина се предава при условие, че ще има всеобща амнистия. 21 септември: Отоманският султан Селим умира на 53 години и е наследен от 24 годишния си син Сюлейман I (Великолепни). 4 ноември: Кристиян е коронясан за крал на Швеция; 7 ноември: Епископите на Скара и Страгнас са обезглавени в полунощ на градския площад в Стокхолм, явно по нареждане на краля. 8 ноември: Въпреки обещанието за амнистия датчаните на Кристиян убиват повече от 80 шведи. Вдовицата на Стен Кристина и други шведски благородници са изпратени като пленници в Дания; тялото на Стен е изровено и изгорено. 28 ноември: Фернандо Магелан преминава през *Магелановия проток* и отплава в Южно море, което нарича *Тихи океан*.

Тициан: Мадоната със св. Алойзий и Франциск; Мъжът с ръкавицата
Рафаело: Преображение

Мартин Лутер: *Послание до германското дворянство*

Робърт Феърфакс: *Музика за полето на Божията одежда*

1521 18 април: Свиканата от Карл V конференция във Вормс нарежда на Мартин Лутер да се отрече от убежденията си. Лутер отказва, заявявайки: „*Тук стоя (на това държа) и иначе не мога!*". Германските принцове го поддържат в началото на евангелисткото движение. Фридрих Мъдрия от Саксония прибира Лутер във Вартбург под свое лично покровителство; тук той ще преведе Библията на немски в противоречие с едикта от Вормс. 23 април: Битката при Вилиалар: Свещеният римски император Карл V разгромява испанските бунтовници. 24 април: След като е открил Филипините (15 март), Фернандо Магелан тръгва по крайбрежието на Мактан с 48 тежко въоръжени мъже, с намерение да покори местния вожд Лапу Лапу. 27 април: Магелан е убит при схватка с воините на Мактан. Август: Белград е превзет от отоманския султан Сюлейман след триседмична обсада. 27 август: Умира композиторът Жоскин дьо Пре. 31 август: Великият град Теночтитлан в Централна Америка е завладян от Кортес след 85 дневна битка. Ацтекският император Монтесума II е убит по време на сраженията. Кортес опожарява града. 24 октомври: Композиторът Робърт Феърфакс умира в Сейнт Олбънс. Декември: Кралят на Португалия Маноел I, най-богатият владетел в Европа, умира на 52 годишна възраст; наследява го синът му Жоао III. **Османците завладяват Белград.**

Замъкът дьо Шенонсо, долината на Лоара (завършен)

Пармиджанино: Сватбата на Св. Катерина

Хенри VIII: *Златната книга* (опровержение на Лутер)

1522 Свещеният римски император Карл V прогонва френските войски от Милано с помощта на папата, Мантуа и Флоренция; английският крал Хенри VIII се намесва във войната срещу Франция. На власт в Китай идва император Жиа Кин от династията Мин; той прогонва португалците от страната си заради пиратските им акции. В Еспаньола избухва робско въстание. Лутер се завръща във Витенберг, докато Карл V е зает във войната с Франция; той въвежда църковно богослужение на немски език. Цвингли осъжда безбрачието, а Лент – постите; той призовава епископа на Констанс да разреши на свещениците да се женят. 6 септември: Експедицията на Магелан се завръща в Севиля под командването на Магелановия лейтенант Хуан д'Елкано след първата пълна обиколка на света по море.

Тициан: Възкресение

🎼 Себастиян Фелсщински: *Книга с химни в чест на полския крал Сигизмунд I*

1523 Януари: Кралят на Дания Кристиян II е свален от датската аристокрация заради своята жестокост и е наследен от херцога на Холщайн под името Фредерик I. 19 януари: Хулдрайх Цвингли публикува своите 67 статии в Цюрих: В тях се съдържат нападки спрямо авторитета на папата и идеята за транссубстанциация (превръщането на виното и хляба от светото причастие в кръв и плът Христови). 6 юни: Основана е шведската кралска династия Ваза, като Густав I е коронясан на 27 годишна възраст за крал. 10 юни: Двама последователи на Мартин Лутер са изгорени живи в Брюксел. 14 септември: Папа Адриан VI умира на 64 годишна възраст.

🎨 Ханс Холбайн: Еразъм

1524 Аден става колония на Португалия. Васко да Гама се връща в Индия като португалски вицекрал. 20 февруари: Испански сили в Нова Испания разпръскват армия на племето *киче*, предвождана от племенния вожд Текум Уман и я прогонват извън град Кселаду. Вождът убива коня на Педро де Алварадо, вярвайки, че човекът и конят са едно цяло. За отмъщение Алварадо убива вожда със своята сабя, като хвърля местните воини в паника. Април: Джовани да Веразано изследва източното крайбрежие на Северна Америка, като открива Нюйоркския залив и дава на остров Манхатън името Ангулеме. 29 октомври: Френски войски нахлуват в Италия и си възвръщат Милано.

🎨 Кореджо (Антонио Алегра): Възнесение Христово
Андреа дел Сарто: Скулпторът
Пармиджанино: Автопортрет

1525 В Перу Хуаяна Капак, единадесетият крал на инките, умира в Кито и неговата империя е разделена между синовете му Хуаскар и Атахуалпа. Без да разполагат с писменост, те управляват едно сложно, уредено общество с 12 милиона население; инженери построяват забележителни мостове, павирани пътища и напоителни системи. 8 април: Великият магистър на Ордена на тевтонските рицари, Алберт фон Бранденбург, получава титлата херцог на Прусия. 14 май: В Германия е потушена Селската война; Филип Ландграве от Хесен разпръсква селската армия на Томас Мюнцер. 27 май: Мюнцер, който твърди, че е Божи пратеник, е обезглавен. 1 ноември: Франсиско Писаро потегля по море от Панама, за да проучи Перу; туземците го наричат Тувантинсую (Четирите ъгъла на света).

🎨 Андреа дел Сарто: Мадоната от Сако
Кореджо: Възнесение Богородично

📖 Хил Висенте: *Дон Дуардос*
Уилям Тиндейл: *Новият завет* (превод на английски)

1526 Мбемба Нзинга, кралят на Конго, протестира пред португалския крал Жоао III, че португалски търговци продават неговите поданици като роби в бразилските захарни плантации. Франсиско Писаро проучва залива на Гуаякил; туземците го приветстват като „Виракоча“, вярвайки, че с него се осъществява пророчеството, че починалият през XIV в. крал на инките Виракоча един ден ще се върне. 14 януари: Кралят на Франция Франсоа I подписва мирния договор от Мадрид: Той е държан в плен повече от година от император Карл V след битката при Павия (24 февруари предната година). Крал Франсоа се отказва от Бургундия, Фландрия, Артоа, Турне и Италия. След като е освободен, той заявява, че условията са му били наложени със сила и договорът е невалиден; Франсоа сключва съюз със Сюлейман Великолепни срещу Карл V. 19 април: Индийският разбойник – благородник Захир-уд-дин Бабар разгромява стохилядна армия на Ибраим шах Лоди, султан на Делхи, като използва артилерия. Бабар завзема Агра и основава империята Могал. 29-30 август: Битката при Мофакс. Лайош II Унгарски е убит на 20 годишна възраст и неговата армия е разбита при Мохач от турската армия на Сюлейман Великолепни. Лайош II е наследен от Фердинанд, брат на Максимилиан I; унгарската аристокрация въпреки това избира Йоан Заполюя (бивш регент на Лайош). Короната на Бохемия преминава в ръцете на зета на Лайош Фредерик, избран за крал на 23 годишна възраст.

Замъкът дьо Шантийи (завършен) (Франция)

Ханс Холбайн: Сър Томас Мор и неговото семейство
Лукас ван Лайден: Страшният съд
Албрехт Дюрер: Четиримата апостоли
Тициан: Мадоната от Песаро
Андреа дел Сарто: Тайната вечеря (стенопис)

1527 Себастиян Кабот изследва устието на Рио де ла Плата в Южна Америк навлизайки по течението на реките Парагвай и Парана. Сър Хю Уилоуби търси североизточен проток към Китай. Ернандо Кортес завършва завоюването на Нова Испания. Мюсюлманският сомалийск вожд Ахмед Гран повежда нашественическа армия в Етиопия; Негусът на Етиопия се обръща към португалците за помощ. Хенри VIII иск от Рим позволение да се разведе с Катерина Арагонска. 16 март Битката при Канхава: Могалският император Бабар разбива войскат на Раджпут, като унищожава своите индуистки съперници в Северн Индия. 30 април: Договорът от Уестминстър за съюз между френски крал Франсоа I и английския Хенри VIII; Франсоа подновява военнит си действия срещу Карл V. 6 май: Рим е оплячкосан от испански и германски наемници на Свещения римски император Карл V. Те обсаждат папа Климент VII в замъка Сант Анжело и го пленяват.

Ханс Холбайн: Сър Томас Мор
Пармиджанино: Видението на Св. Йероним
Лукас ван Лайден: Култът към златния телец

1528 Французите обсаждат Неапол по време на войната им срещу Карл V. Вероятно епидемия от тиф прекратява обсадата през август, като принцът на Оранж извежда конницата си извън града и посича оттеглящите се френски воини. Париж става столица на Франция. Банкерът от Аугсбург Бартоломеус Велсер придобива правото да завладее и колонизира Бразилия. Велсер е натрупал богатството си от търговия с подправки, захар и роби. Ернандо Кортес се завръща в Испания, за да защити своите права срещу онези, които са отхвърлили властта му през 1526 г. Джовани Веразано е убит от туземците по време на своята експедиция в Бразилия. Лекари в Базел принуждават Теофрастус Бомбастус фон Хохенхайм (известен повече под името Парацелс) да напусне града, заради неговите неортодоксални медицински възгледи; той вярва, например, че болестта се причинява от външни въздействия. Идеите на Реформацията са възприети в Берн и Базел. Момбаса въстава срещу португалската власт. Художникът Матиас Грюневалд умира във Франкфурт. На 56 години в Нюрнберг умира и Албрехт Дюрер.

Замъкът във Фонтебло, край Париж (завършен)

Ханс Холбайн: Николас Крацер; Семейството на художника
Кореджо: Мадоната със Св. Йероним

Балдасаре Кастильоне: *Придворният*

1529 Франсиско Писаро се завръща в Испания, за да претендира за територията, която е отцепил за себе си в Перу. Карл V го обявява за доживотен губернатор и капитан-генерал на „Нова Кастилия“, с права на вицекрал. Южноамериканските територии на Нова Гранада (Венецуела и Колумбия) са колонизирани от фамилията Велсер от Аугсбург: Техни агенти проучват долината на Ориноко. В Япония от манастирите Тендай на планината Хией над Киото връхлитат монаси, които избиват привържениците на будистката секта Ничирен. Кралят Аския Мохамед, владетел на голямата империя Сонгхай в Западна Африка, е детрониран на 86 годишна възраст. Наследява го Аския Банкури. 16 април: Последователи на Лутер протестират срещу решението на Конференцията в Шпеер, забраняващо проповядването на лутеранските идеи в католически държави, а допускащо проповядването на католицизъм в протестантски държави. 6 май: Битката при Гагра. Могалският император Бабур разгромява афганските вождове на Бенгал и Бихар. 27 май: Ад-Дин Барбароса (Червенобрадия) завоюва цял Алжир, довеждайки Отоманската империя до нейния връх. 5 август: Мирът от Камбрай урежда конфликта между Франция и Карл V. Франсоа I се отказва от всички свои претенции към Фландрия, Артоа и Италия и се съгласява да плати откуп от 2 милиона крони. Карл V се отказва от всичките си претенции към Бургундия. 3 септември: Сюлейман стига до Буда с 250 000 -на армия и завзема града почти светкавично. Йоан Заполюя е провъзгласен официално за крал на Унгария. Султанът тръгва на боен поход към Виена. 27 септември: Сюлейман щурмува Виена, но турската му армия загубва 1/10 от своя състав от студ и глад. Октомври: Отоманската армия на

Сюлейман се завръща в Истанбул, без да е завзела Виена, но по пътя си отвлича деца в робство. 17 октомври: Кралят на Англия Хенри VIII сваля кардинал Уолси от длъжността му на лорд-канцлер и поставя на негово място Томас Мор.

Албрехт Алтдорфер: Битката при Исос

Мартин Лутер: *Мощна крепост е нашият Бог; Далече, в една ясла*

1530 Могалският император Бабур умира на 47 години и е наследен от своя син Мохамед Хумаюн. В Перу Атахуалпа, полубрат на краля на инките Хуаскар, се придвижва на юг от Кито и разрушава града Тумебамба. Армията на Хуаскар се оттегля, без да разрушава висящите мостове над реката Апуримак. Атахуалпа успява да прехвърли реката, пленява Хуаскар и стига до Каямарка. Рицарите хоспиталиери (орденът на Св. Йоан) се заселват в Малта. 23 февруари: Испанският крал Карлос I е коронясан от папа Климент VII под името Карл V на Свещената римска империя и за крал на Италия. 29 ноември: На 55 годишна възраст умира кардинал Уолси.

Кореджо: Поклонението на пастира
Тициан: Мъж с червена шапка
Лукас Кранах: Съдът в Париж

Джироламо Фракасторо: *Сифилис или френската болест*
Ханс Закс: *Страната на тунеядците* (стихове)

1531 Франсиско Писаро и братята му Гонсало и Ернандо напускат Панама и поемат за Перу само със 300 души, за да завладеят империята на инките. Горе, на високото плато, Атахуалпа убива своя брат Хуаскар и самият той става Инка (крал). 26 януари: Голямо земетресение разтърсва Лисабон и взема 30 000 жертви. 6 февруари: Шмалкалдикската лига съюзява повечето европейски протестантски принцове срещу Свещения римски император Карл V. 8 юли: Германският скулптор Тилман Рименшнайдер умира на 71 годишна възраст. 11 октомври: Битката при Капел: Швейцарските католически кантони щурмуват Цюрих. Цвингли е убит по време на сражението.

Маргарита Наварска: *Огледало на душата* (стихове)

1532 Армиите на Сюлейман II, отоманския султан, нахлуват в Унгария. Свещеният римски император Карл V се установява в Мадрид, като заплаща подобренията в имперския дворец със събраните данъци от вноса на карибска захар; Испания и Португалия са забогатели от своите колониални владения. 16 ноември: Атахуалпа посещава лагера на Франсиско Писаро в Андите. Писаро пленява Инката и го задържа срещу откуп; властта на Инката е прекратена. Писаро случайно е изпуснал няколко коня в Южна Америка; няколко години по-късно далече в пампасите са забелязани тичащи стада от диви коне.

Палатът Сейнт Джеймс, Лондон

Лукас Кранах: Мартин Лутер; Филип Меланхтон
Кореджо: Юпитер и Йо
Тициан: Карл V

Франсоа Рабле: *Пантагрюел*
Лудовико Ариосто: *Бесният Орландо* (редактирано издание)

1533 Катерина Медичи се оженва за Анри дьо Валоа, херцог на Орлеан; и двамата са на 14 години. Фредерик I Датски умира на 62 годишна възраст и е наследен като крал на Дания и Норвегия от своя 30 годишен син Кристиян III. Датските католици се противопоставят на това, надявайки се да направят крал неговия брат Ханс; селяните пък се надяват да бъде възстановен затвореният в тъмница бивш крал Кристиян II. Великият княз на Москва Василий III умира на 54 годишна възраст и на негово място е възцарен тригодишният му син Иван IV (Грозни). 25 януари: Кралят на Англия Хенри VIII тайно се оженва за Ан Болейн. 6 юни: Лодовико Ариосто, автор на епическата поема *Орландо Фуриозо* (Бесният Орландо), умира във Ферара на 59 годишна възраст. 22 юни: Сюлейман Великолепни подписва договор с Фердинанд Унгарски, който ще продължи да управлява над част от Унгария; Сюлейман назначава Йоан Заполюя за управител на останалата част. 29 август: Край на империята Инка. Франсиско Писаро изправя Атахуалпа на съд по обвинение в убийство, противодържавна дейност и идолопоклонство. Съдът го намира за виновен и Атахуалпа е екзекутиран чрез удушаване. 15 ноември: Писаро влиза в Куско.

Ханс Холбайн: Посланиците

Джон Хейууд: *Весела пиеса за продавача на индулгенции и францисканеца*

1534 Жак Картие отплава за Новия свят по нареждане на Франсоа I, за да открие северен път към Китай; Картие влиза в залива Сен Лоран (Канада). Франсиско Писаро се връща в Испания с дяла на Короната (една пета) от огромния откуп, който инките са платили, за да бъде пощаден животът на Атахуалпа. Вождът на инките Ма̀нко Капак II вдига въстание срещу испанските конкистадори. Кралят на Англия Хенри VIII скъсва връзките си с Римската църква чрез Акта за върховенство, който го прави глава на Англиканската църква. Игнасио Лойола основава обществото на Иисус (йезуитите). Един холандски фанатик, Йохан Лайденски, създава теократичното кралство на Цион в Мюнстер. Доскорошният кръчмар предсказва края на света, организира хедонистични оргии и уронва престижа на Реформацията. Микеланджело се премества от Флоренция в Рим след като е завършил гробницата на Медичите. 5 март: На 45 годишна възраст умира художникът Кореджо. 3 юли: Отоманска армия отнема Табриз от персите. 20 годишният шах Тахмасп взема властта в свои ръце, като убива своя регент. 25 септември: Отоманската армия завзема Багдад.

Замъкът дьо Шамборд, долината на Лоара (завършен)

Антонио Сангало Младши: Палатът Фарнезе, Рим

🎨 Микеланджело Буонароти: Гробницата на Джулиано Медичи, Флоренция

📖 Франсоа Рабле: *Гаргантюа*
Мартин Лутер: *Библия* (превод на немски)
Полидор Върджил: *История на Англия*

1535 Акт за обединение присъединява Уелс към Англия. Тунис пада в ръцете на Карл V; пиратският вожд Хаир ад-Дин е разгромен и Тунис е плячкосан. Основано е вицекралството Нова Испания със столица Мексико сити (Теночтитлан); Антонио де Мендоса е назначен за пръв вицекрал. В Перу Писаро основава град Лима; той подновява проучването на империята на инките. Жак Картие се връща в Северна Америка, плава нагоре от Сен Лоран, достига района на Монреал и там замръзва. Мюнстерският водач анабаптист Йохан Лайденски обезглавява една от своите четири жени на пазара в Мюнстер, като оправдава своето деяние с твърдението, че е получил небесни видения. 2 юни: Мюнстер е превзет от Франсис Валдекски и водачите на анабаптистите са арестувани. 6 юли: Сър Томас Мор е обезглавен на 57 годишна възраст в Лондонския Тауър. 24 октомври: На 43 годишна възраст умира херцогът на Милано Франческо Сфорца II, без да остави наследник. Милано остава на подчинение на Карл V.

🎨 Пармиджанино: Мадоната на Коло Лунго
Ханс Холбайн: Крал Хенри VIII

📖 Майлс Кървърдейл: *Английска Библия* (първи пълен превод на английски)

1536 Ернандо Кортес открива Долна Калифорния. Жак Картие се връща от „Нова Франция“ с 10 индианци хурони, които скоро след това умират. Анабаптистът Якоб Хутер, който проповядва, че могат да се очакват само мъки и страдания, е изгорен на клада по заповед на немския крал Фердинанд. Португалия учредява Инквизицията. Избухва трета война между Карл V и Франсоа I, който след смъртта на Сфорца предната година претендира за Милано. Януари: Йохан Лайденски и неколцина негови последователи са жестоко изтезавани и екзекутирани на пазара в Мюнстер. 19 май: Кралят на Англия Хенри VIII екзекутира жена си Ан Болейн по обвинение в прелюбодейство. 30 май: Хенри VIII се оженва за Джейн Сеймур. 12 юли: На 69 годишна възраст във Фрайбург умира Дезидерий Еразмус (Еразъм Ротердамски). В Западна Африка нараства недоволството от жестокото тиранично управление на Аския Банкур, краля на империята Сонгхай. Той е пратил в изгнание на един остров в р. Нигер сваления си предшественик, Аския Мохамед, 93 годишен.

📖 Уилям Тиндейл: *Деянията на прелатите*

1537 Вождът на инките Манко Капак II създава нова държава на инките при Викабамба. Кралят на Швеция Густав I прекратява монопола на Ханзата в Балтика. Мено Симонс проповядва своя „Менонитски“ възглед: Той защитава една вяра, която забранява даването на клетви и отнемането на човешки живот, и отхвърля понятия, които не могат да се срещнат в Библията – такива като *троицата*. Дон Педро де Мендоса тръгва от Буенос Айрес за Испания през април, но умира на път за Европа от сифилис; неговата колония ще бъде завладяна от племето гуарани. 2 юни: Папска вула на Павел III забранява поробването на индианци в противоречие с политиката на Карл V; папата отлъчва католическите търговци на роби.

1538 Отоманска флотилия завзема Йемен и Аден. 24 февруари: Мирът от Гросварден прекратява конфликта между двамата унгарски крале, Фердинанд и Йоан. 18 юни: Третата война между Франсоа I и Карл V е прекратена. Септември: Свещена лига срещу отоманските турци обединява папа Павел III, Карл V и венецианците. Венециански флот, предвождан от Андреа Дориа, дож на Генуа, е разгромен от отомански флот при Превеса. В Перу поради борба за власт Писаро заповядва да бъде удушен с гарота Диего де Алмагро, неговият 63 годишен спътник в експедицията и досегашен приятел.

Палатът Нансъч, Съри (Великобритания)

Тициан: Венера от Урбино; Алегорията на Сватбата
Ханс Холбайн: Кристина Датска

1539 Францисканският мисионер Маркос де Ница изследва Аризона и Ню Мексико. Гонсало де Кесада основава град Богота. Конкистадори, завръщащи се в Испания от Кито, донасят картофите. В Париж Амброаз Паре за пръв път започва производството на изкуствени крайници. 1 февруари: Договорът от Толедо, уреждащ конфликта между Карл V и Франсоа I. Карл потушава въстание в Гент, където гражданите са отказали да плащат данъци за финансиране на войните с Франция.

Романо Джулио: Палацо Дукаде, Мантуа (завършен)

Тициан: Франсоа I
Ханс Холбайн: Ан от Клийвс

1540 Картофите са внесени във Франция като декоративно растение. Папа Павел III официално признава ордена на йезуитите, основан преди шест години. Ернандо Кортес се завръща в Испания. Испанският изследовател Ернандо де Аларкон открива река Колорадо. Йон Гренландеца слиза на брега на Гренландия и намира последния норвежки колонист мъртъв пред колибата му, с нож в ръка. 6 януари: Хенри VIII се оженва за Ан Клийвска в Гринуич. Бракът е уреден от лорд Прайви Сийл Томас Кромуел. Юли: Унгарският крал Йоан Заполюя умира на 53 годишна възраст; османците признават невръстния му син Жигмонд за негов наследник, но Фердинанд нахлува в Източна Унгария, османците навлизат в централната пуста, и държавата е разделена на три части, вместо на две. 9 юли: Хенри обявява своя брак с Ан от Клийвс за недействителен. 28 юли: Кромуел е обезглавен на хълма Тауър. Декември: Лопес де Карденас открива Големия каньон на Колорадо.

Тициан: Дож Андреа Грити
Джакопо да Басаро: Поклонението на пастира

1541 Португалците изпращат войски в Етиопия под командването на Кристофор да Гама, за да прогонят сомалийците на вожда Ахмед Гран, които са нахлули в Етиопия през 1527 г. Жак Картие извършва трета експедиция до Северна Америка и създава временна колония при Квебек. Йохан Калвин установява теократично управление в Женева, което ще превърне града в център на протестантството в цяла Европа. Католическият мисионер Франсис Ксавиер отплава от Лисабон по покана на Игнасио Лойола, за да предприеме мисия в Ориента; той посещава първо Мозамбик, Малинди и Сокотра. 12 февруари: Наместникът на Писаро (вицегубернатор), Педро де Валдивия, основава град Сантяго де Чили. Ернандо де Сото открива Мисисипи. 26 юни: Франсиско Писаро завършва своето завладяване на Перу и е убит от приятелите на Диего де Алмагро, 21 годишния син на човека, когото Писаро е екзекутирал преди три години; Алмагро става губернатор на Перу с център Лима. 24 септември: Швейцарският лекар и алхимик Парацелс умира в изгнание в Залцбург.

Микеланджело Буонароти: Страшният съд (стенопис в Сикстинската капела)

1542 Испански колонисти, предвождани от Алваро де Вака, изминават 950 км навътре от южното крайбрежие на Бразилия и се заселват в Асунсион. 13 февруари: Кралят на Англия Хенри VIII обезглавява кралица Кетрин Хауърд по обвинение в прелюбодеяние. 21 май: Ернандо де Сото умира на 46 годишна възраст на брега на Мисисипи; тялото му е предадено на реката. Хората на Де Сото, предвождани от Луис де Алварадо слизат надолу от сливането на Мисисипи с р. Арканзас. 21 юли: Папа Павел III създава Вселенската инквизиция с намерение да спре Реформацията с репресии. 24 август: Гонсало Писаро достига до устието на река Амазонка след едно епично пътешествие от нейните извори. 25 ноември: Битката при Солуей Мос: Кралят на Англия Хенри VIII побеждава шотландския крал Джеймс V. 14 декември: Кралят на Шотландия Джеймс V умира на 30 години и бива наследен от невръстната си дъщеря Мери, кралица Шотландска.

1543 Папата издава списък на определени книги, забранени за четене от римокатолиците. Испанската инквизиция за пръв път изгаря протестанти на клада. Японците посрещат европейски гости за пръв път, когато един китайски кораб с двама португалски пътешественика на борда се разбива в брега на Кюшу; чужденците са въоръжени с мускети, които местният феодал купува и след това възпроизвежда. От този момент огнестрелното оръжие става част от японското въоръжение. 24 май: Умира на 70 години Николай Коперник. 12 юли: Хенри VIII се оженва за Кетрин Пар. 20 ноември: На 45 години умира художникът Ханс Холбайн.

Бенвенуто Челини: Златна солница за Франсоа I
Тициан: Ессе Homo

Николай Коперник: *За въртенето на небесните сфери* (теория, че земята се завърта всяко денонощие около своята ос и че заедно с други планети тя се върти около слънцето)

Андрей Везал: *За тъканите на човешкото тяло* (с анатомични рисунки на Тициан)

1544 Кралят на Корея Чунгжонг умира след 37 годишно управление. В Северна Европа настъпва недостиг на мед поради това, че Реформацията е разрушила манастирите. 14 април: Битката при Чересоле, източно от Торино: Френска армия разбива имперска армия на Карл V. 14 септември: Английски войски се присъединяват към войските на Карл V, за да обсадят Париж; англичаните завземат Булон. 18 септември: Договорът от Креспи-ан-Валоа, приключващ двугодишната война между Карл V и Франсоа I в Холандия. Франция губи Артоа и Фландрия, Карл се отказва от претенциите си към Бургундия, но си запазва Милано.

Лоренцо Лото: Портрет на старец
Мастър Джон: Мери I
Бенвенуто Челини: Нимфата от Фонтебло (скулптура)

1545 Карл V сключва мирен договор със Сюлейман Великолепни в Адрианопол. Могалският император Хумаюн завзема Кандахар; неговият съперник, императорът Шех Шах, е убит от гюлле, докато обсажда Ражпут, цитаделата на Каланжар. 20 април: Жан Мейние, провансалски барон, избива валдезиански протестанти, за да заграби земите им. В Потоси, на планинското плато в Нова Кастилия, испанците откриват залежи на сребро. Те до голяма степен ще допринесат за богатството, което ще подхранва търговската активност в Европа през следващия век и ще подготви пътя на Индустриалната революция. Папа Павел III свиква Събора в Трент, за да реформира Църквата; Тридентинските декрети осигуряват действителни реформи, но също така засилват догмата срещу учението на протестантите. Настъпва упадък на риболова в Балтийско море и започва развитието му в Северно море.

Микеланджело Буонароти: Ансамбълът на Капитолия, Рим

Бронзино (Аньолд ди Мариано): Венера, Купидон, Безразсъдството и Времето

1546 Маите в Нова Испания се надигат срещу испанците, но са разгромени. При Диу, в Индия, португалски войски побеждават армията на Гуджарати. 18 февруари: Мартин Лутер умира на 63 годишна възраст в родния си край, Айслебен. 1 март: Шотландският лутерански реформатор Джорд Уишарт е изгорен до смърт по заповед на кардинал Бийтън. 29 май: Бийтън е убит заради преследването на протестанти. 7 юни: В

Ардр е сключен мир, слагащ край на двугодишния конфликт между Хенри VIII и Франсоа I. Карл V се среща с папа Павел III, който му обещава пари и войски, за да спре протестантското движение. 3 август: В Париж художникът Етиен Доле е обесен и изгорен заради ерес и богохулство: Той е публикувал творбите на Еразъм и други хуманисти.

Микеланджело Буонароти: Базиликата Свети Петър, Рим

Тициан: Папа Павел III и неговите племенници
Лукас Кранах: Мартин Лутер
Герлах Флике: Кранмер

Пиетро Аретино: *Философът* (комедия)

1547 Могалският император Хумаюн се възползва от крамолите между съперничещите си наследници на Шех Шах Сури, за да си възвърне територии в Индия и да завземе Кабул. 16 януари: Иван IV, Великият княз на Москва, се коронясва за цар (първа употреба на тази титла в Русия). 28 януари: Кралят на Англия Хенри VIII умира на 55 годишна възраст и е наследен от 10 годишния си син Едуард VI. 3 март: Кралят на Франция Франсоа I умира на 52 години след като е развил треска същата нощ, когато чул за смъртта на Хенри VIII – и се е смял. 24 април: Битката при Мюлберг: Карл V разгромява и пленява електора на Саксония, след като е подложил на обсада столицата на електора Витенберг. 31 юли: Шотландски роялисти обсаждат замъка Сейнт Андрюс и пленяват лутеранеца Джон Кнокс. Той е изгнан и осъден да работи на една френска галера.

Томас Кранмер: *Книга с беседи*

1548 Отомански войски окупират Табриз в Персия. В Перу битката при Ксакуиксагуане носи победа на Педро де ла Гаска над Гонсало Писаро, сина на Франсиско Писаро; той екзекутира Гонсало Писаро. 1 април: Сигизмунд I Полски умира на 81 годишна възраст след като е управлявал 42 години и е наследен от 28 годишния си син Сигизмунд II. Андреа Амати създава нов тип струнни музикални инструменти.

Тинторето (Якопо Робусти): Чудото на Св. Марко
Тициан: Портрет на Карл V на кон
Паоло Веронезе: Олтарът в Бевилаква-Ласизе
Саркофагът на Сигизмунд Стари, Вавелската катедрала, Краков (Полша)

Джон Бейл: *Kynge Johan* („Крал Джон“ – първата историческа драма на английски език)

1549 Иван IV, цар на Москва, свиква първото руско Национално събрание. Първият португалски губернатор на Бразилия, Томе де Суза, основава град Сао Салвадор (по-късният Байя). Януари: Лорд Висш адмирал Томас Сеймур е пратен в Тауър, Лондон, заради плановете му да ожени Едуард IV за лейди Джейн Грей, а самият той да се ожени за принцеса Елизабет, бъдещата Елизабет I. 20 март: Сеймур е екзекутиран.

Пиеро Лиджорио: Вила д'Есте в Тиволи, близо до Рим (завършена)
Палацо Пити (окончателно завършен)

Томас Кранмер: *Книга с обичайни молитви*
Джон Чийк: *Вредата от бунта*

1550 В Нигерия племето *нупе* разгромява народа *йоруба* в кралство Ойо. В Европа цените започват да растат, тъй като монетите, изсечени от мексиканско и перуанско сребро и злато, девалвират старите емисии. Март: договорът от Булон: Мир между Франция и Англия. Англия получава освобождаването на Джон Кнокс от робската галера, Франция си възвръща Булон, английските войски се оттеглят от Шотландия. Юни: Японският феодал, който предната година бе посрещнал Франсис Ксавиер в Кюушо, извършва „държавна измяна", приемайки християнството.

Робърт Смитсън: Домът Лонглийт, Уилтшайър (Великобритания)
Андреа Паладио: Вила Ротунда и Палацо Чиерикати, Виченца

Тинторето: Явление Богородично
Бронзино: Елеонора от Толедо и нейният син
Лоренцо Лото: Благородник по време на занимания
Микеланджело Буонароти: Свалянето на Христос от кръста

Джовани Страпарола: *Tradeci Piacevoli Notti* (сборник приказки)
Пиер дьо Ронсар: *Оди*
Джорджо Вазари: *Животоописания на най-прославените италиански архитекти, художници и скулптори*
Ал-Фаси: *История и описание на Африка*

Джон Марбек: *Книга с обичайни молитви* (нотирани)

1551 Отоманските турци завземат Триполи след провала на щурма срещу Малта. Кралят на Франция Анри II отхвърля решенията от Събора в Трент, като подновява войната срещу Карл V и заграбва епископствата на Вердюн, Тул и Мец. Италианският композитор Джовани да Палестрина е назначен от папа Юлий III за музикален директор в църквата Св. Джулия в Рим. В Мексико сити в Нова Испания е основан университетът на Мексико. Франсис Ксавиер напуска Япония през ноември, след като е успял да покръсти в християнството само 150 души.

Еразъм Рейнхолд: *Астрономически таблици*
Конрад фон Геснер: *Historia animalium* (труд по естествена история)

Луи Буржоа: *Хвалете Господа, от който произтичат всички блага* (химн)

1552 22 януари: Херцог Съмърсет, доскорошният лорд-протектор на Англия, е екзекутиран. Май: Морис Саксонски, сега съюзник на френския крал Анри II, завзема Аугсбург. Юни: Морис Саксонски едва не пленява Карл

V в Инсбрук. 24 юни: При един незначителен инцидент португалският кораб *Сао Жоао* се блъска в брега на Рождество; 100 души се удавят, а от петстотинте, които се добират до брега, само 25 оцеляват в похода до най-близката португалска база в Софола. 20 август: Иван IV, цар на Москва, щурмува Казан, като обсажда крепостта със 150 000 души, след като една от управляващите фракции в Казан му предлага каганата. Карл V обсажда Мец, защитаван от херцог дьо Гиз. Карл вдига обсадата и се оттегля, след като е загубил 12 000 души, загинали в продължение на един месец от скорбут и тиф. 2 октомври: Иван IV завзема Казан, като използва артилерия, за да разбие стените на цитаделата на татарската столица. Волга става руска река, а Иван продължава напред, за да щурмува Астрахан. 3 декември: Франсис Ксавиер умира от изтощение близо до Кантон в Китай.

Тициан: Автопортрет

Пиер дьо Ронсар: *Любовни стихове за Касандра*
Етиен Жодел: *Пленената Клеопатра*
Никълъс Удал: *Ралф Ройстър Дойстър*

1553 *Камера обскура*, изобретена от Роджър Бейкън в 1267 г., е подобрена от 15 годишния италианец Джамбатиста дела Порта, който добавя изпъкнала леща. Английският изследовател Ричард Чансълър достига Москва през Бяло море и Архангелск. В Мюлхаузен, Тюрингия, е роден бъдещият композитор Йохан Екард. 6 юли: Кралят на Англия Едуард VI умира от туберкулоза на 15 годишна възраст в Гринуич и е наследен от своята полусестра, католичката Мери. Уреден е бракът между Мери Английска и Филип (Фелипе), син на Карлос V Испански: Филип ще получи титлата крал на Англия, но без никакви права върху управлението и без право да наследи Мери. 9 юли: Морис Саксонски е смъртоносно ранен при Сиверсхаузен, а неговата армия разгромява войската на Алберт от Бранденбург-Кулмбах. 2 август: Битката при Марчиано: Нахлулата в Тоскания френска армия е разбита.

Палацо Строци, Флоренция (завършен)

Питер Брьогел: Пейзаж с явление Христово пред апостолите край Тибериадското езеро
Тициан: Вси светии (олтар)

1554 Кацина в Нигерия възвръща своята независимост от империята Сонгхай. Мехедия на тунезейското крайбрежие пада в ръцете на алжирците, предвождани от корсаря Драгут. Кралят на Франция Анри II нахлува в Холандия. Кралицата на Англия Мери освобождава херцог Съфолк в акт на милостивост, но става неотстъпчива, когато Съфолк още веднъж провъзгласява своята дъщеря, лейди Джейн Грей, за действителна кралица. 12 февруари: Лейди Джейн Грей и съпругът ѝ Гилдфорд Дъдли са екзекутирани. Март: Мери затваря своята полусестра Елизабет в Тауър, за да обезпечи собствената си власт. 25 юли: Кралица Мери и Филип Испански сключват брак.

Тициан: Даная, Венера и Адонис

Джовани Палестрина: *Първа книга с меси*

1555 Могалският император Хумаюн побеждава един афгански претендент за неговия трон, като отново окупира Агра и Делхи. Японски пирати обсаждат Нанжинг. 23 март: Папа Юлий III умира на 67 годишна възраст и на папския престол идва Марцел II. Април: Армия, предвождана от херцога на Флоренция Козимо Медичи, принуждава френска армия да вдигне обсадата на Сиена и да се предаде. 30 април: Папа Марцел II умира на 54 годишна възраст и е наследен от Павел IV. Павел нарежда еврейският квартал в Рим да бъде заграден със стени и така създава гетото на Рим. Палестрина е назначен за член на Понтифициалния хор от папата без изпит, което поражда недоволство и ревност от страна на останалите членове на хора. Октомври: Кралица Мери възстановява римския католицизъм в Англия и предприема преследване на протестантите. 16 октомври: Хю Латимър, епископ на Уорчестър и Никълъс Ридли, епископ на Лондон, са изгорени на клада в Оксфорд. 25 октомври: В Европа настъпва мир, след като Карл V, 55 годишен, предава имперската власт на своя брат Фердинанд, а управлението в Холандия на своя син Филип по време на официална церемония в залата на Златното руно в Брюксел.

Джакомо да Виньола и Микеланджело: Палацо Фарнезе, Рим

Тинторето: Св. Георги и змеят
Бенвенуто Челини: Персей (скулптура)
Микеланджело Буонароти: Пиета (за баптистерията, Флоренция)

Попол Вух (свещена книга на индианците *киче*, записана на латиница прибл. по това време)
Пиер дьо Ронсар: *Любовни стихове за Мари*
Нострадамус (Мишел дьо Нострадам): *Столетия*

Джовани Палестрина: *Missa Papae Marcelli* („Меса за папа Марцел“)
Орландо ди Ласо: *Сборник от петгласни мотети*

1556 Иван Грозни завладява окончателно Казан и Астрахан, отнемайки земите на татарите. Това отваря пътя за руската експанзия на Изток. 24 януари: Най-мощното земетресение в писмената история на света разтърсва провинция Шанси в Китай: Над 830 000 души са убити по време на бедствието. 27 януари: Могалският император Хумаюн умира, след като пада от покрива на своята библиотека в Делхи; наследен е от 14 годишния си син Джалал-уд-Дин, който се връща от изгнание. 14 февруари: Томас Кранмер, архиепископ на Кентърбъри, е свален от поста си от папски легати в Крийстчърч, Оксфорд. 21 март: Кранмер отказва да се отрече от възгледите си и е изгорен на клада. 17 септември: Свещеният римски император Карл V отплава от Флъшинг, за да се засели като гост в един манастир в Естрамадура, след като е абдикирал от всички свои задължения. 5 ноември: Джалал-уд-Дин, наричан вече император на Могал Акбар, разбива хиндуистка армия в битката при Панипат в Пенджаб; той си възвръща империята Хиндустани.

Филиберт Делорме: Замъкът д'Анет (завършен)

Робърт Рекърд: *Замъкът на знанието*
Пиер дьо Ронсар: *Химни*
Георг Бауер: *De re metallica* (учебник по минно дело и металургия)

1557 Португалците основават града Сао Паоло в Бразилия и колонията Макао на китайското крайбрежие край Кантон. Започва 14 годишната Ливонска война, в хода на която войските на Иван IV нахлуват в Полша, а шведите завземат Естония. Херцогът на Флоренция Козимо Медичи става владетел на бившата република Сиена. 6 юни: Кралят на Португалия Жоао III умира на 55 -ия си рожден ден и бива наследен от тригодишния си внук Себастиян. 7 юли: Кралицата на Англия Мери Тюдор обявява война на Франция в поддръжка на своя съпруг, Филип II Испански. 10 август: Битката при Св. Куентин: Испанските войски на херцог Савойски разгромяват французите на маршал Монморенси. Французите са прогонени от Италия.

Питер Брьогел: Пейзаж с притчата за сеяча
Вилем Бой: Густав Ваза Шведски
Дейсис (икона от Созопол)

1558 Населението на Лондон достига 200 000 жители. Английският географ и астролог Джон Дий заема мястото на Робърт Рекърд като технически съветник на Московската компания. 20 януари: Кале пада в ръцете на Франсоа, херцог дьо Гиз. 21 септември: Карл V умира на 58 годишна възраст. 17 ноември: Кралицата на Англия Мери Тюдор умира на 42 годишна възраст и е наследена от своята полусестра Елизабет, която е на 25 години.

Питер Брьогел: Падането на Икар
Паоло Веронезе: Празник в дома на Фарисея

Джон Нокс: *Първо изсвирване на тромпета срещу чудовищния женски баталион*

1559 Император Гелаудевос, спасил Етиопската империя от отоманските и от сомалийските нашественици, както и от племето Гала от юг, умира в сражение, защитавайки своите владения. Сюлейман Великолепни помага на сина си Селим да разгроми своя брат Баязид в битката при Икония. Баязид и неговите петима синове се спасяват в Персия; Сюлейман плаща, за да бъдат екзекутирани. Цените на хранителните стоки в Англия нарастват три пъти над равнището от 1501 г. Стойността на емисиите пада заради събирането на пари за войни. 1 януари: Кралят на Дания и Норвегия Кристиян III умира на 55 годишна възраст; неговият братовчед, който е управлявал под името Кристиян II, умира по-късно същия месец на 79 годишна възраст като затворник. Те са наследени от сина на

Кристиян II, Фредерик II. 3 април: Договорът от Шато-Камбрезис, слага край на войната между доскорошния Карл V и Франция. 20 юни: Кралят на Франция Анри II оцелява след тежка рана в главата след двубой с Габриел дьо Монгомери по време на турнир в чест на мирния договор и на брака на дъщеря му. 10 юли: Кралят на Франция Анри II умира на 40 годишна възраст и е наследен от 14 годишния си син Франсоа II с херцог дьо Гиз и кардинала на Лотарингия в качеството на регенти. 18 август: Папа Павел IV умира на 83 годишна възраст. Римляните разбиват неговата статуя, освобождават затворниците на Инквизицията и унищожават нейния архив.

🎨 Питер Брьогел: Нидерландски поговорки
Тициан: Погребението; Диана и Актеон

📖 Маргарита Наварска: *Хептамерон* (публикуван)
Папа Павел IV: *Индекс на (забранени) автори и книги*

1560 Федерацията Ауракан (съюз на местни племена) унищожава испанските колониални поселения във вътрешността на Чили. Епидемия от вариола значително намалява населението на португалските колонии в Бразилия, увеличавайки нуждата от внос на африкански роби, които трябва да режат захарната тръстика в плантациите. Март: Френският хугенот Луи дьо Бурбон организира заговора от Амбоаз с намерение да отстрани католическата фамилия Гиз. Кралицата – майка Катерина Медичи се намесва, за да осуети намеренията на хугенотите; 1200 хугеноти са обесени в Амбоаз. 19 април: Филип Меланхтон, приятел на Лутер, умира във Витенберг. 25 юни: Густав I Шведски абдикира на 64 годишна възраст и е наследен от своя син Карл IX. Френските войски в Шотландия се опитват да подкрепят претенциите на Мария Стюарт за английския трон. 6 юли: Договорът от Единбург слага край на френската намеса във вътрешните работи на Шотландия. 5 декември: Кралят на Франция Франсоа II умира на 16 годишна възраст и е наследен от 10 годишния си брат Шарл IX.

🏛 Андреа Паладио: Вила Фоскари, Виченца (завършена)

🎨 Питер Брьогел: Детски игри

1561 19 август: Шотландската кралица Мария се връща от Франция в Шотландия и се включва в спор с калвиниста Джон Нокс, който отрича авторитета на папата в Шотландия. Соейн оттегля войските си от Холандия. Мадрид се превръща в столица на Испания. Джовани Палестрина напуска Понтифициалния хор и е назначен за *маестро ди капела* в Санта Мария Маджоре в Рим. Едиктът от Орлеан прекратява преследванията на хугеноти във Франция. Първите фламандски бежанци калвинисти пристигат във Франция. Антъни Дженкинсън от английската Московска компания пристига в Исфахан през Русия и започва търговия с Персия.

🏛 Сансовино дакопо Тати: Ъгълът Ка' дела Ка' Гранде, Венеция
Църквата Св. Василий, Москва (завършена)

Джон Нокс: *Книга за обучението*
Франческо Гуичардини: *История на Италия*
Томас Нортън и Томас Саквил: *Горбодук*

1562 Английският мореплавател Джон Хоукинс пленява португалски кораб, превозващ африкански роби за Бразилия, продава 300 роби в Еспаньола срещу захар, перли и джинджифил и извлича голяма печалба; с това започва английското участие в търговията с роби. 1 март: Херцог дьо Гиз заповядва да бъдат избити хугенотите във Васи, което поставя началото на поредица от граждански войни във Франция; хугенотите си отмъщават, като избиват свещеници. Май: В Девентер е роден холандският композитор Ян Свеелинг. 17 декември: Фламандският композитор Адриан Вилаерт, който е бил капелмайстер в катедралата Сан Марко в продължение на 35 години, умира във Венеция.

Тициан: Европа и Бикът
Паоло Веронезе: Сватбата в Кана
Питер Брьогел: Триумфът на смъртта

1563 В Япония реквизицията на оризовата реколта от фамилията Токугава и налагането на тежки данъци предизвикват въстания на оризопроизводителите в Микава; за наказание феодалният владетел Йеясу опожарява будистки храмове. Китайците най-после успяват да прогонят японските пирати, които опустошават южното крайбрежие на Китай. Иван Грозни заповядва евреите да бъдат издавени в река Двина. Кралицата на Англия Елизабет произнася фразата: *„Ако африканец е откаран без неговото доброволно съгласие, това ще бъде ненавистно и ще навлече небесния гняв над извършителя“*. Джон Хоукинс изпраща товар с над 100 африкански роби в Еспаньола. Февруари: Херцог дьо Гиз е убит от един хугенот и контролът над католическата фракция остава в ръцете на Катерина Медичи. 19 март: Мирът от Амбоаз, подписан от Катерина, слага край на конфликта между католици и хугеноти; осигурена е временна веротърпимост.

Дворецът Тюйлери, Париж

Питер Брьогел: Пейзаж с бягството в Египет; Вавилонската кула

1564 Хугеноти и католици обединяват силите си, за да отблъснат англичаните от Хавър; мирът от Троайе прекратява враждебните действия между Англия и Франция, като Англия срещу 222 000 крони се отказва от всички свои претенции към Кале. Елизабет I взема дял от втората продажба на роби от Хоукинс и му предоставя кораб, преодолявайки своите скрупули. Мигел Лопес де Легаспе напуска Нова Испания с четири кораба, за да колонизира Филипините. Инквизицията принуждава Андреас Весалиус да отиде на поклонение в Светите земи заради това, че е извършвал дисекции на човешки тела. Епидемия в Нова Испания драстично намалява броя на ацтеките. Сладкият картоф (патат) стига до Англия на борда на един от корабите на Хоукинс, завръщащ се от

Нова Кастилия, като слага край на зависимостта на Англия от вносни картофи за приготвянето на пай от патати. 8 февруари: Скулпторът и художник Микеланджело Буонароти умира в Рим на 88 годишна възраст. 27 май: Жан Калвин умира в Женева на 54 годишна възраст; Теодор дьо Без става водач на френското протестантство. Октомври: Водещият фламандски анатом Андреас Весалиус претърпява корабокрушение на един остров в Йонийско море и умира от глад и изтощение.

Питер Брьогел: Поклонението на влъхвите; Избиването на невинните младенци

Клеман Жанекен: *Сборник от сборници* (шансони)

1565 Кралят на Конго (Ангола) Афонсо II е убит по време на църковна меса. В Бразилия е основана португалската колония Рио де Жанейро. Мигел де Легаспе основава колонията Цебу на Филипините. Джон Хоукинс донася в Англия тютюна от Флорида. 23 януари: Битката при Таликота, прекратила съществуването на хиндуистката империя на Вижаянагар. Мюсюлмански армии от Бижапур и Голконда нападат хиндуистка армия, предвождана от Рамараджа, който е пленен и обезглавен; главата му, забита на дълго копие, ужасява армията му и я хвърля в панически бяг. Май: Отомански войски обсаждат Малта. 700 рицари от Ордена на Св. Йоан, предвождани от своя Велик магистър Жан де ла Валета, 71 годишен, се съпротивляват на османците. Септември: Испански войски пристигат в Малта и прогонват османските турци.

Строежи на херцог Орсини: Сакро Боско в Бомарцо, Тоскания

Паоло Веронезе: Семейството на Дарий пред Александър
Питер Брьогел: Сенокос; Селска сватба
Тициан: Смъртта на Анактеон

Пиер дьо Ронсар: *Поетичното изкуство*

1566 Кралят на Испания Филип II потиска мориските (маври, които са приели християнството) като им забранява да носят традиционното си облекло или да говорят на арабски. Германска армия на Максимилиан II се подготвя за бой с османците на Сюлейман Великолепни при Комон в Унгария, но избухва епидемия от тиф и кампанията е прекратена. 9 март: Давид Ричо, италианец – секретар на шотландската кралица Мери, е намушкан смъртоносно от графовете на Мортън и Линдзи по заповед на съпруга на Мария Стюарт, лорд Дарнли. 2 април: Маргарита Пармска, регент на Нидерландиите, приема петиция за премахването на Инквизицията; тя обещава да я предаде на своя брат Филип Испански, но започва да събира армия.

Питер Брьогел: Сватбен танц

1567 Френски колонисти в Бразилия са заловени и убити от португалците. Във Венецуела испански заселници основават град Каракас. 10 февруари: Съпругът на шотландската кралица Мария Стюарт лорд Дарнли е намерен убит и кралицата е заподозряна в съучастие в заговора. 24 април: Кралицата на Шотландия е „отвлечена“ от граф Ботуел. 15 май: Мария се оженва за Ботуел. Юни: Шотландската аристокрация изоставя Мария, като я принуждава да абдикира в полза на нейния едногодишен син Джеймс VI. 24 юли: Джеймс VI е провъзгласен за крал на Шотландия. Филип Испански изпраща войски начело с херцога Алба в Нидерландиите, където те завземат Антверпен; жителите на Нидерландиите се готвят за война за своята независимост.

🎨 Тициан: Мъченичеството на Св. Лаврентий
Тинторето: Христос пред Пилат
Питер Брьогел: Поклонението на влъхвите в снега

1568 Започва обединяването на Япония. Киото е завзет от генерала на Тайра Ода Нобунага, който започва да подчинява феодалните владетели и да ерозира политическото влияние на будизма. Менонитите се спасяват от испанските преследвания в Нидерландиите, като се преместват в германските държави, Швейцария и Русия. В Гранада мориските въстават срещу ограниченията, наложени от Филип II. 23 март: Мирът от Лонжюмо, подписан от Катерина Медичи с хугенотите, прекратява религиозната война във Франция. 13 май: Шотландската кралица Мария се спасява от плен, но е затворена отново, след като избягва в Англия. 4 юни: Водачи на фламандската съпротива срещу опозицията са осъдени за предателство и обезглавени в Брюксел; тази постъпка предизвиква бунт в Нидерландиите. Извършва се пълна конфискация на имотите на тези, които не са се явили пред Съвета на кръвта, включително Гийом от Оранж, който заедно с хиляди други е напуснал Холандия. 30 септември: Ерик XIV Шведски е свален, защото е показал признаци на душевно заболяване и е заместен от 31 годишния си брат Йохан III. Октомври: Сър Джон Хоукинс се натъква на засада, устроена му от испанците в Западните Индии; този инцидент предизвиква началото на необявено състояние на война между Англия и Испания.

🎨 Тициан: Джакопо дела Страда
Питер Брьогел: Селски танц; Слепец води слепеца

1569 Акбар завзема крепостта Рантамбор, с което всъщност слага край на независимата власт на Раджпут. Отоманските войски прекарват корабите си по суша от Дон до Волга, но щурмът им на Астрахан се проваля. Отоманската армия се оттегля с тежки загуби. Герхард Кремер (Меркатор) публикува своята *географска карта на Меркатор*, с линии за географски дължини и ширини, като по този начин прави картирането на курса по-просто. 13 март: Битката при Ярнак. Католическите войски на херцог д'Анжу разгромяват войските на хугенотите. Луи дьо Бурбон е убит докато прекосява реката Шарент. 1 юли: Сключен е съюзът в Люблин, който обединява Полша и Литва, за да укрепи двете държави срещу нападенията на татарите и московците. 5 септември: Художникът Питер Брьогел умира в Брюксел на 44 годишна възраст.

🎨 Питер Брьогел: Морска буря

Меркатор (Герхард Кремер): Карта на света (първата изчерпателна карта на света)

1570 Между Сиера Леоне и Бразилия започва широкомащабен трафик на африкански роби. Индианските племена в Североизточна Америка създават конфедерация на ирокезите. Мохавкският герой Хиавата убеждава племената Мохавк, Онондага, Каюга и Сенека да образуват съюз с общ съвет, който да решава по мирен начин спорните въпроси помежду им. Полубратът на Филип Испански, дон Хуан Австрийски, потушава въстанието на мориските в Гранада; мориските са пръснати из цяла Кастилия. Отворен е Нагазаки като главно японско пристанище за външна търговия и започва редовната търговия с португалците. 8 януари: Иван Грозни влиза в град Велики Новгород, за да наложи тероризиращо управление; всеки ден той избива групи граждани на Новгород от различни съсловия. 25 юли: Иван Грозни публично екзекутира в Москва много от своите съветници и министри. 8 август: Договорът от Сен Жермен – Шарл IX слага край на третата религиозна война във Франция. 13 декември: Мирът от Шчечин прекратява войната между Швеция и Дания; независимостта на Швеция е призната.

🎨 Франческо Приматичо и Жермен Пилон: Саркофаг на Хенри II
Тинторето: Мойсей, удрящ скалата

📖 Паладио (Андреа ди Пиетро): *Трактат по архитектура в четири книги*
Авраам Ортелиус: *Атлас*
Роджър Асхъм: *Учителят* (трактат по педагогика)
Бартоломео Скапи: *Кулинарните тайни на папа Пий V*

1571 Кримските татари плячкосват Москва. В Япония Ода Нобунага разрушава будисткия храм Енрюакужи на планината Хией, премахвайки по този начин най-страшните си противници. 13 февруари: Бенвенуто Челини умира във Флоренция на 70 годишна възраст. 19 май: На Филипините е основан град Манила; Мигел де Легазпе премества столицата си от Цебу в новия град. 7 октомври: Битката при Лепанто край Коринт. Отоманският флот е разбит от Морската лига (Венеция, Генуа, Малта и Испания), предвождана от дон Хуан, който освобождава 12 000 християнски роби в галерите и избива 25 000 турци. Истанбул бързо се възстановява след това голямо поражение, тъй като венецианците не желаят да се възползват от победата си (търговците им настояват за мир).

1572 Отоманският султан Селим II възстановява своя флот и го снаряжава до равнище, при което дон Хуан Австрийски се страхува да го нападне. В Англия херцогът на Норфолк е обезглавен заради участие в заговор с испанците за освобождаването на шотландската кралица Мария. Хугенотският водач Анри Наварски пристига в Париж, за да се ожени за Маргарет дьо Валоа, спасявайки живота си, като се преструва, че се е върнал към католицизма. Франсис Дрейк отплава от Англия на експедиция със задачата да плени годишния товар сребро от Перу за Испания и да го задържи в Панама. Той потегля с два малки кораба. Май: В Перу испанските конкистадори завземат Вилкабамба, цитаделата на въстаналите инки, предвождани от Тупак Амару. Последният наследствен крал-слънце на Перу, Тупак Амару, е покръстен и след това обезглавен от испанците. 23 август: Кланeто в *нощта срещу деня на Свети Вартоломей*: 50 000 хугеноти са избити във Франция. Окуражени от Катерина Медичи, католиците изкормват кралския съветник, адмирал Гаспар дьо Колини и го изхвърлят, все още жив, от прозореца на спалнята му. Папа Григорий XIII изпраща поздравления на Катерина. 23 ноември: Във Флоренция на 69 годишна възраст умира художникът Бронзини.

📖 Луиш ди Камоенс: *Лузиада*

🎼 Томас Талис: *Spem in alium* (мотет в 40 части, написан приблизително по това време)

1573 В Япония шогунът Йошиаке вдига оръжие срещу диктатора Ода Нобунага, който го побеждава; Йошиаке си обръсва главата и става будистки свещеник. В Китай Ван Ли наследява имперския трон на 10 годишна възраст и започва своето 47 годишно управление като император Шен Зонг. Франсис Дрейк пленява товара с испанско сребро от мините Потоси по време на превозването му през Панамския проток. 7 март: Венеция сключва мирен договор с османците и скъсва с испанците; единствено Крит, Парос и Йонийските острови остават под венецианско владичество. 11 май: За пръв път Полша избира своя крал, като е избран Анри дьо Валоа (за този избор е платила Катерина Медичи). 8 юли: Едиктът от Булон слага край на четвъртата религиозна гражданска война във Франция.

🎨 Тинторето: Битката при Лепанто
Паоло Веронезе: Христос в дома на Леви

📖 Торквато Тасо: *Аминта*

1574 30 май: Кралят на Франция Шарл IX умира на 24 годишна възраст и е наследен от своя брат Анри дьо Валоа, който оставя трона на Полша на 23 годишна възраст, връща се във Франция като крал под името Анри III и е наставляван от своята майка Катерина Медичи; Полша остава без крал. Септември: Лайден е обсаден от испанска армия. 3 октомври: Гийом дьо Оранж (Кроткия) разрушава дигата, за да наводни изкуствения полдер и нахлува с корабите си над самите градски стени, за да снабди обсадените с хляб и херинга. 22 ноември: Островите *Хуан Фернандес* в южния Тих океан са открити от Хуан Фернандес. 12 декември: Отоманският султан Селим II пада в банята си, удря си главата и умира на 50 годишна възраст; наследява го 27 годишният му син Мурад III, чиито братя са удушени в негово присъствие.

✍ Джорджо Вазари: Дворците Уфици (завършени; Вазари умира на 27 юни)

Пиер дьо Ронсар: *Франсиада*

1575 Португалски колонисти основават в Ангола град Луанда. Художникът Ел Греко пристига в Испания, след като е напуснал родния си Крит и е изучавал живопис в Италия; заселва се в Толедо. 22 януари: Томас Талис, кралският органист на Елизабет, и Уилям Бърд, органист и композитор, получават от кралицата 21 годишен лиценз да печатат и продават музика. Февруари: Протестантски бунтовници в Нидерландиите се срещат с испанския генерал-губернатор Реквесенс в Бреда; Максимилиан II действа като посредник и генерал-губернаторът се съгласява да изтегли войските от Холандия. Октомври: Битката при Дорманс – протестантска армия е разбита от католическите войски на херцог дьо Гиз. 14 декември: Полската аристокрация избира трансилванския княз Стефан (Ищван) Батори за нов крал на Полша.

Джовани да Болоня: Меркурий (бронз)
Паоло Веронезе: Мойсей спасен

Томас Талис и Уилям Бърд: *Cantiones* (мотети)

1576 Шахът на Персия Тахмасп I е убит на 53 годишна възраст след като е управлявал 43 години; той е наследен от сина си Исмаил II, който избива много от своите роднини. Акбар, императорът на Могал, завладява Бенгали. Английският мореплавател Мартин Фробишър, който търси североизточен проток към Китай, открива Бафин. Датският астроном Тихо Брахе създава обсерватория на о-в Хвен в Зунд. Той отхвърля системата на Коперник, вярвайки, че петте планети се въртят около слънцето, което на свой ред се върти около неподвижната земя. В Шордич, Англия, е открит първият салон за театрални постановки под ръководството на актьора Джеймс Бърбидж. 19 януари: На 81 годишна възраст умира поетът и драматург Ханс Закс. 6 май: Мирът от Шантеньой слага край на петата религиозна война във Франция, но са направени толкова много отстъпки на хугенотите, че католиците създават Свещена лига и се съюзяват с Филип II Испански. Уплашен от мощта на лигата, Анри III забранява изповядването на протестантство във Франция. 27 август: Художникът Тициан умира от чума във Венеция на около 90 годишна възраст. 12 октомври: Свещеният римски император Максимилиан II умира на 49 годишна възраст и е наследен от своя син Рудолф. Ноември: Избухва *Испанският гняв*. Реквесенс умира, оставяйки испанските гарнизони в Холандия без заплати; испанските войски се втурват да плячкосват в Антверпен, като избиват 6 000 души и разрушават 800 къщи. 8 ноември: Гийом Кроткия убеждава 17 провинции в Нидерландиите да се обединят: Пацификацията (договорът за мир) от Гент предвижда те да се борят, докато се възстановят свободата и независимостта в Нидерландия.

Строежите на Ода Нобунага: Замъкът Ацучи, Япония

Данте Алигиери: *Нов живот* (първа публикация)
Жан Боден: *Шест книги за републиката*

1577 Етиопците завладяват султаната в Хараре. В Италия папата поръчва на Джовани Палестрина да възстанови чистотата на „григорианското“ песнопение в църковната музика. Във Франция католическите войски разгромяват хугенотите, но Анри III не иска да позволи на Свещената лига да стане прекалено влиятелна и дава на хугенотите щедри условия за примирие. 23 септември: Гийом Кроткия влиза триумфално в Брюксел, за да бъде назначен за наместник на новия губернатор, ерцхерцог Матиас. 13 декември: Франсис Дрейк отплава на *Пеликан* за Южна Америка; екипажът му включва един лекар и личния тръбач на Дрейк.

Андреа Паладио: Църквата „Христос Спасител“, Венеция

1578 Дрейк прекосява Магелановия проток, преименува кораба си на *Златната сърна* и опустошава тихоокеанското крайбрежие на Южна Америка. Кралицата на Англия Елизабет I дава изключителното право на сър Хъмфри Джилбърт да завземе и колонизира „*всички далечни и неизвестни земи, които не са владение на някой християнски принц*“. Джилбърт вдига платна в търсене на проток на северозапад. Персийският шах Исмаил II умира и е наследен от своя брат Мохамед Худабанда. Януари: Филип II Испански изпраща в Холандия армия, начело с неговия братовчед Алесандро Фарнезе, в подкрепа на дон Хуан. 31 януари: Фарнезе атакува и разгромява холандската опълченска армия при Гемблурс. Август: В югоизточна Африка португалците подписват мирен договор с кралство Мунхумутапа, намиращо се на юг от басейна на р. Замбези. 4 август: Себастиан I Португалски е убит и неговата армия е пометена при Ал Каср ал Кебир в Северозападна Африка; той е повел там кръстоносен поход въпреки предупрежденията на Филип II Испански и папа Григорий XIII. Кралят на Фез и мавританският претендент за трона също са убити по време на сражението. Португалският народ не може да повярва, че Себастиан е мъртъв. Възниква „*Себастианистки*“ култ: Неговите членове вярват, че кралят или е тръгнал на поклонение, или чака на блажен остров подходящия момент да се върне. Четирима души един след друг се представят за Себастиан и биват екзекутирани, единият от тях е италианец, който дори не говори португалски! 1 октомври: Дон Хуан Австрийски умира от треска. Фарнезе поема командването на австрийските и испанските войски в Нидерландиите. Мартин Фробишер се завръща в Англия от Канада без да е открил проток на северозапад.

Несравнимата къща (нова къща, изработена в Холандия, добавена към редицата сгради на Лондонския мост – първата известна сграда от готови елементи)

Рафаел Холиншед: *Хроники на английската история до 1575 г.*
Пиер дьо Ронсар: *Сонети за Елена*

1579 Януари: Съюзът от Ара обединява валонците (католици) от Нидерландиите с тези от Хайнаут и Артоа. Съюзът от Утрехт присъединява холандските патриоти към съюза, като с това започва основаването на Холандската република; холандците подписват военен съюз с Англия. В

Индия императорът Акбар поканва йезуити от португалската колония Гоа да посетят неговия двор. 17 юни: Дрейк спира за ремонт северно от района на Сан Франсиско, като обявява тази територия („Нов Албион“) за собственост на Англия. **Яков Крайков издава във Венеция *Псалтир* на български език.**

Ел Греко: Троица и Успение Богородично

Джордж Бучанън: *De Juri Begni apud Scotos* (оправдава убийството на тирани)
Теодор дьо Без: *Vindiciae contra Tyrannos* (владетелите трябва да се отчитат пред своите поданици)
Томас Норт: *Животописи на благородни гърци и римляни* (превод на Плутарх, повлиял на поети и драматурзи от времето на кралица Елизабет)
Едмонд Спенсър: *Календар на овчаря*
Джон Лили: *Евфуес или Астрономия на остроумието*

1580 26 март: Дрейк напуска Ява, плавайки на запад към дома. 11 юни: Испанският конкистадор Хуан де Гарай, капитан-генерал на територията Ла Плата, наново основава града Буенос Айрес. 15 юни: Дрейк заобикаля нос Добра Надежда. 25 август: Битката при Алкантара край Лисабон: Испанците начело с възрастния херцог Алба нахлуват в Португалия и разбиват португалската армия. Филип II е провъзгласен за крал на Португалия, както и на Испания (Филип I на Португалия). 26 септември: Дрейк влиза в залива Плимут след като е обиколил света. 26 ноември: Договорът от Флекс прекратява седмата религиозна гражданска война във Франция.

Уолтон Хол, Нотингам (Великобритания)

Голямото легло от порцелан (Великобритания)

Мишел дьо Монтен: *Опити* (книги I и II)
Джон Лили: *Евфуес и неговата Англия*
Торквато Тасо: *Освободеният Йерусалим*

1581 Гийом Кроткия обявява Франсоа дьо Валоа за крал на Холандия. Франсоа е брат на Анри III Френски. Той се опитва да освободи Антверпен от испанците. Полският крал Стефан Батори нахлува в Московските владения, разгромява Иван Грозни и продължава похода си към Псков. Първата английска колония в Северна Америка е основана на о-в Роаноук, Вирджиния. 14 юни: Едмънд Кампиън, английски йезуит, е арестуван по време на проповед в Лифорд в Йоркшир, затворен е в лондонския Тауър, разпитан е в присъствието на кралицата и е поставян три пъти на колелото за изтезания, за да се разклати неговата католическа вяра. 19 август: Във Венеция на 71 годишна възраст умира архитектът Андреа Паладио. 20 ноември: Кампиън е осъден за заговор за детронирането на Елизабет I. 1 декември: Кампиън е обесен, удавен и разкъсан на четири части.

1582 В Индия толерантният император Акбар прави опит да слее великите световни религии. Матео Ричи пристига в Макао, Китай и предприема задълбочено изследване на китайския език и култура. В Япония диктаторът от фамилията Тайра, Ода Нобунага, се присъединява към своя генерал Хидейоши, който е отнел голяма част от западен Хоншу от фамилията Мо’ори. Неговият противник, генерал Акечи Мицухидо, опожарява манастира, където Нобунага е отседнал да преспи, и Нобунага загива в пламъците. Хидейоши убива Мицухидо и постепенно ликвидира фамилията Нобунага в борбата за власт. Делегация от японски момчета – християнчета се отправя за Рим; те ще се върнат след четири години, след като са посетили папа Григорий XIII. Започват да действат университетите във Вюрцбург и Единбург. 10 август: Иван Грозни сключва мир с Полша и Швеция след 25 години на войни. 4 октомври: Тереза Авилска (Св. Тереза от Авила), аскетичната християнска мистичка и писателка, умира на 67 годишна възраст. 5 октомври: Новият Григориански календар замества стария Юлиански календар. Новият е разработен от Алойзиус Лилиус и е въведен в католическа Европа на този ден: Денят става 15 октомври.

📖 Ричард Хаклюйт: *Пътешествия, свързани с откриването на Америка*
Джордано Бруно: *Сянката на идеите*

1583 Бирманците нахлуват в провинция Юнан. Холандски войски от седемте обединени провинции, симпатизиращи на Испания, окупират устието на река Шелт, с което блокират търговията по море на град Антверпен (държан от протестантите). Във Ферара е роден композиторът Джироламо Фрескобалди. 5 август: Хъмфри Джилбърт обявява Нюфаундленд за английско владение, като основава там кратковременна колония; самият Джилбърт изчезва на връщане за Англия.

🎨 Джовани да Болоня: Озлочестяването на сабинянките (скулптура)

📖 Андреа Чезалпино: *За растенията* (първата съвременна класификация на растенията)
Фрай Луис де Леон: *Имената на Христос*

1584 В Япония Хидейоши установява контрол над централната част на страната. Берн, Цюрих и Женева сключват съюз срещу Савоя и католическите кантони. Английската колония Роаноук (САЩ) е наречена Вирджиния в чест на Елизабет I от Уолтър Рейли, който си е осигурил подновяване на патента за колонизация, даден на неговия полубрат Хъмфри Джилбърт. 18 март: Московският цар Иван Грозни умира на 53 годишна възраст и е наследен от 27 годишния си син Фьодор Иванович, но новият цар е зависим от дворцовия фаворит на Иван, Борис Годунов. 10 юли: Гийом от Оранж (Кроткия) е убит край Делфт от бургундеца Балтазар Жерар. Испанският крал Филип II е обещал голяма награда за този, който го убие. Гийом е заместен от своя син Морис от Насау, 17 годишен студент в Лайденския университет. 8 август: Хидейоши се премества в замъка Хидейоши в Осака. 10 август: Франсоа, херцог д’Аленсон, по-младият брат на френския крал Анри III, умира и кралската фамилия остава без наследник.

🏛 Замъкът Хидейоши, Осака (Япония)

📖 Джордано Бруно: *За причината, началото и единното; За безкрайността, вселената и световете*

🎼 Клаудио Монтеверди: *Духовни мадригали*

1585 Сър Франсис Дрейк отплава към Западните Индии, за да нападне испанците. Сър Уолтър Рейли изпраща нова експедиция във Вирджиния под командата на своя братовчед сър Ричард Гренвил и на сър Ралф Лейн. Лейн открива залива Чийзапийк и остава в Америка като губернатор на колонията Вирджиния. Джон Дейвис открива протока Дейвис през първото от трите си пътешествия в търсене на северозападен проток към Пацифика. Джинджифилът от Ямайка, първата ориенталска подправка, успешно засадена в Новия свят, пристига в Европа. Когато Свещената лига решава да възпрепятства възкачването на Анри Наварски на трона, във Франция избухва нова религиозна война (войната на тримата Анри). Август: С договора от Нансъч се сключва съюз между Англия и протестантските обединени провинции; Елизабет скъсва отношенията си с Испания и изпраща войски под командването на граф Лестър в Нидерландиите. 23 ноември: В Гринуич на 80 годишна възраст умира английският композитор Томас Талис.

🏛 Строежи на Фредерик II Датски: Замъкът Кронборг, Елсинор

📖 Симон Стьовен: *La Disme* (за десетичните дроби)
Мигел де Сервантес Сааведра: *Галатея*

1586 Могалският император Акбар анексира кралство Кашмир. Японският император Гойозей прави Хидейоши свой пръв министър. 1 януари: Сър Франсис Дрейк напада изненадващо укрепения град Сан Доминго в Еспаньола и изтръгва от испанския губернатор голяма сума за откуп. Февруари: Дрейк завладява Картахена. 7 юни: Дрейк опожарява Сан Агостин във Флорида. Дрейк отплавà за Англия, отвеждайки със себе си сър Ралф Лейн и други оцелели заселници в пропадналата колония във Вирджиния. Картофи, откарани от Дрейк у дома, са засадени в имението на Рейли в Ирландия. 22 септември: Битката при Цутфен: Армията на граф Лестър и холандската армия разгромяват испанските войски. Племенникът на Лестър сър Филип Сидни е ранен в бедрото и умира 26 дни по-късно в Арнъм. Разкрит е заговорът от Бабингтън за убийството на Елизабет I. 25 октомври: Шотландската кралица Мария Стюарт е обвинена в съучастие в заговора Бабингтън. 12 декември: Полският крал Стефан (Ищван) Батори умира внезапно на 53 годишна възраст и е наследен от 21 годишния син на шведския крал под името Сигизмунд III.

🏛 Обелиск, площадът Свети Петър, Рим

🎨 Ел Греко: Погребението на граф Оргаз

Тинторето: Легендата за Св. Марко

📖 Мигел де Сервантес Сааведра: *Нумансия* (драма)

1587 Мохамед Худабанда, полуслепият шах на Персия, умира и е наследен от 30 годишния си син Аббас I. Хидейоши нахлува в японския остров Кюошу и подчинява клана Шимацу; с този свой акт Хидейоши, вече в ролята на *кампаку* (диктатор), завършва покоряването на феодалните владетели в Япония. 8 февруари: Кралицата на Шотландия Мария Стюарт е екзекутирана в замъка Фотерингей по заповед на Елизабет I. 19 април: Нашественически флот, подготвен от Филип II Испански, е опожарен край залива на Кадикс от Дрейк, с което е отложено нашествието в Англия. 25 юли: Хидейоши заповядва йезуитите да напуснат Япония и премахва християнството. 18 август: За пръв път в Северна Америка (на о-в Роаноук) се ражда английско дете – Вирджиния Деър. 20 октомври: Битката при Куртас: Анри Наварски разгромява Католическата лига, но успехът му е краткотраен.

📖 Робърт Саутуел: *Утешително писмо до преподобните свещеници*
Кристофър Марлоу: *Тамерлан Велики*
Томас Кид: *Испанска трагедия*

🎼 Андреа и Джовани Габриели: *Concerti di Andrea et di Giovanni Gabrieli* (първи образци на ранния хомоморфен инструментален стил, издадени във Венеция)

1588 В Япония Тойотоми Хидейоши предприема „*лов на саби*“, за да обезоръжи японските селяни. 4 април: Кралят на Дания и Норвегия Фредерик II умира на 53 годишна възраст и е наследен от 10 годишния си син Кристиян IV. 19 април: Анри дьо Гиз влиза в Париж и е приветстван като крал на Франция. Народно въстание принуждава Анри III да избяга в Блоа. Юли: Испанската Велика армада потегля срещу Англия под командването на Алонсо де Гусман, херцог на Медина-Сидония, който е на 38 години. 31 юли: Испанската Армада се сблъсква с английския Кралски флот, предвождан от Висш адмирал лорд Уилям Хауърд. Само 34 кораба се противопоставят на 134 испански съда, при това английските кораби са значително по-малки. 8 август: Англичаните разгромяват Армадата, подпомогнати от атмосферните условия. 23 декември: По нареждане на Анри III са убити неговият брат, кардинал Луи и Анри дьо Гиз.

🎨 Никълъс Хилиард: Младеж сред рози

📖 Кристофър Марлоу: *Животът и смъртта на доктор Фауст*

🎼 Джовани да Палестрина: *Lamentationes* (Ридания) (във Въведението се подчертава пред папата, че бедността е принудила композитора да не издаде много от композициите си)
Мишел дьо Монтен: *Опити* (книга III)

1589 С учредяването на самостоятелна патриаршия руската православна църква става независима от Константинополската. Тази стъпка е подпомогната от упадъка на Отоманската империя. Един английски духовник на име Уилям изобретява първата плетачна машина. Елизабет I отказва да му издаде патент, затова той я инсталира в Руан. Сър Джон Харингтън, изгонен от кралския двор от кралица Елизабет затова, че разказва неприлични историйки, изобретява първия в света клозет с казанче, наречен „Аякс“. 5 януари: Катерина Медичи умира в Блоа на 69 годишна възраст. Юли: Католическата партия във Франция е развълнувана от новината, че Анри III се е разпоредил да убият Анри дьо Гиз и брат му; кралят е принуден да избяга в лагера на хугенотите при Анри Наварски в Сен Клу извън Париж. 31 юли: Жак Клемент, доминикански монах, убива френския крал Анри III в Сен Клу. Анри Наварски е признат за негов наследник под името Анри IV. 2 септември: Битката при Арк. Кралят на Франция Анри IV побеждава херцог дьо Майен, водача на Католическата лига.

Домът Камурцел, Страсбург (завършен)

Кристофър Марлоу: *Малтийският евреин; Печалната смърт на английския крал Хенри II*

Тоано Арбо: *Orchesographie* (сборник френски танцови мелодии)

1590 Шахът на Персия Аббас и Отоманският султан Мурад III слагат край на 12 годишната война помежду си. Мурад разширява своята империя до Кавказ и Каспийско море, придобивайки Грузия и Азербайджан. Шахът ослепява своя баща и братята си. Могалският император Акбар завладява Ориса. Султанът на Голконда, Мохамед Кули Кутб Шах, основава града Хайдерабад на река Муси. Хидейоши завършва обединяването на Япония. Януари: Католическата партия във Франция отказва да признае Анри IV за крал, като провъзгласява за крал възрастния кардинал дьо Бурбон под името Шарл X. 14 март: Битката при Иври. След обсада на Париж Анри IV побеждава Католическата лига на херцог дьо Майен. По време на обсадата умират от глад 13 000 души. Май: Шарл X Френски умира.

Куполът на базиликата Св. Петър, Рим (завършен)
Палацо Балби, Венеция (завършен)

Караваджо: Картоиграчи

Едмънд Спенсър: *Царица на феите, книги 1-3*

1591 Японецът Рикию Сен се самоубива по заповед на Тойотоми Хидейоши: Сен е усъвършенствал чайната церемония. В Нагазаки португалският йезуит Алесандро Валеняни произвежда първите печатни книги с подвижни печатарски букви. Бразилия е затворена за всякакви имигранти с изключение на португалци, но все още се внасят африкански роби, за да работят на плантациите. Англичанинът Джон Уайт се връща в

Роаноук, за да установи, че всички колонисти са изчезнали. Вероятно колонистите са станали жертва на индианско нападение. Испански и португалски авантюристи, наети от мароканците, прекосяват Сахара; те използват огнестрелно оръжие, за да разгромят армията на Сонгхай, завземат Тимбукту и разрушават Гао. 15 май: Царевичът, 9 годишният Дмитрий, е намерен убит, с прерязано гърло. В заговора е заподозрян регентът Борис Годунов.

Антонио да Понте: Мостът Риалто, Венеция (възстановен)

Уилям Шекспир: *Хенри VI*
Джордано Бруно: *За монадата, числото и фигурата*

1592 Султанът на Мароко Мулаи Ахмед ал-Мансур изпраща армия от андалузки наемници и авантюристи да нахлуят в империята Сонгхай, въоръжени с оръжие, осигурено от английската кралица Елизабет I. Нашественическата войска разгромява армията на Сонгхай при Тондиби близо до Гао и отново при Бамба край Тимбукту; мароканската войска се оттегля, след като не намира злато. Английският изследовател Джеймс Ланкастър обикаля полуостров Малай. Португалски колонисти се заселват в Момбаса, на източното крайбрежие на Африка. Испанският мореплавател Хуан де Фука изследва тихоокеанското крайбрежие на Северна Америка и твърди (погрешно), че е открил североизточния проток. Галилео Галилей, 28 годишен математик от Университета в Падуа, се премества в университета в Пиза, след като си е позволил да противоречи на възприетото убеждение, че предметите падат със скорост, пропорционална на тяхното тегло. Април: Обсадата на Руан от френските роялисти е премахната. Май: Японският шогун Тойотоми Хидейоши нахлува в Корея, след като корейците отхвърлят неговите условия за търговия; генералът на Хидейоши, Кониши, превзема замъка Пузан, но един китайски броненосец, изпратен от адмирал И-сун-син, почти унищожава японската флотилия.

Палацо Векио, Флоренция

Тинторето: Тайната вечеря
Чиърертс: Елизабет I

Уилям Шекспир: *Венера и Адонис*

1593 Китайски войски преминават река Юалу в Корея и принуждават японците да се оттеглят от Сеул. Японският военачалник Хидейоши загубва една трета от своите войски и в началото на зимата се оттегля на южното крайбрежие. Корейските партизани му нанасят големи загуби по време на оттглянето. В Англия въгледобивът започва да придобива все поголямо значение, поради недостига на дървен материал за огрев. В Швеция Диетата (конференцията) от Упсала изисква крал Сигизмунд да приеме лутеранството като държавна религия. Испански францисканци пристигат в Япония за мисионерска дейност в конкуренция с португалските йезуити. Във Франция Ета-Женерал (или „Генерални щати“ –

Национално събрание на съсловията) се събира през февруари в Париж, за да избере католически крал. 11 юли: Джузепе Арчимболдо, художник и майордом (организатор на пировете в двореца на император Рудолф – рай за всякакви ексцентрици) умира в Прага на 66 годишна възраст. 25 юли: Кралят на Франция Анри IV отхвърля протестантството и е приет в лоното на католическата вяра.

Хуан Батиста де Толедо: Дворецът Ескориал, край Мадрид (завършен)
Куриловски манастир

Кристофър Марлоу: *Едуард II*
Уилям Шекспир: *Ричард III; Комедия от грешки*

1594 Могалският император Акбар установява контрол над Макран и Белуджистан. Лисабон затваря своя пазар за подправки за английските търговци, като ги принуждава да купуват подправките директно от Далечния изток. Следва основаването на холандската Източноиндийска компания. Сладкият картоф стига до Китай, 30 години след като испанците са го култивирали на Филипините. Сър Ричард Хоукинс заобикаля нос Хорн и плячкосва испанското пристанище Валпарайсо; той е разбит в залива Сан Матео (Перу) и е пленен (държан е в тъмница в продължение на осем години). 22 март: Париж се предава на Анри IV, който след това е коронясан в Шартр; той продължава своята кампания за установяване на власт върху цяла Франция, провинция след провинция. 31 май: Художникът Тинторето умира във Венеция на 75 години. 14 юни: Умира композиторът Орландо ди Ласо.

Микеланджело Караваджо: Музикално веселие

Томас Неш: *Нещастният пътешественик или животът на Джак Уилтън*
Уилям Шекспир: *Укротяване на опърничавата; Тит Андроник*
Лопе де Вега: *Саламейският съдия; Учител по танци*

Джовани Палестрина: *Седма книга с меси* (Меса 104 на Палестрина е публикувана през януари; той умира на 2 февруари в Рим)

1595 Холандската Източноиндийска компания изпраща първите си кораби към Далечния изток. Холандците основават колонии на брега на Западна Африка и в Източните Индии. Сър Уолтър Рейли проучва река Ориноко в Южна Америка и се връща в Англия с празни ръце. В град Себу на Филипините е основан университетът Сан Карлос. Испански войски акостират в Корнуол и сраженията между Испания и Англия са подновени. 6 януари: Отоманският султан Мурад III умира на 49 годишна възраст и е наследен от сина си Мохамед III, който избива своите 19 братя съгласно „закона за братоубийството“. Майката на Мохамед, валиде султанката Бафо, държи истинската власт. 2 февруари: Английският йезуит Робърт Саутуел е екзекутиран за предателство. 5 юни: Битката при Фонтен-

Франсез: Анри IV успява да прогони испанците от Бургундия. **Хайдути минават Дунава и временно завладяват София.**

🎨 Анибале Карачи: Венера и Адонис

📖 Уилям Шекспир: *Двамата веронци; Безплодните усилия на любовта*
Робърт Саутуел: *Жалбата на Св. Петър*

1596 Театрите в Лондон отново са отворени. Те са били затворени поради чумна епидемия в града. В Лондон е открит театърът Блекфрайър: Актьорът-постановчик Джеймс Бърбидж е превърнал една къща в зала за театрални постановки. Клозетът с казанче на сър Джон Харингтън намира малко купувачи в Англия. Доматът е внесен в Англия като декоративно растение. Холандският изследовател Вилем Баренц открива земите Нойланд (Шпицберген). Януари: Френският католически водач, херцог дьо Майен се предава на Анри IV, с което Католическата лига слага край на войната. Франция се съюзява с Англия и Холандия срещу Филип II Испански, чиито войски завземат Кале през април. 28 април: Сър Франсис Дрейк умира от дизентерия на борда на своя кораб и е погребан в морето край Панама. 1 юли: Английска флотилия завладява Кадиз. Септември: Отомански войски на новия султан Мохамед III разбиват унгарска армия край Ерлау. Октомври: Битката при Керещтес – победа за османците, които избиват над 30 000 унгарци и германци. 29 ноември: Властите в Мадрид признават, че испанската икономика е съсипана, отчасти в резултат на поредицата скъпо струващи войни с Англия.

⚒ Суон тиътър, Лондон

🎨 Ел Греко: Изглед към Толедо

📖 Робърт Саутуел: *Триумфите над смъртта*
Уилям Шекспир: *Сън в лятна нощ*
Едмънд Спенсър: *Царица на феите, книги 4-6*
Джордж Чапмън: *Слепият просяк в Александрия*
Йохан Кеплер: *Тайната на вселената*

1597 Вулканът Хекла в Исландия изригва. Паул Хойтер, немски пътешественик, който посетил Англия, забелязва почернелите зъби на Елизабет I и го обяснява с прекомерната употреба на захар от страна на кралицата. Филип II Испански изпраща втора армада срещу Англия, но корабите му още веднъж са разпръснати от буря. Робърт Деверо, граф на Есекс, отплава към Азорските острови да плени кораба на испанската съкровищница, но акцията му се проваля. 5 февруари: В Япония Тойотоми Хидейоши разпъва на кръст 26 християни в Нагазаки, като заповядва на всички останали мисионери да напуснат страната; след като повечето от тях отказват да изпълнят заповедта му, той не предприема никакви действия, от страх да не пропъди португалските търговци. 20 юни: Вилем Баренц загива в Арктика, докато се опитва да намери северозападния проток.

Робърт Смитсън: Хардуик хол, Дербишайр (завършен)

Уилям Шекспир: *Сонети; Ромео и Жулиета; Ричард II; Крал Джон; Венецианският търговец*
Франсис Бейкън: *Нравствени, икономически и политически очерци*

Якопо Пери: *Дафне*
Джон Дауланд: *Първа книга с песни*

1598 Холандският адмирал Вилибранд ван Варвийк открива о-в Мавриций. В югозападната част на Северна Америка територията Пуебло е колонизирана от испанците. Холандците уреждат пряка търговия с Далечния изток и започват да отнемат португалските владения на изток. Испания и Холандия предлагат награди за изобретяване на метод за точно определяне на географските дължини. 7 януари: Московският цар Фьодор I умира на 40 годишна възраст и е наследен от съпруга на своята сестра Борис Годунов, който е реалният владетел от 1584 г. насам. 15 април: Едиктът от Нант: Анри IV дава на хугенотите политически права, равни с тези на католиците, като им разрешава да упражняват свободно своето изповедание в някои френски градове. 2 май: Договорът от Вервен слага край на войната между Франция и Испания. Филип II запазва Фландрия, Артоа и Шароле, но отстъпва Пикардия. **Септември: Войските на Михаил Витязул нахлуват в Северна България. Въстание на българите с център Търново.** 13 септември: Филип II Испански умира в новия дворец Ескориал на 71 годишна възраст, след като е управлявал 42 години. Наследен е от 20 годишния си син Филип (Фелипе) III. 18 септември: Диктаторът на Япония Тойотоми Хидейоши умира на 62 годишна възраст. Неговата смърт предизвиква вакуум във властта и Япония е потопена в гражданска война. Японците опразват Корея; военната им кампания там е била гибелна, струвала е само на японската страна 260 000 души.

Франсиско Бекера: Катедралата в Куско (завършена)

Ел Греко: Св. Мартин и просякът
Микеланджело Караваджо: Призванието на Св. Матей

Лопе де Вега: *Аркадия; La Dragontea* (епическа поема за подвизите на Дрейк)
Абул Фазлъ: *Историята на Акбар*
Танг Ксиансу: *Божуреният павилион*
Уилям Шекспир: *Хенри IV*
Бен Джонсън: *Всеки извън нервите си*

Джон Уилби: *Мадригали, първа книга*

1599 Кралицата на Англия Елизабет I изпраща граф Есекс да потуши бунта на ирландския граф Тайрън, но той е победен при Аркоу. Томас Далан, конструирал органа в Ланкашир, заминава за Истанбул с орган, подарък от Елизабет I за султана. В Новия свят вече има 900 000 черни роби. На Изток холандците установяват свои търговски пунктове в Банда, Амбоина и Тернате. Вдъхновени от успеха на холандското предприятие, търговците от Лондон решават да създадат своя собствена Източноиндийска компания. Черната смърт взема своя тежък дан в Есен, един от най-големите градове в Европа. 22 март: В Антверпен се ражда Антоний ван Дайк, бъдещият придворен художник на Карл I. 25 април: В Хънтигдън, Англия, е роден Оливър Кромуел. 28 септември: Граф Есекс напуска своя пост на лорд-лейтенант (губернатор) на Ирландия, за да се защити пред кралицата. Той се връща в Англия. Ноември: Есекс е арестуван за неподчинение и изгонен. Шведският Ригсдаг (парламент) гласува за свалянето на Сигизмунд III, полския крал на Швеция. Неговият чичо Карл е назначен за регент на внука на Густав.

Театър Глобус, Лондон (поръчан от Уилям Шекспир и неговата трупа)
Домът Монтакют, Съмърсет (завършен)

Уилям Шекспир: *Юлий Цезар*

Томас Морли: *Първа книга с уроци по хармония, направени от различни изтъкнати автори за шест инструмента* (сборник с пиеси – негови и на други композитори)

1600

1600 Китай има 120 милиона население, Франция – 16 милиона, Италия 13 – милиона, Испания и Португалия – 10 милиона, немски говорещите държави – 20 милиона всичко, Англия – 5 милиона, Северна Америка – 1 милион. 17 февруари: Италианският философ Джордано Бруно е изгорен на клада в Рим. Обвинен е в ерес, защото поддържа възгледа на Коперник за Слънчевата система и е предположил, че съществуват и други населени светове. 15 септември: Битката при Секигахара: Японският генерал Йеясу разгромява останалите трима регенти на шестгодишния син на мъртвия диктатор Хидейоши. Английският изследовател Уил Адамс достига Кюушу и е поканен в Киото от Йеясу, който го задържа като свой съветник. Йеясу е впечатлен от знанията на Адамс, особено по навигация. Йеясу премества столицата си от Киото в Едо. 14 октомври: В Мадрид умира теологът Луис де Молина, ученик на Тома Аквински. 31 декември: (Английската) Източноиндийска компания е удостоена с правото да извършва ежегодни курсове до Индиите, оспорвайки холандския контрол върху търговията с подправки.

Църквата Св. Николай, Панилово в Подмосковието (завършена)

Томас Декър: *Обущарски празник*
Уилям Шекспир: *Хенри V; Както ви се харесва; Много шум за нищо*

Бен Джонсън: *Всеки извън нервите си*
Оливие дьо Сер: *Полското земеделие*
Уилям Джилбърт: *За магнита*
Сър Уолтър Рейли: *Как нимфата отвърнала на овчаря*

Якопо Пери: *Евридика* (премиера по време на сватбата на Мария Медичи с френския крал Анри IV, 10 юни, дворецът Пити)

1601 В Япония регентът Йеясу подобрява транспортната система, като нарежда да се създадат 53 пътни станции между Едо и Осака с ханове, в които пътниците да пренощуват и да наемат коне. Уил Адамс контролира изграждането на 100 -тонните кораби за шогуна. Антъни Шърли въвежда кафето в Лондон, където то се продава по цена 5 лири за унция (1 унция = 28,3 г). В Индия могулският император Акбар поглъща в своята империя кралствата в Декан Берар, Ахмаднагар и Кандеш. Януари: Първата английска флотилия за подправки отплава от Улвич под командата на Джеймс Ланкастър. Неговият флагмански кораб, *Червеният дракон*, е 600 тонен. Кралица Елизабет изправя граф Есекс пред съд за поражението му в Ирландия. 25 февруари: Есекс е обезглавен на 34 годишна възраст. 24 октомври: Астрономът Тихо Брахе умира в имперския двор в Прага.

Анибале Карачи: Таванска стенопис в двореца Фарнезе, Рим

Уилям Шекспир: *Дванайста нощ*
Джон Дън: *Духовният възход*

1602 Английският мореплавател Бартолъми Госнълд изследва „Нова Англия“. 20 март: Обединената източноиндийска компания получава права от холандския Щатс-Генерал (Национално събрание): Тя обединява различни компании, за да се премахне конкуренцията, и стремително набира ресурси за воденето на отбранителни войни, сключва договори и строи фортове в Индиите. Юни: Флотът на Джон Ланкастър от Източноиндийската компания пристига в Ачин, Суматра. Местният владетел е във враждебни отношения с португалците и приема радушно англичаните, които са разгромили съюзника на португалците. Ланкастър пленява голям португалски галеон, пълен с порцелан, бижутерия и стоки.

Карлуковски манастир

Уилям Шекспир: *Веселите уиндзорки*
Бен Джонсън: *Поетастър*

1603 Западноафриканският владетел Идрис Алома умира, след като е царувал над огромната ислямска държава Борну, превръщайки я в най-мощната страна между реките Нигер и Нил. В Япония Токугава Йеясу основава шогуната Токугава със столица град Едо. Самюел дьо Шамплен и Франсоа дю Понграв изследват реките Сагеней и Сен Лоран и научават от индианците за съществуването на Големите езера и Ниагарския водопад. В Русия глад отнема живота на хиляди души. Завръща се първата експедиция на английската Източноиндийска компания. Джеймс Ланкастър продава много изгодно своя товар с черен пипер и бива посветен в рицарски сан. 24 март: Кралицата на Англия Елизабет I умира на 69 годишна възраст след като е царувала 45 години. Наследена е от Джеймс I на Англия (и VI на Шотландия), сина на шотландската кралица Мария Стюарт; той се възцарява над Обединено кралство. Сър Уолтър Рейли е изправен на съд за предателство; той е заподозрян в участие в „Главния заговор“ за детронирането на Джеймс I и е хвърлен в тъмница. 25 декември: Отоманският султан Мохамед III умира на 37 годишна възраст от чума и е наследен от 14 годишния си син Ахмед I.

Карло Мадерна: Палацо Гандолфо (завършен)

Джонде Криц: Граф Саутхемптън
Анибале Карачи: Пейзаж с бягството в Египет
Ел Греко: Св. Бернардино

Томас Декър: *Великолепните забавления, дадени в чест на крал Джеймс*
Уилям Шекспир: *Хамлет; Всичко е добре, щом свършва добре*

1604 Самюел дьо Шамплен изследва атлантическото крайбрежие на Северна Америка от Мейн до нос Код. Джеймс I сключва мир с Испания и съсредоточва усилията на Англия върху колонизирането на Северна Америка. 6 март: След като 14 годишният княз Йохан, по-младият брат на крал Сигизмунд, оттегля претенциите си за шведския трон, вместо него титлата получава неговият чичо, който поема управлението под името Карл IX. 20 септември: След тригодишна обсада испанците си възвръщат Остенде от холандците.

Понт Ньоф, Париж
Съборна църква „Св. Богородица“ в Бачковския манастир

Ел Греко: Св. Илдефонсо
Микеланджело Караваджо: Свалянето от кръста

Майкъл Дрейтън: *Бухалът*
Уилям Шекспир: *Отело; Мяра за мяра*
Томас Декър и Томас Мидълтън: *Добродетелната блудница*
Йохан Кеплер: *Допълнения към Вителo*
Джеймс I: *Порицание на тютюна („един навик противен за очите, омразен за носа, вреден за мозъка и опасен за дробовете")*

Ян Свеелинк: *Давидови псалми (Първа книга)*

1605 В Япония шогунът Йеясу прави сина си Хидетада свой съвладетел. Уил Адамс е станал шогунски съветник по външните отношения, като е приел японското име Аншин Миура и се е оженил за японка. Адамс получава от шогуна покана да основе холандско търговско представителство в Япония. 5 март: Папа Климент VIII умира на 70 години и е наследен от

Павел V. 13 април: Московският цар Борис Годунов умира на 52 годишна възраст и е наследен от своя син, но Фьодор II скоро след това е убит от враговете на Годунови. Самозванец, който твърди, че е синът на Фьодор I Дмитрий, се появява в Москва на 19 юни. 17 октомври: В Индия Могулският император Акбар умира на 62 годишна възраст, вероятно е отровен. Акбар е наследен от сина си Яхангир.

Строежи на Рам Дас: Златният храм в Амрицар

Ел Греко: Разпятието; Възнесението; Св. Йоан Кръстител

Мигел де Сервантес: *Дон Кихот, първи том*
Майкъл Драйтън: *Поеми лирични и пасторални*
Уилям Шекспир: *Крал Лир*
Бен Джонсън: *Волпоне* („Лисицата“)

1606 Португалски войски в Тихия океан изтласкват холандците след обсада на Малака. Един кораб на Плимутската компания, изпратен през август под командването на Хенри Чалънс, е пленен от испанците; втори кораб, изпратен през октомври под командването на Томас Хенъм и Мартин Принг, достига брега на Мейн и донася оттам ценни сведения за възможностите да се основе колония. Руският самозванец – претендент е свален от трона и убит; Василий Шуйски, болярият, организирал преврата, сам става цар под името Василий IV. 19 декември: Три кораба на Лондонската компания (*Годспийд, Сара Констант и Дискъвъри*) отплават за Вирджиния под командването на капитан Кристофър Нюпорт. Холандски моряци слизат на нос Кервер в Австралия. Така европейците за първи път стъпват на този континент. Художникът Анибале Карачи изпада в депресия и почти напълно се отказва от рисуването. Сключен е мирен договор между Хабсбургите и Отоманската империя.

Томас Мидълтън: *Как да се надхитри старецът*
Уилям Шекспир: *Макбет; Антоний и Клеопатра*
Томас Декър: *Седемте смъртни гряха на Лондон*
Джон Форд: *Тържество на честта*

1607 Френски колонисти изоставят селището, което са основали в Шамплен преди три години. Москва наема английския мореплавател Хенри Хъдзън да намери северен път към Китай; Хъдзън минава покрай източното крайбрежие на Гренландия. 14 май: Кристофър Нюпорт от Лондонската компания основава Джеймстаун, Вирджиния. 22 юни: Нюпорт отплава за Англия като оставя колонистите на грижите на капитан Джон Смит. През есента колонистите от Джеймстаун започват да мрат от глад. Декември: Капитан Джон Смит се отправя на север, за да закупи царевица от индианците *алгонкини*. Той е пленен, но животът му е пощаден с намесата на Покахонтас, 12 годишна дъщеря на вожда.

Джон Торп: Домът Хатфийлд, Хертфордшир (Великобритания)

Уилям Шекспир: *Тимон Атински*

Томас Хейууд: *Една жена, убита с нежност*
Сирил Турньор: *Трагедията на отмъстителя*

🎼 Клаудио Монтеверди: *Орфей*

1608 В своето второ безплодно пътешествие Хенри Хъдзън претърсва Баренцово море, за да намери път на североизток. Корабът *Хектор* на английската Източноиндийска компания е първият кораб на компанията, достигнал Индия; Уилям Хоукинс връчва на новия могулски император Яхангир писмо от Джеймс I, с покана за търговски обмен. Писмото е адресирано до предишния император Акбар и Яхангир дава търговските концесии на Джон Милдънхол. В Южна Америка е основан Парагвай като държава на йезуитите. Кралски декрет в Испания узаконява заробването на чилийските индианци. Януари: Кристофър Нюпорт пристига в Джеймстаун със 110 нови заселници. Болестта и гладът са свели броя на първоначалните колонисти до 40 души. 7 януари: Фортът на Джеймстаун е разрушен от пожар. Юни: Свещеният римски император Рудолф II е принуден да отстъпи Унгария, Австрия и Моравия на своя брат Матиас. Капитан Джон Смит изследва залива Чизапийк и реката Потомак, надявайки се да намери проток към Тихия океан. 10 септември: Смит е избран за президент на Съвета на Джеймстаун. 29 септември: Нюпорт пристига в Джеймстаун с втори кораб с продукти. Декември: Нюпорт отплава за Англия с картата на залива Чизапийк, изработена от Смит.

📖 Уилям Шекспир: *Кориолан*
Томас Декър: *Фенерът на удоволствието*
Томас Мидълтън: *Луд свят, господа*

🎼 Клаудио Монтеверди: *Ариана*
Томас Уилкис: *Фантастични духове*

1609 Сражения между обединението на петте *ирокезки* племена в Америка и французите. Шамплен ги е предизвикал, убивайки няколко *мохавки* по молба на *хуроните*. Хенри Хъдзън предприема трето пътешествие, този път за Обединената източноиндийска компания. Той изследва Ню Ингланд (Нова Англия) и реката Хъдзън до Олбъни. Корабът *Сий Венчър* на Лондонската компания се разбива на Бермудите, чиято красота толкова се харесва на Джордж Съмърс, един от капитаните, че той се връща в Англия, за да учреди компания за колонизирането им. В Япония холандски търговци основават търговско представителство при Хирадо по покана на шогуна,нарушавайки по този начин португалския монопол в търговията с Япония. Със сребро от южноамериканските залежи е основана банката на Амстердам. Появяват се първите вестници в света. 9 април: Кралят на Испания Филип III подписва договор с холандците, признавайки независимостта на Нидерландия (= Холандия). 10 юли: Херцог Максимилиан Баварски организира Католическа лига, за да се противопостави на Протестантския евангелистки съюз, учреден от Фридрих IV, Палатинския електор. 15 юли: Художникът Анибале Карачи умира в

Рим. 12 септември: Хъдзън се качва с кораб достатъчно нагоре по течението на р. Хъдзън, за да се увери, че това не е мечтаният път на североизток.

Палацо Контарини дели Скрини, Венеция (завършен)
Базиликата, Мексико Сити

Адам Елшаймер: Бягството в Египет
Питер Паул Рубенс: Автопортрет с жена му Изабела Брант
Ел Греко: Фра Паравичино

Ричард Хаклюйт: *Драгоценната Вирджиния*
Йохан Кеплер: *Нова астрономия*
Уилям Шекспир: *Сонети (завършени)*
Франсис Бейкън: *За мъдростта на древните*
Авизо; Релацион (първите вестници, издавани от Йохан Каролус в Страсбург и от Якоб Луциус във Волфенбютел)

Памелия (първият публикуван сборник с пиеси, танци и канони)
Деутеромелия (още пиеси)
Джон Уилбай: *Мадригали* (Втора книга)

1610 Ралямбо, кралят на Андриана, разширява своите владения във вътрешността на Мадагаскар; той нарича кралството си *Имерина*, („докъдето-стигат-очите“). Кралицата на Хафса Амина умира на 34 годишна възраст, след като е разширила своята територия до делтата на Нигер. Колонистите на Джеймстаун във Вирджиния се готвят да напуснат колонията и се отправят за Нюфаундленд. Те срещат кораба *Вирджиния*, командван от лорд дьо ла Вар, със 150 нови заселници и продоволствие. Връщат се в Джеймстаун и решават да опитат отново. Дьо ла Вар става техен губернатор. Френската кралица-майка Мария Медичи сваля Сюли от поста и го замества със своя фаворит Кончино Кончини, който съсредоточава голяма власт в ръцете си и засилва потисничеството над селяните. В Испания херцог де Лерма предприема гонения на *мориските* (маври, приели християнската религия), които са допринесли толкова много за икономиката и културата на страната. Испания е фатално отслабена. 7 януари: С помощта на новоизобретения телескоп Галилео Галилей наблюдава спътниците на Юпитер и доказва, че теориите на Кеплер за елиптичната форма на планетарните орбити са верни. 14 май: Кралят на Франция Анри IV е убит в Париж от 31 годишния фанатик Франсоа Раваяк. Анри е наследен от деветгодишния си син Луи XIII, чийто регент е майката на момчето Мария Медичи. Юли: Великият московски Княз Василий IV е свален от Сигизмунд III Полски, докаран е във Варшава и тронът му е предложен на сина на Сигизмунд, който е провъзгласен за Владислав IV. 18 юли: Художникът Микеланджело Караваджо умира от малария в пристанището Ерколе на 36 годишна възраст. Август: Хенри Хъдзън прави нов опит да намери път на североизток, подкрепен този път от английски инвеститори. 3 август: Хъдзън влиза в залива Хъдзън и го изследва.

🎨 Ел Греко: Лаокоон; Отварянето на Петия печат
Питер Паул Рубенс: Издигането на кръста

📖 Бен Джонсън: *Алхимикът*
Лопе де Вега: *Перибаниес*

🎼 Клаудио Монтеверди: *Вечерни*

1611 Датчаните обявяват война на Швеция. Метежници оставят Хенри Хъдзън на брега на залива Джеймс; никой повече няма да чуе за него. (Английската) Московска компания пуска на вода първия кораб, екипиран специално за лов на китове. Екипажът на *Мери Маргарет* убива малък кит край Шпицберген, но изчезва заедно с кораба при завръщането си. 30 октомври: На 61 години умира Карл IX Шведски и е наследен от 16 годишния си син Густав II.

📖 Сирил Турньор: *Трагедията на атеиста*
Бен Джонсън: *Заговорът на Катилина*
Уилям Шекспир: *Зимна приказка; Буря*
Йохан Кеплер: *Диоптрика* (описание на т. нар. „зрителна тръба на Кеплер“)

1612 От Ангола за Бразилия се изнасят по 10 000 африкански роби годишно. Японците започват да преследват християните; шогунът Йеясу променя приятелското си отношение към мисионерите, след като разбира, че търговията с Европа може да се води и без тях. На Бермудите е основана колония. Два кораба на (английската) Източноиндийска компания разбиват четири португалски галеона край индийското крайбрежие. Император Яхангир е впечатлен и предоставя на англичаните правото да търгуват в Сурат. Култивирането на тютюн осигурява на заселниците във Вирджиния стока за износ, стабилна икономическа база за колонията, каквато досега е липсвала. Джеймстаун се превръща в процъфтяващ град. 20 януари: Свещеният римски император Рудолф II умира на 59 годишна възраст в Прага и е наследен от своя брат Матиас. 27 октомври: В Московските владения полските войски се предават на руснаците, предвождани от княз Дмитрий Пожарски.

📖 Джон Уебстер: *Белият дявол*
Бомон и Флетчър: *Отмъщението на Купидон; Самодоволният глупак*

1613 В Хирадо в Япония е основано английско търговско представителство. Източноиндийската компания установява първото си търговско представителство в Индия. Холандски търговци откриват средище за търговия с кожи на о-в Манхантън. 20 януари: Мирът от Кнарет прекратява войната между Швеция и Дания; Швеция се отказва от Финландия. 22 февруари: Михаил Романов, 17 годишен, е избран за цар от руските боляри. С това се слага край на „смутното време“ последвало смъртта на Борис Годунов. 29 юни: Театър Глобус в Лондон е опожарен след представление на Шекспировата пиеса *Хенри VIII*. 22 юли: Михаил е коронясан за цар в Кремъл и основава династията Романови. 28 октомври: Първият японски кораб, построен по западен образец, отплава от Япония на тримесечно пътешествие до Акапулко в Нова Испания под командването на самурая Цуненага Хасекура.

Гуидо Рени: Аврора – стенопис, Палацо Распильози, Рим

Уилям Шекспир: *Хенри VIII*
Мигел де Сервантес: *Поучителни повести*

1614 Арман дьо Плеси, херцог на Ришельо, печели изборите в Ета-Женерал и организира разпускането му. Ета-Женерал няма да се събира до 1789 г. Колонистите във Вирджиния се противопоставят на заселването на французи в Мейн и Нова Скотия. Холандски търговци основават Форд Насау (Олбъни) на реката Хъдзън. 5 април: Джон Ролф, заселник във Вирджиния, се оженва за Покахонтас, дъщеря на индианския вожд Вахунсонахуук; Покахонтас е приела християнството и е сменила името си на Ребека. 7 април: Ел Греко умира в Толедо на 72 годишна възраст.

Андреа Паладио: Църквата Сан Джорджо Маджоре (завършена)
Мостът на въздишките, Венеция

Питер Паул Рубенс: Свалянето от кръста
Доменичино: Последното причастие на Св. Йероним

Джон Уебстър: *Малфийската херцогиня*
Тирсо де Молина: *Света Хуана*
Бен Джонсън: *Вартоломеевският панаир*
Джон Нейпиър: *Mirifici Logarithmorum Canonis Descriptio* (логаритми; от името на автора идва и „непер“ – логаритмична единица)
Мигел де Сервантес: *Пътуване в Парнас*

Ян Свеелинк: *Давидови Псалми* (трета книга)

1615 Течният шоколад е внесен от испанския Нов свят в Италия, Испания и Фландрия. Гумата също е внесена в Европа от Южна Америка, но само като куриоз. Англия все повече използва въглища, защото дървеният материал намалява и дървеното гориво става все по-скъпо. Холандците отнемат Молукските острови от португалците. Английски флот разбива португалски флот край Бомбай в разрастващата се търговска война. 4 юни: Йеасу, японският шогун, завзема Осака след шестмесечна обсада. Хидейори, чийто баща е бившият диктатор Хидейоши, се самоубива и тялото му изгаря в опожарения му замък. 28 юли: Самюел дьо Шамплен открива езерото Хурон.

Мохамед Ага: Синята джамия, Истанбул

Доменичино: Сцени от живота на Св. Чечилия

Мигел де Сервантес: *Дон Кихот, втори том*

🎼 Джироламо Фрескобалди: *Френски канцони*

1616 Вилем Шутен, мореплавател от холандската Източноиндийска компания, за пръв път заобикаля нос Хорн, като го нарича на името на родното си място, Хоорн. Английският изследовател Уилям Бафин открива залива Бафин докато търси североизточния път. Той е отплавал по на север (77°45') от всеки друг, който ще се опита в следващите 200 години. Уил Адамс отплава с японски кораби за Сиам; той е построил корабите, за да разшири японската търговия с коприна и други стоки на лукса. 26 февруари: Галилео е арестуван за ерес. 6 март: Драматургът Франсис Бомон умира на 34 годишна възраст. 23 април: Уилям Шекспир умира в Стратфорд на 52 годишна възраст. Мигел де Сервантес умира в Мадрид на 69 години. 1 юни: Японският шогун Йеасу умира на 74 годишна възраст и е наследен от сина си Хидетада, който е на 38 години.

🏛 Катедралата Нотр Дам, Антверпен (завършена)
Инайго Джоунс: Домът на кралицата, Гринуич

🎨 Питер Паул Рубенс: Лов на лъвове
Франс Халс: Пир на офицери от гилдията на стрелците

📖 Бомон и Флетчър: *Надменната лейди*
Бен Джонсън: *Събрани съчинения*
Мигел де Сервантес: *Персилес и Сихисмунда*

1617 Епидемия от вариола помита Нова Англия, като намалява числеността на индианците от приблизително 10 000 души на 1000. Ребека Роулф (Покахонтас) умира от вариола. В Япония, в столицата Едо, е създаден кварталът на червените фенери Йошивара. Един от наместниците на диктатора е убедил властите да му дадат лиценз да надзирава и контролира публичните домове. Прахът на шогуна Йеашу е пренесен от Едо в мавзолея в Никко. Композиторът Хайнрих Шуц става капелмайстор на електора на Саксония в Дрезден. 9 март: Шведският крал Густав II лишава Русия от излаз на Балтика. В Англия Джеймс I освобождава сър Уолтър Рейли от затвора, за да търси злато в басейна на река Ориноко. 17 март: Рейли потегля от Англия. 24 април: Кончино Кончини, пръв министър на Франция, е арестуван и екзекутиран по заповед на Луи XIII; кралят прогонва майка си в Блоа, докато херцог дьо Люин печели въздействие върху 16 годишния крал. 22 ноември: Отоманският султан Ахмед I умира на 27 години и е наследен от 16 годишния си брат Мустафа I. 31 декември: Злощастната експедиция на Рейли достига устието на Ориноко.

🏛 Царската Джамия, Исфахан (завършена)

📖 Лопе де Вега: *Звездата на Севиля*

1618 Ришельо посредничи за договор между Мария Медичи и херцог дьо Люин, тъй че тя да може да се върне от изгнание. Ришельо е изгнан в Авиньон затова, че заговорничи с кралицата – майка. Отоманският султан Мустафа I е обявен за негоден да управлява и е заменен от своя брат Осман II. 23 май: *Дефенестрацията* (изхвърляне от прозорците на политическите противници) в Прага слага началото на 30 годишна война в Европа. Католиците в Бохемия разрушават протестантска църква. Протестантите са възмутени от това, че 7 от десетимата нови управители на Бохемия са католици. Двама от управителите са изхвърлени от един прозорец на палата Храдчани, което слага началото на въстание, предвождано от лутеранеца граф Хайнрих фон Турн; неговите въстанически войски тръгват на поход срещу Австрия. 28 септември: В Брюксел е отворена първата в света заложна къща. 29 октомври: Сър Уолтър Рейли е екзекутиран след завръщането си от Южна Америка; неколцина испанци са били убити при стълкновение, докато Рейли е боледувал в Тринидад и експедицията временно е била под контрола на Лорънс Креймис. Креймис се самоубива, след като бива обвиelement от Рейли. Джеймс I е екзекутирал Рейли, за да укроти испанците.

Томас Холт: Бодлеанската библиотека (Bibliotheca Bodleiana) в Оксфорд

Диего Веласкес: Готвеща старица
Хосе Рибера: Разпятие

Торквато Тасо: *Крал Торисмондо*
Лопе де Вега: *Фуенте Овехуна*

1619 72 -годишният холандски държавник Ян ван Олденбарневелт е обезглавен заради предателство след съд, поръчан от принца на Насау Морис. Основан е град Енисейск в едноименна златодобивна област в централна Азия. Ришельо е призован в Париж от изгнание, за да помогне на Луи XIII в потушаването на въстанието на кралицата-майка, Мария Медичи. Един холандски капер (пират) доставя първите чернокожи роби в колонията Вирджиния; робите започват да играят роля в икономиката на Северна Америка. 90 млади англичанки пристигат в Джеймстаун, за да се оженят за заселниците, които са платили пътя им. 20 март: Свещеният римски император Матиас умира на 62 годишна възраст във Виена. Той е наследен от наскоро сваления крал на Бохемия, обявен на 28 август за император под името Фердинанд II. Ноември: Протестантската армия на граф фон Турн подлага Виена на обсада, но студът и гладът ги принуждават да се оттеглят. 30 ноември: Първият американски *Ден на благодарността* (национален празник в САЩ) е празнуван на борда на кораба *Маргарет*, когато той достига сушата при Хемптън, Вирджиния.

Диего Веласкес: Поклонението на влъхвите; Водоносецът от Севиля
Доменичино: Диана на лов
Питер Паул Рубенс: Озлочестяването на Левкиповите дъщери

Йохан Кеплер: *Хармонията на света*

1620 Умира холандският математик Симон Стевин. В Лондон умира поетът, лекарят и композитор Томас Кемпиън. Корнелиус Дребел, холандски инженер, изпробва прототип на подводница в р. Темза; поради налягането обвивката, покрита с намазнена кожа, се разпуква фатално. 8 ноември: Битката при Бялата планина: Католическата армия на фламандския фелдмаршал граф фон Тили разбива краля на Бохемия Фридрих V. Бохемия загубва своята независимост, земите на чешкото благородническо съсловие са конфискувани от Тили, Максимилиан Баварски и Фердинанд II. 11 ноември: Корабът *Мейфлауър* пристига при нос Код (напуснал е Европа на 16 септември) със 100 „пилигрими“ на борда, които са емигрирали от Скроуби в Англия, първо до Амстердам, после към Лайден и накрая за Америка. Те избират Плимут като място за своето поселение.

Императорският дворец в Кацура, Киото (Япония)

Франсис Бейкън: *Нов Органон*
Томас Декър: *Сънят на Декър*

1621 Парламентът налага *„импийчмънт“* (осъждане за злоупотреба с власт) на Франсис Бейкън, английския лорд-канцлер, за получаване на подкупи; Той е глобен 40 000 лири стерлинги и е свален от поста, но Джеймс I го оправдава и отменя глобата. Холандската Западноиндийска компания получава права от властите, след като е нарушила монопола на испанската търговска империя. 15 февруари: Михаел Преториус, немски композитор на лутеранска църковна музика, умира на 50 годишна възраст. 31 март: Кралят на Испания Филип III умира на 42 години и е наследен от 15 годишния си син Филип IV. Испанците прекратяват мирния договор с Холандия от 1609 г. Индианецът Тисквантум се е върнал в Северна Америка от Испания, представил се е в колонията на „пилигримите“ в Кейп Код; той показва на колонистите как да хващат змиорки, да отглеждат царевица и боб и все още храни добри чувства към белите заселници. Юли: По поръчка на крал Джеймс I сър Едуин Сандис се опитва да убеди американските колонисти да прекратят отглеждането на тютюн, но те отказват да насочат капиталите си в друга дейност. 16 октомври: Ян Свеелинк, холандски композитор, умира в Амстердам.

Никола Пусен: Озлочестяването на сабинянките
Антонис ван Дайк: Почивка по време на бягството в Египет
Гуидо Рени: Херкулес
Джовани-Лоренцо Бернини: Обезчестяването на Просперо

Робърт Бъртън: *Анатомия на меланхолията*
Томас Декър: *Тъжни ридания за бедните*

1622 Персийски войски отнемат Кандахар от могулския император и прогонват португалците от Хормуз. 22 март: Индианци нападат няколко поселения във Вирджиния и избиват над 300 колонисти. Април: Битката при Вислоч: Протестантите на Петер Мансфелд разбиват католическата армия на граф фон Тили. Май: Отоманският султан Осман II прави опит да събере армия, за да реформира корпуса на яничарите в Истанбул. 20 май: Яничарите научават за неговия план, вдигат бунт в града, удушават го и възстановяват на трона душевно болния Мустафа I. 5 септември: Ураган в Северния Атлантик потопява първокласния испански галеон *Аточа* и с него са погубени 260 пътника и 200 милиона песос. Октомври: Кралят на Франция Луи XIII обсажда Монпелие. 18 октомври: Херцог дьо Роан сключва примирие след като Луи се съгласява да ратифицира едикта от Нант. По-късно Луи забранява политическите събрания, включва Ришельо в Кралския съвет и го прави кардинал.

Инайго Джоунс: Банкетната зала, Уайтхол (завършена) (Великобритания)

Франсис Бейкън: *Historia Naturalis et Experimentalis* (труд по естествени науки)
Майкъл Драйтън: *Полиолбион* (втора част)

1623 Граф фон Тили напредва към Вестфалия. Отоманският султан е принуден да абдикира и е заместен от 14 -годишния си племенник Мурад IV. Аббас I, шах на Персия, отнема Мосул, Багдад и цяла Месопотамия от османските турци. В Япония шогунът Хидетада абдикира на 45 годишна възраст в полза на 19 -годишния си син Йемицу. По време на клането в Амбоина холандците пленяват 10 английски търговци, изтезават ги и ги екзекутират, като по този начин слагат край на усилията на английската Източноиндийска компания да развива търговия. Холандците заграбват бразилското пристанище Пернамбуко (наречено по-късно Ресифе). Принцът на Уелс (по-късно Чарлз I) пътува до Испания с Бъкингамския херцог, който го е убедил да ухажва сестрата на Филип IV. „Мистър Смит“ и „мистър Браун“ (предрешените принц и херцог) пристигат в Мадрид, където разбират, че испанският двор не храни особена любов към Чарлз, не вярва на неговите обещания, че ще облекчи английските закони срещу католиците. Веласкес става придворен художник в двора на Филип IV Испански. Томас Уийлкис, английският композитор на мадригали, умира. Тулси Дас, поетът на култа към Рама, умира в Бенарес. Английският композитор Уилям Бърд умира на 80 годишна възраст.

Инайго Джоунс: Параклисът на кралицата, дворецът Сейнт Джеймс, Лондон
Франсоа Мансар: Църквата Сен. Мари дьо ла Визитасион, Париж

Джовани-Лоренцо Бернини: Давид (мрамор)
Антонис ван Дайк: Кардинал Бентиволио
Гуидо Рени: Кръщението Христово
Питер Паул Рубенс: Мария Медичи слиза на брега в Марсилия

Уилям Шекспир: *Комедии, истории и трагедии* (първи том)
Филип Масинджър: *Миланският херцог*
Педро Калдерон де ла Барка: *Любов, чест и власт*
Франсис Бейкън: *За усъвършенстването на науките*

1624 Кралят на Испания Филип IV намалява броя на придворната прислуга и забранява носенето на рюшове, един символ на шивашка екстравагантност, който излиза от мода в цяла Европа, щом луксът отстъпва пред „духа на века“, пуританството. Япония изгонва всички испански търговци. Папа Урбан VIII заплашва, че ще отлъчи всички, които смъркат тютюн. 29 април: Луи XIII прави Ришельо свой пръв министър. 10 май: Холандците заграбват Баийя , столицата на Бразилия.

Жак Лемерсие: Дворецът Лувър, Париж (завършен)

Франс Халс: Смеещият се конник

Капитан Джон Смит: *Обща история на Вирджиния*
Бен Джонсън: *Островите на блаженството*
Джон Дън: *Преданост при критични обстоятелства*

1625 Анри, херцог дьо Руан, повежда въстание на хугенотите. Сър Уилям Кортийн основава първата английска колония на Барбадос. Епидемия на Черната смърт убива 14 000 души в Лондон. 5 март: Кралят на Англия Джеймс I умира на 58 годишна възраст и е наследен от сина си Чарлз I, 27 годишен. 22 април: В южния край на о-в Манхатън холандската Западноиндийска компания основава форт Амстердам. 1 май: Чарлз I се оженва чрез пълномощници за Анриет – Мари, 16 -годишната сестра на Луи XIII. 2 юли: Град Бреда в Холандия се предава на испанците след почти едногодишна обсада. 8 септември: Договорът от Саутхемптън създава англо-холандски съюз срещу Испания. Чарлз I изпраща една неуспешна експедиция в Кадикс.

Инайго Джоунс: Църквата Ковънт Гардън, Лондон (завършена)
Дворецът Кацура Рикио, Киото (Япония)

Питер Паул Рубенс: Мария Медичи
Гуидо Рени: Йов
Герит Ван Хонторст: Прокуристката

Джон Дън: *Първа беседа към крал Чарлз*
Джеймс Шърли: *Любовни хитрини*
Педро Калдерон де ла Барка: *Игра на любовта и случая* (издадена в 1636 г.)

1626 Холандски колонисти откупуват остров Манхатън от вождовете на индианската конфедерация на вапингерите и основават град Нов Амстердам, начело с Петер Минуит. Френски колонисти се заселват в Мадагаскар; те правят опит да прогонят народа Хова, който живее в тези земи от 600 години насам. Февруари: Английският свирач на лютня и композитор Джон Доуланд умира в Лондон. 9 април: Сър Френсис Бейкън хваща пневмония и умира на 65 години. 27 август: Битката за моста на Десау: Католически войски разбиват датската армия.

Рембранд ван Рейн: Покръстването на маврите; Милостта на Тит
Франс Халс: Исак Маса
Питер Паул Рубенс: Успение Богородично
Хосе Рибера: Пиян силен

1627 Рейкявик, столицата на Исландия, е нападнат от пирати. Католическите армии на Валенщайн и фон Тили завладяват Холщайн. Валенщайн покорява Ютландия и Шлезвиг; Кристиян IV Датски временно се оттегля от Тридесетгодишната война. Войските на Манджу нахлуват в Корея; манджурите правят от Корея васална държава, но корейският двор и народът остават лоялни към китайската династия Мин. Април: Ришельо основава компанията на Стоте съдружника, на която е поверен контролът над Нова Франция и монополът над търговията с кожи и територията от Флорида до Полярния кръг. Ришельо обсажда крепостта на хугенотите Ла Рошел. Октомври: Могулският император Яхангир, тираничен владетел на Делхи, умира на 58 годишна възраст по време на пътуване от Кашмир. Той е наследен от 35 годишния си син Шах Яхан, който е избил всичките си роднини от мъжки пол, за да осигури положението си.

Жак Лемерсие: Версай (Франция)
Пао Хо Тиен, Пекин (една от трите големи зали)

Франсиско де Сурбаран: Разпятие
Питер Паул Рубенс: Мистичният брак на Света Катерина
Рембранд ван Рейн: Сарафът
Франс Халс: Пирът на градоначалника; Веселият пияница

Франсис Бейкън: *Нова Атлантида*
Шарл Сорел: *Странният пастир*
Майкъл Драйтън: *Нимфидия*
Франсиско де Кеведо и Вилиегас: *Сънища*

Хайнрих Шуц: *Дафне*

1628 Австрийският херцог Валенщайн придобива херцогството на Мекленбург и получава титлата адмирал на Балтика. Холандски войски окупират Ява. 50 английски колонисти основават Салем в залива Масачузетс. 23 август: Джордж Вилиерс, херцог на Бъкингам, е убит, докато се подготвя да помогне на обсадения Ла Рошел. 28 октомври: Ла Рошел се предава след 14 месечна обсада. Хугенотите престават да бъдат въоръжена сила във Франция.

Замъкът Бремар, Шотландия

Никола Пусен: Мъченичеството на Св. Еразъм
Жак Кало: Обсадата на Бреда
Франсиско Сурбаран: Св. Серапион

Уилям Харвей: *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus* (първооткривателски труд за кръвоносната система и кръвообращението)
Франсис Флетчър: *Обходеният свят от Франсис Дрейк*
Томас Декър: *Честта на Британия* (поетична драма)

1629 Португалски колонисти засаждат първите американски зърнени култури (маниока и царевица) в Африка, по крайбрежието на Ангола. Договорът от Алтмарк приключва конфликта между Швеция и Полша. Англичаните Джон Мейсън и сър Фердинанд Горджес получават правото да слязат на брега на Северна Америка и основат фермерска общност в Ню Хемпшир. В Япония театърът Кабуки става само мъжки по заповед на шогуна Йемицу, който е решил, че е неморално жените да танцуват пред публика. Папа Урбан VIII назначава Джовани Лоренцо Бернини да завърши базиликата Свети Петър в Рим. Певецът и композиторът Грегорио Алегри започва да изпълнява партиите на тенор на 47 годишва възраст в Папската капела в Рим. 19 януари: Персийският шах Аббас умира в Касвин на 72 години, след като е царувал 42 години и е наследен от 13 годишния си внук Сафи I. Новият шах обезглавява съветниците и пълководците на своя дядо наред с всички свои роднини от мъжки пол. Персийският управител на Кандахар избягва при узбеките, които слагат ръка над града и неговата провинция. Март: Чарлз I разпуска английския Парламент. 29 март: Едиктът за *реституцията*, издаден от император Фердинанд II, възстановява църковните имоти от 1552 година и разрешава свобода на вероизповеданието само за последователите на Аугсбургската конфесия (1530 г.). Войски на Католическата лига прилагат едикта без да проявяват никаква милост към „еретиците“. 22 май: Договорът от Любек прекратява враждебните действия между император Фердинанд II и Кристиян IV Датски, чиито владения са възстановени при условие, че ще престане да се намесва в германските работи. 28 юни: Френски едикт на великодушието позволява свободата на вероизповедание на хугенотите, но им забранява правото на събрания. Септември: Мексико сити е силно наводнен. 20 октомври: Френският теолог кардинал Пиер дьо Берюл умира в Париж. 15 ноември: Владетелят на Трансилвания Бетлен Габор умира на 49 години, след като е сключил брак със снахата на Густав Втори Шведски; той е кроил планове да вземе полската корона.

🎨 Питер Паул Рубенс: Алегория на войната и мира
Антонис ван Дайк: Риналдо и Армида
Диего Веласкес: Триумфът на Бакхус

📖 Джон Форд: *Любовна меланхолия*
Уилям Давенънт: *Трагедията на Албовин*
Пиер Корней: *Мелита*

1630 Отоманският император Мурад IV разгромява персийска армия и завладява Хамадан, древната столица на Медия. Той си възвръща владения, завладени от починалия шах Аббас, избива гражданите на Хамадан и опустошава града. В колонията Ню Хемпшир е основан Портсмут. Бубонна чума във Венеция отнема живота на десетки хиляди и ускорява упадъка на града. Април: Англия сключва мир с Франция. Юни: Пуританът Джон Уинтроп пристига в Салем на борда на *Арабела* и се самоназначава за губернатор. След като колонията при залива Масачузетс получава още 2 000 нови заселници от Англия, е основан Бостън. Юли:

Густав Втори Шведски слиза на брега на Померания, за да окаже помощ на потисканите протестанти и да се противопостави на жестокостта на армията на Валенщайн. 26 ноември: В Трансилвания умира Бетлен Габор и е наследен от Дьорд Ракоци I, който е избран за княз на Трансилвания от Диетата на Сегешвар.

Салмон дьо Брос: Дворецът Люксембург, Париж (завършен)
Замъкът Гламис, Тайсайд (възстановка) (Шотландия)

Никола Пусен: Триумфите на Флора
Франсиско Сурбаран: Видението на благословения Алонсо Родригес

Уилям Давенънт: *Жестокият брат*
Джон Дън: *Дуел на живот и смърт*
Пиер Корней: *Клитандър* (трагикомедия)
Тирсо де Молина: *Севилският измамник* (първа обработка на темата за Дон Жуан)

Грегорио Алегри: *Мизерере* (прибл. по това време)

1631 Холандските власти в Амстердам отзовават Петер Минуит от Нов Амстердам затова, че е дал изключителни привилегии на земевладелците и е съсредоточил политическата и икономическа власт в ръцете на малка група хора. В Бостън е открит корабостроителен док. Евтиният американски дървен материал прави цената на построения в Америка кораб двойно по-малка от тази в Англия; 30 тонният *Благословът на залива* е един от първите кораби, построени в Масачузетс. 13 януари: Договорът от Барвалде: Ришельо обещава френска помощ за Густав Втори Шведски и за Бернхард, херцог на Ваймар. 20 май: Войските на Хесен неуспешно защищават град Магдебург от войските на фон Тили; следва оргия от грабежи, опожарявания и избивания, в която повечето граждани на Магдебург са избити – 25 000 души загиват. 17 септември: Битката при Брайтенфелд. Силите на католиците в Централна Европа са съкрушени след като една саксонско-шведска армия от 40 000 воини разбива равностойната армия на фон Тили.

Никълъс Стоун: Статуя на Джон Дън

Джеймсалдерон де ла Барка: *Животът е сън*

Доменико Мазочи: *Скръбта на Мария Магдалена*

1632 В Декан в Индия един милион души умират от глад след тригодишна суша. Император Шах Яхан заповядва да бъдат разрушени хиндуистки храмове: Само в Бенарес са разрушени 76 храма. Нова Скотия е основана като френска колония Акадия. Сигизмунд III Полски умира внезапно на 65 години, след 44 години управление и е наследен от 37 годишния си син Владислав IV; Москва веднага обявява война на Полша. 5 април: Густав II Шведски разбива католическата армия на фон Тили при сливането на Дунав и Леч; Тили е ранен смъртоносно. 30 април: Тили умира в Инголщат на 72 години. Мюнхен се предава на шведите, Валенщайн се опитва да им попречи да завземат Нюрнберг. Двете армии се оттеглят поради епидемии на скорбут и тиф. 16 ноември: Битката при Люцен – шведската армия разбива католическата армия, но Густав II е убит. Наследява го шестгодишната му дъщеря Кристина; междувременно Швеция се управлява от граф Аксел Оксенстиерна.

Строежи на Шах Яхан: Тадж Махал
Църквата „Рождество Христово“ в Арбанаси

Рембранд ван Рейн: Урок по анатомия
Питер Паул Рубенс: Градината на любовта
Антонис ван Дайк: Крал Чарлз I и кралица Хенриета

Галилео Галилей: *Dialogo de Massimi Sistemi del Mondo* (в труда е потвърдена убедеността му във верността на Коперниковата система)
Джеймс Шърли: *Хайд Парк*

1633 В Япония се разраства преследването на християни; на християнството се гледа като на религия на потенциалните нашественици в Япония. Руски войски обсаждат Смоленск, но градът е спасен от полската армия, предвождана от новия крал Владислав IV. 1 март: Английският поет Джордж Хърбърт умира от туберкулоза на 39 години. 12 април: Галилео е изправен пред съд в Рим. Той е заплашен от Инквизицията с изтезания на колелото и се съгласява да оттегли защитата си на Коперниковата идея, че Слънцето е център на Вселената, а не Земята. След освобождаването му на Галилео е наредено да не напуска вилата си край Флоренция. Рене Декарт си взема бележка от процеса срещу Галилео; пребивавайки в Холандия, той ограничава дейността си.

Джовани-Лоренцо Бернини: Балдакино, Базиликата Св. Петър, Рим

Жак Кало: Нещастията на войната (сцени от Немските войни)

Джордж Хърбърт: *Храмът*
Уилям Роули: *Брак в полунощ*
Джон Форд: *Развратница ли да я наречем?; Разбито сърце*
Пиер Корней: *Прислужницата; Плас Роял*

1634 Жителите на Оберамергау в Бавария се заклеват редовно да представят драма за Христовите страдания в случай, че бъдат пощадени от Черната смърт. Спекулациите с цените на луковиците на лалета в Холандия стигат абсурдни величини. Лорд Калвърт пристига в Америка, за да основе селището Мериленд както за протестанти, така и за католици. Жан Николет изследва езерото Мичиган и Уисконсин в търсене на кожи и път на североизток; след като прекосява огромното езеро Мичиган, Николет е повярвал, че е достигнал Азия и след това се разочарова, като разбира, че е сгрешил. Шах Яхан прогонва узбеките от Кандахар.

Договорът от Полянов прекратява Руско-Полската война. Владислав IV Полски оттегля претенциите си за руския трон; Михаил Романов предлага на Полша Смоленск, а в замяна на това иска да бъде призната титлата му. 18 август: Един френски свещеник, Урбен Грандие, е изтезаван и изгорен жив от ловци на вещици в Лудюн. Той е обидил Ришельо и е осъден, задето е превръщал във вещици монахини от женския манастир в Урсула. Техните истерични прояви са привлекли зяпачи от цяла Европа.

Гробницата Тошогу, Нико (завършен е мавзолеят на шогуна Йеасу)
Бейтманс, Съсекс (Англия)

Диего Веласкес: Предаването на Бреда
Питер Паул Рубенс: Съдът на Парис; Градината на любовта

Жан Мере: *Софонисба*
Джон Милтън: *Комус*

1635 Японският шогун Йемицу взема мерки да ограничи прекомерното забогатяване на японските феодали; той им нарежда да посещават през година Едо и да заплащат всички разноски по поддръжката на втория двор. Мурад IV повежда своята отоманска армия срещу Персия; Ереван и Табриз се предават. Холандците нахлуват и окупират Бразилия. В Северна Америка индианци разрушават поселения на холандците, основани преди две години в Делауър. Лопе де Вега, плодовитият испански драматург, умира; той е твърдял, че е написал 1500 пиеси. Мирът от Прага урежда споровете между Свещения римски император Фердинанд II и електора на Саксония; Ришельо сключва съюз с Оксенстиерна (между Франция и Швеция). Теофраст Ренодо открива първата в света безплатна медицинска клиника в Париж. Основана е Академи Франсез, за да *„прочисти френския език от замърсявания"*. В колонията Масачузетс е открито Бостънското гражданско училище за латински.

Якоб ван Кампен: Мавицхус, Хага (завършен)

Рембранд ван Рейн: Автопортрет със Саския
Антонис ван Дайк: Чарлз I в ловно облекло
Салватор Роса: Прометей
Питер Паул Рубенс: Апотеозът на Джеймс I
Диего Веласкес: Принц Балтазар Карлос на кон

Джеймс Шърли: *Светската дама*
Пиер Корней: *Медея*
Франсиско де Рохас Сориля: *Предизвикателството на Карлос V*
Тирсо де Молина: *Благочестивата Марта; Дон Хил Зелените гащи*
Педро Калдерон де ла Барка: *Лекар на своята чест*

1636 В Япония шогунът Йемицу забранява пътуванията в чужбина. В Северна Америка холандски колонисти на о-в Манхатън основават града Харлем. Персийският Шах Шафи си възвръща Ереван и подписва с Истанбул договор, определящ неговите западни граници. Във Франция херцог де Оливарес завзема Бов и Пикардия в необуздания си стремеж да установи там испанското управление. Французите вкарват Испания в дълга война на изтощение.

Айзък де Кокс: Уилтън хауз край Солзсбъри (Великобритания)

Антонис ван Дайк: Карл I в три пози
Питер Паул Рубенс: Пейзаж със замъка Стийн
Рембранд ван Рейн: Ослепяването на Самсон

Тристан л'Ермит: *Мариамна*
Пиер Корней: *Илюзията; Сид* (представен в 1637 г.)
Томас Декър: *Чудото на едно кралство*

Хенрик Шуц: *Musicalische Exequien* (първият немски реквием)

1637 Японският калиграф Хонами Куецу умира в Такагамине, занаятчийско
то селище, в което той е бил изгнан от шогуна Йеасу. Японските селян
на п-в Шимабара в Киюшу са надигат срещу шогуна Йемицу; феодал
ният им господар Арима, както и мнозина от самите тях, са приел
християнството. За пръв път колонистите в Масачузетс се натъкват н
враждебността на индианците. В един инцидент, известен кат
„Ножиците на Ханкинс", един от колонистите, сприхав обущар, намуш
ква индиански герой – пекуот. В резултат на това войска от 1000 нара
гасети и 70 мохикани разрушава форта и града при Мистик, като избив
600 жители. Холандците предприемат мерки за снабдяването на своит
захарни плантации в Новия свят с африкански роби; те отнемат Елмин
от португалците и строят фортове по Златния бряг. Шведската кралиц
Кристина учредява Новата шведска компания за създадване на колони
в Новия свят; холандските колонисти Петер Минуит и Самуел Бломер
са окуражили съветниците на кралицата. 15 февруари: Свещеният рим
ски император Фердинанд II умира във Виена на 57 години и е наследе
от 28 годишния си син Фердинанд III. Август: Английският драматур
Бен Джонсън умира на 65 години. Декември: Японският шогун Йемиц
налага обсада на въстаниците на п-в Шимабара.

Антонис ван Дайк: Петте деца на Карл I
Никола Пусен: Триумфът на Нептун и Амфитрита

Рене Декарт: *Разсъждения за метода; Геометрия* (поставя ос
новите на аналитичната геометрия)
Сонг Йънг-ксинг: *Тянгонг Кайву* (методи в земеделието
промишлеността)
Франсиско де Рохас Сориля: *Няма ревност без причина; Да с
ожениш за отмъщение*

1638 Отоманският султан Мурад IV си възвръща Багдад от персите, като избива защитниците на града след едномесечна обсада. В Индийския океан холандците заселват остров Мавриций и започват избиването с тояги до смърт на додо, местната нелетяща птица. 28 февруари: Японските селяни, окупирали замъка Хара край Нагазаки се предават поради недостиг на храна. Обсаждащата ги 124 000 армия на шогуна Йемицу избива повечето от 37 -те хиляди селяни; шогунът прогонва португалските търговци от Япония, защото подозира, че те са подстрекателите на селското въстание и също така забранява строенето на големи плавателни съдове, с които хора биха могли да посетят чужди държави, засилвайки по този начин изолацията на Япония. 14 септември: Английският духовник Джон Харвард умира на 31 години от туберкулоза, след като е живял само една година в колонията на залива Масачузетс; той оставя библиотеката си на Семинара, основан в Ню Таунс преди две години. Ню Таунс ще бъде преименуван в Кеймбридж, тъй като Харвард е бил възпитаник на Кеймбридж; построеният там колеж е наречен на името на Харвард.

Инайго Джоунс: Ковънт Гардън (първият планиран площад в Лондон)
Първата тухлена сграда в Бостън, Масачузетс

Никола Пусен: Et in Arcadia Ego
Диего Веласкес: Христос на Кръста

Епископ Джон Уилкинс: *Откриването на свят на луната*
Джон Милтън: *Лицидас*

Хенрик Шуц: *Орфей и Евридика*

1639 Японският шогун Йемицу установява, че някои християнски мисионери са останали в Япония въпреки заповедта за изгонването им от 1638 г. и заповядва да бъдат избити всички останали в страната португалци като затваря пристанищата за почти всякаква чуждестранна търговия. Юни: Бившият отомански султан Мустафа I е удушен.

Строежите на Филип IV: Парк дел Ретиро, Мадрид

Пиетро да Кортона: Таванна стенопис, Палацо Барберини, Рим
Хосе Рибера: Мъченичеството на Св. Вартоломей

1640 Каталония започва 19 годишно въстание срещу Испания в израз на протест срещу наложените на Барселона данъци и пълното отричане правата на Каталония. Португалия използва Каталонското въстание, за да стане независима от Испания; Жоао да Браганца е избран за крал на Португалия, но Испания не признава нито него, нито португалската независимост. Чарлз I Английски назначава Томас Уентуърт, граф на Страфорд, за свой главен съветник; Страфорд се подготвя да поведе ирландски войски срещу шотландците. 20 август: Шотландска армия прехвърля реката Туийд в началото на Втората епископска война срещу

Англия. 28 август: Битката при Нюбърн: Шотландците разгромяват
англичаните. 21 октомври: Договорът от Райпън, прекратяващ конфликта между Шотландия и Англия. 5 ноември: Чарлз I свиква Дълги
парламент. Той също така налага импийчмънт (осъждане за злоупотреба с власт) на Страфорд и го затваря. В момента цената на дървенот
гориво в Англия е осем пъти по-голяма, отколкото преди 100 години
което стимулира каменовъглениия добив (другите цени са се увеличил
само три пъти). Художникът Рубенс умира на 30 май в Антверпен.

🎨 Луи Льонен: Селска вечеря
Никола Пусен: Вдъхновението на поета
Рембранд ван Рейн: Автопортрет
Питер Паул Рубенс: Трите грации

📖 Конрелий Янсений: *Августин*
Франсиско де Рохас Сориля: *Двата дома във Верона*
Пиер Корней: *Хораций; Цина*
Томас Хобс: *Елементи на естествените и политическите за*
кони
Блез Паскал: *Очерк за конусните сечения* (теорема на Паскал)

1641 Михаил Романов, царят на Русия, забранява продажбата и употреба
на тютюн; продавачи и пушачи са заплашени с бой с камшици, макар
короната налага над тютюна държавен монопол заради печалбата, к
ято той гарантира. Във Франция братът на краля, Жан д'Орлеан, раз
рива заговор срещу кардинал Ришельо; Анри дьо Рюз, Маркиз дьо Сен
мар, е използвал положението си на протеже на Ришельо, за да сключ
таен договор с Испания. Японците преместват холандските търговци
Хирадо на един остров в залива Нагазаки; тъй като сред тях ням
мисионери, разрешено им е да останат при условие, че веднъж в годин
та служителите на Холандската източноиндийска компания ще идват
Едо и ще заплюват кръста. 6 април: Художникът Доменичино умира
59 години в Неапол. Архиепископът на Кентърбъри Уилям Лауд е затво
рен в лондонския Тауър. 12 май: Граф Страфорд е екзекутиран
лондонския Тауър. Юли: Дългият парламент премахва съществуване
на Звездната камара (цензурна институция) с намерението да огранич
абсолютизма на Чарлз I. 9 декември: Придворният худжник на Чарлз
Антонис ван Дайк, умира на 42 годишна възраст в Лондон.

🎨 Доменичино: Сцени от житието на Сан Дженаро
Давид Тенирс: Селски панаир
Франс Халс: Управители на болницата Св. Елизабет
Никола Пусен: Седемте тайнства
Антонис ван Дайк: Вилхелм Орански
Клод Лорен: Пътуването на Св. Урсула

📖 Джеймс Шърли: *Кардиналът*
Рене Декарт: *Метафизични разсъждения*

1642 Персийският Шах Шафи I умира на 26 годишна възраст и е наследен от 10 годишния си син Аббас II. Пол дьо Шомедей основава Монреал на един остров в реката Сен Лоран. 19 годишният математически вундеркинд Блез Паскал изобретява машината за събиране. В Америка колежът Харвард връчва първите бакалавърски дипломи. В Англия започва гражданска война, след като Чарлз I вдига кралския си флаг в Нотингам. Август: Холандският мореплавател Абел Тасман открива Тасмания, като я нарича Земята Ван Димен. 2 септември: В Англия парламентарен декрет закрива театрите, „за да смекчи и отклони Божия гняв“. 23 октомври: Битката при Еджхил: Първото военно стълкноване в английската Гражданска война, без ясен изход. Декември: Тасман открива Нова Зеландия. 4 декември: Кардинал Ришельо умира на 57 годишна възраст.

🎨 Рембранд ван Рейн: Нощна стража
Давид Тенирс: Стаята на пазача

📖 Ричард Лъвлейс: *До Алтея, от затвора*
Томас Хобс: *Основи на философията: За гражданина*
Пиер Корней: *Полиевкт*

1643 Федерация Нова Англия е първият съюз на английски колонии в Америка (Масачузетс, Плимут, Кънектикът, Ню Хейвън). Холандското правителство на Нов Амстердам се разпорежда да бъдат избити индианците вапингери, потърсили защита при холандците от мохавките. Италианският математик Еванджелиста Торичели изобретява първия барометър в света. Той е служил като секретар на Галилей. 14 май: Кралят на Франция Луи XIII умира на 43 години и е наследен от четиригодишния си син Луи XIV с Джулио Мазарини за Главен министър. 19 май: Битката при Рокроа. Французите разбиват съюзна армия на испанци, холандци, фламандци и италианци и печелят значителен военен упех. Гаспар де Гусман е свален от поста си и изгнан от Испания.

🎨 Давид Тенирс: Селото Фет
Рембранд ван Рейн: Три дървета
Адриан ван Остаде: Заклананата свиня
Уилям Добсън: Ендюмион Портър

📖 Пиер Корней: *Гибелта на Помпей; Лъжецът*
Тирсо де Молина: *Лукавият Гомес*

🎼 Клаудио Монтеверди: *Коронацията на Попея*

1644 Април: В Китай династията Мин прекратява съществуването си със самоубийството на император Чонгджен, който се обесва след като Пекин пада в ръцете на бунтовническия водач Ли Дзученг. Ли Дзученг се самопровъзгласява за император, но манджурският регент Дагоба и пълководецът на двора Мин Ву Сан-кеуй успяват да изтласкат Ли в провинциите, където по-късно той ще бъде убит. Манджурите основават династията Чинг. 2 юли: Битката при Марстън Мур: Войските на

Оливър Кромуел печелят решително сражение в Английската гражданска война.

Франческо Боромини: Фонтанът в църквата Св. Карло ал Куатро

Хосе Рибера: Свети Павел отшелник
Фердинанд Бол: Трите Марии при гроба на Христос
Давид Тенирс: Кухнята на ерцхерцог Леополд Вилхелм
Рембранд ван Рейн: Жената, хваната в прелюбодеяние
Айзък Фулър: Олтарът в Колежа Ол Соулс, Оксфорд

Джон Нокс: *История на Реформацията на религията в границите на Шотландия*
Джон Милтън: *Ареопагитика* (за пръв път е формулиран принципът на свободата на печата)
Пиер Корней: *Родогуна*
Рене Декарт: *Начала на философията*

1645 Януари: Имперската армия на граф Галас е разбита от армията на Ленарт Тостенсон и граф Кьонигсмарк. Март: Шведската армия на Тостенсон отново разбива имперската армия в Янкау в Бохемия и завладява Моравия. 14 юни: Битката при Нейзби: Армията на Кромуел разгромява главната роялистка армия, с което фактически приключва военната фаза на английската Гражданска война. 12 юли: Руският цар Михаил Романов умира на 49 години и е наследен от 16 годишния си син Алексей. Август: Отомански войски завладяват Кандия в Крит след двумесечна обсада; това е началото на дълга борба с венецианците за контрол над Крит. В Бразилия португалските колонисти се надигат срещу холандците след като принц Морис се връща в Холандия.

Диего Веласкес: Филип IV по време на лов на глиган
Рембранд ван Рейн: Равинът
Давид Тенирс: Сцена в кръчмата; Танц пред замъка
Бартоломе Мурильо: Бягството в Египет

Едмънд Уолър: *Поеми*
Джон Милтън: *Il Penseroso L'Allegro*

1646 Шведският граф Торстенсон напуска поста главнокомандващ поради заболяване; неговият наместник, Карл Врангел, повежда франко-шведската армия в Бавария. 5 май: В Англия Гражданската война приключва след като Чарлз I се предава на шотландците в Нюарк. Юли: Чарлз отхвърля искането на Парламента да упражнява контрол над войската в продължение на 20 години; кралят все още се надява да се възползва от разногласията между неговите опоненти.

Герард Терборх: Граф Пененранда

Ричард Крашау: *Стъпки към храма; Радостите на музите*
Хенри Воган: *Поеми*

1647 Черната смърт (епидемия на бубонна чума) поразява Испания. Дружеството на Приятелите (Квакери) възниква в Лайчестершир, Англия след проповедите на духовника Джордж Фокс. 30 януари: Шотландците безсрамно продават Чарлз I на Английския парламент за 400 000 лири; той е отведен в Холмби хауз в Нортхемптъншир, след като отношенията между Парламента и армията стават враждебни. 4 юни: Чарлз е отвлечен от Холмби хауз от армията и затворен. 6 август: Чарлз I е отведен в Хемптън Корт. 1 ноември: Чарлз I успява да се спаси, избягва на о-в Уайт и е задържан от губернатора на замъка Карисбрук. Той подписва таен договор с шотландците, които обещават да го възстановят на трона със сила. **Мисия на Петър Парчевич във Влашко и Полша.**

Франсис Бомон и Джон Флетчър: *Комедии и трагедии*

1648 В Украйна погром на селяните, привърженици на православието, довежда до гибелта на хиляди евреи; казашкият атаман Богдан Хмелницки оглавява това клане, което всъщност е опит да се извоюва независимостта на Украйна от Полша, като се избият евреите, които са използвани за бирници. В Русия цар Алексей премахва държавния монопол над тютюна и възобновява забраната на тютюнопушенето. 15 януари: Английският парламент отхвърля клетвата си за вярност към Чарлз I, след като разбира за неговия таен договор с Шотландия. 8 август: В Истанбул еничарите детронират султан Ибрахим, когато той се разпорежда да се вдигне обсадата на Кандия (Ираклион на о-в Крит). 18 август: Ибрахим е удушен от личния си палач и е заместен от неговия най-голям син, деветгодишния Мохамед IV. 24 октомври: В Мюнстер (Вестфалия) е сключен Вестфалският мир, слагащ край на Тридесетгодишната война и въвеждащ териториални изменения в Европа.

Строежите на шах Яхан: Тадж Махал, край Агра (завършен)

Никола Пусен: Пейзаж с погребението на Фокион
Герард Терборх: Мирът от Мюнстер
Хосе Рибера: Светото семейство със Света Катерина

Робърт Херик: *Хесퟻериди* (сборник религиозни и светски пиеси)
Франсиско де Кеведо: *Испанският Парнас* (посмъртно)

1649 Износът на тютюн носи благоденствие за колонията Вирджиния в Северна Америка. Много роялистки бежанци от Англия избягват във Вирджиния. 20-27 януари: Съдът над Чарлз I в Англия: Свидетели на защитата не са призовани. 30 януари: Чарлз I е екзекутиран пред Банкетната зала в Уайтхол. 5 февруари: 18 годишният син на Чарлз I е провъзгласен за Чарлз II. 16 март: Монархията в Англия е отхвърлена. Парламентът учредява република, управлявана от Държавен съвет. 12 септември: Разрушаването на Дрогеда от армията на Айъртон бележи края на възстановяването на Ирландия. **Мисия на Петър Парчевич във Варшава, Виена и Венеция.**

Инайго Джоунс и Джон Уеб: Уилтън хауз, Уилтшир (възстановена) (Великобритания)

Рембранд ван Рейн: Христос лекува болните
Герард Терборх: Филип IV Испански
Диего Веласкес: Папа Инокентий Х; Хуан де Перейра
Никола Пусен: Видението на Св. Павел
Фердинанд Бол: Четиримата управители на болницата за прокажени

Ричард Лъвлейс: *Лукаста*
Джон Лилбърн: *Нови вериги на Англия*
Рене Декарт: *Страстите на душата*
Джон Милтън: *Иконоборец*

Франческо Кавали: *Язон*

1650 Аббас, шахът на Персия, си възвръща Кандахар. В Ирландия архиепископ Джеймс Ъшър изчислява въз основа на Библията, че Земята е сътворена през октомври 4004 г. пр. Хр. Във френския двор е въведен менуетът. В Оксфорд в Англия е отворено първото кафене. 14 януари: Във Франция кардинал Мазарен арестува Великия принц дьо Конде и неговите приятели. 2 февруари: Графът на Монтроуз се връща от европейския континент, за да отмъсти за екзекуцията на Чарлз I, но не успява да вдигне клановете. 21 май: След предателството на Нейл Маклеъд Монтроуз е осъден на смърт от Парламента и екзекутиран в Единбург. 24 юни: Чарлз II се завръща в Британия, слиза на брега на Шотландия, където е провъзгласен за крал. 3 септември: Битката за Дънбар – армията на Кромуел нахлува в Шотландия и разгромява два пъти по-голяма армия. 6 ноември: Гийом от Оранж умира от вариола на 24 години; неговият син и наследник (по-късният Уилям III Английски) е роден след смъртта му на 14 ноември. 19 декември: Замъкът Единбург се предава на войските на Кромуел.

Къщите в Арбанаси: Констанцалиева, Хаджиилиева, на Николчо Хаджикостов, на Русевич и др.

Франс Халс: Мал Баб
Рембранд ван Рейн: Еврейски търговец
Никола Пусен: Аркадски пастири; Автопортрет
Ян ван Гойен: Изглед към Дордрехт
Бартоломе Мурильо: Светото семейство с малката птица

Томас Хобс: *Човешката природа*

Джон Плейфорд: *Английският учител по танци*

1651 Японският шогун Йемицу умира на 47 годишна възраст и е наследен от сина си Йецуна. Във Франция Парламентът сваля кардинал Мазарен и освобождава принц дьо Конде; Мазарен напуска страната. 1 януари: Чарлз II е коронясан в Скоун, в Шотландия. Август: Кромуел завзема

Перт. 3 септември: Роялистките войски са разбити в сражението при Уорчестър. 17 октомври: Чарлз II се спасява във Франция, тръгвайки от Съсекс, като прекосява страната предрешен. Декември: Мазарен се завръща във Франция със 7000 души войска, за да потуши бунта на принц дьо Конде.

🎨 Никола Пусен: Светото семейство
Рембранд ван Рейн: Момиче с метла
Давид Тениер: Сватбата на художника
Хосе Рибера: Тайната вечеря; Евхаристия

📖 Томас Хобс: *Левиатан*
Уилям Харвей: *Exercitationes de generationis animalium* (труд по естествена история)
Пиер Корней: *Андромеда; Никомед*
Джон Милтън: *Животът и царуването на крал Чарлз*
Айнкоменде цайтунген (първият всекидневник в света, издаван от Тимотеус Рич в Лайпциг)
Филип Станиславов: *Абагар* (Молитвеник на кирилица, издаден в Рим)

🎼 Франческо Кавали: *Калисто*

1652 Японският шогун Йецуна оцелява след втори опит за преврат в Едо. 7 април: Битката при Блено: Принц дьо Конде побеждава маршал Тюрен, който е преминал отново на страната на краля. Двете армии се отправят към Париж за преговори. 8 април: В Южна Африка е основан Кейптаун от Ян ван Рибек, холандски корабен лекар, който слиза на брега със 70 души, семена, земеделски сечива и строителни материали. Холандците са посрещнати от един пастир от племето кхоисан, на име Хари; той говори английски. Юли: Херцогиня дьо Монпенсие убеждава парижаните да отворят градските порти за армията на Фрондата и да насочат оръдията на Бастилията срещу кралската армия на Тюрен. Създадено е въстаническо правителство и Мазарен отново напуска Франция. Започва англо-холандската война. 2 септември: Художникът Хосе Рибера умира в Неапол на 61 години. 2 октомври: Средната класа в Париж се скарва с Фрондата и позволява на Луи XIV да влезе в града.

📐 Голямата Бяла Дагоба, Пекин (завършена)

🎨 Джовани-Лоренцо Бернини: Екстазът на Св. Тереза (мрамор)
Рембранд ван Рейн: Портрет на Хайндрике
Карел Фабриций: Изглед към Делфт

📖 Шунсай Хайаши: *О-дай-кхи-Ран*

1653 Китайският град Амой пада в ръцете на пирата Чжън Чънкон, който опустошава китайското крайбрежие със своя флот от 3 000 джонки в борбата си срещу манджурите. Във Франция Мазарен се завръща в Париж без да срещне съпротива и въстанието е потушено: Започва периодът на абсолютизма. В Париж неаполитанецът Лоренцо Тонти изобретява системата *Тонти* за застраховка живот; група инвеститори създават фонд, приходът от който се печели от най-дълголетния притежател на дялове. Колонистите в Нов Амстердам построяват стена през остров Манхатън, за да се защитят от нападенията на англичаните. Оливър Кромуел е провъзгласен за лорд-протектор на Република Англия, Шотландия и Ирландия на 15 декември.

🎨 Ян Стейн: Селска сватба
Давид Тенирс: Картинната галерия на ерцхерцог Леополд Вилхелм
Рембранд ван Рейн: Аристотел, съзерцаващ бюста на Омир

📖 Айзък Уолтън: *Съвършеният англичанин*

1654 Украинецът Богдан Хмелницки се отказва от претенциите за независимост и полага васална клетва пред руския цар Алексей. Руската армия завзема Смоленск и започва дълга война с Полша за Украйна. Германският композитор Самуел Шайдт умира. Германският учен Ото фон Гверике доказва съществуването на атмосферно налягане. 6 април: Договорът от Уестминстър, прекратяващ англо-холандската война. 6 юни: Шведската кралица Кристина абдикира, след като е продала голяма част от имуществото на короната, за да поддържа 500 – те, удостоени от нея с благороднически сан. Тя напуска страната, преоблечена в мъжки дрехи, под името граф Дона, заселва се в Рим и е наследена на трона от своя братовчед Карл X. 3 септември: В английския Парламент републиканската армия поставя на обсъждане изключителните права на Кромуел. 12 септември: Кромуел се разпорежда да бъдат изгонени от Парламента лицата, настроени враждебно към него. 12 октомври: Най-обещаващият ученик на Рембранд, Карел Фабриций, е убит на 32 годишна възраст при експлозия на арсенала в Делфт.

🎨 Герард Терборх: Родителско наставление
Рембранд ван Рейн: Ян Стикс

📖 Лафонтен: *Евнух* (комедия)
Блез Паскал: *Трактат за аритметичния триъгълник* (изд. в 1665 г. посмъртно)

1655 Карл X Шведски се възползва от войната на Полша с Русия за контрола над Украйна като нахлува в Полша: Започва първата „Северна война“. Английски войски, предвождани от вицеадмирал Пен, отнемат Ямайка от испанците, с което започва тригодишна война с Испания. Оливър Кромуел потушава бунт срещу неговото управление в Солзбъри и разделя Англия на два военни окръга, за да укрепи своята власт.

✎ Якоб ван Кампен: Градската зала, Амстердам

🎨 Рембранд ван Рейн: Жена, къпеща се в поток; Равинът Яков ван Рюсдал; Еврейските гробища

📖 Едмънд Уолър: *Панегирик за моя лорд-протектор*
Томас Хобс: *За тялото*

1656 Рембранд – 50 годишен и видимо преуспяващ – обявява банкрут след като акциите на холандската Източноиндийска компания рязко падат на борсата в Амстердам. Холандският учен Кристиян Хюйгенс революционизира производството на часовници, като изобретява махалото. В Полша шведската армия разбива полската в битката при Варшава; Русия, Дания и Свещеният римски император обявяват война на Швеция. 2 юли: Равините в Амстердам отлъчват студента – равин Барух Бенедикт Спиноза заради еретичните му възгледи; Бенедикт Спиноза се заема с шлифоване на лещи, за да припечелва за препитание. 9 септември: Англичаните пленяват корабите на Испанската съкровищница извън Кадиз. 17 септември: Свикан е третият Парламент на Кромуел. 6 ноември: Жоао IV Португалски умира на 53 годишна възраст и е наследен от 13 годишния си син Афонсо VI.

🎨 Диего Веласкес: Менините
Ян Вермер: Прокуристката

1657 Индийският бандит Сиважи опустошава Могалската територия в Северен Декан. Малка войска, предвождана от Афзал Хан, е пратена да отблъсне Сиважи, който предлага мирни преговори и след това убива Афзал Хан. Отоманските турци си възвръщат Тенедос и Лемнос. Швеция и Дания си обявяват война, след като Карл X Шведски прави опит да разшири своята територия южно от Балтийско море; холандците се намесват, за да попречат на Швеция да установи пълен контрол над риболова в Балтика. 18-19 януари: Град Едо в Япония е силно разрушен от пожар, отнел живота на 100 000 души. 2 април: Свещеният римски император Фердинанд III умира на 48 годишна възраст и е наследен от 16 годишния си син Леополд I. 20 април: Адмирал Блейк повежда английска морска сила, за да унищожи испанската флота на Западните Индии край Санта Крус. 27 декември: *Флашинг римонстрънс* („Избликналият протест“) – вероятно най-ранната декларация за религиозна толерантност в Америка.

🎨 Никола Пусен: Раждането на Бакхус
Салватор Роса: Човешката крехкост

📖 Блез Паскал: *Писма до един провинциалист*

1658 За пръв път холандският естественик Ян Свамердам описва червените кръвни телца. В Нюкясъл, Англия, производството на въглища е нарасснало 16 пъти за последните 100 години заради недостига на дървен материал. Търговецът на кожи Пиер Радисон изследва западния бряг на езерото Сюпириър. Могалският император шах Яхан се разболява на 66 годишна възраст; синът му Аврангзеб убива един от братята си – Дара Шикох, подготвяйки пътя си към императорския престол на следващата година. Карл X Шведски нахлува на два пъти в Дания, но не успява в щурма си срещу Копенхаген. 4 юни: Битката при Дюнс: Английски и френски войски разбиват испанска помощна сила и Дюнкерк се предава на англичаните. 3 септември: Оливър Кромуел умира на 58 години и е наследен като лорд-протектор на републиката от своя син – 31 годишният Ричард Кромуел.

🎨 Питер ван Хох: Дворът на един дом в Делфт

📖 Томас Браун: *Погребение в урна*
Джон Бъниън: *Няколко въздишки от ада; Пътуването на пилигрима*
Лафонтен: *Климена; Адонис*
Томас Хобс: *За човека*

1659 Испанската инфанта Мария Тереса донася какаото в Париж. Парижката полиция нахлува в един манастир и праща монасите в тъмница затова, че са яли месо и са пили вино по време на Велики пости. 22 април: Ричард Кромуел разпуска Английския парламент по настояване на армията. 7 май: „Ръмп парламънт“ (останки от т.н. Дълъг парламент) се събира и принуждава Ричард Кромуел да подаде оставка като лорд-протектор (на 24 май). 7 ноември: Договорът от Пиренеите, слагащ край на възхода на Испания.

🎨 Диего Веласкес: Инфанта Мария Тереса
Герард Терборх: Писмото
Ян Вермер: Младо момиче с флейта

📖 Молиер (Жан-Батист Поклен): *Смешните преструвани*
Пиер Корней: *Едип*
Джон Драйдън: *Героични станзи* (за смъртта на Кромуел)

1660 Холандско – кхоисанската война избухва на Нос Добра надежда; кхоисанският пастир (Хари), поздравил холандските заселници преди осем години, е пленен и затворен на о-в Робен. В Лондон Самюъл Пийпс отбелязва в дневника си, че е пил *„чай (китайска напитка) – питие, каквото досега не е вкусвал в живота си"*. В Западна Африка кралствата Сегу и Каарта по поречието на горен Нигер укрепват и започват да съперничат на империята Мандинго, която ще изместят много скоро. 12 февруари: Карл X Шведски умира на 37 години, наследен е от четиригодишния си син Карл XI. Договорът от Копенхаген прекратява враждебните действия между Швеция и Дания; датчаните отстъпват южния край на Скандинавския полуостров (Скания) на шведите. 3 май: Договорът от Олива прекратява Северната война. Йоан II Полски се отказва от претенциите си към шведския трон и изоставя последната му останала територия на Балтийското крайбрежие. 8 май: След провъзгласяването на Чарлз II за крал е сложен край на Английската република. 25 май: Чарлз II се завръща в Англия. 29 май: Чарлз II влиза в Лондон. 1 октомври: Гласуван е Навигационният акт. Определени стоки (тютюн, захар, вълна, индиго, ябълки) от американските колонии ще се експортират само до Британия.

Рембранд ван Рейн: Св. Петър, отричащ се от Христос; Автопортрет
Якоб ван Ръойсдал: Блатото
Ян Вермер: Изглед към Делфт

Сър Робърт Бойл: *Някои опити относно възникването на въздуха*
Джон Драйдън: *Астреа Редукс*
Джеймс Харингтън: *Политически речи*
Никола Боало: *Сатири*

1661 Родени са архитектът Никълъс Хоуксмур и романистът Даниел Дефо. В Китай манджурският режим заповядва всички обитатели на 16 километровата ивица по крайбрежието да се оттеглят във вътрешността; целта е да се спрат набезите на пирата Чжън Чънкон. Умира императорът Шун Чи от династията Манджу.

Сър Робърт Бойл: *Скептичният химик*
Молиер: *Училище за мъже*

1662 В Северна Америка вождът на племето Вампаноаг Масасоит умира и е наследен от своя син Метакум. В Китай император Шун Чи е наследен от своя син Хсуан Йех, който управлява под името К'ан Хси в период на велики културни постижения. Англия продава Дюнкерк на Франция. Франция и Холандия сключват съюз срещу Англия. 20 май: Чарлз II се оженва за Катерина от Браганса, което създава изгоден съюз с Португалия.

Рембранд ван Рейн: Синдиците на текстилната гилдия

Уилям Роули: *Раждането на Мерлин*
Томас Хобс: *Преоценките на г-н Хобс*
Пиер Корней: *Серториус*
Молиер: *Училище за жени*
Франсоа дьо Ла Рошфуко: *Мемоари* (издадени изцяло чак в 1817 г.)

1663 Черната смърт отнема 10 000 жертви в Амстердам. Жан Колбер работи върху реформата на френските национални финанси. Луи XIV подновява френския обичай да се набират швейцарски наемници въпреки възраженията на Цюрих и на някои от протестантските кантони. 24 март: Чарлз II подарява Каролина (от Вирджиния на юг до Флорида) като награда на шестима свои придворни: Те са му помогнали да си възвърне трона.

Кристофър Рен: Параклисът на Пемброук колидж, Кеймбридж

Адриан ван де Велде: Яков и Лаван
Ян Вермер: Жена със стомна; Художник и Модел

Самюъл Бътлър: *Худибрас*
Бенедикт Спиноза: *Принципи на философията на Декарт*

1664 Черната смърт отнема 24 000 жертви в Амстердам; мъжете, които изнасят труповете с волски коли, пушат лули, вярвайки погрешно, че по този начин тютюнът ще ги предпази. В Япония търговци организират експресна пощенска служба между Едо и Осака. В Индия бандитът Сиважи опустошава град Сурат. 27 август: Художникът Франсиско де Сурбаран умира на 65 години в Мадрид. След като по заповед на Чарлз II английски войници отнемат град Нов Амстердам от холандците, той е наречен Ню Йорк на името на брата на краля, херцог Йоркски.

Кристофър Рен: Шелдънският театър, Оксфорд

Майндерт Хобема: Пътешествениците
Питер ван Хох: Млада жена, претегляща злато
Ян Стейн: Кръщене
Никола Пусен: Аполон и Дафне

Джордж Етеридж: *Комичното отмъщение, или любов в кацата*
Джон Драйдън и Робърт Хауърд: *Индийската кралица*
Молиер: *Брак по принуда* (първата пиеса с балетна музика от Люли); *Тартюф*
Пиер Корней: *Отон*

Хенрик Шуц: *Коледна оратория*

1665 В Лондон връхлита последната жестока вълна на Черната смърт, донесена вероятно от холандски военнопленници. Две трети от лондончаните напускат града, но 68 000 души умират. Дворът на Чарлз II се премества в Солзбъри, след това в Ексетер. Слухът, че заразяването от сифилис предпазва от чумата кара лондончани масово да посещават публичните домове. 3 юни: Английският флот разбива холандски флот край Ловештофт в началото на втора англо-холандска война. 17 септември: Филип IV Испански умира на 60 години и е наследен от Карлос II.

Франческо Боромини: Църквата Сан Андреа деле Фрате
Патриаршията, Букурещ

Рембранд ван Рейн: Юнона; Еврейска невяста
Ян Вермер: Ателието на художника

Франсоа дьо Ла Рошфуко: *Размисли или морални сентенции и максими*
Джон Бъниън: *Възкресението*
Кралско дружество: *Философски трудове, том I*
Жан Расин: *Александър; Тиваида*
Молиер: *Дон Жуан*
Джон Драйдън: *Индийският император*
Лафонтен: *Стихотворни приказки и разкази*

1666 Кеймбриджкият математик Исак Нютон изобретява диференциалното смятане и установява законите на гравитацията. Луи XIV учредява Френската академия на науките, съперничейки на Английското кралско дружество, основано от Чарлз II преди четири години. Франция и

Холандия обявяват война на Англия. 20 януари: В Париж кралицата – майка Ана Австрийска умира от рак на гърдата, на 64 годишна възраст. 24 август: Художникът Франс Халс умира в Хаарлем на 86 годишна възраст. 2 септември: Големият Лондонски пожар избухва в Пудинг Лейн. Средновековната катедрала Сейнт Пол и голяма част от централен Лондон са унищожени от огнената стихия. 6 септември: Пожарът изгасва сам. Прат, Мей и Рен са назначени да възстановят Лондонското сити (централната част на града).

Ян Вермер: Писмото
Джовани-Лоренцо Бернини: Тронът на Свети Петър, Рим

Едмънд Уолър: *Наставления за художника*
Молиер: *Мизантроп; Доктор по неволя*
Джон Драйдън: *Година на чудеса*
Пиер Корней: *Агезилай*

1667 Шахът на Персия Аббас II умира на 35 години и е наследен от сина си Сюлейман I. Могулският император Аврангзеб откупува бандита Сиважи, като му дава титлата раджа и му разрешава да събира някои от данъците. В Англия Робърт Хук демонстрира, че обмяната на кръвта в белите дробове е най-същественият белег на дишането. Във Франция Жан Дени извършва първото известно кръвопреливане, от агне на момче. Френски войски нахлуват във Фландрия и Ено в началото на войната на *деволюцията* (връщане на териториите). Луи XIV на 28 години взема за своя любовница маркиза дьо Монтеспан. 20 януари: С договора, сложил край на войната между Русия и Полша, се отстъпват на Русия Киев, Смоленск и Източна Украйна. 21 юли: Споразуменията от Бреда, сложили край на англо-холандската война. 18 октомври: Основан е Бруклин под името Брюкелен, от Матиас Николс, губернатора на Нова Холандия.

Кристофър Рен: Катедралата Сейнт Пол, Лондон
Джовани-Лоренцо Бернини: Площадът Свети Петър, Рим
Клод Перо: Източната фасада на Лувър

Джон Драйдън: *Тайна любов; Сър Мартин Мар-Ол*
Жан Расин: *Андромаха*
Джон Милтън: *Изгубеният рай*
Пиер Корней: *Атила*

1668 Черната смърт достига Австрия. В Англия Джон Драйдън става първият поет-лауреат (носител на лавров венец). Солт Сен Мари е основан между ез. Сюпириър и ез. Хурон, първото постоянно европейско поселение в региона. 23 януари: Сключен е троен съюз между Англия, Швеция и Холандия срещу Франция.

Кристофър Рен: Иманюъл Колидж, Кеймбридж

Лафонтен: *Басни*
Джордж Етеридж: *Тя щеше, ако можеше*
Томас Шадуел: *Мрачните любовници*

Джон Драйдън: *Опит за драматическата поезия*
Жан Расин: *Тъжителите* (комедия)
Молиер: *Амфитрион; Скъперникът*

Дитрих Букстехуде: *Вечерна музика*

1669 Могулският император Аврангзеб разрушава хиндуистки храмове и забранява практикуването на хиндуистката религия. Хиндуистите въстават срещу Аврангзеб. Първата цигулка Страдивариус е произведена от 25 годишния италианец Антонио Страдивари. Глад в Бенгали отнема живота на 3 милиона души. Ханзата, създадена преди 400 години, провежда последното си събрание. 27 септември: Османските турци завземат Кандия (Ираклион); венецианците загубват Крит. **Насилствено помохамеданчване на българското население в Пловдивско и Северните Родопи.** 4 октомври: Рембранд умира на 63 годишна възраст в Амстердам, беден и самотен.

Луи Ле Во и Жул Ардуин-Мансар: Дворецът Версай

Ян Вермер: Момиче свири на спинет (вид клавесин)

Якоб фон Гримелсхаузен: *Приключенията на Симплицисимус* (първият голям немски роман)
Молиер: *Господин дьо Пурсоняк*
Джон Драйдън: *Тиранична любов*
Жан Расин: *Британик*
Уилям Пен: *Без кръст, без корона*
Лафонтен: *Любовните приключения на Психея и Купидон*

1670 Украинските казаци въстават срещу поляците; въстанието е потушено от генерал Собиески. В Индия, Могулският император Аврангзеб още веднъж е нападнат от Сиважи, който е създал своя собствена държава Марата в Декан. Сиважи отново атакува пристанището Гуджарати в Сурат; Аврангзеб му разрешава да събира данъците в Кандеш. Габриел Мутон, френски духовник, предлага единна десетична система за измерване, която да замени лиги, акри, фунтове и други нестандартни мерни единици във Франция. За пръв път на часовниците се появява минутната стрелка. 6 февруари: Фредерик II Датски умира в Копенхаген на 60 години, наследен е от своя син Кристиян V. Луи XIV Френски сключва отбранителен съюз с Бавария и Англия. Май: Сестрата на Чарлз II Хенриета, херцогиня на Орлеанс, получава английски министерски подписи на договора от Дувър и се връща във Франция. 30 юни: Хенриета умира на 26 години в Сен Клу. Предполага се, че е отровена.

Жюл Ардуин-Мансар: Домът на инвалидите, Париж
Андре Ленотр: Шан-з-Елизе, Париж

Бартоломе Мурильо: Момиче с гувернантка
Ян Вермер: Герданът от перли

Блез Паскал: *Мисли*
Жан Расин: *Беренис*
Молиер: *Буржоата благородник*
Пиер Корней: *Тит и Беренис*
Бенедикт Спиноза: *Богословско-политически трактат*
Джон Милтън: *История на Британия*

Жан Батист Люли: *Музика към „Буржоата благородник"*

1671 Уелският корсар Хенри Морган завладява града Панама. Морган е изпратен пред съд, защото е нарушил англо-испанския договор, но е оправдан от Чарлз II и е посветен в рицарски сан. Турците обявяват война на Полша. Цар Алексей потушава въстание на донските казаци в Русия; техният водач Степан (Стенка) Разин е екзекутиран. Мадам дьо Севинье не одобрява презерватива като контрацептивно средство и го описва пред дъщеря си, графиня дьо Гринян, като *„оръжие против насладата и паяжина срещу опасността"*.

Уилям Брюс: Дворецът Холирууд Хаус, Единбург

Джон Милтън: *Намереният рай; Самсон Агонист*
Томас Шадуъл: *Шегаджиите*
Афра Бен: *Брак по принуда*
Уилям Уайчърли: *Любов сред леса*
Молиер: *Хитрините на Скапен*

1672 Крепостните селяни в Русия въстават. Отоманска армия нахлува в Полша в началото на четиригодишна война за контрола над Украйна. В Англия е основана Кралската компания за експлоатация на търговията с роби; наложени са митнически задължения над стоки, пренасяни от една американска колония в друга. Построен е Пощенският път от Ню Йорк до Бостън за ускоряване на пътуването с дилижанси. Черната смърт (бубонната чума) отново избухва в Европа, отнемайки живота на 60 000 души в Лион и стотици хиляди в Неапол. Френска армия прекосява Рейн, нахлувайки в територията на Република Холандия; Луи XIV възнамерява да накаже холандците затова, че са дали убежище на негови противници. Англичаните поддържат французите съгласно тайни клаузи от договора от Дувър. 28 май: Битката при Залива Саутуолд – англичаните разбиват холандски флот, след което холандците се обръщат за помощ към принца на Оранж (Оран). 8 юли: Холандският Щатс-Генерал (Общо събрание) възстановява длъжността Щатсхолдер (държавен глава), като избира Вилхелм Орански за доживотен щатсхолдер. Тълпата в Хага убива командира на наемниците Ян де Вит и неговия брат Корнелиус; Уйлам от Оранж награждава убийците. 6 ноември: Хенрик Шуц, първият немски композитор, станал международно известен, умира на 87 годишна възраст.

Кристофър Рен: Църквата Сейнт Стивън, Уолбрук, Лондон

Бартоломе Мурильо: Девата и Младенеца

📖 Томас Шадуъл: *Беднякът*
Джордж Уилиърс: *Репетицията*
Жан Расин: *Баязид*
Молиер: *Учени жени*
Уилям Уайчърли: *Учителят по танци*
Пиер Корней: *Пулхерия*
Джон Драйдън: *Опит за героическите пиеси; Модерен брак*

1673 В Едо в Япония актьорът от театъра Кабуки Санюро Ичикава, 13 годишен, изобретява стила Арагато, представящ супермена воин-бог; други актьори от Кабуки ще развият този стил. Английски хирурзи правят първите метални зъбни пломби. В Северна Америка йезуитският мисионер-изследовател Жак Маркет и търговецът Луи Жулие изследват района между горното течение на Мисисипи и Големите езера; Жулие разбира възможностите за навигационен воден път от Големите езера до Атлантика. Холандците си възвръщат Ню Йорк. Вилхелм Орански спасява Амстердам и провинция Холандия (част от държавата Нидерландия или Холандия) като отваря шлюзовете и наводнява низината. 14 февруари: Молиер умира на 51 години, една седмица след като получава кръвоизлив на сцената, където е играл ролята на хипохондрик в своята пиеса „*Мнимият болен*“. 15 март: Художникът Салватор Роса умира в Рим на 57 години.

🎨 Бартоломе Мурильо: Мадоната и Младенеца
Едуард Пиърс: Сър Кристофър Рен (бюст)

📖 Жан Расин: *Митридад*
Молиер: *Мнимият болен*
Джон Драйдън: *Амбоина*

🎼 Жан Батист Люли: *Кадъм и Хермиона* (първата опера на Люли)

1674 Убийствен глад в Япония. Пфалц е опустошен от френски войски; Свещеният римски император, Испания и Холандия оформят коалиция, за да спрат французите. Поляците избират пълководеца Собиески за крал под името Йоан III. 9 февруари: Договорът от Уестминстър, слагащ край на англо-холандската война; Ню Йорк и Делауер са върнати на Англия. Англичаните вече са свободни да разгръщат търговската си експанзия по света и да печелят, докато останалите страни на Европа са въвлечени в изнурителни войни. 6 юни: Бандитът Сиважи се самокоронясва в Райгар в Декан, като основава династията Марата; войната му с могулския император Аврангзеб продължава.

📖 Уилям Уайчърли: *Селският живот*
Никола Боало: *Ars poetica (Поетичното изкуство)*
Жан Расин: *Ифигения*
Пиер Корней: *Сюрена*

🎼 Жан Батист Люли: *Алцеста*

1675 Черната смърт погубва 11 000 души в Малта. В Нова Англия вождът Метакум въстава срещу едно нареждане, задължаващо неговия народ да плаща годишен данък от 100 лири; Метакум повежда индианците *нарангасети* и *вампаноаги* в нападения срещу 50 поселения, избиват 600 души. В Англия възниква движение за закриване на кафенетата, които са се превърнали в места, където мъжете се събират и пренебрегват семействата си, за да бистрят политиката. 5 януари: Маршал Турен разбива холандците при Тюркхайм и възстановява Елзас. 27 юли: Маршал Турен е убит на 63 годишна възраст по време на стрелбите, с които започва битката при Засбах в Баден. Французите се оттеглят през Рейн. 15 декември: Художникът Ян Вермер умира на 43 години в Делфт.

Кристофър Рен: Кралската обсерватория, Гринуич; Катедралата Сейнт Пол, Лондон (започва строителството)

Герард Терборх: Урок по музика; Концертът на Гай Кибер; Буйна лудост; Меланхолична лудост

Джон Драйдън: *Съгрешилият съпруг*
Джон Бъниън: *Напътствия за невежия*

Матю Лок: *Психея*
Жан Батист Люли: *Тезей*

1676 В град Гватемала е основан Университетът Сан Карлос на Гватемала. В Англия е създадена Гринуичката обсерватория с намерение да се фиксира стандарт за измерване на времето и да се подпомогне навигацията при изчисленията на географските дължини. Холандски търговци на роби купуват годишно в Ангола по 15 000 черни роби за 30 флорина всеки и ги продават в Америка срещу 300-500 флорина. 8 февруари: Царят на Русия Алексей умира на 47 години и е наследен от 15 годишния си син Фьодор II. 18 февруари: Исак Нютон пише: *„Ако съм прогледнал по-надалеч, то е, защото съм стъпил върху раменете на гиганти"*. Вторият закон на Нютон се основава на един афоризъм на Робърт Бъртън (1621), който на свой ред е заимствал идеята от Бернар от Шартр. Август: Вождът Метакум е убит в сражение и обезглавен от колониалната милиция; жена му и децата му са продадени в робство. 16 октомври: Договорът от Зураново, прекратяващ войната между Йоан III Полски и Отоманската империя, която придобива Подолие и Полска Украйна и по този начин вече граничи с Русия.

Кристофър Рен: Библиотеката на колежа Св. Троица, Кеймбридж

Джордж Етеридж: *Модерният мъж или сър Пърхащото конте*
Уилям Уайчърли: *Наивният търговец*

1677 Антонис ван Льовенхок в Делфт открива сперматозоидите в човешкото семе. Англия и Франция подписват споразумение, позволяващо на английски кораби да карат холандски стоки. Французите разбиват холандците при Касел. Холандско-датски флот разбива шведския флот край

Оланд. В Каролина избухва въстанието на Куплепер като протест срещу суровостта на английските търговски закони. 1 януари: Първи представления на пиесата на Расин *„Федра"* и на съперничещата пиеса на Прадон под същото име. Расин е огорчен от този внимателно аранжиран опит да се подцени неговият успех. 2 януари: Едва 38 годишен, Расин обявява, че се отказва да пише повече пиеси. 30 октомври: Френски войски в Западна Африка завземат холандски пристанища по крайбрежието на Сенегал и пленяват Горее край Кабо верде (островите Зелени нос). 4 ноември: Вилхелм Орански, 27 годишен, се оженва за 15 годишната Мери, племенница на Чарлз III Английски.

Кристофър Рен: Църквата Сейнт Мартин, Лъдгейт, Лондон

🎨 Питер ван Хох: Музикален празник в двореца

📖 Жан Расин: *Федра*
Джон Драйдън: *Всичко за любовта*
Афра Бен: *Развратникът*
Бенедикт Спиноза: *Етика; Политически трактат и кореспонденция* (издадени посмъртно)

🎼 Жан Батист Люли: *Атис; Изида*

1678 Френският мисионер Луи Енепен открива Ниагарския водопад. Англия е разтърсена от съобщения за „Папски заговор“, всъщност измама, съчинена от Тит Оутс; Оутс „разкрива“ мним римокатолически заговор за избиване на протестантите, разрушаване на Лондон и убийство на Чарлз II. 2 януари: Открита е хамбургската Щатсопера. 10 август: Договорът от Ниймеген; Франция и Испания връщат на Холандия загубените ѝ територии. 16 август: На 57 години умира английският поет Андрю Марвел, след като е взел прекомерна доза опиат против пристъпите на малария.

🎨 Годфрид Кнелер: Чарлз II

📖 Томас Дърфи: *Измама за измама*
Афра Бен: *Господин търпелив любовник*
Джон Бъниън: *Пътят на пилигрима, част I*
Графиня Лафайет: *Принцеса дьо Клев* (първият модерен психологически роман)

🎼 Жан Батист Люли: *Психея*
Йохан Тайле: *Адам и Ева*

1679 Композиторът Хенри Пърсел е назначен за органист в Уестминстърското абатство на мястото на Джон Блоу. Френският изследовател Даниел Грейсолон достига езерото Сюпириър като обявява територията за притежание на Луи XIV. 29 юни: Мирът от Сен Жермен-ен-Лайе е наложен на електора на Бранденбург от Луи XIV. Електорът не печели нищо и е принуден да предаде на шведите по-голямата част от Померания, завладяни от Бранденбург. Черната смърт убива над 75 000 души във Виена.

Замъкът Скоклостър (Швеция)
Винченцо Вивиани: Съоръжения за контрол на прииждането на р. Арно

Джон Драйдън: *Троил и Кресида*
Афра Бен: *Лицемерните куртизанки*
Томас Дърфи: *Скуайерът Олдсап*

Жан Люли: *Белерофонт*

1680 Вождът на Марата Сижави умира; неговата смърт е последвана от борби между Аврангзеб и раджпутите, съюзници на Марата. Японският шогун Йецума умира на 39 години, наследен е от 34 годишния си брат Сунайоши. Европа навлиза в дълъг период на икономически проблеми, придружени от големи колебания в цените, селски въстания, глад и епидемии. 24 юли: Художникът Фердинанд Бол умира в Амстердам на 64 години. 25 септември: Английският сатирик Самюел Бътлър умира. 28 ноември: Италианският архитект Джовани-Лоренцо Бернини умира на 81 години в Рим.

Жюл Арсуин-Мансар: Църквата Сейнт Мери-ле-Боу ; Църквата Сейнт Клемънт Дейнс (и двете в Лондон)

Джон Драйдън: *Испанският монах*
Джон Бъниън: *Животът и смъртта на господин Бадман*

Хенри Пърсел: *Дидона и Еней*

1681 Китайският романист и драматург Ли Ю умира; той е издал енциклопедия на китайската живопис и е поддържал театрална трупа. Императорът на Цин (или Манджу) Канси потушава въстание на трите феодални княжества в южната част на Китай. Водачът на въстанието У Санкуей, бивш пълководец от династията Мин, е убит и властта на Цин се разпростира над цял Китай. Русия завзема татарска територия по поречието на Волга като принуждава нейното население да приеме християнството. Франция анексира Страсбург. В Англия се раздават първите банкови чекове. В Прага 83 000 души умират от Черната смърт (бубонната чума). В Северна Америка е основана колонията Пенсилвания върху земя, подарена от Чарлз II на разколника Уилям Пен. Кралската щедрост е мотивирана отчасти от необходимостта да върне задължение към бащата на Пен от 515 000 лири, отчасти от желанието на Чарлз да отърве Англия от разколници. Пен нарича новата земя „Силвания“, Чарлз добавя към името „Пен-“. 8 декември: Художникът Герард Терборх умира на 64 години в Девентър.

Кристофър Рен: Том Тауър, Крист чърч, Оксфорд
Балдасаре Лонхена: Църквата „Санто Салваторе“, Венеция (завършена)

Пиер дьо Рикет: Каналът Лангедок (Франция)

📖 Джон Драйдън: *Авесалом и Ахитофел*
Томас Дърфи: *Сър Барнъби Виг*
Андрю Марвел: *Пъстри стихове*
Жан Мабийон: *За дипломацията*

🎼 Жан Батист Люли: *Триумфът на Амур*
Арканджело Корели: *Сборник трио-сонати*

1682 Версай става седалище на френската власт след като дворът на Луи XIV се премества в новия замък. Дени Папен, френски лекар, изобретява тенджерата под налягане. Уилям Пен основава град Филаделфия. 14 март: Художникът Якоб ван Рюсдал умира в Амстердам на 53 години. 3 април: Художникът Бартоломе Мурильо умира в Севиля на 64 години. 9 април: Изследователят дьо Ла Сал достига устието на Мисисипи и обозначава територията с името Луизиана, обявявайки я за собственост на Луи XIV. 27 април: Руският цар Фьодор II умира на 21 годишна възраст и е наследен от деветгодишния си полубрат Петър, вместо от по-големия си душевноболен 15 годишен брат Иван. Сестрата на Иван, София, поръчва на стрелци да превземат Кремъл и да избият поддръжниците на Петър; Иван е провъзгласен за цар със съцар Петър: София като регент държи в ръцете си реалната власт. 21 ноември: Художникът Клод Лорен умира на 82 години в Рим.

🏛 Кралската болница, Челси (Великобритания)

📖 Сайкаку Ихара: *Животът на един влюбчив мъж*
Джон Драйдън: *Медалът; Сатира срещу размирничеството* (атака срещу графа на Шейфтсбъри, принудила графа да избяга в Холандия)
Томас Отуей: *Съхранената Венеция*
Джон Брайън: *Свещената война*

🎼 Хайнрих Бибер: *Залцбургска меса*

1683 В Япония е отворена банката Мицуи в Едо, основана от търговеца Мицуи Такатоши: Тя ще прерасне в крупна международна търговска компания. Китайците завладяват Тайван. Афонсо VI Португалски умира на 40 години и е наследен от 35 годишния си брат Педро II. Испания обявява война на Франция; Император Леополд се присъединява към Карлос II Испански и холандско-шведския съюз против Луи XIV. Жан Колбер умира на 64 годишна възраст и френският флот, останал без представител в двора, започва да запада. В Англия някои от победените виги подготвят заговор за убийството на Чарлз II; през юни е разкрит заговорът от Рю Хауз. Лорд Уилям Ръсел, графът на Есекс и Алджернън Сидни са арестувани. 21 юли: Ръсел е екзекутиран заради лъжесвидетелство. 30 юли: Есекс е намерен с прерязано гърло, очевидно се е самоубил. 7 декември: Сидни е обезглавен.

Томас Хоулм: Филаделфия (мрежова планировка, заимствана от испански градове)
Кристофър Рен: Пикадили сиркъс и дворецът Сейнт Джеймс, Лондон
Дворецът Шарлотенборг, Копенхаген (завършен)

Годфрид Кнелер: Сър Чарлз Котерел

Джон Бъниън: *Величието на духа*
Уилям Пен: *Общо описание на Пенсилвания*

1684 В Япония Главният министър Хотта Масатоши е убит на 50 годишна възраст и шогунът Сунайоши остава без подходящи съветници. Това ще го доведе до издаването на непрактични едикти и до създаване на нови трудности за народа в Япония. Японският поет Сайкаку съчинява 23 500 стиха в продължение на 24 часа край гробницата на Сумиоши в Осака; писарите не успяват да следват бързината на неговата диктовка и съумяват само да преброят стиховете. Английската Източноиндийска компания печели разрешение от китайските власти да построи търговска станция в Кантон. Чаят се продава в Европа за по-малко от един шилинг за фунт, но вносен данък от пет шилинга го прави твърде скъп за много англичани, за да могат да си го позволят; чаят, който хората в Англия пият, е повече контрабанден, отколкото легален внос. Англия преживява най-студената си зима откакто се помни – Темза и морето до 3 км от брега замръзват.

Жюл Ардуен-Мансар: Огледалната зала, Версай (завършена)

Св. Георги убива змея (икона от църквата *Св. Богородица,* Велико Търново)

Джон Бъниън: *Пътят на пилигрима, част втора*
Томас Бърнет: *Теория за Земята*
Томас Отуей: *Атеистът*

1685 Кралят на Дахомей Вегбайа умира и е наследен от сина си Акаба. В Париж е приет *Черният кодекс,* с който се цели да се установи похуманно отношение към робите по плантациите във френските колонии, но плантаторите малко се съобразяват с него. Френски предприемачи основават Гвинейската компания, за да се намесят в търговията с роби в Западна Африка. В Англия Тит Оутс е признат за виновен в лъжесвидетелство и осъден на позорния стълб и на доживотен затвор (макар че през 1689 г. ще бъде освободен и награден). 6 февруари: Кралят на Англия Чарлз II умира на 54 годишна възраст и е наследен от своя брат – католик Джеймс, който е на 51 години. Херцогът на Монмаут изразява претенции за върховни права над трона; поддържан от войска, той слиза на брега на Лайм Риджис край Дорсет. 30 юни: Графът на Арджайл, главен поддръжник на Монмаут, е екзекутиран. 6 юли: Битката при Седжмур: Армията на Монмаут лесно е разбита, а той самият е пленен и обезглавен.

10 октомври: Във Франция едиктът от Нант е отхвърлен. Практикуването на всякаква друга религия освен католицизма е забранено и на хугенотите е забранено да емигрират. Въпреки всичко 50 000 хугеноти емигрират и се заселват в много други страни на Европа, както и в Южна Африка и Северна Америка. Това нанася сериозни щети на френската икономика.

Уилям Талман и Томас Арчър: Чатсуърт Хауз, Дербишир (Великобритания)

Годфрид Кнелер: Филип, граф на Лайчестер

Едмънд Уолър: *За божествената любов*
Афра Бен: *Нещастната лейди*
Томас Дърфи: *Съвет към дамите в Лондон*

Жан Батист Люли: *Идилията на мира* (по стихове на Расин); *Храмът на мира*

1686 Мадам дьо Мантенон основава института Сен-Луи за възпитание на дъщери от обеднялото благородническо съсловие; училището ще стане известно с уроците си по готварство и със синята лента, която момичетата носят при завършване. Английската Източноиндийска компания започва да използва военна сила; Джоб Чарнък премества търговската си станция от обсадения град Хуглай в един укрепен пункт близо до устието на Ганг. Франция анексира Мадагаскар. 8 юли: Австрийски войски освобождават Буда от османските турци, но пашите са оставили града в окаяно състояние. Москва обявява война на Истанбул. 9 юли: Създава се Аугсбургската лига (Свещеният римски император Леополд I, Карлос II Испански, Карл XI Шведски, електорите на Саксония, Бавария и Пфалц), за да се противопостави на Франция. **Избухва второто Търновско въстание.**

Гринлинг Гибънс: Джеймс II (статуя)

Бернар дьо Фонтьонел: *Беседи за множествеността на световете*
Сайкаку Ихара: *Пет жени, избрали любовта; Жената, посветила целия си живот на правенето на любов*
Монзаемон Чикамацу: *Преуспяващият Кагекийо*

Жан Батист Люли: *Армида; Акис и Галатея*

1687 28 януари: Японският шогун Сунайоши издава закон, забраняващ убиването на животни. 19 март: При Мексиканския залив на Северноамериканското крайбрежие членовете на експедицията на Ла Сал са намалели до 20 души. Те убиват водача си и оставят тялото му да бъде изядено от мишеловите. 22 март: Френският композитор и директор на Парижката опера Жан Люли умира на 54 годишна възраст от отравяне на кръвта след като се е наранил по крака докато е дирижирал с дълга пръчка. Луи

XIV се е появявал на сцената в оперни спектакли на Люли, играейки в ролята на Аполон или Юпитер. 14 април: Джеймс II Английски разрешава свободата на вероизповеданието в Англия, Шотландия и Уелс. 12 август: Втора битка при Мохач – Шарл Лоренски разбива османските турци. Венецианският генерал Франческо Морозини отнема Пелопонес от османците и завзема Атина. Той обстрелва Атина с артилерийски огън. Пряко попадение засяга Партенона, използван от османците като склад на муниции. Той експлодира като причинява огромни щети на древния храм. 14 септември: Държаната от османците крепост Ерлау в Унгария се предава на австрийската армия. 8 ноември: Отоманският султан Мохамед IV е свален на 48 годишна възраст от своите яничари и е затворен. Наследен е на трона от 47 годишния му брат Сюлейман II.

Кристофър Рен: Дворецът Кенсингтън, Лондон

Годфрид Кнелер: Китайският Конвент

Исак Нютон: *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* („Математически основи на философията на природата“)
Афра Бен: *Императорът на луната*
Франсоа дьо ла Мот-Фенелон: *Трактат за възпитанието на девиците*
Джон Драйдън: *Селякът и пантерата*
Матю Прайър: *Полската мишка и градската мишка*
Шарл Перо: *Векът на Луи Велики*

Хайнрих Бибер: *Който издържи, ще победи*

1688 Френска армия нахлува в Пфалц, опустошавайки околностите по заповед на френския военен министър Лувоа. В кафенето на Едуард Лойдс в Лондон като морско осигурително дружество е създанена застрахователната фирма Лойдс. 10 юни: Кралица Мери, съпругата на Джеймс II, ражда син-католик. 30 юни: Лидерите на вигите поканват зетя на краля, Вилхелм (Уилям) Орански, да поеме управлението на Обединеното кралство. 20 август: След триседмичен артилерийски обстрел отоманските войски предават Белград на австрийската армия. **През есента в България избухва Чипровското въстание, насочено срещу турската власт.** 5 ноември: Вилхелм Орански слиза на английския бряг и тръгва към Лондон. 23 декември: Джеймс II напуска Лондон след пристигането на Уилям и избягва във Франция.

Понте де тре арчи („Мостът с трите арки“), Венеция

Жан дьо Лабрюйер: *Характерите на Теофраст, преведени от гръцки, и характерите на века*
Бернар дьо Фонтьонел: *Разсъждения върху древните и съвременните*
Афра Бен: *Орооноко*
Томас Шадуел: *Скуайерът на Алсатия*
Джон Лок: *Писма за търпимостта*

1689 Войната на Аугсбургската лига въвлича холандците в поредица от сухопътни сражения, отвличайки техните ресурси от поддържане на военноморските им сили. Това улеснява възхода на британската морска мощ. В Русия е свалена регентката София след като става ясно, че е заговорничила за свалянето на своя полубрат Петър. Договорът от Нерчинск приключва конфликта между Русия и Китай; руснаците се съгласяват да изтеглят своите пионери – заселници в басейна на р. Амур. Бостънци са смутени от новината, че Джеймс II е избягал от Англия; нюйоркчани обявяват Уилям и Мери за легитимни монарси на Обединеното кралство и неговите колонии. Индианци унищожават френската колония при устието на Мисисипи, основана от Ла Сал. През септември е коронясан Цар Петър на 17 годишни. Бракът му с хубавата, но глупава Евдокия Лопухина рухва; Петър оставя администрацията на други, а сам се заема с корабоплаване и строителство на кораби.

Майндерт Хобема: Авенюто в Мидълхарнис

Джон Селдън: *Разговор на маса*
Жан Расин: *Естер* (литургична драма)
Томас Шадуел: *Ягодов панаир*
Джон Драйдън: *Дон Себастиян*
Афра Бен: *Щастливата грешка*
Джон Лок: *За гражданското управление*

Хенри Пърсел: *Дидона и Еней*

1690 Джоув Чарнок, представител на Източноиндийската компания, основава град Калкута на брега на р. Хуглай, приток на Ганг. Битката при Флуерус – херцогът на Люксембург, подкрепящ Луи XIV, побеждава принца на Валдек. Испания и Савоя се присъединяват към Аугсбургската лига. Отоманската армия прогонва австрийците от Трансилвания и Сърбия и си възвръща Белград. 25 април: Художникът Давид Тениер умира в Брюксел на 79 години. 30 юни: Битката за Бийчи Хед – французите разгромяват английския флот на адмирал Хърбърт, лорд Торингтън (който ще бъде съден по обвинение, че се е крил в тила по време на сражението). 1 юли: Битката при Бойн – армията на Уилям III разбива католическия претендент Джеймс II и неговата френска армия; Бившият крал отново се връща в изгнание във Франция.

Уилям Талман: Ъппарк Хауз, Съсекс (Великобритания)

Майндерт Хобема: Мелницата

Джон Лок: *Опит върху човешкия разум*
Томас Шадуел: *Влюбеният фанатик*
Фенелон: *Басни* (в проза)

Хенри Пърсел и Томас Дърфи: *Йоркширска празнична песен*

1691 В Япония са открити медни и сребърни залежи, които ще превърнат фамилията Сумитомо от Осака в една от най-мощните в Япония. Май: Отоманският султан Сюлейман III умира на 50 годишна възраст след като е управлявал 35 години; наследява го 49 -годишният му брат Ахмед II. 12 юли: Битката при Авгирм – пълководецът на крал Уилям Английски Гинкел (холандец по рождение) разбива ирландска армия, предвождана от графа на Лукан. 19 август: Битката при Селанкемен – пълководецът Лудвиг Баденски разгромява османските турци. По време на сражението великият везир Мустафа Купралъ, държащ реалната власт зад гърба на султана, е убит. Турците са прогонени от Унгария. 3 октомври: Град Лимерик се предава на Гинкел след обсада. Договорът от Лимерик, който е сключен, дава правото на всички победени ирландски войници, ако желаят свободно да емигрират във Франция.

📖 Жан Расин: *Атали* (литургична драма)
Томас Саутърн: *Сър Антъни Лав*
Лафонтен: *Астрея* (лирическа трагедия)

🎼 Хенри Пърсел: *Крал Артур* (по текст на Драйдън)

1692 Готфрид фон Лайбниц изобретява изчислителна машина, която освен че събира и изважда, може и да умножава. Жестоко земетресение в Ямайка – две трети от пиратския опорен пункт в Порт Роял са срутени. Английската кралска двойка Уилям и Мери отнема от Уилям Пен владението на Пенсилвания като назначават за неин управител губернатора на Ню Йорк Бенжамин Флетчър. Англо-американският духовник Самюъл Парис внася обвинения за магьосничество срещу жени от Салем в Масачузетс; 19 набедени за вещици жени са обесени в следващите две години като много от тях са осъдени въз основа на „показанията“ на 12 годишната Ан Пътнам. 13 ноември: Клане в Гленоу, довело до дългогодишни кръвни вражди в планинска Шотландия. Ян Макдоналд, водач на клана Макдоналд, е дал клетва за съюз с Уилям III, но граф Стер укрива новината и заговорничи с клана Кямбъл, традиционните врагове на Макдоналд. Хората на клана Кямбъл избиват всички от клана Макдоналд на възраст под 70 години. 29 май: Битката при Ла Аг: Французите загубват 15 кораба и Луи XIV решава, че строителството на големи кораби е празна загуба на средства. Той оставя Англия и Холандия да си оспорват контрола над морските пътища. 24 юли: Битката при Стийнкиркен – французите, предвождани от херцог дьо Люксембург, разбиват английска армия.

📖 Уилям Конгрив: *Инкогнита*
Неемия Грю: *Анатомия на растенията*

🎼 Джон Рийдинг: *Adeste Fidelis*
Хенри Пърсел: *Кралицата на феите; Музика за Хенри II; Ода за деня на Св. Чечилия*

1693 Френският композитор Франсоа Куприн е назначен на 25 годишна възраст за кралски органист. В Англия Уилям III поставя началото на националния дълг (който никога няма да бъде изплатен), като заема 1 милион лири с лихва 10 %. 26-27 май: Битката при нос Сен Винсент – французите разбиват англо-холандски флот край Португалия. 30 юни: Битката при Лагос. Втора морска победа на французите край португалския бряг. 29 юли: Битката при Неервинден. Сухопътна победа на французите над англичаните.

Църквата „Въведение Богородично“, край Москва

Джон Лок: *Някои мисли за възпитанието*
Уилям Пен: *Есе за сегашния и бъдещ мир в Европа* (предлага се Европейска федерация)
Котън Матър: *Чудесата на невидимия свят* (анализ на „лова на вещици“ в Салем)
Уилям Конгрив: *Старият ерген; Двойственият търговец*

1694 Сюлейман, шахът на Персия, умира и е наследен от 19 годишния си син Хюсеин. В Япония на 76 годишна възраст умира художникът Укийо-йе; той за пръв път отпечатва литографии, изобразяващи човешкото всекидневие. Английският кралски флот обстрелва Диеп, Дюнкерк и Хавър. Франция изпитва остър недостиг на храни, тъй като икономическата политика на властите пречи да се доставят хранителни стоки в гладуващите райони. 27 юли: Регистрирана е *Бенк ъф Ингланд* (Английската национална банка), като търговска компания начело с Уилям Патерсън е получила разрешението срещу заем за над 1 милион лири, даден на английското правителство.

Йохан фон Ерлах: Замъкът Фрайн, Моравия

Годфрид Кнелер: *Красотите на Хемптън корт*

Хенри Пърсел: *Излезте, синове на изкуството*

1695 Отоманският султан Ахмед II умира от воднянка и е наследен от своя 32 годишен племенник Мустафа II. Руската армия на цар Петър обсажда Азов на р. Дон, но обсадата се проваля и османците нанасят големи щети на руснаците. 4 януари: Маршал Люксембург умира на 66 години и на негово място за главнокомандващ на френската армия в Нидерландиите е изпратен херцог дьо ла Вилроа. Войната на Аугсбургската лига продължава. 21 ноември: На 36 години умира английският композитор Хенри Пърсел.

Залите с каменните стени, Брюксел (заместват дървените зали, разрушени през август от артилерийската канонада на войските на Вилроа)

Уилям Конгрив: *Обич за обич*
Джон Лок: *Разумността на християнството*

Хенри Пърсел: *Индийска кралица*

1696 Полинезийското дърво „помело“ е пренесено на Барбадос от капитан Шедък. По-сладката разновидност на плода „шедък“ ще стане известна под името „грейпфрут“. Направено е предсказанието, че населението на Англия ще нарасне на 22 милиона до 3500 година, „*ако светът трае дотогава*“. Разкрит е заговор за убийството на Уилям III Английски. Сър Джордж Баркли и сър Джон Фенуик са сред заговорниците. Баркли е обесен; Фенуик ще увисне на бесилото през следващата година. 10 април: Английският Навигационен акт забранява на своите колонии в Америка да изнасят пряко в Ирландия и Шотландия. 17 юни: На 72 годишна възраст умира кралят на Полша Йоан III.

Неъм Тейт и Никълъс Брейди: *Докато пастирите пазеха стадата си в нощта*

1697 В Португалска Бразилия е намерено злато, което привлича хиляди златотърсачи от крайбрежието в района на Минас Хераис; мнозина пристигат от Португалия. Китайците завладяват западна Монголия. Руският цар Петър инкогнито посещава Холандия, Франция и Англия; той е първият руски владетел, пътувал в чужбина. Петър решава да преустрои Русия по западен образец. 5 април: Умира на 40 годишна възраст кралят на Швеция Карл XI и е наследен от 14 годишния си син Карл XII. Септември: Поляците избират Фридрих Август I, 27 годишния електор на Саксония за свой нов крал, който управлява под името Август II. 11 септември: Битката при Дзента – Евгени (Ойген) Савойски разгромява османските турци. Войските му избиват 20 000 турци, а други 10 000 се удавят в реката. Армията му пленява цялата отоманска артилерия, хиляди камили и 10 от жените на султана. 30 септември: Договорът от Рюзвик слага край на войната на Аугсбургската лига. Франция признава Уилям III за крал на Англия, Уелс и Шотландия, като се приема, че Ан ще бъде неговата наследница.

Йохан фон Ерлах: Дворецът на принц Ойген, Виена

Уилям Дампиер: *Пътешествие около света*
Шарл Перо: *Приказки за майка ми – гъска*
(в сборника е и „*Червената шапчица*")
Даниел Дефо: *Опити*
Уилям Конгрив: *Скърбящата младоженка*
Джон Ванбруг: *Предизвиканата съпруга*

Джон Блоу: *Бях щастлив*
Джеремия Кларк: *Празникът на Александър; Светът на луната*

1698 В богатата страна Дахомей, в Западна Африка, нахлуват конниците Ойо, които в следващите 30 години ще властват в държавата. Дахомей е забогатял като е снабдявал търговците на роби със стока. Арабите успяват да изтласкат португалците от източното крайбрежие на Африка. Английските власти признават официално търговията с роби като я разрешават на английските търговци. Възниква „робският триъгълник“ – маршрут за търговия с роби през Атлантика. Основана е Лондонската стокова борса. Английският инженер Томас Сейвъри открива парната машина за изпомпване на водата от каменовъглените мини, която обаче няма висока ефективност. Капитан Кид започва кариерата си на пират. Дворецът Уайтхол в Лондон е опожарен. Руският цар Петър се връща у дома си, донасяйки слънчогледа, който ще се превърне в главен източник на хранително масло за Русия и Източна Европа. Във френското абатство д'Отвилие Дом Пиер Периньон изобретява шампанското, като използва нова система за филтриране на гроздовия сок и запечатваните с корк бутилки, направени от здраво английско стъкло. Повечето жители на Ню Йорк се задържат на Лонг Айлънд и на остров Манхатън, тъй като враждебните индианци ирокези пречат на разселването им на север и запад.

Жул Ардуин-Мансар: Площад Вандом и статуята на Луи XIV, Париж

Едуард Уард: *Лондонският шпионин*

***Болгарский распев* (препис в Москва; оригиналът на сборника с български песнопения от XIII-XIV в. досега не е намерен)**

1699 Уилям Дампиер изследва западното крайбрежие на Австралия. Колонията Вирджиния премества столицата си след миналогодишния пожар от Джеймстаун в Средната плантация (по-късният град Уилямсбърг). Жълта треска покосява 300 души в Чарлстън и Филаделфия. 26 януари: Договорът от Карловац – османците са принудени да отстъпят Унгария на Австрия, която освен това придобива Хърватско и Трансилвания докато Полша получава турската част от Украйна, а Венеция – по-голямата част от Далмация.

Дворецът Дротнингхолм, Стокхолм (завършен)

Коли Сибър: *Ксеркс; Трагичната история на крал Ричард III*
Джордж Фаркухър: *Вечната двойка или пътуване към юбилея*
Джон Толанд: *Аминтор или защита на живота на Милтън*
Фенелон: *Телемах* (публикувана)

1700

1700 Германските протестантски държави приемат Григорианския календар, разработен през 1582 г. по поръчка на диетата от Регенсбург; Британия и Северноамериканските колонии остават по Юлианския календар. 23 юни: Истанбул и Москва сключват договор, според който руснаците запазват Азов, но губят черноморския си флот. Започва голямата Северна война. Полша, Дания и Русия се съюзяват срещу шведското превъзходство в Балтийско море – датчаните нахлуват в Шлезвиг, саксонците навлизат в Латвия, а шведите изненадват датчаните, като напредват в Зеландия. 18 август: 18 годишният Карл XII Шведски принуждава Дания да подпише договора от Травеланд, който изкарва Дания от антишведския съюз. 1 ноември: Карлос II Испански умира на 39 годишна възраст, наследява го внукът на Луи XIV под името Филип V.

Джон Ванбруг: Замъкът Хауърд, Северен Йоркшир
Хаджигьорговата къща, Банско

Самюъл Севал: *Продаването на Йосиф* (осъжда се търговията с роби)
Уилям Дъгъл: *Ани Лаури*
Уилям Конгрив: *Пътят на света*
Никълъс Роу: *Амбициозната мащеха*
Фенелон: *Диалози на мъртвите*

1701 В Западна Африка битката при Фейас довежда до победа на племето ашанти над техните господари, Денкюира. Вождът на ашантите Осеи Туту започва изграждането на мощна империя, основаваща се на търговията със злато и роби. Английският фермер Джетро Тул изобретява редосеялката; това ще увеличи производството на хранителни продукти, намалявайки загубата на семена. 18 януари: Фридрих I, първият крал на Прусия, е коронясан в Кьонингсберг. Свещеният римски император Леополд I дава на електора на Бранденбург правото на титла срещу обещание за военна помощ. 10 юни: Карл XII вдига обсадата на Рига като прогонва саксонската войска; шведите продължават напред и нахлуват в Полша. 24 юли: Антоан Кадилак основава френското колониално селище при форт Понт-Шартрен (по-късно Детройт), за да контролира пътната връзка между езерата Хурон и Ери. 7 септември: Започва войната за испанското наследство: Свещеният римски император Леополд I се придвижва, за да завладее испанските владения в Холандия и Италия. Англия, Холандия и Савоя се включват в Големия съюз.

Араи Хакусеки: *Ханкампу* (история на японските феодални владетели)
Джордж Фаркухър: *Сър Хари Уайлдеър*
Никълъс Роу: *Тамерлан*

1702 Холандският юрист Корнелиус ван Бункершьок създава правната норма, че националната територия включва и крайбрежните води на 3 мили (4.8 км) от брега. 8 март: На 51 години умира кралят на Англия Уилям III, паднал от кон. Наследен е от съпругата на брат му, Ан. 11 март: Започва издаването на *Дейли кърънт*, първия лондонски всекидневник. 14 май: Войната за испанското наследство се разширява – Големият съюз обявява война на Франция. Юни: Капитан-генералът на кралица Ан Джон Чърчил принуждава Кайзерверфт на Рейн да се предаде. Септември: Чърчил принуждава град Венло на р. Мьоз да се предаде. Октомври: Сър Джордж Рук пленява кораба на испанската съкровищница край залива Виго, въпреки че не успява да превземе Кадиз; Рук унищожава испански и френски бойни кораби. Чърчил принуждава Лиеж да се предаде. 14 декември: Чърчил става херцог на Марлборо. Инцидентът с *47-те ронини* в Япония: 47 ронини (безработни самураи) нанасят смъртно отмъщение заради своя повелител, който е бил принуден предната

година да се самоубие, след като се е съпротивлявал в замъка Едо; т
убиват Кира Йошинака. Тъй като Йошинака е роднина на шогуна, на 47-т
ронини също е заповядано да си направят *сепуку* (през февруари 1703 г.).

Йохан фон Ерлах: Църквата „Светата троица", Залцбург
Яков Прандтауер: Манастирът при Мелк, Австрия

Котън Матър: *Magnalia Christi Americana*
Джордж Фаркухър: *Непостоянният или как да го спечелим*

1703 Големият съюз провъзгласява ерцхерцога на Австрия Карл за крал н
Испания; 18 годишният Карл се подготвя да нахлуе в Каталония. Хер
цогът на Марлборо нахлува в испанска Нидерландия (част от Холандия
Даниел Дефо е осъден да бъде привързан на позорния стълб и на затв
заради публикувания предната година памфлет, *Най-краткия начи*
за справяне с несъгласните (*Химн за позорния стълб*). 21 април: Кар
XII Шведски побеждава руска армия при Полтава и обсажда Торн в х
да на Голямата северна война. 1 май: Петър Велики основава новия гр
Санкт Петербург на брега на Финския залив, прави го своя столица
отваря Русия към Запада. 3 септември: Отоманският султан Мустафа
е свален и заменен от 30 годишния му брат Ахмед III. 26 ноември: Гол
ма буря в Англия разрушава Едистоун Лайтхауз и погубва хиляди хор
30 декември: Земетресение и последвал го голям пожар в Япония ун
щожават град Едо и причиняват гибелта на 200 000 души.

Кристофър Рен: Църквата „Светата Невяста", Флийт Стрийт (з
вършена)

Никълъс Роу: *Искрено разкаялият се*
Монземон Чикамацу: *Сонезакишиню (куклена пиеса)*
Даниел Дефо: *Химн за позорния стълб*

Атило Ариости: *La piu gloriosa fatica d'Ercole*
Доменико Скарлати: *Октавия*

1704 В Япония 44 годишният актьор от театъра Кабуки Данжуро Ичикава
убит на сцената. В Бостън започва издаването на първия вестник
утвърдена периодичност в Америка, четиристранният седмичник *Бост*
Нюзлетърс. Той публикува новини и съобщения на първа и тре
страница, а втора и четвърта са оставени за частни съобщения на трапер
търговци и каубои, за които хартията за писма е твърде скъпа. В Итали
Антонио Страдивари конструира първите си модели цигулки. 2 юл
Карл XII Шведски осигурява с помощта на подкупи и заплахи избира
нето на Станислав Лешчински за крал на Полша. 4 август: Английскит
войски, водени от херцог Марлборо, печелят внушителна победа на
френско-баварско-пруската коалиция. Щетите на коалицията са 4500 уби
ти и 7500 ранени, докато загубите на англичаните са 670 убити и 150
ранени.

Оранжерията, дворецът Кенсингтън

📖 Джонатан Суифт: *Битката на книгите; Приказка за бъчвата*
Исак Нютон: *Оптика*

🎼 Георг Фридрих Хендел: *Йоханес Пасион*

05 Едмънд Халей забелязва, че видяните през 1531, 1607 и 1682 г. комети са следвали сходни траектории. Той допуска, че те са една и съща комета и че тя ще се появи отново през 1758 г. Исак Нютон получава на 62 години рицарска титла. Английският инженер Томас Нюкомън изобретява подобрена парна машина, проправяйки пътя за Индустриалната революция. 5 май: Свещеният римски император Леополд I умира на 54 години след 47 години управление и е наследен от 26 годишния си син Йозеф I. 24 септември: Станислав е коронясан за крал на Полша като замества детронирания Август II и сключва съюз със Швеция. 14 октомври: Ерцхерцогът на Австрия Карл слиза на брега на Каталония, английски войски му помагат да завземе Барселона.

🏛 Джон Ванбруг и Никълъс Хауксмур: Дворецът Бленхайм

📖 Джон Ванбруг: *Конфедерацията*
Ричард Стийл: *Нежният съпруг*
Никълъс Роу: *Одисей*

🎼 Хендел: *Алмира*

06 23 май: Битката за Рамилиес: Марлборо побеждава френска армия начело с Вилроа. Градовете Брюксел, Антверпен, Гент и Остенде бързо капитулират пред заплахата на Марлборо за погром. Британските войски премахват френската обсада на Барселона и подкрепят португалците, които поставят австрийския ерцхерцог на трона в Мадрид. 7 септември: Принц Евгени Савойски разбива френска армия при Торино; Ломбардия се предава на Евгени, французите са изтласкани от Италия и Карл V е провъзгласен за крал на Испания в Милано. 24 септември: Фридрих Август, електор на Саксония, абдикира от полския трон и признава Станислав за крал на Полша. Октомври: Филип V Испански прогонва Карл V и неговите поддръжници от Мадрид. 9 декември: Педро II Португалски умира на 58 години и е наследен от 17 годишния си син Жоао V.

📖 Джон Ванбруг: *Грешката*

07 В Япония изригва вулканът Фуджияма. 3 март: На 88 години по време на кампания срещу Маратас умира могулският император Аврангзеб след като е управлявал 49 години. Той е установил диктаторски контрол над цяла Северна и Централна Индия като е преследвал сикхи и хиндуисти; след неговата смърт империята му бързо ще се разпадне. 25 април: Битката при Алманза – френската армия, предвождана от херцог Беруик, разбива португалската армия; Филип V е наел незаконородения син на бившия крал на Англия Джеймс II да оглави една наемническа армия

срещу португалците. 1 май: Създадено е Обединеното кралство Великобритания.

Йохан фон Ерлах: Колегиенкирхе, Залцбург (завършена)

Джордж Фаркухър: *Изящната уловка*
Айзък Уотс: *Химни и духовни песни*
Ален-Рьоне Льосаж: *Криспен, съперникът на своя господар*

Хендел: *Родриго; Нерон*
Емануеле д'Астрога: *Стабат Матер*

1708 Алхимик, опитващ се да добие злато в Майсен близо до Дрезден, Саксония, открива метод за производството на бял порцелан. 23 -годишният немски органист и композитор Йохан Себастиан Бах става придворен органист във Ваймар. През 1705 г. Бах е посетил Любек (като е преминал пеш разстоянието от 640 км), за да чуе *Абендсмюзикен* (*музикални пиеси за църковни вечерни*) на Букстехуде. Букстехуде, 70 годишен, умрял преди две години, оказва голямо влияние на Бах. В Англия е учредена Обединената източноиндийска компания – тя бързо се превръща в най-важната европейска сила по бреговете на Индия. Юли: Брюж и Гент възобновяват своята васалност към Франция. 11 юли: Херцог Марлборо разбива французите в сражението при Оденар с помощта на Евгени (Ойген) Савойски. Август: Марлборо обсажда Лил. Ноември: Десетият сикхски гуру Говинд Сингх е убит, вероятно по заповед на новия могулски император Бахадур шах. Декември: Град Лил капитулира пред армията на херцог Марлборо.

Антоан Вато: Оттеглящият се полк

Ебенезер Кук: *Пътуване до Мериленд*
Джонатан Суифт: *Аргументи срещу премахването на християнството*

1709 След като шах Хюсеин налага шиитския фундаментализъм на всички сунити в своите земи, Кандахар въстава срещу персийското владичество. Владетелят на Гилзаи Мир Ваис предвожда афганско въстание. Черната смърт взема 300 000 жертви в Прусия. Глад поразява Европа след застудяване, унищожило житните реколти и домашните птици по южното Средиземноморие. Във Франция избухват гладни бунтове. В продължение на два месеца във Франция цари продължителен мраз – Сена е замръзнала. Британските колонии в Западните Индии внасят по 20 000 роби годишно. В XVIII в. почти 7 милиона африкански роби ще бъдат превозени през Атлантика към Новия свят. В Европа започва *Индустриалната революция* след като е направено откритието, че пещите за топене на желязо могат да бъдат захранвани с кокс вместо с дървени въглища. Януари: Японският шогун Сунайоши умира на 62 години и е наследен от своя братовчед Йенобу, който освобождава близо 9000 души, затворени от Сануйоши затова, че са убили животно или са яли птици и риба. 8 юли: Битката при Полтава: Петър Велики разбива мощта на Швеция, като принуждава Карл XII да потърси убежище в границите на Отоманската империя, в Анадола. Електорът на Саксония подновява претенциите си за полската корона, сваля Станислав и заема полския трон, който ще владее до 1733 г. 11 септември: Битката при Малплаке: Марлборо е обвинен в изключителна бруталност, защото са избити 20 000 противникови войници. 7 декември: Художникът Майндерт Хобема умира в Амстердам на 71 години. Бартоломео Кристофори конструира пианото.

Херман Боерав: *Aphorismi de Cognoscendis et Curandis Morbis* (медицински труд)
Коли Сибър: *Глупаци – съперници*
Ален-Рьоне Льосаж: *Тюркаре*
Уилям Дампиер: *Ново пътешествие около света*

Хендел: *Агрипина*
Емануеле д'Астрога: *Дафни*

1710 Полковник Шуйлър от колонията Ню Йорк отвежда в Англия петима ирокезки вождове, за да ги покаже на кралица Ан и за да ги запознае с британската мощ. Приетият в Англия закон за авторско право ще се превърне в основа на всички бъдещи закони за авторското право по света.

Томас Арчър: Катедралата в Бирмингам
Кристофър Рен: Катедралата Сейнт Пол (завършен екстериор); замъкът Марлборо, Йоркшир (завършен)
Балтазаре Лонгена: Палацо Ка'Песаро, Венеция (завършен)
Часовниковата кула, Етрополе

Джордж Бъркли: *Трактат за принципите на човешкото познание*

1711 Черната смърт отнема живота на 300 000 души в Австрийската империя.. Рио де Жанейро е опустошен от френски войски в хода на войната на Луи XIV срещу британско-португалския съюз. Афганистан получава своята независимост, след като персийският шах Хюсеин изпраща 25 000 войници да потушат афганското въстание в Кандахар. Афганците начело с Мир Ваис успяват да отблъснат персийското нападение при невероятен резултат: Те убиват персийския пълководец Хузрус Хан и едва по-малко от 1000 персийци успяват да се спасят. 17 април: Свещеният римски император Йозеф I умира на 32 години от едра шарка и е наследен от 26 годишния си брат Крал VI. 1 май: Новият император се съгласява да поправи неправдите в Унгария; патриотът – лидер Франьо Ракоци намира убежище в Турция. 2 юли: Петър Велики е принуден да подпише мирен договор, изправен пред превъзхождащите го отомански войски; той връща Азов на турците, а на Карл XII разрешава да се завърне в Стокхолм. Август: Британски войски нападат френска Канада, подпомогнати от 1500 доброволци, събрани в Бостън, но нахлуването се проваля, след като французите потопяват десет кораба по време на тяхното потегляне за Сен Лоран. Британците се отказват от идеята да завладеят

Канада. Декември: Кралицата на Обединеното кралство Ан освобождава херцог Марлборо от поста главнокомандващ британските сили и поставя на негово място херцог Ормоунд.

Томас Арчър: Църквата Сейнт Джон, Смит Скуеър, Лондон

Робърт Стийл и Джоузеф Адисън: Списание *"Спектейтър"* (първи брой)

Александър Поуп: *Опит върху критиката*

Георг Фридрих Хендел: *Риналдо*

1712 Френският мисионер Пер д'Ентрекол изпраща в отечеството си първото подробно описание на китайската технология за производство на порцелан. Кристофър Хъси, капитан – китоловец от Нантъкет, пръв удря с харпун семенен кит от открита лодка от времето на финикийците; този улов бележи нова ера в историята на китолова. Водачът на шотландския клан Роб Рой е осъден за дълг и обявен извън закона; Роб Рой се издържа като ограбва имуществото на херцог Монтроуз. Осеи Туту, основател и крал на кралството Ашанти в Западна Африка, е убит при засада. Японският шогун Йенобу умира на 50 години и е наследен от тригодишния си син Йецугу. Руският царевич Алексей Петрович разгневява баща си Петър Велики като простреля с револвер дясната си ръка; Петър му е заповядал да направи един технически чертеж, а младежът му се е противопоставил. Юли: В началото на втората Швейцарска война между католици и протестанти войските на Берн побеждават при Вилмерген.

Йохан фон Ерлах: Дворецът Траутсон, Виена (завършен)

Джон Арбътнът: *Историята на Джон Бул*

1713 На Луи XIV е подарен кафеен храст, който ще се превърне в прадядото на всички кафейни плантации в Новия свят. По-късно храстът е откраднат от краля и отнесен на Мартиника. Джон Удуърд, лондонски лекар, получава писмо от Емануел Тимони, лекар в Истанбул, който му съобщава как да предпазва от едра шарка чрез инокулация (ваксиниране чрез вкарване на умрели клетки на вируса в организма); Тимони описва метода, прилаган от един местен лекар, Джакомо Пиларини, който е в основата на много по-късни технологии на ваксиниране. Франция предава търговските си постове за търговия с кожи в залива Хъдзън на компанията Хъдзън Бей, която вече контролира целия регион. Американецът от шотландски произход Ендрю Робинзън построява в Глостър, Масачузетс, първата в света шхуна. Жители на Нова Англия я имитират и флотилии от шхуни започват да ловуват риба по американското крайбрежие. 1 февруари: Отомански войници нападат Карл XII в неговия лагер край Бендер, Молдова и го пленяват. 25 февруари: Фридрих I, първият крал на Прусия, умира на 55 години и е наследен от 24 годишния си син Фридрих Вилхелм I. 11 април: Договорът от Утрехт, слагащ край на войната за наследството на испанския трон. Луи XIV се съгласява да не обединява Франция и Испания под една корона, признава протестантското наследство на трона в Британия. Гибралтар, Минорка и Нюфаундленд са отстъпени на Британия.

Йохан фон Ерлах: Дворецът Клам Галас, Прага (завършен)

Александър Поуп: *Уиндзорският лес*
Джоузеф Адисън: *Катон*
Джордж Беркли: *Диалог между Хилас и Филоной*

Георг Фридрих Хендел: *Те деум; Юбилате*
Франсоа Купрен: *Сборници с пиеси за клавесин* (изд. до 1730 г.; сред тях: *Девичество, Срамежливост, Кокетка, Нежната* и др.)

1714 В Лондон нов Съвет за географската дължина предлага награда от 20 000 лири на оня, който предложи метод за определяне местоположението след шестседмично плаване на един кораб с точност до 30 морски мили. Джон Удуърд публикува доклада на Тимони за ваксинирането от едра шарка. Карл XII е освободен от турците и се връща в Стокхолм, но Северната война продължава. 6 март: Договорът от Ращат слага край на войната между Испания и Австрия. 1 август: Кралицата на Британия Ан умира на 48 годишна възраст и е наследена от принц Джордж Хановерски, внук на Джеймс I, който не говори английски.

Джеймс Гибс: Църквата Сейнт Мери-ле-Странд, Лондон

Бърнард Мейндвил: *Баснята за пчелите*
Александър Поуп: *Открадването на къдрицата*
Никълъс Роу: *Трагедията на Джейн Шор*
Пиер дьо Мариво: *Удивителните постъпки на симпатията*

Йохан Себастиан Бах: *Ich hatte viel Bekummernis (кантата)*
Арканджело Корели: *Кончерти гроси*

1715 Японците са разтревожени от количеството мед, изнесено от китайски и холандски търговци и налагат ограничения над този износ. Мир Ваис, гизлаитският вожд на Кандахар, умира и е наследен от 18 годишния си син Мир Махмуд; чичото на Махмуд Абдулла взема властта с намерение да сключи мир с Персия, убива Махмуд и се самопровъзгласява за владетел на Кандахар. Французите отнемат Мавриций от холандците. 1 септември: Луи XIV умира на 76 години в Сен Жермен-ен-Лайе, след като е управлявал в продължение на 72 години. Наследен е от петгодишния си внук Луи XV с херцог д'Орлеан за негов регент. Свещеникът Андре дьо Фльори на 62 години е възпитателят на новия крал и ще упражнява над него голямо влияние чак до смъртта си през 1743 г. Смъртта на Луи XIV отслабва позицията на претендента за британския трон – Джеймс Едуард Стюарт; шотландски благородници вдигат бунт в негова подкрепа, но населението от Нидерландиите остава лоялно към Джордж I. 13 ноември: Битката при Шерифмур: Якобитите са разбити (обявеният извън закона Роб Рой плячкосва труповете и на двете страни). 22 декември: Претендентът слиза на брега край Питърхед с намерение да събере поддръжници.

Александър Поуп: *Храмът на мълвата*
Никълъс Роу: *Лейди Джейн Грей*
Брук Тейлър: *Methodus Incrementorum Directa et Inversa* (формулата на Тейлър)
Монземон Чикамацу: *Кокусения Гасен*

Хендел: *Музика на водата; Сюита No 1*

1716 Японският шогун Йецугу умира на седемгодишна възраст и е наследен от Йошимуне, който ще позволи на холандците да донесат западни книги в Япония и ще строи напоителни системи, за да подпомогне земеделието. На 58 години умира японският художник Корин Огата. Китайците забраняват проповядването на християнството. В Шотландия роялистките войски на херцог Арджайл разпръскват якобитските бунтовници. 5 февруари: Джеймс Стюарт намира убежище във Франция. Якобитските водачи са екзекутирани. 5 август: Принц Евгени Савойски разбива отоманска армия при Питервардайн и Свещеният римски император Карл VI се включва във войната срещу отоманските турци. 26 август: Петър Велики пише до сина си Алексей, който иска да стане монах, като му нарежда да се върне веднага ако иска да наследи трона. Алексей се поставя под защитата на Карл VI и е изпратен в замъка Сан Елмо край Неапол.

Никълъс Хоуксмур: Църквата Сейнт Мери Уулнът, Лондон

Антоан Вато: Урокът по любов

Антонио Вивалди: *Юдит*
Георг Фридрих Хендел: *Brockes Passion*

1717 Испанците създават вицекралството Нова Гренада със седалище Богота. Така вицекралството Перу е намалено до по-лесно управляеми територии. Прусия въвежда задължителното образование. 4 януари: Тройният съюз (Британия, Франция и Република Холандия) принуждава стария претендент, Джеймс Стюарт, да напусне Франция. 5 юни: В Лондон се събират *свободните масони*: Първата Велика ложа се намира в кръчмата *Гъската и скарата* в Ковънт гардън.

Джон Гибс: Църквата Сейнт Мери-ле-Странд, Лондон (завършена)
Дворецът Шьонбрун, Виена (завършен)

Джеймс Торнхил: Сцени из житието на Сейнт Пол – куполът на катедралата Сейнт Пол
Антоан Вато: Отплаване към острова Китера

1718 Пиратът Едуард Тийч, известен като *Черната брада*, е убит при сражение в Северна Каролина, без да е разкрил къде е закопал съкровището си. Йейлският университет получава името на своя благодетел, Илайху

Йейл. Издадени са първите английски банкови бележки (банкноти). Близо до устието на Мисисипи е основан Нови Орлеан (Ню Орлиънз). 18 февруари: Петър Велики принуждава царевича Алексей да се върне в Русия и да подпише „признание“, включващо негови приятели, които след това са екзекутирани. 30 май: На 73 годишна възраст умира Уилям Пен. 19 юни: Царевичът е набит с камшици (25 удара) по заповед на Петър Велики. 24 юни: На царевича са ударени още 15 камшика, след като сенатът го е признал за виновен затова, че е „замислял“ бунт. 26 юни: На 28 годишна възраст царевичът умира в цитаделата на царската гвардия в Санкт Петербург. Юли: Филип V Испански изпраща войски в Сицилия. 21 юли: Договорът от Пожаревац слага край на войната между Истанбул и Венеция. 2 август: Сформиран е Четворният съюз (Свещеният римски император, Франция, Британия; Холандия ще се включи следващата година), за да се спрат нарушенията на мира, подписан в 1714 г. от страна на Испания. 11 декември: Карл XII Шведски е простелян в главата докато наблюдава от окопен парапет укреплението Фредрикстен в Норвегия. Той е наследен от 30 годишната си сестра Улрика, която слага край на Голямата северна война.

Антоан Вато: Парк Фет
Годфрид Кнелер: Херцог Норфолк

Лейди Уортли Монтажю: *Инокулация срещу едра шарка*
Матю Прайър: *Алма; Соломон* (Прайър е договорил мира от Утрехт)
Волтер (Франсоа Мари Аруе): *Едип*
Висенте Еспинел: *Маркос де Обрегон*

1719 Свещеният римски император Карл VI (Австрийски) основава княжество Лихтенщайн: Вадуц и Шеленбург са обединени в държава от 155 кв. км, управлявана от граф Ханс фон Лихтенщайн, който е закупил замъка и прилежащата му територия. Херат въстава срещу налагането на шиитски ислям от страна на Персия и обявява своята независимост. Персийска армия, изпратена от шах Хюсеин, за да потуши въстанието, разбива узбекска въоръжена сила, преди да се срещне с афганската армия на Херат. Объркването сред персийската армия, след като персийската артилерия обстрелва собствената си конница, е използвано умело от афганите, които предприемат решително настъпление, унищожават една трета от персийската войска и пленяват нейната артилерия.

Даниел Дефо: *Робинзон Крузо*
Коли Сибър: *Любов в решето*

Хендел: Акис *и Галатея*
Йохан Фукс: *Gesu Christo negato da Pietro* („Отричането на Петър от Исус Христос“)

1720 Белгийският композитор Жан Фабер за пръв път включва кларинета в сериозна музикална пиеса. Японският шогун Йошимуне разрешава да се внесат западни книги в Япония като забранява само такива с религиозно съдържание. Последната голяма епидемия на Черната смърт поразява Марсилия. Улрика, кралицата на Швеция, абдикира в полза на своя съпруг, Фредерик от Хесе, който управлява като Фредерик I, но новата конституция отнема по-голямата част от правата на монарха. Януари: В Англия спукването на „мехура от Южно море“ причинява широкомащабни финансови загуби и подкопаване на доверито към отвъдокеанските инвестиции. Във Франция също рухва една подобна спекулация, компанията „Мисисипи“ на Джон Лоу, която разорява своите инвеститори. Френският драматург Пиер Мариво е сред финансово банкрутиралите.

Колън Кемпбъл: Стурхед, Уайлтшир
Джон Ванбруг: Сийтън Делавал (започнат); Дворецът Бленхайм (завършен)

Джанбатиста Тиеполо: Мъченичеството на Св. Вартоломей

Монземон Чикамацу: *Любовни самоубийства в Амиджима*
Александър Поуп: *Илиада* (превод в стихове); *Хаман и Мордекай*
Даниел Дефо: *Капитан Сингълтън*

Хендел: *Chandos Anthems; Музика към Есфир*

1721 Китайците потушават въстание в Тайван. Предприемайки курс към аскетизъм, японският шогун Йошимуне забранява екстравагантностите като употреба на сладкиши и на скъпи дрехи. Започва да функционира редовна пощенска връзка между Нова Англия (Северна Америка) и Лондон. По време на епидемия от едра шарка в Лондон Лейди Мери Уортли Монтажю ваксинира петгодишната си дъщеря и наблюдаващите лекари са силно впечатлени; Джордж I дава двете му внучета да бъдат ваксинирани. Британският финансов министър е арестуван по лъжливо обвинение, свързано с миналогодишното рухване на „мехура от Южното море“. Юни: През Западните Индии едрата шарка достига Бостън. Котън Мадър препоръчва ваксиниране, но Забиел Бойлстън е единственият доктор, който възприема съвета; след като е инокулирал успешно 13 годишния си син, той ваксинира над 240 колонисти. Шестима от ваксинираните умират и Бойлстън едва се спасява от линч. 18 юли: Художникът Жан Вато умира от туберкулоза в Ножен-сюр-Марн, на 36 години. 30 август: Договорът от Нойщат, който дава на Русия достъп на запад: Петър Велики получава шведска територия, включваща Естония и е провъзгласен за император на цяла Русия (Вся Русь).

Строежите на Филип V Испански: Дворецът Ла Граня, над Сеговия

Барон дьо Монтескьо: *Персийски писма*
Коли Сибър: *Отказът или философията на дамите*
Монземон Чикамацу: *Любовните самоубийства в Сонезаки*

Йохан Себастиан Бах: *Бранденбургски концерти*

1722 Холандският изследовател Якоб Рогевеен открива Великденския остров. Местното полинезийско население нарича острова Рапа Нуи. Там са изсечени във вулканичната скала статуи, високи 11 м. В Китай на 68 години умира манджурският император Кан Цъси. След като е управлявал 53 години той е добавил провинциите Хунан, Гансу и Анхуй към китайската империя. В Северна Америка *ирокезите* подписват задължението да не преминават реката Потомак и Синия хребет без разрешението на губернатора на Вирджиния Александър Спотсууд. Мир Махмуд от Кандахар завладява Афганистан и нахлува в Персия, като разбива огромна персийска армия в сражението при Гулнабад. 12 октомври: Мир Махмуд завзема Исфахан след седеммесечна обсада, при която умират от глад 80 000 души. Шахът на Персия Хюсеин абдикира в полза на своя син Тахмасп II, който се спасява в Мазандаран и се опитва да организира съпротива. Макар и наследник на трона, той не разполага с реална власт и постът му е узурпиран. Мир Махмуд се обявява за шах и започва всяващо ужас управление. Петър Велики нахлува в Персия под предлог, че иска да спаси шаховете от афганската тирания. Той се подготвя да прехвърли Кавказ и да завладее Босфора и Дарданелите, но кампанията му се проваля поради избухване на епидемия на ерготизъм („синя пъпка“ – заболяване по конете и хората). Конете му ядат заразен ечемик и войниците му ядат хляб, приѓотвен от заразения ечемик: Заболяването причинява лудост и смърт, така че се налага планът да бъде изоставен. Отоманският султан Ахмед II се възползва по-успешно от слабостта на Персия като завзема Ширван. **В Банско се ражда Паисий Хилендарски.**

Строежите на Петър Велики: Петродворец, Санкт Петербург
Матеус Попелман: Цвингер, Дрезден

Даниел Дефо: *Приключенията и неволите на Мол Фландърс; Историята на полковник Жак*
Пиер дьо Мариво: *Изненадата на любовта*
Ричард Стийл: *Съзнателните любовници*
Жан-Филип Рамо: *Трактат за хармонията*
Рене дьо Реамур: *L'Art de Covertier le fer forge en acier* (първият технически труд върху производството на стомана)

1723 Кралят на Дахомей (днес Бенин) Агажа нахлува в кралство Алада. Начало на кафееното производство в Америка – френският морски офицер Даниел дьо Шу се промъква в Жардин роял (кралската градина) през нощта, открадва кафеен разсад и го засява на о-в Мартиника. Уайт Кенет, син на епископа на Питърбъро, пише, че *презервативът може да еманципира младите английски жени*. Във Вирджиния Александър Спотсууд подава оставка като губернатор, за да се заеме с производство на желязо като използва въглища за гориво. Баку се предава на руската армия. Тифлис се предава на отоманската армия. Казбин отблъсква афганските нашественици, но когато шах Махмуд пристига, поканва благородниците от града на пир и ги избива всичките. След това той заповядва да бъде убит всеки персиец, който е служил на шах Хюсеин и клането продължава две денонощия. 25 февруари: Архитектът Кристофър Рен умира на 90 годишна възраст. 5 април: Австрийският архитект Йохан фон Ерлах умира на 66 години. 10 октомври: Договорът от Шарлотенбург между Британия и Прусия регламентира кралските бракове.

Йохан фон Ерлах: Имперската библиотека във Виена (проектът е довършен от брата на Ерлах, Йозеф Емануил)

Волтер: *Поема за линията*

Георг Фридрих Хендел: *Отон*
Йохан Себастиан Бах: *Йоханес Пасион*
Атило Ариости: *Кориолан*
Йохан Фукс: *Констанца е фортеца* („Постоянство и сила“)

1724 Истанбул и Москва се споразумяват за раздробяването на Персия. В Южна Каролина черните роби вече надвишават белите колонисти в съотношение две към едно. Японският художник от школата Укийо-йе Киюнобу, Тории, умира на 60 годишна възраст.

Дворецът Белведере, Виена (завършен)

Бернар дьо Фонтьонел: *Произход на митовете*
Коли Сибър: *Цезар в Египет*
Пиер дьо Мариво: *Островът на робите*
Джонатан Суифт: *Писма*

1725 Отоманска армия завзема Табриз след обсада, по време на която турците са загубили 20 000 души; шах Махмуд е екзекутирал 39 персийски принцове, първият от които загива от ръцете на самия Махмуд. Оцелелите персийски благородници избират племенника на Мир Ваис да наследи Махмуд, който явно е полудял. Новият шах Ашраф избива потенциалните си съперници, конфискува имуществата им и се смята за отговорен, че се е разпоредил за убийството на шах Махмуд. 28 януари: Царят на Русия Петър Велики умира на 52 години след 42 годишно управление – неговата вдовица продължава да управлява като Екатерина I.

Лорд Бурлайг и Уилям Кент: Чизуик Хауз, Лондон
Испанската стълба (пиаца Еспаня, Рим)
Павликянската къща, Копривщица

Йохан Фукс: *Стъпка към Парнас* (трактат върху контрапункта в музиката)

Георг Фридрих Хендел: *Юлий Цезар; Тамерлан*
Йохан Себастиан Бах: *Великденска оратория*
Антонио Вивалди: *Четирите годишни времена*

1726 При устието на река Ла Плата испански колонисти основават Монтевидео. Във Франция епископ Андре дьо Фльори става кардинал. 12 юли: Дьо Фльори става действащ пръв министър на Франция; той ръководи правителството в един период на мир, икономически растеж и религиозен ренесанс.

Джеймс Гибс: Църквата Сейнт Мартинс, Лондон

Уилям Хогарт: Илюстрации към *Худибрас* на Самюъл Бътлър

Джонатан Суифт: *Пътешествие в няколко далечни страни на света, извършено от английския морски капитан Лемюел Гъливер* („Пътешествията на Гъливер“)

Георг Фридрих Хендел: *Александър*

1727 За пръв път в Бразилия е засадено кафе. Границата между Русия и Китай е фиксирана с договора Киахта. Отоманска армия напредва към Исфахан. Армията на шах Ашраф е едва една трета от турската, но той успява с помощта на полевата артилерия да избие 12 000 турци. След това е сключен договор, който признава султана за халиф (духовен водач на всички мюсюлмани), а самият Ашраф е признат за шах на Персия. Междувременно Тахмасп II все още упражнява номинален контрол над Фарахабад, където разбойникът Надир Кули се присъединява към него. Немският химик Г. Х. Шулце предприема стъпки към изобретяването на фотографията като поставя сребърен нитрат и тебешир под шаблон, за да постигне първото изображение, получено от светлината. В Астрахан и много скоро след това в Германия плъпват домашни плъхове. 16 май: Руската царица Екатерина I умира на 44 години и е наследена от сина си Петър. 11 юни: Английският крал Джордж I умира от апоплексия на път за Хановер в същата стая, където се е родил преди 67 години; наследява го 44 годишният му син Джордж II.

Йохан фон Хилденбрант: Дворецът Мирабел, Залцбург (завършен)

Стивън Хейлс: *Статиката при зеленчуците* (физиологията на растенията)

Георг Фридрих Хендел: *Сципион; Адмет; Ричард I*

1728 Хендел е назначен за съдиректор на Кралския театър Ковънт гардън, Лондон. Английският астроном Джеймс Брадли открива аберацията (отклонението) на светлината от звездите. Джон Харисън, английски дърводелец, прави чертеж на изобретения от него корабен хронометър, който много ще подобри навигацията. Датският изследовател Витус Беринг открива Беринговия проток, разделящ Азия от Северна Америка.

Жан Шарден: Дъждът

Ефраим Чеймбърс: *Универсален речник на науките и изкуствата* (енциклопедия)
Абат Прево: *Мемоарите и авантюрите на един способен мъж*
Александър Поуп: *Дънсиада*
Пиер дьо Мариво: *Триумфът на Плутос*

Хенри Филдинг: *Любовта в няколко сцени; Маскарад*

Джон Пепъш и Джон Гей: *Просешка опера*
Георг Фридрих Хендел: *Птолемей, царят на Египет*

1729 Диамантите, открити при Техуко в Бразилия, са оценени от бижутери в Лисабон и предизвикват диамантена треска в Техуко, което скоро ще бъде преименувано в Диаминтина. Ноември: 26 годишният Джон Уесли се присъединява към своя брат Чарлз, който е 22 годишен студент в Оксфорд. Те уреждат събиранията на Светия клуб всяка неделя и поставят началото на движението на *методистите*. Ноември: Договорът от Севиля слага край на военните действия между Испания и англо-френския съюз; Британия си запазва Гибралтар. 28 ноември: В Луизиана индианците *начези* нападат и избиват над 200 бели заселници – колонистите са настоявали начезите да им предадат земи, в които са гробовете на техните прадеди.

Джонатан Суифт: *Скромно предложение*

Йохан Себастиан Бах: *Матеус Пасион*

1730 В Англия лорд Таучшенд открива, че може да поддържа добитъка си през зимата като го храни с ряпа. Така отпада необходимостта по-голямата част от добитъка да бъде клана в късна есен и стадата нарастват. Персийският шах Ашраф е разгромен край Шираз и е убит от неколцина свои доскорошни поддръжници; наследен е от Тахмасп II, който е само марионетка в ръцете на разбойника Надир Кули. 30 януари: Руският цар Петър II умира на 14 години от едра шарка. 26 февруари: Братовчедката на Петър Анна влиза в Москва и извършва преврат. 8 март: Анна премахва Дворцовия съвет, извиква любовника си Ернст Бирон и го прави Велик камерхер. 17 септември: Отоманският велик везир е удушен по време на яничарския бунт, при който султан Ахмед III е принуден да абдикира на 57 годишна възраст. 12 октомври: Фредерик IV Датски умира на 59 години в Одензе и е наследен от 31 годишния си син Кристиян VI. 18 октомври: Новият отомански султан Махмуд I се възкачва на трона.

Серпентиненото езеро, Лондон

Никола Лансер: Танцьорът Ла Камарго Каналето; Символичният брак на Венеция с Адриатика

Пиер дьо Мариво: *Играта на любовта и случая*
Хенри Филдинг: *Политикът от кафейната, или Съдия в своя лов*
Волтер: *Брут*

Gaudeamus Igitur (вагантска немска песен, публикувана за пръв път; по-късно ще се превърне в студентски химн)

1731 Персийският шах Тахмасп се придвижва, за да отблъсне отоманските нашественици, но е разгромен с големи загуби при Арижан и сключва мирен договор, според който отстъпва големи територии на Отоманската империя. Надир Кули, който вече е негов зет, не признава договора, пленява Тахмасп и го затваря в Хорасан като поставя невръстния му син Аббас III на трона, а самият той се заема с действителното управление. Английският математик Джон Хадлей изобретява рефлективния квадрант, позволяващ географската ширина да бъде определяна по всяко време на денонощието. Във Филаделфия Бенджамин Франклин основава първата обменна библиотека в Северна Америка. В Европа се размножават фабриките за порцелан в отговор на растящото търсене на китайски порцеланови съдове.

Даунинг Стрийт N 10, Лондон

Уилям Хогарт: Напредъкът на Харлот

Джордж Лило: *Лондонският търговец*
Абат Прево: *Манон Леско*
Хенри Филдинг: *Трагедията на трагедиите, или Живот и смърт на момчето с пръчката*
Волтер: *Историята на Шарл XII*
Лафайет: *Спомени за френския кралски двор от 1688-1689 г.* (издадени посмъртно)

Георг Фридрих Хендел: *Порос*

1732 Средното тегло на едно биче, продавано на пазара Смитфийлд в Лондон, е 250 кг за разлика от 168 -те кг отпреди 20 години. Глад мори Япония; поройни дъждове и нашествие на скакалци унищожават реколтата и причиняват смъртта на над 12 000 души. Шведският ботаник Карл фон Линей обикаля Скандинавия, за да изучава живота на растенията. Прусия въвежда задължителната военна служба за всички мъже над 18 години като по този начин създава четвъртата по големина армия в Европа (след Франция, Австрия и Русия).

Едуард Шефърд: Първият театър Ковънт гардън, Лондон (завършен)
Жермен Бофран: Хотелът дьо Субиз, Париж

Жан Шарден: Кухненска маса с овнешка плешка
Никола Салви: Фонтанът ди Треви, Рим (завършен)

Philadelphia Zeitung (първият чуждоезичен вестник в Британските колонии)
Волтер: *Заира*
Хенри Филдинг: *Развратниците*
Джорд Бъркли: *Алцифрон, или древен философ*
Бенджамин Франклин: *Алманáх на сиромаха Ричард* (излиза до 1764 г.)

Георг Фридрих Хендел: *Естер* (първата английска оратория)
Георг Фридрих Хендел и Джон Гей: *Акис и Галатея*

1733 Испанският флот, натоварен със злато и сребро от Южна Америка, е плячкосан край Флорида. Персийската армия на Надир Кули обсажда Багдад, но самата тя е обкръжена при Киркук; армията се пръска безредно и се оттегля към Хамадан. В саваната е основана британската колония Джорджия от Джеймс Огълторп, който ѝ дава името в чест на Джордж II; това е тринадесетата колония на Британия. Първоначалната колония наброява 120 заселника. В Англия тъкачът Джон Кей изобретява совалката, което довежда до революция в текстилната индустрия. 1 февруари: Умира на 62 годишна възраст полският крал Август II и започва войната за наследството на полския трон. Австрия и Русия настояват за крал да бъде избран единственият законен наследник, неговият син, 36 годишният електор на Саксония Фридрих Август; Франция убеждава полските благородници да възстановят Станислав Лешчински. Русия изпраща огромна армия да нахлуе в Полша, принуждавайки Станислав да избяга в Данциг. 10 октомври: Франция обявява война на Свещената римска империя. Руснаците обсаждат Данциг; французите изпращат експедиционен корпус да свали обсадата на Данциг и да освободи Станислав.

Уилям Хогарт: Панаирът в Саутуорк

Стивън Хейлс: *Хемостатика* (открил е кръвообращението)
Александър Поуп: *Опит за човека*
Волтер: *Храмът на вкуса; Послание към Урания*

Йохан Себастиан Бах: *Меса в Си минор*
Джовани Перголези: *La Serva Padrone*
Жан Рамо: *Иполит и Ариция*
Томас Арне: *Розамунда*

1734 Един английски моряк, заболял от скорбут, е свален от своите съекипажници поради страх от зараза на брега на Гренландия. Той се излекува като яде пореч (*Cochlearis Officinalis*) и е взет на борда на друг преминаващ кораб. Швенкенфелдерите от Силезия емигрират в Северна Америка. Слизайки на брега на Делауер, те донасят в Северна Америка жълтия минзухар (*Crocus Saliva*, от който се получава подправка и шафранена боя). 2 юни: Данциг пада в ръцете на руснаците след осем месечна обсада; Станислав се спасява от плен и избягва в Прусия.

Никълъс Хоуксмор: Колежът Ол Соулс, Оксфорд (завършен)

Волтер: *Писма английски или философски* (възхвала на британската конституция)
Монтескьо: *Размисли върху причините за величието на римляните и за техния упадък*
Хенри Филдинг: *Дон Кихот в Англия*
Пиер дьо Мариво: *Хитрият селянин*

1735 Английските дестилатори произвеждат по 5,4 милиона галона джин годишно – по един галон за всеки мъж, жена и дете в страната. Властите в колонията Джорджия забраняват вноса на ром и на роби. Джон и Чарлз Уесли (основателите на методисткото общество) заминават за Джорджия през октомври. Войната за наследството на полския трон приключва на 5 октомври с договора от Виена, легитимиращ електора на Саксония като полски крал (Фридрих Август II). Руснаците отстъпват последните персийски придобивки на Петър Велики като се обединяват в съюз с персийския владетел Надир Кули срещу отоманските турци. Надир Кули разбива турците при Багхаванд и завзема Тифлис.

🎨 Никола Лансер: Забавлението

📖 Ален Льосаж: *Жил Блаз Сантиянски*

🎼 Джовани Перголези: *Олимпиада*
Георг Фридрих Хендел: *Ариодант; Алцина*
Жан Батист Рамо: *Галантните индуси*

1736 Английският хирург Клаудиус Еймaнд извършва първата успешна операция на апендисит. Джон Харисън представя своя корабен хронометър пред Съвета по географската дължина в Лондон; точността на хронометъра му е 1/10 от секундата на ден и той печели наградата на Съвета. Папа Климент XII осъжда масонството. В Китай Киан Лонг става император на 25 години; по време на неговото дълго царуване китайският контрол ще се разпростре над Централна Азия. Шахът на Персия Аббас III умира на шестгодишна възраст и тронът се заема от афганеца Надир Кули под името Надир шах. Москва обявява война на Истанбул, като изпраща войска в отоманските територии по северното крайбрежие на Черно море. След многобройни загуби на руснаците се налага да се оттеглят към Украйна. 17 януари: На 74 години умира немският архитект Матеус Попелман.

🎨 Уилям Хогарт: Добрият самарянин

📖 Леонард Евлер: *Mechanica sive motus analitice exposita* (първият систематичен учебник по механика)
Волтер: *Американците*

🎼 Томас Арне: *Том Тъмб Велики*
Георг Фридрих Хендел: *Аталанта*
Джузепе Бонно: *Траян*
Жозеф Боамортие: *Странстванията на любовта*

1737 Бенджамин Франклин създава полицейските сили на Филаделфия, първата платена въоръжена градска стража. Въведеният в Британия *Лайсензинг акт* изисква всички пиеси да бъдат предоставяна на лорд шамбелана за цензуриране. Последният херцог от фамилията Медичи в Тоскана, Гастоне Медичи, умира на 66 години като не оставя наследник. Януари: Виена обявява война на Истанбул, за да подпомогне Русия в подновяването на войната за полското наследство. 11 октомври: Земетресение погубва 300 000 души в Калкута. **Въстание на българите в Западна България.**

Карл Линей: *За класификацията на растенията*
Пиер дьо Мариво: *Лъжливите признания*
Хенри Филдинг: *Тъмбълдаун Дик*

Жан Филип Рамо: *Кастор и Полукс*

1738 Започват разкопките на Херкулан, римския град, затрупан с кал сле избухването на вулкана Везувий през 79 г. Джон и Чарлз Уесли, завърн ли се в Англия, основават Методисткото общество. 13 ноември: Догов рът от Виена е ратифициран – Станислав получава Лотарингия в замя на отказа си от полския трон.

Жан Шарден: Гувернантката
Луи-Франсоа Рубийяк: Георг Фридрих Хендел (бюст)

Пиер дьо Моперций: *За формата на земята* (потвърждава въз леда на Нютон, че Земята представлява сфероид, леко сплесн на полюсите)
Даниел Бернули: *Хидродинамика* (ранна версия на кинетична теория за газовете)
Карл Линей: *Critica Botanica*

1739 Френските изследователи Пиер и Пол Мале за пръв път забелязват Ск листите планини. Картофената реколта в Ирландия пропада. Джон Уе ли започва проповедите си в Бристол. 20 март: Персийският шах Над разгромява огромната могалска армия край Карнал и завзема Дел Рухването на Могалската империя създава голям вакуум на власт Индия; афганците нахлуват от северозапад, маратасите – от запад местните феодални владетели създават малки независими държавиц започват битки помежду си. Създалият се хаос отваря пътя на брита ците да завземат субконтинента. По време на плячкосването на Дел Надир шах слага ръка на диаманта Кох-и-Ноор. 7 април: Разбойник Дик Търпин е обесен за кражба на коне в Йорк. 18 септември: Договор от Белград – Свещеният римски император Карл VI изоставя Русия сключва мир с Отоманската империя. Австрия предава Белград; Рус запазва Азов, но се задължава да не поддържа черноморски флот.

Джордж Данс – стари: Меншън Хауз (Кметството), Лондон (з вършена)

Франсоа Буше: Закуската

Дейвид Хюм: *Трактат за човешката природа*
Карло Голдони: *Човекът на света*

Георг Фридрих Хендел: *Саул; Ода за деня на Св. Чечилия*
Жан Батист Рамо: *Празниците на Хеба*

1740 Швейцарският естественик Абрахам Тремблей открива хидрата, пре новоден полип. Неограничената продажба на джин в Англия дости своя връх; възникват опасения, че пиянството ще доведе до разпадане на социалната тъкан в държавата. Адмирал Върнън въвежда разреждането на полагаемия се порцион ром във флота; питието става известно като „грог“, прякора на Върнън. В Северна Америка мрежа от пощенски пътища свързва всички източни крайморски колонии; пакетботи (пощенски кораби), движещи се по точно разписание, свързват главните колониални пристанища. В Шефийлд Бенджамин Хънтсман преоткрива тигелния метод за производство на стомана, известен преди 2000 години, но забравен. 31 май: Кралят на Прусия Фридрих Вилхелм I умира на 51 години, след като е превърнал страната си в една от главните военни сили с постоянна армия от 83 000 души. Той е наследен от 28 годишния си син Фридрих II, който окупира част от Силезия и започва война с Австрия. 5 октомври: Царица Анна осиновява своя невръстен прапленменник за свой наследник – Иван VI, като обявява граф Бирон за регент. 17 октомври: Царица Анна умира на 47 години. 20 октомври: Свещеният римски император Карл VI умира на 55 години и е наследен от дъщеря си Мария Терезия като кралица на Унгария и Бохемия, но правото ѝ на наследство е оспорено от Саксония, Бавария и Испания. Започва войната за наследството на австрийския трон.

🎨 Уилям Хогарт: Капитан Корам

📖 Самюъл Ричардсън: *Памела, или възнаградената добродетел*
Пиер дьо Мариво: *Изпитанието*

🎼 Томас Арне: *Рул Британия*
Джузепе Бонно: *Раждането на Йов*

1741 Английският адмирал Върнън повежда армада от 100 кораба срещу испанската крепост Картахена, но се налага да се оттегли в Ямайка след като заболяване намалява числеността на сухопътната му войска от 8000 едва на 3500 боеспособни мъже. Капитан Лорънс Уошингтън от колониите е награден за храброст по време на акциите срещу Картахена; Уошингтън се връща в плантацията си на реката Потомак и я преименува в Маунт Върнън. Руски изследователи потеглят заедно с датския мореплавател Витус Беринг от Сибир през Беринговия проток; 61 годишният Беринг умира от скорбут по време на пътешествието. 16 годишният Джовани Казанова е изгонен от семинарията Св. Киприян за лошо поведение. Жълтата треска в Кадиз погубва 10 000 души. 13 февруари: В британската Камара на общините (Долната камара на парламента) сър Робърт Уолпол използва фразата „*баланс на силите*“, за да изрази британския подход към външната политика. 10 април: Кралят на Прусия Фридрих II разгромява австрийците при Молвиц, след което тръгва да завладее Бриг, Найсе, Грац и Олмуц преди британците да се заемат с посредничество за примирие. 11 април: В Русия граф Бирон е обявен за виновен в предателство и е осъден на смърт, но присъдата е заменена с доживотно заточение в Сибир. Френският посланик разпалва страха на внучката на Петър Велики Елисавета Петровна, че може да бъде изпратена в манастир. Той я окуражава да организира преврат. 6 декември: Елисавета влиза в казармите на Преображенския полк, повежда гвардейците към Зимния дворец, пленява и изгонва регентката Анна Леополдовна, сваля инфанта – цар Иван VI и изявява претенциите си върху руския трон.

🎨 Франсоа Буше: Есен
Уилям Хогарт: Разгневеният музикант

📖 Пиер дьо Моперций: *Есе за космологията* (възгледът за оцеляването на най-приспособимите): „*Видовете, които виждаме днес, са само мъничка частица от това, което сляпата съдба е създала*".
Пиер дьо Мариво: *Животът на Мариана*
Христофор Джефарович: *Стематография* (отпечатана във Виена)

🎼 Кристоф Вилибалд Глук: *Артаксеркс*
Томас Арне: *Слепият Просяк или Бетнъл Грийн*

1742 Андерс Целзиус изобретява стотичната (Целзиева) система за измерване на температурата. Бенджамин Франклин изобретява печката „пенсилванска камина", която е по-ефикасна заради използването на затопления въздух. В Западна Вирджиния са открити залежи на каменни въглища. 24 януари: Карл Албрехт Баварски е избран за Свещен римски император под името Карл VII, но войната за австрийското наследство продължава. Пруските войски на Фридрих Велики са поразени от дизентерия и той е принуден да се оттегли от коалицията срещу Австрия. 11 юни: Договорът от Берлин слага край на Силезийската война; Мария Терезия отстъпва Горна и Долна Силезия и полетата ѝ с каменовъглени залежи на Прусия. Мария Терезия сключва съюз с Британия.

📖 Хенри Филдинг: *Приключенията на Джоузеф Андрюс и неговия приятел Ейбрахам Адамс (сатира)*
Волтер: *Фанатизмът или пророкът Мохамед*
Дейвид Хюм: *Опити морални и политически*
Едмънд Хойл: *Кратък трактат върху виста* (систематизация на играта, която ще доведе до договорния бридж)

🎼 Георг Фридрих Хендел: *Месия*
Йохан Себастиан Бах: *Вариации Голдберг*

1743 Френският предприемач Клод Мойе започва своя бизнес с производството на шампанско. Известният японски майстор на художествени изделия от керамика Кендзан умира на 81 години. В Русия избиват евреи. Австрийците прогонват френските и баварските войски извън Бавария. Войната между Персия и Отоманската империя е подновена. Т. нар. „Прагматическа" съюзна армия (включваща английски, хесенски и хановерски войски) разбива французите при Детинген на 27 юни. На император Карл VII му се налага да потърси убежище във Франкфурт. Френският художник Никола Лансер умира на 53 години, на 14 септември.

📖 Жан д'Аламбер: *Трактат за динамиката*

Алексис Клеро: *Теория за формата на Земята*
Хенри Филдинг: *Историята на живота на покойния Джонатан Уайлд*
Волтер: *Меропа*

1744 Лорд Ансън се завръща от своето пътешествие около света след като е загубил три четвърти от екипажа си от скорбут. В Перу изригва вулканът Котопакси. Серсън, шотландски инженер, изобретява жироскопа. Мария Терезия провокира погром, целящ да прогони евреите от Моравия и Бохемия. 30 май: Английският поет Александър Поуп умира на 56 години. Август: Фридрих II Пруски започва втора Силезийска война като нахлува в Саксония и Бохемия. Септември: Пруската армия превзема Прага, а армията на Мария Терезия Хабсбургска изтласква прусаците обратно в Саксония. Франция променя позициите си и обявява война на Англия и Австрия.

Рожер Морис: Замъкът Инверари, Шотландия
Балтазар Нойман: Резиденцията Вюрцбург (завършена)
Томбул-джамия, Шумен

Джон Нойбъри: *Малка хубавичка джобна книжчица* (една от първите детски книжки, предназначена за забавление)

Георг Фридрих Хендел: *Йосиф и неговите братя; Херкулес*
Йохан Себастиан Бах: *Добре темпериран клавир, част втора*

1745 Японският шогун Йошимуне абдикира и е наследен от Йешиге. Лайденската стъкленица, изобретена независимо един от друг от Петер ван Мусшенбрьок и Евалд фон Клайст, се е оказала електрически кондензатор. 20 януари: Свещеният римски император Карл VII умира на 47 годишна възраст в Мюнхен и е наследен като принц-електор на Бавария от своя 17 годишен син Максимилиан. 22 април: Договорът от Фусен слага край на втората Силезийска война. Франц–Щефан, съпругът на Мария Терезия, е избран за Свещен римски император под името Франциск I. 11 май: Битката при Фонтероа – френските войски разбиват „прагматистката“ армия. 4 юни: Пруската армия разбива австрийската и саксонската армии в сражението при Хоенфридберг в Силезия. 25 юни: Принц Чарлз Едуард Стюарт дебаркира при Хебридските острови (в Атлантическия океан, западно от Шотландия), за да провъзгласи своя баща за крал Джеймс VIII на Шотландия и за крал Джеймс III на Англия. 2 септември: Якобитите (поддръжници на младия претендент) побеждават в битката при Престънпанс. 30 септември: Пруската армия разбива австрийците в сражението при Соор в Бохемия. 4 декември: Побеждаващата якобитска армия придружава принц Чарлз Едуард Стюарт в Англия чак до Дерби и след това се оттегля. **Паисий Хилендарски става монах и отива в Света гора.**

Доминикус Цимерман: Църквата в Ди Вайс, Бавария
Йохан Лукас фон Хилдебранд: Дворецът Шьонбрун, Виена

Уилям Хогарт: Моден брак (поредица); Автопортрет
Джанбатиста Тиеполо: Фреските „Антоний и Клеопатра“, Палацо Лабия, Венеция

Пиер дьо Моперций: *Venus physique*
Коли Сибър: *Папската тирания при управлението на крал Джон*
Ламетри: *Естествена история на душата*
Карло Голдони: *Кавалер и дама; Слуга на двама господари*
Джонатан Суифт: *Указания за прислугата*
Георг Фридрих Хендел: *Белшазар*
Томас Арне: *Боже краля пази* (химн)

1746 17 януари: Битката при Фалкерк: Победа на якобитите (привърженици на Джеймс) над британските драгуни. 21 февруари: Битката при Року: Французите начело с маршал Сакс освобождават Нидерландия (Белгия и Холандия) от австрийска власт; френски войски окупират Брюксел. 16 април: Битката при Кулодън; британски войски начело с херцог Къмбърленд разбиват якобитската армия, слагайки край на усилията на принц Чарлз Едуард да възстанови династията на Стюартите в Британия. 29 юни: Принц Чарлз Едуард бяга в Скайе, предрешен като момиче. 9 юли: Филип V Испански умира на 62 годишна възраст, загубил разсъдъка си, след като е управлявал 46 години и е наследен от сина си Фернандо VI. 6 април: Кристиян VI Датски умира на 47 години и е наследен от 23 годишния си син Фредерик V. 20 септември: Принц Чарлз Едуард се спасява във Франция. 20 октомври: Индийският град Мадрас пада в ръцете на френска войска, предвождана от Жозеф Дьопле.

Джошуа Рейнолдс: Капитан Джон Хамилтън; Фамилията Елиът
Каналето: Зеленчуковият пазар в Сан Джакомо ди Риалто
Франсоа Буше: Галантеристът

Дени Дидро: *Философски мисли*

1747 Шотландският морски хирург Джеймс Линд за пръв път се справя с лечението на скорбута. Дахомей е победен и превзет от Ойо след 50 годишна война. Последвалият мир е благоприятен за търговците на роби, които вече могат да разширят дейността си, необезпокоявани от военните действия. 10 юни: Персийският Надир шах е убит от един от афганските си съплеменници във Фатабад. Смъртта му хвърля Персия в хаос и Афганистан става независима държава. Пълководец на Надир установява контрол над Афганистан и започва да управлява под името Ахмад шах. 2 юли: Битката при Лоуфелд: Французите начело със Сакс разбиват англо-холандската армия на херцог Къмбърленд. 16 септември: Французите премахват републиката на Обединените провинции; Вилхелм от Насау, принц на Оранж, става наследствен щатсхолдер.

Хю Уолпол: Строубъри хил (Ягодовият хълм), Туикънхем (Англия)
Георг фон Кнобелсдорф: Дворецът Сан-Суси, Потсдам

Уилям Хогарт: Мъката на безделието

📖 Томас Грей: *Ода за далечния изглед към Итън колидж*
Уилям Колинс: *Оди*
Волтер: *Задиг*

🎼 Йохан Себастиан Бах: *Музикална жертва*
Георг Фридрих Хендел: *Юда Макавей* (посветено на победата на Къмбърленд при Кулодън)

1748 Колонистите в Америка прехвърлят *Алечани Дивайд* (границата по прохода в Алечанските планини). 18 октомври: Договорът от Аахен, слагащ край на войната за австрийския трон.

🎨 Томас Гейнзбъро: Мистър и мисис Робърт Андрюз
Уилям Хогарт: Пристанището на Кале

📖 Монтескьо: *За духа на законите*
Джон Фодъргил: *Описание на болно гърло, покрито с язви* (първото подробно описание на дифтерит)
Тобиас Смолет: *Приключенията на Родерик Рандъм*
Самюъл Ричардсън: *Клариса Харлоу*
Карло Голдони: *Хитрата вдовица*
Дени Дидро: *Нескромни накити*
Дейвид Хюм: *Опит върху човешкия разум*

1749 Населението на Китай достига 225 милиона. Майсторът на скринове Томас Чипъндейл отваря работилница, която ще стане известна с производството на изящни мебели в стила „Чипъндейл“. Френски войски напредват по долината на р. Охайо, като обявяват територията за собственост на Луи XV.

📖 Хенри Сейнт Джон: *Писма за духа на патриотизма: Върху идеята за един патриотичен крал*
Хенри Филдинг: *Историята на Том Джоунс*
Жан Даламбер: *Изследване върху прецесията на равноденствията*
Карл Линей: *Лекарствени вещества*
Карло Голдони: *Благородната дама*

🎼 Георг Фридрих Хендел: *Музика за кралските пожарникари*

1750 Английският доктор Томас Уолкър открива проход (дефилето Къмбърленд) през планината на *апалачите*. Индианците *чипева* разбиват индианците *сиукси* в битката при Катио като завладяват полетата с див ориз в Северна Минесота. „*Железният акт*", приет от британския парламент, забранява на американските колонисти да произвеждат железни изделия и им позволява да изнасят необработено желязо срещу фабрични продукти; законът изразява основния принцип на британската колониална система: колониите да се използват само като източник на суровини за английската промишленост и като пазари. „Железният акт“

обаче не се спазва. Глад поразява Франция. Населението на света достига 750 милиона. 28 юли: Композиторът Йохан Себастиан Бах умира на 65 години. 31 юли: Кралят на Португалия Жоао V умира на 61 години, след като е управлявал 44 години и е наследен от 35 годишния си син Жозе Мануел. Новият крал на Португалия назначава маркиз дьо Помбал за свой главен министър: Помбал отнема властта на Инквизицията.

Мостът Уестминстър, Лондон
Франсоа дьо Кувил: Резиденцтеатер, Мюнхен

Джон Клелънд: *Фани Хил или мемоарите на една жена на удоволствието*
Жан-Жак Русо: *Разсъждения за изкуствата и науките*
Имануел Кант: *За формата и принципите на чувствено възприемания и умопостигаемия свят*

Георг Фридрих Хендел: *Теодора*
Йохан Себастиан Бах: *Изкуството на фугата*

1751 Един млад плантатор от Вирджиния, 19 годишният Джордж Уошингтън, посещава остров Барбадос със своя брат Лорънс. Бенджамин Франклин открива електрическата природа на светкавицата чрез своя прочут експеримент с хвърчилото. Японският художник от школата Укийо-йе Сукенобу Нишикава умира на 80 години. Японският шогун Йошимуне умира на 67 години. 31 август: Британски войски, предвождани от Робърт Клайв, завземат Аркот. 22 октомври: Вилхелм IV, щатсхолдер на Холандия, умира на 40 години и е наследен от тригодишния си син Вилем V. 5 ноември: В Индия Клайв успява да отблъсне по-мощна френска армия и за пръв път поставя на изпитание френското господство в субконтинента.

Залата за Молитви за добри жътви, Небесният храм, Пекин (възстановена изцяло от дърво, без пирони)

Джанбатиста Тиеполо: Стенописи в Кайзерзаал, Вюрцбург
Франсоа Буше: Тоалетът на Венера
Уилям Хогарт: Джин Лейн

Пиер дьо Моперций: *Система на природата*
Дени Дидро: *Енциклопедия*
Тобиас Смолет: *Приключенията на пилигрима Пикъл*
Хенри Филдинг: *Амелия*
Томас Грей: *Елегия, написана в едно селско гробище*
Карл Линей: *Философия на ботаниката*
Дейвид Хюм: *Изследвания върху принципите на морала*

1752 Джордж Уошингтън наследява плантацията на брат си, Маунт Върнън във Вирджиния. Бенджамин Франклин изобретява гръмоотвода. Пожар в Москва унищожава 13 000 къщи. Филаделфия е първият град в Новия свят с улично осветление: Кълбовидните лампи са внесени от Англия. В Ню Йорк и Бостън улиците се осветяват от лампи, запалени на прозореца на всяка седма къща. След четirимесечна обсада Лахор пада в ръцете на шаха на Афганистан Ахмед. Султанът на Судан Абу ал-Касим от Дарфур е убит в сражение с фунжските войски на султана на Кордофан, командвани от генерал Абу ал-Кайлак. 13 юни: Договорът от Логстаун, според който земите на ирокезите южно от р. Охайо са отстъпени на колонията Вирджиния. 3 септември: Британия и Британските колонии приемат Григорианския календар, разработен в 1582 г. – след 2 септември идва 14 септември, което предизвиква объркване, паника и гняв, мнозина са убедени, че животът им е съкратен с 11 дена.

Джордж Данс: Кметството, Лондон (завършено)
Жак Габриел: Шато Шоаси (завършено); Екол Милитер (Военното Училище), Париж

Шарлот Лено: *Приключенията на Арабела*
Кристофър Смарт: *Поеми*
Жан-Жак Русо: *Селският магьосник*
Волтер: *Векът на Луи XIV; Микромегас*

Джон Стенли: *Йефта*
Мишел Блаве: *Поправеният ревнивец*

1753 Френски войски от Канада окупират долината на Охайо и построяват два форта. Робърт Динвиди, вицегубернатор на Вирджиния, изпраща Джордж Уошингтън с искането французите да се оттеглят. 11 януари: В Англия на 92 годишна възраст умира сър Ханс Слоейн, който оставя своята библиотека от 50 000 тома в наследство на нацията; британското правителство откупува неговата колекция от уникати и с тях се полагат основите на Британския музей и Британската библиотека.

Ричард Уилсън: Изглед към Рим от Вила Мадона

Тобиас Смолет: *Фердинанд, граф Федъм*
Кристофър Смарт: *Хилиада*
Джеймс Линд: *Изследване върху скорбута*
Карло Голдони: *Гостилничарката*

1754 Френското правителство отзовава своя колониален администратор Жозеф Дюпле от Индия и оставя британците да наложат пълен контрол. Отоманският султан Махмуд I пада от коня си и умира; тронът е наследен от 55 годишния му брат Осман III. Започва да се създава английската порцеланова индустрия след като Уилям Кукуърти от Плимут открива залежи на „китайска глина“ (каолин) в Корнуол. 17 април: Френски войски побеждават пограничните отреди на Вирджиния при строящия се форт и след това разбиват малкия британски експедиционен корпус, предвождан от Джордж Уошингтън. 19 юни: В Олбъни се събират представителите на колониите Нова Англия, Ню Йорк, Мериленд и Пенсилвания, както и вождовете на шестте ирокезки племена, за да изработят план за обединена защита от французите. 3 юли: Уошингтън отново е победен от французите. 10 юли: Събранието в Олбъни приема предложението на Бенджамин Франклин за обединяването на 13 -те британски колонии.

Бартоломео Растрели: Зимният Дворец, Петербург (завършен)
Николай Ейгтоуд: Дворецът Амалиенбург, Копенхаген (завършен)
Крайстчърч, Филаделфия (завършено е строителството)
Джон Ууд, баща и син: Циркът, Бат

Уилям Хогарт: Изборът
Франсоа Буше: Съдът на Парис

Самюъл Ричардсън: *Историята на сър Чарлз Грандисън*
Жан-Филип Рамо: *Наблюдения върху нашия усет за музиката*

1755 Венецианският бонвиван Джовани Казанова, вече 30 годишен, е затворен за шпионаж след завръщането си във Венеция след като е прекарал 14 години в пътувания из Европа. 10 февруари: Френският философ Монтескьо умира на 66 години. 20 февруари: Генерал Брадък пристига във Вирджиния с две поделения редовна войска и взема в свои ръце командването на британските въоръжени сили в Америка. 14 април: Брадък се среща с губернаторите на колониите, за да планират „четиризъбото“ настъпление срещу французите. 7 юли: Земетресение в Персия отнема живота на 40 000 души. 16 юни: Французите от форт Босежур се предават на британските войски. 9 юли: Британците са разбити на реката Мононгахела близо до форт Душезне; близо 1000 британски колониални войници са убити или ранени. Генерал Брадък е убит. 8 септември: Битката при езерото Джордж: Французите са разбити. 1 ноември: Лисабонското земетресение, започнало от морското дъно при западното крайбрежие, предизвиква сеизмична вълна – 30 000 души са убити от земетресението, пожарите и последвалите вълни.

Жак Суфо: Пантеонът, Париж

Томас Гейнзбъро: Млекарка и дървосекач
Жан Батист Грьоз: Баща, тълкуващ Библията на своите деца

Самюъл Джонсън: *Речник на английския език*
Готхолд Ефраим Лесинг: *Мис Сара Сампсон*
Бенджамин Франклин: *Наблюдения относно увеличаването на населението* (критикува идеята за „неизбежната“ бедност)
Жан-Жак Русо: *Размишления за произхода на нравствеността*
Волтер: *Девицата*
Имануел Кант: *Всеобща естествена история и теория на небето*

1756 Херцог дьо Ришельо изобретява *майонезата* и устройва голи пирове. Започва Седемгодишната война: Пруските войски нахлуват в Саксония в отговор на вестта, че Саксония е сключила съюз с Франция, Австрия, Русия и Швеция срещу Прусия. Североамериканската война, в която се сблъскват въоръжените сили на Британия и Франция, дава начален тласък на Европейската война. 20 юни: Инцидентът с „*Черната дупка*“ в

Калкута разгневява британците – Сурарджак Даула, набабът на Бенгал, затваря през нощта 146 британци в малко караулно помещение. 21 юни: След освобождаването им се оказва, че само 23 -ма от пленниците на набаба са оцелели.

Залата Насау, Принстън
Едмънд Уолей и Андрю Хамилтън: Правителствената сграда в Пенсилвания, Филаделфия

Томас Хъдзън: Георг Фридрих Хендел

Едмънд Бърк: *Реабилитация на Природонаучното общество*
Волтер: *Опит върху нравите*

1757 Колекцията на Лондонската кралска библиотека е преместена в Британския музей, основан преди четири години. Джон Кемпбъл, британски морски капитан, създава секстанта като увеличава дъгата на квадранта на Джон Хадлей от 90 на 120°. Отоманският султан Осман III умира на 58 години и е наследен от 40 годишния си племенник Мустафа III. 28 януари: Шахът на Афганистан Ахмед завзема Делхи и Пенджаб. 18 юли: Битката при Колин: Пруската армия на Фридрих Велики е разбита от бохемската армия въпреки неговите окуражителни викове към войската: „*Псета такива, да не мислите, че ще живеете вечно?*“ Фридрих е принуден да се изтегли от Бохемия. 23 юли: Доменико Скарлати, композитор и син на Алесандро Скарлати, умира на 71 години. 5 ноември: Битката при Росбах: Прусаците разбиват французите. 5 декември: Битката при Лойтен: Прусаците разбиват австрийците. Бенджамин Франклин изпраща от Англия у дома си съвети до каква степен без риск американските износители могат да нарушават британските търговски закони.

Жак Габриел: Разширения на двореца Лувър, Париж

Томас Гейнзбъро: Дъщерята на художника с котка
Жан Батист Грьоз: Цветето

Джеймс Линд: *Най-ефикасните средства за запазване здравето на моряците* (за хигиената като предпазно средство против тифуса)
Дени Дидро: *Незаконно роденият син*
Песен за Нибелунгите (немска средновековна поема, записана около 1200 г. и издадена от И. Я. Бодмер)

1758 23 юни: Битката при Крефелд: Французите са разбити от Пруската армия. 8 юли: Французите разбиват британска войска, опитваща се да завземе форт Тикондерога. 26 юли: Френската крепост Луисбург се предава на британците, командвани от генералите Амхерст и Уулф. 25 април: Битката при Цорндорф: Победа на пруската армия над руската армия, нахлула в Прусия. 27 август: В Америка британците завземат форт Фронтенак. 14 октомври: Битката при Хохкирх: Австрийците разгромяват прусаците, но Фридрих успешно се съпротивлява на усилията армията му да бъде изтласкана от Саксония и Силезия. 25 ноември: Британците завземат форт Душезне (по-късния Питсбърг) от французите. **Сражения между хайдушки дружини и турски войски в Софийско.**

Франсоа Буше: Мелницата в Чарентън

Франсоа Кесней: *Икономическа таблица*
Емануел Сведенборг: *Новият Йерусалим*
Дени Дидро: *Баща на семейство*
Жан-Жак Русо: *Писмо до Даламбер за театралните представления*

Томазо Траета: *Buovo d'Antona*

1759 13 април: Френската армия разбива Фердинанд Брауншвайгски при Брауншвайг. 14 април: Германо-английският композитор Георг Фридрих Хендел умира на 74 годишна възраст. 23 юли: Руските войски разбиват прусаците при Кей. 27 юли: Британските войски начело с Амхърст завземат форт Тикондерога. 10 август: Фернандо VI Испански умира на 45 години; той е изпаднал в дълбока депресия след смъртта на жена си Барбара предната година; наследен е от своя доведен брат Карлос III. 12 август: Битката при Кюнерсдорф: Фридрих претърпява голямо поражение след като армията му е разбита от обединени сили на Австрия и Русия. 13 септември: Френска Канада пада в ръцете на британските въоръжени сили след победата на Уулф в битката при равнините на Ейбрахам извън Квебек, двамата военачалници, френският маркиз дьо Монкалм и британският генерал Джеймс Уулф, са фатално ранени в сражението; Уулф е едва 32 годишен. **Вълнения на българите в Силистренско.**

Никълъс Хоуксмур: Колежът на Кралицата, Оксфорд
Джеймс Пейн и Робърт Адам: Залата Келдестън, Дербишир

Уилям Хогарт: Сигизмонда; Борба между петли

Самюъл Джонсън: *Раселас*
Адам Смит: *Теорията на нравствените чувства*
Волтер: *Кандид или оптимизмът*
Дени Дидро: *Бащата на фамилията; Салони* (до 1781 г.; издадени посмъртно)

Уилям Бойс: *Сърцатият мъж* (популярна песен)

1760 Израел бен Елиезер, харизматичният полски основател на *назидизма*, известен още под името Баал Шем Тов, умира на 60 години; той е проповядвал едно народно месианско движение извън стените на синагогата. Първите ролкови кънки, изобретени от белгиеца Жозеф Мерлин, са показани в Лондон; той се пързаля по време на прием в дома Карлайл в квартала Сохо, свирейки същевременно на цигулка: Загубил контрол и не можейки да се спре, Мерлин се блъска в голямо и ценно огледало, счупва си цигулката и самият той сериозно се наранява. Японският шогун Йешиге абдикира на 49 годишна възраст. Властта му е наследена от 23 годишния син на шогуна Йошимуне – Йехару. 23 юни: Битката при Ландсхут: Австрийците разбиват и пленяват пруска армия. 15 август: Битката при Лигниц: Пруската армия на Фридрих Велики разбива австрийците. 9 октомври: Руската армия превзема Берлин и го опожарява. 12 октомври: Руснаците напускат Берлин след като научават, че Фридрих Велики се е втурнал обратно да спасява града. 25 октомври: Кралят на Британия Джордж II умира на 77 годишна възраст след 33 годишно управление и е наследен от своя внук Джордж III, който е на 22 години.

Томас Гейнзбъро: Г-жа Филип Тикнес

Джанбатиста Моргани: *За разположението и причините на болестта*
Бенджамин Франклин: *Равносметка за успеха на ваксинирането от едра шарка в Англия и Америка*
Лорънс Стърн: *Беседите на мистър Йорк; Животът и възгледите на Тристрам Шанди*
Джеймс Макферсън: *Фрагменти от древна поезия, събрани в планините на Шотландия* (авторът твърди, че са преводи; всъщност са фалшификати)
Дени Дидро: *Монахинята* (публ. в 1796 г.)
Волтер: *Танкред*

Йозеф Хайдн: *Симфонии 2, 3, 4 и 5*
Джон Стенли: *Зимри*
Томас Арне: *Пророците*

1761 Хронометърът на Джон Харисън е взет на борда на кралския кораб Дептфорд: Първият тест е успешен. Лондонският доктор Джон Хил установява за пръв път връзката между тютюна и рака като описва случаи на полипи, свързани с прекомерното смъркане на емфие. Търговците на роби са изключени от американските квакери от Дружеството на приятелите, въпреки че мнозина от квакерите имат роби. 14 януари: Битката при Панипат в Индия: Войските на Марата са решително разбити от афганския вожд Ахмад шах Абдаи. Объркването, последвало един бунт в афганската армия, благоприятства за преминаването на властта в ръцете на британците, които от този момент управляват Индия чак до 1947 г. Французите и испанците нахлуват в Португалия; португалците се обръщат към британците за помощ да отблъснат нашествието. 15 август: Испания, Франция и Бурбонските монархии в Италия сключват съюз срещу Британия. 5 октомври: Уилям Пит подава оставка от поста министър-председател след като Джордж III и парламентът отказват да обявят война на Испания.

Робърт Адам: Домът Остърли Парк, Англия (реконструиран якобитски дом в класически стил)

🎨 Луи Франсоа Рубияк: Паметникът на Найтингейл, абатство Уестминстър
Жан Батист Грьоз: Селски годеж

📖 Джон Хил: *Предупреждения срещу прекомерното смъркане на емфие*
Жан-Жак Русо: *Юлия или новата Елоиза*
Карло Гоци: *Любовта към трите портокала; Гаргата*

🎼 Томас Арне: *Юдит*
Майкъл Арне: *Едгар и Емелин*
Йозеф Хайдн: *Симфония No 7*

1762 Французите преоткриват пастета от черен дроб (известен на древните египтяни). В Западните Индии вицеадмирал Джордж Родней завзема Гренада, Санта Лучия, Сент Винсент и Мартиника. 5 януари: Царица Елисавета Петровна умира на 52 години и е наследена от 33 годишния си син Петър III. Русия излиза от Седемгодишната война. Петър III е почитател на Фридрих Велики и му връща Померания. Юли: Руският цар Петър III е свален с военен преврат. 18 юли: Петър III е убит и царица става вдовицата му Екатерина, преди брака си немска принцеса, коронясана по-късно като Екатерина II, наричана „Велика“. **Атонският монах от Хилендарския манастир Паисий пише „*История Славянобългарская*“, в която призовава българите към пробуждане на националното съзнание.**

🏗 Строежите на Луи XV: Малкият Трианон, Версай
Робърт Адам: Интериорът на дома Сайън, Мидълсекс

🎨 Джордж Стръбс: Кобили и жребци
Йохан Зофани: Гарик в „Завръщането на фермера“
Джанбатиста Тиеполо: Стенописите в Кралския дворец, Мадрид

📖 Нилс фон Розенщайн: *Детските болести и тяхното лечение*
Жан-Жак Русо: *За обществения договор; Емил, или За възпитанието*
Дени Дидро: *Племенникът на Рамо* (издаден посмъртно)
Карло Гоци: *Турандот*
Паисий Хилендарски: *История Славянобългарская*

🎼 Томас Арне: *Артаксеркс*
Кристоф Вилибалд Глук: *Орфей*

1763 10 февруари: Договорът от Париж слага край на Седемгодишната война. Франция отстъпва на Англия териториите си в Канада и Сенегал в Африка. Мисисипи става граница между Британската територия и тази, която Франция отстъпва на Испания; Испания отстъпва Флорида на Британия, но си възвръща всички британски завоевания в Куба. Фридрих Велики изчислява, че войната му е струвала 853 000 войника и че са убити 33 000 негови цивилни граждани. 5 октомври: В Дрезден умира Август III Полски, на 66 години.

Църквата Ла Мадлен, Париж (завършена)

Жан Батист Грьоз: Паралитикът и децата му, грижещи се за него
Франческо Гуарди: Избирането на дожа на Венеция

Невил Маскелин: *Пътеводител на британския мореплавател*
Волтер: *Трактат за търпимостта*

1764 Фридрих Велики предприема мерки за подобряване на производството на храни в Прусия като въвежда внесената от Холандия система на ротация на земеделските култури и организира дейността по пресушаването на блатата. В Лондон се въвежда практиката да се номерират къщите. В Индия мюсюлманският воин Хайдар Али узурпира трона на Мюсор. Британските войски, водени от сър Хектор Мънро разбиват набаба на Уд при Буксар, което им осигурява контрол над Бенгал, най-богатата провинция на Индия. Британският Валутен акт забранява на колониите да печатат хартиени пари. 24 май: Джеймс Отис, адвокат в Бостън, отхвърля системата за прибиране на данъци без представителство и призовава колониите да се обединят в противопоставянето си на британското данъчно законодателство. Бостънските търговци предприемат политика на отказ от британските стоки и движението за независимост става актуално. 12 септември: Жан Рамо, композитор и приятел на Волтер, умира в Париж на 80 години. 26 октомври: Английският художник Уилям Хогарт умира в Лондон на 66 години.

Кралският дворец, Мадрид (завършен)

Жан Удон: Св. Бруно (скулптура)

Пиер Фурие: *Учебник по типография* (първа система за измерване и именуване на размерите на шрифта)
Тао Чан: *Сънят от Червената стая*
Оливър Голдсмит: *Пътешественикът*
Себастиан Шамфор: *Младата индийка*
Волтер: *Жано и Колен; Философски речник*

Йозеф Хайдн: *Симфония No 22*

1765 В Париж е отворен първият истински ресторант; един кръчмар на име Буланже продава готвени блюда в денонощно заведение на булевард Байол. Френският инженер Никола Куньо изобретява движещ се с пара триколесен влекач на оръдие, което е предтечата на автомобила. Джеймс Уат изобретява по-ефикасна парна машина от изобретената през 1705 г. машина от Нюкомън. В Лисабон е премахнат парадът *ауто-да-фе*, който често пъти е бил повод за жестокости срещу евреи или християнски „еретици". 9 март: Съдиите в Париж заявяват, че Жан Калас, който е бил изтезаван и жестоко умъртвен през 1762 г., в крайна сметка е невинен за убийството на своя син Марк-Антоан, който е извършил убийство в бащиния си дом. Делото е било преразгледано благодарение намесата на Волтер, написал серия статии в пресата, доказващи невинността на Калас. 22 март: Актът за маркировка, прокаран от британския Парламент, налага преки данъци на американските колонисти. 15 май: Актът за квартируване задължава колонистите да осигуряват подслон и продоволствие за британските войници. 29 май: Патрик Хенри протестира срещу Маркировъчния акт в Камарата на бургесите. 18 август: Свещеният римски император Франсис I умира на 56 години в Инсбрук и е наследен от сина си Йозеф I. **Поп Стойко Владиславов (по-късно епископ Софроний Врачански) преписва „*История Славяноболгарская*“ в Котел.**

Хенри Флиткрофт и Хенри Хоаре: Градината на Стурхед

Джозеф Райт: Гладиаторът
Жан Фрагонар: Люлката; Къпещи се
Франсоа Буше: Мадам Помпадур
Жан Батист Грьоз: Младо момиче, оплакващо умрялото си птиче

Хорас Уолпол: *Замъкът Отранто* (предшественик на съвременния „черен роман“)

Томас Арне: *Любов в едно село*

1766 10 годишният Волфганг Амадеус Моцарт се завръща в Залцбург след едно турне в Париж и Лондон със своя баща, по време на което е демонстрирано свирещото на клавесин дете-чудо; Моцарт вече е започнал да композира. 14 януари: Фредерик V Датски умира на 42 години, наследен е от 16 годишния си син Кристиян VII. 23 февруари: Станислав Лешчински, бивш крал на Полша, умира 89 годишен и Лотарингия се връща в пределите на Франция. 18 март: Британският парламент отменя Маркировъчния акт отчасти по внушение на Франклин, но новият Декларативен акт осигурява правото на Британия да обвърже колониите във всяко отношение.

Джоузеф Райт: Планетарият
Йохан Зофани: Кралица Шарлот и двамата ѝ най-големи сина

Оливър Голдсмит: *Уейкфилдският викарий*
Жан-Жак Русо: *Изповеди*
Давид Гарик и Джордж Колман: *Тайният брак*
Готхолд Ефраим Лесинг: *Лаокоон или За границите между живописта и поезията*

Самюъл Арнолд: *Доктор Фауст*

1767 Бирманците нахлуват в Тайланд и превземат неговата столица Аютая. Ловецът от Северна Каролина Даниел Буун преминава през дефилето Къмбърленд като достига Кентъки в нарушение на декрета на крал Джордж; Буун открива богата ловна територия, оспорвана от няколко индиански племена. Американски китоловци за пръв път се осмеляват да влязат в Антарктика, което е и пръв опит за търговска експлоатация на Антарктическия регион. Жан Жак Русо се заселва в Англия.

Джон Уд – син: Кралският полумесец, Бат
Робърт Адам: Кенууд Хауз, Лондон

Джоузеф Райт: *Експеримент с птица във въздушна помпа*

Джоузеф Пристли: *Историята и сегашното състояние на електричеството*
Лорънс Стърн: *Животът и възгледите на Тристрам Шанди* (последен, девети том)
Волтер: *Наивникът*
Готхолд Лесинг: *Мина фон Барнхелм; Хамбургска драматургия*
Пиер дьо Бомарше: *Йожени*
Жан-Жак Русо: *Музикален речник*

Волфганг Амадеус Моцарт: *Аполон и Хиацинт*
Кристоф Вилибалд Глук: *Алцеста*

1768 Самюъл Хърн, 23 годишен наемен работник от залива Хъдзън, потегля на северозапад и стига до арктическото крайбрежие без да успее да намери признаци за проток на северозапад. В Хималаите крал Притви Нараян шах обединява Непал в една държава. 18 март: Писателят и духовник Лорънс Стърн умира от плеврит на 54 години. 20 април: Художникът Каналето умира във Венеция на 70 години. 15 май: Франция откупува Корсика от генуезците. 25 май: Английският морски офицер лейтенант Джеймс Кук отплава за Пасифика за да изследва преминаването на Венера пред повърхността на Слънцето. 10 юни: В Бостън британските митнически служители задържат едномачтов платноход, наречен *Либърти* („Свобода“). 1 август: Разгневени заради инцидента с *Либърти*, бостънските търговци се споразумяват да не внасят от Британия. 22 септември: Представители на 22 града в Масачузетс се събират и подписват протестна декларация. 1 октомври: Британците докарват два пехотни батальона в Бостън.

Жак Габриел: Малкият Трианон, Версай (завършен)
Джордж Данс – син: Затворът Нюгейт, Лондон
Братя Адамс: Аделфи, Лондон

Джошуа Рейнолдс: Гарик в ролята на Кайтли

Лорънс Стърн: *Сантиментално пътуване през Франция и Италия*
Акинари Уеда: *Приказки за дъждовната луна*
Оливър Голдсмит: *Добросърдечният мъж*

Йозеф Хайдн: *Lo speziale*

1769 Големият глад в Бенгали отнема живота на 10 милиона души (една трета от населението) и е най-голямото природно бедствие в човешката история (по брой на жертвите). Дейвид Гарик открива първия Шекспиров фестивал в Страдфорд на Ейвън. Ричард Аркрайт изобретява предачния стан. Джеймс Кук пристига в Таити, където построява обсерватория, след което отплава на запад, за да картографира крайбрежието на Нова Зеландия. Карлос III Испански разрешава основаването на нови католически мисии в Калифорния, придружавани от четири президии (въоръжени гарнизони) в Сан Франсиско, Санта Барбара, Сан Диего и Монтерей. Махараджата на Мюсор принуждава британците да подпишат договор за взаимна помощ заради глада, но Източноиндийската компания повишава изискванията си към населението на Бенгали, за да си осигури „разумна печалба". 20 април: Вождът на племето *отава* Понтиак е убит от друг индианец; според мълвата убийството е извършено по поръчка на британците. Пруският крал Фридрих Велики и Свещеният римски император Йозеф II се срещат, за да уговорят подялбата на Полша.

Томас Джеферсън: Монтичело, Вирджиния
Мостът Олд Блекфрайърс, Лондон

Жан Батист Грьоз: Любовен дар

Уилям Блекстоун: *Коментари на английските закони („по-добре е десет виновни да се измъкнат, отколкото един невинен да пострада")*
Себастиан Шамфор: *Елогия за Молиер*
Дени Дидро: *Разговор на Даламбер с Дидро; Сънят на Даламбер*

Волфганг Амадеус Моцарт: *La finta semplice*

1770 Джеймс Кук изследва източното крайбрежие на Нова Холандия (по-сетнешна Австралия) като акостира близо до Сидни и обявява територията й за британска, въпреки че тя вече има над 250 000 жители. Джеймс Харгрийвс изобретява предачната машина, автоматизирайки част от процеса на производство на текстил. 19-20 януари: Битката при Голдън Хил, Ню Йорк: Първият открит конфликт между американските колонисти и британските войски. 5 март: Бостънското „клане" – пострадали са трима души. 17 март: Художникът Джанбатиста Тиеполо умира в Мадрид на 74 години. 16 май: 15 годишният френски дофин (престолонаследник) се оженва за 14 годишната Мари-Антоанет във Версай. 30 май: Френският художник Франсоа Буше умира на 66 години в Париж. 6 юли: Битката при Чешме: Руска флота, ръководена от британски офицери, потегля от балтийското крайбрежие и разбива отоманската флота на турското крайбрежие. 10 ноември: Волтер пише: *„Ако Бог не съществуваше, трябваше да бъде измислен".*

Робърт Адам: Мостът Пултени, Бат

Джон Копли: Пол Ривиър

Бенджамин Уест: Смъртта на генерал Улф
Джордж Стъбс: Лъв, нападащ кон

Пол д'Холбах: *Система на природата* (отрича всякакъв божествен план или цел в природата)
Оливър Голдсмит: *Изоставеното село*
Пиер дьо Бомарше: *Двамата приятели*
Дени Дидро: *Философски принципи на материята и движението*
Поп Даниил: *Даниилов четириезичник* (книга с практични съвети на гръцки, български, румънски и албански езици)

1771 Казаците завладяват Крим за руската царица Екатерина Велика; този голям успех на русите разгневява Фридрих Велики. В края на своето 43 годишно управление Карл Емануил III премахва крепостничеството в Савой. 10 февруари: Афганците са прогонени от Делхи от маратите от платото Декан. 10 февруари: Шведският крал Адолф Фридрих умира в Стокхолм на 60 години и е наследен от 25 годишния си син Густав III. Април: Маратите възстановяват изгнания могалски император шах Алам, използвайки го като фигурант. Това предизвиква недоволството на британците, които са държали шах Алам като затворник в Алахабад.

Бенджамин Уест: Договорът на Пен с индианците
Джоузеф Райт: Алхимикът
Жан Удон: Дидро

Луи дьо Бугенвил: *Пътешествие около света*
Уилям Смелли: *Енциклопедия Британика*
Тобиас Смолет: *Пътешествието на Хъмфри Клинкър*
Карло Голдони: *Грубият благодетел*

1772 Едо, столицата на Япония, е унищожена от пожар. Джоузеф Пристли дава на гумата (на англ. „ръбър" – изтривалка), името ѝ, открил, че тя може да изтрива следи от молив. Даниъл Ръдърфорд различава азота като отделен газ, различен от въглеродния двуокис. Джеймс Кук потегля на втора експедиция в Тихия океан катò взема на борда хронометъра на Харисън. Но търсейки из Южния Пасифик, Кук не открива голям „южен континет". Благородническото съсловие в Дания въстава срещу диктатора граф Йохан фон Струензе, който е наложил абсолютната си власт в продължение на една година; той е свален, осъден на смърт, изтезаван и обезглавен. 5 август: Полша е разделена между Русия, Австрия и Прусия. 19 август: Густав III Шведски възстановява абсолютната монархия като отнема на Риксдага законодателната власт. Същевременно той премахва практиката на изтезанията при съдебни процеси, прокламира религиозната толерантност и свободата на пресата.

Джорджо Вазари: Палацо Граси, Венеция (завършен)

Йохан Зофани: Членовете на Кралската академия

Йохан Волфганг фон Гьоте: *Фауст, първа част* (чернова, непубликувана)
Дени Дидро: *Енциклопедия* (завършена)
Готхолд Ефраим Лесинг: *Емилия Галоти*
Жан-Жак Русо: *Диалози* (до 1776 г.)

Волфганг Амадеус Моцарт: *Симфония No 21; Дивертименто за струнни инструменти*
Йозеф Хайдн: *Симфония No 48*

1773 В Централна Америка Антигуа е разрушена от земетресение, столицата на Гватемала е преместена на ново място – Гватемала сити. Свещеният римски император Йозеф II прогонва йезуитите от своята империя и папа Климент XIV нарежда орденът на йезуитите да бъде разпуснат. Във Франция барон дьо Морво експериментира с хлора като дезинфектант. В Америка Даниел Буун повежда група заселници – пионери в Кентъки; когато индианците ги нападат и синът на Буун е убит, *пионерите* отстъпват на изток от земите на *апалачите*. 12 януари: Капитан Джеймс Кук прекосява Антарктическия кръг в търсене на голям южен континент; той е първият, който е плавал толкова на юг. 8 май: Али Бей умира от раните си, които е получил при схватка с отомански бунтовници. 10 май: Британският Парламент приема „Чаения акт“, с който се намалява митото за чая, внасян в Британия, но се запазва по-високото мито за чая, товарен за американските колонии. 16 декември: *Бостънското чаено парти*: Лендъл Питс повежда отряд колонисти, предрешени като мохавки към кея Грифън, където те се качват на борда на кораби на Източноиндийската компания и хвърлят триста сандъка с чай в залива на Бостън. В Чарлстън чаят е оставен „невнесен“ по доковете. 25 май: Отоманският султан Мустафа III умира на 57 години и е наследен от своя брат Абдул Хамид. **В Станимака (Асеновград) умира народният будител Паисий Хилендарски.**

Джон Кар: Асиз Корт, Йорк

Джошуа Рейнолдс: Грациите, украсяващи Химен
Жан Батист Грьоз: Счупената кана

Филис Уийтли: *Поеми* (Филис е *„негър, слуга на мистър Джон Уийтли от Бостън в Нова Англия“*)
Оливър Голдсмит: *Завоевание след низост*
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Гьоц фон Берлихинген*
Дени Дидро: *Жак фаталистът; Парадокс за актьора*

Самюъл Арнолд: *Блудният син*
Волфганг Амадеус Моцарт: *Симфонии 23, 24, 25, 26, 28 и 29*

1774 В Кънектикът и Родайланд е забранен по-нататъшният внос на роби. Капитан Кук картира и дава име на островите Нови Хебриди. Януари: Новината за *Бостънското чаено парти* стига до Лондон. 31 март: Британският парламент приема репресивни законодателни мерки, целящи да поставят колониите в Америка на колене: Бостънският залив е затворен докато Източноиндийската компания не бъде компенсирана за загубения чай. 10 май: Кралят на Франция Луи XV умира на 68 години от едра шарка, след като е царувал 58 години и е наследен от 19 годишния си син Луи XVI. 26 май: Камарата на бургесите във Вирджиния (Общо събрание на представители на градовете от колонията) е разпусната от губернатора Дънмор. 27 май: Бургесите се събират неофициално в една кръчма и отправят призив за годишни интерколониални конгреси. 16 юли: Договорът от Кючюк Кайнарджа, слагащ край на шестгодишната руско-турска война; Русия получава северното крайбрежие на Черно море. 5 септември: Първият колониален Конгрес се събира във Филаделфия; само Джорджия не е представена. 10 октомври: Битката при Пойнт Плезънт; индианците *шаунии* са разбити при тяхното нападение над гранични отреди при реката Охайо. 14 октомври: Континенталният Конгрес съставя *Декларацията за правата и жалбите*, но все още Джордж Уошингтън пише, че „*никой мислещ човек в Северна Америка не желае независимост*“. 20 октомври: Континенталният Конгрес решава нищо да не се внася от и да не си изнася за Британия, което решение трябва да бъде ратифицирано от всяка колония поотделно.

🎨 Жак Луи Давид: Антиох и Стратонике

📖 Лорд Честърфилд: *Писма до сина* (издадени посмъртно)
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Страданията на младия Вертер*
Себастиан Шамфор: *Елогия за Ла Фонтен*
Хана Моур: *Непреклонният пленник*
Пиер Бомарше: *Мемоари*

🎼 Кристоф Вилибалд Глук: *Ифигения в Авлида*
Самюъл Уесли: *Изкуплението*
Джон Станлей: *Падането на Египет*

1775 Кук се връща от второто си пътуване в Пасифика като спечелва учредения медал на Кралското дружество затова, че е победил скорбута; той е довел обратно 118 души след тригодишно пътешествие, „*със загуба само на един човек от разстройство*“. Английската актриса Сара Сидънс прави своя сценичен дебют на 20 годишна възраст в театъра Дъри лейн. 16 април: Пол Ривиър стига с езда до Лексингтън, за да предупреди Самюъл Адамс и Джон Ханкък, че генерал Кейдж възнамерява да ги арестува. 19 април: Битката при Лексингтън; при това стълкновение 700 „*червенодрешковци*“ (униформата на британските войски) е пресрещната от малък отред колониални опълченци. Осем опълченци падат сразени, а останалите се оттеглят. Битката при Конкорд: 1800 британските войници се сблъскват с четирихилядна войска на колонистите и 65 британци са убити. Британия наема 25 000 наемници от германските държави и кралската армия обсажда Бостън. 10 май: Форт Тикондерога е завзет от войскова част от 800 „*Грийн маунтин бойс*“ (отряд планински бойци на колонистите; от зелената им „*грийн*“ униформа идва посетне прозвището *гринго* (Green, go! – Зелен, върви си!) за северoамериканците). 12 май: Краун пойнт при ез. Шамплен е завзет от колониални войски. Вторият колониален Конгрес се събира във Филаделфия и избира Джон Ханкък за свой президент. 17 юни: Битката при Банкър Хил: Британците печелят сражението, но са убити 1150 *червенодрешковци*, срещу 411 колонисти. Джордж Уошингтън е назначен за главнокомандващ на Континенталната армия. 3 юли: Уошингтън пристига в Кеймбридж, Масачузетс, за да поеме командването. 13 октомври: Континенталният Конгрес създава Американски флот – „*два бързи платнохода*“. В Англия лорд Норт напомня в Камарата на общините, че всеки от гражданите в Англия плаща 50 пъти повече данъци, отколкото американските колонисти.

Джон Ууд Младши: Кралският полумесец, Бат (завършен)

Фабриката за гоблени на Робърт Адам: Серия гоблени „Любовта на боговете“
Джошуа Рейнолдс: Мис Бауълс
Жан Шарден: Автопортрет

Самюъл Джонсън: *Данъкът не е тирания* (памфлет срещу исканията на колонистите)
Едмънд Бърк: *За съгласието с колониите*
Ричард Бринсли Шеридан: *Съперниците; Денят на Св. Патрик*
Пиер Бомарше: *Севилският бръснар*
Готхолд Лесинг: *Евреите*
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Урфауст* (първа версия на *Фауст*)
Фридрих фон Клингер: *Ото; Страдащата жена* (драми)

Волфганг Амадеус Моцарт: *Ла финта джординиера; Ил ре пасторе; Концерт No 5 за цигулка и оркестър*
Томас Линли: *Дуеня*
Едуард Барс: *Янки Дудъл*

1776 Фаворитът на Екатерина Велика Григорий Потьомкин създава руския черноморски флот. 15 май: Конвентът на Вирджиния дава указания на своя делегат да предложи независимост за американските колонии. 2 юли: Континенталният Конгрес приема резолюцията на Вирджиния. 4 юли: Във Филаделфия е подписана американската *Декларация за независимост*. 27 август: Битката при Лонгайланд: Двадесетхилядната редовна армия на генерал Хоув разбива осемхилядната армия на колонистите, командвана от генерал Израел Пътнам. 6 септември: *Костенурката* от Кънектикът на Дейвид Бушел представлява първото в света използване на подводница за военни цели. Еднометровият дървен съд с форма на острие на копие се гмурка под британските кораби в залива на Ню Йорк с цел да им направи пробойни и да закрепи взривни заряди по корпусите им. Но дъната на британските кораби са покрити с мед и усилията се оказват безплодни. 15 септември: Генерал Хоув окупира Ню Йорк сити и за малко да плени Джордж Уошингтън. 21 септември: Британците пленяват Натан Хейл, 21 годишен капитан от континенталната армия, който е проникнал в Лонг айлънд, за да събере разузнавателни сведения. Той също така е предизвикал многобройни пожари в Ню Йорк, за да обърка британците. 22 септември: Хейл е обесен от британците. 28 октомври: Битката при Белите равнини – генерал Хоув разбива генерал Уошингтън. 26 декември: Битката при Трентън – голяма победа за Уошингтън, който взема над 1000 пленници.

Хенри Кийн: Обсерваторията Радклиф, Оксфорд
Уилям Чамбърз: Домът Съмърсет, Лондон

Жан Пигал: Волтер
Жан Фрагонар: Перачката

Адам Смит: *Изследване на природата и причините за богатството на народите*
Йеремия Бентам: *Фрагмент за управлението*
Едуард Гибън: *История на упадъка и залеза на Римската империя, том I*
Огъст Топлейди: *Вечната опора*
Йохан Волфганг фон Гьоте : *Стела*
Фридрих фон Клингер: *Близнаци; Буря и натиск*
Якоб Ленц: *Войници*
Себастиан Шамфор: *Мустафа и Зеангир*
Декларация за независимостта
Томас Пейн: *Здравият разум; Кризата в Америка* (до 1783 г.)

Волфганг Амадеус Моцарт: *Серенади No 6 и 7*

1777 Испания и Португалия разрешават спора си за техните южноамерикански колонии; столицата на португалска Бразилия е преместена от Байя в Рио де Жанейро. 3 януари: Битката при Принстън: Войските на Уошингтън разбиват три британски батальона, командвани от Корнуолис. 27 април: Бенедикт Арнълд разбива британците при Риджфийлд. 7 юли: Американският гарнизон изоставя форт Тикондерога при вестта, че генерал Буржойн е тръгнал към тях: Буржойн ги разбива по време на оттеглянето им. 29 юли: Американският гарнизон опразва форт Едуард, оставяйки го на британците. 16 август: Битката при Бенингтън: Победа за континенталните войски, предвождани от капитан Старк. 19 септември: Първата битка при Саратога – сражението стига до задънена улица, но с тежки загуби за британците. 7 октомври: Втора битка при Саратога: Генерал Гейтс нанася съкрушително поражение на генерал Буржойн, който се предава с цялата си войска; Буржойн отвежда войските си до Бостън и ги качва на корабите обратно за Англия. 1 ноември: Джон Пол Джоунс отплава за Франция с новината за разгрома и унижението на Буржойн. 30 декември: Електорът на Бавария Максимилиан III умира без наследник.

Робърт Адам: Замъкът Кълзийн, Шотландия
Самюъл Виат: Додингтън, Чешир

Томас Гейнзбъро: Вирът

Ричард Шеридан: *Училище за сплетни; Разходка в Скарбъро* (комедия)

Волфганг Амадеус Моцарт: *Концерт за пиано No 9; Концерт за три пиана и оркестър*

1778 Джоузеф Брама патентова съвременния клозет с клапа и сифон. В Париж на мода е месмеризмът (теорията на д-р Месмер за лечебните свойства на магнита). Капитан Кук преоткрива Сандвичевите острови (открити в 450 г. от полинезиеца Хаваи-Лоа). Философът Жан Жак Русо умира. 6 февруари: Французите, възхитени от разгрома на Буржойн, признават американската независимост, като подписват договор с Бенджамин Франклин. 4 май: Континенталният Конгрес ратифицира договора с Франция и осланяйки се на него, отхвърля мирните предложения на Британия през юни. 28 юни: Битката при Монмаут: Уошингтън побеждава. 4 юли: Генерал Лий е изправен пред военен съд заради оттеглянето си при битката при Монмаут и е свален от длъжност за една година. Започва войната за наследството на баварския трон, след като Фридрих Велики нахлува в Бохемия. 3 август: В Милано е открита операта Ла Скала. 9 ноември: 59 годишният художник и архитект Джовани Пиранезе умира в Рим.

Джузепе Пиермарини: Театро ала Скала, Милано (завършен)

Джон Сингълтън Копли: Брук Уотсън и акулата
Джоузеф Нолекенс: Венера, караща се на Купидон

Фани Бърней: *Евелина*
Джошуа Рейнолдс: *Седем открития, представени в Кралската академия*
Фридрих фон Клингер: *Дамокъл*
Ламарк: *Френска флора*
Волтер: *Ирена*

Волфганг Амадеус Моцарт: *Les petits Biens (балет); Симфония No 31*
Дмитрий Бортнянски: *Креон*

1779 Самюъл Кромптън изобретява предачна машина, друг голям принос за Индустриалната революция. Британска войска, изпратена от Уорън Хейстингс от Калкута, разваля коалицията между Хайдар Али, раджата на Мюсор, маратите и Низама. 29 януари: Британците завземат Огюста, Джорджия. Испанците приканват Британия да прекрати враждебните действия и да признае независимостта на северноамериканските си колонии. Британия приканва Испания да престане да помага на колонистите и стига дотам, че предлага да отстъпи на Испания Флорида, Гибралтар и правата за риболов край Нюфаундленд. 21 юни: Испания обявява война на Британия като обсажда Гибралтар. 19 юли: Дъдли Салтънстъл отплава от Бостън с флот от 19 бойни американски кораба, но не се осмелява да нападне британския флот, изтегля корабите си на брега и е отстранен за некомпетентност. Август: Джон Пол Джоунс заобикаля Британските строви с пет кораба. 21 септември: Битката при Батон руж: Британците се сблъскват със смесена войска от испанци, французи, германци, африканци (освободени негри), индианци и американски колониални войници – и се предават. 23 септември: Джоунс напада флагмана *Серапис* и печели като пленява *Серапис*, но загубва своя кораб. 6 декември: В Париж на 80 години умира художникът Жан Шарден. 14 февруари: Капитан Кук е убит по време на схватка с туземците на брега на Хаваите.

Джон Кар: Кралският полумесец, Бъкстън, Дербишир
Ейбрахам Дарби III: Железният мост, Коулбрукдейл (първият железен мост)

Томас Гейнзбъро: Момчето в синьо
Чарлз Пиейл: Джордж Уошингтън в Принстън

Филип Френо: *Домът на нощта* (поезия)
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Ифигения в Таврида*
Ричард Шеридан: *Критик*
Готхолд Ефраим Лесинг: *Натан Мъдреца*

Кристоф Вилибалд Глук: *Ифигения в Таврида*
Волфганг Амадеус Моцарт: *Симфонии No 32 и 33; Концерт за две пиана и оркестър*

1780 Свещеният римски император Йозеф II премахва крепостничеството в Унгария и Бохемия. В Бостън е основана Американската академия за изкуства и науки. Испанският танцьор Себастиано Гарецо изобретява *болерото*. 28 годишният Себастиен Ерар измайсторява първото съвременно пиано. 19 май: Затъмнение в Нова Англия кара суеверните да мислят, че идва краят на света. 2-8 юли: Антикатолически бунтове в Лондон, разбунени от лорд Джордж Гордън. Септември: В Индия избухва втора Мюсорска война. Хайдар Али, мюсюлманският водач на Мюсор, сключва съюз с Марата и нанася ответен удар след нападението на подкрепяния от британците набаб на Аркот. Воините на Марата обсаждат Мадрас, където се намира главната квартира на Източноиндийската компания и британските войски разбиват маратите. 23 септември: Британският шпионин майор Джон Андре е пленен от американците с документи, показващи, че Бенедикт Арнолд заговорничи да предаде Уестпойнт на британците. Арнолд се спасява на британския кораб *Вълчър*. 2 октомври: Американците обесват майор Андре. 7 октомври: Битката при Кингс маунтин: 900 планински бойци от Северна Каролина побеждават 900-ната *лоялистка* (пробританска) милиция. 28 ноември:

Кралицата на Австрия, Унгария и Бохемия Мария Терезия умира на 63 години; синът ѝ Йозеф II вече управлява сам.

Робърт Адам: Остърли парк, Мидълсекс (завършен)

Йеремия Бентам: *Въведение в принципите на морала и законодателството*
Джордж Крабе: *Кандидатът*
Дени Дидро: *Елементи на физиологията*

Волфганг Амадеус Моцарт: *Симфония No 34*
Йозеф Хайдн: *Симфония No 75*
Луиджи Бокерини: *Ла Клементина*

1781 Китайска имперска армия, командвана от Гао Цон, потушава мюсюлманско въстание в провинция Гансу. Руската царица Екатерина Велика обещава на Йозеф II източната половина на Балканите; нейната цел е турците да бъдат прогонени от Европа и да направи своя внук Константин владетел на една нова Византийска империя. 5 януари: Подпомогнати от Бенедикт Арнолд, британски войски опустошават Ричмънд, Вирджиния. 17 януари: Битката при Каупенс: Победа за континенталната пехота. 2 март: Свикан е Конгресът на Съединените щати. 31 март: Уилям Хершел (роден в Германия англичанин) открива Уран, първата нова планета, открита от древността насам. 1 юли: В Индия британски войски разбиват армията на Хайдар Али при Порто Нуево. 6 юли: Генерал Корнуолис разбива генерал Лафайет при форт Джеймстаун, Вирджиния. 30 август: Френски флот, командван от граф дьо Грас-Тили пристига в залива Чизапийк. 5 септември: Дьо Грас-Тили обкръжава британския флот като дава възможност на 16 хилядна континентална и съюзническа армия да обсади Йорктаун на 28 септември. 13 октомври: Император Йозеф II издава Едикта за търпимост, позволяващ отново да бъдат отворени манастири, но отслабващ техните връзки с Рим. 19 октомври: Генерал Корнуолис се предава със седемхилядната си войска при Йорктаун, с което завършва Американската революция и Войната за независимост.

Хенри Холанд: Залата Берингтън, Лондон

Джозеф Райт от Дерби: Сър Брук Бутби
Жак Луи Давид: Велизарий
Жан Удон: Волтер (бюст)

Едуърд Гибън: *Упадъкът и залезът на Римската империя, том VI (последен от шесттомния труд, чието издаване започва от 1776 г.)*
Самюъл Джонсън: *Биографии на английските поети*
Имануел Кант: *Критика на чистия разум*
Филип Френо: *Британският плаващ затвор*
Дени Дидро: *Добър ли е, лош ли е*
Фридрих Шилер: *Разбойници*

🎼 Волфганг Амадеус Моцарт: *Идоменей; Re di Creta*
Луиджи Бокерини: *Stabat Mater*

1782 Испанските войски, блокирали Гибралтар, отнемат Минорка от британците. Английският реформатор на затворите Джон Хауард посещава затвора Нюгейт и намира там хора, които чакат седем години да бъдат изправени пред съд. Във вицекралство Перу испански войски потушават бунт при Куско, където Тупак Амару, потомък на кралете на инките, е предприел безрезултатни атаки; испанците го убиват и разгромяват зле въоръжената му армия. Войната на Марата в Индия приключва с договора от Салбаи, но войната с Мюсор продължава. Хайдар Али, раджата на Мюсор, умира на 60 годишна възраст и е наследен от сина си, 31 годишния Типу Саиб, който продължава войната срещу британците. 6 април: Шао П'ия Шакри основава династията Шакри в Сиам, започва да управлява под името Рама I и превръща град Бангкок в своя столица. 12 април: Адмирал Родней разбива командвания от дьо Грас френски флот между Доминика и Гваделупа; възстановен е британският контрол в Карибско море. 12 май: Художникът Ричард Уилсън умира на 67 години в Ланберис в Уелс. Юли: Британските войски напускат саваната и се прибират в Англия. 29 август: Корабът *Роял Джордж* потъва закотвен при Портсмут по време на ремонт – потъват 800 души, сред които и адмирал Кемпенфелд.

🏛 Джордж Данс: Затворът Нюгейт, Лондон (завършен)
Самюъл Макинтайър: Домът Пиърс Никълс, Сейлъм

🎨 Хенри Фюзъли: Кошмарът
Франческо Гуарди: Празници в чест на Великия руски княз Павел
Антонио Канова: Паметник на папа Климент XIV

📖 Томас Джеферсън: *Бележки за Вирджиния*
Джоузеф Пристли: *История на корупцията сред християнството*
Пиер Шадерм дьо Лакло: *Опасни връзки*
Фридрих Шилер: *Антология на 1782 г.*

🎼 Волфганг Амадеус Моцарт: *Отвличане от сарая*
Йозеф Хайдн: *Orlando Paladillo; Симфония No 77*

1783 В Япония изригва вулканът Асама и опустошава реколтата в околните полета. В Исландия избухване на вулкана Скаптар унищожава една пета от населението. Русия анексира Крим, който Потьомкин е отнел от турците. 6 февруари: Прекратена е блокадата на Гибралтар. 24 февруари: Британският Парламент гласува прекратяването на Американската война. 19 април: Американският конгрес провъзгласява победата във Войната за независимост, по време на която са загинали всичко около 9000 американци и британци. 3 септември: Договорът от Париж признава независимостта на тринадесетте колонии, дава пълни права на риболов в Нюфаундленд и отстъпва Флорида на Испания. 23 декември: Джордж Уошингтън се оттегля от поста главнокомандващ на континенталната армия. **Осман Пазвантоглу се отцепва от централната власт в Истанбул и завладява Видинско.**

Томас Гейнзбъро: Херцогинята на Хамилтън
Жак Луи Давид: Скръбта на Андромаха

Ноа Уебстър: *Книга на Уебстър за транскрипцията*
Джордж Крабе: *Селото*
Пиер Шадерм дьо Лакло: *За възпитанието на жените* (морален трактат)
Фридрих Шилер: *Заговорът на Фиеско от Генуа*

Волфганг Амадеус Моцарт: *Симфонии No 35 и 36; Концерти за пиано No 11 и 13; Меса в До минор*

1784 Гладът в Япония продължава – 300 000 души умират от глад, абортите и детеубийствата стават обичайно явление поради отчаянието на семействата да намерят храна. В Англия на 75 годишна възраст умира Самюъл Джонсън. Бенджамин Франклин напразно се опитва да убеди французите да преместят стрелките на часовниците си през зимата, за да използват по-рационално дневната светлина. Той изобретява и бифокалните очила. Френският химик Антоан Лавоазие пръв развива квантитативната химия. Британия получава първите бали вносен американски памук. 6 януари: Договорът от Истанбул, с който турците признават анексирането на Крим от Русия. 14 януари: Американският конгрес в Анаполис ратифицира Парижкия договор, с което формално слага край на Войната за независимост. 4 юли: Император Йозеф II суспендира унгарската конституция след революция в Трансилвания.

Жак Луи Давид: Клетвата на Хорациите
Джошуа Рейнолдс: Мисис Сидънс в ролята на Музата на трагедията
Франсиско Гоя: Дон Мануел де Сунига

Хенри Кавендиш: *Експерименти с въздуха* (водата е съединение на водород и кислород)
Рене Хаюи: *Теория за структурата на кристалите*
Имануел Кант: *Мнение за една универсална история в космополитичен смисъл*
Фридрих Шилер: *Коварство и любов*
Пиер дьо Бомарше: *Сватбата на Фигаро*
Карло Голдони: *Мемоари* (писани до 1787 г.)

Волфганг Амадеус Моцарт: *Концерти за пиано No 15-19*
Самюъл Уесли: *Първа симфония*

1785 Уорън Хейстингс, генерал-губернаторът на Индия, подава оставка след обвинения за авторитарно управление и се връща в Англия. САЩ приемат *долара* за своя парична единица, използвайки десетичната система, разработена от Джеферсън. Бенджамин Фраклин се завръща в Америка след деветгодишно пребиваване в Европа. 7 януари: Осъществено е първото преминаване на Ламанш по въздуха от Франсоа Бланшар (французин) и Джон Джефрис (американец), които използват напълнен с топъл въздух балон. 15 август: Кардинал дьо Роан е арестуван по аферата „*Диамантената огърлица*“; наред с останалите скандални страни на аферата инцидентът кара мнозина да мислят, че кралица Мари Антоанет е излъгала. 8 ноември: Договорът от Фонтенбло разрешава конфликта на интересите между Австрия и Холандия; Австрия се отказва от Маастрихт и оставя устието на р. Шелда на холандците.

Смарагдовият параклис на Буда, Бангкок
Балтазаре Лонгена: Дворецът Ка' Редзонико, Венеция (завършен)
Томас Балдуин: Улица Пултъни, Бат

Джошуа Рейнолдс: Бебето Херкулес

Фридрих Шилер: *Ода на радостта*

Волфганг Амадеус Моцарт: *Сватбата на Фигаро; Концерт за пиано No 22; Малка нощна музика*

1786 Монблан е изкачен за пръв път от Жак Балмар и Мишел-Габриел Пакард. В Лондон Хенри Нок изобретява зареждащия се отзад мушкет. 67 годишният шотландски агроном Андрю Майкле изобретява първата успешно работеща вършачка. В Япония умира шогунът Йехару на 49 години и е наследен от 13 годишния си роднина Йенари. 31 май: Във Франция кардинал дьо Роан е оправдан за кражбата на огърлицата. Смята се, че тя е в ръцете на граф дьо ла Мот, който е избягал в Лондон; той е осъден задочно на доживотен затвор. Подозира се, че мадам дьо ла Мот и кралицата са заговорничили за злепоставянето на кардинала. 17 август: В Сан Суси на 72 годишна възраст умира пруският крал Фридрих Велики след като е управлявал 46 години. Той е наследен от 41 годишния си племенник Фридрих Вилхелм II.

Уилям Чамбърс: Домът Съмърсет, Лондон (завършен)

Джошуа Рейнолдс: Херцогиня Девъншир и нейната дъщеря

Уилям Бекфорд: *Ватек*
Робърт Бърнс: *Поеми* (главно на шотландски диалект)
Вилхелм Фридрих Хершел: *Каталог на звездите*
Филип Френо: *Стихове*

Волфганг Амадеус Моцарт: *Концерти за пиано No 23 и 24; Симфония No 38*
Дмитрий Бортнянски: *Соколът*

1787 Уилям Блай, в момента 33 годишен, отплава за Хаити, за да вземе плодове от хлебното дърво, и го засади в Карибите като хранителен източник за колонистите. Във Франция Жак Шарл пуска първия балон, напълнен с водород. В Британия затворите са претъпкани, но вече не е възможно да се транспортират каторжници в американските колонии. Затова те са насочвани към нова наказателна колония, заливът Ботъни в Австралия. Уилям Уилбърфорс започва кампания за отхвърляне на робството в британските колонии. Джордж Уошингтън председателства Конституционния конвент във Филаделфия, свикан, за да изработи Конституцията на САЩ; Уошингтън се съпротивлява на опитите да бъде провъзгласен за крал. Екатерина Велика започва втора война с турците, за да завладее Грузия. В Япония избухват *оризовите въстания* докато оскъдицата на хранителни продукти продължава.

Жак Луи Давид: Смъртта на Сократ
Джошуа Рейнолдс: Лейди Хийтфилд

Томас Кларксън: *Есе за робството и търговията с хора*
Роял Тайлър: *Контрастът* (първата сполучлива американска комедия)
Фридрих Шилер: *Дон Карлос*
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Ифигения в Таврида* (в стихове); *Егмонт*
Песталоци: *Линхард и Гертруда*

Волфганг Амадеус Моцарт: *Дон Жуан*

1788 Уилям Симингтън, шотландски инженер, изобретява първият действащ параход. Парижкият парламент връчва на Луи XVI списък от оплаквания след като Франция е потопена в икономически хаос; Луи сваля Жак Некер от поста министър на финансите и го прави главен министър, като свиква Ета-Женерал („Генералните щати“) за май следващата година (това френско Общо събрание на трите съсловия не е събирано от 1614 г.). Густав III Шведски нахлува във Финландия, опитвайки се да я отнеме от Русия. 18 януари: Първият корабен товар с каторжници акостира в залива Ботъни. Градът там ще бъде наречен на името на британския вътрешен министър, Томас Таунсенд лорд *Сидни*. Април: На лекарите в Ню Йорк им се налага да се крият от развилнялата се тълпа, протестираща срещу осквернителите на гробове, които са снабдявали медиците с трупове за изследвания и дисекции. 2 август: На 61 годишна възраст в Лондон умира художникът Гейнзбъро.

Карл Ланхауз: Бранденбургската врата, Берлин

Жак Луи Давид: Антоан Лавоазие и неговата жена; Любовта между Парис и Елена
Йохан Зофани: Лов на тигри в Източните Индии

Вестник Таймс (на 1 януари излиза първият брой под това име; от 1785 г. вестникът е излизал под името *„Юнивърсъл реджистър“*)
Мадам дьо Стал: *Бележки върху живота и трудовете на Жан-Жак Русо*

Фридрих Шилер: *История на забележителните въстания и заговори*
Имануел Кант: *Критика на практическия разум*
Джовани Казанова: *Иксамерон; История на моето бягство*

1789 Йохан Фридрих фон Шилер става професор по история в Йена. В Лондон Андрю Пиърс представя прочулия се впоследствие сапун Пиърс. 7 април: Отоманският султан Абдул Хамид умира на 65 години (отровен) и е наследен от 27 годишния си племенник Селим III. 28 април: Метежът на кралския кораб *Баунти*: Метежници, начело с Флетчър Крисчън пускат капитан Блай и 18 верни нему моряци да отплават с една седемметрова лодка обратно за Таити, откъдето да вземат туземни жени и с тях да основат колония на необитаемия остров Питкерн. 30 април: Джордж Уошингтън става първият президент на САЩ. 12 юни: Капитан Блай достига Тимор в Източните Индии след като е преплавал 5800 км / 3600 мили в открития океан. 17 юни: Френските *Генерални щати* (Съсловното общо събрание) се събират и се трансформират в Национално събрание. 20 юни: Заседанието на Националното събрание е отменено от роялистката власт, но членовете му се събират в Жьо дьо Пом и се заклеват да не се разотидат преди да дадат на Франция конституция. Полемистът и ораторът граф Мирабо, избран за представител на третото съсловие, влияе върху дейността на събранието. 12 юли: Представители на третото съсловие (обикновените хора във Франция) щурмуват Бастилията в Париж. 14 юли: Пада крепостта-затвор Бастилията. По-късно денят е обявен за национален празник на Франция. Сред освободените затворници е и маркиз дьо Сад, автор на скандални романи за човешката сексуалност, от чието име произлиза терминът *садизъм.* 5-6 октомври: Бунтове в Париж: Революционна група тръгва към Версай. Генерал Лафайет спасява френската кралска фамилия като я премества в Париж.

Робърт Адам: Университетът Единбург
Жак Скуфо: Пантеонът, Париж (завършен)

Томас Лоуърънс: Кралица Шарлота

Антоан Лавоазие: *Основен курс по химия* (първият учебник по съвременна химия)
Уилям Блейк: *Песни за невинността*
Самюъл Колридж: *Превземането на Бастилията* (Колридж е 16 годишен)
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Торквато Тасо*
Жан-Жак Русо: *Диалози*

Волфганг Амадеус Моцарт: *Жига в Сол; Струнен квартет Ре мажор; Соната за Пиано B-dur*
Франц Бек: *Пандора*
Карл фон Дитерсдорф: *Хиеронимус Books*

1790 Във Франция е създаден комитет, за да въведе единна система на мерките и теглилките: Един метър в Париж е 100 сантиметра, в Бордо 96 см, а в Лил – 102 см. Император Йозеф II умира на 20 февруари, 48 годишен и е наследен от 42 годишния си брат Леополд II. Луи XVI приема проекта за конституция от революционерите. Бенджамин Франклин умира във Филаделфия на 84 години. През август Филаделфия е обявена за столица на САЩ, но Александър Хамилтън е избрал едно девствено място на бреговете на р. Потомак за нова национална столица, за да премахне вече надигащото се съперничество между Севера и Юга.

Джеймс Виат: Замъкът Коумб, Северна Ирландия
Пиер Шарл Ленфан: Федералният град Уошингтън (заедно с Андрю Еликот и Бенджамин Банекер)

Хенри Ребърн: Сър Джон и лейди Кларк

Едмънд Бърк: *Размисли за революцията във Франция*
Уилям Блай: *Разказ за метежа на борда на Баунти*
Имануел Кант: *Критика на съдната способност*
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Венециански епиграми*

1791 Капитан Блай отново отплава за Таити, за да се сдобие с хлебно дърво, този път на борда на кораба на Негово величество *Провидънс*. Жената на един френски фермер, Мари Арел, изобретява *сиренето камамбер*. Лондонският диригент Питър Соломон поканва Хайдн в Англия, за да дирижира негови симфонии: През тази година Хайдн ще напише 6 нови симфонии. Френското Национално събрание избира Мирабо за председател. 2 април: Мирабо умира на 42 години. 22 юни: Луи XVI и неговото семейство са разпознати от Жан Друйе докато пътуват инкогнито на изток към германската граница, опитвайки се да избягат. 25 юни: Луи XVI и неговото семейство са върнати обратно в Париж от Националната гвардия. 5 декември: Моцарт умира на 35 години, вероятно от коремен тиф. 15 декември: Законопроектът за гражданските права става закон в САЩ. **В Свищов е сключен договор между Австрия и Турция.**

Джеймс Гандън: Митницата, Дъблин
Бенедето Бурати: Кампаниле, остров Сан Джорджо, Венеция
Робърт Адам: Площад Шарлот, Единбург

Джордж Морланд: В конюшнята
Захарий Монах: Иисус Христос (икона от църквата *Св. Богородица,* Рилски манастир)

Томас Пейн: *Правата на човека*
Маркиз дьо Сад: *Жюстина или бедите на добродетелта*
Робърт Бърнс: *Сватбата на небето с преизподнята*
Фридрих фон Клингер: *Фауст, неговият живот, деяния и изгонването му в ада*

Волфганг Амадеус Моцарт: *Вълшебната флейта; Концерт за пиано No 27; Ave verum corpus; Реквием* (незавършен)
Йозеф Хайдн: *Симфонии No 93 и 96*

1792 Избухналата в Египет епидемия на бубонна чума отнема живота на 800 000 души. 26 годишният Ели Уитни изобретява памукочистачната машина (джин), което увеличава производството на памук в САЩ и търсенето на робски труд. Дания става първата държава, която се отказва от търговията с роби. 23 февруари: Художникът сър Джошуа Рейнолдс умира в Лондон. 1 март: Свещеният римски император Леополд II умира внезапно на 44 годишна възраст и е наследен от 24 годишния си син Франц, последният Свещен римски император. 16 март: Густав III Шведски е застрелян в гръб по време на нощен маскарад в Стокхолм. 29 март: Густав III умира на 46 години и е наследен от сина си Густав IV. 20 април: Австрия и Прусия сключват военен съюз срещу революционна Франция; Франция обявява война на Австрия. 11 юли: След серия от военни поражения Националното събрание на Франция обявява, че нацията е в опасност. 10 август: Народът на Париж щурмува двореца Тюйлери, подтикван от Жорж Дантон, след като Луи XVI е заповядал на швейцарската гвардия да стреля срещу тълпата; 600 гвардейци са избити, а самият крал е обкръжен в затвора Тампъл. Парижката комуна начело с Дантон взема властта. 19 август: Генерал Лафайет е обявен за предател от френското Национално събрание; той бяга в Лиеж, където е пленен от австрийците. 20 август: Пруската армия завзема Вердюн. 21 септември: Френският Национален конвент отхвърля монархията и обявява Франция за република. 19 ноември: Френският Национален конвент предлага помощ на народите от всички страни, които искат да отхвърлят своите владетели. От всички монарси в Европа тази декларация се възприема като изключително опасно предизвикателство. Популярен в Европа става нейният лозунг: „*Мир на колибите, война на дворците*". Монархична Европа се обединява срещу републиканска Франция. **В Яш е подписан мирен договор между Русия и Турция.**

Джозеф Нолекенс: Чарлз Джеймс Фокс (бюст)
Жан Удон: Джордж Уошингтън (бюст)

Мери Уолстоункрафт Годуин: *В защита правата на жените*
Робърт Бърнс: *Бреговете цветни на Бони Дуун*
Фридрих фон Шилер: *За трагическото изкуство*
Йохан Готлиб Фихте: *Опит за критика на всяко откровение*
Спиридон: *История во кратце о болгарском народе славянском*

Доменико Чимароза: *Тайната сватба*
Йозеф Хайдн: *Симфония No 94*
Роже дьо Лил: *Марсилезата* (първоначално – бойна песен на Рейнската армия)

1793 Капитан Блай засажда хлебното дърво в Ямайка и Сен Винсент. Английският мореплавател Джордж Ванкувър открива остров Ванкувър. 1

януари: Художникът Франсиско Гуарди умира във Венеция на 80 години. 21 януари: Осъден от конвента, Луи XVI е екзекутиран на Площада на революцията (по-късно Площад на съгласието) в Париж. 1 февруари: Франция обявява война на Британия, Холандия и Испания; тези страни се присъединяват към Свещената римска империя в съюза срещу Франция. 22 април: Президентът Уошингтън издава Прокламацията за неутралитет в Европейската война (Хамилтън е искал той да подкрепи британците, а Джеферсън – французите). 24 април: Радикалният якобинец Жан Пол Марат е изправен на съд и оправдан; Марат се присъединява към Дантон и Робеспиер в Комитета за обществена безопасност в усилията да бъдат свалени жирондистите. 22 юни: 31 жирондисти са арестувани. 13 юли: Шарлот Корде убива с нож Марат в банята му. Октомври: Лион пада в ръцете на френските републиканци след двумесечна обсада. Следва клане. 16 октомври: Кралица Мари Антоанет е екзекутирана чрез гилотиниране. 31 октомври: Арестуваните през юни жирондисти са гилотинирани. 23 декември: Генерал Вестерман разбива вандейска бунтовническа армия при Савьоне.

Полумесецът Лансдаун, Бат, Англия (завършен)

Жак Луи Давид: Смъртта на Марат
Томас Банк: Гробницата на Пенелопе Буут

Уилям Годуин: *Изследване върху социалното правосъдие*
Джоуъл Барлоу: *Съвет към привилегированите класи; Коломбиада* (поезия)
Фридрих Шилер: *История на тридесетгодишната война; За грацията и достойнството*
Уилям Блейк: *Брачен съюз между небето и преизподнята*

1794 Лютф Али Хан, шах на Персия от 1789 г., е разбит и убит от един брутален узурпатор, Ага Мохамед, който взема властта и основава династията Каджар. Във френската колония Санто Доминго на остров Еспаньола хаитянските роби се вдигат на въстание, предвождани от Пиер Тусен Лувертюр; 500 000 чернокожи и мулати са били тиранизирани от 40 000 бели. Март: В Париж Робеспиер побеждава своите съперници и изпраща Дантон и други на гилотината. Надига се опозицията срещу Робеспиер. 26 юни: Битката при Фльорюс – французите разбиват британски флот в Ламанша. 27 юли: Заговор на умерените (термидорианците) довежда до арестуването на Робеспиер, Кутон и Сен-Жуст; те обаче са освободени от свои поддръжници. 28 юли: Робеспиер и негови съмишленици са арестувани в кметството; той се опитва да се застреля, но е пленен, ранен и пратен на гилотината. 20 август: Битката при Фолън тимбърс („Падналите дървеса"), сложила край на индианската заплаха за белите заселници в района на Кентъки – Охайо; индианците са били провокирани да нападнат заселниците и след това са ударени жестоко от войските на генерал Уейн.

Джон Тръмбъл: Декларацията за независимост

Томас Пейн: *Векът на разума*
Йохан Готлиб Фихте: *Основи на общото наукознание*
Уилям Блейк: *Песни за преживяното*
Робърт Бърнс: *Скоти, уа хей*
Уилям Годуин: *Приключенията на Калеб Уилямс*
Ламарк: *История на гръбначните животни*
Уилям Уърдсуърт: *Вина и скръб*

Йозеф Хайдн: *Симфонии No 99, 100 и 101*

1795 В Британския кралски флот е издадена заповед порционите лимонов сок да се носят задължително при пътувания, по-дълги от пет седмици. Решението е взето след заключителния тест на Джеймс Линд от предната година, доказващ, че цитрусовият сок лекува от скорбут. Средното тегло на добитъка, продаван на пазара за добитък в Смитфийлд, е два пъти по-голямо от това през 1710 г. Камарата на лордовете оправдава Уорън Хейстингс по обвиненията в „углавни престъпления“, в които той е набеден, докато е бил генерал-губернатор на Индия; по време на своя седемгодишен процес Хейстингс, вече съсипан човек, е бил превърнат в изкупителна жертва за всички прегрешения, извършени от Източноиндийската компания. Френският конвент е застрашен от роялистка реставрация и се обръща за защита към граф дьо Барас. Барас се е срещнал с Наполеон Бонапарт по време на обсадата на Тулон, където Бонапарт се е изявил и поверява на Бонапарт командването на войските, защитаващи конвента. 2 януари: Французите пленяват холандската флота, замръзнала в реката Тексел; Вилем V се спасява в Англия, докато французите установяват република Батавия. 5 март: Договорът от Базел, с който Прусия излиза от Френската война. 24 октомври: Станислав II Полски абдикира на 63 години, а неговата страна отново е разделена между Австрия, Русия и Прусия. Френският конвент провъзгласява Бонапарт за командващ Вътрешната армия като награда, че е спасил двореца Тюйлери с артилерийска канонада. 26 октомври: Френският Национален конвент е разпуснат.

Джон Флаксман: Паметникът на Мансфийлд, Уестминстърско абатство
Франсоа Жерар: Исабей и неговата дъщеря
Франсиско Гоя: Херцогиня Алба

Джеймс Хътън: *Теория за Земята* (модерна теория за възрастта на Земята и доктрина за униформитаризма)
Маркиз дьо Кондорсе: *Очерк за историческата картина на постиженията на човешкия дух* (Кондорсе умира през март предишната година, самоубива се в затвора)
Маркиз дьо Сад: *Алина и Валкур; Философията в будоара*
Себастиан Шамфор: *Максими, мисли, характери и анекдоти*
Фридрих Шилер: *Писма за естественото възпитание на човека*

Йозеф Хайдн: *Симфонии No 102, 103 и 104*
Лудвиг ван Бетховен: *Концерт за пиано No 2*

1796 Английският доктор Едуард Дженър развива методиката на ваксиниране от едра шарка. В Китай манджурският император Чиан Лонг абдикира на 85 години след като е управлявал 60 години и е наследен от 36 годишния си син Джиа Чинг. Януари: Шарл дьо Талейран пристига в Хамбург след като е прекарал две години в Америка; следващата година той ще стане външен министър на Франция. Цейлон (по-късно Шри Ланка) пада в ръцете на британците. Април: Френска армия, предвождана от Наполеон, нахлува в Италия и разбива австрийците при Милезимо. 10 май: Заговорът на Бабьоф да бъде отхвърлена френската Директория пропада; социалистът Франсоа Бабьоф, автор на популярната песен *Mourant de faim, mourant de froid* („Умирайки от глад, умирайки от студ“), е арестуван и ще бъде екзекутиран следващата година. 15 май: Наполеон влиза в Милано и основава Ломбардската република. 10 ноември: Руската царица Екатерина Велика умира на 67 години и е наследена от 42 годишния си син Павел I. 15 декември: Френски флот отплава от Брест под командването на генерал Ош, за да завладее Ирландия; буря разпръсква флота край брега на Кери и нашествието е изоставено.

Джеймс Гандън: Фор кортс („Четирите палата“), Дъблин
Роуланд Бърдън: Мостът Съндърленд
Джеймс Виат: Абатство Фонтил, Уилтшир

Джилбърт Стюарт: Джордж Уошингтън
Жан Антоан Гро: Победителят от Арколи

Мадам дьо Стал: *Влиянието на страстите*
Робърт Бърнс: *Любовта ми е като червена, червена роза*
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Вилхелм Майстер. Години на учение*
Фридрих Шилер: *За наивната и сантименталната поезия*
Йохан Готлиб Фихте: *Основи на естественото право*

1797 Майсторите на пури („сигар“ – англ.) в Куба започват да правят малки евтини пурички („сигаретс“ – англ.), увити в хартия – цигарите. Берлинският химик Мартин Клапрот успява да извлече ураниев оксид от уранита. В Британия са пуснати първите медни пенита и монети от една лира. Ага Мохамед, владетелят на Персия, е убит и наследен от племенника му Фуад Али шах. 14-15 януари: Битката при Риволи: Първата решителна победа на Наполеон над австрийската армия. 2 февруари: Наполеон завзема Мантуа след обсада. С договора от Толентино се отстъпва Болоня и Ферара на Франция след като Наполеон предприема застрашителен поход към Рим. 15 април: Бунтът на Спитхед – британски моряци искат по-добри условия, които са им осигурени през май. 9 юли: Французите провъзгласяват Цизалпинска република (Милано, Ферара, Модена, Романя и Болоня); Генуа е превърната в контролирана от Франция Лигурска република. 17 октомври: Договорът от Кампо Формио: Австрия трябва да отстъпи белгийските си провинции на Франция в замяна на територията на Венеция, Далмация и Истрия. 16 ноември:

Пруският крал Фридрих Вилхелм II умира на 53 години и е наследен от Фридрих Вилхелм III, 27 годишен внук на починалия крал.

Лудвиг Тик: *Русият Екберт*
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Херман и Доротея*
Фридрих Шилер: *Балади*
Маркиз дьо Сад: *Новата Жюстина, последвана от историята на сестра ѝ Юлиета*

Йозеф Хайдн: *Gott, Erhalte den Kaiser* („Боже, Кайзера пази“) (става националн химн на Австрия, по текст на Лоренц Хошка); *Императорски квартет*
Карло Керубини: *Медея*

1798 Февруари: Наполеон окупира Рим, провъзгласява Римска република и отвежда под стража папата във Валенсия. 19 май: След като събира десантен флот в Болоня и заблуждава британците, че се готви за нашествие на острова, Наполеон потегля от Тулон за Египет с 35 000 души екипаж и екип от учени. 12 юни: Наполеон завзема Малта. 21 юни: Битката при Винигър Хил („Оцетния хълм“) – британската армия разгромява ирландските въстаници и за пръв път съкрушава съпротивата срещу британското управление. 1 юли: Наполеон акостира в Египет. 2 юли: Наполеон завзема Александрия. 21 юли: Битката при Пирамидите: – френската армия лесно разгромява зле въоръжената мамелюкска конница. 22 юли: Наполеон завзема Кайро. 1 август: Битката при Нил – френският флот е унищожен в залива Абукир, източно от Александрия, с което е отрязан пътят на Наполеон назад. Британският флот е командван от адмирал Нелсън.

Соури Гилпин: Подплашени от мълния коне
Барон Жерар: Амур и Психея
Франсиско Гоя: Каспар де Ховеланос

Барон Жорж Кювие: *Основна картина на естествената история на животните*
Самюъл Тейлър Колридж и Уйлям Уърдсуърт: *Лирични балади; Кубла хан; Балада за стария моряк*
Томас Мортън: *Ускòри плуга*
Фридрих Шилер: *Лагерът на Валенщайн*
Томас Малтус: *Изследване върху принципа на населението (населението нараства в геометрична прогресия, докато производството на храна – –в аритметична; световната хранителна криза е неизбежна)*
Йохан Готлиб Фихте: *Система на морала*

Лудвиг ван Бетховен: *Концерт за пиано No 1*
Йозеф Хайдн: *Сътворението; Меса за Нелсън* (няма връзка с победата му край Нил)

1799 Пруският естественик Александър фон Хумболд отплава за испанска Америка на борда на *Писаро*. Английският химик Хъмфри Дейви открива „райския газ“ (азотен оксид), установява, че е „абсолютно отровен“ при вдишване и го препоръчва като анестезиращо средство само в хирургията. Френският армейски капитан Букар открива в Египет *Розетския камък* и допуска, че трите паралелни надписа на демотическо писмо, йероглифи и гръцки език може би съдържат ключа към дешифрирането на древноегипетския език. 9 януари: За пръв път Британия въвежда данък върху печалбата. Февруари: Наполеон нахлува в Сирия през Египет, но не може да завладее крепостта Сен Жан д'Акр. Сред френските войски избухва епидемия и те се връщат в Египет. 4-7 юни: Битката при Цюрих – руската армия разбива французите. 25 юни: Битката при Абукър – французите, командвани от Наполеон и египетския съюзник Мурат разгромяват турско-британска войска. 6 юли: Роден е бъдещият голям руски поет Александър Сергеевич Пушкин, който ще стане родоначалник на съвременния руски литературен език. 15 август: Битката при Нови – разгром на французите. 24 август: Наполеон отплава за Франция. 26 септември: Руската военна сила е изтласкана от Цюрих от французите. 19 ноември: Наполеон получава ранг на пръв консул. 14 декември: В Маунт Върнън на 67 години умира Джордж Уошингтън. 24 декември – френският Директорат е премахнат с приемането на нова конституция; Наполеон е провъзгласен за диктатор.

Джеймс Хобън: Изпълнителният съвет на Съединените щати (Белият дом)

Чарлз Брокдън Браун: *Ормонд или тайните на мъдростта*
Фридрих Шилер: *Пиколомини; Смъртта на Валенщайн; Песента на камбаната*
Мънго Парк: *Пътешествия във вътрешността на Африка*
Робърт Шеридан: *Писаро* (трагедия)

Йозеф Хайдн: *Theresienmesse*
Лудвиг ван Бетховен: *Патетична соната*

1800

1800 Населението на света достига 880 милиона. Сър Уилям Хершел открива инфрачервените лъчи. Техникáта на Индустриалната революция се разпространява в Европа: Ливен Бауенс от Гент контрабандно внася предачната машина от Англия. Английският инженер Ричард Тревитник изобретява парна машина с високо налягане, която по-късно ще стане двигател за сухопътно транспортно средство. Италианският физик Алесандро Волта изобретява електрическата батерия. Александър фон Хумболд изследва течението на река Ориноко в Южна Америка. В Западна Африка Осеи Бонсу заема трона на кралството Ашанти (Гана) и управлява под името Асантане. Златният трон, според пророка Окомфо Анокюе, е „спуснат от небето“, за да се създаде и узакони свещената империя на народа Ашанти. 24 януари: Наполеон сключва Съглашението от Ел Ариш с отоманските турци като се съгласява французите да се изтеглят от Египет.24 март: Френска армия, командвана от Клебер, разбива турците при Хелиополис. 4 юни: Австрийските войски подлагат генуезците на глад, за да се предадат, но са нападнати от Наполеон, който е дошъл през прохода Сен Бернар. 14 юни: Битката при Маренго: Наполеон почти напълно разгромява австрийците, командвани от барон фон Мелас. Мелас подписва договор, предаващ на Наполеон всички австрийски укрепления западно от реката Минчио и южно от реката По. В Кайро френският генерал Клебер е убит от турски фанатик. **Роден е д-р Петър Берон.**

Полковник Джон Тейлър: Октагоналният дом, Вашингтон, САЩ

Жак Луи Давид: Портрет на мадам Рекамие
Томас Гъртин: Белият дом в Челси; Абатство Къркстал

Фридрих Шилер: *Мария Стюарт*
Мадам дьо Стал: *Литературата и отношенията ѝ с обществените институции*
Йохан Готлиб Фихте: *Затворената търговска държава*
Мейзън Лок Уиймс: *Животът и забележителните деяния на Джордж Уошингтън*
Слово о полку Игореве (издаден е този древноруски епос, създаден около 1187 г.)

Лудвиг ван Бетховен: *Симфония No 1; Концерт за пиано в До минор*
Франсоа Боалдьо: *Багдадският халиф*
Луиджи Бокерини: *Меса*

1801 Първото точно преброяване показва, че Китай има население 295 милиона, Индия 131 милиона, Русия 33 милиона, Франция – 27, Отоманската империя – 21, Германските държави – 14, Испания – 11, Британия – 10, Ирландия – 5 и Съединените щати – 5,3 милиона. Гуанчжоу (Кантон) е най-големият град в света (1,5 милиона); Нанджинг, Хангчоу, Кингтечечен и Едо (Токио) са с по един милион. Лондон е най-големият европейски град с 864 000 жители, докато Ню Йорк има все още само 60 000 жители. Франция възприема метричната система, фиксирана преди две години от Националния конвент; по-голямата част от Европа бързо ще я последва. 1 януари: С Акта на обединение е създадено Обединеното кралство Великобритания и Ирландия. 9 февруари: Битката при Люнвил: Наполеон фактически унищожава Свещената римска империя. 4 март: Томас Джеферсън става третият президент на САЩ. 11 март: Руският цар Павел I е убит в спалнята си по време на дворцова революция; убит на 46 години, Павел е наследен от 23 годишния си син Александър I. 14 март: Британия и Франция прекратяват враждебните действия помежду си. 2 април: Битката при Копенхаген: Нелсън донася победа за Британия, игнорирайки заповедите на своя началник сър Хю Паркър. Май: Паркър е отзован и на Нелсън е поверено командването на британския флот. Юни: Нелсън е удостоен с титлата виконт.

Джеймс Виат: Замъкът Белвоар, Лайчестършир

Жак Луи Давид: Наполеон при Гран Сен Бернар

Йохан Песталоци: *Как Гертруда учи своите деца*
Вестник *Ню Йорк ивнинг поуст* (първият брой излиза на 16 ноември)
Фридрих Шилер: *Орлеанската дева*

Лудвиг ван Бетховен: *Делата на Прометей*
Йозеф Хайдн: *Годишни времена*
Франсоа Боалдьо: *Концерт за арфа*

1802 Мари Тюсо открива своя восъчен музей в Лондон; по време на революционния терор във Франция тя е допусната да направи смъртните маски на известни личности, жертви на гилотината и сега ги показва пред публика. Томас Уеджууд създава първия в света фотоапарат, но тъй като не разполага със средство да фиксира образа, той бързо избледнява. Уилям Симингтън построява първия издържал изпитанията параход *Шарлот Дъндас*. 27 март: Договорът от Амиен спира временно Европейската война. 19 май: Наполеон учредява Почетния легион; ангажирайки придворните с протоколни дейности, той намалява критиката към своята политика. 2 август: Наполеон е провъзгласен за доживотен Първи консул с правото да посочи името на своя наследник. 9 ноември: Английският архитект Томас Гъртин умира на 27 години в Лондон. 15 ноември: Английският художник Джордж Ромни умира на 67 години в Кендал.

Арлингтън Хауз, Вашингтон, САЩ
Уилям Аткинсън: Скоун палас, Пъртшир

Франсоа Жерар: Мадам Рекамие
Антонио Канова: Наполеон Бонапарт; Боксьорите

Новалис: *Хайнрих фон Офтердинген*
Уилям Уърдсуърд: *Мостът Уестминстър*
Натаниъл Боудич: *Нов американски наръчник по навигация*
Рене Шатобрийан: *Геният на християнството*

Лудвиг ван Бетховен: *Лунна соната*
Самюъл Уесли: *Четвърта симфония*

1803 Лорд Елгин започва да товари частите на скулптирания фриз на Партенона за Англия. Американският инженер Робърт Фултън е в Париж и работи върху своя проект за подводницата *Наутилус*. Памукът вече се превръща в по-важен износен артикул за САЩ от тютюна. Покупката на Луизиана удвоява размерите на САЩ; Талейран продава територията й, за да събере средствата, необходими за военните кампании на

Наполеон. Щатите Масачузетс и Ню Йорк заплашват да се оттеглят от Съюза в знак на протест срещу покупката, която Джеферсън е осъществил без съгласието на сената. Хавайският вожд Камехамела обединява осемте Сандвичеви острова като наема губернатори от Англия, Уелс и САЩ. 16 май: Британия и Франция подновяват военните действия, французите заплашват да нахлуят в Англия от Булон сюр-Мер. 25 август: Ирландският бунтовнически водач Робърт Емет е пленен от британците. 23 септември: Битката при Асайе: Британските войски разбиват войската на маратите във Втората война за Марата.

Джоузеф Ланкастър: *Подобряване на образованието на трудовите класи*
Уолтър Скот: *Менестрели от пределите на Шотландия*
Фридрих Шилер: *Месинската невеста*

Лудвиг ван Бетховен: *Симфония No 2; Христос на хълма с маслиновата гора*

1804 Никола Аперт открива първата в света фабрика за вакуумно бутилиране в Маси, Франция. Ричард Тревитник изобретява първия парен железопътен локомотив, който може да тегли 70 пътника и 10 тона желязо със скорост 8 км/ч. Фредерик Уиндзор демонстрира газово осветеление в театъра Лицеум в Лондон. Хаити става черна република след като армията на Наполеон не успява да потуши робското въстание; революционерите избиват всички останали на острова бели. 20 март: Енгиенският херцог е застрелян във Венсан заради заговор за връщане на монархията във Франция. 21 март: Във Франция, Белгия, Люксембург и Палатината влиза в сила Наполеоновия кодекс; той съчетава римското законодателство с някои радикални реформи, въведени през последните години. 18 май: Френският сенат провъзгласява Наполеон за император; проведеният плебисцит утвърждава неговото издигане. 2 декември: Наполеон е коронясан в Париж от папа Пий VII по време на церемония, напомняща коронацията на Карл Велики преди 1000 години.

Къщата на Хр. Н. Даскалов, Трявна

Жан Антоан Гро: Чумният лазарет в Яфа

Фридрих Шилер: *Вилхелм Тел*
Уилям Блейк: *Йерусалим; Милтън*
Уилям Уърдсуърд: *Разсъждения за безсмъртието*

1805 В Булон сюр-Мер се събират френски войски, готови да нападнат Британия; вицеадмирал дьо Вилньов няма доверие в своите кораби, офицери и екипажи, затова вместо да влезе в Ламанша отплава на юг, за да се присъедини към сухопътните сили. Флотът на Вилньов е блокиран в залива Кадиз от Нелсън. Британският морски офицер Франсис Бофор разработва скалата на Бофор за скоростта на ветровете. 26 май: Наполеон се самокоронясва в Миланската катедрала със старата желязна корона на ломбардските крале. Австрия, Русия, Швеция и Британия формират

Трета коалиция срещу Франция. 17 октомври: След като е вдигнал лагера си при Булон сюр-Мер и е преминал в марш през Германия, Наполеон принуждава при Улм силната тридесетхилядна армия на Австрия да се предаде. 21 октомври: Битката при Трафалгар – голямото поражение на френския флот от британския, командван от Нелсън, прекратява френските аспирации за надмощие по море. В това морско сражение Нелсън е ранен смъртоносно. 2 декември: Битката при Аустерлиц – Наполеон разгромява обединена австрийско-руска армия; това кара Прусия да се откаже от присъединяването си към Третата коалиция. 26 декември: Договорът от Пресбург (Братислава), който слага край на конфликта между Франция и Австрия.

Дж. М. В. Търнър: Корабокрушение
Джон Сел Котман: Мостът Грета
Франсиско Гоя: Доня Исабел де Прокал

Уолтър Скот: *Последният менестрел*
Уилям Уърдсуърд: *Прелюдия*
Уилям Хацлит: *Принципи на човешката дейност*

Лудвиг ван Бетховен: *Фиделио; Симфония No 3*
Роберт Боца: *Траян*

1806 В Пейсли, Шотландия, Патрик Кларк произвежда памучна нишка, здрава като лenената. Собственикът на фабрика в Ланкашир Робърт Оуен продължава да изплаща пълни заплати въпреки че производството е спряно поради липсата на суров памук, с което си спечелва доверието и лоялността на своите работници. Наполеон поставя своя брат Жозеф на трона на Неапол, а другия – Луи, на трона на Холандия. 6 май: Британците обявяват блокада на континенталното крайбрежие от Брест до р. Елба. 12 юли: Рейнската конфедерация, организирана от французите, слага край на Свещената римска империя; това предполага предстояща война с Прусия. 14 октомври: Пруската армия е разбита в битката при Йена. 27 октомври: Наполеон окупира Берлин. 21 ноември: Наполеон обявява блокада на Британия като забранява износа на храни и други продукти от континентална Европа.

Клод Мишел: Триумфалната арка, Париж

Софроний Врачански: ***Неделник***

Лудвиг ван Бетховен: *Концерт за цигулка*

1807 7 януари: Британците налагат възбрана на кораби от неутрални държави да търгуват с Франция, но французите се задоволяват сами с хранителни продукти. 7-8 февруари: Битката при Ейлау: Сражение между пруски и руски войски, завършило без явен победител. 18 март: Британски войски окупират Александрия, но са изтласкани от турците. 26 май: Французите завземат Данциг (Гданск). Бившият американски вицепрезидент Арон Бър е изправен пред съда в Ричмонд, Вирджиния, обвинен в заговор за създаването на независима държава, включваща Мексико и части от територията на Луизиана, но е оправдан поради липса на доказателства. 28 май: Отоманският султан Селим III е свален от своите яничари и властта е наследена от сина му, султан Абдул Хамид. 14 юни: Битката при Фридланд: Французите разгромяват руснаците. 22 юни: Британският кораб *Леопард* подпалва американската фрегата *Чизапийк* и пленява четирима британски дезертьори. 2 юли: Джеферсън затваря американските пристанища за всички британски военни кораби. 7-9 юли: Договорът от Тилзит: Наполеон получава всички германски земи между Рейн и Елба и приема посредничеството на руския цар за сключване на мир с Британия. 17 август: *Клермон*, първият действащ търговски параход, преплава по течението на реката Хъдзън (САЩ). Септември: Британците обстрелват с корабна артилерия Копенхаген и пленяват флота на Дания като наказание затова, че Дания се е присъединила към *Континенталната система*. 29 ноември: Португалската кралска фамилия избягва в Бразилия, след като французите са нахлули в Португалия, която е отказала да се присъедини към Наполеоновата Континентална система.

Жак Луи Давид: Коронацията на Наполеон и Жозефин

Томас Томсон: *Система на химията*
Хъмфри Дейви: *За някои химически проводници на електричество*
Уилям Уърдсуърд: *Поеми в два тома*
Чарлз и Мери Ламб: *Приказки по произведенията на Шекспир*
Хегел: *Феноменология на духа*
Мадам дьо Стал: *Корин*

Карл Мария фон Вебер: *Симфонии No 1 и 2*
Лудвиг ван Бетховен: *Симфония No 4; Соната Апасионата*

1808 *Феникс* е първият параход, построен с двигател американско производство; дотогава машините са внасяни от Англия. 26 март: Френски войски, командвани от генерал Мюра, окупират Мадрид; Карлос IV абдикира в полза на своя 23 годишен син Фернандо, но Наполеон решава да направи своя собствен брат Жозеф крал на Испания, идея, която е отхвърлена от испанците. 13 март: След бунт Мюра заплашва Испанския кралски съвет и съветът е принуден да покани Жозеф да стане крал. 28 юли: Мустафа Байрактар, великият везир на Отоманската империя, тръгва на поход към Истанбул с намерение да възстанови на трона Селим III, но яничарите удушват Селим, за да предотвратят това. Като отмъщение Байрактар сваля и убива султана Мустафа IV като на негово място поставя племенника на Селим, 23 годишния Махмуд II. 4 декември: Наполеон завзема Мадрид с армия от 150 000 души и поставя на трона Жозеф Бонапарт.

Уилям Пордън: Куполът, Кралският павилион, Брайтън
Джеймс Виат: Паркът Ашридж, Хертфордшир

Антонио Канова: Полин Боргезе в ролята на Венера

Жан Антоан Гро: Битката при Ейлау
Франсиско Гоя: Екзекуция на граждани в Мадрид
Жан-Огюст-Доминик Енгър: Къпещите се
Каспар Давид Фридрих: Кръстът на планините

Джон Далтон: *Нова система на химична философия*
Уолтър Скот: *Мармион*

Лудвиг ван Бетховен: *Симфонии No 5 и 6*

1809 Търговецът на кожи Дейвид Томпсън предприема изследване и картиране на 1 милион квадратни мили в Канада между езерото Сюпириър и Тихоокеанското крайбрежие. В Индия договорът от Амритсар спира настъплението на Сикхската конфедерация, предвождана от Ранжит Сингх. 16 януари: Битката при Коруня: Френските войски разбиват британците, командвани от сър Джон Мур, който е убит по време на сражението. 13 март: Кралят на Швеция Густав IV е задържан от армейски офицери в кралския си апартамент; създадено е временно правителство, ръководено от херцога на Зудермания. 29 март: Густав IV Шведски абдикира. 10 май: Шведското временно правителство обявява, че фамилията на Густав няма да наследи трона. Битката при Асперн: Първото поражение, което Наполеон получава, нанесено му от австрийска армия. Французите се оттеглят на о-в Лобау в Дунава; запасите им са оскъдни, но Наполеон отхвърля съвета на своите генерали да отстъпят. 5 юли: Французите анексират папските държави; папа Пий VII е пленен. Битката при Ваграм: Французите побеждават, но с цената на 20 000 жертви. Австрийската армия е принудена да се оттегли след като е загубила 19 000 души. 27/28 юли: Битката при Талавера – британците, командвани от Уелесли, разгромяват испанците, предвождани от Жозеф Бонапарт; Уелесли получава титлата херцог на Уелингтън. 4 август: Метерних е назначен за държавен министър на Австрия. 8 октомври: Метерних е назначен за министър на външните работи и започва 40 годишната му кариера на този пост. 14 октомври: Договорът от Шьонбрун, слагащ край на враждебните действия между Франция и Австрия, която също се включва в Континенталната система.

Джон Констабъл: Хълмовете Малвърн
Хенри Ребърн: Мисиз Спиърс
Каспар Давид Фридрих: Монах край морето

Ламарк: *Философия на зоологията*
Уошингтън Ървинг (Дидрих檢Никербокер): *История на Ню Йорк*
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Родства по избор*

1810 Прусия премахва крепостничеството; на крепостните селяни се дава земята, която дотогава са обработвали за господарите си. 20 февруари: Австрийският патриот Андреас Хофер е застрелян след като е вдигнал въстание срещу баварската власт. 11 март: Наполеон се оженва чрез пълномощници за великата херцогиня на Австрия Мария Луиза. Май:

Принц Кристиян, избран за наследник на шведския трон, неочаквано умира; той е заместен от Наполеоновия генерал Жан Бернадот. 9 юли: Франция анексира Холандия след абдикацията на Луи Бонапарт. 19 юли: Пруската кралица Луизе умира на 34 годишна възраст. 11 ноември: В град Кеу, в Съри, умира художникът Йохан Зофани, на 77 години.

Колоната на площад Вандом, издигната в памет на победата на Наполеон при Аустерлиц (моделирана по подобие на Траяновата колона, в чест на победата на Траян над даките)

Жак Луи Давид: Връчването на орлите
Франсоа Жерар: Битката при Аустерлиц
Франсиско Гоя: Ужасите на войната (гравюри)

Мадам дьо Стал: *Германия*
Уолтър Скот: *Дамата от езерото*
Джордж Креб: *Градът*
Пърси Б. Шели: *Записки на цареубийците*

Лудвиг ван Бетховен: *Увертюра Егмонт*

1811 Руският посланик в Париж княз Александър Курякин въвежда практиката блюдата да се сервират последователно (*a la Russe*) вместо всичко да се струпва наведнъж на масата. 10 януари: Потушено е робско въстание в Ню Орлеанс; убити са 66 черни работници и отрязаните им глави са поставени край пътя. 5 февруари: В Англия принцът на Уелс, 49 годишен, поема властта като регент на своя полудял баща, Джордж III. 1 май: Отоманският наместник на султана Мохамед Али поканва на пир мамелюкските водачи на Египет в цитаделата в Кайро и ги избива заради заговора, който са подготвяли срещу него. 5 май: Битката при Фуентес де Оноро: Британците разбиват французите. 16 май: Битката при Албуера – британците отново печелят. 7 юли: Венецуела обявява своята независимост с Франсиско де Миранда начело на революционните сили: Един от неговите лейтенанти е Симон Боливар. 14 август: Битката при Типеканое, завършила с поражение за индианците шайени, които са били провокирани за битка докато вождът им Текумзе е далеч от тях. По-късно той е убит от войските на генерал Харисън. 11 ноември: Картахена във вицекралство Нова Гранада обявява своята независимост.

Джон Наш: Риджънтс парк, Лондон

Тома Витанов – Молера: Митарствата на душата (стенопис в постницата „Св. Лука“, Рилски манастир)

Джейн Остин: *Чувство и чувствителност*
Пърси Б. Шели: *Необходимостта от атеизъм*

Карл Мария фон Вебер: *Абу Хасан*
Лудвиг ван Бетховен: *Концерт за пиано No 5*

1812 Франсоа Видок създава френската Сюрте (тайната полиция). В Англия бунтовете на „лъдитите“ (работници, които чупят фабричните машини, защото ги лишават от работа), започнали предната година, се разпространяват в Йоркшир, Ланкашир, Дербишир и Лайчестършир. 26 март: Земетресение във Венецуела деморализира революционерите на де Миранда. Де Миранда е обявен за диктатор, за да контролира положението, но попада в ръцете на испанците, които го изпращат като пленник в Испания. Юни: Наполеон нахлува в Русия със своята *Гран арме* (Велика армия), наброяваща 600 000 войници от осем националности. Юли: Битката при Острово, нанесла сериозни щети на френската армия, сред която се появява и епидемия. 22 юли: Битката при Саламанка – Уелингтън побеждава французите. Август: Уелингтън влиза в Мадрид. 19 август: Британската фрегата *Гуериър* е унищожена от американския кораб *Конститюшън*. 7 септември: Битката при Бородино – сражение без решителен превес между Великата армия и руската армия, командвана от маршал Кутузов, който оттегля войските си, за да ги съхрани. Наполеон влиза в Москва, но повечето от нейните 300 000 жители са я напуснали. 8-12 септември: Москва е опожарена. 19 октомври: Наполеон започва да се оттегля от Москва. Ноември: Маршал Кутузов предприема преследване на Великата армия като ѝ нанася поражения при Смоленск. Декември: Числеността на Наполеоновата Велика армия е сведена до 100 000 души (поради студа, глада, тифуса и липсата на сол); оцелелите прекосяват реката Неман. **Русия и Турция подписват Букурещкия мирен договор.**

Мангин: Кметството, Ню Йорк

Томас Роуландсън: Кулата на доктор Синтакс
Дж. М. В. Търнър: Снежна буря: Ханибал, прекосяващ Алпите
Жан Жерико: Командир от императорската гвардия

Барон Кювие: *Изследвания на изкопаеми кости* (положени са основите на палеонтологията)
Байрон: *Поклонничеството на Чайлд Харолд*
Хегел: *Науката логика*

Лудвиг ван Бетховен: *Увертюра Крал Стефан*

1813 Валсът става популярен в Европа. След съкрушителния крах на Наполеоновата кампания в Русия Европа се събужда – избухват освободителни въстания. 3 февруари: Кралят на Прусия Фридрих Вилхелм III отправя апел към нацията за набирането на доброволен корпус за освобождението на Прусия. 3 март: Шведски договор с Британия, която обещава да не се противопоставя на един съюз между Норвегия и Швеция. 27 март: Руски и пруски войски окупират Дрезден. 2 май: Битката при Люцерн: Наполеон разгромява съюзническа армия и влиза в Дрезден. 20-21 май: Битките при Бауцен и Вуршен: Наполеон печели, но с цената на огромни загуби. 30 май: Французите завземат Хамбург. 12 август: Австрия обявява война на Франция. 23 август: Битката при Гросбеерен: Пруска войска, водена от барон фон Бюло разбива французите и така спасява Берлин. 26 август: Битката при Кацбах: Нова пруска победа над французите. Битката при Дрезден: Последната голяма победа на Наполеон в Германия. 6 септември: Битката при Деневиц: Пруската армия на барон фон Бюло побеждава и осуетява опита на маршал Ней да завземе Берлин. 14 септември: В Чилпанчиньо се събира Мексикански конгрес, за да обсъди независимостта на Мексико. 5 октомври: Битката при Темза в Онтарио: Генерал Харисън разгромява британска армия, командвана от Проктър; вождът на шайените Текумзе, който е съюзник на британците, е убит по време на битката. 16-19 октомври: Битката при Лайпциг, завършила с разгром на Наполеон, който загубва 100 000 войници. Неговите саксонски и вюртембергски съюзници дезертират и той предприема отстъпление. 20 октомври: Австрийският император Франц I обявява Метерних за наследствен принц. 9 ноември: В Америка генерал Ендрю Джексън разгромява индианците крийки при Таледега при една наказателна акция след като крийките са избили 500 бели заселници през август. 10 ноември: Уелингтън прекосява границата и влиза във Франция, за да разгроми маршал Султ. 11 ноември: Дрезден се предава на съюзните сили. 15 ноември: Френските официални представители са изгонени от Холандия. 5 декември: Любек се предава на съюзниците. 26 декември: Модлин и Торгау се предават на съюзниците. 30 декември: Данциг се предава на съюзниците; съюзниците заплашват да нахлуят в самата Франция ако Наполеон не приеме условията им за примирие.

Часовниковата кула, Трявна
Църквата „*Св. Неделя*“, Батак

Джейн Остин: *Гордост и предразсъдци*
Йохан Вюс: *Шведската фамилия Робинсон*
Пърси Б. Шели: *Кралица Маб*
Робърт Саути: *Животът на Нелсън*
Уолтър Скот: *Рогби*
Байрон: *Албигойската невеста; Гяурът*
Софроний Врачански: *Житие и страдания грешнаго Софрония*

1814 Парният локомотив на Ричард Тревитник е вкаран в действие; моделът на Джордж Стивънсън се използва на железопътната линия в каменовъглената мина в Килингуърт. По-голямата част от библиотеката на Конгреса на САЩ е опожарена; пожарът се приписва на британските войски; Джеферсън предлага собствената си библиотека от 6500 тома на цена, която Конгресът приема и тя става основата на новата Конгресна библиотека. Херцог Съдърленд разрушава къщите на арендаторите в своите шотландски имения, за да отвори място за овцете си – до 1822 г. той прогонва близо 10 000 души от земите си. 1 февруари: Битката при Ла Ротиер – Наполеон е победен от фелдмаршал Блюхер. 9 март: Битката при Лаон – Ново поражение за Наполеон. 12 март: Битката при Арши – Ново поражение за Наполеон. 20 март: Битката при Ла Фер-Шампеноаз – още едно поражение. 30 март: Съюзни войски щурмуват Монмартр.

31 март: Съюзни войски влизат в Париж. 11 април: Наполеон абдикира и му е дадено да управлява о-в Елба срещу заплащане. 4 май: Наполеон слиза на о-в Елба. Френската монархия е възстановена: Граф дьо Прованс става става Луи XVIII, а Талейран – негов външен министър. Фернандо VII е възстановен на трона на Испания. 21 юни: Създадено е кралство Нидерландия (Холандия) с обединяването на австрийска Нидерландия и Холандия. 11 септември: На езерото Шамплен военноморските сили на САЩ разбиват и пленяват британска ескадра в битката при Платцбърг: Замислената британска агресия в САЩ през Канада е изоставена.

Джон Соан: Картинната галерия Дълвич, Лондон

Джон Констабъл: Старият Саръм
Теодор Жерико: Раненият кирасир
Франсиско Гоя: 2 май 1808; Генерал Палафокс; Фернандо VII
Жан-Огюст-Доминик Енгър: Одалиски
Георги Резбар: Иконостас (в църквата „*Св. Йоан Предтеча*“, Габрово)

Уолтър Скот: *Уейвърли*
Джейн Остин: *Мансфилд парк*
Уилям Уърдсуърт: *Екскурзията*
Матю Флиндърс: *Пътуване до Тера Австралис*
Рене-Шарл дьо Пикзерекур: *Кучето от Монтагри* (мелодрама)
Байрон: *Корсар*
Якоб и Вилхелм Грим: *Детски и семейни приказки*

1815 В Южна Африка започва експанзията на зулусите за сметка на техните съседи въпреки че броят им е едва 1500 души. Шака (Чака), 28 годишният син на техния вожд Сензангакона, е въвел новости във въоръжението (щит, който се раздвоява и превръща в нападателно оръжие), както и нова военна тактика. Мирът в Европа дава възможност испански войскови контингенти да бъдат пренасочени в Южна Америка; 10 000 базирани в Европа войници заминават за Венецуела, където лесно разбиват революционните армии в Нова Гранада и възстановяват кралската власт; Симон Боливар бяга в Ямайка. 8 януари: Битката при Ню Орлеанс, сухопътна победа за американците във „войната от 1812 г.“ – британците се изтеглят след като са дали 700 жертви. 1 март: Наполеон слиза на брега край Кан, Южна Франция с 1500 войници и тръгва на поход към Париж като по пътя си събира много привърженици. 20 март: Наполеон влиза в Париж и започва второто си царуване („Стоте дни“); Луи XVIII напуска Франция и се оттегля в Гент. 5 април: В Източните Индии избухва вулканът Тамбора – най-голямото вулканично изригване в ново време. Жертви са 20 000 души. 16 юни: Битката при Катр Бра – французите начело с маршал Ней печелят неубедителна победа. 18 юни: Битката при Ватерло – седемдесетхилядна френска армия се изправя пред същото количество съюзническа армия (британци, германци и холандци), командвана от Уелингтън; на французите е нанесено съкрушително поражение, което окончателно слага край на кариерата на Наполеон. 22

юни: Наполеон абдикира, пленен е и е изгнан на о-в Света Елена. Виенският конгрес слага край на войните на европейските държави с Наполеонова Франция. 28 септември: Жоакен Мюра, бившият крал на Неапол, се опитва да си възвърне трона като слиза на брега само с 30 души. Той е пленен. 13 октомври: Мюра е застрелян от стрелково отделение.

Джон Наш: Павилионът Брайтън, Лондон
Адриан Захаров: Адмиралтейството, Санкт Петербург
Чарлз Бъфлинч: Университетската зала, Университетът Харвард

Томас Лоурънс: Мисис Улф
Франсиско Гоя: Трети май

Уолтър Скот: *Гай Манеринг*
Джейн Остин: *Ема*

1816 Английският *денди* (конте) Бо Брумел избягва в Кале, за да се отърве от кредиторите си. Фридрих Круп произвежда първата стомана в Есен, Германия. Вождът на зулусите Сензангакона умира и е наследен от сина си Шака, който ще увеличи зулуската армия от 400 на 40 000 души и ще наложи тиранична жестокост в управлението си. 16 януари: Бразилия провъзгласява своята независимост и португалският принц-регент Жоао е обявен за император. 20 март: Португалската кралица Мария I умира на 81 години; тя е наследена от сина си Жоао VI, но той остава в Бразилия. 29 юли: Аржентина (Обединени провинции по Ла Плата) обявява своята независимост от Испания. През по-голямата част на лятото в умерените ширини се запазва студено време, причинено от прашното було, оформило се след миналогодишното изригване на вулкана Тамбора в Индия; тежки снеговалежи в североизточни САЩ. За юни и юли фермерите ще споменават като за *„хиляда осемстотин ... и смъртен студ"*. 2 юли: Френският кораб *Медуза* се разбива в пясъчното крайбрежие на Западна Африка. Екипажът и пътниците го напускат на лодки; останалите построяват сал. В следващите два дни 89 от струпалите се на сала 149 души изчезват; само 15 души оцеляват, достигат брега на Сахара и загиват из пясъците на пустинята.

Уолтър Скот: *Антикварят; Пуритани*
Дейвид Рикардо: *Съвети за една стабилна валута*
Пърси Б. Шели: *Аластор или духът на самотата*
Байрон: *Шильонският затворник*

Джоакино Росини: *Севилският бръснар*

1817 Мисисипи е включен в Съюза като двадесети щат. Индианците Охайо подписват договор, с който отстъпват останалите им 4 милиона акра земя на САЩ. 12 февруари: С битката при Чакабуко Чили извоюва своята независимост от Испания; Бернардо О'Хигинс се включва сред поддръжниците на аржентинския командир Хосе де Сан Мартин. О'Хигинс става Върховен диктатор на Чили. 3 март: Параходът (с едно колело) *Уошингтън* напуска Луисвил на речно плаване по Мисисипи до Ню Орлеанс – първо подобно пътуване.

Строежите на Анри Кристоф (Анри I): Цитаделата Ла Фериер, Хаити
Джон Рение: Мостът Уотърлоу, Лондон (открит)

Джон Констабъл: Фабриката Флатфорд

Дейвид Рикардо: *Принципи на политическата икономия*
Уолтър Скот: *Роб Рой*
Джон Кийтс: *Поеми*
Франц Грилпарцер: *Прабабата*
Уилям Хезлит: *Героите от пиесите на Шекспир*
Байрон: *Манфред*
Стендал: *Рим, Неапол и Флоренция. История на живописта в Италия*

Джоакино Росини: *Le Cenerentola (Пепеляшка)*

1818 Питър Дюрант въвежда консервната кутия в Америка. Йохан Зигерт изобретява аперитива *ангостюра битърс* в Ангостюра, Венецуела. Бетховен оглушава напълно. Лондонският хирург Джеймс Блъндел за пръв път извършва успешно преливане на човешка кръв. Династията Пеул Диало, която е управлявала по долината на река Нигер в Западна Африка в продължение на 300 години, е премахната от мюсюлманския узурпатор Марабу Чейку Ахмаду. Симон Боливар подсигурява района на долината по долното течение на Ориноко от испанците. В Индия държавите Раджпут – Поона и Холкар в Индор попадат в британски ръце. 5 февруари: Карл XIII Шведски умира на 69 години и е наследен от принца на короната Жан Бернадот: В момента 55 годишен, той ще управлява под името Карл XIV, основавайки нова династия. 20 октомври: Установена е границата между САЩ и Канада по 49 паралел, от езерото Уудс (Горското езеро) до Скалистите планини, въз основа на изследването на Дейвид Томпсън.

Томас Лоурънс: Водачите на Кампанията (18 портрета)

Мери Годуин Шели: *Франкенщайн или новият Прометей*
Джейн Остин: *Абатство Нортанджър; Убеждението* (посмъртно)
Пърси Б. Шели: *Юлиан и Мандало. Предателство. Облаче. Въстанието на Исляма*
Франц Грилпарцер: *Сафо*
Джон Кийтс: *Ендимион*
Виктор Юго: *Бюг Жаргал*

Карл Мария фон Вебер: Оферториум
Франц Грубер: *Stille Nacht (Тиха нощ)*

1819 Франсоа-Луи Кайе произвежда първия шоколад във Вевей в Швейцария. Томас Стамфорд Рафълз окупира Сингапур и го превръща в британска колония. 22 февруари: Испания отстъпва Флорида и всичките си владения източно от Мисисипи на САЩ. Алабама се присъединява към САЩ. 23 март: Август фон Коцебю, реакционен немски журналист, е убит в Манхайм от студента Карл Занд, който нарича Коцебю *„враг на свободата“*. Австрийският принц Метерних убеждава Фридрих Вилхелм Пруски да въведе Карлсбадските укази, с които в Майнц се създава служба за следене на тайните общества и се налага строга цензура над печата. 8 май: Камахамеха, вождът на Хаваите, умира на 82 години и е наследен от 22 годишния си син Камахамеха II, който ще посрещне гостоприемно християнски мисионери и ще допусне традиционната култура на Хаваите да бъде потисната. Август: Симон Боливар освобождава Нова Гранада от испанско господство; конгресът от Ангостюра провъзгласява независимостта на Нова Колумбия (Нова Гранада, Кито и Венецуела) и назначава Боливар за президент и военен диктатор. 16 август: Клането „Петерло“ в Манчестър – британски войници окървавяват мирна демонстрация срещу Памучния закон.

Томас Телфорд: Висящият мост, Прадо, Мадрид

Джон Констабъл: Белият кон
Теодор Жерико: Салът на Медуза
Томас Лоурънс: Папа Пий VII

Артур Шопенхауер: *Светът като воля и представа*
Джон Кийтс: *Нощта на Св. Агнес; Ода за Найтингейл; За една гръцка урна; За меланхолията; Към Психея*
Уолтър Скот: *Ламермурската невеста*
Байрон: *Мазепа; Дон Жуан (първа част)*

Франц Шуберт: *Stabat Mater*

1820 На гръцкия остров Милос един селянин открива статуя на Венера, наречена Милоска. Колонизационното общество във Вашингтон проектира създаването на държавата Либерия, където да се репартират негрите от Северна Америка. Едуард Брансфилд изследва Нов Южен Шетланд за Британския кралски флот, достигайки до 64 градуса на юг. 29 януари: Умира кралят на Англия Джордж III, който е наследен от 57 годишния принц-регент, Джордж IV. 13 февруари: Херцог дьо Бери, предполагаемият наследник на властта във Франция, е убит; роденият на 29 септември, след смъртта му, син – граф дьо Шамбро, става наследник на френския трон. 23 февруари: В Лондон е разкрита тайната конспиративна организация „Катон“; водачите са екзекутирани заради намерението им да избият правителството и да вземат властта в страната. 24 август: В Португалия избухва въстание като резултат от растящото недоволство срещу силното британско влияние в управлението и отсъствието на краля, който все още е в Бразилия.

Полукръглият кралски палат, Йорк, Бристол (завършен)

Джон Констабъл: Вилата Харвич; Фабриката Флатфорд
Бетрел Торвалдсен: Люцернският лъв

Пърси Б. Шели: *Освободеният Прометей; Ода за западния вятър*
Алфонс дьо Ламартин: *Поетични размишления*
Йожен Скриб: *Мечката и пашата*
Уолтър Скот: *Айвънхоу*
Джеймс Фенимор Купър: *Предпазливост*
Робърт Саути: *Животът на Уесли*

1821 Духът на освобождението се носи из въздуха след като Европа се е отървала от Наполеон. Февруари: Започва гръцката война за независимост. Март: Виктор Емануил Пиемонтски абдикира под натиск и е наследен от своя брат Карл Феликс. 8 април: Битката при Новара: Австрийско-сардинска армия разбива пиемонтците; Савой си възвръща контрола над Пиемонт. 24 февруари: Мексико обявява своята независимост от Испания и Агостин става временен регент на Мексико. 5 май: Наполеон Бонапарт умира на о-в Света Елена, на 52 години. 19 юни: Отоманска армия разбива гръцката национално-освободителна войска, но войната ще продължи в следващите десет години. 24 юни: Един лейтенант на Симон Боливар е освободил Кито докато самият Боливар разбива роялистка армия във Венецуела. 22 юли: Хосе де Сан Мартин обявява независимостта на Перу. 30 август: Боливар е провъзгласен за президент на Венецуела. 14 септември: Ел Салвадор, Хондурас, Коста Рика и Гватемала обявяват независимостта си от Испания. Декември: Панама декларира независимостта си от Испания и се присъединява към Колумбия.

Джефри Вятвил: Колежът Сидни Съсекс, Кеймбридж

Уилям Блейк: Илюстрации към *Йерусалим*
Джон Констабъл: Кола със сено

Всекидневник *Манчестър Гардиън* (първи брой)
Томас де Куинси: *Изповедта на един английски наркоман*
Уолтър Скот: *Кенилуърт*
Майкъл Фарадей: *Принципите на електромотора*
Джеймс Фенимор Купър: *Разузнавачът*
Франц Грилпарцер: *Златното руно*

Карл Мария фон Вебер: *Вълшебният стрелец; Малък концерт за пиано и оркестър; Покана за танц*
Даниел Обер: *Ема*

1822 Жан Шамполион дешифрира *Розетския камък*. Това прави за пръв път възможно четенето на староегипетските надписи и достъпа до древната култура. В Западна Африка избухва войната Ашанти, след като един търговец от клана Ашанти и полицай от клана Фанти си разменят обиди. 13 януари: Гръцко събрание в Епидавър обявява независимостта на

Гърция от Отоманската империя. Април: Отомански флот завзема остров Хиос и избива повечето от жителите му. 30 април: В Родърхит, Англия, е спуснат на вода първият в света железен параход, *Арон Манби.* 24 май: Битката при Пичинча, близо до Кито – Хосе де Сукре нанася съкрушително поражение на испанската армия. 10 януари: Параходът *Арон Манби* започва постоянни рейсове през Ламанша като товарен кораб. 19 юни: Гръцка флотилия на адмирал Канарис разбива отомански флот. Юли: Отоманската армия нахлува в Гърция като принуждава националисткото правителство да избяга на островите. 25 юли: В Мексико Агостин де Итурбиде е коронясан за император; той изпраща войски извън страната, за да присъединят други централноамерикански държави към империята му. 12 август: В Англия лорд Кастълрей се самоубива на 53 години, прерязвайки гърлото си с ножчето си за острене на моливи. 1 декември: Португалският регент дон Педро провъзгласява независимостта на Бразилия и е коронясан като император на Бразилия (неговият баща става крал на Португалия, Жоао VI).

Томас Рикман: Църквата Сейнт Джордж, Бирмингам

Джон Констабъл: Изглед към Стур
Дейвид Вики: Пенсионери от Челси четат вестник за битката при Ватерло

Шевалие дьо Ламарк: *Естествена история на безгръбначните*
Уолтър Скот: *Пиратът; Певерил от планинския връх*
Фредерик Мариат: *Предложения за отхвърлянето на задължителната военна служба*
Франсис Плейс: *Илюстрации и доказателства към принципа на популацията*
Пърси Б. Шели: *Защита на поезията; Карл I*
Виктор Юго: *Оди и разни стихотворения*
Стендал: *За любовта*

Джордж Киалмарк: *Старото буково ведро*

1823 Електрическият телеграф, предложен от Франсис Роналдс на Британското адмиралтейство, е отхвърлен като „абсолютно ненужен“. Майкъл Фарадей получава втечнен хлор. Така се открива възможността хлорът да се прилага при пречистването на водите и за изрусяване. Азиатската холера се разпространява на запад и достига до Астрахан. В Баку на Каспийско море са поставени началата на съвременната петролна индустрия – там вадят петрол със сонди. В Лондон Уилям Уилбърфорс учредява общество, борещо се против робството. Май: Френският външен министър Шатобриан изпраща войски да потушат испанската революция. 6 юни: Шатобриан е свален. 1 юли: Събрание в Гватемала сити обявява суверенитета на Обединените провинции в Централна Америка. 31 август: Битката при Трокадеро – френски войски разгромяват испанските революционни сили. 23 септември: Френски войски завземат Кадис и бунтовниците им предават Фернандо VII, който е възстановен на трона. 2 декември: Американският президент Монро обявява доктрината „Монро“: „Американските континенти не могат да бъдат смятани за обект на колонизация от която и да е европейска сила“.

Робърт Смайрк: Британският музей, Лондон
Чарлз Бари: Църквата Свети Петър, Брайтън

Дж. М. В. Търнър: Заливът Байа

Джеймс Фенимор Купър: *Пионерите*
Байрон: *Дон Жуан* (завършен)
Йожен Скриб: *Правдивият лъжец*
Уолтър Скот: *Куентин Дъруърд*

Джоакино Росини: *Семирамида*
Карл Мария фон Вебер: *Евриантa*
Франц Шуберт: *Розамунда*

1824 В Литъл Комптън, Роудайланд, е селекционирана родайландската червена кокошка. Кокошката ще стане известна с кафявите си яйца. Ученият Секвоя, индианец от племето чероки, усъвършенства азбуката на *чероките* с 85 знака. Така чероките стават първото индианско племе със своя писменост; през 1828 година вече ще излиза вестник на езика на чероките. 21 януари: *Ашантите* разгромяват едно поделение на клана *фанти* в Есамако; те също така пленяват британския губернатор сър Чарлз Маккарти, обезглавяват го и черепът му е използван в Кумаси като кралски бокал за пиене. Убит е кралят на ашантите, Осаи Туту Куадво. 26 януари: В Париж на 32 години умира художникът Жерико. 24 февруари: Започва Бирманската война; лорд Амхърст, британският генерал-губернатор на Индия, обявява война след като бирманците завладяват остров Шахпури. 11 май: Рангун се предава на британците. 24 август: Симон Боливар и Хосе де Сукре разбиват испанска армия в Андите. 16 септември: На 68 годишна възраст умира френският крал Луи XVIII, наследен от своя брат, Шарл X. Октомври: Гръцки националистки сили разбиват отоманска армия в Митилене. 9 декември: Битката при Аякучо – Хосе де Сукре побеждава испанска войска, два пъти по-голяма от собствената му армия. **Д-р Петър Берон издава в Брашов своя „*Рибен буквар*“.**

Църквата Нотр Дам, Монреал

Йожен Дьолакроа: Клането в Хиос

Пърси Б. Шели: *Посмъртни поеми*
Д-р Петър Берон: *Буквар с различни поучения („Рибен буквар“)*

Лудвиг ван Бетховен: *Миса Солемнис; Симфония No 9*

1825 Гръцката война за независимост продължава; отоманските сили на Мустафа паша подновяват обсадата на Мисолонги, където предната година е загинал Байрон (на 19 април). Народът на Уругвай въстава срещу Бразилия, окуражен от Аржентина, която се надява да анексира Уругвай. Новината за смъртта на хавайския крал достига Хаваите, където тронът се наследява от Камахамеха III, 12 годишният по-малък брат на краля. 4 януари: Кралят на Двете Сицилии Фердинанд I умира на 73 години и е наследен от 47 годишния си син Франческо I. 6 август: Боливия се обявява за независима държава на конгрес, свикан от Хосе де Сукре, който в следващата година става първият президент на Боливия. 25 август: Уругвай получава независимост, но скоро след това започва война между Бразилия и Аржентина за това кой да владее Уругвай. 29 август: Португалия формално признава независимостта на Бразилия. 27 септември: Открита е железопътната линия между Стоктън и Дарлингтън; 43 километровият железен път предлага първото обслужване на пътници с влак в света. 26 октомври: Открит е каналът Ери, свързващ Големите езера с реката Хъдзън. 13 декември: Цар Александър I умира в агония на 47 годишна възраст след като е изял отровни гъби в Крим; той е наследен от 21 годишния си брат Николай I. 14 декември: Бунтът на декабристите – млади руски армейски офицери, разочаровани от автокрацията на Романови, поставят царската власт пред изпитание. Царят безразсъдно заповядва на кавалерията да атакува по заледения паваж, но бунтът лесно е потушен. 29 декември: В Брюксел на 77 години умира художникът Давид.

Джон Наш: Бъкингамският дворец
Площадът Белгрейв, Лондон

Самюъл Палмър: Памуковата долина
Джон Констабъл: Конят в скок
Самюъл Моурс: Генерал Лафайет
Едуард Хикс: Мирното кралство

Томас Бебингтън Макъли: *Милтън*
Уилям Хезлит: *Духът на века или съвременни портрети*
Огюстен Тиери: *Завладяването на Англия от нормандите*
Франц Грилпарцер: *Възходът и падението на крал Отокар*
Чарлз Уолф: *Погребението на сър Джон Мур*
Барон Кювие: *Изследване върху измененията на земната повърхност*

Емилио Ариета и Корера: *Илдегонда*

1826 Булевард Унтер ден Линден в Берлин е осветен с газови фенери. Открит е университетът в Мюнхен. Персийски войски нахлуват в Русия, но са спрени при Ганджа от руските войски, командвани от Иван Паскевич. 24 февруари: Договорът от Яндабу, сложил край на Бирманската война – Британия слага ръка на Аракан и Асам. 10 март: Жоао VI Португалски умира на 56 годишна възраст и е наследен от своя син дон Педро Бразилски под името Педро IV, но Педро IV отказва да напусне Бразилия и абдикира в полза на своята дъщеря, инфанта Мария. 5 април: Русия връчва на Истанбул ултиматум, изискващ да се възстанови статуквото по течението на Дунав; султан Махмуд II отстъпва пред натиска. Май: Отоманските яничари въстават срещу заповедта на Махмуд за създаване на нов корпус, който да ги замести; в Истанбул са щурмувани казармите и са избити над 6000 яничари. 4 юли: Бившият президент на САЩ Джон Адамс, 90 годишен и Томас Джеферсън, 83 годишен, умират 50 години след подписването на Декларацията за независимост. 7 август: Британска войска разгромява ашантите край Акра (Гана).

Томас Телфорд: Висящият мост на Конуей Роуд
Джон Наш: Терасата Къмбърленд, Лондон (завършена)

Йожен Дьолакроа: Екзекуцията на Дож Марино Фалиери; Гърция при развалините на Мисолонги

Андре Ампер: *Електродинамика*
Уолтър Скот: *Удсток*
Джеймс Фенимор Купър: *Последният мохикан*
Алесандро Мандзони: *Годениците*
Хайнрих Хайне: *Пътни картини*

Карл Мария фон Вебер: *Оберон* (същата година Вебер умира в Лондон на 39 годишна възраст)
Франц Шуберт: *Военен марш*

1827 Английският астроном Фредерик Уилям Хершел изобретява контактните лещи. Австралийският инженер Йозеф Ресел и шотландският инженер Робърт Уилсън независимо един от друг изобретяват витловия корабен двигател. Американският физик Джоузеф Хенри изобретява електромагнита. 26 януари: Перу се отделя от Симон Боливарова Колумбия под предлог, че Боливар управлява автократично. 20 февруари: Битката при Ицуаинго – бразилски въоръжени сили побеждават войските на Аржентина и Уругвай. 26 март: Композиторът Бетховен умира на 53 годишна възраст във Виена. 6 юли: Лондонският договор между Франция, Британия и Русия, обещаващ поддръжка за гръцките патриоти, ако султанът не приеме примирие. 8 септември: Египетски войски слизат на брега на Наварино. 20 октомври: Битката при Наварино – британски, руски и френски ескадри унищожават египетско-турския флот.

Халите в Париж (завършени)

Йожен Дьолакроа: Смъртта на Сарданапал

Джеймс Фенимор Купър: *Прерията*
Хайнрих Хайне: *Книга на песните*
Виктор Юго: *Кромуел*
Йожен Скриб: *Брак по сметка*
Стендал: *Арманс или сцени от парижкия живот*

Феликс Менделсон: *Увертюра към Сън в лятна нощ*

Фредерик Шопен: *Сборник ноктюрни за пиано*
Франц Шуберт: *Зимен път*

1828 Кралят на Мадагаскар Радама I умира и е наследен от своята вдовица, Ранавалоана I, която остава враждебна към християнските мисионери и към влиянието както на французите, така и на британците. 22 февруари: Договорът от Туркманчай, сложил края на Руско-Персийската война; Русия получава изключителното право да поддържа флот на Каспийско море. 16 април: Художникът Франсиско Гоя умира в Бордо на 82 годишна възраст. 8 юни: След обявяване на война на Отоманската империя, Русия изпраща войска по Дунава. 4 юли: Дон Мигел, регентът на Португалия, се провъзгласява за крал след преврат през май; неговата племенница Мария, деветгодишно момиче, е изпратено в Англия поради започналата гражданска война. 15 юли: Скулпторът Жан Удон умира на 87 години в Париж. 27 август: Уругвай обявява война за независимост; посредничеството на британски дипломати превръща страната в буфер между Бразилия и Аржентина. 22 септември: Шака, кралят на Зулу, основал зулуската нация в Южна Африка, е убит на 41 годишна възраст от братята си Дингане и Мхлангане, които заедно поемат управлението. 19 ноември: На 31 годишна възраст умира Шуберт.

Франсис Шантрей: Статуята на Джордж IV, Трафалгарският площад, Лондон

Уолтър Скот: *Красавицата от Перт*
Франц Грилпарцер: *Верен слуга на своя господар*

Джоакино Росини: *Фантазия за пиано на четири ръце; Симфония*

1829 Бартоломе Тимониер изобретява първата практична шевна машина. *Ракетата* на Джордж Стивънсън спечелва състезание на железопътни локомотиви между Ливерпул и Манчестър. Уилям Бърк е обесен заради серия от убийства, правени за да снабдява докторите с трупове за дисекция. Венецуела се отделя от Велика Колумбия на Симон Боливар и след една година става независима република. 22 март: Гърция придобива независимост след подписването на Лондонския протокол. Април: Хуан Мануел де Росас прекратява анархията в Аржентина, като предприема военни действия срещу провинциалните войски в Буенос Айрес. **Руските войски превземат Силистра, а флотът им влиза в пристанището на Созопол. 20 август: Генерал Дибич овладява Одрин. 14 септември: Сключен е Одринският мирен договор.** 15 септември: В Мексико е премахнато робството. 8 декември: Де Росас се самообявява за губернатор на Буенос Айрес.

Тремънт Хауз, Бостън (първият съвременен хотел в Новия свят)
Томас Хамилтън: Кралското висше училище, Единбург
Джон Наш: Паркът Сейнт Джеймс, Лондон
Църквата „*Св. Иван Рилски*“, Чипровски манастир

Дж. М. В. Търнър: Одисей, присмиващ се на Полифем

Бенджамин Хайдън: Пънч и Джуди

Фелиция Хемънс: *Казабланка*
Шарл Огюстен Сен-Бьов: *Жозеф Делорм*
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Вилхелм Майстер. Години на странстване*
Балзак: *Шуани*
Франц Бервалд: *Леонида*
Джоакино Росини: *Вилхелм Тел*
Феликс Менделсон: *Симфония До бемол*

1830 Населението на света достига един милиард. Холерата се разпространява в Русия, отнемайки живота на 900 000 души. 6 април: В щата Ню Йорк Джоузеф Смит основава Църквата на светците на Исус Христос от последния ден. 13 май: С разпадането на Велика Колубия е основана Република Еквадор. 24 май: Открит е първият сектор на жп линията Балтимор – Охайо (САЩ), 21 км отсечка от Балтимор до фабриките Еликот. 4 юни: Сукре е убит при опита му да запази единството на Велика Колумбия на 35 годишна възраст близо до Пасто, Колумбия. 5 юли: Град Алжир се предава на френските войски след триседмична обсада; започва едновековна френска колонизация на Алжир. 29 юли: Шарл X Френски е свален и наследен от Орлеанския херцог Луи Филип. 4 октомври: В Белгия е съставено временно правителство и тя се отделя от опеката на холандските власти. 17 декември: „Великият освободител“ Симон Боливар умира на 47 годишна възраст, заявявайки, че „*Америка е неуправляема*“. 20 декември: Международна конференция признава независимостта на Белгия.

Пазарът на Ковънт Гардън, Лондон
Томас Хамилтън: Паметникът на Бърнс, Единбург
Къщата на турското семейство Гирай, с. Върбица, Преславско

Самюъл Палмър: На връщане от църковната вечерня
Уилям Ети: Бурята
Джон Аудубон: Птиците на Америка

Джоузеф Смит: *Книга на мормоните*
Александър С. Пушкин: *Борис Годунов* (трагедия)
Стендал (Анри Мари Бел): *Червено и черно*
Алфред Тенисън: *Поеми* (Тенисън е на 21 години)
Виктор Юго: *Ернани*
Ламартин: *Поетични и религиозни хармонии*
Сен Бьов: *Утешения*
Оноре дьо Балзак: *Неизвестният шедьовър*
Оливър Уендъл Холмз: *Старият броненосец*

Винченцо Белини: *Капулети и Монтеки*
Фредерик Шопен: *Концерти за пиано No 1 и 2*
Даниел Обер: *Фра Дяволо*

1831 22 годишен, английският естественик Чарлз Дарвин потегля с кораба *Бийгъл* на околосветско пътешествие, което ще подготви цяла епоха в науката. Шотландският изследовател Джеймс Рос намира местонахождението на магнитния Северен полюс. Февруари: Италианците в някои северни градове (Модена и Парма) искат независимост. Март: Вълненията в Италия са потушени с помощта на австрийски войски. 9 март: Създаден е френският Чуждестранен легион. 26 май: Битката при Остроленка: Руснаците разгромяват полски войски. 27 май: Индианците-*команчи* убиват Йедедия Смит на пл. Кимарон. 4 юни: Леополд I става първият крал на белгийците. 9 октомври: Гръцкият президент Йоанис Каподистриас е убит на 55 годишна възраст; неговият брат Августинос става временен президент. 17 октомври: Майкъл Фарадей открива принципа на динамото и успешно генерира електрически ток. 29-31 октомври: Бунтовете в Бристол предизвикват в Британия опасения, че ще избухне революция; четирима бунтовници са екзекутирани. 18 ноември: Въстанието в Бенгали срещу тираничното хиндуистко управление е потушено и мюсюлманският водач на въстанието, Титу Мир, е убит от правителствените войски.

Джон Рени: Новият Лондонски мост (завършен)

Джон Констабъл: Катедралата Солзбъри
Йожен Дьолакроа: Свободата води народа

Виктор Юго: *Парижката Света Богородица; Есенни листа; Марион Делорм*
Франц Грилпарцер: *Вълните на морето и любовта*
Робърт Монтгомъри Бърд: *Гладиаторът*
Оноре дьо Балзак: *Шагренова кожа*

Винченцо Белини: *Сомнамбула; Норма*
Феликс Менделсон: *Концерт за пиано No 1*

1832 Холерата достига Шотландия, където Томас Лата инжектира физиологичен разтвор, за да спаси живота на свой пациент и за пръв път въвежда новото лечение. Гърция става монархия с Ото I, синът на Лудвиг I Баварски, който е избран за неин крал. 22 март: Йохан Волфганг фон Гьоте умира във Ваймар на 82 годишна възраст. 1 май: Капитан Бенжамин дьо Бурнвил предприема тригодишна експедиция, за да изследва Скалистите планини. 28 юни: Метерних настоява Германската конфедерация да приеме *Шестте члена* в конституцията, които всъщност стандартизират поведението на поданиците на германските държави, забраняват публичните събирания и въвеждат тайното разследване на подозрителни личности.

Уилям Уилкинс: Национална галерия, Лондон
Каналът Гота, Швеция

Джон Констабъл: Мостът Ватерлоо
Йожен Дьолакроа: Мавританска двойка на терасата

Жан-Огюст-Доминик Енгър: Луи Бертин

Александър С. Пушкин: *Евгений Онегин* (роман в стихове – завършен)
Франс Тролъп: *Домашните навици на американците*
Жорж Санд: *Индиана*
Йохан Волфганг фон Гьоте: *Фауст, част втора*
Николай В. Гогол: *Вечери в селцето край Диканка*

Жан Шайцхьофер: *Силфидата*
Гаетано Доницети: *Любовен еликсир*
Феликс Менделсон: *Увертюра Хебриди; Симфония No 5*
Томас Хастингс: *Вековна твърд*

1833 Германският доктор Фридрих Вилде изобретява контрацептивната диафрагма (спирала). Британците слизат на Фолклендските острови и ги обявяват за британска територия. Мария Втора Португалска е възстановена на трона от нейния баща, дон Педро; той се е завърнал от Бразилия и е разгромил брат ѝ, дон Мигел, с помощта на французите и британците. 4 май: Конвенцията от Кутахия, договор между Кайро и Истанбул със споразумение, че Египет ще владее Сирия. 29 юли: Уилям Уилбърфорс умира на 73 годишна възраст. 23 август: Британският парламент премахва робството в британските колонии след дългата кампания, провеждана от Уилбърфорс. 29 септември: Фернандо VII Испански умира на 48 годишна възраст и е наследен от двегодишната си дъщеря Исабела II; братът на Фернандо – дон Карлос изявява претенции за трона и Испания е застрашена от гражданска война. 17 декември: Подхвърленият като дете Каспар Хаузер, за когото се предполага, че е принц на Баден, е намушкан смъртоносно на 21 годишна възраст преди да се срещне с някой, който щял да му разкрие неговия произход.

Джоузеф Хансъм: Кметството на Бирмингам

Андо Хирошиге: Петдесет и три станции в Токайдо
Паметникът на Уилбърфорс, Абатство Уестминстър

Александър С. Пушкин: *Дъщерята на капитана* (първият руски роман в проза)
Чарлз Ламб: *Последни есета от Елия*
Жорж Санд: *Лелия*
Йожен Скриб: *Бертран и Ратон*
Теофил Готие: *Алберт*
Йохан Волфганг фон Гьоте : *Поезия и истина* (посмъртно)

Гаетано Доницети: *Лукреция Борджия*
Феликс Менделсон: *Валпургиева нощ; Симфония No 4*
Алексей Лвов: *Боже, императора пази*

1834 Сляп от тригодишна възраст, Луи Брейл изобретява система за писане с релефни знаци, която ще даде възможност на слепите да четат. Испанската Инквизиция е премахната. В Испания започва гражданска война поради претенциите на дон Карлос за трона, зает от племенницата му Исабел II. 6 май: Сикхски войски от Пенджаб, предвождани от своя вожд Ранжит Сингх, превземат Пешавар. 26 май: Шестгодишната война в Португалия завършва с поражение на Мигел, който напуска страната. 1 август: В Южна Африка са освободени 35 000 роби с премахването на робството във всички колонии на Британската империя. 2 август: Основана е Южна Австралия с подкрепата на херцог Уелингтън. 16 октомври: Сградите на британския парламент са унищожени от пожар. 23 декември: Икономистът и демограф Томас Малтус умира на 68 годишна възраст в Хайлейбъри. 27 декември: Умира есеистът и приятел на Уилям Уърдсуърт, Чарлз Ламб. **Добри Желязков открива текстилна фабрика в Сливен – първото съвременно индустриално предприятие в България.**

Църквата „*Св. Богородица*“, Рилски манастир
(завършена в 1837 г.)

Йожен Дьолакроа: Алжирски жени у дома
Жан-Огюст-Доминик Енгър: Мъченичеството на Св. Симфориен

Оноре дьо Балзак: *Дядо Горио*
Едуард Джордж Бълвър-Литън: *Последните дни на Помпей*
Франц Грилпарцер: *Животът е сън*
Йеремия Бентам: *Деонтология или наука за морала* (посмъртно)
Сент Бьов: *Сладострастие*
Ектор Берлиоз: *Харолд в Италия*
Рихард Вагнер: *Феите* (написана, но непоставена опера)

1835 В Париж Шарл Хавас създава първата в света информационна агенция – *Хавас.* Лондонският доктор Джеймс Паджет идентифицира паразита *Trichina Spiralis,* който по-късно ще бъде свързан с трихинозата – болест, която се получава при ядене на сурово свинско месо. Хуан Мануел де Росас става диктатор в Буенос Айрес. В Южна Африка холандските заселници предприемат своя *Велик поход* на север и изток от нос Добра надежда; 10 000 души ще се преместят на нови територии в Трансваал, обезлюдявайки носа и влизайки в конфликт с териториалните претенции на народа зулу. В Австралия е основан град Мелбърн. В Афганистан ханът на Кабул Мохамед Дост приема титлата емир и основава династията Баракзай. 2 март: Умира Франц II, последният император на Свещената римска империя; (само) като император на Австрия той е наследен от четиригодишния си син Фердинанд I. 5 май: Открит е първият пътнически ж.п. маршрут в Европа, между Брюксел и Мечелен. 26 юни: Барон Жан Антоан Гро се удавя в р. Сена при Медун на 64 годишна възраст. 9 юли: Открита е пътническата ж.п. линия между Лион и Сен Етиен. 7 декември: Открита е първата германска пътническа ж.п.

линия, свързваща Фурт с Нюрнберг. **Велчова завера и подготовка на въстание в Търново.**

Чарлз Бари и Август Пугин: Сградите на Парламента, Лондон
Харви Елмс: Музеят Фицуилям, Кеймбридж

Дж. М. В. Търнър: Подпалването на сградите на Камарата на общините
Джон Констабъл: Фермата в долината
Кацушища Хокусаи: Сто изгледа от планината Фуджи

Алексис дьо Токвил: *Демокрацията в Америка*
Николай В. Гогол: *Миргород*
Теофил Готие: *Мадмоазел дьо Мопен*
Ханс Кристиан Андерсен: *Приказки*
Братя Грим: *Немска митология*
Йожен Скриб: *Еврейката* (либрето за опера)
Неофит Рилски: *Таблици взаимоучителни*

Винченцо Белини: *Пуританите*
Гаетано Доницети: *Лучия ди Ламермур*
Фредерик Шопен: *Голяма брилянтна полонеза*

1836 В Исландия изригва вулканът Хекла. Холандските заселници (бурите) в Южна Африка основават Натал, Трансваал и свободния щат Оранж по време на своя Велик поход. В Южна Австралия е основан град Аделаида. В САЩ мисионерът Марк Уитман отвежда Елиза Спалдинг и съпругата си Нарциса на тихоокеанското крайбрежие: Те са първите жени, прекосили Северна Америка от океан до океан. 6 март: Аламо и Сан Антонио падат в ръцете на мексиканската армия, командвана от мексиканския президент, генерал Антонио де Санта Анна (Сантана); мексиканците избиват целия гарнизон, в т.ч. Джеймс Боуви, изобретателя на „*ножа на Боуви*", и Дейви Крокет. 21 април: Американският полковник Сидни Шерман побеждава Санта Анна в битката при Сан Ясинто и отвежда Сантана в плен. 2 юли: Открита е първата канадска ж.п. линия, свързваща Лапрери и Сейнт Джоунс. **Вълнения против турската власт в Пиротско и Берковско.**

Триумфалната арка, Париж
Хотел Астор, Ню Йорк

Кацушика Хокусаи: Голямата вълна
Франсоа Рюд: Марсилезата (скулптура)
Дж. М. В. Търнър: Жулиета и нейната гледачка
Жан-Батист Камий Коро: Диана, изненадана от Актеон

Уилям Милър: *Доказателства от Писанието и история на Второто пришествие на Христос към 1843 г.*
Томас Хънт: *Книга за богатството, в която е доказано чрез Библията, че дълг на всеки мъж е да стане богат*

Ралф Уолдо Емерсън: *Природа*
Чарлз Дикенс: *Посмъртните записки на клуба Пикуик*
Николай В. Гогол: *Ревизор*
Йожен Скриб: *Хугеноти* (либрето за опера)
Шопенхауер: *За волята в природата*
Оливър Уендъл Холмз: *Стихотворения*
Мюсе: *Изповед на едно дете на века*

Джакомо Майербеер: *Хугеноти*
Михаил Глинка: *Живот за царя (Борис Годунов)*
Рихард Вагнер: *Забранена любов* (по Шекспир)

1837 Айзък Питман изобретява системата за стенографиране. Асистентът на Самюел Морз, Алфред Вейл, изобретява „морзовата азбука" с точки и тирета, представящи буквите. Фридрих Фрьобел отваря първата детска градина в Бранденбург, в Тюрингия. Георг Гротефенд успява да дешифрира персийското клинописно писмо, отваряйки път за по-задълбоченото разбиране на ранните култури. Икономическа депресия поразява Британия и САЩ. Японският шогун Йенари абдикира на 64 годишна възраст след 44 годишно управление и е наследен от своя син Йейоши, който отваря японските пристанища за чуждестранна търговия. 10 февруари: Александър С. Пушкин умира от раните, получени в Санкт Петербург на дуел с френски емигрант. 31 март: Английският художник Джон Констабъл умира в Лондон на 60 годишна възраст. 20 юни: Уилям IV, кралят на Британия, умира на 71 годишна възраст и е наследен от 18 годишната си племенничка Виктория. **6 юли: В Карлово се ражда Васил Иванов Кунчев, влязъл в българската история под името Васил Левски.** Декември: Във Френска Канада започва въстание срещу британското управление. **Вълнения в Чипровско.**

Робърт Смайрк: Британският музей, Лондон (завършен)
Чарлз Бари: Клуб Риформ, Пал Мал, Лондон

Томас Карлайл: *История на френската революция*
Уилям Прескот: *История на царуването на Фернандо и Исабела*
Чарлз Дикенс: *Посмъртните записки на клуба Пикуик (завършен)*

Ектор Берлиоз: *Реквием*

1838 Френската писателка Жорж Санд започва деветгодишната си връзка с композитора Шопен след като е прекратила отношенията си с поета Алфред дьо Мюсе; тя вече е скандализирала благонравното общество с мъжките си дрехи и с това, че пуши пури. В Русия е открита първата ж.п. линия, свързваща Петербург с лятната резиденция на царя – Царское село. Федерацията в Централна Америка е разтурена след като Рафаел Карера повежда индианско въстание в Гватемала. Британците нахлуват в Афганистан, напредват към Кандахар, Газни и Кабул, свалят и пленяват емира Дост Мохамед. 8 май: В Лондон Движението на чартистите призовава за всеобщи избирателни права. 12 декември: Китайските власти се опитват да екзекутират един търговец на опиум в Гуанчжоу (Кантон), но се натъкват на съпротивата на американските и британските търговци, които подклаждат бунт. 16 декември: Битката при Червената река в Натал: Африканерите (бурите) разгромяват зулуската армия, избивайки над 3000 зулуси.

Йожен Дьолакроа: Медея; Шопен

Чарлз Дикенс: *Оливър Туист*
Карл Имерман: *Барон Мюнхаузен*
Франц Грилпарцер: *Не лъжи!*
Виктор Юго: *Рюи Блас*
Ламартин: *Падението на един ангел*

Ектор Берлиоз: *Бенвенуто Челини*
Алиша Спотисууд: *Ани Лаури*

1839 Шотландският железар Кърпатрик Макмилън изобретява първия истински велосипед. Чарлз Гудиър (*Goodyear*) случайно открива метод за вулканизиране на гумата, при който тя става по-здрава. Британско-афганската война продължава, след като британците поставят начело на властта непопулярния в Кабул шах Шуджа; нараства съпротивата срещу британската намеса. 19 април: Холандците признават независимостта на Белгия; Вилем Първи Нидерландски задържа източната част на графство Люксембург като сам той става негов велик херцог. 24 юни: Битката при Незиб – египтяните начело с Ибрахим паша разгромяват отоманската армия, след като тя е завладяла Сирия. 1 юли: Отоманският султан Махмуд II е отровен на 54 годишна възраст в своята лятна резиденция в Скутари, след като неговата флота се е предала при Александрия; той е наследен от 16 годишния си син Абдул Меджид I. Ноември: Започва Опиумната война между Китай и Британия, след като китайските власти унищожават нелегални складове с опиум, държани от чуждестранни търговци в Гуанчжоу. 3 декември: Умира Фредерик VI Датски на 71 годишна възраст; той е наследен от 53 годишния си племенник Кристиан VIII. **Издаден е Гюлханският хатишериф, с който формално всички поданици на Отоманската империя получават равни права.**

Огъст Пюджин: Катедралата Сейнт Чад, Бирмингам
Харви Елмс: Сейнт Джордж хол, Ливерпул
Ричард Ъпджон: Кинскоут, Белвю Авеню, Нюпорт, Родайлънд

Теодор Шасерио: Къпещата се Сузана; Къпещата се Венера
Едвин Ландзеер: Достойнство и безсрамие
Дж. М. В. Търнър: Корабът с роби

Стендал: *Пармският манастир; Италиански хроники*
Чарлз Дикенс: *Животът и приключенията на Никълъс Никълби*
Хенри Уърдсуърт: *Гласове в нощта*

Артур Шопенхауер: *Опит върху свободната воля*
Михаил Лермонтов: *Новакът*

Джузепе Верди: *Оберто, граф на Сан Бонифачо*
Ектор Берлиоз: *Ромео и Жулиета*

1840 Ан, херцогинята на Бедфорд, въвежда на мода следобедния чай, който се превръща в трайна британска традиция. Дървеният параход *Британия* извършва първото си трансатлантическо пътуване за Самюъл Кунард и Кралската пощенска параходна компания. Рафаел Карера става диктатор на Гватемала. 7 юли: Фридрих Вилхелм III Пруски умира на 69 години и е наследен от 44 годишния си син Фридрих Вилхелм IV. 5 юли: Британия обявява война на Китай; британският флот обстрелва входа на залива Ханчжоу и разположените там сухопътни сили. 15 юли: Лондонският договор (Британия, Австрия, Прусия и Русия) създава военен съюз срещу Египет, който е притиснат да се откаже от северна Сирия, Мека, Медина и Крит, и предава отоманския флот. 9 септември: Британски кораби, снаряжени с оръдия, бомбардират Бейрут и сухопътни сили извършват десант. 10 октомври: Бейрут пада в ръцете на Напиер и французите накрая решават да не поддържат повече египетския владетел Мохамед Али. 3 ноември: Акр пада в ръцете на британците. 27 ноември: Мохамед Али се съгласява да върне отоманския флот и да се откаже от претенциите си за Сирия в замяна на наследствена власт в Египет.

Джоузеф Пакстън: Консерваторията Чатсуърт (завършена)
Княжеската порта, Найтсбридж

Жан-Батист Камий Коро: Бягството в Египет
Йожен Дьолакроа: Кръстоносците нахлуват в Истанбул
Теодор Шасеро: Христос в маслиновата градина
Захарий Зограф: Автопортрет

Джеймс Фенимор Купър: *Следотърсачът*
Михаил Лермонтов: *Герой на нашето време*
Хосе Сориля и Морал: *Крал и обущар*
Кристиян Фридрих Хебел: *Юдит*
Йожен Скриб: *Фаворитката* (либрето за опера)
Гюстав Флобер: *Мемоари на безумците*
Жорж Санд: *Пътуващите калфи*
Христодул Сичан-Николов: *Похвала на древните болгаре и на отечеството им* (стихотворение)

Гаетано Доницети: *Дъщерята на полка; Фаворитката*
Роберт Шуман: *Любовта на поета* (по стихове на Хайне)

1841 Открита е първата трансгранична ж.п. линия, свързваща Страсбург и Базел. Шотландският доктор Джеймс Беърд открива хипнозата. Египетският вицекрал Мохамед Али се съгласява да отстъпи Крит. Нова Зеландия става британска колония. Карлос Лопес става президент на

Парагвай и налага деспотично управление, което ще продължи 20 години. 20 януари: Китайците се съгласяват да заплатят компенсации на британците и да им отстъпят Хонконг. **6 април: Начало на бунтове в Нишко. Юли: Първи бунтове в Браила, организирани от българската емиграция.** 13 юли: Конвенцията за Протоците (Босфора и Дарданелите), подписана от петте европейски сили, гарантира отоманския суверенитет и затваря Босфора и Дарданелите за всички чуждестранни бойни кораби. Ноември: В Орегон пристига първият вагон с емигранти, водени от Томас Фицпатрик, след 3200 км пътуване през враждебна индианска територия. Декември: Афганците убиват марионетния управител шах Шуджа в Кабул; британците са принудени да се оттеглят през прохода Кюбер.

Хотел Англе, Кайро (наречен по-късно Шефърд'с Хотел)
Чарлз Кокерел: Ашмолеанската и Тейлърианската сграда, Оксфорд
Джилбърт Скот: Мемориала на протестантския мъченик, Оксфорд

Йожен Дьолакроа: Еврейска сватба в Мароко
Теодор Шасерио: Пер Лакордер

Чарлз Дикенс: *Антикварен магазин*
Джеймс Фенимор Купър: *Ловецът на елени*
Едгар Алън По: *Двойното убийство на улица Морг*
Робърт Браунинг: *Проходите Пипа*
Михаил Лермонтов: *Демон*
Жорж Санд: *Орас*
Николай В. Гогол: *Шинел*
Сьорен Киркегор: *Върху понятието за ирония*

Адолф Адам: *Жизел*
Роберт Шуман: *Симфонии No 1 и 4*
Йозеф Хайдн (музика), Август Хофман (текст): *Deutschland, Deutschland über alles*

1842 Докторът от Флорида Джон Гори за пръв път осъществява пречистване на въздуха и охлаждане при опит с амоняк. За пръв път американският доктор Крауфорд Лонг прилага обща анестезия като използва етер при операция на киста. Британското правителство отхвърля изчислителната машина, създадена от Чарлз Барбидж. Премиер-министърът Робърт Пийл се шегува: *„Може ли машината Ви да изчисли кога ще влезе в употреба?“*. В Уругвай избухва гражданска война след като сваленият бивш президент Мануел Орибе си спечелва поддръжката на аржентин-ския диктатор Де Росас. 6 януари: Британските сили на лорд Окланд са ликвидирани в прохода Кюбер – всички с изключение на 121 души от 16 500 -те войници са убити от афганците, предвождани от Акбар хан. Бащата на Акбар Дост Мохамед си възвръща трона. 29 август: Договорът от Нанцзин слага край на Опиумната война: Китай отстъпва Хонконг на Британия; Амой, Гуанчжоу, Фучжоу, Нинпо и Шанхай стават градове, където чуждестранните търговци ще имат специални привилегии. **Втори Браилски бунт, оглавен от Георги С. Раковски. За да покажат лоялност**

към султана, браилските власти го осуетяват. Раковски е заловен и осъден на смърт, но успява да избяга и емигрира във Франция.

Чарлз Елет: Мостът на река Шуйлхил, Феърмаунт, близо до Филаделфия (първият въжен висящ мост в САЩ)
Църквата Ла Мадлен, Париж (завършена)

Николай В. Гогол: *Мъртви души, част първа*
Бакин Такизава: *Нансо Сатоми Хакен*
Едгар Алън По: *Маската на Алената смърт*
Томас Маколи: *Руините на древния Рим*
Алфред Тенисън: *Лейди Шалот*
Йожен Сю: *Парижките потайности*

Джузепе Верди: *Набуко*
Гаетано Доницети: *Линда ди Шамони*
Рихард Вагнер: *Риенци*
Михаил Глинка: *Руслан и Людмила*
Франц Бервалд: *Симфонии No 1 и 2*
Феликс Менделсон: *Симфония No 3*

1843 Маорите избиват бели заселници в Нова Зеландия в клането при Ваирау; започва петгодишната Маорска война. Британците успяват да прогонят бурите от Натал, който става британска колония. Британците създават колония в Западна Африка, като отделят Гамбия от Сенегал. Мануел Орибе обсажда Монтевидео. 17 ноември: Мюсюлманските емири от Синд в Индия отказват да отстъпят своята независимост на Източноиндийската компания. Британците провокират англо-синдския конфликт, за да може сър Чарлз Напиер да нападне и разгроми тридесетхилядната армия на балучите. Март: Битката при Хайдерабад: Напиер унищожава армията на емирите и изпраща в Лондон съобщение с една дума: *„Peccavi"* („Съгреших"). 19 юли: На вода е пуснат корабът *Великобритания,* първият голям, обкован с желязо витлов параход, който трябва да пътува в северния Атлантик (корабът е моделиран от Исамбард, поданик на кралство Бруней). Ноември: Хаваите получават независимост (признати са формално от Франция и Британия). **Опит за трети бунт в Браила на българските емигранти срещу отоманската власт, оглавени от В. Вълков, заловен от румънските власти и осъден на каторга.**

Железопътната станция Лондон Бридж
Анри Лабруст: Залата за четене, Библиотеката Сен Женевиев, Париж

Дж. М. В. Търнър: Венециански залез
Едуард Бейли: Статуята на Нелсън, Трафалгарският площад, Лондон

Списание *Иконъмист* (първи брой)
Сьорен Киркегор: *Или-или; Страх и трепет*
В. Х. Прескът: *Историята на завладяването на Мексико*
Чарлз Дикенс: *Коледна приказка*

Балзак: *Изгубени илюзии*

Рихард Вагнер: *Летящият холандец*
Гаетано Доницети: *Дон Паскуале*
Феликс Менделсон: *Сън в лятна нощ* (включва „Сватбен марш“
Майкъл Балф: *Момичето от Бохемия*
Роберт Шуман: *Das Paradies und die Peri*

1844 Санто Доминго спечелва своята независимост от Хаити и ста Доминиканска република. Група от 15 тексаски рейнджъри, водени о полковник Хейс, напада отряд от 300 индианци – команчи и избив половината от тях; белите използват „шестака“ – револвер *Колт.* 8 мар Карл XIV Шведски (Жак Бернадот) умира на 81 годишна възраст и наследен от 44 годишния си син Оскар I. 24 май: Самюел Морз преда първото телеграфно съобщение на морзова азбука от Вашингтон д Балтимор. **Септември: Неофит Бозвели и Иларион Макариополск предоставят Меморандум до Високата порта с искане за духовна църковна независимост на българите.**

Чарлз Кокерел: Английска банка, Ливерпул
Уилям Тайт: Кралската борса, Лондон

Едвин Ландзеер: Подковаване на кобилата
Дж. М. В. Търнър: Дъжд, пара и скорост

Маргарет Фулър: *Лято на езерото*
Чарлз Дикенс: *Мартин Чъзълуит*
Александър Дюма: *Тримата мускетари*
Едгар Алън По: *Откраднатото писмо*
Хайнрих Хайне: *Германия, зимна приказка*
Сьорен Киркегор: *Понятието за страх*
Любословие **(Първото българско периодично списание, издава в Измир от Константин Фотинов)**

Джузепе Верди: *Ернани*
Фридрих фон Флотов: *Алесандро Страдела*
Ектор Берлиоз: *Увертюра „Римски карнавал"*

1845 Картофената реколта в Европа е провалена; гладът отнема живота н повече от 2 милиона души от Ирландия до Русия. Британският археол Остин Хенри Леърд започва разкопките си при Нимруд в Ирак шестгодишното търсене ще разкрие дворците на асирийските царе Английският инженер Уилям Армстронг изобретява начина да се произвежда електричество от водната енергия. Май: Сър Джон Франклин тръгва на нова експедиция, за да търси проход на североизток; корабит му ще бъдат блокирани сред ледовете, а всичките членове на експедицията ще загинат от оловно отравяне от консервираната тенекиени кутии храна. В Индия започва англо-сикхската война, след като британците се опитват да завладеят Пенджаб и Кашмир.

В. Х. Плейфеър: Националната галерия, Единбург
Принц Албърт и Луи Кюбит: Осбърн Хауз, остров Уайт

Джордж Бингам: Търговци на кожи, спускащи се по течението на Мисури

Списание *Сайънтифик Американ* (първи брой)
Александър Дюма: *Граф Монте Кристо; Кралица Марго; Двайсет години по-късно*
Бенджамин Дизраели: *Сибил или двете нации*
Робърт Браунинг: *Домашни мисли от чужбина*
Сьорен Киркегор: *Стадии от жизнения път*
Проспер Мериме: *Кармен*
Найден Геров: *Стоян и Рада* (поема)

Рихард Вагнер: *Танхойзер*
Франц Бервалд: *Симфонии No 3 и 4*
Феликс Менделсон: *Концерт за цигулка*
Роберт Шуман: *Концерт за пиано и оркестър*

1846 Глад поразява Ирландия след нова лоша реколта на картофи. Нюйоркски печатар изобретява ротативна печатна машина, която може да отпечатва по 10 000 страници на час. Американският конгрес учредява Смитсъновия институт във Вашингтон с помощта на щедрото дарение на Джеймс Смитсън, който е починал през 1829 г. 13 януари: Президентът Полк започва Мексиканската война след като не успява да убеди мексиканското правителство да продаде на САЩ Ню Мексико. 8 май: Битката при Пало Алто: Американският генерал Закъри Тейлър побеждава шестхилядна мексиканска войска с войската си от 2000 души. 9 май: Битката при Ресака де ла Палма – мексиканците са победени и се оттеглят през Рио Гранде. 14 юни: В Калифорния избухва въстанието на Бялата мечка след като заселници в долината Сакраменто обявяват независима република (независима от Мексико). 15 юни: Договорът от Орегон, с който е постигнато споразумението границата между британската територия и САЩ да минава по 49 -ия паралел, въпреки силното настояване от страна на САЩ за граница по 54^0 40' паралел. Британия също остров Ванкувър.

Чарлз Бари: Трезорът, Уайтхол, Лондон
Ричард Ъпджон: Църквата Сейнт Тринити, Ню Йорк

Едвин Ландзеер: Елен в клетка
Джон Милес: Писаро, пленяващ вожда на инките в Перу
Йожен Дьолакроа: Оправдаването на Ребека

Жюл Мишли: *Народът*
Херман Мелвил: *Тайпи*
Йожен Сю: *Скитникът евреин*
Фридрих Хебел: *Мария Магдалена*
Иван Тургенев: *Помешчик; Андрей*

Натаниел Хоторн: *Легендите на стария чифлик*
Уилям Текери: *Книга за снобите*
„*Български орел*“ (първият български вестник, издаван в Лайпциг от Иван Богоров)

Роберт Шуман: *Симфония No 2*
Феликс Менделсон: *Елиас*
Ектор Берлиоз: *Проклятието на Фауст*

1847 Над 200 000 ирландци емигрират от страната – повечето от тях заминават за Америка. Италианският химик Асканио Собреро открива нитроглицерина. Руският анархист Михаил Бакунин е изгонен от Париж задето е произнесъл реч, в която призовава да се отхвърли монархията в Русия и Полша. 23 февруари: Битката при Буена Виста: Войските на генерал Тейлър разбиват генерал Санта Анна (Сантана). 18 април: Битката при Керо Гордо: Санта Анна отново е победен. 1 юли: В САЩ започват да се продават първите залепващи се пощенски марки. 10 юли: В Ню Йорк пристигат първите китайски имигранти на борда на джонката *Къ Юн*, от Гуанчжоу (Кантон); основан е Чайнатаун (китайският квартал в Ню Йорк).

Чарлз Бари: Бриджуотър Хауз, Грийн парк, Лондон

Джордж Бингам: Салджии играят на карти

Емили Бронте: *Брулени хълмове*
Шарлот Бронте: *Джейн Еър*
Фредерик Мериат: *Децата на Ню форист*
Херман Мелвил: *Ому*
Алфред Тенисън: *Принцесата*

Джузепе Верди: *Макбет*
Франц Бервалд: *Селски годеж в Швеция*
Фридриф фон Флотов: *Марта*
Ференц Лист: *Liebestraum*

1848 В Лондон Юлиус Ройтер създава информационната агенция *Ройтер*. В САЩ е основана информационната агенция *Асошиейтид прес* (АП). Швейцария става федерален съюз с нова конституция. 20 януари: Кристиян VIII Датски умира на 51 годишна възраст и е наследен от 39 годишния си син Фредерик VI. 24 януари: Джеймс Маршал открива в Калифорния злато. Златната треска отвежда 6000 души на запад. 2 февруари: Договорът от Хидалго в Гваделупа, сложил край на Мексиканската война; Мексико отстъпва на САЩ всичките си земи северно от Рио Гранде (в това число и Калифорния). Срещу 15 милиона долара Мексико загубва една трета от територията си. 13 март: Революция във Виена. 17 март: При новината за революцията във Виена в Милано също избухва революция срещу австрийската власт. 28 март: Джон Джейкъб Астор, най-богатият човек в Америка, умира на 84 години, оставяйки наследство от 20 милиона долара. 10 април: Войската е изпратена срещу *чартистите* в Лондон. Британското правителство се страхува да не избухне революция. 17 май: Поради размириците в столицата австрийският император Фердинанд напуска Виена и заминава за Инсбрук. Август: Фердинанд се връща във Виена, но ново въстание го принуждава отново да напусне. В резултат на студентските протести е премахнато крепостничеството. **4 юни: Неофит Бозвели умира в заточение. Иван Богоров започва да издава „*Цариградски вестник*“.** 2 декември: Император Фердинанд абдикира и е наследен от 18 годишния си племенник Франц Йозеф I. **25 декември: (6 януари 1849 г. по нов стил) Роден е бъдещият поет, публицист и революционер Христо Ботйов Петков.**

Хайбридж, Ню Йорк (акведукт за водоснабдяване на Манхатън)

Уилям Холман Хънт: Любов от пръв поглед; Нощта на Св. Агнес
Теодор Шасерио: Портрет на Ала бен Хамид на кон

Джон Стюарт Мил: *Принципи на политическата икономика*
Карл Маркс: *Заплата, труд и капитал*
Уилям Мейкпийс Текери: *Панаир на суетата; Нашата улица*
Чарлз Дикенс: *Домби и син*
Елизабет Гаскел: *Мери Бартън*
Александър Дюма (син): *Дамата с камелиите*
Фьодор Достоевски: *Бели нощи*
Уилям Текери: *Доктор Бърч и младите му приятели*

Йохан Щраус – баща: *Радецки марш*
Михаил Глинка: *Камаринская*
Стивън Фостър: *О, Сузана!*

1849 Канада търси съюз със САЩ тъй като е изпаднала в икономическа депресия. Британските войски побеждават сикхите при Гуджарат и ги принуждават да се предадат при Равалпинди; Британия анексира Гуджарат. 5 януари: Войските на Франц Йозеф пристигат, за да окупират Буда и Пеща и да потушат революцията, започнала предната година. 23 март: Пиемонтските войски са разбити от австрийската армия, предвождана от 83 годишния генерал Радецки. Карл Алберт абдикира и е наследен от 29 годишния си син Виктор Емануил II. 13 април: Унгарският Конгрес обявява страната за република и избира Лайош Кошут за президент. 30 април: След оповестената декларация за създаване на Римска република (на 9 февруари) обединена армия от французи, испанци, австрийци, тосканци и неаполитанци е тръгнала срещу национално-освободителната италианска армия на Гарибалди; Гарибалди им нанася тежки загуби, но самият той е сериозно ранен. 17 юни: Руски войски нахлуват в Унгария. Август: Гарибалди едва се измъква от плен, след което заминава за САЩ. 9 август: Битката при Темешвар. Руснаците разбиват унгарската патриотична армия в решаващо сражение и Кошут е принуден два дни по-късно да избяга в Отоманската империя

(отсяда в Пловдив). 13 август: Унгарските патриоти се предават на руснаците, които прилагат наказателни мерки, като обесват девет генерала и застрелват още четирима. 25 септември: Йохан Щраус – баща, „кралят на виенския валс“, умира на 45 години от скарлатина. 11 октомври: 23 годишният син на Щраус и негов съименник поема бащиния си оркестър. **Открито е класно училище в Шумен.**

Кремъл, Москва (завършен)
В. Джонстън и Томас Уолтър: Джейни билдинг, Филаделфия

Уилям Холман Хънт: Риенци
Данте Габриел Росети: Дева Мария като момиче
Джон Милес: Исабела
Гюстав Курбе: Следобед в Орнанс; Каменоделци

Хенри Дейвид Торо: *Гражданско неподчинение*
Джеймс Фийлдс: *Балада за бурята или Дъщерята на капитана*
Фридрих Хебел: *Ирод и Мариамне; Геновева*
Ламартин: *Изповеди*
Рене Шатобрийан: *Спомени от отвъдното*
Йожен Скриб: *Адриана Льокуврьор* (либрето за опера)
Добри Чинтулов: *Стара майка се прощава със сина си; Изпроводяк на едного българина със сина си; Китка от Балкана* (стихотворения, публикувани в „*Цариградски вестник*“)

Ото Николай: *Веселите уиндзорки*
Джакомо Майербеер: *Пророкът*
Джузепе Верди: *Луиза Милер*
Ференц Лист: *Tasso: lamento e trionfo*
Стивън Фостър: *Mary was a Lady* (популярна американска песен)
Теодоро Котро: *Санта Лучия* (популярна италианска песен)

1850 В Китай избухва въстанието Тай Пин, водено от учителя Хун Сюцуан, който смята, че е брат на Христос и нарича себе си *Небесния принц*. Селяните на юг се разбунтуват срещу правителството и това довежда до гражданска война, продължила 14 години, по време на която ще загинат около 30 милиона души. *Аферата дон Пасифико* довежда Гърция и Британия почти до война. 66 годишният дон Пасифико е бивш дипломат, евреин и британски поданик: Неговата къща в Атина е опожарена предната година от антисемитска тълпа. Британският министър на външните работи, Палмерстон, също 66 годишен, заповядва морски ескадрон да блокира пристанището Пирея. 29 януари: Сенаторът Хенри Клей въвежда „закон за всички“, с цел да намали нарастващото напрежение между северните и южните щати в Америка. 26 април: Гърците изпълняват ултиматумите на Палмерстон. **27 май: Начало на голямо въстание в Северозападна България, продължило до август-септември.** 31 май: Френски закон поставя условие гласоподавателите да бъдат жители на едно и също място в продължение поне на три години, преди да получат право на участие в изборите. Това се прави с цел да се изключат от избори радикално настроените работници, за които е обичайна миграцията. **27 юни: Роден е бъдещият поет и писател – класик на българската литература Иван (Минчов) Вазов.** 7 юли: Шотландският изследовател Едуард Айри пристига в Олбъни в Западна Австралия, след като е прекосил равнината Нъларбър. Той е първият бял човек, осъществил това пътешествие. 9 юли: Американският президент Тейлър умира от гастроентерит след като е погълнал заледени череши на празника 4 юли (Денят на независимостта), когато е положен крайъгълният камък на монумента на Уошингтън. 9 септември: Калифорния се присъединява към Съюза – 31-вия щат. **Найден Геров открива класно училище в Пловдив.**

Джоузеф Пакстън: Кристалният дворец, Хайд парк, Лондон
Джеймс Бънинг: Пазарът Билингсгейт, Лондон
Къщата на Д. Георгади, Пловдив

Данте Габриел Росети: Ecce Ancilli Domini
Жан-Батист Камий Коро: Утрин, танцът на нимфите
Джон Милес: Христос в дома на своите родители
Уилям Холман Хънт: Покръстена британска фамилия, укриваща християнски мисионер от преследването на друидите
Уолтър Деверел: Дванайста нощ

Чарлз Дикенс: *Дейвид Копърфилд*
Алфред Тенисън: *In Memoriam*
Натаниел Хоторн: *Алената буква*
Огюстен Тиери: *Възникване и развитие на третото съсловие*

Рихард Вагнер: *Лоенгрин*
Емилио Ариета и Корера: *Завладяването на Гранада*

1851 Лондон е най-големият град в света с 2,4 милиона жители. В Австралия настъпва златна треска след като Едуард Харгрийвс открива злато близо до Батхърст в Нов Южен Уелс. Приток на китайци предизвиква искането да не се допускат цветнокожи имигранти. Кралят на Сиам Рама III умира и е наследен от своя полубрат Рама IV, който ще построи пътища и канали, ще стимулира образованието, ще въведе реформи в управлението и ще доведе в държавата си английска губернаторка, която по-късно ще публикува неговите спомени. 1 май: Открито е Голямото лондонско изложение – първият световен панаир. 2 декември: Във Франция е сложен край на Третата република с преврат, организиран от Луи Бонапарт. 19 декември: Английският художник Дж. М. В. Търнър умира в Челси на 76 годишна възраст.

Емануел Лойце: Уошингтън, прекосяващ Делауър
Уилям Холман Хънт: Валентин, спасяващ Силвия от Протей; Овчарят – ратай
Джон Милес: Мариана; Завръщането на гълъба на Ноевия ковчег; Дъщерята на лесничея
Данте Габриел Росети: „Ш-шт!" – каза кралицата Кейт

Ню Йорк Таймс (издател Хенри Реймънд; първият брой излиза на 18 септември)
Херман Мелвил: *Моби Дик*
Натаниел Хоторн: *Домът със седемте фронтона*
Хайнрих Хайне: *Романсеро* (последният му сборник)
Йожен Лабиш: *Сламената шапка*
Джон Ръскин: *Прерафаелизъм*
Петко Р. Славейков: *Смесна китка; Песнопойка; Басненик*

Джузепе Верди: *Риголето*
Михаил Глинка: *Една нощ в Мадрид*
Роберт Шуман: *Симфония No 3*
Ференц Лист: *Унгарска рапсодия No 2*

1852 Емиграцията от Ирландия в САЩ достига своя връх. Нюйоркският инженер Елиша Отис изобретява асансьора, което довежда до разгръщане строителството на многоетажни сгради. 3 февруари: Аржентина е принудена да се откаже от плановете си да завладее Уругвай, след като де Росас, аржентинският диктатор, е разбит при Касерос от бунтовническа армия, съставена от бразилци и уругвайци; де Росас избягва в Британия. 17 юли: Аржентина признава независимостта на Парагвай. 2 декември: Луи Наполеон провъзгласява Втора френска империя, поема управлението под името Наполеон III и изпраща в изгнание монархическата фамилия Орлеан. **Открито е класно училище в Търново.**

Джоузеф Пакстън: Ментмор, Бъкингамшир
Луис Кюбит: Станцията Кингс Крос, Лондон
Шато сюр Мер, Белвю Авеню, Нюпорт, Родайлънд, САЩ
Барон Осман: Булонският лес (планиран като обществен парк)
Къщата на Бобевски, Тетевен

Гюстав Моро: Пиета
Джон Милес: Хугенотът; Офелия
Уилям Холман Хънт: Нашите английски брегове; Пробуждащото се съзнание

Питър Роджет: *Тезаурус*
Хариет Бичер Стоу: *Чичо Томовата колиба*
Натаниел Хоторн: *Блайтедейл*
Уилям Текери: *Историята на Хенри Езмънд*
Иван Тургенев: *Записки на ловеца; Двама приятели*
Теофил Готие: *Емайли и камеи*
Лев Н. Толстой: *Детство*
Братя Грим: *Речник на немския език* (започнат, завършен е едва през 1961 г.)

Антон Рубинщайн: *Дмитрий Донской; Мелодия във фа*
Роберт Шуман: *Увертюра „Манфред"; Увертюра „Юлий Цезар"*

1853 *Великата република* (построен от Доналд Маккей) е най-големият плавателен кораб, но със своите 4500 тона се оказва твърде голям, за да бъде търговски ефективен. Изамбард, поданик на кралство Бруней, започва строителството на *Грейт истърн*, още по-голям пътнически параход, с витла и странични колела. Той също се оказва търговски провал. Приключва заточването на престъпници на о-в Тасмания – транспортирани са над 67 000 каторжници от Британия. Завършва Втората бирманска война: Британия завзема Пегу и Миндон Мин става крал на Бирма; той ще построи Мандалей и ще го направи столица на Бирма. 9 януари: Наполеон III се оженва за испанската графиня Еухения в двореца Тюйлери след като не е сполучил да спечели ръката на представителка на фамилиите Хохенцолерн или на Ваза. 8 юни: Американецът Комодор Пери пристига в залива на Едо (Токио) с официално предложение за сключване на договор за търговски контакти. 23 юли: Японският шогун Йеоши умира на 61 годишна възраст и е наследен от своя брат Йесада, който се съгласява да отвори две пристанища за чуждестранна търговия. 8 август: Руски флот пристига с търговска мисия в Нагазаки. 7 септември: Шанхай е превзет от въстаници, въстанието Тай Пин продължава. 15 ноември: Мария II Португалска умира на 34 годишна възраст и е наследена от шестнадесетгодишния си син Педро V. **4 октомври: Начало на Кримската война между Русия и Турция.**

Едуард Уолтърс: Залата за свободна търговия, Манчестър
Хотел Маунт Върмън, Кейп Мей, Ню Джърси (първият в света хотел с отделни бани в апартаментите)
Милс Хауз, Чарлстън, Южна Каролина

Теодор Шасерио: Тепидариумът
Франсоа Рюд: Паметникът на маршал Ней
Джон Ръскин: Изследване на гнайсова скала
Джон Милес: Модел на сцена на целуващи се ангели за готически прозорец
Данте Габриел Росети: Данте, рисуващ ангел по случай годишнината от смъртта на Беатриче

Джон Ръскин: *Венецианските камъни*
Чарлз Дикенс: *Студеният дом*
Елизабет Гаскел: *Кранфорд*
Шарлот Бронте: *Вийет*
Натаниел Хоторн: *Приказки от Тейнджълууд*
Чарлз Рийд: *Злато*
Виктор Юго: *Наказание*
Александър Островски: *Всеки на мястото си*
Петко Р. Славейков: *Бойка войвода* (поема)

Джузепе Верди: *Трубадур*
Камий Сен-Санс: *Симфония No 1*

Стивън Фостър: *Моят стар дом в Кентъки; Лека нощ* (популярни песни)

1854 Професорът по химия от Йейлския университет Бенджамин Силиман извлича петрол чрез дистилация. 3 януари: Британски и френски флотилии влизат в Черно море. 6 февруари: Русия прекъсва дипломатическите си отношения с Британия и Франция. 17 февруари: Подписана е Бломфонтинската конвенция. Британците се съгласяват да се оттеглят от територия в Южна Африка на север от р. Оранж, оставяйки Свободните щати на Оранж на разположение на заселниците – бури. **11-23 март: Руските войски влизат в Тулча и Исакча. Организира се български доброволчески корпус в подкрепа на руските войски. 12 март: Британия и Франция сключват съюз с Истанбул. 20 март: Руски войски преминават Дунава въпреки предупрежденията на Британия и Франция. 28 март: Британия и Франция обявяват война на Русия.** 31 март: Договорът от Канагава отваря японските пристанища Шимода и Хакодате за американска търговия. 13 юли: Абас I, хедивът на Египет, е убит на 41 годишна възраст и е наследен от 32 годишния си чичо Саид паша. 30 септември: Битката при р. Алма. След десант на Кримския п-в съюзни войски (британски и френски) разгромяват руската армия. 25 октомври: Битката при Балаклава – нова победа за съюзниците като цяло, въпреки че битката включва гибелната кавалерийска атака (атаката на леката бригада), от която само 200 от всичко 700 души оцеляват. 5 ноември: Битката при Инкерман – нова победа за съюзниците. 30 ноември: Новият хедив на Египет дарява концесията за Суецкия канал на своя приятел, Фердинанд дьо Лесепс.

Джон Ръскин: Университетският музей, Оксфорд
Джеймс Богардъс: Харпър Брос билдинг, Ню Йорк
Луи-Огюст Буало: Църквата Сен Южин, Париж (железни колони)

Жан-Франсоа Миле: Жътварят
Гюстав Курбе: Добър ден, г-н Курбе
Фредерик Чърч: Водопадът Такемдама
Джон Милес: Джон Ръскин
Уилям Холман Хънт: Изкупителната жертва
Форд Мадъкс Браун: Английски есенен следобед

Фигаро (първи брой на вестника)
Хенри Торо: *Уолдън или Живот сред горите*
Чарлз Дикенс: *Тежки времена*
Алфред Тенисън: *Атаката на леката бригада*
Александър Островски: *Бедността не е порок*
Лев Н. Толстой: *Юношество*

Ференц Лист: *Орфей; Прелюдии*
Ектор Берлиоз: *Детството на Христос*
Стивън Фостър: *Светлокосата Джени* (популярна песен)

1855 Етиопският вожд Рас Каса сваля Рас Али, краля на Гондар, завладява съседните територии Шоа, Гойджам и Тигре и се обявява за „крал на кралете“. Той започва 13 годишно управление като император Теодор. Дейвид Ливингстон, в момента на 42 години, открива водопада Виктория на река Замбези. В Крим Роджър Фентън прави успешни фотографии на военен лагер, но все още не съществува технология за публикуването им. Въпреки това гравюри, базиращи се на неговите снимки, представят донякъде реалността на войната пред читателите на вестници. В Крим епидемиите от тиф и холера нанасят повече поражения, отколкото раните от битките. Февруари: Японският шогун Йесада подписва договор с Русия. 4 март: Руският цар Николай I умира на 58 годишна възраст и е наследен от 36 годишния си син Александър II. 30 март: Договорът от Пешавар – англо-афгански съюз срещу Персия, сключен поради намеренията на шах Наср Уд-ден да завладее Херат. 16 август: Битката при Хермая – победа за съюзниците, подпомогнати от пиемонтска войска, изпратена от Кавур, граф на Савой. 11 септември: Руската армия изоставя Севастопол, унищожава фортовете си и потапя корабите си, за да не попаднат в ръцете на противника. Ноември: Япония сключва търговски договор с Холандия.

Хотелът Паркър Хауз, Скул Стрийт, Бостън

Гюстав Курбе: В ателието
Роса Боньор: Конски панаир
Джон Милес: Освобождението
Форд Мадъкс Браун: Хайфилд; Покрайнините на Англия

Чарлз Кингсли: *На запад!*
Елизабет Гаскел: *Север и Юг*
Антъни Тролъп: *Надзирателят*
Уолт Уитмън: *Стръкчета трева*
Алфред Тенисън: *Мод*

Джузепе Верди: *Сицилиански вечерни*
Ференц Лист: *Концерт за пиано No 1; Прометей*
Ектор Берлиоз: *Te Deum*
Йоханес Брамс: *Трио*

1856 Йохан Фухрот открива изкопаеми останки на неандерталски човек по поречието на Рейн; те веднага са идентифицирани като кости на ранна форма на човешкия вид отпреди хиляди години. Осемнадесетгодишният английски студент по химия Уилям Перкинс създава маувата (анилиновата боя), първата синтетична боя в света. Английският инженер Хенри Бесемер изобретява бесемеровия процес за по-евтино производство на стомана. 1 февруари: Кримската война завършва. Русия се подчинява на ултиматума на Австрия. 18 февруари: Отоманският султан Абдул Меджид издава декрета Хати-Хумаюн, гарантиращ на християнските поданици на империята нормални граждански права, премахващ изтезанията и реформиращ затворите. 30 март: С Парижкия договор Черно море е обявено за неутрална зона и е гарантирана целостта на Отоманската империя. В Лондонските клубове се появяват папиросите, донесени от участниците в Кримската война, които са ги открили в Русия. Робърт Глоак, кримски ветеран, отваря първата британска фабрика за производство на цигари. 12 юли: Натал става колония на Британската корона. **Юли-август: Опит за въстание в Габровско, начело с капитан Дядо Никола.**

Южно крило на Бъкингамския дворец (с бална зала)

Жан-Огюст-Доминик Енгър: Изворът
Форд Мадъкс Браун: Христос, измиващ нозете на Петър
Джон Милес: Есенни листа; Сляпото момиче
Уилям Холмън Хънт: Светлината на света
Артър Хюгс: Априлска любов; Нощта на Св. Агнес
Джон Брет: Ледникът Розенлауи
Хенри Валис: Смъртта на Чатъртън
Станислав Доспевски: Портрет на Доминика Ламбрева

Елизабът Пийбоди: *Хронологична история на Съединените щати*
Чарлз Рийд: *Никога не е късно да се поправиш*
Иван Тургенев: *Рудин*
Виктор Юго: *Съзерцания*
Найден Геров: *Български речник* (публикуван в Санкт Петербург)

Даниел Обер: *Манон Леско*

1857 Джузепе Гарибалди основава Италианската национална асоциация с цел да подготви обединението на Италия. Преди три години той се е върнал в Италия след като е прекарал пет години като свещолеяр в Ню Йорк. 4 май: Парижкият договор – афганистанската независимост е призната и наложена на Персия от Британия. 11 септември: Клането в планината Медоуз, щата Юта, САЩ. 135 емигранти, пътуващи във влака, са нападнати из засада от индианците Пах-юта, водени от мормони и действащи по заповед на мормонския водач Бригъм Йънг; почти всички емигранти са избити. **Руски консул в Пловдив става българинът Найден Геров.**

Джоузеф Пакстон: Кулите Менмор, Бъкингамшир
Фредерик Олмстед: Сентръл парк, Ню Йорк

Фредерик Чърч: Водопадът Ниагара
Уилям Дайс: Първият цветен опит на Тициан
Джон Милес: Сър Йасъмбръс във форта
Хенри Валис: Каменотрошачът; Ателието на скулптора

Гюстав Флобер: *Мадам Бовари. Провинциални нрави*
Чарлз Дикенс: *Малката Дорит*
Антъни Тролъп: *Барчестърските кули*
Томас Хюгс: *Ученическите дни на Том Браун*

Херман Мелвил: *Разкази от площада*

Джузепе Верди: *Симоне Боканегра*
Ференц Лист: *Концерт за пиано; Симфония „Фауст"*
Джон Хенри Хопкинс: *Ние, тримата царе на Изтока*
Джеймс Пиърпйнт: *Джингъл Белс* (популярна песен)

1858 Френският инженер Фердинанд Каре изобретява хладилника. Цар Александър II започва освобождаването на крепостните селяни в Русия. Японският шогун Йесада умира на 34 годишна възраст и е наследен от посочен от него наместник, дванадесетгодишния Йемохи. 14 януари: Извършен е опит за атентат срещу Наполеон III; той се спасява, но десетима други са убити от бомбената експлозия. 13 март: Стреснати от опита за атентат, французите екзекутират италианския революционер Феличе Орсини. **Лятото: Г. С. Раковски съставя първия си план за освобождение на България.** 26-29 юни: Договорите от Тиенцин, слагащи край на англо-китайската война. Китай се съгласява да отвори повече пристанища за международната търговия. 10 юли: Наполеон III тайно се среща с граф Кавур в Пломбие и дава съгласието си да се присъедини към Кавур в бъдещата война с Австрия. **Октомври: В Истанбул се провежда патриаршески събор по българския църковен въпрос.** 7 октомври: Кралят на Прусия Фридрих Вилхелм IV е признат от комисия за луд и неспособен да управлява; властта се поема от неговия брат, 61 годишния Вилхелм, в качеството му на регент. 23 декември: Сръбският принц Александър Карагеоргиевич е свален на 52 годишна възраст и е наследен от Милош Обренович, който е на 79 години.

Мостът Челси, Лондон (завършен)
Чарлз Бари: Сградата на операта Ковънт Гардън (възстановена)
Уста Кольо Фичето: Ханът Хаджи Николи, В. Търново

Уилям Фрит: Конно състезание
Уинслоу Хомър: Осем камбани
Данте Габриел Росети: Мария Магдалена
Джон Брет: Валът д'Аоста
Уилям Уиндъс: Твърде късно
Уилям Дайс: Уелски пейзаж с две плетачки
Уилям Морис: Кралица Гуенивир

Антъни Тролъп: *Доктор Торн*
Оливър Уендъл Холмс: *Шедьовърът на дякона*
Аделаид Проктър: *Легенди и песни*
Том Тейлър: *Нашият американски братовчед*

Жак Офенбах: *Орфей в ада*
„Джей-Кей": *Жълта роза от Тексас* (популярна песен)

1859 В Австралия Куинслънд става отделна колония със столица Брисбейн. 1 януари: Наполеон III отправя предупреждение към австрийския посланик в Париж, с което фактически разкрива тайния си заговор с Кавур. **28 март: В Цариград (Истанбул) излиза вестник „*България*“ с редактор Драган Цанков.** 7 април: Австрийските войски са мобилизирани. 23 април: Пиемонт отхвърля австрийския ултиматум да се демобилизира в срок от три дни. 29 април: Австрийската армия нахлува в Пиемонт. **3 май: Открита е първата българска мъжка гимназия в Болград, „Св. св. Кирил и Методий“.** 12 май: Франция обявява война на Австрия както е уговорено. 30 май: Пиемонтците разбиват австрийската армия при Палестро. Фердинанд II, кралят на Двете Сицилии, умира на 49 годишна възраст и е наследен от 13 годишния си син Франческо. 24 юни: Битката при Солферино – огромни човешки загуби от двете страни, без ясен изход. 30 юни: Чарлз Блондъл преминава през Ниагарския водопад по въже. 8 юли: На 60 годишна възраст умира шведският крал Оскар I и е наследен от 33 годишния си син Карл XV. Австрийският император Франц Йозеф не може да си позволи продължаването на Пиемонтската война; изправен и пред (национално-освободителната) революция в Унгария, той се среща с Наполеон на 11 юли във Вилафранка. След смъртта на 86 годишния Метерних кралят трябва да преговаря сам. Военните действия са прекратени, тъй като самият Наполеон е разтревожен от нарастването на национализма в Италия. 16 октомври: Джон Браун тръгва из Вирджиния на борда на фериботa *Харпърс*; това е сигналът за всеобщо робско въстание, което ще доведе до създаването на нов щат за черни бежанци. 18 октомври: Федералните войски, командвани от полковник Робърт Лий, побеждават Браун при Федералния арсенал. 2 декември: Джон Браун, осъден за предателство, е обесен в Чарлзтаун.

Фердинанд дьо Лесепс: Суецкият канал (работите започват на 25 април)
Дийн и Удуърд: Музеят Пит-Ривърс, Оксфорд
Филип Уеб и Уилям Морис: Ред Хауз, Бексли Хийт

Едуар Мане: Пиячът на абсент
Жан Миле: Ангелът
Жан-Огюст-Доминик Енгър: Турска баня
Джеймс Уистлър: На пианото
Фредерик Чърч: Сърцето на Андите

Чарлз Дикенс: *Повест за два града*
Джордж Елиът: *Адам Бийд*
Иван Тургенев: *Дворянско гнездо*
Алфред Тенисън: *Кралски идилии*
Фьодор Достоевски: *Сънят на чичо*

Йоханес Брамс: *Серенада за оркестър; Концерт за пиано No 1*
Шарл Гуно: *Аве Мария; Фауст*
Джузепе Верди: *Бал с маски*
Лоъл Мейсън: *По-близо до тебе, Господи* (спиричуъл)
Даниел Декатур Емет: *Дикси* (популярна песен)
Себастиан Юрадиер: *Ла Палома* (популярна песен)

1860 Туземното население на Хаваите е спаднало от 150 000 души през 1819 г. на 35 000 в резултат на заразните болести, донесени от американци и европейци. Руски пионери (първи заселници) основават пристанището Владивосток на Тихоокеанското крайбрежие; то е сковано от ледове три месеца в годината. Робърт Бърк повежда първата експедиция на югоизток през Австралия и достига на следващата година до залива Карпентария. Германският авантюрист Карл фон дер Декен изследва Източна Африка с намерение да основе там немска колония. В Америка 20 годишният Джон Д. Рокфелер започва своя бизнес в петролната индустрия. **3 април: Великденска акция на цариградските българи с цел да се отхвърли властта на Цариградската патриаршия.** 30 април: Форт Дефиънс в Ню Мексико е нападнат от хиляда индианци *навахо*, чиито овце и кози са били избити от войниците във форта; индианците почти успяват да завземат форта. 5 май: Гарибалди организира армия на *червеноризците* в Генуа и отплава за Марсала. 1 май: Гарибалди достига Марсала. 6 юни: Гарибалди завзема Палермо. 12 август: Кралят на Черна гора Данило I е убит и е наследен от 19 годишния си племенник Николай I. Французите и британците бомбардират Синхо, за да принудят китайските власти да приемат дипломати. 22 август: С британска помощ Гарибалди успява да прекоси Месинския проток за континентална Италия. 7 септември: Гарибалди завзема Неапол и поддържа обявяването на Виктор Емануил II за крал на обединена Италия. Ноември: Ейбрахам Линкълн става президент на САЩ и разцеплението на Съюза нараства. Гарибалди се връща на своя остров Капрера.

Къщата на Пангалов, квартал Райково, Смолян

Едуар Мане: Китаристът
Уилям Холман Хънт: Намирането на Спасителя в храма
Артър Хюгс: Детето на дърваря
Уилям Дайс: Заливът Пегуел
Джон Ръскин: Заледено море

Джордж Елиът: *Воденицата*
Натаниел Хоторн: *Мраморният фавън*
Уилям Колинс: *Жената в бяло*
Иван Тургенев: *В навечерието; Първа любов*
Александър Островски: *Буря*
Оливър Уендъл Холмс: *Професорът на кръглата маса*
Васил Друмев: *Нещастна фамилия* (повест, издадена в Цариград)
Стефан Веркович: *Народне песме македонски бугара* (издадени в Белград с подкрепата на графиня Хуняди)

Роберт Шуман: *Концерт за виолончело и оркестър*
Йоханес Брамс: *Серенада No 2*

1861 Ричард Гетлинг изобретява огнестрелното оръжие „гетлинг“ (първата картечница): Изстрелвайки стотици метални топчета на минута, то ще увеличи многократно смъртността по време на Гражданската война между Северните и Южните щати в САЩ. Руският анархист Михаил Бакунин успява да избяга от Сибир и през Япония и САЩ пристига в Европа, където отново става водещ анархист. Цар Александър II завършва процеса на освобождението на крепостните селяни в Русия. 2 януари: Кралят на Прусия Фридрих Вилхелм IV умира на 65 годишна възраст и е наследен от своя брат и регент Вилхелм I. 17 януари: Танцьорката и бивша любовница на Лудвиг I Баварски, Лола Монтес, умира на 43 години в Ню Йорк. 25 февруари: Французите вдигат блокадата на Сайгон, след като са победили войската от 20 000 анамци (Анам – старото име на част от дн. Виетнам); французите разширяват своя контрол над Кочин (Виетнам). 17 март: Провъзгласено е Обединено кралство Италия, включващо Парма, Пиемонт, Ломбардия, Модена, Романя, Лука, Тоскания и Двете Сицилии под управлението на Виктор Емануил II. Кавур умира на 62 годишна възраст, няколко седмици след прокламацията. 12 април: Започва американската Гражданска война; генерал Бьорегард поема войските на щатите от Юга, членове на Конфедерацията и бомбардира форт Съмтър в залива Чарлстон. **16 май: В Москва умира българският възрожденец Иван (Ненов) Денкоглу; след Освобождението неговата библиотека става основа за създаването на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.** 25 юни: Умира от туберкулоза отоманският султан Абдул Меджид, на 38 годишна възраст и е наследен от 31 годишния си брат Абдул Азис. Юли: След призив за набор на доброволци президентът Ейбрахам Линкълн успява да събере 30 000 войници за Съюза – Северните щати, отхвърлящи робството на негрите и полуфеодалните порядки. 2 октомври: Битката при Болс Блъф на р. Потомак: Разгром за Съюза. 1 ноември: Линкълн предава цялото командване на федералните войски на генерал Маклелън, който прекарва зимата в тренировка на двестахилядната армия. 11 ноември: От холера на 24 годишна възраст умира Педро V Португалски и е наследен от 23 годишния си брат Луис I. 14 декември: Съпругът на кралица Виктория, принц консорт Албърт, умира от тиф на 42 годишна възраст. **План на Г. С. Раковски за освобождението на България.**

Шарл Карние: Парижката опера
Едуард Годуин: Гилдхол, Нортхямптън

Жан ла Фарж: Свети Йоан
Жан-Батист Камий Коро: Почивката на Орфей
Гюстав Доре: Илюстрации към *Ад* на Данте
Артър Хюгс: У дома след работа
Уилям Уиндъс: Разбойникът
Уилям Дайс: Джордж Хърбърт в Бемертън

Джордж Елиът: *Сайлъс Марнър*
Чарлз Дикенс: *Големите надежди*
Фридрих Хебел: *Смъртта на Зигфрид; Нибелунгите* (трилогия)
Фьодор Достоевски: *Унижените и оскърбените* (публ. в 1966 г.)
Любен Каравелов: *Памятники народнаго бьıта болгар*
Братя Миладинови: *Български народни песни* (издадени в Загреб)

Георги С. Раковски: ***Горски пътник***

🎼 Йоханес Брамс: *Клавирен квартет*
Ференц Лист: *Мефисто-валс*

1862 Английският изследовател Джон Спийк открива изворите на р. Нил в езерото Виктория. Гръцкият крал Отон I е свален; той се спасява на един британски кораб и се връща в Бавария. **Братя Димитър и Константин Миладинови умират в затвора на Цариград.** 4 март: Конфедеративните войски на Хенри Сиблей завземат Санта Фе. 8 март: Първата морска битка между броненосци; конфедеративният броненосец *Меримак* потопява *Къмбърленд* и побеждава *Конгрес* в Хемптъм Роудс. 9 март: *Меримак* се натъква на *Монитър* с неговата нова оръдейна кула и му се налага да се оттегли. **Пролетта: В Белград Г. С. Раковски организира *Привременно българско началство.*** 6-7 април: Битката при Шайлох: Двете враждуващи страни в Американската война твърдят, че са спечелили победа, но и двете претърпяват големи загуби. 8 април: Британските и испанските войски се оттеглят от Мексико след като става ясно, че Наполеон III възнамерява да създаде там католическа империя. 5 май: Битката при Пуебла – мексиканците избиват добре тренираните френски войски. 31 май: Федералните войски се оттеглят от областта между реките Джеймс и Йорк след като са понесли сериозни загуби. **5-17 юни: Първата българска легия участва в битката с турския гарнизон в Белград.** 17 август: Потушено е въстанието на индианците – сиукси в Минесота, предвождани от Малкия гарван. 30 август: Втора битка при Бул Рън („трасето на биковете“): Конфедералистите на Стоунуол Джаксън и Джеймс Лонгстрийт побеждават федералистите на генерал Поуп. 10 септември: Карлос Лопес, диктаторът на Парагвай, умира на 75 годишна възраст и е наследен като президент от 36 годишния си син Франсиско Лопес. 17 септември: Битката при Антиетъм: Без решителен изход. 13 декември: Генерал Лий побеждава федералистката армия от Потомак, командвана от Бърнсайд в битката при Фредериксбърг. 26 декември: 38 сиукски индианци са обесени в Мантако заради участието им същата година във въстанието.

🎨 Фредерик Чърч: Котопакси
Едуар Мане: Музика от Тюйлери
Оноре Домие: Вагон трета класа

📖 Виктор Юго: *Клетниците*
Иван Тургенев: *Бащи и деца*
Фьодор Достоевски: *Записки от мъртвия дом*
Джордж Мередит: *Модерна любов*
Гюстав Флобер: *Саламбо*
Григор Пърличев: *Скендербег* (поема)

🎼 Джузепе Верди: *Силата на съдбата*
Ектор Берлиоз: *Беатриче и Бенедикт*
Бедржих Сметана: *Лагерът на Валенщайн*

Роберт Шуман: *Сцени от „Фауст" на Гьоте*
Добри Чинтулов: *Вятър ечи, Балкан стене ...* (възрожденска песен, публикувана в 1863 г.)

1863 В Китай въстаниците Тай Пин загубват Сучжоу от войските на манджурите, водени от Цзен Куофан и от генерал Чарлз Гордън, който в момента е 30 годишен. Хедивът на Египет Мохамед Саид умира на 41 годишна възраст и е наследен от 33 годишния си братовчед Исмаил паша. Гръцкото национално събрание избира принц Алфред да наследи трона на сваления гръцки крал, но после отхвърля избора; при своя втори избор гърците вземат един датски принц, 17 годишния Георг I. 25 януари: Линкълн заменя генерал Бърнсайд с генерал Хукър за Върховен главнокомандващ. 1-4 май: Конфедералистите побеждават армията на Съюза, но загубват най-добрия си генерал, Стоунуол Джаксън, който е ранен. Той е прострелян в рамото от един от собствените му часови. 3 май: Ръката на Джаксън е ампутирана. 10 май: Джаксън умира от пневмония. 7 юли: Френските войски окупират Мексико сити. 28 юли: Линкълн замества Хукър с Мийд. 1-3 юли: Битката при Гетисбърг – повратен момент в Гражданската война – конфедералистите са победени. Французите предлагат мексиканския трон на брата на император Франц Йозеф, ерцхерцога Максимилиан. 4 юли: Виксбърг се предава на генерал Грант. 11 юли: Извършва се задължителен набор за армията на Съюза и в някои северноамерикански градове избухват бунтове, особено в Ню Йорк, където са избити 1200 души. 19-20 септември: Битката при Чатанута, Джорджия; конфедералистите на генерал Браг печелят, но с цената на над 2000 загинали и 14 600 души ранени. 19 ноември: Линкълн открива Националното гробище при Гетисбърг, където произнася знаменитото си *Гетисбъргско обръщение*. 23-25 ноември: Битката при Чатануга: Конфедералистите на Браг са победени. **В Одрин е създадено българско католическо училище.**

Лондонското метро (първият метрополитен в света)
Томас У. Уолтър: Капитолийският купол

Фредерик Чърч: Айсберги
Жан-Франсоа Миле: Човекът с греблото
Едуар Мане: Закуска на тревата; Олимпия
Артър Хюгс: У дома, от морето
Данте Габриел Росети: Беата Беатрикс

Едуард Хейл: *Човек без отечество*
Жюл Верн: *Пет седмици в балон*
Джордж Елиът: *Ромола*
Теофил Готие: *Капитан Фракас*
Райко Жинзифов: *Новобългарска сбирка* (със свои и преводни стихове)

Франц Шуберт: *Миса солемнис*
Макс Бруч: *Лорелай*

Жорж Бизе: *Ловци на бисери*
Луи Ламбер: *Щом Джони се върне от поход у дома* (популярна песен)
Х. С. Томпсън: *Клемънтайн* (популярна песен)
Хенри Тъкър: *Когато тази жестока война свърши* (популярна песен)

1864 Кралят на Сандвичевите острови Камехамеха IV продава остров Ниихау на шотландката Елизабет Синклер, която използва острова за паша на овце и добитък. 10 март: Генерал Улис С. Грант е назначен за главнокомандващ всички войски на Съюза. 10 април: Великият херцог Максимилиан (брат на австрийския император Франц Йозеф) приема трона на Мексико. **24 май: Започва строителството на ж.п. линията Русе – Варна.** 1-3 юни: Битката при залива Колд Спрингс. Лий побеждава Грант. 12 юни: Максимилиан пристига в Мексико сити; френските войски му помагат да изтласка Хуарес до границата със САЩ. 27 юни: Битката при планината Кенесау в Джорджия – конфедералистите побеждават войските на Шърман, убивайки 2000 противникови войници, докато те самите дават само 270 жертви. 19 юли: Британската армия на генерал Гордън помага на войската на Цзен Куофан да опустоши Нанцзин. Хун Сиучуан се самоотравя, след като загиват над 100 000 въстаници и въстанието Тай Пин е потушено (започнало е през 1850 г.). 31 август: Парагвайският диктатор Франсезо Лопес дава на Бразилия ултиматум: Бразилия да не се намесва в Уругвай. Октомври: Бразилия нахлува в Уругвай. 12 ноември: Лопес пленява бразилски военен кораб. 30 ноември: Битката при Франклин: Генерал Хууд (от конфедералистите) е разбит с тежки загуби (1750 души убити) благодарение на картечницата *Гетлинг*. 1 октомври: Циклон унищожава голяма част от Калкута, отнемайки живота на 70 000 души.

Анри Фантен-Латур: Почит към Дьолакроа (който умира на 13 август предната година)
Жан-Батист Камий Коро: Спомен от Мортефонтен
Едуар Мане: Мъртвият тореадор

Жюл Верн: *Пътуване до центъра на земята*
Жюл Гонкур: *Рене Моперен*
Антъни Тролъп: *Малкият дом край Алингтън; Можеш ли да й простиш?*
Джордж Марш: *Човек и природа*
Хенрик Ибсен: *Борбата за престола*

Жак Офенбах: *Хубавата Елена*
Стивън Фостър: *Добрият мечтател* (Фостър умира на 13 януари, 37 годишен)

1865 Уилям Буут започва в Лондон мисията си, от която ще възникне Армията на спасението. 18 февруари: Чарлстън се предава на Съюзния флот. 3 април: Питърсбърг, щата Вирджиния, се предава на армията на Съюза; същият ден генерал Грант завзема Ричмонд. 9 април: Генерал Лий се предава на генерал Грант в правителствената сграда в Апоматокс, с което се слага край на Гражданската война в САЩ. Войната е причинила смъртта на 618 000 души. 14 април: Ейбрахъм Линкълн е убит във Форд тиътър във Вашингтон от Джон Уилкс Буут. 26 април: Буут е заловен и застрелян. 27 април: Параходът *Султана* експлодира в Мисисипи – загиват 1600 души на борда. 18 октомври: На 80 годишна възраст умира британският премиер-министър лорд Палмерстон. 10 декември: Белгийският крал Леополд I умира на 74 годишна възраст и е наследен от 30 годишния си син Леополд II.

Гридли Браян и Артър Гилман: Сити Хол, Бостън, САЩ
Джилбърт Скот: Хотелът Гранд Мидлънд, Лондон

Уинслоу Ховър: Военнопленници
Джордж Инес: Мир и богатство
Гюстав Курбе: Момиче с чайки, Трувил
Форд Мадъкс Браун: Работа

Джон Ръскин: *Сезам и лилиите*
Луис Карол: *Алиса в страната на чудесата*
Чарлз Дикенс: *Нашият общ приятел*
Антъни Тролъп: *Имението Белтън*
Марк Твен: *Знаменитата скачаща жаба от Калаверас*
Лев Н. Толстой: *Война и мир*
Уолт Уитман: *Барабанен бой; Когато на двора пред дома свиреше пролетният вятър*

Джакомо Майербеер: *Африканката* (Майербеер умира предната година на 72 годишна възраст)
Рихард Вагнер: *Тристан и Изолда*
Франц Шуберт: *Недовършена симфония*

1866 Холерната епидемия отнема живота на много хора – 120 000 души в Прусия, 110 000 в Австрия, 50 000 в Америка. 12 февруари: Америка настоява френските войски да напуснат Мексико. След като не получава признаване от САЩ, Максимилиан изпраща съпругата си да поиска помощ от Наполеон или от папата, но каузата му е безнадеждна. Юни: В Европа избухва седем седмична европейска война с три театъра на бойни действия, свързани за пръв път на Стария континент с телеграфска връзка. Бисмарк, 51 годишният канцлер на Прусия, предвижда войната и сключва съюз с Италия. **10 април: Основано е българското читалище в Цариград. Май: В Букурещ е основан Таен централен български комитет.** 3 юли: Битката при Садова: Австрийските войски лесно са разбити от прусаците на фон Молтке. Август: Японският шогун Йемохи умира на 20 годишна възраст и е наследен за кратко от роднината си Йошинобу, последният от шогуните на фамилията Токугава. 7 **ноември: Открита е ж.п. линията Русе – Варна.**

Едуар Мане: Флейтистът

Гюстав Курбе: Сън
Уинслоу Хомър: Утринната камбана
Албърт Биърстад: Буря в Скалистите планини

Фьодор Достоевски: *Престъпление и наказание*
Виктор Юго: *Морски труженици*
Джордж Елиът: *Радикалът Феликс Холт*
Уолт Уитмън: *О, Капитане! Мой капитане!*
Алджернън Суинбърн: *Стихове и балади*
Пол Верлен: *Сатурниански поеми*
Алфонс Доде: *Писма от моята мелница*
***Македония* (първи брой на влиятелния и полемичен вестник, издаван от поета Петко Р. Славейков)**

Бедржих Сметана: *Продадена невеста*
Чарлз Томас: *Миньон*

1867 14 януари: Художникът Жан Огюст Енгър умира на 86 годишна възраст в Париж. Бисмарк организира Северногерманска конфедерация начело с Прусия. **24 февруари: Франция връчва меморандум на Високата порта за реформи в империята. Март: ТЦБК отправя меморандум до султана и Великите сили.** 29 март: Британският Северноамерикански акт обединява Квебек, Онтарио, Нова Скотия и Нов Брунсвик в Канадски доминион със столица Отава. 30 март: Руският цар Александър отстъпва Аляска на САЩ за седем милиона долара; дори при ниската цена от два цента за акър, мнозина американци смятат, че тази придобивка е безсмислена. **28 април: Четата на Панайот Хитов със знаменосец В. Левски преминава Дунава при Тутракан.** 15 май: Императорът на Мексико Максимилиан се предава на войските на Хуарес. **17 май: Четата на Филип Тотю преминава в България при Свищов.** 19 юни: Максимилиан е екзекутиран от стрелкови ескадрон. 28 август: Островите Мидуей в Тихия океан са обявени за територия на САЩ от капитан Рейнолдс. **Септември: Формирана е Втората българска легия в Белград.** 9 ноември: Японският шогун Йошинубо абдикира пред растящия натиск да се възстанови ролята на императора отпрѐди XII в. и да се сложи край на феодалното военно управление на шогуните. Синът на последния император Комеи, Мацухито, взема властта на 15 годишна възраст.

Джеймс Бюканън Ийдс: Мостът Ийдс, Сейнт Луис (над Мисисипи)
Джузепе Менгони: Галерия Витория Емануеле, Милано (завършена)
Уста Кольо Фичето: Мостът на р. Янтра при Бяла, Русенско

Едуар Мане: Екзекуцията на Максимилиан

Емил Зола: *Терез Ракен*
Антъни Тролъп: *Последната хроника на Барсет*
Жюл Верн: *Децата на капитан Грант*
Хенрик Ибсен: *Пер Гинт*
Чарлз Дикенс и Уилям Уилки Колинз: *В задънена улица*

Стефан Веркович: *Древная болгарская песня об Орфее* (автентичността е оспорвана)

Шарл Гуно: *Ромео и Жулиета*
Джузепе Верди: *Дон Карлос*
Йохан Щраус: *Валс „Синият Дунав"*

1868 Кристофър Шоулс патентова машинописната машина; той също така подрежда клавишите по системата QWERTY, използвана и до днес от машинописците на латиница. В Сиам умира на 64 годишна възраст кралят Рама IV и е наследен от сина си Сондет Чулагонкорн, който е 15 годишен. В Мадагаскар умира кралицата Рашохерина от династията Хова и е наследен от кралица Ранавалона Втора. 6 април: На японския шогунат формално е сложен край след като новият император Мацухито полага клетва при своето управление да се ръководи от решенията на Национално събрание. 10 април: Етиопският император Теодоре е разбит в сражението при Агоре от англо-индийска армия, командвана от сър Робърт Напиер. Теодоре се самоубива. 13 април: Британците достигат до Магдала, където освобождават търговци, мисионери и други пленени от жестокия Теодоре. След изтеглянето на Напиер Етиопия изпада в анархия. **Юни-юли: Втората българска легия е разтурена. 6 юли: Четата на Хаджи Димитър, Стефан Караджа и Желю Войвода преминава Дунава. 18 юли: В тежка битка с турците на връх Бузлуджа пада убит Хаджи Димитър Асенов, а Стефан Караджа е пленен и отведен в Русе, където загива от раните си на 28 годишна възраст. 11 декември: Васил Левски предприема първата си обиколка из България, продължила до март на следващата година.**

Уста Кольо Фичето: Осемструйна чешма в Соколския манастир, Габрово

Алберт Биърстат: Сред планините на Сиера Невада
Едуар Мане: Зола
Клод Моне: Реката

Уилям Уилки Колинс: *Лунният камък*
Фьодор Достоевски: *Идиот*
Виктор Юго: *Човекът, който се смее*
Алфонс Доде: *Дребосъчето*
Стефан Веркович: *Описание біта болгар, населяющих Македонию*
Кузман Шапкарев: *Кратко землеописание за малички детца*

Ариго Бойто: *Мефистофел*
Рихард Вагнер: *Нюрнбергските майстори-певци*
Жак Офенбах: *Перикола*
Пьотр И. Чайковски: *Симфония No 1*
Йоханес Брамс: *Немски реквием*
Антон Брукнер: *Симфония No 1*

Камий Сен-Санс: *Концерт за пиано No 2*
Йохан Щраус: *Приказки от Виенския лес*
Джона Дайкс: *Води ме, мила светлина* (по текст на Нюман)
Луис Реднър: *О, малък град Витлеем*

1869 Махдуб Али паша започва своето 42 годишно царуване като низам на Хайдерабад, държава с размерите на Франция в центъра на индийския Декан. Джеймс Гордън Бенет, издателят на сензационния *Ню Йорк Хералд*, изпраща кореспондента Хенри Моргън Стенли в Африка, за да „намери" мисионера – естествоизпитател Д. Ливингстън, макар че Ливингстън нито се е загубил, нито изпитва някакви трудности. Императорът на Япония Мейджи приема предалите му се територии на четирите най-влиятелни клана (Чошу, Тоса, Хизен и Сацума) като преназначава водачите на клановете за провинциални управители, но с намалена заплата. Железопътните компании Юнион Пасифик и Сентръл Пасифик се обединяват в Юта; в Америка се провежда национален празник, защото пътят между Ню Йорк и Сан Франсиско е намален от три месеца на осем дни. **Април: В Букурещ пристига Любен Каравелов и застава начело на революционната емиграция. 1 май – 26 септември: Васил Левски извършва втората обиколка на България и създава първите революционни комитети. 26-30 септември: В Браила е основано Българското книжовно дружество.**

Жан-Батист Камий Коро: Танцът

Лев Н. Толстой: *Война и мир* (последна редакция)
Александър Сухово-Кобилин: *Смъртта на Тарелкин* (сатиричен фарс); *Дело* (комедия)
Лотреамон: *Песните на Малдорор*
Антъни Тролъп: *Финеас Фин*
Р. Д. Блакмор: *Лорна Дуун*
Марк Твен: *Глупаци в чужбина*
Луиза Мей Алкът: *Малки жени*
Гюстав Флобер: *Възпитание на чувствата*
Пол Верлен: *Галантни празници*
Свобода **(вестникът на Любен Каравелов, издаван в Букурещ и прокламиращ освобождение чрез национална революция)**

Франц Шуберт: *Симфония No 4*
Николай Римски-Корсаков: *Симфония No 2*
Едвард Григ: *Концерт за пиано и оркестър*
Антон Брукнер: *Меса*
Рихард Вагнер: *Рейнско злато*

1870 **28 февруари: Издаден е султански ферман за самостоятелна българска църква и *Българска екзархия*. 26 май: Левски напуска Букурещ и преминава в България, където в продължение на две години създава многобройни градски и селски комитети, чиято цел е освобождаването на поробеното българско население чрез всеобщо въстание, а не с намеса**

отвън. Той проповядва идеята за „света и чиста република“, с гарантирани човешки права и свободи на всички етнически общности. 1 март: Президентът на Парагвай Лопес е убит. 20 юни: Формално е завършила шестгодишната война на Парагвай с нейните съседи, отнела живота на 100 000 души, намалила населението на страната до 28 000 мъже и 200 000 жени; Бразилия е загубила в битките 165 000 души. 25 юни: Изабела II Испанска е убедена в Париж да абдикира; макар че номинално би трябвало да я наследи дванадесетгодишния ѝ син, 25 годишния син на Виктор Емануил, херцогът на Аоста е накаран да заеме трона под името Амадео I. Вилхелм I Пруски е убедил роднината си Леополд да се откаже от правата си над испанския трон поради протестите от страна на Франция, изразени в телеграмата от Елмс. С позволението на Вилхелм, Бисмарк публикува голяма част от текста, за да стане ясно, че Наполеон се е опитал да унизи кайзера. 18 юли: Ватиканският съвет гласува догмата за непогрешимостта на папата, когато говори от своя папски трон по въпроси, свързани с доктрината. 19 юли: Франция обявява война на Прусия, нахлува в каменовъгления район на Саар и печели победа при Саарбрюкен докато в същото време три германски армии нахлуват във Франция. 1 септември: Битката при Седан: Френската армия, командвана от маршал Мак Махон, е разгромена. 19 септември: Германците предприемат обсада на Париж и Втората империя рухва. 12 декември: В Трибшен на брега на езерото Люцерн Вагнер представя наскоро композираната от него музикална поема *Зигфрид* на рождения ден на своята съпруга.

Църквата Сакре Кьор, Монмантър, Париж

Жан-Батист Камий Коро: Перлата
Анри Фантиен-Латур: Едно ателие в Батиньол
Джон Инчболд: Ранна пролет
Едуард Бърн-Джоунс: Мелницата

Уилям Морис: *Земен рай*
Жюл Верн: *Двадесет хиляди левги под водата*
Чарлз Дикенс: *Тайната на Едуин Друд* (незавършен, Дикенс умира на 9 юни)

Лео Делиб: *Копелия*
Рихард Вагнер: *Валкюрии; Зигфрид идилия*
Пьотр И. Чайковски: *Увертюра „Ромео и Жулиета"*
Камий Сен-Санс: *Концерт за пиано No 3*
Рилска певческа школа (възстановена)

1871 Седемдесетгодишният мормонски водач Брайън Йънг е арестуван по обвинение в полигамия в Солт лейк сити. Той имал 27 жени. Дейвид Ливингстън вижда стотици африкански жени, смъртоносно простреляни от арабски ловци на роби докато прави опити да се спаси при Ниангве; той изпраща доклад в Англия, където полагат усилия да наложат прекратяването на търговията с роби чрез султана на Занзибар. 18 януари: В Огледалната зала във Версай е обявена обединена германска империя („Вторият райх“). Вилхелм I ще бъде император, а Бисмарк – канцлер. Новата държава трябва да включи Саксония, Бавария, Вюртенберг, Прусия заедно с петте велики херцогства, 13 херцогства и принципалии и три свободни града – Хамбург, Любек и Бремен. 28 януари: Париж се предава на германските войски. **23 февруари: Народен събор в Цариград за приемане устава на Българската екзархия.** 1 март: Наполеон III е свален. Учредена е Парижката комуна. 10 май: Във Франкфурт е подписан мирен договор между Франция и Германия: Франция се съгласява да отстъпи Елзас и част от Лотарингия. Комуната пада в края на май, когато над 30 000 парижани са избити на барикадите. **23 юли: Издадена е прокламация на БРЦК към българския народ за въоръжено въстание. Тази година на 71 годишна възраст умира българският възрожденец – педадог и учен-енциклопедист, д-р Петър Берон.**

Базил Шампнеи: Нюнъм колидж, Оксфорд

Джеймс Уистлър: Натюрморт в черно и сиво
Джордж Инес: Горска сцена
Фредерик Чърч: Партенонът
Данте Габриел Росети: Сънят на Данте
Николай Павлович: Покръстване на Преславския двор

Фьодор Достоевски: *Бесове*
Александър Островски: *Лес*
Иван Тургенев: *Пролетни води*
Артюр Рембо: *Пияният кораб*
Уолт Уитман: *Демократични хоризонти*
***Дума на българските емигранти* (политически седмичник, издаван в Браила, Румъния, от Христо Ботйов)**

Джузепе Верди: *Аида* (посветена на откриването на Суецкия канал)
Артър Съливан: *Напред, бойци на Христа*

1872 Императорът на Етиопия Теодоре е наследен от краля на Тигре, който царува под името Йоан IV, „крал на кралете“. Георг Еберс открива най-древната известна колекция от медицински трудове в Тива в Египет, папируса Еберс. **16 февруари: За български екзарх е избран митрополит Антим Видински.** Май: Дон Карлос, претендентът за испанския трон, влиза в Навара, но войските му са победени при Орокуиста: Дон Карлос е принуден да се оттегли през Пиренеите. 18 септември: Карл IV Шведски умира в Малмьо на 46 годишна възраст и е наследен от 43 годишния си брат Оскар II. 14 октомври: Открита е първата ж.п. линия в Япония, 29 км трасе, свързващо Токио (Едо) с Йокохама. 4 декември: Бригантината *Мари Целест* е намерена на дрейф без нито един човек на борда; никога няма да се разбере какво се е случило с екипажа ѝ. **26 декември: Васил Левски е арестуван в Къкринското ханче.**

Хенри Хобсън Ричардсън: Църквата Св. Троица, Бостън

Уста Генчо Кънев: Априловската гимназия, Габрово (завършва строежа по оригиналните планове, започнат в 1851 г.)

Едгар Дега: Танцът на огъня
Данте Габриел Росети: Ливада с беседка

Томас Харди: *Под раззелененото дърво*
Луис Карол: *Алиса в огледалния свят*
Амброуз Биърз: *Радостта на дявола*
Фридрих Ницше: *Раждането на трагедията от духа на музиката*
Алфонс Доде: *Арлезианката; Необикновените приключения на Тартарен Тарасконски*
Васил Друмев: *Иванку, убиецът на Асеня I* (драма)
Любен Каравелов: *Българи от старо време*

Камий Сен-Санс: *Жълтата принцеса*
Макс Брух: *Хермиона*
Антон Брукнер: *Меса*
Жорж Бизе: *Музика към „Арлезианката"*

1873 Бодливата тел, показана от Хенри Роуз на изложението в имение Илиноис, дава повод на Джоузеф Глидън и Якоб Хайш да изобретят машина за масово производство на бодлива тел; с това се слага край на свободната паша на запад. 9 януари: Изгнаният Наполеон III умира в Англия на 64 годишна възраст; започва евакуация на германските войски от Франция. **6/18 февруари: Васил Левски е обесен в София след съдебен процес, на който *Апостолът на свободата*, създал мрежа от революционни комитети в цяло Българско – Мизия, Тракия и Македония – заявява: „*Сам съм – други няма*“.** 12 февруари: Провъзгласена е Испанска република; Амадео I абдикира; външният министър Емилио Цистелар и Риполи става премиер-министър. 1 април: Лайнерът *Атлантик* се разбива край Нова Скотия – удавят се 502 пътника. 5 юни: Пазарите за роби в Занзибар са закрити от султан Баргаш Саид под натиска на Британия. **В Свищов е открито първото българско търговско училище.**

Алфред Уотърхауз: Музеят по естествена история, Южен Кенсингтън

Едуар Мане: Бокалът

Марк Твен и Чарлз Уорнър: *Позлатеният век*
Жюл Верн: *Осемдесет дни около света*
Александър Дюма (син): *Жената на Клод*
Хенрик Ибсен: *Император и галилеянин*
Петко Р. Славейков: *Изворът на белоногата* (поема)

Николай Римски-Корсаков: *Иван Грозни*
Камий Сен-Санс: *Концерт за чело No 1*

Антон Брукнер: *Симфония No 2*
Пьотр И. Чайковски: *Бурята*
Харт Пийс Данкс: *Сребърни нишки сред злато* (популярна песен)

1874 Островите Фиджи са анексирани от Британия. 4 февруари: Британските войски, водени от сър Гарнет Уолсли, влизат в Кумаши, столицата на Ашанти, с което се слага край на Ашантийската война. Април: Япония нахлува в Тайван, оправдавайки акта си с убийството на 54 японски моряци, които са претърпели там корабокрушение преди три години. Октомври: Китай се съгласява да заплати компенсации на Япония и нашественическата войска е изтеглена от Тайван. 1 декември: Седемнадесетгодишният Алфонсо XII Испански издава манифест от Сандхърст в Англия, с който се обявява за единствен наследник на испанския трон и формално започва своето управление. **Христо Ботйов започва да издава в Букурещ органа на БРЦК „*Знаме*“.**

Клод Моне: Импресия, изгряващо слънце (по това заглавие стилът се нарича „импресионизъм“)
Джеймс Уистлър: Ноктюрно в черно и златно
Едуард Бърн-Джоунс: Измамата на Мерлин; Пан и Психея

Томас Харди: *Далеч от безумната тълпа*
Антъни Тролъп: *Завръщащият се Финей*
Леополд фон Сахер-Мазох: *Виенските Месалини*
Пол Верлен: *Романси без думи; Поетичното изкуство*
Адолф д'Емери: *Двете сирачета*
Виктор Юго: *Деветдесет и трета*
Гюстав Флобер: *Изкушението на св. Антоний*
***Знаме* (първи брой)**
Песни и стихотворения от Ботьова и Стамболова
Христо Ботйов: *Хаджи Димитър* (на календар за 1875 г.)
Стефан Веркович: *Веда словена. Български народни песни от предисторична и предхристянска доба* (т. I; т. II излиза през 1881 г.; автентичността им е оспорвана)

Йохан Щраус: *Прилепът*
Модест Мусоргски: *Борис Годунов*
Джузепе Верди: *Реквием* (в памет на Мандзини, починал на 22 май предната година)

1875 Кралят на Фиджи се връща от посещение в Австралия и донася със себе си дребна шарка: 40 000 души от цялото 150 хилядно население на Фиджи умират от епидемията от дребна шарка. Александър Греъм Бел изобретява телефона. Праксителовата статуя на Хермес (IV в. пр. Хр.) е намерена в Олимпия. Статуята на Великия Чак-Моол на маите – толтеки (направена ок. 1100 г.) е намерена при входа на един храм в Чичен-Ица, в Централна Америка. Януари: Китайският император Му Цзун умира на 19 годишна възраст и е наследен от братовчед си Цзайтиан под името император Гуансъ. 22 февруари: Нараства напрежението между Пекин и Лондон, Огъст Маргари, служител на британското правителство, е убит от бандити на бирмано-китайската граница. **Юни-юли: Въстание в Босна и Херцеговина.** 16 юли: С нова френска конституция се създава камара на депутатите, сенат и избираем президент. Мак Махон ще продължи да бъде президент до 1879 г. **12 август: Общо събрание на БРЦК в Гюргево взема решение за всеобщо въстание.** 27 ноември: Суецкият канал минава под британски контрол. Дизраели заема от една търговска банка сумата от 4 милиона лири стерлинги, които предоставя на британското правителство като осигуровка.

Жан Гарние: Парижката опера (завършена)

Клод Моне: Плаване с лодка при Аржентьой
Томас Ийкинс: Клиниката Агню

Жерар Манли Хопкинс: *Керкенезът*
Антъни Тролъп: *Как живеем сега*
Христо Ботйов: *Обесването на Васил Левски*
(на календар за 1876 г.)

Жорж Бизе: *Кармен* (Бизе умира на 3 юни, 36 годишен)
Джилбърт и Съливан: *Процесът*
Игнац Брул: *Златният кръст*
Томас Бретон: *Добрият Гусман*
Камий Сен-Санс: *Мъртвешки танц*
Едуард Лало: *Испанска симфония*
Бедржих Сметана: *Вълтава*
Пьотр И. Чайковски: *Концерт за пиано No 1; Симфония No 3*

1876 **Ръководителите (апостоли) на въстанието и помощниците им се отправят в четирите революционни окръга и се заемат с неговата подготовка.** Индианският вожд на племето чирикахуа Джеронимо (истинското му име е Гойатлей) повежда своите воини в Мексико, за да отмъсти за убийството на неговото семейство от мексиканците през 1858 г.; започва неговото десетгодишно управление с терор. 26 февруари: Япония признава независимостта на Корея от Китай. Април: Актът за кралските титли, гласуван от британския парламент, прави кралица Виктория императрица на Индия. **14 април: В местността *Оборище* край Панагюрище е свикано първото българско народно събрание, където делегатите от четирите революционни окръга вземат с *вишегласие* решение за въстание в началото на май. 20 април: Поради предателство *Априлското въстание* е обявено преждевременно в Копривщица, Панагюрище и Клисура. Следват жестоки сражения с башибозук и редовна турска войска при Панагюрище, Клисура, Перущица, Брацигово, Батак и други селища, главно в Южна България. Загиват над 30 000 българи, други стотици хиляди са подложени впоследствие на репресии и терор. 5 май: В Букурещ излиза първият брой на вестника на Христо Ботйов *Нова България*. 17 май: Четата на Христо Ботйов превзема австрийския кораб „Радецки“, прехвърля се на Козлодуйския бряг и тръгва**

към Стара планина. 20 май / 1 юни: Христо Ботйов загива при сражения с турски потери във Врачанския балкан. 29 май: Отоманският султан Абдул Азис е свален на 46 годишна възраст и е наследен от 35 годишния си племенник Мурад V; четири дни по-късно Абдул Азис се самоубива. Три месеца по-късно самият Мурад е свален и заместен от 33 годишния си брат Абдул Хамид II. **Въстанието на българите срещу турската власт е жестоко потушено и предизвиква съчувствието на цивилизования свят.** 25 юни: Битката при Литъл Биг Хорн. Индианците – сиукси са разгневени заради избиването на техните бизони от напредващите бели заселници и избиват кавалерийска част от 264 души, командвани от Джордж Къстър. 30 юни: Сърбия обявява война на Турция. 2 юли: Черна гора обявява война на Турция. 2 август: Бил Хикок Дивият е застрелян в Дедууд, Дакота, на 39 годишна възраст; той е прострелян в тил от Джак Маккол, докато е седял на маса за покер в салон No 10. 1 септември: Сърбите са тотално разгромени при Алексинац. **30 ноември – 10 декември: В Цариград се провежда посланическа конференция.**

Арчибалд Уилърд: Духът на 76-та
Алфред Сисле: Наводнение в Порт Марли
Огюст Реноар: Мулен дьо ла Галет
Едгар Дега: Чашата с абсент; Прима балерина

Хенри Джеймс: *Родерик Хъдзън*
Антъни Тролъп: *Премиер-министърът*
Марк Твен: *Приключенията на Том Сойер*
Джорис Хюйсманс: *Марта*
Джордж Елиът: *Даниел Деруда*
Стефан Маларме: *Следобедът на един фавън*
Ги дьо Мопасан: *Край водата; Последно бягство*
Анатол Франс: *Коринтска сватба*
Александър Дюма (син): *Чужденката*
Херман Мелвил: *Кларел*
Уилям Гладстон: *Българските ужаси и източния въпрос* (в защита на българите, осъжда турските кланета след въстанието)
Иван Вазов: *Пряпорец и гусла̀* (стихосбирка)
Марин Дринов: *Български народни песни и приказки*

Амилкаре Понкиели: *Джоконда*
Пьотр И. Чайковски: *Златните пантофки; Хей, славяни*
Йоханес Брамс: *Симфония No 1*
Томас Вестендорф: *Ще те отведа вкъщи, Катлин* (популярна песен)
Хенри Клей Уърк: *Часовникът на дядо* (популярна песен)

1877 Джон Д. Рокфелер, президент на компанията Стандарт Ойл от Охайо, подписва договор с Пенсилванската железопътна компания, който засилва неговия петролно-железопътен монопол. 12 април: Британия анексира Южноафриканската република в нарушение на Конвенцията от Сенд Ривър (Пясъчната река) от 1856 г., признаваща независимостта на Трансвaал. **24 април: Русия обявява война на Турция с манифест на Александър II в Кишинев.** 21 юли: Британия решава да обяви война на Русия ако руските войски окупират Истанбул. **15/27 юни: Руските войски преминават Дунав при Свищов. 21-25 август: Боеве при Шипченския проход – руските части на генерал Столетов, заедно с българските опълченски дружини, осуетяват опита на Сюлейман паша да премине с войските си прохода и да се притече на помощ на обсадения в Плевен Осман паша.** Ноември: Генерал Карлтън заповядва индианците – апачи в Аризона да напуснат своя резерват в Уорм спрингс (Горещите извори) и ги премества в Сан Карлос, където летните температури достигат 40⁰ по Целзий без да им се осигурят добитък и други хранителни припаси; всеки индианец, намерен да скита извън новия резерват, ще бъде застрелван. **10 декември: Руските войски влизат в обсадения Плевен след капитулацията на Осман паша, предшествана от тактически неоправдани щурмове на гарнизона в чест на рождения ден на руския император, при които руснаците дават хиляди жертви.** 31 декември: Художникът Гюстав Курбе умира на 58 годишна възраст. През 1871 г. той е прекарал шест месеца в затвора затова, че е разрушил колоната Вандом в Париж и е избягал в Швейцария през 1873 г., след като му е било наредено да плати разноските за възстановяването на колоната.

Чарлз Шейлър Смит: Мостът Харъдсбърг, Кентъки (първият гредов мост в САЩ)

Уинслоу Хомър: Памукоберачи
Шарл Добини: Лунен изгрев
Едуар Мане: Нана
Данте Габриел Росети: Сирийската Астарта
Едуард Бърн-Джоунс: Персей, съсичащ морския дракон

Лев Н. Толстой: *Анна Каренина*
Хенри Джеймс: *Американецът*
Хенрик Ибсен: *Стълбове на обществото*
Секидневний новинар **(първият български всекидневник излиза в Букурещ под редакцията на Павел Бобеков, ръководител на Априлското въстание в гр. Панагюрище)**

Пьотр И. Чайковски: *Лебедово езеро; Франческа да Римини*
Камий Сен-Санс: *Самсон и Далила*
Франц Шуберт: *Симфония No 2* (написана през 1815 г.)
Антон Брукнер: *Симфония No 3*
Йоханес Брамс: *Симфония No 2*

1878 **4 януари: Генерал Гурко освобождава София.** 9 януари: Кралят на Италия Виктор Емануил II умира на 57 годишна възраст и е наследен от 33 годишния си син Умберто I. **Руските войски напредват към Одрин.** 23 януари: В Русия завършва процес над близо 200 млади революционери с оправдателни присъди, но след това полицията залавя повечето от обвинените младежи и ги заточва в Сибир; в следващата година ще започне систематичен тероризъм. **31 януари: Сключено е примирие между Русия и Турция в Одрин.** 15 февруари: Британският флот пристига в Истанбул. **3 март: Санстефанският договор, подписан край Истанбул слага край на военните действия, но ядосва Британия заради намаляването мощта на Отоманската империя. Той осигурява независимостта на Румъния, Черна гора, Сърбия и отрежда на България автономен статут в нейните естествени етнически предели. Юли: Берлинският конгрес – освободена България е жестоко разпокъсана. На север от Стара планина се създава автономно, васално на султана Княжество България, в чиито граници е включен и Софийският санджак. Южна България под името „Източна Румелия“ остава под политическата и военна власт на султана, но с административна автономия. Малко държави остават доволни от решенията на Берлинския конгрес. 5 октомври: Избухва Кресненско – Разложкото въстание за присъединяването на Македония към България.**

Колар: Сградата на Министерството на отбраната (достроена през 1925 г. и преустроена от Корбино в 1935 г.)

Албърт Биърстад: Сиера Невада
Едгар Дега: Репетиция на сцената
Огюст Реноар: Мадам Шарпантие и нейните деца

Томас Харди: *Завръщането в родината*
Хенри Джеймс: *Европейците*
Александър Островски: *Момичето без зестра*
Фридрих Ницше: *Човешко, твърде човешко*
Пьотр И. Чайковски: *Симфония No 4*
Джилбърт и Съливан: *Корабът на Нейно величество Пинафор*

1879 Основана е Ирландската лига, която предприема кампания за независимост от Британия. Основаната през 1816 от Шака народност зулу е ликвидирана в кървава баня след като британците с техните брийчлоудъри (пушки, които се зареждат отзад) избиват 8000 зулуски воини: Самите британци дават 1100 жертви. **25 януари: Основана е Българската народна банка. 10 февруари: Във Велико Търново е свикано Учредителното събрание.** 14 февруари: Започва войната в Тихия океан, след като чилийски войници окупират Антофагаста и продължават напред, за да завладеят целия тихоокеански бряг на Боливия. 29 март: Зулуската война завършва след битката при дрейфа на Рорк, където 140 британски войници побеждават 4000 зулуси; за заслуги в тази битка ще бъдат раздадени 11 кръста на Н.В. Виктория. **16 април: Изработена и приета е Търновската конституция. Тя осигурява демократичното развитие на следосвобожденска България като конституционна монархия. За български княз е избран немският принц Александър Батенберг. Май: Кресненско – Разложкото въстание пламва с нова сила, но е жестоко потушено от турската войска. Мнозина българи от Македония се преселват в княжеството.** 2 юни: Луи, имперският принц на Франция и бъдещ Наполеон IV, е убит от зулуски атентатор; французите подозират, че убийството е поръчано от британците. 25 юни: Исмаил, хедивът на Египет, е свален от отоманския султан под натиска на Европейските сили; Исмаил е наследен от своя син Тефик. **Юли: Княз Александър Батенберг назначава Тодор Бурмов за пръв министър-председател на Княжество България.** 3 септември: Афганците въстават срещу британците. Британският емисар сър Луис Каваняри е убит. 12 октомври: Британците завземат Кабул. 19 октомври: Афганският емир Йакуб е принуден да абсикира; той е наследен от своя братовчед Абд-ер-Рахман. **21 октомври: Открито е първото Обикновено народно събрание.**

Джеймс Ренвик: Катедралата Св. Патрик, Ню Йорк (завършена)
Фредерик Олмстед: Парковата система, Бостън (завършена)
Катедралата Св. Стефан, Лимож (завършена)
Рупермайер: Първа пристройка към конака на турския губернатор за превръщането му в княжески дворец, София

Мери Касат: Чаша чай
Пол Сезан: Автопортрет

Хенри Джеймс: *Дейзи Милър*
Джордж Мередит: *Егоистът*
Йохан Август Стриндберг: *Червената стая*
Джордж Уошингтън Кейбъл: *Креолски дни*
Хенрик Ибсен: *Куклен дом*
Александър Островски: *Сърцето не е от камък*
Робърт Луис Стивънсън: *Пътешествия с магаре*
Фьодор Достоевски: *Братя Карамазови*
Хенрик Сенкевич: *Из дневника на познанския учител; Писма от пътуването из Америка; Янко Музикантът*
Анатол Франс: *Балтасар*
Петко Р. Славейков: *Песни и стихотворения*

Пьотр И. Чайковски: *Евгений Онегин*; *Вариации на тема рококо*
Антонин Дворжак: *Славянски танци*
Йоханес Брамс: *Концерт за цигулка и оркестър*

1880 Томас Едисон патентова своята електрическа лампа. Създадена е Френска екваториална Африка от изследователя Пиер Браза Саворяни, който основава Бразавил. 3 юли: Призната е независимостта на Мароко от Европейските сили и САЩ. 30 декември: Пол Крюгер обявява независима Бурска република, отделена от британската колония Кейп, но въстанието е краткотрайно и британците със сила успяват да създадат унитарна Южноафриканска република под британски контрол.

Кьолнската катедрала (завършена след 634 години строителство)
Колар: Паметникът на Васил Левски, София

Едгар Дега: Малката четиригодишна танцьорка (скулптура)
Едуард Бърн-Джоунс: Златната стълба
Огюст Реноар: Имението Клиши
Пол Сезан: Шато дьо Медан

Емил Зола: *Нана*
Ги дьо Мопасан: *Лоената топка; Стената*
Йенс Петер Якобсен: *Нилс Люне*
Лю Уолъс: *Бен Хур*
Антъни Тролъп: *Децата на херцога*
Карло Колоди: *Пинокио*
Иван Вазов: *Грамада* (поема)

Каликса Лавал: *О, Канада*
Йоханес Брамс: *Трагична увертюра*
Луиджи Денца: *Фуникули-Фуникула* (популярна песен)

1881 **1 януари: Публикувана е статистиката от първото научно издържано преброяване на населението в Княжество България. Новата държава има 2 007 919 жители. По същото време в Източна Румелия живеят 815 951 души.** 28 януари: Трансваалските бури отблъскват британски войски при Лейнс Нек. 27 февруари: Бурите разбиват британците при хълма Маджуба. 13 март: Цар Александър II е убит на 62 годишна възраст от група народоволци начело със София Петровска. Той е наследен от 36 годишния си син Александър III, който реагира на убийството с поредица репресивни мерки, включително преследване на евреи; милиони евреи емигрират от Русия в следващите 30 години. 5 април: Договорът от Претория, с който се дава независимост на Южноафриканската република, но тя остава под британска подчиненост. **27 април: Княз Александър Батенберг въвежда т. нар. „Режим на пълномощията“.** 2 юли: Президентът на САЩ Гарфийлд е застрелян от Чарлз Гуито на една ж.п. гара във Вашингтон. 15 юли: Шерифът Пат Съмнър застрелва Уилям Бони (Били Хлапака) при форт Съмнър в Ню Мексико; 21 годишният Бони е убил 21 души. 19 септември: Президентът Гарфийлд умира.

Станфорд Уайт: Казиното, Нюпорт, САЩ

Огюст Сен-Гауденс: Адмирал Фарагу (скулптура)
Огюст Реноар: Девойка с ветрило
Клод Моне: Слънце и сняг
Едуард Бърн-Джоунс: Пеликан

Александър Островски: *Таланти и поклоници*
Йохан Спайри: *Хайди*
Хенри Джеймс: *Портрет на една дама*
Анатол Франс: *Престъплението на Силвестър Бонар*
Джовани Верга: *Семейство Маловолия*
Хенрик Ибсен: *Призраци*
Светослав Миларов: *Спомени от Цариградските тъмници*

Жак Офенбах: *Хофманови приказки*
Пьотр И. Чайковски: *Орлеанската дева; Симфония No 2; Концерт за цигулка*
Гилбърт и Съливан: *Търпение*

Камий Сен-Санс: *Концерт за цигулка No 3*
Йоханес Брамс: *Академична увертюра; Концерт за пиано No 2*
Франц Шуберт: *Симфония No 3*
Антон Брукнер: *Симфония No 4*

1882 20 май: Отворен е тунелът Сен Готар, първият железопътен тунел под Алпите. 11 юли: Британският флот, командван от сър Бьокамп Сеймур, обстрелва Александрия и британските войски извършват десант, за да защитят Суецкия канал от египетските националистки войски. 13 септември: Битката при Тел ел Кабир: Войските на сър Гарнет Уолсли побеждават египтяните. 15 септември: Британците окупират Кайро. 9 ноември: Премахнат е съвместният англо-френски контрол над Египет.

🎨 Джон Сингър Сарджънт: Мистър и мисис Джон В. Фийлд
Едуар Мане: Фоли Бержер

📖 Габриеле д'Анунцио: *Канто ново*
Викториен Сарду: *Федора*
Фридрих Ницше: *Веселата наука*
Уолт Уитман: *Дни – образци и до поискване*
Хенрик Ибсен: *Враг на народа*
Марк Твен: *Принцът и просякът*

🎼 Томас Бретон: *Апокалипсис*
Николай Римски-Корсаков: *Снежанка*
Рихард Вагнер: *Парсифал*
Бедржих Сметана: *Дяволската стена; Моето отечество*
Пьотр И. Чайковски: *Серенада за струнен оркестър; Увертюра 1812 г.*
Клод Дебюси: *Пролет*

1883 Американският инженер Хирам Максим изобретява напълно автоматично огнево оръжие (картечницата „Максим“), което ще бъде въведено на въоръжение във всяка по-голяма армия и ще увеличи в голяма степен човешкото страдание; откатната енергия на всеки изстрелян куршум се използва, за да изхвърли гилзата на изразходвания заряд, да зареди следващия патрон и да го възпламени. 13 февруари: Композиторът Рихард Вагнер умира във Венеция на 69 годишна възраст. 25 август: Французите подписват договора от Хю, с който Тонкин, китайски Кочин и Анам (Виетнам) се признават за френски протекторати, но Китай отхвърля договора и се съпротивлява на френската намеса в региона. 27 август: Вулканът Кракатоа в протока Сунда избухва с такава необичайна ярост, че се смята за най-жестоката вулканична ерупция от избухването на вулкана на о-в Тера през Бронзовата епоха преди 3500 години; 36 000 души загубват живота си от сеизмичната вълна, предизвикана от ерупцията. 3 септември: Китайски доброволци, виетнамски и френски войски се сблъскват в сражение край Ханой, донесло големи жертви. **6 септември: Възстановена е Търновската конституция.** 4 октомври: Ориент Експресът, потеглящ от гара Изток в Париж е първият трансконтинентален влак в Европа. 20 октомври: Договорът от Анкона, сложил край на войната между Чили, Перу и Боливия за пустинята Атакама и нейните нитратни находища – Чили отнема територията от Перу.

Джон Огъст Реблинг: Бруклинският мост (или Големият мост над Ийст Ривър, Ню Йорк)
Железопътната линия Норт Пасифик (Северната тихоокеанска линия, строителството ѝ е завършено на 8 септември)
Ф. Шванбергер: Сградата на читалище „Славянска беседа“, София
Първа сесия на Народното събрание в новопостроената сграда, София

Фридрих Ницше: *Тъй каза Заратустра*
Марк Твен: *Живот по Мисисипи*
Робърт Луис Стивънсън: *Островът на съкровищата*
Емил Верхарн: *Фламандки*
Имре Мадах: *Човешка трагедия*
Йохан Август Стриндберг: *Пътуването на щастливия пер*
Ги дьо Мопасан: *Един живот*
Едмондо де Амичис: *Приятели*
Захари Стоянов: *Васил Левски*
Иван Вазов: *Един кът в Стара планина* (пътепис)

Лео Делиб: *Лакме*
Цезар Франк: *Прокълнатият ловец*
Емануел Шабрие: *Испания*
Йоханес Брамс: *Симфония No 3*
Уилям Томър: *Бог да е с теб, докато пак се срещнем* (текст на Дж. Ранкин)

1884 4 април: Договорът от Валпарайсо, слагащ край на Тихоокеанската война между Чили и Перу; споразумението за територията лишава Боливия от излаз на море и Чили спечелва нитратните залежи. 24 април: Бисмарк телеграфира до Кейптаун новината, че Югозападна Африка (днешна Намибия) оттук нататък е германска колония. 5 юли: Германският консул в Тунис провъзгласва, че Тоголанд е германски протекторат. 26 октомври: Китай обявява война на Франция в отговор на наказателните мерки, приложени от французите с бомбардирането на Тайван поради това, че Китай не признава френския протекторат над Индокитай. 25 ноември: Английският хирург Рикман Годлий провежда първата операция по изваждане на мозъчен тумор.

Едуард Бърн-Джоунс: Крал Кофетуа и просещата девица
Жорж Сьора: Къпещи се в Асниер
Уилям Холман Хънт: Триумфът на невинните
Фернанд Кнопф: Сфинкс

Лев Н. Толстой: *Смъртта на Иван Илич*
Джорис Хюйсманс: *Срещу природата*

Марк Твен: *Приключенията на Хъкълбери Фин*
Хенрик Ибсен: *Дивата патица*
Едмондо де Амичис: *Сърце*
Алфонс Доде: *Сафо*
Хенрик Сенкевич: *С огън и меч*
Иван Вазов: *Епопея на забравените* (поетичен цикъл, завършен); *Немили – недраги* (повест)
Захари Стоянов: *Записки по българските въстания* (т. I)

Жюл Масне: *Манон*
Пьотр И. Чайковски: *Мазепа*
Зденек Фибих: *Невестата от Месина*
Едуард Макдауъл: *Сюита за пиано No 2*
Антон Брукнер: *Симфония No 7*
Ефи Крокет: *Рок-а-бай бейби*

1885 Леополд II, кралят на Белгия, получава титлата суверен на Конго. 26 януари: Хартум пада в ръцете на суданеца Махди Мохамед Ахмед; генерал Гордън и неговият гарнизон са избити, тъкмо преди помощната британска войска да достигне града. 9 юни: Договорът от Тиенцин, признаващ протектората на Франция над Тонкин в замяна на зачитане на южната граница на Китай от страна на Франция. 21 юни: Махди умира и е наследен от халифа Абдулла ел Таиши; неговите въоръжени сили налагат контрол над цял Судан. **6 септември: Извършено е Съединението на Княжество България с Източна Румелия, въпреки съпротивата на Великите сили и Русия. 2-16 ноември: Избухва Сръбско-българската война. Българската войска, лишена от висшето си руско командване (изтеглено от Русия поради несъгласие със Съединението), заедно с опълченски отряди, спира при Сливница напредването на сръбските войски и влиза победоносно в Сърбия. Превзет е Пирот.** 24 ноември: Алфонсо XII Испански умира на 27 годишна възраст от туберкулоза и е наследен от своя посмъртен син Алфонсо XIII.

Уилям Ле Барон: Сградата на Хоум Иншурънс (застрахователна компания), Чикаго (първият небостъргач)

Винсент Ван Гог: Ядене на картофи
Уилям Морис: Гоблен „Кълвачът"

Хенри Райдър Хагарт: *Рудниците на цар Соломон*
Емил Зола: *Жерминал*
Ги дьо Мопасан: *Бел ами; Разкази и новели*
Иван Вазов: *Чичовци* (повест)
Кузман Шапкарев: *Сборник от народни старини*

Йохан Щраус: *Цигански барон*
Цезар Франк: *Фуга за пиано; Великани*
Йоханес Брамс: *Симфония No 4*

1886 **Поставено е началото на българските телефонни съобщения, които до 1893 г. служат само за правителствени нужди. 19 февруари: Букурещкият договор прекратява войната между Сърбия и България. Юридически е затвърдено Съединението на Княжество България с Източна Румелия.** 1 май: Работниците в Чикаго демонстрират за осемчасов работен ден и по-добри трудови условия; полицията стреля срещу демонстрантите и убива четирима. По-късно синдикалните движения по света ще обявят тази дата за Празник на труда. 4 май: Погромът на Хаймаркет (най-голямото пазарище в Чикаго): *Рицарите на труда* провеждат мирна демонстрация на Хаймаркет в Чикаго в знак на протест срещу убийствата на първи май. Един от протестиращите хвърля бомба, която убива седем полицаи; полицията стреля в тълпата и избива три пъти повече граждани. 24 юли: След третата англо-бирманска война Китай признава Бирма за британски протекторат. **9 август: В България е извършен държавен преврат. 25 август: Контрапревратът начело със Стефан Стамболов, председател на Народното събрание, връща княза в България, но Ал. Батенберг се отказва от престола след силния натиск на враждебния към него руски император. 27 август: След абдикацията на княза Стефан Стамболов е избран от Народното събрание за регент.** Септември: Извършена е хоризонталната планировка на град Йоханесбург; скоро той е наводнен от десетки хиляди души в хода на южноафриканската треска за злато. **4 октомври: Започва да излиза политическият вестник „*Свобода*“, орган на Народно-либералната партия. Той подкрепя правителството на Ст. Стамболов и по-късно на Д. Петков. Активни памфлетисти в него са Захари Стоянов, Д. Петков – Свирчо, Д. Ризов и др.**

Даниел Бърнхам и Джон Рут: Сградата Рукъри, Чикаго
Хотел Рафълс, Сингапур
Маас: Църквата „Успение Богородично“, Варна
Рупермайер: Летен дворец Евксиноград, Варна (начало на строежа)

Джон Сингър Сарджънт: Карамфил, лилия, лилия, роза
Анри Русо: Нощен карнавал
Фредерик Огюст Бартолди: Статуята на свободата (бронз, висока 46 м)
Константин Величков: Флорентинец

Томас Харди: *Кметът на Кастърбридж*
Хенри Джеймс: *Касамасина*
Уилям Дийн Хоуелс: *Индианско лято*
Пиер Лоти: *Исландски рибар*
Робърт Луи Стивънсън: *Странният случай с д-р Джекил и г-н Хайд*
Мария Корели: *Роман от двата свята*
Франсис Ходжсън Бърнет: *Малкият лорд Фонтлерой*
Луиза Мей Алкът: *Момчетата на Джо*
Артюр Рембо: *Озарения*
Хенрик Сенкевич: *Потоп*

Фридрих Ницше: *Отвъд добро и зло*
Лев Н. Толстой: *Силата на мрака*
Карл Маркс: *Капиталът* (публикуван на английски)
Вестник „*Свобода*“ (първи брой)

Едуард Макдауъл: *Офелия*
Модест Мусоргски: *Нощ на голия връх*
Камий Сен-Санс: *Симфония No 3*
Цезар Франк: *Симфонични вариации за пиано и оркестър*
Пьотр И. Чайковски: *Симфония Манфред*

1887 Макао на китайското крайбрежие е отстъпено на Португалия. Във Франция 18 годишният студент по инженерство Леон Боле изобретява изчислителна машина, която автоматично умножава. 11 януари: Бисмарк предупреждава Европа срещу евентуална война и в същото време защитава тезата, че Германия трябва да увеличи своята армия. Франция е развълнувана от разбудените националистични чувства и желание за реванш заради поражението във Френско-пруската война. 25 януари: Избухва италиано-етиопска война, етиопците унищожават италианска армия при Догали. 4 март: В движение е първият автомобил на Даймлер. 23 май: Канадската Тихоокеанска ж.п. линия достига Ванкувър; това е първата трансконтинетална линия на една компания на Новия континент. **Юли: Фердинанд Кобурготски (Сакс-Кобург Гота) е избран за княз от Великото народно събрание. 20 август: За министър-председател е назначен Стефан Стамболов. В България е приет първият Закон за печата.**

Гранд хотел, о-в Макинак, Мичиган

Едуард Бърн-Джоунс: Дълбините на морето
Томас Ийкинс: Уолт Уитман
Огюст Сен-Гауденс: Седящият Линкълн

Емил Зола: *Земя*
Лев Н. Толстой: *Кройцерова соната*
Оскар Уайлд: *Кентървилският призрак*
Джоузеф Ръдиърд Киплинг: *Прости разкази от планините*
Йохан Август Стриндберг: *Баща; Синът на слугинята; Защитната реч на един безумец*
Хенрик Ибсен: *Росмерсхолм*
Жорж Фейдо: *Дамски шивач*
Захари Стоянов: *Записки по българските въстания* (т. II)

Джузепе Верди: *Отело*
Еманюел Шабрие: *Le Roi malgre lui*
Винсен д’Енди: *Сюита за тромпет, флейти и струнни*
Йоханес Брамс: *Двоен концерт* (за цигулка, виолончело и оркестър)
Николай Римски-Корсаков: *Испанско капричио*
Модест Мусоргски: *Картини от една изложба*
Алфред Брюно: *Керим*

1888 В Китай е открита първата ж.п. линия между Тияншан и Тиенцзин (129 км). **Пусната е линията от Белово до границата със Сърбия като продължение на старата железница на барон Хирш. През България започва да преминава международният трафик от Виена за Цариград. Открит е Софийският университет, първоначално като висш педагогически курс при Софийската държавна класическа гимназия.** 9 май: Германският кайзер Вилхелм I умира в Берлин на 90 годишна възраст и е наследен от 57 годишния си син Фридрих Вилхелм. 13 май: Робите в Бразилия са освободени. 15 юни: Новият император на Германия умира от рак на гърлото и е наследен от своя 29 годишен син Вилхелм II, който е последният германски монарх. 29 октомври: В Истанбул е подписана конвенция за Суецкия канал, в която се определя, че каналът ще бъде свободен и отворен за всякакви кораби както в мир, така и при война. 30 октомври: Кралят на Матабеле Лобенгула приема британски протекторат и дава на Сесил Роудс изключителните права над рудодобива в земите на Матабеле и Машона (по-късно Родезия/Зимбабве). Ноември: Джак Изкормвача извършва убийствата си в Лондонския квартал Ийст Енд.

Сградата на Аудиториума, Чикаго
Паметникът на Уошингтън
Алфред Мюлет: Сградата на Държавния, Военния и Военноморския департаменти, Вашингтон
Х. Ричардсън и Л. Елдиц: Сградата на Капитолиума, Ню Йорк

Пол Гоген: Яков и ангелът
Жорж Сьора: Цирково представление на открито
Винсент ван Гог: Слънчогледи; Нощно кафене
Огюст Роден: Мислителят

Артър Уинг Пинеро: *Сладка лаванда*
Оскар Уайлд: *Щастливият принц*
Херман Мелвил: *Джон Мар*
Йохан Август Стриндберг: *Госпожица Юлия*
Фридрих Ницше: *Волята за власт; Антихрист; Случаят Вагнер; Ecce Homo*
Пенчо Славейков: *Момини сълзи*
Константин Иречек: *Пътувания из България* (на бълг. в 1889 г.)
Захари Стоянов: *Христо Ботйов*
Нешънъл джиографик (първи брой на богато илюстрованото научно списание, излизащо във Вашингтон; към 90-те години на XX в. то ще достигне тираж 10 милиона)

Едуард Лало: *Le Roi d'Ys* (първият голям успех на 65 годишния композитор)
Габриел Форе: *Реквием*
Пьотр И. Чайковски: *Симфония No 5*
Пиер Дегейтер: *Интернационалът* (по текст на Йожен Поатие)

1889 30 януари: Ерцхерцогът на Австрия Рудолф застрелва любовницата си, 17 годишната баронеса Мария Вечера, в своето ловно имение Майерлинг близо до Виена; след това се самоубива. След неговата смърт Франц Фердинанд, 25 годишен, става неоспорим наследник на Франц Йосиф. 11 февруари: Японският император връчва на своя премиер-министър, граф Курода, първата писмена конституция на Япония. 6 март: Сръбският крал Милан Обренович IV абдикира на 34 годишна възраст и отива да живее в Париж; той е наследен от 13 годишния си син Александър I. 12 март: Кралят на Етиопия Йоханес IV е убит в битката при Метемна, в борбата му срещу махдистите, и е наследен от Менелек от Шоа, който управлява като „крал на кралете“ до 1911 г. 2 октомври: Във Вашингтон е свикана първата панамериканска конференция, чиято цел е да укрепи отношенията между държавите в Новия свят. 19 октомври: Умира Луис I Португалски на 51 годишна възраст и е наследен от 26 годишния си син Карлос I. 15 ноември: Педро I Бразилски е свален от бразилската армия, която провъзгласява република, начело на която застава генерал Мануел де Фонсека.

Гюстав Айфел: Айфеловата кула, Париж
Хотел Савой, Лондон
Брадфорд Лий Джилбърт: Сградата на Бродуей No 50, Ню Йорк (13 етажа)

Уинслоу Хомър: Гълфстриймм
Джеймс Енсор: Портрет на една старица
Винсент ван Гог: Автопортрет с превързано ухо; Звездна нощ; Пейзаж с кипариси

Морис Метерлинк: *Оранжерии за цветя; Княгиня Малена*
Габриеле д’Анунцио: *Дете на сладострастието*
Ги дьо Мопасан: *Силна като смъртта*
Лев Н. Толстой: *Възкресение* (до 1890 г.); *Дявол*
Фридрих Ницше: *Залезът на боговете*
Марк Твен: *Един янки в двора на крал Артур*
Пол Клодел: *Златна глава*
Джером К. Джером: *Празни мисли на един празен човек; Трима души в една лодка, без да се брои кучето*
Стоян Михайловски: *Поема на злото*

Жюл Масне: *Esclarmonde*
Камий Беноа: *Клеопатра*
Цезар Франк: *Симфония в ре минор*
Густав Малер: *Симфония No 1*

1890 Йожен Дюбоа открива изкопаеми останки от „Човека от Ява“, праисторически предтеча на съвременния човек, живял 700 000 години пр. Хр. 18 март: Германският кайзер Вилхелм принуждава Бисмарк да подаде оставката си като канцлер. 11 юли: Първите избори в историята на Япония с ограничени права: Само 450 000 души гласуват. 29 ноември: Учреден е първият японски национален съвет – представителите, избрани през юли, за първи път заемат местата си. 15 декември: Вождът на индианците-сиукси Седящият бик е арестуван по време на престрелка с американски войски и след това е застрелян, когато храбреци се опитват да го освободят. 29 декември: Избити са от Седма американска кавалерийска част 300 индиански мъже, жени и деца в техния лагер в Южна Дакота. **Под редакцията на Ив. Вазов излиза първият брой на литературното списание „Денница“. Построена е линията Ямбол – Бургас, ограничаваща донякъде опита на компанията на барон Хирш да насочи чрез източните железници външния стокообмен на Южна България не през пристанище Бургас, а през Цариград и Дедеагач (дн. Александруполус).**

Луис Съливан: Сградата Уейнврайт, Сейнт Луис
Бърнхам и Рут: Сградата Монаднък, Чикаго
Артър Бломфилд: Катедралата Саутуърк (Великобритания)

Клод Моне: Тополи
Пол Сезан: Картоиграчи
Джеймс Енсор: Интрига
Винсент ван Гог: Портрет на д-р Гаше; Врани над пшеничени полета (последната му творба; ван Гог умира на 29 юли в Овер, 37 годишен)
Томас Ховенден: Скъсване на връзките с дома

Джеймс Фрейзър: *Златната клонка* (първи том на 12 томното съчинение по световна етнология, религия и фолклор, което ще излиза до 1915 г.)
Емили Дикинсън: *Поеми*
Антон П. Чехов: *Вуйчо Ваньо; Мечка; Предложение*
Герхарт Хауптман: *Празникът на мира*
Уилям Морис: *Вести от никъде*
Анатол Франс: *Таис*
Джоузеф Ръдиърд Киплинг: *Угасна светлината*
Херман Мелвил: *Тимолеон; Били Бъд*
Иван Вазов: *Под игото* (роман, завършен)

Пьотр И. Чайковски: *Спящата красавица; Дама пика*
Пиетро Маскани: *Cavaleria Rusticana (Селска чест)*
Александър Бородин: *Княз Игор*
Ектор Берлиоз: *Троянките*
Едуард Макдауъл: *Ланселот и Елаин*

1891 Във Владивосток започва работа над източния край на Транссибирската железопътна магистрала. В Германия започва да действа първата в света система за изплащане на пенсии при навършена възраст (според предложението на Бисмарк от 1889 г.): Тя се основава на задължителни вноски от работниците и работодателите и се изплаща след навършени 70 години. 20 януари: Умира кралят на Хаваите Давид Калалахуа на 52 годишна възраст и е наследен от 52 годишната си сестра кралица Лидия Лилиукалани. Белите, които вече владеят 80 % от земеделските земи в Хаваите, създават Хавайската лига, за да се противопоставят на монархията; *Клубът за анексиране* планира отхвърлянето на кралицата. 15 май: Папска енциклика насърчава работодателите да изпълняват своето морално задължение да подобряват участта на своите работници. **20 юли: На Бузлуджа е учредена БСДП.** Ноември: Президентът на Бразилия е свален; неговото място се заема от вицепрезидента Флориано Пейксото.

Станфорд Уайт: Казиното Нюпорт (САЩ)
Луис Съливан: Синагогата Анше Ма'Арив, Чикаго
Сградата Еймс, Бостън (първият небостъргач в Бостън, 13 етажа)
Майер: Държавната печатница, София

Фернанд Кнопф: Дарът
Албърт Пинкъм Райдър: Морски труженици
Мери Касат: Банята
Джеймс Енсор: Маскирани, каращи се над тяло на мъртвец
Пол Гоген: Здравей, Мари

Оскар Уайлд: *Портретът на Дориан Грей; Княгинята на Падуа*
Селма Лагерльоф: *Историята на Йоста Берлинг*
Хенрик Ибсен: *Хеда Габлер*
Герхарт Хауптман: *Самотни хора*

Сергей Рахманинов: *Концерт за пиано No 1*
Антон Аренски: *Сън на Волга*

1892 Френски войски насилствено свалят краля на Дахомей, но се натъкват на съпротивата на туземните бунтовници. 7 януари: Хедивът на Египет Мохамед Тефик умира на 39 годишна възраст и е наследен от 17 годишния си син Аббас II, който ще си възвърне Судан. 4 август: Във Фол ривър, щата Масачузетс, Лизи Бордън убива баща си и мащехата си с брадва. **Основано е (с участието на държавата) първото частно Българско търговско параходно дружество, което закупува пет парахода с общо 2 832 бруто рег. тона и поема по-голямата част от превоза на вноса, износа и каботажното плаване.**

Джордж Хайнс и Кристофър Лафарж: Катедралата Сейнт Джон, Ню Йорк (планирана като най-голямата катедрала в света)
Ричард Хънт: Мраморният дом, Нюпорт, Роудайлънд
Колар: Сградата на Военното училище, София
Майер: Мавзолеят на княз Александър Батенберг, София

Уилям Холман Хънт: Дамата от Шалот
Пол Гоген: Духовете на предците ни гледат
Анри дьо Тулуз-Лотрек: Мулен Руж
Обри Беърслей: Саломе
Огюст Сен-Годен: Диана (скулптура)

Иван Ангелов: Жътва

Мария Корели: *Лилитина душа*
Джоузеф Ръдиърд Киплинг: *Песни от казармата*
Оскар Уайлд: *Ветрилото на лейди Уиндърмиър*
Брандън Томас: *Лелята на Чарли*
Емил Зола: *Разгром*
Джордж Бърнард Шоу: *Домът на вдовицата; Парите не миришат*
Хенрик Ибсен: *Майстор Солнес*
Морис Метерлинк: *Пелеас и Мелизанда*
Артър Конан Дойл: *Приключенията на Шерлок Холмс*
Израел Цангвил: *Децата на гетото*
Захари Стоянов: *Записки по българските въстания* (т. III, излиза посмъртно)
Иван Вазов: *Великата Рилска пустиня* (пътепис)
Списание *Мисъл* (издавано до 1907 г. с издател д-р К. Кръстев – литературно-критическо и философско списание, на което сътрудничат Пенчо Славейков, Пейо К. Яворов, Кирил Христов, Петко Ю. Тодоров и др.)
Вог (първи брой на списанието за висша мода, култура и стил на живот излиза в Ню Йорк; към 90-те години на XX в. то ще достигне тираж 1.3 милиона)

Сергей Рахманинов: *Прелюдия в до минор*
Антон Брукнер: *Симфония No 8*
Пьотр И. Чайковски: *Лешникотрошачката*
Хари Дакре: *Дейзи* (популярна песен)

1893 16 януари: Белите заселници на Хаваите успяват да свалят кралица Лилиукоалани. Въоръжени моряци извършват десант, за да защитят интересите на САЩ и кралицата е принудена да абдикира на следващия ден. Октомври: Кралят на Матабеле Лобенгула вдига въстание срещу компанията Британска Африка на Сесил Роудс. 23 октомври: Джеймсън покосява Матабеле с картечен огън, потушава въстанието, извежда Лобенгула извън столицата Булавайо; кралят умира на следващата година в изгнание. **На същия ден в Солун са учредени Българските македоно-одрински революционни комитети за освобождението на Македония и Одринско и присъединяването им към България; организацията ще бъде преименувана в 1905 г. на ВМРО (Вътрешна македонска революционна организация).** Фритьоф Нансен изследва Северния ледовит океан, достигайки до 86 -ия северен паралел, най-северната точка, до която е стигнато дотогава. **Открита е ж.п. линията София – Перник, необходима за извозването на добиваните в Перник-Бобов дол каменни въглища. Добивът от 8,4 хиляди тона през 1891 г. нараства до 120 хиляди тона през 1900 г.**

Сградата Уинслоу, Ривър Форист, Илиноис (САЩ)
Храмът на мормоните, Солт Лейк сити (САЩ) (завършен)

Брус Прайс: Хотел Шато Фронтенак, Квебек (Канада)
Й. Миланов: Сградата на Централната поща, София

Клод Моне: Катедралата в Руан
Мари Касат: Плаване с лодка
Едвард Мунк: Викът
Антон Митов: Връщане от гроздобер

Хосе Мария де Ередия: *Трофеите*
Херман Зудерман: *Родина*
Оскар Уайлд: *Жена без значение*
Артър Уинг Пинеро: *Втората мисис Тенкърей*
Габриеле д'Анунцио: *Тържеството на смъртта*
Артър Конан Дойл: *Спомени за Шерлок Холмс; Изгнаници*
Стефан Маларме: *Стихотворения в проза*
Сава Доброплодни: *Кратка автобиография*

Леон Блех: *Аглая*
Исак Албенис: *Магическият опал*
Джакомо Пучини: *Манон Леско*
Джузепе Верди: *Фалстаф*
Енгелберт Хъмпърдинг: *Хензел и Гретел*
Едуард Макдауъл: *Хамлет и Офелия*
Пьотр И. Чайковски: *Симфония No 6* (Чайковски умира от холера през ноември)
Антонин Дворжак: *Симфония No 9* (Из Новия свят)
Милдред Хил: *Happy Birthday To You* (по текст на Пати Хил)

1894 20 март: Унгарският национал-революционер Лайош Кошут умира изгнаник в Турция на 91 годишна възраст. 12 май: Конгоанският договор между Белгия и Британия осигурява за Белгия търговски коридор между езерата Танганайка и Алберт. **19 май: Българският премиер-министър Ст. Стамболов подава оставка.** 22 юни: Дахомей в Западна Африка става френска колония. 24 юни: Президентът на Франция Мари Франсоа Карно умира след като е бил промушен от един италиански анархист. 4 юли: Провъзгласена е република Хавай с 50 годишния Джъдж Санфорд Доул за президент. 25 юли: Японските сили потопяват английския кораб *Коушинг*, пренасящ китайски войски в Корея. 27 юли: Корея обявява война на Китай. 1 август: Китай и Япония си обявяват война; в следващите няколко месеца японците лесно я спечелват. **18 август: Започва да излиза вестник „*Знаме*", орган на Демократическата партия, в който Алеко Константинов помества цикъла „*Бай Ганьо*" и други памфлети. 22 септември: Започва да излиза вестник „*Мир*" (до 1944 г.) със специализирани страници за политически и стопански анализи. Вестникът е близък до Народната (народняшката) партия и финансовите среди.** 20 октомври: Умира руският император Александър III. **Подобрява се сигурността и бързината на пощенските съобщения. Организирана е първата междуселска поща.**

Райхстагът, Берлин (завършен)
Даниел Бърнхам: Сградата Рилайънс, Чикаго (15 етажа)
Хорас Джоунс: Мостът Тауър, Лондон

Фердинанд Холдер: Избраникът
Ян Тоорп: Отстъплението от вярата
Едгар Дега: Дамски тоалет
Иван Мърквичка: Ръченица

Антъни Хоуп: *Затворникът от Зенда*
Ръдиърд Киплинг: *Книга за джунглата*
Жорж Фейдо: *Как да се отървем от любовницата; Хотел Парадиз*
Джордж Бърнард Шоу: *Професията на госпожа Уорън; Кандида*
Алеко Константинов: *До Чикаго и назад*
Григор Пърличев: *Автобиография* (излиза посмъртно; авторът умира в 1893 г.)
***Българска сбирка* (списание, което ще излиза до 1915 г. и в което издават свои съчинения М. Маджаров, Ст. С. Бобчев, К. Величков и други)**

Антон Аренски: *Рафаел*
Антон Брукнер: *Симфония No 5*
Лео Блех: *Херубина*
Клод Дебюси: *Следобедът на един фавън*
Жюл Масне: *Таис; Вертер*

1895 **Започва етапното (до 1899 г.) строителство на линията София – Каспичан, свързваща столицата със Северна България и Варненското пристанище. В Русе е създадена Българската търговска банка. Дунавският град се оформя като важен банков център.** На територията южно от река Замбези, принадлежаща на Южноафриканската компания, е дадено името Родезия в чест на Сесил Роудс. Германците откриват канала Кил, който свързва Северно с Балтийско море, без да е необходимо да се минава край Копенхаген. Баварският физик Вилхелм Рьонтген открива рьонтгеновите лъчи, които ще революционизират медицинската диагностика на XX в. 22 март: Открит е първият театър за движещи се картини (кинематограф) в Париж; братята Огюст и Луи Люмиер показват пред публика документални кадри в Гран кафе. 17 април: Договорът от Шимоносеки слага край на китайско-японската война; с него фактически се премахва китайската армия и флот. 25 март: Владимир Улянов (сам той си избира псевдонима Ленин) пътува до Женева, продължава до Цюрих, Берлин и Париж. По-късно той се връща в Русия със забранена литература, организира стачки, печата антиправителствена литература и марксически манифести. **6 юли: При политически атентат в София е убит Стефан Стамболов.** Декември: Ленин, в момента 25 годишен, е арестуван за нелегална политическа дейност. По-големият му брат Александър е бил екзекутиран през 1887 г. за участие в заговор срещу цар Александър II. **Петър Дънов се завръща от САЩ, където е учил философия и медицина; чете лекции по френология и проповядва *дъновизма* – религиозно учение, което ще намери много последователи.**

Холабирд и Роше: Маркет Билдинг, Чикаго
Станфорд Уайт: Арката Уошингтън, Пето авеню, Ню Йорк (завършена)

Уинслоу Хомър: Мъжът от североизток
Огюст Роден: Гражданите на Кале (скулптура)

Джоузеф Конрад: *Капризът на Олмейра*
Томас Харди: *Невзрачният Джуд*
Хърбърд Дж. Уелс: *Машина на времето*
Хенрик Понтопидан: *Обетована земя*
Мария Корели: *Скърби на сатаната*
Оскар Уайлд: *Идеалният съпруг; Колко е важно да бъдеш сериозен*
Алеко Константинов: *Бай Ганьо. Невероятни разкази за един съвременен българин*
Пейо Яворов: *Напред* (първото му стихотворение)

Алфред Брюно: *Реквием*
Густав Малер: *Симфония No 2 (Възкресение)*
Рихард Щраус: *Тил Ойленшпигел*

1896 **В София е открито Държавно рисувално училище. Създава се Обсерватория. Започва строежът на двете пристаница Бургас и Варна – за консултант е поканен гл. инженер на пристанището на Марсилия А. Жерард. Спада значението на старите занаяти, давали поминък по време на турското робство и нараства значението на индустриалното производство. През 1876 г. в София е имало 50 кожухарски и 60 чехларски дюкяна, а през 1896 г. те са намалели на 12 и 4. В Сопот от 12 басмаджийски и в Казанлък от 25 ножарски дюкяна са останали съответно 1 и 3.** Ричард Аутколт нарисува първите разкази в картинки – комикси – *Жълтото момченце* – в нюйоркския вестник *Сънди Уърлд*; оттам произлиза и названието *жълта преса.* Френският физик Антоан Бекерел открива радиоактивността на урана. 1 януари: Бурите в Южна Африка разбиват войската на Джеймсън при Крюгердорп. 2 януари: Джеймсън капитулира пред бурите при Дорн Коп; той е върнат на британците, за да бъде изправен на съд в Англия. 3 януари: Германският канцлер изпраща на президента на Бурската република Кругер поздравителна телеграма, което обтяга англо-германските отношения. 6 януари: Сесил Роудс си подава оставката като премиер на колонията Кейп, след като комитет на Събранието в Кейптаун установява неговата виновност в това, че е организирал военния поход на Джеймсън. 18 януари: Британски войски завземат Кумаси и пленяват краля на ашантите в хода на Четвъртата ашантийска война. **2 февруари: Възстановени са**

дипломатическите отношения между Русия и България, прекъснати след акта на Съединението. 1 март: Етиопски воини лесно побеждават италианската военна част при Адова, с което принуждават Италия да предприеме действия за мирно уреждане на спора. 1 май: Шахът на Персия Насър-ед-Дин е убит на 65 годишна възраст и е наследен от 43 годишния си син Музафар-ед-Дин. 13 август: Художникът сър Джон Еверет Милес умира в Лондон на 67 годишна възраст. 26 август: Арменски бунтовници нападат Отоманската банка в Истанбул. Отоманските войски прилагат наказателни мерки и в разстояние на три дни избиват 3000 арменци. 6 октомври: Договорът от Адис Абеба, прекратяващ Етиопската война; Италия се съгласява да се откаже от своя план за създаване на италиански протекторат.

Чарлз Рени Макинтош: Училището за изобразителни изкуства, Глазгоу (Шотландия)

Томас Ийкинс: Свирачът на чело
Хенри Танер: Даниил в клетката на лъвовете
Джон Уотърхаус: Хилас и нимфите

Реми дьо Гурмон: *Книга за маските* (първи том)
Хенрик Сенкевич: *Quo Vadis*
Жорж Фейдо: *Глупакът*
Оскар Уайлд: *Саломе*
Антон П. Чехов: *Чайка*
Алфред Жари: *Крал Юбю*
Пенчо Славейков: *Епически песни* (кн. 1)
Кирил Христов: *Песни и въздишки* (стихове)
Иван Вазов: *Нова земя*

Исак Албенис: *Пепита Хименес*
Джакомо Пучини: *Бохеми*
Умберто Джордано: *Андре Шение*
Хуго Волф: *Коррехидор*
Рихард Щраус: *Тъй рече Заратустра*

1897 6 февруари: Крит обявява, че е част от Гърция. 10 февруари: Атина изпраща в Крит кораби и войска. 7 април: Започва Гръцко-отоманска война и гърците бързо претърпяват поражение. 9 май: Примирие в Гръцко-отоманската война. **11 май: Край с. Радилово, Пловдивско, е убит 30 годишният писател и фейлетонист Алеко Константинов (Щастливеца).** 16 юни: САЩ анексира Хавайските острови. 9 септември: Хавайският сенат ратифицира анексирането – захарните плантатори на островите оказват натиск за присъединяването. На островите живеят и около 25 000 японци, затова Япония връчва официален протест. **Започва да излиза „*Работнически вестник*" с редактори Е. Дабев, Г. Кирков, Г. Георгиев и др.**

Хенри Харденберг: Хотел Уолдорф-Астория, Ню Йорк
К. Таунсенд: Галерия за изящни изкуства Уайтчапъл, Лондон
Анатол дьо Бодо: Църквата Сен Жан дьо Монмартр (бетон)

Август Ендел: Студио Елвира, Мюнхен

Анри Русо: Спящата циганка
Жан Вюайар: Просторен интериор
Камий Писаро: Италиански булевард
Огюст Роден: Паметникът на Балзак (скулптура)

Брам Стокър: *Дракула*
Ръдиърд Киплинг: *Храбри капитани*
Хърбърт Дж. Уелс: *Невидимият*
Джоузеф Конрад: *Негърът от „Нарцис"*
Реми дьо Гурмон: *Конете на Диомед*
Андре Жид: *Плодовете на земята*
Джордж Бърнард Шоу: *Ученик на дявола*
Едмон Ростан: *Сирано дьо Бержерак*
Антон Страшимиров: *Смях и сълзи*
Стоян Михайловски: *Книга за българския народ*

Винсен д'Енди: *Ищар*
Сергей Рахманинов: *Симфония No 1*
Пол Дюка: *L'Apprenti Sorcier*
Чарлз Айвс: *Ден на Благодарността и на предците за хор и оркестър*
Джон Филип Суса: *Звезди и ивици завинаги* (химн за американското знаме)

1898 **В България е създадена държавна информационна агенция, от която по-късно ще се формира БТА.** 18 януари: Във вестник *„Л'Орор"* е публикувана статията на Зола *„J'accuse!" (Аз обвинявам!)*, нападка срещу нечестния процес, довел до заточаването на капитан Драйфус на Дяволския остров във Френска Гвиана. Документите, довели до осъждането на Драйфус, са били фалшифицирани от двама негови колеги – офицери: Драйфус е жертва на антисемитски заговор. 15 февруари: Военният кораб на САЩ *Мейн* експлодира в Хаванския залив – загиват 260 моряци. Потопяването му става след публикацията на едно писмо на испанския посланик в САЩ, в което президентът Маккинли е наречен „безгръбначно". 21 март: Военноморският следствен отдел на САЩ докладва, че причината за експлозията е била външна. 28 март: Докладът става обществено достояние. 22 април: Започва Испано-американската война. 1 май: Битката при залива Манила; след дълго сутрешно сражение всичките 10 кораба на испанския ескадрон са унищожени. 12 май: Североатлантическият военноморски ескадрон на САЩ бомбардира град Сан Хуан на остров Пуерто Рико. 1-2 юли: Битката при хълма на Сан Хуан: Победа за САЩ. 3 юли: Битката при залива Сантяго: 180 испанци са убити, и само един американец. Капитан Филип от американския кораб *Тексас* извиква: „Не се радвайте, момчета, нещастните дяволи загиват", в момента, когато обгърнатият в пламъци испански кръстосвач *Биская* се блъска в брега. 2 септември: Битката при Омдурман – Киченер нанася съкрушително поражение на халифа на Судан; използвайки картечниците Максим, британските войници успяват да избият 11 000 воини – дервиши на халифа и да ранят още 16 000, докато самите те дават само 48 жертви. 10 септември: Австрийската императрица Елизабет е намушкана смъртоносно в Женева от италиански анархист. 19 септември: След като е завзел Хартум, Киченер тръгва за Фашода и го намира окупиран от френски войски, командвани от Маршан. Франция претендира за левия бряг на Нил, Етиопия за десния. Лондон настоява французите да напуснат веднага територията. 3 ноември: Париж заповядва на френската войска във Фашода незабавно да се евакуира.

Антони Гауди: Църквата Санта Колома де Сервело, Барселона

Джордж Мин: Коленичило момче (скулптура)

Оскар Уайлд: *Балада за Редингската тъмница*
Пиер Луис: *Жената и куклата*
Хърбърт Дж. Уелс: *Война на световете*
Герхарт Хауптман: *Коларят Хеншел*
Пенчо Славейков: *Епически песни* (кн. 2)

Габриел Форе: *Пелеас и Мелизанда*

1899 В Западна Африка ашантите отново и за последен път се разбунтуват срещу британците. Сър Фредрик Ходжсън провокира конфликта, като изисква ашантите да му предадат своя свещен символ на властта – златното столче: Ходжсън иска трона за себе си в качеството си на губернатор на Златния бряг. В отговор на това ашантите обсаждат форта на Ходжсън два месеца преди той и съпругата му да успеят да избягат. 19 септември: Капитан Драйфус получава извинение на преразглеждане на процеса срещу него, предизвикан от общественото мнение след публикацията „*Аз обвинявам!*" на Зола. 12 октомври: В Южна Африка започва Бурската война, след като президентът на Бурската република Крюгер предприема мерки да спре британските домогвания до Трансваал с нейните златни мини. 13 октомври: С помощта на немско оръжие бурите обсаждат Мейфкинг. 15 октомври: Бурите обсаждат Кимбърлей. 2 ноември: Бурите обсаждат Лейдисмит. **23-30 декември: В Плевен се учредява БЗНС.**

Пощенската служба, Пенсилвания авеню, Вашингтон

Едуард Бърн-Джоунс: Огледалото на Венера (Бърн-Джоунс умира на 17 юни предната година)
Пол Гоген: Две таитянки
Жан Едуар Вилар: Пейзажи и интериори
Огюст Сен-Годен: Пуританът

Франк Норис: *Мак Тит*
Антон П. Чехов: *Дамата с кученцето*

Ръдиърд Киплинг: *Бремето на белия човек*
Владислав Реймонт: *Обетована земя*
Хоаким Мачадо де Асис: *Дон Касмуро*
Франк Ведекинд: *Тенорът*
Габриеле д'Анунцио: *Огънят; Мъртвият град*
Константин Величков: *Цариградски сонети*

Жюл Масне: *Пепеляшка*
Ян Сибелиус: *Симфония No 1*
Едвард Елгар: *Вариации Енигма*
Едоардо ди Капуа: *О, соле мио* (популярна песен)
Скот Джоплин: *Раг за кленовия лист* (раг – стил в музиката от края на XIX – началото на XX в.; кленов лист – гербът на Канада)
Емануил Манолов: *Каква мома видях, мамо* (китка от хорови песни)

1900

1900 Населението на света достига 1,7 милиарда души и вече има 16 града с над един милион жители. Населението на Северна Америка е достигнало 81 милиона души и рязко нараства: До 1978 г. то ще достигне числото 355 милиона. 29 януари: След три години в Сибир Ленин се връща от заточение с жена си; той я изчаква в Псков докато я освободят. 15 февруари: Командирът на британската кавалерия Френч освобождава Кимбърли след четirimесечната обсада на бурите. 27 февруари: Генерал Робъртс принуждава водача на бурите Пиет Коне да се предаде близо до Паардеберг: Коне е привършил хранителните припаси и амунициите. 28 февруари: Генерал Бълър освобождава град Лейдисмит след тримесечна обсада на бурите. 13 март: Генерал Робъртс завзема Бльомфонтейн. 17 март: Генерал Робъртс освобождава Мейфкинг след 215 дневна обсада: Полковник Робърт Баден-Пауъл е ръководел защитата по време на обсадата на Мейфкинг. 31 май: Британците завземат Йоханесбург. 5 юни: Генерал Бълър завзема Претория. 20 юни: В Китай избухва т. нар. *въстание на боксерите*: Бойци от местната китайска милиция убиват германския посланик, окуражени от ксенофобските настроения в императорския двор. Чуждестранните посолства са обсадени. 4 юли: Генерал Робъртс и Бълър обединяват войските си при Влакфонтейн и Британия анексира Свободната държава Оранж и Трансваал. Крюгер заминава за залива Делагоа и оттам отплава за Европа, с надеждата да осигури германска поддръжка за каузата на бурите. 16 юли: Ленин и жена му Надежда Крупская напускат Русия и заминават на петгодишно изгнание в Швейцария. 29 юли: Италианският крал Умберто е убит на 56 годишна възраст и е наследен от 30 годишния си син Виктор Емануил III. **24 август: Започва да излиза информационният всекидневник „Вечерна поща“. По-късно изданието е раздвоено на „Шангова“ и „Наумова“ поща по името на разделилите се главен редактор и собственик. В изданието, излизало в различни варианти до**

1914 г., се откроява перото на младия полемист Симеон Радев. 6 октомври: Кайзер Вилхелм отказва аудиенция на Крюгер. Декември: Ленин става редактор на органа на руските социалдемократи *Искра,* издаван в Мюнхен и нелегално разпространяван в Русия. **От стопански активното население в България в земеделието е ангажирано 80%, докато в Англия за 1901 г. – 8,7%, в Норвегия – 41%, в Австрия – 61%, в Сърбия – 68%. Открита е ж.п. линията Търново – Русе.**

Антони Гауди: Парк Гюел, Барселона
К. Х. Таунсенд: Музеят Хорниман, Лондон
Колар: Военният клуб в София
Дворец Бистрица (лятната резиденция на Фердинанд в Боровец; надстроена в 1912-1914 г.)

Пабло Пикасо: Мулин дьо ла Галет (Пикасо е 19 годишен)
Пол Сезан: Натюрморт с луковици; Сен Виктоар
Джон Сингер Сарджънт: Сестрите Вюндхам
Густав Климт: Философия (стенопис във Виенския университет)

Зигмунд Фройд: *Тълкуване на сънищата*
Искра (първи брой на вестника на руските социалдемократи, редактиран от В. И. Ленин)
Теодор Драйзер: *Сестра Кери*
Джоузеф Конрад: *Лорд Джим*
Лиман Франк Баум: *Магьосникът от Оз*
Хелън Банерман: *Малко черно самбо*
Хенрик Ибсен: *Когато ние, мъртвите, се пробудим*
Август Стриндберг: *Мъртвешки танц*
Анатол Франс: *Клио*
Джон Голсуърти: *Вила Рубейн*
Хайнрих Ман: *В страната на дармоедите*
Джером К. Джером: *Трима на бумел*
Ана Карима: *Подхлъзна се* (драма)
Пейо Яворов: *Арменци; Калиопа; Градушка* (в сп. *Мисъл*)
***Вечерна поща* (първи брой)**

Густав Шарпентие: *Луиза*
Джакомо Пучини: *Тоска*
Николай Римски-Корсаков: *Приказка за цар Салтан*
Марко Енрико Боси: *Cantico dei cantici (Песен на песните)*
Едуард Елгар: *Сънят на Геронтий*
Хари фон Тилцер (Хари Гъм): *Птица в златна клетка* (популярна песен)
Емануил Манолов: *Тебе поем, Святий боже*

1901 Персия продава 60 годишна концесия за експлоатация на персийски петрол на Уилям Д'Арки, новозеландец; през 1908 г. той ще продаде концесията на Бирманската петролна компания. По това време над половината от световната петролна продукция идва от петролното поле в Баку, Русия, разработено от Лудвиг Нобел. 1 януари: Създадена е Австр лийската общност с обединяването на всички територии на континен Австралия. 22 януари: Кралицата на Великобритания Виктория умир на 81 годишна възраст след 63 години управление и е наследена от 5 годишния си син Едуард VII. 27 февруари: Руският министър на проп гандата е убит като наказателна мярка заради репресиите му сре студентски агитатори. **28 януари: Парламентарните избори са спечеле от коалицията на Демократическата и Прогресивно-либерална партия. 20 февруари: Назначен е кабинет с министър-председател Пет Каравелов.** 2 септември: Вицепрезидентът на САЩ Теодор Рузвелт пр изнася: *„говори кротко и дръж голямата тояга“*, дефинирайки та едно от правилата на външнополитическата доктрина на САЩ *„политиката на голямата тояга"*. 6 септември: Президентът на СА Маккинли е застрелян в Бъфало от полско-американския анархист Л он Цолгошч. 7 септември: Мирът, постигнат в Пекин, слага край на въ танието на боксерите. 14 септември: Президентът Маккинли умира гангрена. Рузвелт става президент.

Баб, Кук и Уилърд: Карнеги билдинг, Пето авеню, Ню Йорк
Хорас Тръмбауер: Брястовете, Нюпорт, Родайланд

Едвард Мунк: Момичета на моста
Густав Климт: Медицина (стенопис)
Анри дьо Тулуз-Лотрек: Жена, повдигаща нощницата си (Лотр умира на 9 септември, 36 годишен)

Ръдиърд Киплинг: *Ким*
Хялмар Содерберг: *Младостта на Мартин Бирк*
Томас Ман: *Буденброкови*
Антон П. Чехов: *Три сестри*
Станислав Виспянски: *Сватба*
Франк Ведекинд: *Маркизът от Кейт*
Алфред Жари: *Месалина*
Метерлинк: *Животът на пчелите*
Зигмунд Фройд: *Психопатология на ежедневието*
Михалаки Георгиев: *Кочо Кюскията; Меракът на чичо Ден* (разкази)
Стоян Чилингиров: *Блянове и тъги* (стихове)
Пейо Яворов: *Стихотворения*

Рихард Щраус: *Без огън*
Антон Брукнер: *Симфония No 6*
Сергей Рахманинов: *Концерт за пиано No 2*
Густав Малер: *Симфония No 4*
Панайот Пипков: *Химн за Кирил и Методий (Върви, народе възродени ...)* (по текст на Стоян Михайловски)

1902 20 януари: Сключен е англо-японски съюз. Възниква Саудитска Арабия след като 20 годишният емир, бедуинският водач Абдул-Азис ибн Сауд от Вахаби завзема Риад, форта, който е служил за столица на Нежд; Абдул-Азис се превръща в притегателен център на арабското националистко движение. 15 април: Социалисти-революционери убиват шефа на руската тайна полиция. **7 май: Започва да излиза вестник „Дневник" (до 1944 г.), който с по-късно създадения в-к „Утро" поставя основата на първия вестникарски тръст в България на Ат. Дамянов.** 16 май: Испанският крал Алфонсо XIII навършва 16 години и започва да царува. 20 май: Куба получава независимост от Испания и става република. **29 май: Турция дава *берат* за скопски митрополит на сърбина Фирмилиан – победа на сръбската пропагандна идея в Македония и успешен ход на турската политика „разделяй и владей" по отношение на съперничещите си в Македония държави.** 31 май: Договорът от Вереенигинг слага край на Бурската война; бурите се съгласяват да приемат британския контрол над Южна Африка. **Сключен е първият, изгоден за страната, външен заем с „Парижко-холандската банка" и с Руската държавна банка за 106 милиона лева.** 4 юли: Президентът на САЩ Рузвелт потушава вълненията във Филипините.

Даниел Бърнхам: Сградата Фулър, Ню Йорк
Еймери Стейндл: Сградата на Унгарския парламент, Будапеща
Карере и Хейстигнс: Белият дом, Палм бийч, Флорида
П. Момчилов: Девическата гимназия, Варна
(сега Окръжен музей)

Клод Моне: Мостът Ватерлоо
Пол Гоген: Коняр на плажа
Густав Климт: Фриз на Бетховен
Фредерик Ремингтон: През ръжта (бронз)

Айда Тарбел: *Историята на компанията Стандарт Ойл* (разкрива, че Джон Д. Рокфелер контролира 90 % от американските ресурси за рафиниране на петрол и годишният му доход възлиза на 40 милиона долара; старт на разследващата журналистика или школата на „макрейтърите")
Арнолд Бенет: *Ана от петте града*
Андре Жид: *Аморалистът*
Алфред Жари: *Свръхмъж*
Артър Конан Дойл: *Баскервилското куче*
Беатрикс Потър: *Приказка за заека Питър*
Селма Лагерльоф: *Йерусалим*
Ромен Ролан: *14 юли*
Зигмунд Фройд: *Едиповият комплекс*
Рамон дел Валие-Инклан: *Сонати или спомени на Маркиз дьо Брадомин (есенна, зимна, лятна, пролетна* – до 1905 г.)
Максим Горки: *Еснафи; На дъното*
Петко Тодоров: *Зидари*
Антон Страшимиров: *Вампир*

Клод Дебюси: *Пелеас и Мелизанда*
Александър Скрябин: *Симфония No 2*
Ян Сибелиус: *Симфония No 2*
Морис Равел: *Павана за една починала инфанта*
Густав Малер: *Симфония No 3*
Хюги Канън: *Бил Бейли, моля те, върни се у дома* (популярна песен)

1903 Германският доктор Георг Пертес установява, че рентгеновите лъчи могат да ограничат растежа на раковите клетки. Уилям, Уолтър и Артър Дейвидсън заедно с Уилям Харли разработват мотоциклета Харли-Дейвидсън. 22 януари: Сключено е споразумението Хей-Херън между Колумбия и САЩ, според което на САЩ се предоставя една тясна ивица по течението на Панамския проток, за да могат да изградят Панамския канал. 12 март: Цар Николай II издава манифест, с който се правят редица отстъпки в реформаторски дух; въпреки това в Русия расте неприязънта към него поради глада и намаляването на заплатите в промишлеността, докато в същото време растат цените на хранителните продукти. **15-16 април: Извършени са атентатите в Солун, организирани от Й. Попйорданов и П. Шатев, дейци на македонското освободително движение. Взривени са френският кораб *Гуадалкивир*, Отоманската банка, водопроводът и осветителната станция на Солун. 21 април: При с. Баница, Сярско, е убит от турска потеря 31 годишен Гоце (Николов) Делчев, ръководител на ВМОРО.** 23 май: Започва първото трансконтинентално пътуване с автомобил, след като един модел на Пакард напуска Сан Франсиско на път за Ню Йорк (пътят отнема 52 дни); въпреки това цените на автомобилите остават ниски поради лошото състояние на пътищата в САЩ. 10 юни: Сръбският крал Александър I е убит заедно с жена си и неколцина придворни от сръбски конспиратори. 15 юни: Сръбското Събрание избира принц Петър, 59 годишен, за наследник на трона. **2 август: Избухва Илинденското въстание в Македония в Леринско, Костурско, Охридско и други околии. В тримесечните тежки боеве с турски аскер загиват 5000 души. Разрушени са 200 села. 19 август: В Източна Тракия избухва Преображенското въстание.** 17 ноември: Ленин и неговите болшевики (екстремисти) скъсват с меншевиките (умерени) в Лондон, на конгреса на Социал-демократическата партия. 17 декември: Братята Райт извършват полет на 260 м, на 4,5 м над земята, с помощта на двигател – само три американски вестника съобщават за събитието, станало в Кити Хоук, Северна Каролина. **19 декември: Със закон висшето училище се преобразува в университет. 24 декември: Народното събрание приема *Закона за особата*, бранещ княз Фердинанд и силно стесняващ свободата на печата. Памфлетите на Ст. Михайловски и карикатурите на Ив. Славов живописно осмиват цензурата. Земеделските каси, основани още през периода на Възраждането, се реорганизират в държавна Българска земеделска банка.**

Мостът Уилиямсбърг, Ню Йорк (първият голям висящ мост със стоманени кули)

Антони Гауди: Фамилната църква Саграда, Барселона
Джон Бентли: Катедралата в Уестминстър (Великобритания) (Бентли умира предната година)

Пабло Пикасо: Старият китарист; Болно дете
Анри Русо: Дете и кукла

Робърт Ърскин Чайлдърс: *Загадката на пясъците*
Дейли мирър (първи брой на сензационния високотиражен таблоид, издаван в Лондон от Алфред Хермсуърт, бъдещ лорд Нортклиф)
Хенри Джеймс: *Посланиците*
Джек Лондон: *Дивото зове*
Джон Милингтън Синдж: *В сянката на долчинката*
Джордж Бърнард Шоу: *Човек и свръхчовек*
Томас Ман: *Тристан; Тонио Крьогер*
Август Стриндберг: *Кристина; Самотният* (роман)
Джоузеф Конрад: *Сърцето на мрака*
Иван Вазов: *Службогонци* (комедия)
Кирил Христов: *Избрани стихотворения*

Винсен д'Енди: *Чужденецът*
Ойген д'Алберт: *Низината*
Самюъл Колридж-Тейлър: *Хаявата*
Бела Барток: *Кошут*
Арнолд Шьонберг: *Просветлена нощ*
Мери Кауан: *Waltzing Matilda (Валсиращата Матилда)* (популярна песен)

1904 Британският пътнически лайнер *Балтик* е пуснат на вода; това е най-големият пътнически кораб, построяван дотогава, с водоизместимост 23 800 тона и дължина 221 м. 1 януари: Разработен е метод за разпръскване на безжичен радиосигнал. 8 февруари: Адмирал Того повежда японските военноморски сили в атака срещу руската крепост Порт Артур (Ляошун) в Манджурия. Руските сили са обкръжени и започва първата война в историята, в която се използват броненосци, торпеда, бързострелящa артилерия и модерни картечници. 8 март: Завършен е първият тунел под реката Хъдзън. **26 март: Подписано е българо-турско споразумение, уреждащо проблемите на българското население в Македония след Илинденското въстание и даващо амнистия на хиляди затворници и заточеници.** 1 май: В Прага умира композиторът Антонин Дворжак. Японците побеждават руснаците при река Ялу. 30 май: След като окупират Дайрен, японските войски налагат обсада на Порт Артур. 15 юни: Нюйоркският екскурзиантски плавателен съд *Генерал Слокъм* е унищожен от пожар, возейки на борда си 1400 американци от немски произход от Лонг Айлънд на пикник; по време на бедствието загиват над 1000 души. 28 юли: Убит е министърът на вътрешните работи на Русия Вячеслав Плеве. **В София започва да излиза сатиричният**

вестник *„Българан"*, чиито издатели са Ал. Божинов, Елин Пелин и Д. Подвързвачов.

Франк Лойд Райт: Ларкин билдинг, Бъфало, щата Ню Йорк
А. Померанцев: Храм-паметник „Св. Александър Невски", София (завършен в 1912 г.)

Клод Моне: Темза
Емил Нолде: Жътва
Анри Русо: Сватбата
Огюст Роден: Ръката на Бога (бронз)
Огюст Сен-Годен: Мемориалът на генерал Шърман, Сентръл парк
Матео Алонсо: Христос от Андите, проходът Успалато, на границата между Чили и Аржентина (бронз от стари снаряди)

Луиджи Пирандело: *Покойният Матия Паскал*
Херман Хесе: *Петер Каменцинд*
Джоузеф Конрад: *Ностромо*
В. Х. Хъдзън: *Зелени домове*
Хенрик Понтопидан: *Щастливецът Пер*
Антон П. Чехов: *Вишнева градина*
Дж. М. Синдж: *Препускане към морето*
Габриеле д'Анунцио: *Дъщерята на Джорио*
Франк Ведекинд: *Кутията на Пандора*
Джордж Бърнард Шоу: *Другият остров на Джон Бул*
Джеймс Бари: *Питър Пан*
Ромен Ролан: *Жан Кристоф* (десет части, до 1912 г.)
Хенри Джеймс: *Златната чаша*
Анатол Франс: *На белия камък; Кренкебий, Кютоа, Рике и много други полезни разкази*
Реми дьо Гурмон: *Литературни разходки*
Марк Твен: *Дневникът на Адам*
Луи Леже: *Турци и гърци против българите в Македония*
Пейо Яворов: *Гоце Делчев* (биография)
Елин Пелин: *Разкази*

Леош Яначек: *Йенуфа*
Джакомо Пучини: *Мадам Бътерфлай*
Винсен д'Енди: *Симфония No 2*
Морис Равел: *Струнен квартет*
Густав Малер: *Симфония No 5*
Джордж М. Кохан: *Поздрави Бродуей от мен* (популярна песен)

1905 Братята Райт усъвършенстват своята летателна машина и успяват да извършат кръгов полет с дължина 39 км по време на демонстрация в Дейтън, Охайо. В Ковънтри (Великобритания) във фабриката на Самюел Курто започва производството на изкуствена коприна. 2 януари: Руските войски при Порт Артур се предават на японците. 9 януари: При новината за поражението при Порт Артур избухва руска революция. Един млад свещеник повежда мирна демонстрация към вратите на Зимния дворец в Санкт Петербург; охраната обстрелва демонстрантите с картечен огън по заповед на царя. 4 февруари: В Москва революционни терористи убиват Великия княз Сергей. Март: Японците разгромяват руснаците при Мукден. **5 юли: Приет е закон за насърчаване на местната промишленост и търговия, предвиждащ облекчения за развитие на българската индустрия.** 27 май: Битка при протока Цушима, разделящ Япония от Корея. Японският адмирал Того обстрелва с оръдеен огън осем руски бойни кораба, 12 кръстосвача и девет разрушителя и успява да ги унищожи в рамките на един час. 5 септември: Сключен е мир между Япония и Русия с посредничеството на президента на САЩ Рузвелт. 17 октомври: След бунта на руските моряци на борда на броненосеца Потьомкин в пристанището на Одеса (юли) царят се чувства задължен да се съгласи с приемането на конституция, да свика парламент (Дума) и да даде граждански свободи. 9 декември: Потушен е бунт, вдигнат от Московския работнически съвет.

Ото Вагнер: Пощенската спестовна банка, Виена
Робер Майар: Мостът Тавенаса (Швейцария, първият модерен мост, изработен от бетон)
Арнолдо Цоки: Паметникът на Царя-Освободител, София
Грюнангер: Духовната семинария, София
Къщата на Петко Момчилов (днес Софийски нотариат), София

Пабло Пикасо: Млад акробат върху топка; Пиячката на абсент
Пол Сезан: Къпещите се
Анри Русо: Гладният лъв
Джон Сингър Сарджънт: Семейство Марлборо

Джордж Сантаяна: *Животът на разума, част първа*
Сосеки Нацуме: *Рондон-то* (Лондонският Тауър)
Едуард Морган Форстър: *И ангелите там не смеят да пристъпят* (роман)
Х. Дж. Уелс: *Кипс*
Едгар Уолъс: *Четирима справедливци*
Хайнрих Ман: *Учителят Унрат*
Зигмунд Фройд: *Три есета върху теорията на сексуалността*
Август Стриндберг: *Черните знамена* (роман)
Мигел де Унамуно: *Животът на Дон Кихот и Санчо Панса*
Кирил Христов: *Самодивска китка*
Трифон Кунев: *Песни*

Рихард Щраус: *Саломе*
Франц Лехар: *Веселата вдовица*
Арнолд Шьонберг: *Пелеас и Мелизанда*
Едвард Елгар: *Въведение и алегро за струнни инструменти*
Александър Скрябин: *Симфония No 3*
Клод Дебюси: *Морето*
Болгарский распев **(публикуван за пръв път в България)**

1906 **3 януари: Група студенти освиркват княз Фердинанд при откриването на Народния театър.** В Англия Емелин Панкхърст и нейните дъщери Кристабел и Силвия предприемат кампания за избирателни права на жените. 29 януари: На 87 годишна възраст умира кралят на Дания Кристиян IX и е наследен от 62 годишния си син Фредерик VIII. 10 февруари: На вода е пуснат британският военен кораб *Дредноут*. С неговите десет 12 инчови оръдия той бележи нова тенденция в морското военно дело. 18 април: Земетресение в Сан Франциско в 5:13 ч. заранта: 2/3 от града са унищожени и 2500 души са убити. Май: След дадения от Великобритания пример Германия решава да построи нови, по-големи бойни кораби и шест кръстосвача за своя флот, както и да разшири канала Кил, за да могат корабите да минават през него. 24 май: Цар Николай дава всеобщи избирателни права за всички граждани на Русия, но отказва амнистия за политическите затворници. 12 юли: Възстановено е войнското звание на капитан Драйфус и той е награден с ордена на Почетния легион. 21 юли: В Русия Думата е разпусната и е въведено извънредно положение. **12-15 август: Проведен е първи конгрес на новосъздадената радикалдемократическа партия. За председател е избран Найчо Цанов.** 11 септември: Индийският адвокат Мохандас (Махатма) Ганди, в момента 37 годишен, говори на събрание в Имперския театър в Йоханесбург и повежда кампания на мирна съпротива в знак на протест срещу дискриминацията на индусите в Южна Африка. **В сражение с турски потери е убит българският революционер Даме Груев, един от основателите на ВМРО.**

Мостът Оксхол, Лондон

Пабло Пикасо: Автопортрет с палитра; Две голи жени
Анри Матис: Красотата на живота (първата му „танцова“ картина)
Морис Вламенк: Червени дървета
Андре Дерен: Сградите на Парламента; Мостът Уестминстър
Жорж Руо: В театъра; Трагикът
Макс Бекман: Младежи в морето

Джон Голсуърти: *Сребърната кутия*
Шимазаки Тозон: *Престъпление по служба*
Сосеки Нацуме: *Възглавница от трева; Хлапето*
Джордж Бърнард Шоу: *Покръстването на капитан Брасбаунд; Цезар и Клеопатра; Дилемата на лекаря*
Марк Твен: *Дневникът на Ева*
Джек Лондон: *Любов към живота; Белият зъб*
Пол Клодел: *Място под южното слънце*
Херман Хесе: *Под колелото*
Джоел Харис: *Приказки на чичо Римас*
Антон Страшимиров: *Свекърва*
Пенчо Славейков: *Сън за щастие*

Густав Малер: *Симфония No 6*
Борис Астафиев: *Пепеляшка*
Етел Смит: *Корабокрушенци*
Добри Христов: *Увертюра „Ивайло“* (първото българско симфонично произведение)

1907 **4 януари: С указ Димитър Петков закрива университета и уволнява неговите преподаватели за шест месеца. Този антиконституционен акт предизвиква напрежение сред опозицията и академичната общественост и довежда до създаване на опозиционна коалиция „Патриотичен блок“ в края на месеца. 26 февруари: Министър-председателят Димитър Петков е убит.** Шахът на Персия Музафар уд-Дин умира на 54 годишна възраст и е наследен от 35 годишния си син Мохамед Али. 10 юни: Започва първото автомобилно рали на дълго разстояние с пет моторни автомобила, които напускат Пекин на път за Париж, където пристигат след два месеца. Френско-японски договор гарантира на Япония и Франция свободен достъп до Китай. 14 юни: Норвегия дава избирателни права на жените. 19 юли: Императорът на Корея Койонг е принуден да абдикира на 55 годишна възраст след 43 годишно управление; японците, окупирали страната му, поставят на негово място марионетна фигура. 25 юли: Корея става японски протекторат. 31 август: Англо-руско споразумение премахва разногласията между Русия и Британия относно Персия; признато е британското влияние в Персийския залив. Септември: Пробно пътуване на лайнера *Лузитания*. Със своите 31 500 тона водоизместимост и 241 м дължина той е най-големият лайнер в света, изразходващ 1000 тона гориво дневно. 8 декември: На 78 годишна възраст умира кралят на Швеция Оскар II и е наследен от 49 годишния си син Густав V. 15 декември: Новият шах на Персия прави опит да отстрани либералния си главен министър, но масовите вълнения го принуждават да се откаже.

Даниел Бърнам: Станция Юнион, Вашингтон (моделирана по подобие на Диоклециановите бани)
Джордж Бодли и Хенри Воган: Вашингтонската катедрала
Кас Джилбърт: Митницата, Ню Йорк
Хенри Харденберг: Хотел Плаца, Ню Йорк
Антони Гауди: Каса Батло; Каса Мила, Барселона
Хелмер и Фелмер: Народният театър, София
Къщата на Сърмаджиев (днес посолство на Република Турция), София

Пабло Пикасо: Госпожиците от Авиньон
Андре Дерен: Мостът Блекфрайърс; Къпещите се
Клод Моне: Водни лилии, Живерни
Анри Русо: Факир със змия
Джордж Белоуз: Четиридесет и две деца

Джоузеф Конрад: *Тайният агент*
Максим Горки: *Майка*

Е. М. Форстър: *Най-дългото пътешествие*
Жорж Фейдо: *Бълха в ухото*
Рамон дел Валие-Инклан: *Варварски комедии* (*Хералдическият орел; Романсът на вълците; Среброликият* – до 1912 г.)
Селма Лагерльоф: *Пътешествието на Нилс Холгерсон през Швеция*
Джон Голсуърти: *Чифликът*
Джеймс Джойс: *Камерна музика* (сборник стихове)
Рабиндранат Тагор: *Гора* (роман; писан до 1910 г.)
Иван Вазов: *Иван Александър* (истор. повест);
***Светослав Тертер* (истор. роман)**
Пейо Яворов: *Безсъници*
Д-р Кръстьо Кръстев: *Млади и стари*

Ян Сибелиус: *Симфония No 3*
Морис Равел: *Въведение и алегро за арфа и струнни инструменти*
Оли Спийкс: *По пътя за Мандалей* (популярна песен)

1908 1 февруари: Карлос I Португалски и неговият син, принцът на короната, са убити на улицата в Лисабон; кралят е наследен от 18 годишния си по-млад син Маноел II, който ще прекрати автократичното управление на бащиния си премиер-министър Франко. 10 февруари: Умира държавният глава на Египет Мустафа Кемал. **25 май: Парламентарните избори са спечелени от Демократическата партия.** 23 юни: Шахът на Персия Мохамед Али успява да се справи с един успешно извършен преврат с помощта на казашка бригада: Той налага в Техеран извънредно положение. **6 юли: В Македония избухва младотурската революция.** 23 август: Битката при Маракеш: Султанът на Мароко Абд-ал-Азис IV е разгромен от своя по-голям брат Мулаи Хафид, който е бил провъзгласен за султан в Маракеш през май. 3 септември: Германия формално признава Мулаи Хафид за новия султан, който ще управлява под името Абд-ал-Хафиз. **5 октомври: България се обявява за независима и княз Фердинанд приема титлата цар.** 6 октомври: Австрия анексира Босна и Херцеговина като предизвиква напрежение в цяла Европа. Берлин поддържа Виена; Лондон и Париж поддържат Русия, Турция и балканските държави, които се противопоставят на този ход. 7 октомври: Крит влошава кризата още повече като обявява своето присъединяване към Гърция. 2 декември: Уилбър Райт спечелва купата на Мишлин във Франция, като прелетява 124 км за 2,5 часа. 28 декември: Сицилия е разтърсена от най-жестокото земетресение, известно до този момент в писмената история. Във и около град Месина са убити 75 000 души.

Луис Съливан: Национална земеделска банка, Оватона, щат Минесота
Къщата на Яблански (бившето Китайско посолство), София

Клод Моне: Канале Гранде, Венеция
Пиер Бонар: Гола срещу светлината; След вечеря

Гюстав Клен: Целувката
Марк Шагал: Смъртта
Анри Матис: Хармония в червено
Никола Маринов: Женска глава (Pia) (акварел)

Анатол Франс: *Островът на пингвините*
Джек Лондон: *Желязната пета*
Е. М. Форстър: *Стая с изглед*
Шимазаки Тосон: *Хару (Пролет)*
Мария Корели: *Свещени заповеди*
Кенет Греъм: *Вятър във върбите*
Леонид Андреев: *Животът на човека*
Джордж Бърнард Шоу: *Женитба*
Гастон Льору: *Тайната на жълтата стая*
Съмърсет Моъм: *Корабокрушенци; Човек на честта; Лейди Фредерик Смит*
Висенте Бласко Ибаниес: *Кървави пясъци*
Метерлинк: *Синята птица*
Джером К. Джером: *На слизане от третия етаж*
Август Стриндберг: *Синята книга* (три тома)
Петко Ю. Тодоров: *Идилии*
Дора Габе: *Теменуги*
Теодор Траянов: *Regina mortua*

Сергей Рахманинов: *Симфония No 2*
Морис Равел: *Испанска рапсодия*
Густав Малер: *Симфония No 7*
Александър Скрябин: *Поема на екстаза*
Едвард Елгар: *Симфония No 1*
Фредерик Делиус: *В една лятна градина*
Добри Христов: *Всенощно бдение; Литургия на св. Йоан Златоуст*
Антон Аренски: *Египетски нощи*

1909 12 януари: Истанбул формално признава анексията на Босна и Херцеговина от Австрия. 13 февруари: Кямил паша, 76 годишният отомански Велик везир, е свален и заменен от Хюсеин Илми паша. 13 април: Първи армейски корпус, дислоциран в Истанбул, се разбунтува срещу свалянето на Кямил паша и принуждава Илми паша да подаде оставка. 24 април: В Истанбул пристига „освободителна“ армия и след битка водачите на бунта от 13 април са екзекутирани. 16 юли: Шахът на Персия Мохамед Али е свален от Али Кух Хан, вожд на племето бактаяри. Руската армия нахлува в северна Персия, окупира град Табриз в полза на сваления шах и се противопоставя на бактаярите. Али Кух Хан поставя на шахския трон своя син, 12 годишния Ахмад. 17 декември: Кралят на Белгия Леополд II умира на 74 годишна възраст и е наследен от 34 годишния си племенник, Алберт I. **През тази година независима България е призната последователно от Русия и Великите сили.**

Петер Беренс: Фабриката за турбини, Хутенщрасе, Берлин
Франк Лойд Райт: Роби Хауз, Чикаго
Наполеон ЛеБрун: Метрополитън лайф иншурънс тауър (сграда на застрахователната компания по застраховки живот, 42 етажа; най-голямата сграда в света до 1913 г.)

Анри Матис: Танцът; Червената зала; Жена в зелено
Пиер Бонар: Стояща гола жена
Анри Русо: Екваториалната джунгла
Атанас Михов: Край Силистра

Гертруд Стайн (Щайн): *Три съдби* (Пикасо, Брак и Матис)
Андре Жид: *Тясната врата*
Владислав Реймонт: *Селяни*
Кафу Нагаи: *Сумида-гава* (Реката Сумида)
Танидзаки Джунихиро: *Татуировката*
Рабиндранат Тагор: *Гитанджали* (Шепа песни)
Джон Голсуърти: *Борба; Братство*
Герхарт Хауптман: *Гризелда*
Август Стриндберг: *Биргер, граф на Биалбо*
Рамон дел Валие-Инклан: *Карлистката война*
Анатол Франс: *Седемте жени на Синята брада*
Езра Паунд: *Угасващият свят*
Джек Лондон: *Мартин Идън*
Джордж Бърнард Шоу: *Разоблičението на Бланко Поснет*
Иван Вазов: *Борислав* (истор. драма)
Пейо Яворов: *Хайдушки копнения*
Никола Ракитин: *Под цъфналите вишни* (стихове)
Екатерина Ненчева: *Снежинки* (стихове; Е. Ненчева е първата българска поетеса)

Рихард Щраус: *Електра*
Николай Римски-Корсаков: *Златното петле; Княз Игор*
Сергей Рахманинов: *Островът на блажените; Концерт за пиано No 3*
Гюс Едуардс: *На светлината на сребърната луна* (популярна песен, по текст на Е. Мадън)

1910 **В Третото българско царство живеят 4 337 513 души. През последните 20 години населението е нараснало с 1 171 000 души. Българите имат най-високата раждаемост в Европа. В България има 5000 населени места, от тях градовете са 80 – процентно на територията те са значително повече, отколкото в Сърбия и Румъния. Най-големите български градове са: София – 102 812, Пловдив – 47 981, Варна – 41 419, Русе – 36 295.** 20 февруари: Бутрос Гали, премиерът на Египет, е убит от фанатизиран националист; нарастват ислямистките вълнения. 10 март: Китайците премахват робството. 6 май: Кралят на Обединено кралство Великобритания Едуард VII умира на 68 годишна възраст и е наследен от 44 годишния си син Джордж V. 31 май: Учредена е република Южна Африка със статут на доминион, но независима от Британия. 4 октомври: С революция в Лисабон португалците отхвърлят своята монархия (основана през 1143 г.). Маноел III заминава за Англия, където ще живее до смъртта си през 1932 г. Новата република се оглавява от 67 годишния Теофило Брага. **Васил Гендов заснима първия български филм – *„Българан е галант"*.**

Макким, Мед и Уайт: Гара Пенсилвания, Ню Йорк (моделирана като Баните на Каракала и струваща 112 милиона долара)
Адолф Лоос: Щайнер Хауз, Виена
Грюнангер: Синагогата, София
Торбов: Централни хали, София
К. Момчилов и Й. Михайлов: Синодалната палата, София

Джорджо де Кирико: Загадката на един есенен следобед
Фернан Леже: Голи в гората
Анри Матис: Синя гола; Танцът; Музика
Анри Русо: Екзотичен пейзаж (Русо умира 66 годишен на 22 септември)
Жорж Брак: Амброаз Волар
Огюст Роден: Тайната
Никола Петров: Площад Народно събрание
Владимир Димитров – Майстора: Автопортрет с шапка

Е. М. Форстър: *Хауърдс енд*
Х. Дж. Уелс: *Историята на мистър Поли*
Такубоку Ишикава: *Шепа пясък*
Едмон Ростан: *Шантеклер*
Ференц Молнар: *Пазачът*
Леонид Андреев: *Анатема*
Герхарт Хауптман: *Емануел Квинт*
Джон Голсуърти: *Справедливост*
Езра Паунд: *Духът на романските литератури*
Йордан Йовков: *Овчарова жалба* (първият му разказ)
Пенчо Славейков: *На острова на блажените*
Пейо Яворов: *Подир сенките на облаците*
Симеон Радев: *Строители на съвременна България* (том първи)
Иван Вазов: *Легенди при Царевец*

Игор Стравински: *Жар птица*
Ернст Блох: *Макбет*
Морис Равел: *Майка ми – гъска*
Добри Христов: *Едничък чуй се вик* (темата на песента е използвана по-късно от П. Владигеров в *Рапсодия „Вардар"*)
Ралф Воган Уилямс: *Фантазия върху тема от Томас Талис*
Густав Малер: *Симфония No 8*

1911 Последният конски трамвай на лондонската компания Дженерал Омнибус е изкаран от движение; както в повечето големи градове по света, конският траспорт отстъпва на моторните возила. В Китай избухва революция след като Сун Ят-сен, 45 годишният революционен водач, се връща в Китай след 16 годишно изгнание в Британия и САЩ. 11 май: В Мексико революционерът Франциско Мадеро установява нова столица в Сиудад Хуарес. 25 май: Мадеро успява да свали мексиканския президент Порфирио Диас. 1 септември: Руският премиер-министър Пьотр Столипин е застрелян смъртоносно пред очите на царя в залата на Киевската опера. 6 ноември: Мадеро се самообявява за президент на Мексико. 14 декември: Норвежкият изследовател Роалд Амундсен, 39 годишен, достига Южния полюс. 29 декември: Сун Ят-сен е избран за президент на Обединените китайски провинции от временно Събрание, базирано в Нанцзин.

Ханс Пелциг: Кметството, Вроцлав; Химическата фабрика, Лубан
Франк Лойд Райт: Талиесин Ейст, Спринг Грийн, щата Висконсин
П. Момчилов: Централната градска баня с минерална вода, София
Н. Лазаров: Народният театър, Варна

Марк Шагал: Аз и селото
Пабло Пикасо: Акордеонистът
Жорж Брак: Мъж с китара
Огюст Реноар: Габриеле с роза
Анри Матис: Червеното студио; Синият прозорец

Джоузеф Конрад: *Очите на запада*
Гастон Льору: *Фантомът от операта*
Огаи Мори: *Дивите гъски*
Герхарт Хауптман: *Плъховете*
Габриеле д'Анунцио: *Мъченичеството на Свети Себастиан*
Франк Ведекинд: *Сатирът на сатирите*
Гюстав Флобер: *Лексикон на азбучните истини* (посмъртно)
Теодор Драйзер: *Джени Герхард*
Луиджи Пирандело: *Нейният мъж*
Джон Голсуърти: *Патриций*
Пол Клодел: *Заложникът* (драматична трилогия)
Айви Комптън-Бърнет: *Долорес*
Е. М. Форстър: *Небесният омнибус* (разкази)
Джордж Бърнард Шоу: *Първата пиеса на Фани*
Кирил Христов: *Химни на зората*
Елин Пелин: *Гераците*
Пейо Яворов: *В полите на Витоша* (драма)
Пенчо Славейков: *Кървава песен* (т. I)
Симеон Радев: *Строители на съвременна България* (том втори)

Ермано Волф-Ферари: *Бижутата на Мадоната*

Рихард Щраус: *Кавалерът на розата*
Ян Сибелиус: *Симфония No 4*
Едвард Елгар: *Симфония No 2*
Бела Барток: *Замъкът на херцога Синята брада*
Иван Иванов: *Камен и Цена* (пръв опит за българска опера)
Маестро Георги Атанасов: *Самодивско изворче; Борислава*
Ървинг Берлин: *Аликзандърс рагтайм бенд* (популярна песен)
Хари Лаудър (Макленън): *Roamin' In The Gloamin'* (популярна песен)

1912 Вулканът Катмай в Аляска изригва и заравя отдалечения на 161 км о-в Кодиак под 1 м слой пепел. Възприет е сигналът SOS по морзовата азбука като универсален сигнал за бедствие. 1 януари: Китай става република с президент Сун Ят-сен. 15 април: По време на своето първо пътуване корабът *Титаник* се натъква на айсберг през нощта и потъва за 2,5 часа; от 2224 души на борда загиват 1500, главно заради недостатъчния брой спасителни лодки. 14 юни: Кралят на Дания Фредерик VIII умира на 69 годишна възраст и е наследен от 41 годишния си син Кристиян X. 30 юли: Японският император Муцухито умира на 60 годишна възраст след 45 годишно управление, при което е възстановил императорската власт в Япония; той е наследен от своя син Тайшо. **1 октомври: По повод кланетата на българи в Щип (ноември 1911) и Кочани (юли 1912) балканските държави дават ултимативна нота на Турция да се изпълни чл. 23 от Берлинския договор, предвиждащ автономия за християнското население в империята. 5 октомври: Избухва Балканската война, в която България, Сърбия, Гърция и Черна Гора са в съюз срещу Турция. 15 октомври: Българската армия разгромява основните сили на едномилионната турска армия при Люлебургас и Бунархисар. Пада Лозенград.** 18 октомври: Договорът от Лозана, слагащ край на войната между Италия и турците. **20 октомври: Втора армия на генерал Н. Иванов стяга обръча около Одрин. Македоно-одринското опълчение принуждава Явер паша да се предаде заедно с 10 хилядния си корпус. 26 октомври: Седма рилска дивизия влиза в Солун, предаден от турците без бой на символична гръцка част, установила веднага свое комендантство.** 10 ноември: Сърбите минават лесно, почти без съпротива през северна Албания и стигат до Адриатика. **18 ноември: Българският миноносец *Дръзки* торпилира турския крайцер *Хамидие*.** 3 декември: Примирие временно успокоява Балканите.

В. С. Ричардсон: Пето Авеню, No 998 (Ню Йорк; сграда с луксозни апартаменти)

Пабло Пикасо: Цигулката
Хуан Гри: Почит към Пикасо
Фернан Леже: Жена в синьо
Емил Нолде: Животът на Христос
Марсел Дюшамп: Гола жена, слизаща по стълбище

Саки (Х. Х. Мънро): *Непоносимият Басингтън*

Франк Ведекинд: *Смърт и проклятие*
Герхарт Хауптман: *Бягството на Габриел Шилингс*
Ференц Молнар: *Вълкът*
Анатол Франс: *Боговете са жадни*
Артър Конан Дойл: *Изгубеният свят*
Теодор Драйзер: *Финансист*
Езра Паунд: *Маски*
Николай Райнов: *Богомилски легенди*
Пейо Яворов: *Когато гръм удари – как ехото заглъхва* (драма)
Теодор Траянов: *Химни и балади*
Правда (първи брой на органа на руските болшевики)

Морис Равел: *Дафнис и Хлое*
Клод Дебюси: *Образи*
Густав Малер: *Симфония No 9*
Арнолд Шьонберг: *Пет оркестрови пиеси*
Никола Атанасов: *Симфония* (първата българска симфония)
Луис Ф. Муир: *В очакване на Робърт Е. Лий*
(текст на Л. В. Джилбърт)

1913 6 януари: Мирната конференция в Лондон се проваля след отказа на Турция да отстъпи **Одрин, обкръжен от българската армия, Източна Тракия**, Егейските острови и Крит. 23 януари: Преврат в Истанбул сваля везира Кямил паша и той е сменен от Енвер бей, зет на султана и водач на екстремистка националистка групировка. 3 февруари: **Военните действия избухват отново. Турците безуспешно настъпват при Булаир, Шаркьой, Чаталджа срещу българската армия. 13 март: Българите влизат в Одрин, чийто турски гарнизон вдига бяло знаме.** 18 март: Кралят на Гърция Георгиос I е убит в Солун на 67 годишна възраст и е наследен от 44 годишния си син Константинос I. 30 май: Лондонският договор привидно слага край на Балканската война. **29 юни: Избухва Втора балканска война (Междусъюзническа). 28 юли: Сключен е Букурещкият мирен договор, който бележи края на Междусъюзническата война. 29 ноември: Лора Каравелова, дъщеря на П. Каравелов и съпруга на поета П. Яворов, се застрелва. Яворов също прави опит за самоубийство и остава почти сляп.**

Кас Джилбърт: Уулуърт билдинг, Ню Йорк (60 етажна сграда, най-високата обитаема постройка в света – до 1931 г.)
Уорън и Уетмор: Големият централен терминал, Ню Йорк
Астън Уеб: Фасадата на Бъкингамския дворец (поправен и разширен)

Оскар Кокошка: Автопортрет
Джон Сингър Сарджънт: Хенри Джеймс
Уолтър Сикерт: Скука
Едвард Ериксен: Малката русалка (бронз)

Мигел де Унамуно: *Трагичното усещане за живота на хората и народите*
Марсел Пруст: *По следите на изгубеното време (седем части, до 1927 г.)*
Ален Фурние: *Големият Мон*
Д. Х. Лоурънс: *Синове и любовници*
Осип Манделщам: *Камък*
Джордж Бърнард Шоу: *Андрокъл и лъвът; Пигмалион; Домът, в който се разбиват сърцата* (пише го до 1919 г.)
Томас Ман: *Смърт във Венеция*
Зигмунд Фройд: *Тотем и табу*
Бъртран Ръсел: *Основи на математическата логика*
Пенчо Славейков: *Кървава песен* (т. III)
Иван Вазов: *Ивайло* (истор. драма)

Габриел Форе: *Пенелопа*
Игор Стравински: *Свещена пролет*
Арнолд Шьонберг: *Камерна симфония*
Антон фон Веберн: *Шест пиеси за оркестър*
Едвард Елгар: *Фалстаф*
Джеймс В. Монако: *Накара ме да те обичам* (популярна песен)

1914 **Американският мултимилионер и общественик Андрю Карнеги организира анкета, която доказва, че населението на Тракия и Македония е българско и трябва да бъде включено в пределите на България.** Ганди се връща в Индия след 21 години практика като юрист в Южна Африка; сега той е на 45 години. Пътническият лайнер *Бисмарк* тръгва на редовен курс в Северния Атлантик; той е най-големият от новото поколение лайнери, с водоизместимост 56 000 тона и дължина 291 м. 15 юни: Лайнерът на Кунард *Аквитания* достига Ню Йорк по време на първото си пътуване; той е с водоизместимост 47 000 тона и дължина 275 м. 28 юни: Подпалена е Първата световна война, с убийството в Сараево на престолонаследника Франц Фердинанд, 51 годишен наследник на австрийския трон. Ерцхерцогът и жена му са застреляни от Гаврило Принцип, докато пътуват в своя автомобил, марка *Граф унд Щифт*, модел 1912 г. 28 юли: Австрия използва атентата като повод да обяви война на Сърбия. Войната светкавично обхваща Европа. 1 август: Германия обявява война на Русия. 3 август: Германия обявява война на Франция. В същия ден наскоро завършеният Панамски канал е отворен за трафик. 4 август: Германски войски нахлуват в неутрална Белгия и Британия обявява война на Германия. 5 август: Черна гора обявява война на Австрия. 6 август: Сърбия обявява война на Германия, а Австрия обявява война на Русия. 12 август: Британия и Франция обявяват война на Австрия. 14 август: Битката при австрийските граници (продължила 11 дни) отнема живота на 250 000 френски войници. 23 август: Япония обявява война на Германия. 26-30 август: Битката при Таненберг – голяма руска армия, нахлуваща в Източна Прусия под командването на генерал Самсонов, е разгромена от германците. 30 август: Първият немски въздушен рейд над Париж. 5-12 септември: Битката при Марна: Британски и френски армии спират настъплението на германците. 6-15 септември: Битката при Мазурските езера: Руснаците отново са разгромени, този път от генерал фон Макензен. 11 октомври: Германската армия завзема Гент. 14 октомври: Брюж пада в ръцете на германците. 15 октомври: Остенде също пада, но белгийците успяват да наводнят квартала Ипр, което спира немския напор. **29 октомври: Съдебните разследвания и слуховете, че той е убил Лора, сломяват духа на Яворов и той се отравя смъртоносно.** 30 октомври: Битката при Ипр (продължила до 24 ноември): Огромно количество войници от двете страни – германски и британо-френски – са убити, но фронтовата линия не се променя значително. 1 ноември: Немският вицеадмирал Шпее изненадва морската ескадра на адмирал Крадък край бреговете на Чили. В битката при Коронел британците са разгромени, корабите *Монмаут* и *Добра надежда* са потопени и само *Глостър* успява да се измъкне от мястото на сражението. 2 декември: Завършилата в този ден битка за Краков (започнала на 16 ноември) е довела до тежки загуби на руснаците и на австрийците. 6 декември: Лодз пада в ръцете на германците. 8 декември: Битката при Фолклендските острови – победа за британската ескадра на адмирал Стърди, който изненадва адмирал Шпее, докато се готви да завземе Фолклендите. Шпее потъва на своя флагмански кораб *Шарнхорст: Гнайзенау, Нюрнберг* и *Лайпциг* са потопени и само *Дрезден* се спасява. 15 декември: След като са изтласкали австрийската армия, сръбските войски си възвръщат Белград. 18 декември: Британия обявява протекторат над Египет. 19 декември: Хедифът на Египет Абас Хилми е свален и на негово място е поставен Хусеин Камал.

Бертам Гудхю: Епископална църква Сейнт Томас, Ню Йорк
Макким, Мед и Уайт: Муниципална сграда, Ню Йорк

Пабло Пикасо: Красавица
Джодржо де Кирико: Загадката на един ден
Паул Клее: Творецът
Оскар Кокошка: Невястата на вятъра

Джеймс Джойс: *Дъблинчани; Джакомо* (есе)
Хайнрих Ман: *Верноподаникът* (първи роман от трилогията „Империята“)
Андре Жид: *Подземията на Ватикана*
Мигел де Унамуно: *Мъгла*
Теодор Драйзер: *Титан*
Танидзаки Джунихиро: *Пролетна случка*
Сосеки Нацуме: *Кокоро*
Едгар Райс Бъроуз: *Тарзан*
Герхарт Хауптман: *Лъкът на Одисей*
Юджийн О'Нийл: *Жажда и други едноактни пиеси*
Висенте Бласко Ибаниес: *Аргонавти*
Максим Горки: *Детство*
Анатол Франс: *Въстанието на ангелите*

Борис Пастернак: *Близнак в мъглата* (лирика)
Селма Лагерльоф: *Гноми и хора*
Ноуъл и Чарлз Бъкстон: ***България и българите. Впечатления и бележки***
Димчо Дебелянов: ***Легенда за разблудната царкиня***
Емануил Попдимитров: ***Песни***
Кирил Христов: ***Боян магесникът*** **(трагедия)**

Тома Бретон: *Дон Джил*
Енрико Боси: *Жана д'Арк*
Рикардо Зандонаи: *Франческа да Римини*
Ралф Воган Уилямс: *Лондонска симфония*
Рътланд Бутън: *Часът на безсмъртието*
Джеръм Керн: *Те не ми вярваха* (популярна песен)

1915 Първата световна война (наречена по това време Великата война) се разраства, с големи загуби на Източния и Западния фронт. 18 февруари: Германия предприема блокада на Британия с подводници. В Антарктика британският кораб *Индюрънс* („Издръжливост“) засяда сред ледовете. 19 февруари: Британците предприемат атака на Дарданелите в опита си да попречат на германците да блокират снабдяването на Русия през Черно море. 18 март: Британският адмирал Робек се оттегля, изгубил най-добрата възможност да завземе Дарданелите. Турците са с ограничени запаси. 23 април: Английският поет Рупърт Брук умира от отравяне на кръвта на о-в Скирос на път за Дарданелите – един от многото обещаващи младежи, загинали в тази война. 25 април: Британските войски слизат на Галиполския полуостров, но са приковани от турската артилерия. Кампанията в Галиполи е била предложена от Първия морски лорд, сър Джон Фишер; той разбира грешката си и подава оставка като вината за провала на кампанията е прехвърлена на новия Пръв морски лорд, 41 годишния Уинстън Чърчил. За пръв път по време на втората битка при Ипр германците използват хлор като бойно отровно вещество. 7 май: Лайнерът *Лузитания* е потопен, ударен с торпедо, изстреляно край южния бряг на Ирландия; загиват 1198 души. 23 май: Италия обявява война на Австрия с надеждата, че ще спечели територия по Адриатика и в Алпите; макар италианците да предприемат по време на войната четири офанзиви, те загубват 250 000 души и не спечелват никаква територия. 4 август: Британската медицинска сестра Едит Кавел е арестувана в Брюксел по подозрение, че е помагала на войници от Антантата да се спасят. 7 август: Германците завземат Варшава. **14 октомври: България се намесва във войната на страната на Централните сили (Германия и Австро-Унгария).** 21 ноември: Корабът *Индюрънс* на Шакълтън се разбива и потъва под ледените блокове. 15 декември: Сър Джон Френч е свален от поста командващ британските сили на Западния фронт и е заменен от сър Дъглас Хайг.

Пабло Пикасо: Арлекин
Марсел Дюшамп: Младоженката, разсъблечена от ергени
Марк Шагал: Рожден ден

Ернст Киршнер: Автопортрет
Александър Архипенко: Жена, решеща косата си (скулптура)

Франц Кафка: *Преображението; Пред закона*
Уилям Съмърсет Моъм: *Души в окови*
Д. Х. Лоурънс: *Дъгата*
Иван Бунин: *Господинът от Сан Франциско*
Рафаело Сабатини: *Морският ястреб*
Леонид Андреев: *Този, който получава плесници*
Теодор Драйзер: *Гений*
Езра Паунд: *Старият Китай*
Владимир Маяковски: *Облак в гащи*
Гаврил Кацаров: *Извори за старата история и география на Тракия и Македония*

Умберто Джордано: *Мадам Сан Жен*
Мануел де Фая: *Любовна магия*
Ян Сибелиус: *Симфония No 5*

1916 Януари: Британските войски се оттеглят от Галиполи. 21 февруари (до 11 юли): Битката при Вердюн в Западна Франция: Огромни загуби както за германската, така и за френската страна; Франция загубва 350 000 войници. 24 април: Великденско въстание в Ирландия, при което патриотите се опитват да отхвърлят британското господство. 31 май – 1 юни: Битката при Ютланд – най-голямата морска битка по времето на Великата война; загубите от германска и от британска страна са огромни, а изходът е неясен, макар накрая германците да се оттеглят. 5 юни: Лорд Кичънър потъва при потопяването на *Хемпшир* край бреговете на Оркни. 1 юли (до 13 ноември): Битката при р. Сома – най-голямото и кърваво сражение на Западния фронт, в което са убити 420 000 британски войници при безплодния опит да освободят французите от обкръжение. 1 юли е най-кървавият ден в британската история, в който загиват 19 000 души и 35 500 войници са ранени; артилерийската канонада се чува чак в северен Лондон. Главнокомандващият Дъглас Хайг не посещава фронтовата линия, за да не би гледката на ранените мъже да му повлияе при вземането на решения. Август: Бунтовниците от Великденското въстание в Ирландия са признати за виновни в държавна измяна и са обесени. **1 септември: България обявява война на Румъния. 2 октомври: На фронта при Демирхисар загива на 29 годишна възраст поетът Димчо Дебелянов.** 21 ноември: Императорът на Австро-Унгария Франц Йозеф умира на 86 годишна възраст след 68 годишно управление и е наследен от 29 годишния си внук Карл I. 24 ноември: Сър Хирам Максим, изобретателят на картечницата, направила възможно толкова голямото кръвопролитие, умира в Лондон. 31 декември: Довереникът на руската царска фамилия Григорий Ефимович Распутин е убит в Петроград (новото име на Санкт Петербург) от група аристократи, решили да премахнат влиянието на монаха над царя и царицата.

Франк Лойд Райт: Хотел Империал, Токио

🎨 Анри Матис: Трите сестри
Джорджо де Кирико: Тревожещата муза

📖 Сосеки Нацуме: *Мичигуса* (Крайпътна трева); *Светлосенки*
Рабиндранат Тагор: *Дом и свят*
Хенрик Понтопидан: *Царството на мъртвите*
Джузепе Унгарети: *Потъналото пристанище*
Луиджи Киарели: *Маската и лицето*
Франц Кафка: *Присъдата*
Зигмунд Фройд: *Увод към психоанализата*
Джеймс Джойс: *Портрет на художника като млад*
Тристан Цара: *Първото небесно приключение на г-н Антипирин*
Мигел де Унамуно: *Три поучителни повести и един пролог* (до 1920 г.)
Иван Вазов: *Песни за Македония*

🎼 Рихард Щраус: *Ариадна от Наксос*
Сергей Прокофиев: *Скитска сюита*
Мануел де Фая: *Нощи в градините на Испания*
Маестро Георги Атанасов: *Гергана*

1917 17 януари: Британското разузнаване прихваща радиосъобщение от германския външен секретар до германския посланик във Вашингтон: „*Възнамеряваме да предприемем неограничени военни действия с подводници. Ще се стремим да задържим САЩ неутрални. В случай че не успеем, ще предложим на Мексико съюз ... за да си възвърне загубената територия в Тексас, Ню Мексико и Аризона*". 31 януари: Берлин връчва официална нота на Вашингтон, че от утре започват неограничени военни действия. 3 февруари: САЩ прекъсват дипломатическите си отношения с Германия. 10 март: Бунт сред руските войски. 14 март: Китай прекратява дипломатическите си отношения с Германия. 15 март: Влакът на цар Николай II, който се прибира у дома си, е вкаран в глух коловоз; той абдикира в полза на своя брат Михаил. 16 март: Великият княз Михаил абдикира в полза на едно Временно правителство на Керенски. Април: Ленин и други болшевишки водачи пристигат в Петроград. Немското Върховно командване е уредило те да бъдат превозени тайно с влакова композиция през Германия от Швейцария; това е прецизен ход, целящ да се дестабилизира руското временно правителство, за което е известно, че храни симпатии към Съюзниците. 6 април: САЩ обявяват война на Германия. 9 април (до 4 май): Битката при Арас: Канадците успяват да превземат Уайми Ридж. 10 май: След като британците загубват 875 000 тона корабен товар след подводни акции на германците, корабите започват да плават под конвой. 31 юли (до 10 ноември): Битката при Пашенделе. Убити са 400 000 британци. 15 октомври: Френската танцьорка Мата Хари (Гертруд Целе) е екзекутирана за шпионаж в полза на германците. 2 ноември: В Декларацията от Балфур се заявява, че Британското правителство подкрепя „създаването в Палестина на национален дом за еврейския народ“. 6 ноември: В Петроград започва болшевишка революция със залп, произведен по заповед на Ленин, от Александър Белишев от борда на крайцера *Аврора*, закотвен в р. Нева. Войници от Петроградския гарнизон и моряци от Кронщат пленяват правителствени офицери и щурмуват Зимния дворец. Преди това Александър Керенски е бил принуден да приеме поддръжката на болшевиките при потушаването опита на генерал Корнилов да се самопровъзгласи за диктатор. Така болшевиките си осигуряват мнозинство в Петроградския съвет под водачеството на Лео (Лейба Давидович Бронщейн) Троцки, друг екстремист, завърнал се от изгнание. 7 ноември: Пада правителството на Керенски. Керенски се измъква, преоблечен в женски дрехи и по-късно емигрира. Създадено е ново правителство начело с Ленин като Троцки става комисар по външните работи, а Йосиф (Джугашвили) Сталин – комисар по националните малцинства. 20 ноември: Битката при Камбре – известен първоначален успех за британците, но германците си възвръщат загубената територия.

Джон Сингър Сарджънт: Джон Д. Рокфелер
Анри Матис: Урок по пиано
Пиер Бонар: Гола край камината
Амадео Модиляни: Свито голо женско тяло
Василий Кандински: Дами в кринолин
Джон Стела: Мостът Бруклин

Томас Стърнз Елиът: *Пруфрок и други наблюдения*
Хайнрих Ман: *Бедни хора* (втори роман от трилогията „Империята“)
Джеймс Бари: *Старата дама показва своите медали*
Луиджи Пирандело: *Всеки е прав за себе си*
Мигел де Унамуно: *Авел Санчес*
Мери Уеб: *Лисицата*
Езра Паунд: *Кантос* („Песни“)
Ярослав Хашек: *Храбрият войник Швейк в плен* (издаден в Киев)
Агата Кристи: *Тайнствената афера в Стайлз*
Жорж Дюамел: *Животът на мъчениците*
Елин Пелин: *Пижо и Пендо*
Йордан Йовков: *Разкази, т. I.*
Пенчо Славейков: *Книга на песните*
Янко Сакъзов: *Българите в своята история*

Ерик Сати: *Парад*
Ернст Блох: *Три еврейски поеми*
Джордж М. Кохан: *Ей там* (популярна песен)
Айшъм Джоунс: *Ти сега си в армията* (популярна песен)

1918 Най-страшната пандемия, засягала човешката раса след Черната смърт, обхваща Азия, Европа и Северна Америка; т. нар. *испанска инфлуенца* възниква в Китай и взема 21 640 000 жертви, над един процент от световното население. 3 март: Договорът от Брест-Литовск слага край на руското участие в Първата световна война; новият болшевишки режим оттегля всички претенции към Полша, Украйна, Литва, Финландия и балтийските провинции. Финландският държавник барон Манехайм възвръща Хелзинки (през 1919 г.) от болшевиките и получава признаването от Русия на Финландия за независима република, която той оглавява. 21 март (до 5 април): Голяма немска офанзива на Западния фронт отнема терен от британците и французите. 21 април: Немският пилот барон фон Рихтхофен, световен въздушен ас, е простелян и убит при полет. 9 май: Френският пилот Рене Фонк (24 годишен) сваля шест германски изтребителя в продължение на 45 секунди. 16 юли: Руският цар и неговото семейство са разстреляни в Екатериненбург; съществува някаква вероятност великата княгина Анастасия да се е спасила. Август: Битката при Амиен: Германците отстъпват пред британската атака с 450 танка. Септември: Генерал Пършинг провежда първата си голяма офанзива, принуждавайки изтощените германци да отстъпят от позициите си, които са държали от 1914 г. насам. **18 септември: След пробив на съглашенските сили при Добро поле войнишки части се насочват към София за да накажат виновниците за войната. В Радомир е обявена република. Въстаниците са спрени пред Владая.** 26 септември: Рене Фонк отново сваля шест немски изтребителя за 45 секунди; той е свалил общо 127 вражески самолета. **29 септември: България излиза от войната след подписването на Солунското примирие. 4 октомври: Българският цар Фердинанд I абдикира след поражението на българската армия; той е наследен от 24 годишния си син Борис III.** 14 октомври: Чехословашкият Национален съвет, свикан в Париж, съставя временно правителство с президент Томас Масарик. 28 октомври: Сред немските моряци в Кил избухва метеж, който бързо се разпространява до Хамбург и Бремен. 7 ноември: Вълнения в Мюнхен. 8 ноември: Германският кайзер Вилхелм II абдикира. 11 ноември: На Западния фронт сраженията са прекратени с примирие, подписано между германците и съюзниците в Компиен. Карл, австроунгарският император, е принуден да се оттегли от участието си в управлението на Австрия. 13 ноември: Карл се отказва от активното си участие в управлението на Унгария. 4 декември: Провъзгласено е кралство на сърби, хървати и словенци, начело с принц Александър.

🎨 Уилям Орпен: Мъртви германци в окоп
Пол Наш: Ние създаваме нов свят
Паул Клее: Градински план
Фернан Леже: Машинни цехове
Хуан Гри: Шотландска девойка
Оскар Кокошка: Саксонски пейзаж; Приятели
Анри Матис: Одалиски
Робер Делоне: Портрет на Игор Стравински
Борис Митов: Портрет на Олга Митова

📖 Висенте Бласко Ибаниес: *Четиримата конници от Апокалипсиса; Маре нострум*

Владимир Маяковски: *Мистерия Буф*
Юджийн О'Нийл: *Разгневената луна*
Джеймс Фрейзър: *Фолклорът в Стария завет*
Герхарт Хауптман: *Еретикът от Соана*
Пол Клодел: *Червивият хляб*
Жан Жироду: *Патетичният Симон*
Тристан Цара: *Двадесет и пет поеми*
Жорж Дюамел: *Цивилизацията*
Николай Лилиев: *Птици в нощта*
Йордан Йовков: *Разкази, т. II.*
Николай Райнов: *Видения из древна България; Книга за царете*

Джакомо Пучини: *Триптих*
Сергей Прокофиев: *Класическа симфония*
Артур Онегер: *Легендата за Световната игра*
Панчо Владигеров: *Концерт за пиано и оркестър* (първият български инструментален концерт)

1919 11 януари: Румъния анексира Трансилвания. 18 януари: Във Версай е открита мирна конференция; основана е нова Германска република, чието учредително събрание е свикано във Ваймар. Смята се, че провинция Тюрингия е съхранила хуманистични традиции, за разлика от милитаристичните традиции на Прусия; оттам и решението да бъде преместено седалището на правителството. Русия е затънала в гражданска война между болшевишката Червена армия и руската Бяла армия, предвождана от генерал Деникин и подкрепяна от Съюзниците. 3 февруари: Червената армия завзема Киев. 2 март: В Москва е основан Третият Интернационал, предназначен да проповядва комунистическата доктрина с цел да се стимулира Световна революция. 7 април: Съюзниците напускат Одеса. 8 април: Червената армия влиза в Крим. 15 май: Гръцки войски извършват десант в Смирна с поддръжката на Съюзниците. 19 май: Турският герой от войната Мустафа Кемал организира военна съпротива срещу опита да бъде разкъсана Отоманската империя още повече и защитава Турция от нашествието на съюзниците и гърците. 28 януари: Договорът от Версай задължава Германия да поеме цялата отговорност за разпалването на войната, по време на която са убити над 8 милиона души, а други 20 милиона са ослепени, осакатени или пострадали другояче. Германия връща завоеванията си в Елзас и Лотарингия от 1871 г. на Франция, отстъпва колониите си на Съюзниците и трябва да заплати огромни репарации. 8 юли: Новият отомански султан Мохамед VI освобождава Мустафа Кемал от длъжност. 11 юли: Султанът обявява Кемал извън закона. 5 август: Кемал (Ататюрк) обявява Турция за независима от султана пред турски патриотичен конгрес. 10 септември: Договорът от Сен-Жермен, задължаващ Австрия да признае независимостта на Югославия, Полша, Чехословакия и Унгария. Австрия е задължена също да плати огромни репарации на Съюзниците. 15 ноември: Червената армия завзема Омск. **27 ноември: Договорът от Ньой, подписан от новия премиер-министър, земеделеца Ал. Стамболийски, задължава България да признае независимостта на Югославия; България загубва Западните покрайнини, Южна Добруджа и Егейска Тракия и е принудена да плаща огромни репарации. Комунистите (тесни социалисти) в България се болшевизират и приемат курс към установяване на диктатура.** 17 декември: Художникът Пиер Огюст Реноар умира на 78 годишна възраст.

Луи дьо Соасон: Велвин Гардън сити, Великобритания
Едвин Лутиенс: Кенотаф, Уайтхол, Лондон

Едвард Мунк: Убийството
Пабло Пикасо: Пиеро
Паул Клее: Бленувани птици
Джорджо де Кирико: Завръщането на блудния син
Клод Моне: Нимфеас
Марк Шагал: Някъде извън света
Константин Бранкузи: Птица в пространството (бронз)

Джон Мейнард Кейнс: *Икономическите последствия от Версайския мирен договор*
Карл Барт: *Писмо до римляните*
Андре Жид: *Пасторална симфония*
Шимазаки Тозон: *Шинсей* („Нов живот“)
Уилям Съмърсет Моъм: *Луна и грош*
П. Г. Удхауз: *Моят Джийвс*
Зигфрид Сасун: *Военни поеми* (Сасун захвърля военния си кръст в морето)
Карл Краус: *Последните дни на човечеството*
Ернст Толер: *Преображение*
Халдоур Лакснес: *Деца на природата*
Херман Хесе: *Демиан*
Франц Кафка: *Селският лекар; В наказателната колония; Писмо до баща ми*
Николай Лилиев: *Птици в нощта*
Иван Вазов: *Люлека ми замириса*
Гео Милев: *Антология на жълтата роза*

Мануел де Фая: *Триъгълната шапка*
Рихард Щраус: *Жената без сянка*
Джордж Гершуин: *Суани* (популярна песен)
Уолтър Доналдсън: *Как да ги задържа във фермата* (популярна песен)

1920 Балтийските държави (Литва, Латвия и Естония) са признати от Русия за независими след като са се провалили усилията ѝ да ги присъедини към Съюза на съветските социалистически републики (СССР). 7 февруари: Белият руски адмирал Колчак е разгромен при Красноярск и екзекутиран от Червената армия. 28 март: Новоросийск на Черно море е завзет от Червената армия. **28 март: Управляващият БЗНС създава партийна милиция – *Оранжева гвардия*.** 5 май: Британия получава мандат над Ирак от Съвета на Съюзниците. 15 май: Британците изпращат повече войски в Ирландия след атаките на бойците на Шин Фейн. 21 май: Президентът на Мексико Венустиано Гаранца е убит. 22 юни: Гръцките войски се придвижват срещу турските националистки сили с поддръжката на Съюзниците. **28 май: Народното събрание, доминирано от земеделци, приема Закон за трудовата повинност. На задължителен труд за обществена полза се подлагат младежите над 20 г. (по 16 месеца) и девойките над 16 г. (по 8 месеца).** 24 юни: Гърците разгромяват турците при Алашехир. 9 юли: Гърците завземат Бурса. 25 юли: Гръцката армия завзема Едирне (Одрин). Започва голямо арабско въстание против британците. 27 юли: Червената армия завзема Минск. 10 август: Севърският договор задължава отоманския султан да се откаже от териториалните претенции извън границите на Турция и да осигури отечество за кюрдите; Сирия минава под френски мандат, Палестина и Месопотамия получават британски мандат, Родос и Додеканезите минават под контрола на Италия, а останалите Егейски острови – към Гърция. 1 септември: Франция провъзгласява създаването на държавата Ливан със столица Бейрут. 12 октомври: Прекратена е полско-руската война. 25 октомври: Кралят на Гърция Александър умира от отравяне на кръвта, след като е бил ухапан от маймуна. Неговият баща, който е абдикирал през 1917 г., си възвръща трона и продължава борбата с Турция. 1 ноември: Руската белогвардейска армия на барон Врангел е изтласкана на юг в Крим. **6 ноември: По повод незаконната окупация на Босилеградско, Цариброд и Струмишко от Югославия в България е обявен тридневен траур. 13 ноември: Приет е Закон за заселване на бежанците – опит да се решат комплексно проблемите на бежанците от Македония и Тракия, чийто брой достига 400 000 души.** 14 ноември: Врангел загубва Севастопол от Червената армия и е принуден да бяга със своята Бяла армия в Истанбул, слагайки край на руската контрареволюция; болшевиките вече са без опозиция. **Започва да излиза литературното списание *Златорог*, в чийто кръг са Николай Лилиев и Сирак Скитник. 16 декември: България е приета в Обществото на народите.**

Едвин Лутиенс: Британик хауз, Финсбъри съркъс, Лондон
Макс Берг: Столетната зала, Вроцлав
К. Маричков: Хотел „Империал“, София
Бреансон, Н. Лазаров, Й. Миланов: Ректоратът на СУ „Св. Климент Охридски“, София (начало на строежа)
И. Попов (по план на Н. Лазаров): Сградата на Министерството на земеделието (завършена в 1924 г.)

Фернан Леже: Буксирът
Амадео Модиляни: Лежаща гола жена (Модиляни умира на 35 годишна възраст в Париж)
Хуан Гри: Китара, книга и вестник

Макс Ернст: Тук всичко кротко си тече
Томас Харт Бентън: Портрет на Жози Уест

📖 Ф. Скот Фицджералд: *Отсам рая; Съблазнители и философи*
Едит Уортън: *Наивният век*
Колет: *Шери*
Д. Х. Лоурънс: *Влюбени жени*
Юджийн О'Нийл: *Отвъд хоризонта; Императорът Джоунс*
Карел Чапек: *РУР – Росумови универсални роботи* (драма)
Герхарт Хауптман: *Белият спасител*
Джон Голсуърти: *В примка*
Синклер Луис: *Главната улица*
Зигмунд Фройд: *Отвъд принципа на удоволствието*
Рамон дел Валие Инклан: *Светлини от бохемския живот*
Пол Клодел: *Унижението баща*
Джордж Бърнард Шоу: *Назад към Метусалем*
Димчо Дебелянов *Стихотворения*
(сборник, издаден посмъртно)
Йордан Йовков: *Жетварят*

🎼 Дариус Мийо: *Бик на покрива* (по сценарий на Жан Кокто)
Игор Стравински: *Пулчинела* (декор и костюми на Пикасо)
Морис Равел: *Le Tombeau de Couperi; La Valse*

1921 20 февруари: Бившият казак Реза Хан Пахлави, който в момента е 44 годишен, организира изгонването на всички руски офицери от Персия и без кръвопролития въвежда нов режим; Ленин не реагира и дори предоставя на Персия равни права на достъп до Каспийско море. 23 февруари: Метеж сред руските моряци в Кронщат, предизвикан от рухването на руската икономиката. 8 март: Испанският премиер-министър Едуардо Ирадиер е убит от един анархист. 17 март: С големи сили руските власти потушават моряшкия метеж. 23 юни: Кралят на Сирия Фейсал I пристига в Басра, Ирак, след като иракски плебисцит показва 96 процента одобрение за неговото коронясване. 21 юни: Битката при Ануал в Мароко – испанска армия на генерал Силвестре е разбита от рифите, предвождани от Абдел-Карим; генерал Силвестре се самоубива след като рифите изколват 12 000 негови воини. Разгромът при Ануал предизвиква политическа криза в Мадрид. Американският бригаден генерал Уилям Мичел потопява бивш немски боен кораб единствено с помощта на военновъздушна сила, за да докаже своето убеждение, че стратегическите военновъздушни сили са по-полезни от големия военноморски флот. Американският кораб *Юпитер*, 11 000 тонен въглевоз, е превърнат в първия американски самолетоносач. Той има 163 метрова бордова писта и е преименуван на *Ленгли*. **Август: Правителството на Ал. Стамболийски разрешава безмитен износ на храни за гладуващите от Поволжието и съдейства на комунистическата партия в акциите ѝ за събиране на помощи за бедстващите.** 16 август: Кралят на Югославия Петър I умира на 77 годишна възраст и е наследен от 33 годишния си син Александър. **22 септември: Умира Иван Вазов. 14 октомври: Създаден е Народният сговор с цел да се постигне политическо единство срещу земеделското управление и комунистическото движение. Сред ръководителите му са проф. Ал. Цанков и полк. Кимон Георгиев. 4** ноември: Такаши Хара, японският премиер-министър, е убит от един фанатик.

Симон Родиа: Кулата Уатс, Лос Анжелис
Мостът Саутуорк, Лондон

Георг Грос: Сив ден
Макс Ернст: Слонът от Целебес
Анри Матис: Одалиска в червени панталони
Жорж Брак: Натюрморт с китара
Фернанд Леже: Три жени
Пабло Пикасо: Трима музиканти
Пит Мондриан: Композиция в червено, жълто и синьо
Едвард Мунк: Целувката

Лудвиг Витгенщайн: *Логико-философски трактат*
Олдъс Хъксли: *Хромово жълто*
Рафаело Сабатини: *Скарамуш*
Джон Дос Пасос: *Трима войници*
Луиджи Пирандело: *Шест лица търсят своя автор*
Мигел де Унамуно: *Леля Тула*
Съмърсет Моъм: *Кръгът* (пиеса)
Скот Фицджералд: *Красиви и прокълнати* (първа публикация)
Теодор Траянов: *Български балади*
Христо Смирненски: *Приказка за стълбата*
Гео Милев: *Експресионистично календарче*

Артур Онегер: *Летен пасторал; Цар Давид*
Ралф Воган Уилямс: *Симфония No 3*
Сергей Рахманинов: *Концерт за пиано No 3*
Сергей Прокофиев: *Любовта към трите портокала*
Еби Блейк и Нобъл Сисъл: *Просто съм луда по Хари* (популярна песен)
Дан Русо: *Тут-тут-Тутси* (популярна песен)

1922 4 февруари: Японците се съгласяват да върнат провинция Шантунг на Китай. 6 февруари: Вашингтонската конференция завършва с договор за морските въоръжения. В следващите 10 години никой от Съюзниците няма да строи нови кораби, по-големи от 10 000 тона и с оръдия с калибър по-голям от 10 инча. 15 февруари: В Хага е създаден постояннодействащ Международен съд. 16 април: Договорът от Рапало: Германия признава Съветския съюз и установява нормални дипломатически отношения с правителството на Ленин. 15 май: Германия отстъпва Горна Силезия на Полша. Септември: Кралят на Гърция Константинос I абдикира за втори път под натиск и е наследен от 32 годишния си син

Георгиос II. **6 юли: Демократичната, Радикалната и Обединената народнопрогресивна партии образуват коалицията Конституционен блок, целящ да се възстанови традиционният конституционен ред и да се противопостави на реформите на БЗНС. 17 септември: Над лидерите на буржоазните партии от Конституционния блок, събрали се в Търново, е упражнено насилие от страна на земеделци. 17 октомври: Сили на ВМРО завземат Неврокоп и установяват контрол над Петричко.** 28 октомври: Бенито Мусолини повежда своите черноризци – фашисти в „*Похода към Рим*“. Ноември: Мусолини, който е на 39 години, съставя правителство и получава от краля диктаторски права, за да възстанови реда в Италия. 24 ноември: Ърскин Чайлдърс, автор на популярния шпионски роман *Загадката на пясъците*, е екзекутиран от стрелково отделение за своята дейност в новосформираната Ирландска републиканска армия (ИРА). 25 ноември: Хауард Картър отваря вътрешната камера на гробницата на Тутанхамон и съобщава, че е видял „*удивителни неща*“.

Мемориалът Линкълн, Вашингтон
Джеси Клайд Никълс: Търговски център Кънтри клуб Плаца (първият в света търговски център извън населено място)
К. Маричков: Доходна сграда на Янко Бакърджиев, София

Паул Клее: Цвърчащата машина
Даниел Честър Френч: Статуя на Ейбрахам Линкълн (за мемориал)
Хуан Миро: Фермата
Никола Кожухаров: Мене ме, мамо, змей люби
Николай Райнов: Вампирова булка (триптих)

Освалд Шпенглер: *Залезът на Запада*
Джеймс Джойс: *Улис* (написан в Париж)
Херман Хесе: *Сидхарта*
Франсоа Мориак: *Целувка за прокажения*
Томас С. Елиът: *Безплодната земя*
Осип Манделщам: *Tristia*
Ернст Толер: *Рушителите на машини*
Карел Чапек: *Фабрика за абсолют*
Жан Жироду: *Зигфрид и Лимузен*
Борис Пастернак: *Моята сестра – животът*
Юджийн О'Нийл: *Ана Кристи; Косматата маймуна*
Вирджиния Улф: *Стаята на Джейкъб*
Синклер Луис: *Бабит*
Луиджи Пирандело: *Хенрих IV*
Джон Голсуърти: *Лоялност*
Николай Лилиев: *Лунни петна*
Христо Смирненски: *Да бъде ден!* (стихосбирка)
Елин Пелин: *Земя*
Рийдърс дайджест (първи брой на издаваното от Дуит Уолъс в

Ню Йорк обзорно списание, достигнало към 90-те години над 17 милиона тираж)

Ралф Вогън Уилямс: *Пасторална симфония*
Арнолд Бакс: *Симфония No 1*
Артур Блис: *Цветна симфония*
Димитър Ненов: *Симфония*
Уолтър Доналдсън: *Каролина сутрин* (популярна песен)

1923 Ленин създава първите лагери за принудителен труд на Соловецките острови близо до Архангелск. В следващите 30 години Съветите ще построят девет града, 12 железопътни линии, шест индустриални центъра и три водноелектрически централи с труда на роби – лагеристи. 11 януари: Френски войски окупират Рурския каменовъглен басейн в Германия, тъй като германците са просрочили доставката на въглища съгласно Версайския договор. Инфлацията в Германия е извън контрола. **22 април: На парламентарните избори БЗНС получава 54,12% от гласовете, БКП – 19,15% и Конституционният блок – 17,11%.** 26 май: Йордания става независима държава, оглавена от емир Абдулла ибн Хюсеин, но остава британски протекторат. **9 юни: Военен преврат в България сваля премиер-министъра Александър Стамболийски, водач на БЗНС. Установява се режимът на Ал. Цанков. 14 юни: Стамболийски е убит „при опит за бягство“. Селското въоръжено надигане в негова подкрепа е потушено от военни части и цивилни милиции.** 6 юли: Създаденият предната година Съюз на съветските социалистически републики (СССР) се превръща в политическа реалност. 10 юли: Мусолини укрепва своето положение на диктатор в Италия като разтурва всички италиански нефашистки партии. 24 юли: Договор от Лозана, съгласно който Източна Тракия, Тенедос и Имброс са върнати на Турция, а Гърция получава останалата част от Егейските острови. Британия запазва за себе си Кипър, а Дарданелите са демилитаризирани; въпросът с кюрдите не е уреден. 23 август: Съюзническите сили напускат Истанбул. 1 септември: Голямото земетресение Канто в Япония. Земетресението и последвалите го пожари разрушават Токио и Йокохама. Загиват 100 000 души, ранени са 752 000 и са унищожени над 80 000 къщи. **Септември: По директива на Коминтерна комунистите в България заедно с недоволни от преврата през юни земеделци организират въстание в Северозападна и Южна България. Ръководителите му емигрират през Югославия, преди да дочакат края на въстанието. Дадени са стотици жертви и сред мирното население.** 12 септември: Гарнизонът в Барселона се разбунтува. В отговор на това генерал Примо де Ривера суспендира конституцията и налага военен директорат; за своя преврат той е получил подкрепата на Алфонсо XIII. 14 октомври: Анкара става столица на новата Турска държава. 29 октомври: Провъзгласена е Турска република с президент генерал Мустафа Кемал. Той е ликвидирал политическото влияние на мюсюлманските водачи от старата Отоманска империя и ще превърне Турция в модерна държава като премахва фереджетата и задължава турците да се обличат по европейски. 8 ноември:

34 годишният Адолф Хитлер организира „бирен пуч“ в Мюнхен с цел да завземе властта в Бавария и оттам – в цяла Германия. Неговата нацистка партия, основана през 1919 г. от Антон Дрекслер, експлоатира социалното недоволство в Германия. Опитът на Хитлер да завладее градската власт в Мюнхен пропада и следващата година той ще бъде осъден на пет години затвор (от които излежава само девет месеца). **18 ноември: Проведените парламентарни избори са спечелени от Демократическия сговор.**

К. Кантарджиев: Хотел „Одеон“, София

Василий Кандински: Кръгове в кръга
Морис Власменк: Село в северна Франция
Раул Дюфи: На брега на Марна
Марк Шагал: Любовна идилия

Мартин Бубер: *Аз и Ти*
Хосе Ортега и Гасет: *Тема за нашето време*
Джубран Халил Джубран: *Пророкът*
Хейвлок Елис: *Танцът на живота*
Франк Харис: *Моят живот и моите любови*
Ярослав Хашек: *Приключенията на храбрия войник Швейк през Световната война* (недовършен; Хашек умира на 40 годишна възраст)
Ноел Кауард: *Младата идея*
Джордж Бърнард Шоу: *Света Йоана*
Борис Пастернак: *Теми и вариации*
Лион Фойхтвангер: *Грозната херцогиня Маргарете Маулташ*
Хърбърт Дж. Уелс: *Хора, равни на боговете*
Максим Горки: *Моите университети*
Тристан Цара: *За нашите птици*
Елин Пелин: *Сборник от разкази*
Теодор Траянов: *Песен на песните*
Гео Милев: *Антология на червената роза*
Тайм (първото седмично информационно списание, издавано от Хенри Люс и Брайтън Хадън; към 90-те години неговият тираж надхвърля 4 милиона)
Плейбой (първи брой на елитното еротично списание, излизащо в Чикаго, последвано и надминато по тираж от много имитатори. Към 90-те години тиражът му е над 3,5 милиона)

Хауард Хансън: *Симфония No 1*
Ян Сибелиус: *Симфония No 6*
Роджър Сешънс: *Черните маски*
Уилям Уолтън: *Фасада* (по стихове на Едит Ситуел)
Дариус Мийо: *Сътворението на света*
Тед Снайдър: *Кой съжалява сега* (популярна песен)
Франк Силвър: *Да, нямаме банани* (популярна песен)

1924 **4 януари: Приет е Закон за защита на държавата, целящ политическа стабилизация, но отварящ вратата за нарушаването на демократичните норми на обществен живот.** Русия връща земи на Китай, които са били взети в царско време и също така компенсациите, получени по време на въстанието на боксерите от 1900 г., за да може Китай да ги използва за образование. Персийският премиер Реза Хан Пахлави установява правителствен контрол над цяла Персия след като покорява бахтиарските вождове в югозападната част на страната. 21 януари: Ленин умира на 53 годишна възраст и Петроград е наречен Ленинград в негова чест. Властта в СССР е взета от триумвират, включващ Йосиф Сталин, Лев Каменев и Григорий Зиновиев (истинските им фамилии са Джугашвили, Розенфелд и Апфелбаум). 3 март: Президентът на Турция Мустафа Кемал слага край на Отоманската династия. **Април: Въз основа на ЗЗД Върховният съд обявява разтурването на всички комунистически организации в страната. 7 май: 67 годишен умира основателят на комунистическата партия в България Димитър Благоев.** 10 юни: Джакомо Матеоти, чиято книга *Фашистите на открито* е била публикувана предната година, е убит от фашистите. 20 октомври: Абдул-Азис ибн Сауд, султан на Вахаби от Нежд, влиза в Мека след като е принудил хашимитския крал Хюсеин ибн Али да абдикира в полза на своя син Али ибн Хюсеин.

Греъм, Андерсън, Пробст и Уайт: Сградата Вригли, Чикаго
Едисон Мицнер: Вила де Сармиенто, Палм Бийч, Флорида
Т. Горанов и Б. Русев: Сградата на Българското инженерно-архитектурно дружество (БИАД), София

Марк Шагал: Рожденият ден; Ида на прозореца
Хуан Миро: Каталански пейзаж
Оскар Кокошка: Венеция
Андрей Николов: Дух и материя (мрамор)

Андре Бретон: *Манифест на сюрреализма*
Томас Ман: *Вълшебната планина*
Едуард М. Форстър: *На гости в Индия*
Мери Уеб: *Сарн*
Луиджи Пирандело: *Всеки по свой начин*
Ноел Кауард: *Вихрушка*
Леонид Леонов: *Язовци*
Агата Кристи: *Поаро разследва*
Франсоа Мориак: *Родителка*
Борис Пастернак: *Спекторски* (роман в стихове; до 1930 г.)
Уилям Фокнър: *Мраморният фавън*
Ърнест Хемингуей: *В наше време* (сборник разкази)
Юнихиро Танидзаки: *Любовта на един идиот*
Роберт Музил: *Три жени*
Дора (Петрова) Габе: *Някога* (сборник разкази)
Николай Райнов: *Най-хубавите народни приказки*

Ралф Вогън Уилямс: *Говедарят Хю* (завършена през 1914 г.)
Арнолд Шьонберг: *Щастливата ръка*
Франсис Пуленк: *Кошутите*
Жорж Орик: *Сърдитите*
Джордж Гершуин: *Рапсодия в синьо*
Артур Онегер: *Пасифик 231*
Оторино Респиги: *Римски пинии*
Маестро Георги Атанасов: *Цвета; Косара*
Ирвинг Берлин: *Какво ще правя* (популярна песен)

1925 Франция започва да укрепва границата си с Германия – така наречената „линия Мажино“. Норвегия анексира Шпицберген. 15 януари: Войски на САЩ извършват десант в Шанхай, за да защитят американските граждани от насилие. 20 януари: Япония признава СССР и се съгласява да върне северната част на о-в Сахалин. Февруари: В Персия Реза Хан Пахлави получава диктаторска власт. 28 февруари: Фридрих Еберт, първият президент на новия Германски райх (държава), умира на 53 годишна възраст. 12 март: Китайският водач Сун Ят-Сен умира от рак на 57 годишна възраст. Войските на САЩ напускат Шанхай. **16 април: Извършен е комунистически атентат в църквата „Св. Крал“ (сега Св. Неделя) в София: Загиват около 200 души. Последват репресивни акции на властите, по време на които загиват и много интелектуалци, изповядващи леви убеждения. Убити са без съд от „неотговорни фактори“ след арестуване поетите Гео Милев, Христо Ясенов, Сергей Румянцев, известният журналист Йосиф Хербст и др. Международната реакция ще предизвика смяна на правителството.** 30 май: Британски войски стрелят в Шанхай срещу демонстриращи студенти. 23 юни: Демонстрации от подобен характер се провеждат в Гуанджоу. Китайците бойкотират британските стоки и товари. Септември: Китайското Национално събрание (Гоминданът) назначава генерал Чан Кайши за главнокомандващ и той започва да изпълнява възложената му задача да постави цял Китай под централен правителствен контрол. 31 октомври: Персийското Национално събрание обявява отсъстващия шах за свален. 13 декември: Реза Хан е провъзгласен за шах.

Ерик Менделсон: Кулата Айнщайн, Потсдам (завършена)
Льо Курбюзие (Шарл Жанре): Павилионът на Духа,
Парижко изложение
Й. Йорданов и С. Овчаров: Къщата на Палавеев, София
К. Николов: Жилищна кооперация „Мусала“, София

Пабло Пикасо: Танц
Жорж Руо: Чиракът
Оливър Хил: Чанктонбъри
Марк Шагал: Пиещата зелена свиня
Иван Милев: Селска мадона
Жорж Папазов: Композиция 23. Видение

Франц Кафка: *Процесът* (недовършен; излиза посмъртно)
Хайнрих Ман: *Главата* (трети роман от трилогията „Империята“)
Борис Пастернак: *1905 година*
Франсоа Мориак: *Пустинята на любовта*
Вирджиния Уулф: *Мисис Далауей*
Лион Фойхтвангер: *Евреинът Зюс*
Скот Фицджералд: *Великият Гетсби*
Съмърсет Моъм: *Цветният воал*
Иван Бунин: *Любовта на Митя*
Хосе Ортега и Гасет: *Дехуманизация на изкуството*
Синклер Луис и П. де Крайф: *Ероусмит* (награда „Пулицър“, отказана)
Пер Лагерквист: *Гост в живота*
Теодор Драйзер: *Американска трагедия*
Е. Р. Уолъс: *Крал на нощта*
Гертруд Стайн: *Американци от Америка*
Димитър Талев: *Сълзите на мама*
Иван (Андреев) Георгов: *История на философията, т. I* (т. IV излиза в 1936 г.)
Никола Фурнаджиев: *Пролетен вятър*

Албан Берг: *Войцек*
Морис Равел: *Детето и чудесата*
Аарон Копланд: *Симфония за орган и оркестър*
Конрад Бек: *Симфония No 1*
Петко Стайнов: *Тракийски танци*
Джоузеф Майер: *Ако познаваше Сузи* (популярна песен)
Джейкъб Гейд: *Ревност* (популярна песен)

1926 **4 януари: Съставено е сговористко правителство на Андрей Ляпчев.** 8 януари: 43 годишният Абдул-Азис ибн Сауд се провъзгласява за крал на Хейаз и преименува кралството си на Саудитска Арабия. **15 февруари: Гласувана е амнистия за осъдените по ЗЗД.** 2 май: Войски на САЩ извършват десант в Никарагуа, за да възстановят реда и защитят интересите на САЩ след избухналото въстание срещу новия президент Емилиано Чаморо. 8 май: Френски флот обкръжава Дамаск, за да потуши бунта на друзите, избухнал преди две години. 23 май: Ливан е обявен за република. Октомври: Чан Кайши продължава своята кампания за обединението на Китай като завзема град Вучанг и установява там своята главна квартира. В Русия Политбюро изгонва Троцки и Зиновиев докато Сталин се подготвя да стане диктатор на СССР в навечерието на нова ера на репресии и страх в Русия и нейните съседи. 7 октомври: Мусолини обсебва тотално властта в Италия. 25 декември: Японският император Йошихито умира на 47 годишна възраст и е наследен от 25 годишния си син Хирохито.

Бертрам Гудхю: Централната библиотека, Лос Анжелис (завършена)

В. Ангелов: Сградата на бившето Министерство на обществените строежи, пътищата, съобщенията и благоустройството, София

Марк Шагал: Букет от любимия
Едвард Мунк: Червената къща
Оскар Кокошка: Тераса в Ричмонд
Рене Магрит: Последният жокей
Хенри Мур: Облечена облегната фигура
Константин Щъркелов: Македонка (акварел)

Томас Е. Лорънс: *Седем стълба на мъдростта*
Андре Жид: *Фалшификаторът*
Форд Медъкс Форд: *Човек може да издържи*
Франц Кафка: *Замъкът* (Кафка умира през 1924 г.)
Ясунари Кавабата: *Танцьорът на Ицу*
Анри дьо Монтерлан: *Гладиатори*
Ърнест Хемингуей: *И изгрява слънце*
Уилям Фокнър: *Войнишка награда*
Агата Кристи: *Убийството на Роджър Акройд*
А. А. Милн: *Мечо Пух*
Жорж Бернанос: *Под слънцето на Сатаната*
Владимир Набоков: *Машенка*
Франц Верфел: *Свети Павел сред евреите*
Шон О'Кейси: *Плугът и звездите*
Михаил Шолохов: *Донски разкази*
Рамон дел Валие-Инклан: *Тиранинът Бандерас*
Атанас (Христов) Далчев: *Прозорец* (стихосбирка)
Йордан Йовков: *Последна радост* (2 изд. в 1933 г. под заглавие *Песента на колелетата*)
Антон Страшимиров: *Хоро*
Чавдар Мутафов: *Дилетант*
Владимир Полянов: *Момичето и тримата*

Джакомо Пучини: *Турандот* (Пучини умира през 1924 г., на 66 годишна възраст)
Бела Барток: *Чудният мандарин*
Ян Сибелиус: *Симфония No 7*
Дмитрий Шостакович: *Симфония No 1*
Уилям Уолтън: *Увертюра Портсмут пойнт*
Артур Блис: *Въведение и Алегро*

1927 **Формира се обществено-политическият кръг „Звено“.** Февруари: Чан Кайши завзема Ханчжоу. Март: Шанхай и Гуанчжоу се предават на Чан Кайши. 24 март: Войските на Чан Кайши плячкосват и опожаряват Нанцзин. Май: Чан Кайши преговаря с банкери, които му обещават 5 милиона лири стерлинги, ако той скъса с Москва; по тази причина той променя политическата си позиция и установява дясно национал-революционно правителство в Нанцзин. 20 май: Британия признава независимостта на Саудитска Арабия. 21 май: Чарлз Линдберг се приземява край Париж със своя самолет след като е осъществил първия непрекъснат полет през океана. 24 май: Лондон прекъсва дипломатическите си отношения с Москва след като се получават доклади от много места, че руснаците извършват шпионаж и подривни действия в Британските колонии. 9 юни: 20 британски граждани, набедени в шпионаж, са екзекутирани в Москва като наказателна мярка за предишните обвинения в шпионаж спрямо болшевиките. 21 юли: Кралят на Румъния Фердинанд I умира на 61 годишна възраст и е наследен от своя племенник, 5 годишния Михай I. 14 октомври: Близо до Киркук в северен Ирак са открити огромни залежи на петрол. Ноември: Сталин изключва Троцки от Централния комитет на Комунистическата партия. **9 декември: С конвенцията „Моллов-Кафандарис“ започва процесът на обезбългаряване в Беломорска Тракия.**

Кларънс Стайн и Хенри Райт: Радбърн, Ню Джърси(първият съвременен план на нов град)
Мар-а-Лаго, Палм Бийч, Флорида (имение със 115 стаи)
Елизабет Скот: Шекспиров мемориален театър, Стратфорд на Ейвън (родното място на Шекспир)
Т. Златев и Д. Коев: Почивен дом за военнослужещи, Банкя

Жорж Брак: Трева и плод
Анри Матис: Фигура с орнаментиран фон
Рене Магрит: Мъж с вестник
Макс Ернст: Големият лес
Едуард Хопър: Мостът Манхатън
Жюл Паскин: Люси с кожа
Стефан Иванов: Портрет в бяло
Пенчо Георгиев: Задушница

Херман Хесе: *Степният вълк*
Торнтън Уайлдър: *Мостът на Сан Луис Рей*
Мазо дьо ла Рош: *Ялна* (едноименна поредица романи)
Марсел Пруст: *Намереното време* (последен роман от поредицата „В търсене на изгубеното време“)
Юджийн О’Нийл: *Лазар се смее*
Вирджиния Улф: *Към фара*
Пол Клодел: *Мечката и луната*
Съмърсет Моъм: *Писмото*
Франсоа Мориак: *Терез Декейру*
Елисавета Багряна (Любомирова Белчева): ***Вечната и святата***
Йордан Йовков: ***Старопланински легенди***
Гео Милев: ***Септември*** **(поемата е публикувана посмъртно; поетът е арестуван на 15 май 1925 г. и обявен за „безследно изчезнал“)**

Райнголд Глиер: *Червеният мак*
Курт Вайл: *Махагон* (по либретото на Бертолд Брехт)

Дариус Мийо: *Бедният Матело*
Жорж Орик: *Волпоне*
Сергей Рахманинов: *Концерт за пиано No 4*
Едгар Варезе: *Аркана*
Рожер Сесионс: *Симфония*
Панчо Владигеров: *Българска сюита*
Констант Ламбер: *Рио Гранде*
Милтън Ейгър: *Не е ли сладка?* (популярна песен)

1928 Пекин се предава на генерал Чан Кайши, който е избран за президент на Китай. Албанската република става кралство, оглавено от бившия премиер-министър Ахмет Бей Зогу, възцарил се под името крал Зогу. 15 октомври: Германският въздушен кораб (дирижабъл) *Граф Цепелин* пристига в Лейк Хърст, Ню Джърси от Фридрихсхафен в Германия след като е изминал разстоянието от 10 600 км трансатлантически полет за 120 часа.

Реймънд Худ: Сградата на Националния радиоизлъчвател, Лондон
Мостът Тайн, Нюкясл
Н. Лазаров: Съдебната палата, София (завършена в 1936 г.)
Г. Овчаров: Сградата на Агрономическия факултет, София
Л. Парашкеванов: Жилищна кооперация „Св. София“, София
Арх. А. Донков и скулптор А. Андреев: Паметникът Шипка
А. Торньов: Църквата „Св. Параскева“, София

Жорж Брак: Натюрморт с кана
Марк Шагал: Сватба
Макс Бекман: Черни лилии
Джорджия О’Кийфи: Нощна вълна
Томас Харт Бентън: Играчи на зарове

Ивлин Уо: *Упадък и падение*
Юнихиро Танидзаки: *Tade kuu muhi* („Някои предпочитат коприва“)
Шен Йен-пинг: *Еклипса*
Д. Х. Лорънс: *Любовникът на лейди Чатърлей*
Радклиф Хол: *Кладенецът на самотата*
Вирджиния Уулф: *Орландо*
Андре Бретон: *Надя*
Джон Голсуърти: *Съвременна комедия; Сага за Форсайтови*
Валентин Катаев: *Квадратурата на кръга*
Марсел Паньол: *Топаз*
Иля Илф, Евгени Петров: *Дванадесетте стола; Светла личност* (повест)
Жан Жироду: *Зигфрид*
Владимир Набоков: *Поп, дама, вале*
Михаил Шолохов: *Тихият Дон*
Бертолд Брехт: *Опера за три гроша*

Андре Малро: *Завоеватели* (роман)
Андре Брьотон: *Надя*
Олдъс Хъксли: *Контрапункт*
Съмърсет Моъм: *Сади Томпсън*
Габриел Гарсия Лорка: *Циганско романсеро*
Юджийн О'Нийл: *Странна интермедия*
Йордан Йовков: ***Вечери в Антимовския хан***
Ст. Л. Костов: ***Големанов***
Димитър Талев: ***Усилни години***

Курт Вайл: *Опера за три гроша* (по либрето на Б. Брехт)
Жорж Орик: *Птиците*
Панчо Владигеров: ***Българска рапсодия „Вардар“***
Любомир Пипков: ***Първи квартет***
Хърбърт Стотхард: *I Wanna Be Loved By You* (Искам да ме обичаш) (популярна песен)

1929 **В България започват първите радиопредавания.** Японците провеждат последните си парламентарни избори за следващите 16 години; сега избирателни права имат 20 % от населението, в сравнение с 1 % през 1891 г. 9 януари: В болницата Сейнт Мери в Лондон Александър Флеминг за пръв път прилага клинично пеницилин, за да излекува инфектиралия синус на свой асистент. 14 януари: Сталин изгонва Троцки от СССР. 21 май: Кралят на Югославия Александър I, обявил диктатура през същия месец, разтурва Хърватската и други политически партии. 7 юни: Италианският парламент ратифицира Латеранските договори; светската власт на папата е възстановена и съсредоточена върху 44 -те хектара територия на град Ватикана. 25 юли: След като статутът му е изяснен, папата вече може да напусне Ватикана, където в продължение на години е бил фактически арестант. 3 октомври: Кралството на сърбите, хърватите и словените официално става Югославия; преименуването е опит да се прикрият дълбоките исторически наслоени различия между народите в страната. 29 октомври: Рекордната продажба на 16,4 милиона акции на нюйоркската борса причинява рухването на промишления индекс Дау Джонс до 30,57 пункта само за един ден. Тоталната загуба на доверие означава, че 30 милиарда долара изчезват от икономиката – почти колкото са загубите на Америка от Първата световна война. Започва Световната стопанска рецесия, продължила четири години.

Катедралата Св. Вит, Прага (завършена след 580 години строителство)
Мис ван дер Рое: Домът Тугендхат, Бърно, Чехия
Ксанаду, близо до Хавана, Куба
Джилс Джилбърт Скот: Морска електрическа централа, Лондон
К. Генчев и П. Карасимеонов: Жилищна кооперация „Караджата“, София
К. Николов: Окръжна палата, Плевен

Пабло Пикасо: Жена в кресло
Паул Клее: Глупак в транс
Марк Шагал: Любовна идилия
Пит Мондриан: Композиция в жълто и синьо

Юджийн О'Нийл: *Динамо*
Владимир Маяковски: *Дървеница* (пиеса)
Марсел Паньол: *Мариус*
Жан Жироду: *Амфитрион '38*
Робърт Грейвс: *Да му теглим чертата*
Алберто Моравия: *Безразличните*
Жан Кокто: *Ужасните деца*
Ерих Мария Ремарк: *На Западния фронт нищо ново*
Уилям Фокнър: *Сарторис; Шум и ярост*
Ърнест Хемингуей: *Сбогом на оръжията*
Синклер Луис: *Додсуърт*
Жорж Бернанос: *Радост*
Джон Стайнбек: *Златната чаша*
Джордж Бърнард Шоу: *Кошница с ябълки*
Дашиел Хамет: *Кървава жътва*
Теодор Траянов: *Освободеният човек*
Ангел Каралийчев: *Приказен свят*
Георги Райчев: *Еленово царство*

Ралф Вогън Уилямс: *Влюбеният сър Джон*
Сергей Прокофиев: *Картоиграчът; Симфония No 3*
Едвард Елгар: *Концерт за цигулка*
Хектор Вила-Лобос: *Амазонки*
Дариус Мийо: *Концерт за виола*
Антон фон Веберн: *Симфония за камерен оркестър*
Милтон Ейгър и Джак Йелън: *Връщат се щастливите дни* (популярна песен)

1930 28 януари: Испанският диктатор Примо де Ривера се оттегля от властта поради влошено здраве. 16 март: Примо де Ривера умира на 59 годишна възраст. Студенти агитират за Испанска република, отхвърляйки монархията на Алфонсо XIII. 2 април: Императрицата на Етиопия Зандиту умира. 24 март: Мусолини твърди, че Версайският договор трябва да бъде преразгледан и ревизиран. 30 юни: Последните останали окупационни войски напускат долината на Рейн пет години преди определения от Версайския договор срок и както се оказва – преждевременно. 25 август: Аугусто Легуя, президентът на Перу, се оттегля от поста, след като го е заемал 11 години и напуска страната; той е прогонен от военен бунт, начело на който е полковник Луис Керо, който ще бъде избран за президент следващата година. 5 септември: В Аржентина е извършен военен преврат. В изборите за германския райхстаг национал-социалистическата партия (нацистите) спечелва почти 6,5 милиона гласа срещу осемте милиона за социалистите. На Адолф (Шикелгрубер) Хитлер му е забранено да заеме депутатското си място, тъй като е с австрийско поданство. **25 октомври: Цар Борис III се оженва за Джована Савойска, дъщеря на италианския крал Виктор-Емануил.** Октомври: Революция в Бразилия, предвождана от провинциалния управител Гетулио Варгас. 26 октомври: Варгас поема президентството на Бразилия. 1 ноември: Варгас разпуска Бразилския конгрес и управлява като диктатор. 2 ноември: Рас Тафари, приел името Хайле Селасие, след като е провъзгласен за Негус (крал) преди две години, е коронясан като крал на кралете в Адис Абеба. Той ще управлява чак до 1974 г. и ще бъде смятан от растафарите в Ямайка за жив бог: Смята се, че той е изпълнил пророчеството на Маркус Гарви, *„погледни към Африка, където ще бъде коронясан черен крал, защото иде денят на избавлението"*.

Уилям Ван Алан: Хризлър билдинг, Ню Йорк (319 м, най-високата тухлена сграда – досега)
Джон Хоуелс, Реймънд Худ, Андре Форнитран: Сградата на Ню Йорк Дейли нюз, Ийст стрийт 42, Ню Йорк
Холабърд и Рош: Сградата на Чикагския търговски борд, Чикаго (45 етажа, най-високата сграда в Чикаго в следващите 40 години)
К. Плакунов: Гарата в Плевен
Б. Бобчев, П. Марковски и Станцин: Кланицата в София
В. Васильов и Д. Цолов: Къщата на Чапрашиков (днес фондация „Св. св. Кирил и Методий"), София
Ст. Белковски и И. Данчов: Хотел-ресторант „България", София
Й. Йорданов и С. Овчаров: Сградата на „Учителска каса", София
Г. Овчаров и Г. Попов: Работническа болница, София (завършена в 1935 г.)

Грант Ууд: Американска готика
Едуард Хопър: Ранна пролетна утрин
Диего Ривера: Кортес и неговите наемници (за град Мексико)
Георг Грос: Студен бюфет
Макс Бекман: Автопортрет със саксофон
Пит Мондриан: Композиция в червено, синьо и жълто
Анри Матис: Тиара (скулптура)
Борис Денев: Белоградчик

Риичи Йокомицу: *Машина*
Ивлин Уо: *Противни тела*
Уилям Фокнър: *На смъртен одър*
Дашиел Хамет: *Малтийският сокол*
Езра Паунд: *Песнопения* (III том)
Федерико Гарсия Лорка: *Чудесната обущарка*
Владимир Маяковски: *Баня* (пиеса)
Луиджи Пирандело: *Тази вечер импровизираме*
Морис Метерлинк: *Животът на термитите*
Херман Хесе: *Нарцис и Голдмунд*
Томас Стърнс Елиът: *Изпепелената земя; Поетични сюити*
Хосе Ортега и Гасет: *Бунтът на масите*

Лион Фойхтвангер: *Успех*
Торнтън Уайдлър: *Жената от Андрос*
Владимир Набоков: *Защитата Лужин*
Джон Дос Пасос: *Четиридесет и вторият паралел*
Андре Жид: *Един* (пиеса)
Мигел Анхел Астуриас: *Гватемалски легенди*
Игнацио Силоне: *Фонтамара*
Йордан Йовков: *Албена* (пиеса)
Георги Стаматов: *Разкази в два тома* (1929-1930)
Борис Шивачев: *Изобретателят*

Дмитрий Шостакович: *Нос*
Уолтър Пистън: *Сюита за оркестър*
Артър Блис: *Утринни герои*
Джордж Гершуин: *I Got Rhythm* (Аз открих ритъма) (популярна песен)
Петко Стайнов: *Симфонична приказка*
Хоуджи Кармишел: *Georgia On My Mind* (Джорджия е в ума ми) (популярна песен)

1931 Първата поява на героите от комиксите Мики Маус (Уолт Дисни) и Котаракът Феликс (Ото Месмер). 14 април: Кралят на Испания Алфонсо XIII напуска страната след 45 годишно управление. 30 април: Китайски въстаници, предвождани от генерал Чън Цзитан, скъсват с Чан Кайши и установяват контрол над Гуанчжоу. **21 юни: Опозиционният Народен блок спечелва парламентарните избори и излъчва правителство с министър-председател Ал. Малинов.** 13 юли: Германската банка Данатбанк фалира, изпреварвайки затварянето на всички банки в Германия в продължение на почти цял месец. 3 август: Реката Янцзъ в Китай скъсва язовирен бент по време на предизвикан от циклон валеж като наводнява 140 000 кв. км обработваема земя и причинява масов глад. Чан Кайши е подложен на нарастващ натиск от страна на комунистите, предвождани от 37 годишния Мао Цзедун и Чан е дотолкова ангажиран в борбата си с комунистите и с последствията от наводненията, че не може да се справи с японската заплаха. **12 октомври: Второ правителство на Народния блок с министър-председател Н. Мушанов.** 19 октомври: Използвайки подходящ повод, японците окупират Манджурия – те са разгневени от китайския бойкот на японски текстил. 21 септември: Японците завземат Кирин. Към началото на 1932 година те ще контролират трите източни провинции на Китай. 11 декември: Япония изоставя златния еталон.

Едвин Лутиенс: Ню Делхи, Индия (с Хърбърт Бейкър)
Ламб и Хармън: Емпайър Стейт Билдинг, Ню Йорк (завършена, най-високата сграда в света в продължение на повече от 40 години)
Джоузеф Ембертън: Кралски яхтклуб Коринтия, Бърнам-он Круч (Великобритания)

Салвадор Дали: Упорството на паметта

Пиер Бонар: Стая за закуска
Марк Шагал: Циркови ездачи
Паул Клее: Призракът изчезва
Анри Матис: Танцът
Хосе Клементе Ороско: Обущари
Константин Бранкузи: Мадмоазел Поняни
Пол Ландовски: Христос Спасителят, Рио де Жанейро (бетон)
Иван Бояджиев: Портрет на скулптора Марко Марков

📖 Антоан дьо Сент-Екзюпери: *Нощен полет*
Тристан Цара: *Приблизителният човек*
Антъни Пауъл: *Следобедни мъже*
Вирджиния Улф: *Вълните*
Уилям Фокнър: *Светилището*
Хенри Милър: *Тропикът на Рака*
Арчибалд Джоузеф Кронин: *Замъкът на Броуди*
Марсел Паньол: *Фани*
Ноел Кауард: *Кавалкада* (пиеса)
Юджийн О'Нийл: *Траур, участта на Електра*
Иля Илф, Евгений Петров: *Златният телец*
Карло Гада: *Мадоната на философите*
Маркиз дьо Сад: *Сто и двайсетте дни на Содом* (посмъртно)
Мигел де Унамуно: *Великомъченикът Мануел Добрия*
Джордж Бърнард Шоу: *Лошо, но истина*
Михаил Арнаудов: *Психология на литературното творчество*
Емануил Попдимитров: *Росни капки* (стихове)
Стоян Загорчинов: *Ден последен, ден господен*

🎼 Жорж Орик: *14 юли*
Уилям Уолтън: *Пирът на Балтазар*
Паул Хиндемит: *Концертна музика за струнни и ударни*
Артур Онегер: *Сюита „Амфион"*
Ферд Гроуф: *Сюита „Големият каньон"*
Ралф Воган Уилямс: *Йов*
Ноел Кауард: *Луди кучета и англичани* (популярна песен)
Херман Хъпфилд: *Докато времето минава* (популярна песен)
Дюк Елингтън: *Mood Indigo* (Тъжно настроение) (популярна песен)

1932 Проучватели откриват петролни залежи в Бахрейн. В Индия Махатма Ганди започва своето „гладуване до смърт", за да принуди британските власти да подобрят отношението си към индийските парии. Той успява да постигне споразумение след шестдневно гладуване. 36 годишният сър Осуалд Мосли напуска лейбъристката партия в Англия заради пораженското ѝ отношение към проблема за безработицата и основава своя собствена партия – Британския фашистки съюз. Мосли ще се изяви като почитател и поддръжник на Хитлер и Мусолини и ще настоява за изгонването на евреите от Великобритания. Китайците продължават да бойкотират японските стоки. 29 януари: Японците предприемат наказателни действия, като със свои бойни кораби прехвърлят войски на сушата около Шанхай и избиват хиляди по време на първата бомбардировка над цивилни граждани. Отчитайки възможната реакция на световното обществено мнение, японците дават да се разбере, че всякакъв опит на САЩ да се намесят в японското „предначертание“ би означавал война. 1 март: Невръстният син на Чарлз Линдберг е отвлечен и убит, събитие, което се превръща в заглавие номер едно в световната преса. 6 май: Гастон Думерг, френският президент, е убит от руски емигрант. 15 май: Японският премиер-министър Ки Тауйоши Инукаи е убит – сложен е край на партийното управление в Япония; постът на Инукаи е зает от генерал-губернатора на Корея, 73 годишния Макато Сайто. 31 май: Президентът на Германия Хинденбург поканва Франц фон Папен да състави правителство. Папен го прави, но изключва от правителството си нацистите. 24 юни: Сложен е край на абсолютисткото управление в Сиам след като радикали пленяват Рама VII и го държат под арест, докато той не се съгласи да извърши реформи и да учреди сенат. 31 юли: След общи избори в Германия Нацистката партия става най-голямата в Райхстага, но все още не притежава пълно мнозинство. 13 август: Хитлер заявява, че няма да служи като вицеканцлер на фон Папен. 30 август: Друг изтъкнат нацист, Херман Гьоринг, е избран за председател на Райхстага, с което позицията на фон Папен става неудържима. 17 ноември: Фон Папен се оттегля от поста премиер-министър (канцлер).

Джордж Хоу и Уилям Лескейз: Сградата на Спестовния фонд, Филаделфия
В. Майерс и У. Харт: Сградата на Лондонското радио
К. Панайотов: Кинотеатър „Балкан“, Пловдив
Т. Златев и Д. Коев: Сградата на Института по епидемиология и микробиология, София
Г. Стойков: Санаториум за военнослужещи, болни от туберкулоза, в с. Искрец, Софийско
М. Сапарева: Сградата на Министерството на финансите, София

Пабло Пикасо: Момиче пред огледало
Жорж Руо: Христос и подиграващите му се войници
Морис Утрильо: Сакре Кьор
Макс Либерман: Професор Зауербрух
Реджиналд Марш: Чифликът
Грант Ууд: Дъщери на революцията
Васил Захариев: Рилски малинарки (дърворезба)
Дечко Узунов: Портрет на Кръстьо Сарафов в ролята на Фалстаф

Ърнест Хемингуей: *Смърт следобед*
Олдъс Хъксли: *Прекрасният нов свят*
Жорж Дюамел: *Живот и приключения на Салавен*
Франсоа Мориак: *Змийско гнездо*
Ханс Фалада: *Малки човече, ами сега?*
Ивлин Уо: *Черно зло*
Съмърсет Моъм: *За оказани услуги*

Уилям Фокнър: *Светлина през август*
Жан Жироду: *Юдит*
Николай Лилиев: *Стихотворения*
Елисавета Багряна: *Звезда на моряка*
Борис Шивачев: *Писма от Южна Америка*
Феликс Каниц: *Дунавска България и Балканите*
(на български ез.)
Димитър Подвързачов: *Как дяволът чете Евангелието*

Вернер Егк: *Колумб*
Арнолд Шьонберг: *Четири оркестрови пиеси*
Арнолд Бакс: *Концерт за чело*
Димитър Ненов: *Концерт за пиано и оркестър*
Франк Бридж: *Коледна роза*
Коул Портър: *Нощ и ден* (популярна песен)
Вернон Дюк: *Април в Париж* (популярна песен)

1933 30 януари: Хитлер става канцлер докато националистическите чувства в Германия се разрастват, а икономическата криза се задълбочава. 27 февруари: Берлинският Райхстаг е унищожен от пожар. Нацистите обвиняват комунистите в палеж. Те фабрикуват процес срещу холандския комунист Мартин ван дер Любе. **9 март: По процеса са арестувани и трима българи – Георги Димитров, функционер на Коминтерна за Западна Европа, Благой Попов и Васил Танев. Г. Димитров отказва служебна защита и се защитава сам. Леви интелектуалци във Франция организират комитет в негова подкрепа.** Ван дер Любе е признат за виновен и екзекутиран в началото на следващата година. Съществуват подозрения, че Гьоринг сам е причинил пожара. 7 март: Австрийският канцлер Долфус обявява диктатура и забранява всякакви политически паради и демонстрации. 20 март: Нацистите откриват първия концентрационен лагер край Дахау, близо до Мюнхен. 29 март: Австрийски нацисти провеждат огромна демонстрация и вдигат бунтове, преднамерено предизвиквайки Долфус. Хитлер налага туристическа такса от хиляда марки на всеки германец, пожелал да посети Австрия, за да съсипе австрийската туристическа индустрия. 30 април: Президентът на Перу Серо е убит, а постът му е зает от Оскар Беневидес. **Септември/октомври: Разменени са срещи между цар Борис III и крал Александър в Белград и в Евксиноград като израз на сближаване между двете страни.** 8 септември: Кралят на Ирак Фейсал умира в Берн в Швейцария и е наследен от своя син Гази. 14 октомври: След като Япония обявява, че ще се оттегли от Обществото на народите в следващите две години, Хитлер заявява, че Германия също ще се оттегли. 8 ноември: Надир Шах, кралят на Афганистан, е убит в Кабул и е наследен от своя син Мохамед Захир Шах. 16 ноември: САЩ установяват дипломатически отношения със СССР за пръв път след руската революция. **Декември: Лайпцигският процес завършва с оправдателни присъди за тримата българи поради липса на доказателства. Те са освободени и отпътуват за СССР.**

Хю Купър: Язовир на река Днепър, Украйна (Водноелектрическа централа)
Джил Джилбърт Скот: Библиотеката на Кеймбриджския университет
М. Пушкаров: Търговското училище, София

Диего Ривера: Човекът на кръстопът (стенопис за градската радиомузикална зала, Ню Йорк, по-късно унищожен, тъй като включвал и портрет на Ленин)
Алберто Джакомети: Дворецът в 4 ч. сутринта (скулптура)
Хуан Миро: Композиция
Сирак Скитник: Белградски пейзаж

Джордж Оруел: *Из Париж и Лондон*
Андре Малро: *Условията на човешкото съществуване*
Томас Ман: *Йосиф и неговите братя* (тетралогия; до 1943 г.)
Колет: *Котката*
Франц Верфел: *Четиридесетте дни на Муса Даг*
Джузепе Унгарети: *Чувство за време*
Федерико Гарсия Лорка: *Кървава сватба*
Хърбърт Дж. Уелс: *Формата на бъдещите неща*
Франсоа Мориак: *Загадката Фронтьонак*
Гертруд Стайн: *Автобиография на Алис Б. Тъклас*
Мария Грубешлиева: *Езически песни* (стихосбирка)
Дора Габе: *Лунатичка*
Константин Константинов: *Кръв*
Елин Пелин: *Ян Бибиян*

Рихард Щраус: *Арабела*
Бела Барток: *Концерт за пиано No 2; Унгарски селски песни*
Самюел Барбър: *Училище за скандални увертюри*
Любомир Пипков: *Сватба* (поема за хор и оркестър)
Жозеф Кантелуб: *Версинжеторикс*
Ал Дъблин и Хари Уорън: *We're In The Money* (популярна песен)
Франк Чърчил: *Who's Afraid Of The Big Bad Wolf* (Кой се страхува от големия лош вълк) (популярна песен)

1934 3 януари: Франция замалко да затъне в гражданска война, след като се появяват слухове, че мнозина представители на френския политически живот са намесени в корупция. Февруари: В Австрия Долфус забранява всички политически партии с изключение на своята, Отечествения фронт. В Никарагуа командващият Националната гвардия генерал Сомоса поканва партизанския генерал Сандино на среща, по време на която Сандино е убит хладнокръвно. 6-9 февруари: Бунтове в Париж, последвани от обща стачка. Френската република е спасена със сформирането на коалиционно правителство, съставено от политици, чиито имена не са намесени в нашумялата афера. 17 февруари: Белгийският крал Алберт умира при нещастен случай на 58 годишна възраст и е наследен от 32 годишния си син Леополд III. **19 май: Политическият кръг „Звено“ извършва преврат в София и разтурва с Наредба-закон всички политически партии и ВМРО. 23 юни: Правителството на Кимон Георгиев установява дипломатически отношения със СССР.** 30 юни: Хитлер заповядва да се извърши чистка в нацистката партия; над 70 видни партийни членове са убити, в това число Ернст Рьом и Грегор Щресер, както и техните поддръжници. 13 юни: Хайнрих Химлер, 33 годишен, е назначен да отговаря за германските концентрационни лагери. 25 юли: Виенското радио е завзето от австрийските нацисти; персоналът е принуден да съобщи, че Долфус е подал оставка. Нацистите нахлуват в канцеларията и убиват Долфус. 2 август: Президентът на Германия Хинденбург умира на 87 годишна възраст и открива пътя на Хитлер към поста държавен глава. 19 август: Плебисцит на германския народ осигурява 88 % от гласовете за Хитлер, необходими му за президентския пост; той си запазва и титлата *фюрер* (вожд). 18 септември: СССР се присъединява към Обществото на народите. 9 октомври: Пристигайки в Марсилия, кралят на Югославия Александър е убит заедно с Луи Барту, френския външен министър. Убийството е извършено от хърватски усташи в Унгария и французите са готови да обявят война на Унгария, но това е предотвратено след намесата на Обществото на народите. Александър е наследен от своя 11 годишен син Петър II. В Китай Мао Цзедун повежда въоръжените сили на комунистите извън Кианси в ожесточено преследване на националистическите сили. В този Дълъг поход, който ще продължи една година на протежение от 9600 км, комунистите извършват непрекъснати ариергардни акции срещу националистите; в края на Дългия поход на Мао ще са останали едва 20 000 бойци от първоначалната армия от 90 000 души. 25 ноември: Мустафа Кемал издава декрет, задължаващ всички турци да приемат фамилни имена; неговото собствено ще бъде Ататюрк („баща на турците“). 1 декември: Сергей Миронович Киров, възприеман като по-толерантен политик от Сталин в болшевишката партия, лидер на ленинградската партийна организация, е убит пред кабинета си в Смолни в Ленинград. Убиецът му е заловен и мълниеносно ликвидиран. Загиват при тайнствени обстоятелства всички очевидци. Сталин започва първата вълна от репресии срещу несъгласните с него в болшевишката партия.

Артър Браун: Койт Тауър, Сан Франциско (завършена)
Г. Овчаров: Сградата на Министерството на вътрешните работи, София

Едуард Бура: Змийското яйце
Уилям Голдстриймж: Ателието
Хенри Мур: Две форми
Султана Суржон: Голо тяло
Иван Лазаров: Паметник на гроба на Димчо Дебелянов

Робърт Грейвс: *Аз, Клавдий*
Лао Шъ: *Момчето с рикшата*
Джордж Оруел: *Бирмански дни*

Анри дьо Монтерлан: *Ергените*
Скот Фицджералд: *Нежна е нощта*
Ивлин Уо: *Шепа прах*
Агата Кристи: *Убийство в Ориент-експреса*
Тзао Ю: *Буря*
Федерико Гарсия Лорка: *Йерма*
Халдоур Лакснес: *Самостоятелни хора*
Макс Фриш: *Юрг Райнхард*
Лилиан Хелман: *Часът на децата*
(играе се 697 пъти на Бродуей)
Юджийн О’Нийл: *Дни без край*
Торнтън Уайлдър: *Към небето е нашият път*
Марсел Паньол: *Анжела*
Жан Жироду: *Битката с ангела*
Йордан Йовков: *Чифликът край границата*
Яна Язова: *Бунт* (стихове)
Константин Петканов: *Морава звезда кървава*

Дмитрий Шостакович: *Лейди Макбет от Мценски уезд* (по едноименната повест на Н. Лесков)
Хауард Хансон: *Мери Маунт*
Ернст Блох: *Свята музика*
Рой Харис: *Симфония – 1933*
Бела Барток: *Девет вълшебни елени*
Сергей Рахманинов: *Рапсодия по тема от Паганини*
Ралф Вогън Уилямс: *Симфония No 4*
Арнолд Бакс: *Симфония No 6*
Джеймс Ханли: *Дзинг! Скъсаха се струните на сърцето ми* (популярна песен)
Ричард Роджърс: *Blue Moon* (Синя луна) (популярна песен)

1935 Сеизмологът Чарлз Рихтер създава скалата Рихтер за измерване на земетресения; по нея всяко нарастване с една единица означава десетократно нарастване в магнитуда. Хитлер отхвърля клаузите на Версайския договор по отношение на германското разоръжаване и създава Луфтвафе, за да осигури превъзходството на Германия по въздуха. По нареждане на шаха Персия се нарича Иран. 13 януари: Плебисцит, организиран от Обществото на народите в областта Саар показва, че хората от региона в преобладаващата си част биха предпочели да се присъединят към Германия. 1 март: Обществото на народите връща областта Саар с нейния каменовъглен басейн на Германия. 2 март: Кралят на Сиам Рама VII абдикира и е наследен от 10 годишния си племенник Рама VIII. 3 юни: Новият френски пътнически лайнер *Нормандия* пристига в залива Ню Йорк след своя първи курс през Атлантика, продължил четири дни и 11 часа. Лайнерът е с водоизместимост 79 000 тона. 12 юни: Тригодишната война между Парагвай и Боливия заради спорния регион Чако приключва. 2 септември: Ураган разрушава железопътната линия по източното крайбрежие на Флорида между Кий Уест и град Флорида и убива 400 души. 3 октомври: Италиански войски нахлуват в Етиопия. 8 ноември: Италианските войски завземат провинциалната етиопска столица Макале. 18 ноември: Обществото на народите налага на Италия икономически санкции като наказателна мярка за нахлуването в Етиопия. 14 декември: Първият президент на Чехословакия Томас Масарик се оттегля на 85 годишна възраст и постът му е зает от Едвард Бенеш. 18 декември: Президентът на Венецуела Гомес умира на 78 годишна възраст; по време на неговата 26 годишна диктатура страната му се е превърнала в най-големия производител на петрол.

Ралф Моджйески: Дългият мост, Метайри, Луизиана (САЩ) (най-дългият ж.п. мост в света, 7 км дължина)
Уилям Пери: Уилиямсбърг, Вирджиния (възстановен е старият му колониален вид, което струва 95 милиона долара. По-голямата част от сумата е осигурена от Джон Д. Рокфелер)
Кас Джилбърт: Сградата на Върховния съд на САЩ (Джилбърт умира през 1934 г. на 75 годишна възраст)
Сградата на Обществото на народите, Женева

Пабло Пикасо: Боят с Минотавър
Виндъм Луис: Едит Ситуел
Пол Наш: Еквиваленти на мегалитите
Бен Никълсън: Бял релеф
Илия Бешков: Домашна баня (рисунка)
Борис Елисеев: Портрет на момиче

Шимасаки Тозон: *Преди изгрев*
Осаму Дазай: *Гюако*
Алберто Моравия: *Объркани амбиции*
Синклер Луис: *У нас това е невъзможно* (антиутопия)
Арчибалд Дж. Кронин: *Звездите гледат надолу*
Джон Стайнбек: *Тортила Флет*
Томас С. Елиът: *Убийство в църквата*
Жан Жироду: *Троянската война няма да се състои*
Андре Малро: *Годините на презрението*
Робърт Шърууд: *Вкаменената гора*
Греъм Грийн: *Създаде ме Англия*
Иван Бунин: *Животът на Арсениев*
Франсоа Мориак: *Краят на нощта*
Владимир Набоков: *Дар*
Йордан Йовков: *Женско сърце*
Константин Петканов: *Индже войвода*

Борис Асафиев: *Изгубени илюзии*
Уилям Уолтън: *Симфония No 1*
Майкъл Типет: *Струнен квартет No 1*
Джордж Гершуин: *Summertime* (популярна песен)

1936 Сталин ликвидира своите противници в Съветския съюз в хода на голямата чистка, която трае две години и струва живота на близо 10 милиона души. Пътническият лайнер *Куин Мери* тръгва на редовни рейсове в Северния Атлантик. 20 януари: Кралят на Великобритания Джордж V умира в Лондон на 70 годишна възраст и е наследен от 41 годишния си син Едуард VIII. 26 февруари: По време на военен метеж в Токио армейски офицери убиват бившия премиер Сайто и финансовия министър Такахаши в напразен опит да установят военна диктатура. 7 март: Хитлер се възползва от кризата около нахлуването на италианските войски в Етиопия, за да си възвърне Рейнската област. Неговият блъф успява – изпратените невъоръжени с бойни патрони батальони респектират Франция и Обществото на народите. 28 април: Кралят на Египет Ахмед Фуад умира на 68 годишна възраст и е наследен от 16 годишния си син Фарук. 5 май: Италиански войски завземат Адис Абеба. 9 май: Мусолини провъзгласява анексирането на Етиопия от Италия: Заедно с Еритрея и италианска Сомалия тя ще бъде наречена Италианска Източна Африка. 2 юни: В Никарагуа е извършен преврат от генерал Сомоса, който сваля президента Сакаса и сам става президент. 30 юни: Етиопският император Хайле Селасие лично се явява пред Обществото на народите, за да поиска *„справедливостта, която се полага на моя народ“*, добавяйки: *„Днес сме ние: Утре ще бъдете вие"*. 7 юли: В Япония 17 от военните офицери, участвали в опита за преврат през февруари, са осъдени на смърт. 18 юли: В Испания започва гражданска война след като офицери в Испанско Мароко вдигат бунт срещу правителството в Мадрид, заставайки зад генерал Емилио Мола и генерал Франсиско Франко: Бунтът се разпространява сред гарнизоните в Кадис, Сарагоса, Бургос и Севиля. 20 юли: Мола и Франко сформират *хунта* в Бургос. Август: В Гранада местни фалангисти убиват поета Федерико Гарсия Лорка заради левите му убеждения. Гробът му не е намерен сред 571 -те убити през същия месец. Общо през цялата Гражданска война фалангистите екзекутират над 50 000 души заради положение, убеждения или професия. Републиканците екзекутират 55 000 невинни цивилни жертви. 6 ноември: Войските на хунтата обсаждат Мадрид като използват въоръжение, доставено им от Германия и Италия. 10 декември: В Англия Едуард VIII абдикира в полза на своя брат, Джордж VI.

Едуард Мауфе: Катедралата Гуидфорд, Великобритания
Ст. Атанасов и С. Атанасов: Частен санаториум за гръдноболни на д-р Хаджииванов, Владая, Софийско
П. Цветков: Църквата „Св. Богородица“, Велико Търново

Рене Магрит: Черното знаме
Макс Ернст: Съвършеното селище
Хосе Ороско: Жертви
Хенри Мур: Две форми
Васка Емануилова: Портрет на Николай Хрелков (бронз)
Владимир Димитров – Майстора: Съпрузи (селски чорбаджии)
Иван Ненов: Утрина

Уилям Фокнър: *Авесалом! Авесалом!*

Джон Стайнбек: *В неравна борба*
Олдъс Хъксли: *Сляп в Газа*
Исак Башевис Зингер: *Братята Ашкенази*
Маргарет Митчел: *Отнесени от вихъра*
Клаус Ман: *Мефистофел*
Ван Чиа-пао: *Слънчев изгрев*
Иля Илф, Евгений Петров: *Едноетажна Америка*
Джордж Бърнард Шоу: *Милионершата*
Андре Жид: *Женевиев*
Пол Клодел: *Образи и притчи*
Карел Чапек: *Войната със саламандрите*
Лион Фойхтвангер: *Лъже-Нерон*
Ърнест Хемингуей: *Краткото щастие на Франсис Макомбър; Снеговете на Килиманджаро; Зелените хълмове на Африка*
Марсел Паньол: *Сезар*
Федерико Гарсия Лорка: *Домът на Бернарда Алба*
Жан-Пол Сартр: *Въображението*
Владимир Набоков: *Отчаяние*
Елисавета Багряна: *Сърце човешко*
Фани Попова-Мутафова: *Дъщерята на Калояна*
Елин Пелин: *Под манастирската лоза*
Йордан Йовков: *Ако можеха да говорят; Обикновен човек*
Боян Пенев: *История на новата българска литература* (т. 1-4, 1931-1936 г.)

Самюъл Барбър: *Струнен квартет*
Джон Еърленд: *Лондонска увертюра*
Бенджамин Бритън: *Нашите ловуващи бащи*
Сергей Прокофиев: *Петя и вълкът*
Любомир Пипков: *Цар Калоян; Концерт за пиано No 3*
Коул Портър: *I've Got You Under My Skin* (популярна песен)

1937 Испанската гражданска война продължава, въпреки че генерал Мола загива при самолетна катастрофа. 23 януари: В Москва продължават показните процеси, в които Сталин използва за назидание изтъкнати партийни членове, нелоялни към него. 8 февруари: Франко завзема Малага. 26 април: Баският град Гуерника е разрушен от германски бомбардировачи, които хвърлят над къщите експлозиви и запалителни вещества, докато немските изтребители на Хайнкел пикират над околните полета, избивайки цивилни граждани, които се опитват да се спасят. 12 юни: В Москва маршал Тухачевски и други съветски генерали са разстреляни по обвинение в предателство. **16 юни: Роден е Симеон II Търновски.** 2 юли: Пилотката Амелия Еархарт изчезва по време на полет от Нова Гвинея за остров Хоуланд. 16 юли: Близо до Ваймар е открит концентрационният лагер Бухенвалд; в следващите осем години в неговите газови камери ще бъдат избити 56 500 души. 11 август: Генерал Баке Сидки, диктатор на Ирак, е убит от един кюрд. 11 октомври: В хода на Испанската гражданска война Хихон пада в ръцете на Франко.

15 октомври: Умира на 57 години писателят-класик Йордан Йовков.
28 октомври: Испанското правителство се премества от Валенсия в Барселона.

Йозеф Щраус: Мостът Голдън Гейт, Сан Франсиско (САЩ)
Франк Лойд Райт: Водосток, Беър Рън, Пенсилвания (САЩ)
П. Загорски: Сградата на Министерството на правосъдието, София
Й. Йорданов и С. Овчаров: Търговско-индустриална камара, Бургас

Жорж Руо: Старият крал
Паул Клее: Революция на виадуктите
Пабло Пикасо: Гуерника
Хуан Миро: Натюрморт със стара обувка
Рене Магрит: Да не се размножава
Ненко Балкански: През прозореца
Марко Марков: Паметник на Патриарх Евтимий
Христо Станчев: На нивата

Джон Стайнбек: *За мишките и хората*
Ърнест Хемингуей: *Да имаш и да нямаш*
Ясунари Кавабата: *Снежната страна*
Андре Брьотон: *Луда любов*
Арчибалд Дж. Кронин: *Цитаделата*
Жан Ануи: *Пътникът без багаж*
Одисеас Елитис: *Ориентации*
Игнацио Силоне: *Хляб и вино*
Жан Жироду: *Електра*
Андре Марло: *Надежда*
Халдоур Лакснес: *Светлина на света* (трилогия; до 1940 г.)
Ханс Фалада: *Вълк сред вълци*
Герхарт Хауптман: *Приключение от моята младост*
Гертруд Стайн: *Автобиография на всички*
Матвей Вълев: *Прах след ста̀дата*
Константин Петканов: *Преселници; Вълнолом*

Албан Берг: *Лулу*
Гражина Бацевич: *Концерт за цигулка No 1*
Рейнголд Глиер: *Лейла и Мейджнун*
Ернст Блох: *Глас в пустинята*
Роберт Шуман: *Концерт за цигулка и оркестър* (написан в 1853 г.)
Дмитрий Шостакович: *Симфония No 5*
Уилям Уолтън: *Имперска корона*
Фредерик Делиус: *Сюита Флорида* (написана през 1887 г.; Делиус умира през 1934 г.)
Любомир Пипков: *Янините девет братя*
Христо Манолов: *Змей и Яна* (първият български балет)

Петко Стайнов: *Тракия*
Ричард Роджърс: *My Funny Valentine* (популярна песен)
Джордж Гершуин: *Let's Call The Whole Thing Off* (популярна песен; Гершуин умира от мозъчен тумор на 11 юни, на 38 годишна възраст)

1938 4 януари: Лондон заявява, че всякакво разделяне на Палестина с цел да се създаде отечество на евреите трябва да бъде отложено. 4 февруари: Джон Беърд извършва първата демонстрация на цветна телевизия в театър Доминион, Лондон. 23 февруари: В Кувейт е открит петрол. 6 март: Японските войски, настъпващи по железопътната линия Ханджоу през провинция Шанси, достигат Жълтата река. 14 март: Хитлер анексира Австрия, за да „защитял“ десетте милиона германци, живеещи извън границите на райха. 10 април: Австрийски плебисцит показва, че близо 100 % от австрийските гласоподаватели искат обединение с Германия. 29-30 септември: Блъфирането на Хитлер продължава – в Мюнхен Британия и Франция правят опит да смирят агресивността му, като му позволяват да анексира Судетите, които са част от Чехословакия, без тя изобщо да бъде консултирана. Британският премиер Чембърлейн слиза в Лондон от самолета с „мирния договор“ в ръка и заявява, че е *„осигурил мир за едно поколение"*. Хитлер получава като подарък огромната чешка военна индустрия. Арабски екстремисти завземат Витлеем и част от Йерусалим. 10 октомври: Британски войски си възвръщат Витлеем. 18 октомври: Британците си възвръщат Йерусалим. 21 октомври: Японците превземат Гуанчжоу в Китай. 25 октомври: Японците завземат Ханкоу. 7 ноември: Хершел Грюншпан, 17 годишен полски евреин, убива Едуард фон Рат, немски служител в посолството в Париж. 9 ноември: Нацистите използват това убийство като повод за *погром*, най-тежкият в германската история; по време на т. нар. *Kristallnacht* („Кристалната нощ“) се трошат прозорци на еврейски магазини, плячкосват се синагоги и над 30 000 евреи са откарани в концлагерите. 10 ноември: Президентът на Турция Кемал Ататюрк умира на 57 годишна възраст; на негово място е избран 54 годишният Исмет Инюню. 18 декември: Немският химик Ото Хан успява да постигне разпад на атомното ядро.

Валтер Гропиус: Домът на Гропиус, Линкълн, Масачузетс, САЩ (завършен)
Язовирът Бартлет, Аризона, САЩ (завършен)
Й. Йорданов и С. Овчаров: Сградата на Централна поща, Пловдив

Хенри Мур: Лежащи фигури
Жорж Руо: Италиански жени
Томас Харт Бентън: Люлееща се пшеница
Паул Клее: Парк край Люцерн
Кирил Цонев: Маслинена гора
Васил Бараков: Пейзаж от Смолян
Цанко Лавренов: Старият Пловдив

Джордж Оруел: *Почит към Каталония*
Жан-Пол Сартр: *Погнусата* (роман)
Нордал Григ: *Но светът трябва да бъде млад*
Греъм Грийн: *Скалата на Брайтън*
Ивлин Уо: *Гребло*
Исак Динесен: *Отвъд Африка*
Даниел Фагунва: *Гората на хилядите демони*
К. С. Луис: *Извън тихата планета*
Жан Ануи: *Балът на крадците*
Самюел Бекет: *Мърфи* (роман)
Франсоа Мориак: *Асмодея* (пиеса)
Жан Кокто: *Ужасните родители*
Албер Камю: *Калигула* (пиеса)
Съмърсет Моъм: *Равносметка*
Уилям Фокнър: *Непобеденият*
Марсел Паньол: *Жената на хлебаря*
Торнтън Уайлдър: *Нашият градец* (пиеса)
Жан Жироду: *Песен на песните*
Бертолд Брехт: *Майка Кураж*
Владимир Набоков: *Покана за екзекуция*
Ерих-Мария Ремарк: *Тримата другари*
Емилиян Станев: *Примамливи блясъци*
Георги Караславов: *Татул*
Павел Вежинов: *Улица без паваж*
Димитър Димов: *Поручик Бенц*
Светослав Минков: *Другата Америка*

Паул Хиндемит: *Художникът Матис*
Анри Баро: *La Farce de Maitre Pathelin*
Хауърд Хансон: *Симфония No 3*
Ралф Воган Уилямс: *Музикална серенада*
Арнолд Бакс: *Концерт за цигулка*
Ралф Райнджър: *Thanks For The Memory* (популярна песен)

1939 28 март: Гражданската война в Испания завършва с падането на Мадрид в ръцете на франкистите. Испания ще остане неутрална във Втората световна война, след като е загубила 410 000 души в сраженията или от екзекуции и още 200 000 от глад и болести. 4 април: Кралят на Ирак Гази е убит при автомобилно произшествие и е наследен от тригодишния си син Фейсал II. Британският консул е убит от метежници, подозиращи, че Британия е инсценирала злополуката. 23 август: След прекратените англо-френско-съветски преговори за обща позиция срещу Германия е подписан пактът за ненападение Рибентроп-Молотов със секретен протокол към него, който определя териториалните периметри на двете страни. 1 септември: 57 германски дивизии нахлуват в Полша. Започва Втората световна война. 3 септември: Британия и Франция обявяват война на Германия. Френски войски (12 дивизии) започват демонстративно настъпление в провинция Саар. 5 септември: САЩ обявяват неутралитет в започващата война. 8 септември: Германците стигат до Варшава, но ги спира решителната съпротива на войници и граждани. Френското правителство отказва да изпрати авиацията си в подкрепа. 15 септември: Германците обкръжават Варшава. Началник-щабът на британската армия генерал Айрънсайд уведомява поляците, че може да им помогне в момента с 10 самолета и 15-20 милиона патрони. **Българското правителство декларира неутралитет в започналата война.** 17 септември: Съветските войски нахлуват в Полша от изток и излизат на полско-руската граница от 1921 г. Към СССР са присъединени територии на Западна Украйна и Белорусия с 12 милиона население. Чарлз Линдберг държи реч по американското радио, в която твърди, че светът трябва да се бои от Сталин толкова, колкото и от Хитлер. 21 септември: Арманд Калинеску, премиер на Румъния, е убит от членове на профашистката Желязна гвардия. 25 септември: Масирани немски бомбардировки над Варшава. 27 септември: 120 000 обкръжени полски войници капитулират. Варшава е превзета от германците. 28 септември: Полша е разделена между СССР и Германия. 1 октомври: Чърчил казва по време на радиопредаване: „*Не бих могъл да предскажа действията на Русия*". 30 ноември: СССР напада Финландия. 13 декември: Битката при Ривър Плейт в Южния Атлантик: Британският кръстосвач *Ексетър* е зле повреден от немския боен катер *Граф Шпее*, който след това е закаран в залива Монтевидео от *Аякс* и *Ахил*. 18 декември: *Граф Шпее* е потопен в залива Монтевидео.

Уолтър Гропиус и Максуел Фрай: Колежът Импингтън вилидж (Великобритания)

И. Василев и Д. Цолов: Сградата на Българска народна банка, София

А. Дубовик: Жилищна кооперация на ъгъла на „Раковски" и „Княз Дондуков", София

Паул Клее: Дързост
Рене Магрит: Обективна стимулация
Томас Харт Бентън: Претегляне на памук; Вършитба на жито
Петър Младенов: Калкани

Джеймс Джойс: *Бдението на Финеган*
Джойс Кари: *Мистър Джонсън*
Ернст Юнгер: *На мраморните канари*
Джон Стайнбек: *Гроздовете на гнева*
Томас Улф: *Паяжината и скалата*
Антоан дьо Сент Екзюпери: *Земя на хората*
Кристофър Ишърууд: *Сбогом на Берлин*
Шолем Аш: *Назарянинът*
Анри дьо Монтерлан: *Младите момичета*
Хенри Милър: *Тропикът на Козирога*
Реймънд Чандлър: *Големият сън*
Томас С. Елиът: *Събиране на семейството*
Патрик Уайт: *Щастливата долина*

Жан-Пол Сартр: *Стената*
Лилиан Хелман: *Листчетата*
Натали Сарот: *Тропизми*
Дилън Томас: *Карти на любовта*
Алберто Моравия: *Сънищата на мързеливеца*
Димитър Талев: *Игра*
Емилиян Станев: *Мечтател*

🎼 Анатолий Богатирьов: *В гъстия лес на Полесието*
Елиът Картър: *Покахонтас*
Луиджи Даллапикола: *Volo di notte*
Майкъл Типет: *Концерт за двоен струнен оркестър*
Чарлз Айвс: *Соната No 1 за пиано и оркестър*
Рой Харис: *Симфония No 3*
Бела Барток: *Концерт за цигулка No 2*
Дмитрий Шостакович: *Симфония No 6*
Артур Онегер: *Жана Д'Арк на кладата*
Рос Паркър и Хю Кларк: *Винаги ще има Англия* (популярна песен)
Харолд Арлън: *Somewhere Over The Rainbow* (популярна песен)

1940 **15 февруари: Цар Борис III възлага на проф. Богдан Филов, известен учен-историк, да състави правителство.** Март: Масовото избиване в гората на Катин. Червената армия пленява 4143 полски офицери близо до Смоленск и ги разстрелват, като ги заравят в масов гроб. Април: Германските войски заграбват Норвегия и Дания. 7 май: Британският премиер-министър Невил Чембърлейн подава оставка. 10 май: Съставено е британско национално правителство начело с Уинстън Чърчил. 13 май: Холандската кралица и нейният двор пристигат в Британия, докато немските войски, бронирани дивизии и въздушни сили нахлуват в Белгия и Холандия. 14 май: Ротердам е фактически унищожен от въздушни нападения. 21 май: Амиен и Арас са завзети от германците. 28 май: Белгия капитулира. 29 май: Започва евакуацията на британските и френските войски от Дюнкерк. 4 юни: Дюнкерк е евакуиран след трескави петдневни действия – 340 000 британски и френски войници успешно са прехвърлени с фериботи в Британия, за да не бъдат пленени от настъпващата германска армия. 10 юни: Италия обявява война на Франция. 14 юни: Германските войски влизат в Париж; французите изпращат отчаян призив към САЩ за помощ. 15 юни: САЩ отказва да се притече на помощ. 16 юни: Френският премиер Рейно подава оставка и е заместен от маршал Петен, който е 83 годишен. 17 юни: Петен моли Германия за примирие. Франция е окупирана от Германия до края на войната. 3 юли: Британският флот потопява френски бойни кораби при Оран в Северна Африка. 5 юли: Френското правителство във Виши скъсва дипломатическите отношения с Британия. Генерал Дьо Гол сформира свободно френско правителство в изгнание в Британия. 15 август: Битката в небето на Британия достига своя връх като британските *спитфайъри* надвиват германските *щуки*; в този ден са свалени 180 немски самолета. 21 август: Агентът на Сталин Рамон Меркадер успява да спечели доверието на Лео Троцки и го убива с алпийска брадвичка в Мексико. **7 септември: Крайовската спогодба връща Южна Добруджа на България. В замяна обаче България се отказва от претенциите си към Северна Добруджа (до устието на Дунав), откъдето ще трябва да се преселят над 67 хиляди българи. Великобритания се противопоставя на българското искане за излаз на Егейско море.** 15 септември: Хитлер подготвя тотална въздушна атака на Британия и е в готовност за морско нашествие. 27 септември: Създадена е Оста Рим-Берлин-Токио (Тристранният пакт) – съюз, обединяващ икономическите и политически цели на Италия, Германия и Токио за 10 години. 2 октомври: Подводници потопяват *Императрицата на Британия,* превозващ деца в Канада. **16 октомври: Германският посланик в София връчва покана към България да се присъедини към Тристранния пакт.** 24 октомври: В Румъния навлизат германски войски. Предния ден тя се присъединила към Тристранния пакт. **18 ноември: Цар Борис III се среща с Хитлер в Бергхоф. Царят отклонява временно поканата България да се включи в Тристранния пакт, оправдавайки се с вътрешнополитически проблеми и заплаха от външна агресия. Хитлер го осведомява, че смята да нападне Гърция през българска територия, защото италианците търпят там поражения. 25 ноември: Чрез помощник-комисаря по външните работи Аркадий Соболев СССР предлага да се сключи пакт за приятелство и взаимна помощ с България, с цел да бъде привлечена България в кръга на съветските геополитически интереси. Опитът пропада заради опасенията на българските политически среди от „балтизация“ на България, след анексирането на балтийските държави от СССР същата година.** 15 декември: Италианците в Северна Африка са изтласкани по либийската граница от британските войски под командването на генерал Уейвъл. **24 декември: Народното събрание приема *Закона за защита на нацията* по подобие на нацисткия, ограничаващ гражданските и имуществени права на евреите. Той не е приложен с пълната си сила.**

**Р. Рибаров и И. Попов: Почивен дом за военнослужещи,
Нареченски минерални бани**

Ерик Равилиус: Подводници в сух док
Василий Кандински: Синьо небе
Макс Бекман: Цирков керван
Руфино Тамайо: Червената маска
Джорджия О'Кийфи: Дънер в Ред Хилс
Паул Клее: Смърт и огън (Клее умира на 29 юни 60 годишен)
Васил Стоилов: Българска мадона

Ърнест Хемингуей: *За кого бие камбаната*
Греъм Грийн: *Власт и слава*
Сесар Валиехо: *Испания, махни от мен тази чаша*
Жан-Пол Сартр: *Въображаемото*
Арчибалд Кронин: *Юпитер се смее*
Гертруд Стайн: *Париж, Франция*

Уилям Фокнър: *Селцето*
Бертолд Брехт: *Господин Пунтила и неговият слуга Мати*
Димитър Талев: *На завой*
Чавдар Мутафов: *Технически разкази*
Никола (Йонков) Вапцаров: *Моторни песни*
Иван Хаджийски: *Бит и душевност на нашия народ* (том 1)

Бенджамин Бритън: *Sinfonia da Requiem; Les Illuminationes*
Борис Асафиев: *Пир по време на чума*
Ренцо Боси: *Червена роза*
Паул Хиндемит: *Концерт за цигулка*
Хейтор Вилла-Лобос: *Fantasia de Movementos Mixtos; Izaht*
Арнолд Шьонберг: *Концерт за цигулка*
Марин Големинов: *Нестинарка*
Филип Кутев: *Герман*
Любомир Пипков: *Симфония No 1*
Лий Харлин: *When You Wish Upon A Star* (Когато си пожелаеш нещо на падаща звезда) (популярна песен)

1941 **1 март: Във Виена министър-председателят Богдан Филов подписва договор за присъединяването на България към Германия и Италия.** 27 март: В Югославия избухват вълнения, прогерманското правителство на Др. Цветкович е сменено с пробританския кабинет на генерал Д. Симович. Престолонаследникът е провъзгласен за пълноправен крал Петър II. Още вечерта Хитлер подписва плана „Марита“ за общ удар срещу Югославия и Гърция. 6 април: Германски войски нахлуват в Гърция и Югославия; хърватите поддържат германците и стотиците хиляди убити сърби загиват главно от въоръжените хърватски отряди на *усташите*. 15 април: Югославският крал и правителството бягат от страната при англичаните в Египет. Немците са пленили над 300 000 югославски войници. 17 април: Югославия подписва акт за безусловна капитулация. Британското правителство взема решение да евакуира британските части от Гърция. 18 април: Гръцкият премиер се самоубива. Германците напредват към Трикала. След три дни капитулира половинмилионната гръцка Епирска армия. 23-30 април: Гърция капитулира. Британците евакуират над 50 000 войници на о-в Крит. Германците са пленили 223 000 гръцки и 22 000 британски военнослужещи. Немските загуби не достигат и 6 хиляди убити и изчезнали. Толкова са и ранените. **23-30 април: След посещение на Цар Борис III при Хитлер българските войски навлизат в Македония, Беломорска Тракия, Западните покрайнини и Поморавието и установяват българска администрация, просветни, здравни, транспортни и други служби. За преобладаващата част от българите това е историческа корекция на несправедливо наложения Ньойски договор. За немските управляващи кръгове това е „временно администриране до края на войната.“** 10 май: Заместникът на Хитлер Рудолф Хес отлетява за Шотландия на тайна мисия; британците го пленяват. 10 май: Германският боен кораб *Бисмарк* отплава от пристанището Гдиня за Атлантика. 24 май: *Бисмарк* потопява британския боен кораб *Хууд*: Само трима от 1421 души екипаж оцеляват. 24 май: *Бисмарк* е потопен от британска ескадра; екипажът му от 1200 души загива. 31 май: Британски войски пристигат в Ирак, за да предотвратят завземането му от сили на Оста. Юни: Британски войски се придвижват в Сирия и Ливан отново за да предотвратят превземането им от германците. 22 юни: В разгара на най-голямата ескалация на войната германската армия нахлува в Съветска Русия и настъпва стремително, главно защото сталинските чистки са изтощили твърде много руското върховно командване. Германците успяват лесно да стигнат до Ленинград и подлагат града на блокада. Август: Съветски и британски войски навлизат в Иран. **Юли-август: Излизат първите партизански чети, съставени предимно от комунисти и земеделци. Опитите на СССР да разшири съпротивителното движение в България с изпращане на политемигранти по въздух и по море се провалят. Извършват се саботажни акции в Русе, София и Варна.** 16 септември: Шахът на Иран абдикира в полза на своя 21 годишен син Мохамед Реза Пахлави, който е на страната на съюзниците. 19 септември: Германците завземат столицата на Украйна Киев. 29 септември: В Бабий Яр в околностите на Киев нацистките нашественици избиват 96 000 украинци. Декември: Британците помагат на етиопците да прогонят италианците извън Етиопия и да си възвърнат своята независимост. 6 декември: Германците са спрени пред Москва. Съветските войски контраатакуват германците и ги отблъскват на 250 км от Москва на фронт от 700 км. Първото чувствително поражение показва на Хитлер, че „блицкригът“ (светкавичната война) се е провалил. Той прави разместване в армейското командване. 7 декември: Японски бойни самолети, командвани от Мицуо Фучида, нападат Пърл Харбър, американска база на Хаваите, като потопяват пет бойни кораба на котва в пристанището и избиват 2344 души. 8 декември: САЩ обявява война на Япония след нападението на Пърл Харбър, което представлява необявен акт на война. 9 декември: Японците потопяват два бойни кораба на Британия, *Рипълс* и *Принцът на Уелс*, край бреговете на Малайзия. 11 декември: Германия обявява война на САЩ. **13 декември: България обявява война на Великобритания и САЩ.**

Джилс Джилбърт Скот: Нова Бодлеанска библиотека, Оксфорд

Едуард Хопър: Нощни птици
Джон Борглъм: Национален монумент на Монт Ръшмор (скулптура)
Джаксън Полок: Птица
Франсис Пикабия: Жени с булдог
Фернан Леже: Гмуркачи на жълт фон
Пол Наш: Море
Данаил Дечев: Пред манастирската врата
Златю Бояджиев: Брезовски овчари

Алберто Моравия: *Маскарад* (Мусолини лично цензурира романа)
Артур Кьостлер: *Нула и безкрайност*
Франсоа Мориак: *Фарисейката*

Садиг Хидаят: *Слепият бухал*
Скот Фицджералд: *Последният магнат*
Арчибалд Дж. Кронин: *Ключовете на кралството*
Джоузеф Кеселринг: *Арсеник и стари дантели*
Лилиан Хелман: *Рейнска* стража
Кирил Христов: *Игра на бездни*
Фани Попова-Мутафова: *Легенди*
Ана Карима: *Разкаяние* (повест)

Бенджамин Бритън: *Пол Бъниан* (композирана, но непредставена)
Майкъл Типет: *Дете на нашето време* (завършена, но непредставена)
Сергей Рахманинов: *Симфонични танци*
Паул Хиндемит: *Концерт за виолончело и оркестър*
Самюел Барбър: *Концерт за цигулка*
Пол Крестон: *Симфония No 1*
Аарон Копланд: *Соната за пиано*
Върджил Томсън: *Симфония No 2*
Веселин Стоянов: *Бай Ганьо* (симфонична сюита по Алеко Константинов)
Норберт Шулце: *Лили Марлен* (популярна песен, по текст на Ханс Лайп)

1942 Китайците получават американска помощ, за да могат да окажат съпротива на японските агресори. Генерал Стилуел започва работа над прокарването на 770 км снабдителен път от Бирма и Индия през Хималаите. 2 януари: Японците завземат Манила. 10 януари: Японците нахлуват в Холандска Източна Индия, но претърпяват поражение в битката при протока Макасар. 15 февруари: Сингапур капитулира пред японците. **4 март: По обвинение в съучастие в терористична дейност е арестуван поетът Н. Вапцаров, член на военния отдел на БКП, заедно с други комунистически дейци. По-късно той е осъден и разстрелян.** 9 април: На п-в Батаан във Филипините 36000 войска на САЩ се предава на генерал Ямашита, който избива повечето от тях по време на принудителните походи до лагери за военнопленници. 18 април: Бомбардировачи на американския самолетоносач *Хорнет* връхлитат над Токио. Май: Битката в Коралово море: Японците са разбити, но успяват да потопят самолетоносача *Лексингтън.* 2 май: Японците завземат Мандалай и завладяват Бирма. 31 май: Чешки патриоти убиват райхспротектора на Чехословакия Райнхард Хайдрих. 6 юни: Германците извършват ужасно отмъщение за убийството на Хайдрих като избират едно случайно селище – Лидице – където избиват всички лица от мъжки пол и унищожават всички сгради. Битката при Мидуей: Американски самолети, базирани на самолетоносачи, спират настъплението на японците, без да могат да ги победят. 21 юни: Тобрук в Северна Африка се предава на германските войски на Ромел, който пленява 25 000 британски войници и бързо се придвижва към Александрия. На 2 октомври той е спрян при Ел Аламеин от британските сили на генерал Монтгомъри. 16 юли: Германците събират 30 000 парижки евреи и ги натъпкват в концлагери; само 30 от тях ще преживеят войната. **17 юли: По нелегалната радиостанция „Христо Ботев“ е оповестена програмата на Отечествения фронт, изработена от задграничното бюро на комунистическата партия. Тя е подкрепена и от част от некомунистическата антигерманска опозиция.** 22 август: Започва битката при Сталинград. Хитлер е насочил кампанията си в тази посока, за да може да установи контрол над петролните залежи в Баку. Мащабното сражение се проточва пет месеца: В него ще загинат 750 000 руснаци и 400 000 германци. 27 ноември: Французите потопяват своите бойни кораби в Тулон, за да не попаднат в ръцете на германците. 24 декември: Край Пенемюнде Вернер фон Браун усъвършенства първата летяща бомба (Фау-1).

Джилс Джилбърт Скот: Мостът Ватерло, Лондон
И. Васильов и Д. Цолов: Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София (завършена в 1954 г.)

Жорж Брак: Търпение
Пиер Бонар: Синята птица
Джаксън Полок: Мъжко и женско
Вера Недкова: Родопско семейство
Илия Петров: Детски портрет

Албер Камю: *Чужденецът; Митът за Сизиф*
Антоан дьо Сент-Екзюпери: *Военен пилот*
Камило Хосе Села: *Семейството на Паскуал Дуарте*
Ивлин Уо: *Развейте още знамена*
Джон Стайнбек: *Луната залезе; Пуснете бомбите*
Уилям Фокнър: *Слез на земя́та, Мойсей*
Торнтън Уайлдър: *Зеницата на окото*
Герхарт Хауптман: *Голямата мечта*
Бертолд Брехт: *Добрият човек от Сечуан*
Чезаре Павезе: *Плажът*
Павел Вежинов: ***Дни и вечери***
Богомил Райнов: ***Любовен календар***

Джон Кейдж: *Въображаем пейзаж No 3*
Дмитрий Шостакович: *Симфония No 7 (Ленинградска)*
Аарон Копланд: *Портрет на Линкълн; Родео*
Хейтор Вилла-Лобос: *Bachianos Brasilieras No 9* (Бразилски вакханалии)
Бенджамин Бритън: *Церемония за Рождество*
Майкъл Типет: *Струнен квартет No 2*
Панчо Владигеров: ***Импровизация и токата***
Веселин Стоянов: ***Концерт за пиано***
Ференц Фаркаш: *Вълшебният шкаф*
Арам Хачатурян: *Гаяне*

1943 23 януари: Британската Осма армия завзема Триполи в Северна Африка; войските на Оста отстъпват и британците ги преследват по петите. 27 януари: Конференцията в Казабланка (Рузвелт, Жиро, Дьо Гол, Чърчил) завършва с назначаването на генерал Айзенхауер за командващ обединените войски в Северна Африка. Февруари: От новия мексикански вулкан Парикутин започва да изтича лава. 2 февруари: Съветските войски приключват унищожаването на обградените край Сталинград немски войски. Предават се 91 000 войници, 2500 офицери и 24 генерали, начело с фелдмаршал Паулус. В Германия е обявен тридневен траур. 8 февруари: Съюзните войски завземат Гуадалканал на Соломоновите острови. Март: Битката при Морето на Бисмарк – американците потопяват 21 японски транспортни кораба, превозващи войска за Нова Гвинея. 15 март: След като са загубили Харков от руснаците, германците отново завземат града. В хода на зимните боеве на Източния фронт германците са загубили 500 000 души. **Март-април: Опитът на германците да изпратят българските евреи в концентрационни лагери не успява. Учени, писатели, депутати, журналисти, свещеници, дъновисти организират широко протестно движение. Цар Борис III се позовава на него, за да отклони искането на германците. Над 30 000 евреи от старите предели на отечеството са спасени, но нацистите успяват преди това да екстрадират за лагерите на смъртта 11 343 евреи от т. нар. „нови земи“ (Западна Тракия и Македония). От тях оцеляват единици.** 18 април: Започва битката за Варшавското гето след като 500 000 евреи са затворени в гетото; те героично се отбраняват в продължение на шест седмици срещу атаките на германците с танкове и артилерия. Загубите са по около 5000 души от всяка страна, но оцелелите евреи са депортирани в лагерите на смъртта. 7 май: Британците завземат Тунис и Бизерта пада в ръцете на американците. Така е сложен край на съпротивата на Оста в Северна Африка. 5 юли: Започва битката при Курската дъга – след едноседмични тежки сражения съветската Пета армия печели победа. Жертвите на германците са 70 000 души. 9 юли: Съюзни войски нахлуват в Сицилия по въздуха с помощта на американски и британски десантчици. 19 юли: Американски въздушни бомбардировки над Рим. 25 юли: Мусолини е принуден да подаде оставка и маршал Бадолио поема властта на 72 годишна възраст. 5 август: Съюзни войски завземат японската въздушна база в Мунда на Соломоновите острови. 17 август: Съюзните войски превземат Месина в Сицилия, прехвърлят се в Южна Италия; режимът на Бадолио подписва примирие със съюзниците в Алжир. 23 август: Руските войски си възвръщат град Харков. 8 септември: Въпреки че Италия капитулира безусловно, германските сили в Италия продължават да се сражават. **28 август: След кратко посещение в Германия умира на 49 години цар Борис III и е наследен от своя малолетен син Симеон II Търновски с регенти.** 25 септември: Съветски войски освобождават Смоленск. 4 октомври: Хайнрих Химлер изтъква в реч пред своите групенфюрери плана си за *„екстерминация на евреите“*: Това ще бъде една *„невиждана страница на славата“*. 6 ноември: Съветските въоръжени сили си възвръщат град Киев и продължават настъплението си на запад. 24 декември: Протокът на Кале е атакуван от съюзна авиация. **Декември-януари 1944: Вследствие на обявената през 1941 г. от България война на Великобритания и САЩ се извършват англо-американски бомбардировки над София и други по-големи градове. Дадени са 931 жертви.**

Пентагонът – Арлингтън, Вирджиния (САЩ) (най-обширният административен комплекс в света)
Мемориалът на Джеферсън, Вашингтон (завършен)

Макс Бекман: Одисей и Калипсо
Пит Мондиан: Буги-вуги на Бродуей
Джаксън Полок: Лъвицата
Вилем де Куунинг: Кралица на сърцата
Баба Мозес: Благодарността

Жан-Пол Сартр: *Битие и Нищо; Мухите* (пиеса)
Хосе Линс до Рего: *Мъртви огньове*
Ейн Ранд: *Изворът*
Роберт Музил: *Човекът без качества*
Артур Кьостлер: *Пристигане и заминаване*
Синклер Луис: *Гидеон Плениш*
Шолем Аш: *Апостолът*
Антоан дьо Сент-Екзюпери: *Малкият принц*
Халдоур Лакснес: *Исландска камбана* (трилогия, до 1946 г.)
Хуан Карлос Онети: *Тази нощ*
Реймънд Чандлър: *Дамата от езерото*
Макс Фриш: *Мъчни хора*
Анри дьо Монтерлан: *Син на никого*
Херман Хесе: *Игра на стъклени перли*
Жан Жироду: *Содом и Гомор*
Атанас Далчев: *Ангелът на Шартър*
Емилиян Станев: *Вълчи нощи*
Кирил Христов: *Затрупана София*

Марк Блицщайн: *Утро на свободата*
Дмитрий Шостакович: *Симфония No 8*
Хауард Хансон: *Симфония No 4*
Ралф Вогън Уилямс: *Симфония No 5*
Бенджамин Бритън: *Серенада за тенор, рог и струнни*
Ричард Роджърс: *Oh, What A Beautiful Morning* (популярна песен от мюзикъла *Оклахома*, по текст на Оскар Хамерщайн)

1944 **Януари: Създадена е жандармерията (специална военно-полицейска сила), която трябва да преследва извършващите саботажни действия партизани и да наказва техните помощници – ятаци по военновременните закони.** 22 януари: Съюзни войски си проправят с бой пътя към Рим по крайбрежието на плажа Анцио, на 40 км от Рим. Бомбардировки на Берлин. 6 февруари: Съюзни войски в Тихия океан завземат остров Квазиленд. 15 февруари: Съюзни бомбардировачи унищожават абатство Монте Касино в Южна Италия. **10 юни: Правителството на Иван Багрянов, близък на царското семейство, прави неуспешен опит за завой във външната политика. С посредническа мисия в Кайро е изпратен Стойчо Мошанов.** 15 юни: Американски бомбардировачи атакуват Кюшу. 19 юни: Въздушната битка над морето на Филипините: Американците загубват само 27 самолета, японците – 402. 3 юли: Град Минск е освободен от руснаците, които пленяват 100 000 германски войници. 9 юли: Американските войски успяват да завземат Сайпан в Марианските острови; оттук бомбардировачите на САЩ са в състояние да достигнат до Токио и това е повратен момент във войната на съюзниците срещу Япония. 17 юли: Исландия получава независимост от Дания. 18 юли: Правителството в Токио пада. 20 юли: Хитлер оживява след опит на негови генерали да го убият; той е леко ранен от бомба с часовников механизъм. 4 август: Амстердамският евреин Ото Франк и неговото семейство са предадени на Гестапо след като са се укривали две години; откарани са в лагера на смъртта Аушвиц. 11 август: Съюзните войски прехвърлят река Лоара. 15 август: Американски войски извършват десант в Южна Франция и се придвижват на север по долината на Рона. 19 август: Пета армия на генерал Патън достига реката Сена. 23 август: Френски войски си възвръщат Марсилия. 25 август: Париж е освободен от съюзниците и генерал Дьо Гол влиза в града. 30 август: Съветската армия влиза в Букурещ. **2 септември: Създадено е правителство на К. Муравиев, което обявява амнистия и прави опит да преговаря с Отечествения фронт.** 4 септември: Съюзниците завземат Антверпен. **5 септември: СССР обявява война на България.** Съюзниците завземат Брюксел. **8/9 септември: В София е извършен преврат – установена е властта на Отечествения фронт с министър-председател Кимон Георгиев. 16 септември: Съветските войски влизат в София. Създаден е Общ работнически професионален съюз – една от първите стъпки за установяване на тоталитарен контрол над гражданските организации в страната.** 17 септември: Британски въздушни десантчици са хвърлени в Айндховен и Арнхем, но те не успяват да се развърнат срещу германската армия и претърпяват тежки загуби. **8 октомври: Българската армия се включва в сраженията срещу германците. 272 хиляди войници и офицери воюват в Югославия, Унгария и Австрия и дават над 40 000 убити и ранени в двете фази на войната.** 13 октомври: Британски и гръцки въоръжени сили освобождават Атина от германците. 20 октомври: Съветски войски и югославски партизани освобождават Белград. 21 октомври: Съюзни войски завземат Аахен. **28 октомври: Сключено е примирие между България и силите на антихитлеристката коалиция. 3 ноември: Издадена е Наредба-закон за прочистване на всички поделения на образователната система и творчески съюзи от лица, обвинени във фашистка дейност. Разследванията се водят от ОФ комитетите към самите училища и творчески съюзи. Предложенията се гласуват по списък (не поотделно) на общи събрания.** 12 ноември: Съюзниците потопяват германския военен кораб *Тирпиц* в Норвегия. 24 ноември: Съюзниците завземат Страсбург. **1 декември: Издадено е министерско разпореждане, с което се прекратява**

излизането на всички периодични издания на частни лица, също и политически групи, останали извън ОФ. 16 декември: Германците предприемат офанзива в Ардените и причиняват сериозни загуби на американската армия. 27 декември: Съветски войски обкръжават Будапеща.

🎨 Франсис Бейкън: Три студии за фигури в основата на Разпятието
Пабло Пикасо: Главата на смъртта
Ромаре Беарден: Работници във фабрика
Фрида Кало: Счупената колона
Макс Ернст: Кралят, играещ си с кралицата

📖 Съмърсет Моъм: *Острието на бръснача*
Пер Лагерквист: *Джуджето*
Робърт Грейвс: *Златното руно*
Исак Динесен: *Зимни приказки*
Жан-Пол Сартр: *При закрити врати*
Теренс Ратигън: *Любовнице моя*
Одисеас Елитис: *С открити карти*
Лилиан Хелман: *Поривите на вятъра*
Сол Белоу: *Безделникът*
Джон Стайнбек: *Улица Консервна*
Андре Жид: *Училище за жени*
Лион Фойхтвангер: *Братя Лаутензак; Симон*
Кирил Христов: *Последни пожари*
Димитър Талев: *Завръщане*

🎼 Арнолд Шьонберг: *Ода за Наполеон; Тема с вариации*
Ленард Бърнстейн: *Йеремия*
Самюел Барбър: *Симфония No 2*
Уолтър Пистън: *Симфония No 2; Фуга за победна мелодия*
Бела Барток: *Концерт за оркестър*
Уилям Уолтън: *Музика за Хенри V*
Майкъл Типет: *Симфония No 1*
Робърт Алан и Дорис Фишер: *You Always Hurt The One You Love* (популярна песен)
Фред Хедъртън: *I've Got A Lovely Bunch of Coconuts* (популярна песен)

1945 **В хода на т. нар. „Народен съд“, започнал в края на декември 1944 г., са осъдени регенти, министри, царски съветници, депутати и военни. Осъдени са на смърт, заточение или трудов лагер и конфискация на имуществото хиляди необвързани с политиката интелектуалци, духовници и заможни хора, много от които вече са „безследно изчезнали“ по време на репресиите в края на септември и началото на октомври миналата година.** 9 януари: Голяма настъпателна офанзива на САЩ във Филипините под командването на генерал Маккартър. 26 януари: Съветските войски освобождават полския лагер на смъртта Аушвиц, но намират там само 3000 лагеристи; СС са депортирали останалите във вътрешността на Германия. Над един милион души са убити в

Аушвиц. 3 февруари: Бомбардировачи на САЩ връхлитат над Берлин, за да ускорят евентуалната капитулация на Германия. 4 февруари: Генерал Маккартър влиза в Манила. 12 февруари: Близо до Ялта, в Крим, завършва Ялтенската конференция, на която Рузвелт, Сталин и Чърчил разпределят сферите на влияние в следвоенна Европа. **12 февруари: Министерският съвет приема закон за правописна реформа на българския език.** 13 февруари: Британски бомбардировачи връхлитат над Дрезден и избиват 135 000 цивилни граждани. 9 март: Бомбардировачи на САЩ връхлитат над Токио и избиват над 124 000 цивилни граждани. 10 март: Войските на САЩ нахлуват в Минданао на Филипините. 22 март: Основана е Лигата на арабските държави, за да се координират усилията на страните от региона за получаване на пълна независимост. 11 април: Генерал Патън освобождава концлагера Бухенвалд. 12 април: Президентът на САЩ Рузвелт умира на 63 годишна възраст. 21 април: Американската Седма армия завзема Нюрнберг. 24 април: Освободен е концлагерът Дахау. 25 април: Съветски и американски войски се срещат на река Елба южно от Берлин и празнуват до късна нощ. Химлер започва преговори за капитулация. 28 април: Мусолини и 12 негови приближени са екзекутирани при езерото Комо. 29 април: Германските войски в Италия капитулират безусловно. 30 април: Хитлер се самоубива на 56 годишна възраст в своя бункер в Берлин. Гьобелс избива своето семейство и след това се самоубива. 7-9 май: Германия капитулира безусловно два пъти, веднъж пред съюзниците и веднъж пред руснаците, с което се слага край на Втората световна война на европейския континент. 10 юли: САЩ предприемат мащабни военновъздушни действия срещу островите Кюшу и Хоншу. 30 юли: Японците поразяват с торпедо американския военен кораб *Индианополис,* след като той е доставил компонентите за атомната бомба в Марианските острови; корабът потъва за 12 минути и само 316 души от неговия 1996 членен екипаж оцеляват. 2 август: Завършва Потсдамската конференция (Труман, Сталин, Чърчил/Бевин), на която е определено Германия да бъде разоръжена и демилитаризирана, а нейните лидери да бъдат съдени за военни престъпления. 6 август: Атомната бомба, хвърлена от САЩ над Хирошима, убива наведнъж 100 000 японски мирни граждани; други 100 000 ще загинат в следващите месеци от изгаряния и лъчева болест. 8 август: СССР обявява война на Япония. 9 август: САЩ хвърля атомна бомба над цивилното население в Нагазаки, причинявайки начаса гибелта на 75 000 души. 10 август: Япония моли за мир. 14 август: Президентът на САЩ Труман официално обявява края на Втората световна война. Загинали са 55 милиона души. В Европа има 10 милиона разселени лица. 15 август: Във Франция маршал Петен е осъден на смърт за предателство (колаборация с германците), но присъдата е смекчена с доживотен затвор – той е на 89 години и ще живее до юли 1951 г. **24 август: По настояване на съюзническата комисия, която оценява условията в България като недемократични, Министерският съвет приема решение за отсрочване на изборите за XXVI народно събрание. 7 септември: Правителството легализира опозиционните партии и техните печатни органи. 5 ноември: Комунистът Георги Димитров се**

завръща от СССР, за да стане министър – председател на България. 18 ноември: Поради условията на предизборен терор опозицията бойкотира изборита за XXVI обикновено народно събрание. За ОФ са подадени 88,18% от гласовете на избирателите. 15 декември: За председател на новото Народно събрание е избран В. Коларов.

Филип Густон: Дано това да не съм аз
Макс Ернст: Изкушението на Св. Антоний
Стюарт Дейвис: Само за вътрешно ползване
Диего Ривера: Грета Теночтитлан
Александър Калдер: Червена пирамида (мобил)
Хенри Мур: Семейна група (скулптура)
Бенчо Обрешков: Разговор (на гости)

Джордж Оруел: *Животинската ферма*
Жан-Пол Сартр: *Векът на разума*
Карло Леви: *Христос спря в Еболи*
Стиг Дагерман: *Змията*
Джон Стайнбек: *Бисерът*
Ивлин Уо: *Завръщане в Брайдсхед*
Тенеси Уилямс: *Стъклената менажерия*
Иво Андрич: *Мостът на Дрина*
Ноел Кауард: *Весел дух; Кратка среща*
Макс Фриш: *Ето, че те отново пеят* (пиеса-реквием)
Артър Милър: *Фокус* (роман)
Наджиб Махфуз: *Ново Кайро*
Жорж Дюамел: *Хроника на семейство Паские*
Бертолд Брехт: *Кавказкият тебеширен кръг*
Димитър Димов: *Осъдени души*
Светослав Минков: *Дамата с рентгеновите очи*
Иван Хаджийски: *Бит и душевност на нашия народ. Том 2* (авторът умира на 3 октомври 1944 г.)
Трифон Кунев: *Стихотворения*

Бенджамин Бритън: *Питер Граймс*
Едмънд Рубра: *Кентърбърийска меса*
Биарне Брустад: *Атлантида*
Сергей Прокофиев: *Симфония No 5*
Дмитрий Шостакович: *Симфония No 9*
Арнолд Шьонберг: *Прелюдия за оркестър и смесен хор*
Гражина Бацевич: *Симфония No 1*
Петко Стайнов: *Симфония No 1*
Любомир Пипков: *Симфония No 2*
Ричард Роджърс: *You'll Never Walk Alone* (популярна песен)

1946 7 януари: Създадена е Република Австрия. 10 януари: Генералната асамблея на Организацията на обединените нации (ООН) започва своята първа сесия в Лондон. 17 януари: Съветът за сигурност на ООН провежда първото си заседание. 3 януари: Югославия приема конституция от съветски тип. 1 април: Земетресение на дъното на Алевитанската падина предизвиква сеизмична вълна, която унищожава фара на нос Скоч (14 м височина над морското равнище) на о-в Унимак и достига до Хаваите пет часа по-късно. 25 април: Москва се съгласява да изтегли войските си от Иран. 17 май: Йон Антонеску, военновременният държавен глава на Румъния, е осъден на смърт. 1 юни: След като Хо Ши Мин прави опит да изтласка французите извън Индокитай, те провъзгласяват автономна република Китайски Ко Чин. 2 юни: Референдум в Италия отхвърля монархията. **20 май: Започва съдебен процес срещу земеделеца Г. М. Димитров.** 3 юни: Бившият крал Умберто II напуска Италия и отива при семейството си в Лисабон: Италия става република. **7 юни: Започва процес срещу социалдемократа Кръстьо Пастухов.** 27 юни: Италия загубва Додеканезите в полза на Гърция. **В България са одържавени частните застрахователни дружества и е създаден ДЗИ. 2 юли: Извършена е политическа чистка в офицерския състав на армията. 15 септември: България премахва монархията след референдум, при който 92,72% гласуват за република.** 28 септември: Георгиос II се връща в Гърция след резултатите от референдума, показващи, че мнозинството от гърците желаят да се възстанови монархията. 30 септември: Процесите в Нюрнберг завършват с 12 смъртни присъди на видни нацисти, в това число Рибентроп и Гьоринг; Рудолф Хес и Валтер Функ са осъдени на доживотен затвор; Франц фон Папен е оправдан. 10 октомври: Китайският Гоминдан преизбира Чан Кайши за президент, но Мао Цзедун разполага с един милион униформени комунисти и два милиона партизани и предава по радиото заповед за всеобща война срещу националистите.

Джеймс Стърлинг: Сградата на Историческия факултет, Кеймбридж (Великобритания)
Ст. Белковски: Телефонната палата, София

Джаксън Полок: Очи в сърцето
Фернан Леже: Композиция с клонка
Пабло Пикасо: Фавън, свирещ на гайда; Франсоаз с жълто колие
Никола Танев: Булевард „Толбухин“

Жан Жьоне: *Чудото на розата* (миракъл)
Юдора Уелти: *Сватба в делтата*
Мигел Анхел Астуриас: *Сеньор Президентът* (публикувана)
Никос Казандзакис: *Алексис Зорбас*
Кристофър Фрай: *Първенец*
Фридрих Волф: *Бомарше, или раждането на Фигаро*
Теренс Ратигън: *Момчето от Уинслоу*
Макс Фриш: *Китайската стена; Санта Круз*
Жан-Пол Сартр: *Почтената проститутка; Екзистенциализъм и хуманизъм*
Лилиан Хелман: *Другият край на гората*
Симон дьо Бовоар: *Всички са смъртни*
Жан Жироду: *Безумната от Шайо*

Хуан Карлос Онети: *Ничия земя*
Джером Селинджър: *Суматоха край Медисън* (първият му разказ)
Теодор Драйзер: *Опора* (посмъртно)
Съмърсет Моъм: *Тогава и сега*
Скот Фицджелалд: *Крахът* (посмъртно)
Ерих-Мария Ремарк: *Триумфалната арка*
Магда Петканова: *Царица Теодора*
Константин Петканов: *Белите извори*
Вестник „*Труд*“ – първи брой

Бенджамин Бритън: *Похищението на Лукреция*
Джан-Карло Меноти: *Медиумът*
Алан Буш: *Набораната комисия*
Игор Стравински: *Симфония в три движения; Абаносов концерт*
Бела Барток: *Концерт за пиано No 3* (Барток умира през септември на 63 годишна възраст)
Дариус Мийо: *Концерт за кларинет; Камбаните; Концерт за пиано No 3*
Самюел Барбър: *Концерт за чело*
Паул Хиндемит: *За тези, които обичаме*
Артур Онегер: *Симфония No 3*
Аарон Копланд: *Симфония No 3*
Арам Хачатурян: *Концерт за чело*
Майкъл Типет: *Струнен квартет No 3*

1947 Вулканът Хекла в Исландия избухва, причинявайки огромни разрушения. Едно бедуинско момче намира първия от *свитъците край Мъртво море*, текст на първа книга на пророк Исая, написан в I в. пр. Хр. Американският учен Уилард Либи открива, че органичната материя съдържа атоми на въглерод-14, които се разпадат с фиксирана и измерима скорост, и това откритие за пръв път прави възможно датирането на праисторическия археологически материал. 7 февруари: Както арабите, така и евреите отхвърлят британското предложение Палестина да бъде разделена на арабска и еврейска зони, затова Британия отнася въпроса до ООН. **10 февруари: В. Коларов подписва от името на България Парижкия мирен договор.** 1 април: Кралят на Гърция Георгиос II умира на 56 годишна възраст след второто си възцаряване и е наследен от 45 годишния си брат Павел I. 20 април: Кралят на Дания Кристиян X умира на 76 годишна възраст и е наследен от 48 годишния си син Фредерик IX. 15 август: Индия става независима държава; 58 годишният Джавахарлал Неру става първият премиер-министър на хиндуистка Индия. **16 август: След монтиран политически процес на смърт е осъден водачът на опозиционния Земеделски съюз Никола Петков. Парламентарната група на БЗНС -Никола Петков е лишена от парламентарен имунитет. 23 септември: Въпреки застъпничеството на Великобритания и САЩ Никола Петков е екзекутиран.** 29 ноември: ООН решава Палестина да бъде разделена, като остане под защитата на ООН; евреите одобряват, арабите отхвърлят плана. **4 декември: Приета е „Димитровската" конституция в условията на абсолютно мнозинство на БРП(к) в Народното събрание, регламентираща основните принципи на социалистическата организация на обществото.** 17 декември: Арабската лига заявява, че ще се съпротивлява със сила на разделянето на Палестина. **23 декември: В България влиза в сила Законът за национализацията. 26 декември: Въвежда се държавен монопол на банковото дело.** 30 декември: Спорът за контрола над Кашмир е отнесен към ООН, след като мнозина са загинали при вълненията, последвали разделянето.

Братя Тишман: 445 Парк Авеню, Ню Йорк
(начало на строителен бум)
Карсон и Лъндин: Есо билдинг, Рокфелеровият център, Ню Йорк
Фредерик Гибърд: Новият град Харлоу, Великобритания

Анри Матис: Младо английско момиче
Жан Дюбюфе: Портрет на Анри Мишо
Пабло Пикасо: Одисей със сирени
Оскар Кокошка: Матерхорн
Джаксън Полок: Пълен пети клафтър

Сол Белоу: *Жертвата*
Осаму Дазай: *Залязващото слънце*
Жан Жьоне: *Погребално бюро; Добрите*
Малкълм Лоури: *Под вулкана*
Алберто Моравия: *Римлянката; Непокорството*
Албер Камю: *Чумата*
Артър Милър: *Всички мои синове*
Карло Терон: *Диамантът на пророка*
Жан Ануи: *Поканата за замъка*
Тенеси Уилямс: *Трамвай Желание*
Джузепе Унгарети: *Страдание*
Джон Стайнбек: *Безпътният автобус*
Наджиб Махфуз: *Уличка ал-Медак*
Никос Казандзакис: *Последното изкушение*
Фридрих Дюренмат: *Писано е*
Павел Вежинов: *Синият залез*

Бенджамин Бритън: *Алберт Херинг*
Франсис Пуленк: *Гърдите на Тирезий*
Роже Сесион: *Процесът на Лукул; Симфония No 2*
Джан Карло Меноти: *Телефонът*
Артур Онегер: *Симфония No 4*
Паул Хиндемит: *Симфония Серена; Концерт за пиано*
Джордж Антайл: *Концерт за цигулка*
Мортън Гулд: *Симфония No 3*
Дариус Мийо: *Сънищата на Св. Яков*
Константин Илиев: *Симфония No 1*

Лазар Николов: *Концерт за пиано и оркестър* (посветен на Д. Ненов)
Елиът Картър: *Минотавърът*

1948 **Провеждат се монтирани политически процеси за разправа с противниците на комунистическата партия, разработени по сталински маниер. Осъдени са земеделци-гичевисти, патриотично настроени военни, социалдемократи (широки социалисти) и пастори-протестанти. 1 януари: Започва да действа Комитет за наука, изкуство и култура, консолидиращ държавното начало във всички сфери на духовния живот. ВНС гласува закони, укрепващи държавното начало и отстраняващи частната инициатива от радиото, книгоиздаването, филморазпространението.** 4 януари: Бирма става независима. 30 януари: Ганди е убит на 78 годишна възраст от хиндуистки екстремист. 25 февруари: Комунистически преврат в Чехословакия. **5 март: Приет е Закон за национализация на едрата недвижима собственост в градовете.** 14 май: Провъзгласена е държавата Израел. **12 юли: Ликвидирани са частните издателства в България. Книгоиздаването се извършва единствено от държавата.** 24 юли: Съветските окупационни войски в Източна Германия налагат блокада, за да откъснат Берлин от Западна Германия. 25 юли: Организиран е въздушен мост, просъществувал до септември следващата година: Британски и американски самолети осигуряват по въздуха хранителни продукти в Берлин. 4 септември: Холандската кралица Вителмия абдикира на 68 годишна възраст в полза на своята дъщеря, 39 годишната Юлиана. 13 септември: Неру изпраща индуски войски в държавата Хайдерабад; низамът отказва да се присъедини към Индия и се обръща към ООН, но накрая отстъпва. Низамът запазва титлата си, палатите си и личната си собственост, но Хайдерабад е погълнат от Индия. **6 декември: На неофициална среща на български комунистически водачи (Г. Димитров, Тр. Костов и В. Червенков) със Сталин във вилата му край Москва той открито напада Тр. Костов заради разпореждането му да не се дава поверителна стопанска информация на съветските съветници и твърдо да се преговаря с руската икономическа делегация. Сталин нарича Тр. Костов „мошеник“, сравнява го с откъсналия се от руската орбита Тито и го заплашва. 18-25 декември: На Петия конгрес на управля-ващата БРП(к) тя е преименувана в БКП. Приет е курс към ускорена индустриализация на страната и коопериране на земеделието по модела на съветските колхози.** 23 декември: Хедеки Тойо, военновременният японски премиер-министър, и още шестима други обвинени във военни престъпления, са обесени.

В. Лазаров: Дом-паметник „Александър Стамболийски“, София (начало на строежа)

Джорджо Моранди: Натюрморт
Вилем де Куунинг: Жена
Робърт Мадъруел: Елегия за Испанската република
Греъм Съдърленд: Разпятието

🕮 Халдоур Лакснес: *Атомна станция*
Юкио Мишима: *Изповеди на една маска*
Карл Сандбърг: *Скалата на спомена*
Нормън Мейлър: *Голите и мъртвите*
Ъруин Шоу: *Младите лъвове*
Уилям Фокнър: *Осквернителят*
Греъм Грийн: *Същината на проблема*
Натали Сарот: *Портрет на един непознат*
Кристофър Фрай: *Дамата няма да изгори*
Жан Ануи: *Ардел*
Теренс Ратигън: *Версия Браунинг; Арлекинада*
Жан Жьоне: *Света Богородица на цветята*
Жан-Пол Сартр: *Мръсни ръце*
Труман Капоти: *Други гласове, други стаи*
Албер Камю: *Обсадно положение*
Мигел Анхел Астуриас: *Хора от царевица*
Томас Ман: *Доктор Фаустус*
Бъртран Ръсел: *Човешкото познание и неговите граници*
Емилиян Станев: *Крадецът на праскови; Повест за една гора*

🎼 Хейтор Вила-Лобос: *Магдалена; Манду-Карара*
Игор Стравински: *Орфей; Меса*
Арнолд Шьонберг: *Свидетелят от Варшава*
Бенджамин Бритън: *Свети Николай*
Самюъл Барбър: *Ноксвил – Лятото на 1915*
Дейвид Даямънд: *Симфония No 4*
Ралф Вогън Уилямс: *Симфония No 6*
Дариус Мийо: *Симфония No 4*
Роже Сесион: *Симфония No 2*
Франсис Пуленк: *Симфониета*
Любомир Пипков: *Момчил*
Веселин Стоянов: *Концерт за цигулка*
Франк Лесер: *On A Slow Boat To China* (популярна песен)

1949 **По подобие на други процеси срещу комунистически дейци в социалистическите страни, подвластни на Сталин, е организиран и процес срещу Трайчо Костов, секретар на комунистическата партия и заместник-премиер. Той е осъден като английски и югославски агент и е екзекутиран. Видни стопански дейци от неговата „вредителска група“ са осъдени на различни срокове затвор. Присъдата над Тр. Костов е изпълнена през декември, в навечерието на рождения ден на Сталин, по настояване от Москва. 5-8 януари: В Москва е учреден Съветът за икономическа взаимопомощ (СИВ), включващ СССР и България, Полша, Румъния и Чехословакия. По-късно са включени и други страни.** 21 януари: Чан Кайши подава оставка като президент на Китай след разгрома на неговите националистки войски от комунистическите сили на Мао. 4 април: Учредена е НАТО (*North Atlantic Treaty Organisation* (Североатлантическата договорна организация) с ангажименти за взаимна помощ в случай на агресия. 18 април: В Дъблин е провъзгласена Република Ейре. 5 май: В Лондон е подписан статутът на Европейския съвет, учредяващ Консултативна асамблея със седалище в Страсбург. 11 май: Сиам е преименуван на Тайланд. 17 май: Британците признават независимостта на Ейре, но потвърждават принадлежността на Северна Ирландия към Обединеното кралство. 23 май: От англо-американо-френската окупационна зона е създадена Федерална република Германия (Западна Германия) със седалище Бон; Западен Берлин остава номинално столица. **2 юли: Комунистическият вожд Георги Димитров умира на 67 г. възраст; мумията му е поставена в мавзолей в центъра на София, при строежа на който загиват трима души.** Трансйордания (територията оттатък р. Йордан) става Хашемитско кралство Йордания. 30 септември: Закрива се Берлинският въздушен мост; руснаците са вдигнали блокадата си на Берлин на 12 май. 1 октомври: В Пекин е провъзгласена Китайската народна република (КНР) и Мао Цзедун превръща Китай в комунистическа държава, чийто председател и фактически диктатор става той. 7 октомври: Учредена е Германската демократична република (Източна Германия) в съветската окупационна зона. **3 декември: Умира българският писател-класик Елин Пелин (Димитър И. Стоянов).** 16 декември: В Индонезия за президент е избран Ахмед Сукарно. 27 декември: Холандия предоставя независимост на Индонезия; нейна столица става Джакарта (бивша Батавия).

🎨 Джаксън Полок: Номер 2
Пабло Пикасо: Кухнята
Греъм Съдърленд: Портрет на Съмърсет Моъм

📖 Симон дьо Бовоар: *Вторият пол*
Алберто Моравия: *Брачна любов*
Чезаре Павезе: *Къщата на хълма*
Ясунари Кавабата: *Хиляда жерави*
Жан-Пол Сартр: *Мъртъвци без гроб; Пътищата на свободата* (роман)
Наджиб Махфуз: *Началото и края*
Греъм Грийн: *Третият човек*
Джордж Оруел: *1984* (писана в 1948г., Оруел умира през януари 1950 г., на 46 години)
Артър Милър: *Смъртта на търговския пътник*
Фридрих Дюренмат: *Ромул Велики*
Албер Камю: *Справедливите*
Синклер Луис: *Боготърсачът*
Жан Жьоне: *Дневник на крадеца*
Труман Капоти: *Дървото на нощта*
Хайнрих Бьол: *Влакът пристигна навреме*
Макс Фриш: *Когато войната свърши*
Камен Зидаров: *Царска милост* (драма)
Павел Вежинов: *Втора рота*
Александър Геров: *Стихотворения*
Валери Петров: *Стихотворения*

Богомил Райнов: ***Стихотворения***
Радой Ралин: ***Стихотворения***

Рейно Глиер: *Гюлсара*
Бенджамин Бритън: *Пролетна симфония*
Ернст Блох: *Симфоничен концерт*
Паул Хиндемит: *Концерт за орган, ударни и дървени духови инструменти*
Ралф Воган Уилямс: *Пътят на пилигрима*

1950 29 януари Расови вълнения в Йоханесбург на чернокожите, протестиращи срещу законите на апартейда, въведени предната година. 14 февруари: Сключен е договор за приятелство и взаимопомощ между Китай и СССР. 1 март: Роденият в Германия физик Клаус Фукс е признат за виновен затова, че е предавал британска информация за атомната енергия на Съветския съюз; той е бил назначен на работа, въпреки че е било известно, че е комунист. 8 март: Маршал Ворошилов оповестява, че Съветският съюз вече има атомна бомба. 25 юни: Започва Корейската война. 27 юни: Генералният секретар на ООН Тригве Лие приканва членовете на ООН да се притекат на помощ на Южна Корея. Президентът на САЩ Труман заповядва въздушните и военноморски сили на САЩ да защитят Южна Корея. 28 юни: Сеул пада в ръцете на севернокорейските войски. 9 юли: Генерал Маккартър поема командването на войските на ООН в Корея. 22 юли: Кралят на Белгия Леополд III се връща в Белгия след шест години изгнание. 23 юли: Демонстрации срещу Леополд в Брюксел. 1 август: Леополд абдикира в полза на своя 19 годишен син Бодуен. 26 септември: Войските на ООН възвръщат Сеул, но не успяват да разбият севернокорейската армия. 21 октомври: Китайска армия нахлува в Тибет. 29 октомври: Кралят на Швеция Густав V умира на 91 годишна възраст и е наследен от 66 годишния си син Густав VI. 1 ноември: Президентът Труман е спасен при опит за атентат от страна на двама пуерториканци. 26 ноември: Китайски и севернокорейски войски нападат силите на ООН в студените условия в Корея и им нанасят тежки загуби; американците се оттеглят безредно, оставяйки 15 000 свои войници в обкръжение.

Ле Курбюзие: Нотр Дам дю О'Роншамп (Франция)
Уолъс Харисън: Сградата на Секретариата на ООН, Ню Йорк

Анри Матис: Зулма
Барнет Нюман: Тундра
Джексън Полок: Лилава мъгла
Вилем де Куунинг: Разкопка
Фернан Леже: Строители
Франц Клайн: Шеф
Алберто Джакомети: Седем фигури и глава
Пабло Пикасо: Козата

Симон Вестдайк: *Антон Вахтер*

Пер Лагерквист: *Варава*
Чезаре Павезе: *Луната и огньовете*
Хуан Карлос Онети: *Кратък живот*
Ърнест Хемингуей: *Отвъд реката, сред дърветата*
Барбара Пим: *Опитомена газела*
Дорис Лесинг: *Тревата пее*
Томас С. Елиът: *Коктейл*
Йожен Йонеско: *Плешивата певица*
Хайнрих Бьол: *Странниче, пристигнеш ли в Спа...*
Рей Бредбъри: *Марсиански хроники*
Никос Казандзакис: *Христос отново разпнат*
Исак Башевис Зингер: *Семейство Москат*
Тенеси Уилямс: *Татуираната роза*

Дариус Мийо: *Боливар; Концерт за пиано No 4*
Джиан Карло Меноти: *Консулът*
Франсис Пуленк: *Концерт за пиано*
Сергей Прокофиев: *Страж на мира*
Бенджамин Бритън: *Вариации и фуга по тема на Пърсел*
Върджил Томсън: *Концерт за чело*
Дейвид Даямънд: *Тимон Атински*
Константин Илиев: *Симфония No 2*

1951 4 януари: Комунистическите въоръжени сили на Северна Корея отново завземат Сеул. 14 март: Войските на ООН отново възвръщат Сеул от комунистите и установяват, че 80 % от града е разрушен. 29 март: Генерал Маккартър предлага примирие, но Пекин отказва. 30 март: Етел и Юлиус Розенберг и Мортън Собел са признати за виновни в Ню Йорк в продаване на атомни тайни на Съветите. 5 април: Розенберг са осъдени на смърт. 11 април: Генерал Маккартър е свален от поста си след публичните му призиви да се предприемат въздушни атаки над китайски градове. На негово място Труман назначава генерал Риджуей. 2 май: Новото правителство на Националния фронт в Иран национализира петролната промишленост в нарушение на договора от 1933 г. с Британия. 3 май: Възстановена е независимостта на Япония след 6 години военна окупация. 8 май: В тихоокеанския атол Ениветок е изпробвана първата термоядрена реакция. 26 май: Британия подава иск пред Международния съд заради национализацията на иранската петролна промишленост. Юни: Британските дипломати Бърджис и Маклийн избягват в Москва след подозрения, че са съветски агенти. 5 юли: Международният съд взема решение срѐщу Иран. Президентът на САЩ Труман призовава за компромиси. 20 юли: Кралят на Йордания Абдулла е убит в Йерусалим и тронът е наследен от Емир Талал, който в следващата година ще бъде свален. Септември: Силите на ООН в Корея вече наброяват 500 000 души и започват нови мирни преговори. 27 септември: Ирански войски окупират петролните залежи в Абадан. 4 октомври: Компанията Англо-иранииан ойл изтегля целия си персонал от Абадан. 1

ноември: САЩ извършват военен ядрен опит в пустинята Невада. 10 декември: Иран отново внася своето дело в Международния съд в Хага.

Харисън и Абрамовиц: Небостъргачът Алкоа; Стийл билдинг (Стоманеният небостъргач) – и двата в Питсбърг
Робърт Матю и Лесли Мартин: Залата на кралския фестивал, Лондон

Жан Дюбюфе: Естествена история
Едуард Хопър: Първият ред на партера
Джаксън Полок: Рисунка в черно и бяло
Пабло Пикасо: Клането в Корея

Труман Капоти: *Арфата на тревите*
Антъни Пауъл: *Въпрос на възпитание*
Греъм Грийн: *Краят на аферата*
Уилям Стайрън: *Да потънеш в мрак; Дългият поход*
Херман Вук: *Бунтът на Каин*
Джеймс Джонс: *От някога и во веки веков*
Джеръм Д. Селинджър: *Спасителят в ръжта*
Алберто Моравия: *Конформистът*
Хайнрих Бьол: *Къде беше, Адам?*
Албер Камю: *Разбунтуваният човек*
Макс Фриш: *Граф Йодерланд*
Йожен Йонеско: *Урокът*
Лилиан Хелман: *Есенна градина*
Кристофър Фрай: *Сънят на затворниците*
Уилям Фокнър: *Реквием за една старица*
Жан-Пол Сартр: *Дяволът и Дядо Господ*
Фридрих Дюренмат: *Съдията и неговият палач* (роман)
Камило Хосе Села: *Кошерът*
Хулио Кортасар: *Зверилник*
Димитър Димов: *Тютюн*
Емилиян Станев: *Когато скрежът се топи*
Стоян Загорчинов: *Празник в Бояна*

Алън Буш: *Ват Талър*
Джан Карло Меноти: *Амал и нощните посетители*
Бенджамин Бритън: *Били Бъд*
Игор Стравински: *Женкарят*
Бела Барток: *Чудният мандарин*
Франсис Пуленк: *Стабат матер*
Уолтър Пистън: *Симфония No 4*
Артур Онегер: *Симфония No 5; Архаична сюита*
Чарлз Айвс: *Симфония No 2* (написана в около 1900 г.)

1952 Майкъл Вентрис дешифрира крито-минойското писмо, известно като *линеар Б,* открил, че то е ранна форма на гръцкия език. Откритието му ще направи възможно да се научи повече за началото на европейската цивилизация. 6 февруари: Кралят на Британия Джордж VI умира от рак на белите дробове на 56 годишна възраст (бил е закоравял пушач) и е наследен от 25 годишната си дъщеря Елизабет II. 10 март: В Куба е извършен военен преврат – свален е президентът Сокара и постът му е зает от генерал Салдивар (диктатор от 1933 до 1940 г.). Април: Генерал Айзенхауер отстъпва своя пост на главнокомандващ Съюзните войски; Труман назначава на негово място генерал Риджуей, а на мястото на Риджуей като командващ войските в Далечния изток – генерал Кларк. Републиканската партия в САЩ обявява Айзенхауер за свой кандидат за президент. 26 юли: Кралят на Египет Фарук абдикира три дни след преврат, организиран от генерал Наджиб. 11 август: Кралят на Йордания Талал е свален и заменен от 16 годишния си син Хюсеин, който се възкачва следващата година на трона на Йордания и ще го задържи над 40 години въпреки най-малко десетте опита за атентат. 10 септември: Генерал Наджиб сформира правителство в Египет. 20 октомври: Вождът на племето *кикую*, Нджомо Кениата, организира *мау-мау* (чернокожи терористи) на въоръжена борба срещу белите заселници в Кения. Британците изпращат войски, за да да потушат акциите на мау-мау. 7 ноември: Първият президент на Израел Хаим Вайцман умира на 77 годишна възраст. 8 декември: Израелският Кнесет (парламент) замества Вайцман с Исак Бен-Зви.

Гордън Бъншафт: Ливър Хауз, Парк авеню, Ню Йорк (завършена)

Хелън Франкенталер: Планини и море
Лусиен Фройд: Франсис Бейкън
Джон Минтън: Смъртта на Нелсън
Барнет Нюман: Адам
Вилем де Куунинг: Жена и велосипед
Ад Рейнхардт: Рисунка в червено

Ърнест Хемингуей: *Старецът и морето*
Джон Стайнбек: *На изток от рая*
Барбара Пим: *Чудесни жени*
Карло Терон: *Няма покой за стария фавън*
Фридрих Дюренмат: *Бракът на г-н Мисисипи; Градът*
Теренс Ратигън: *Дълбоко синьо море*
Жан Ануи: *Валсът на тореадорите*
Жан-Пол Сартр: *Сен Жьоне, комедиант и мъченик*
Йожен Йонеско: *Столовете*
Самюел Бекет: *В очакване на Годо*
Астрид Линдгрен: *Пипи дългото чорапче*
Димитър Талев: *Железният светилник*

Паул Хиндемит: *Хармонията на света*
Сергей Прокофиев: *Симфонично кончертанте* (Прокофиев ще умре на 5 март следващата година)
Джон Кейдж: *Музика на водата; 4'33''*
Дариус Мийо: *Сюита „Уест пойнт"*

Рой Харис: *Симфония No 7*
Джан Карло Меноти: *Концерт за цигулка*
Любославски: *Буколики*
Александър Райчев: *Хайдушка песен*
Константин Илиев: *Боянският майстор*
Дмитрий Тьомкин: *Не ме оставяй* (популярна песен)

1953 В щата Онтарио, Канада, е открито огромно находище на уран; това ще превърне Канада в доставчик на гориво за ядрената енергетика от световна величина. 5 март: Йосиф Сталин умира на 73 годишна възраст и като председател на Съвета на министрите е наследен от Георгий Маленков. 31 март: Шведският дипломат Даг Хамаршелд е избран за Генерален секретар на ООН. 8 април: Нджомо Кениата и още петима негови съратници от племето кикую са осъдени за организиране на терористична кампания за прогонване на белите заселници от Кения. След тяхното осъждане започва десетгодишна война за независимост на Кения. Май: Американски самолети бомбардират язовири в Северна Корея, като наводняват оризови полета и унищожават житни посеви. 29 май: Хилари и Тенсинг достигат билото на Монт Еверест; те са първите хора, изкачили се на най-високия връх на Земята. 19 юни: Етел и Юлиус Розенберг са екзекутирани в САЩ за шпионаж. 10 юли: Съветският министър на вътрешните работи Лаврентий Берия е свален. 27 юли: В Падминджон в Корея е подписано примирие, прекратило тригодишната Корейска война, опустошила целия регион; загубите на севернокорейците и китайците са около 1 и половина милиона души; около два милиона мирни корейски граждани са убити. 12 август: СССР извършва изпитание на водородна бомба и физикът Андрей Сахаров получава пълно членство в съветската Академия на науките. 9 ноември: Кралят на Саудитска Арабия Сауд умира на 73 годишна възраст; той е основал държавата, наречена на негово име. Наследен е от своя син Сауд ибн Абдел Азис. 23 декември: Сваленият съветски министър на вътрешните работи Лаврентий Берия е разстрелян, обвинен в предателство.

Франсис Бейкън: Папа Инокентий X
Лари Ривърс: Вашингтон, преминаващ Делауеър
Джексън Полок: Сини полюси
Хенри Мур: Крал и кралица (скулптура)

Ян Флеминг: *Казино Роял*
Рей Бредбъри: *451 градуса по Фаренхайт*
Натали Сарот: *Мартро*
Сол Белоу: *Приключенията на Оги Марч*
Ален Роб-Грийе: *Гумите*
Хайнрих Бьол: *И не каза нито дума*
Самюел Бекет: *Това няма название* (роман)
Теренс Ратигън: *Спящият принц*
Джон Патрик: *Чаеният дом на Огъст Муун*
Дилан Томас: *В млечната гора*
Жан Ануи: *Медея*

Тенеси Уилямс: *Камино Реал*
Артър Милър: *Тежко изпитание; Салемските вещици*
Джеймс Болдуин: *Разкажи на планината*
Макс Фриш: *Дон Жуан или любовта към геометрията*
Ерих-Мария Ремарк: *Искрица живот*
Леонид Леонов: *Руският лес*
Арнолд Тойнби: *Светът и Западът*
Димитър Талев: *Илинден*

Марк Блицщайн: *Харпиите* (композирана в 1931 г.)
Бенджамин Бритън: *Глориана*
Гражина Бацевич: *Симфония No 4*
Дмитрий Шостакович: *Симфония No 10*
Майкъл Типет: *Фантазия кончертанте по тема от Корели*
Масао Оки: *Атомна бомба*
Дариус Мийо: *Симфония No 5*
Уилям Уолтън: *Те Деум; Сфера и скиптър*
Артур Онегер: *Кантата Рождество*
Лазар Николов: *Симфония No 1*
Веселин Стоянов: *Концерт за пиано No 2*

1954 **България започва да добива собствен нефт и газ, но находищата са ограничени.** 21 януари: *Наутилус,* пусната на този ден в Кънектикът, е първата в света атомна подводница. 1 март: Комисията по атомна енергия на САЩ взривява първата американска водородна бомба край атола Бикини в южния Тих океан. 2 март: Президентът на Парагвай Лопес умира на 54 годишна възраст; на негово място е избран генерал Алфредо Стреснер и той ще оглави военна диктатура, която ще предложи убежище на нацистки военнопрестъпници. 17 април: В Египет генерал Наджиб е сменен на поста премиер от полковник Гамал Абдел Насър, който в момента е 36 годишен. 22 април: В Америка сенаторът Маккарти в качеството си на председател на *Постоянния подкомитет за разследвания* ръководи започналите в този ден изслушвания на заподозрени по обвинения, че във форт Монмаут действа комунистическа шпионска мрежа. Сред колегите на Маккарти нараства тревогата от метода на неговите действия. 27 юни: Край Москва започва да действа първата атомна електрическа централа. 21 юли: Завършва Женевската конференция, определила 17-ти паралел за граница между Северен и Южен Виетнам. 24 август: Президентът на Бразилия Варгас подава оставка под натиск и след това се самоубива. Постът е зает от вицепрезидента Фильо. 19 октомври: Държавният глава на Египет полковник Насър подписва договор с Британия, осигуряващ изтеглянето на британците от зоната на Суецкия канал в срок от две години. 31 октомври: В Алжир избухва въстание срещу френската власт, организирано от Фронта за национално освобождение. 2 декември: Сенатът на САЩ гласува отнемането на пълномощията на сенатор Маккарти заради противозаконното му поведение. Този период, през който са засегнати гражданските права на стотици американци, ще остане известен като *периода на маккартизма.*

Морис Лапидус: Хотел Фонтенбло, Майами бийч, Флорида
Базил Спенс: Катедралата Ковънтри (Великобритания)
И. Данчов, К. Николов и колектив: Сградата на Министерството на тежката промишленост (сега Министерски съвет), София
К. Николов и колектив: Централен универсален магазин, София
А. Дамянов и В. Хашинов: Библиотека-музей във Велико Търново

Греъм Съдърленд: Портрет на сър Уинстън Чърчил (по-късно унищожен от лейди Чърчил)
Франсис Бейкън: Фигура с месо
Жан Дюбюфе: Скитниците
Стюарт Дейвис: Колониален кубизъм
Роберт Раушенберг: Шарлен; Колекция
Джаксън Полок: Бяла светлина
Феликс де Велдон: Паметникът Айво Джима (бронзови фигури)
Джоузеф Корнел: Багдадският халиф (скулптура)

Айрис Мърдок: *В мрежата*
Дорис Лесинг: *Редовен брак*
Франсоаз Саган: *Добър ден, тъга*
Симон дьо Бовоар: *Мандарините*
Уилям Голдинг: *Повелителят на мухите*
Ясунари Кавабата: *Гласът на планината*
Хайнрих Бьол: *Дом без стопанин*
Томас Ман: *Изповедите на авантюриста Феликс Крул*
Теренс Ратигън: *Отделни маси*
Алберто Моравия: *Презрението; Римски разкази*
Владимир Набоков: *Други брегове*
Макс Фриш: *Щилер*
Мигел Анхел Астуриас: *Зеленият папа*
Хуан Карлос Онети: *Сбогуванията*
Димитър Талев: *Преспанските камбани*
Веселин Ханчев: *Стихове в паласките*
Стефан Дичев: *За свободата*

Ленокс Беркели: *Нелсън*
Джан Карло Меноти: *Светецът от улица Блийкър*
Уилям Уолтън: *Троил и Кресида*
Бенджамин Бритън: *Завъртането на винта*
Арнолд Шьонберг: *Мойсей и Арон; Де профундис*
Самюел Барбър: *Играчи на кикергард*
Лучано Берио: *Църковна следобедна служба*
Любославски: *Концерт за оркестър*
Чарлз Айвс: *Рожденият ден на Вашингтон*
Дариус Мийо: *Концерт за пиано No 4*
Хейтор Виля-Лобос: *Одисеятя на една раса*

Роже Сесион: *Струнен квартет No 2*
Игор Стравински: *В памет на Дилън Томас* (Томас умира на 9 ноември 1953 г.)
Васил Казанджиев: *Концерт за тромпет и оркестър*
Джул Стайн: *Три монети във фонтана* (популярна песен)
Чарлз Калун: *Skake, Rattle and Roll* (популярна песен)

1955 15 януари: СССР признава независимостта на Западна Германия. 8 февруари: Съветският премиер Маленков подава оставка и постът му е поет от маршал Булганин, който потвърждава връзките между СССР и Китай и назначава маршал Жуков за министър на отбраната. 5 април: Върналият се отскоро на власт 81 годишен Уинстън Чърчил се оттегля от премиерския пост и мястото му е поето от външния министър Антъни Идън. 5 юни: Влиза в сила Варшавският договор, подписан от социалистическите държави в Източна Европа, подвластни на СССР. 19 септември: Военен преврат в Аржентина отхвърля диктатора Хуан Перон, който заминава в изгнание, първо в Парагвай, после в Никарагуа. Той е загубил популярност след смъртта на обичаната от народа негова съпруга Ева през 1952 г. 5 ноември: В Дакс умира на 71 годишна възраст художникът Морис Утрильо.

Н. Паскалев: Сградата на ВИТИЗ, София
Г. Овчаров и колектив български и румънски архитекти: Дунав мост между Русе и Гюргево (бивш „Мост на дружбата“)

Джаспър Джоунс: Обект с четири лица
Роберт Раушенберг: Ребус; Легло
Джаксън Полок: Ухание
Лари Ривърс: Двоен портрет на Бърди
Джорджо де Кирико: Италиански площад
Пабло Пикасо: Алжирски жени

Дж. Р. Толкин: *Господарят на пръстените*
Греъм Грийн: *Тихият американец*
Антъни Пауъл: *Благосклонният свят*
Уилям Голдинг: *Наследниците*
Ален Роб-Грийе: *Воайорът*
Владимир Набоков: *Лолита*
Тенеси Уилямс: *Котка върху горещ ламаринен покрив; Орфей слиза в ада*
Артър Милър: *Гледка от моста*
Нормън Мейлър: *Еленовият парк*
Патрик Уайт: *Човешкото дърво*
Фридрих Дюренмат: *Ангелът се спуска над Вавилон*
Яшар Кемал: *Инче Мемед* (*Мемед, соколе мой*)
Франсис Гуудрич и Албърт Хакърт: *Дневникът на Ана Франк*

Малкълм Арнолд: *Риналдо и Армида*
Майкъл Типет: *Концерт за пиано*

Ралф Вогън Уилямс: *Симфония No 8*
Уолтър Пистън: *Симфония No 6*
Хауърд Хенсън: *Симфония No 5*
Любомир Пипков: *Симфония No 2*
Константин Илиев: *Симфония No 3*
Уилям Хали: *Rock Around The Clock* (популярна песен)

1956 1 януари: Судан става независима република и се присъединява към Арабската лига. 14-25 февруари: На XX конгрес на Съветската компартия Никита Хрушчов прочита т. нар. „секретен доклад“ (само за делегатите на конгреса) за сталинските репресии. Две седмици преди това докладът е доставен на президента на САЩ от Алън Дълес, шефа на ЦРУ. Това е първото публично признание за масовите репресии срещу селяни, комунисти, военни, интелектуалци, за фактите около смъртта на Сергей М. Киров и др. Разгаря се борбата между реформатори и сталинисти във върховете на КПСС. 1 март: Мароко става независимо кралство. 20 март: Тунис придобива независимост. **2-6 април: На т. нар. „априлски пленум“ на БКП групировката около Т. Живков ограничава влиянието на твърдите сталинисти около В. Червенков. Дадени са обещания за либерализация на режима в духовната сфера. Април-май: Опитите на комунисти-реформатори да продължат политиката на либерализиране и критиката им на бюрократичните абсурди са сурово пресечени. Заради публикации и изказвания са наказани Вл. Топенчаров, В. Цонев, Р. Ралин, Г. Узунов, Г. Найденов и др. от повлиятелните членове на БКП, наред със стотици безпартийни интелектуалци, критично настроени към режима. Май: На седмата сесия на СИВ на България се възлага да разшири освен традиционното си земеделско производство, също така металургията и добива на химически торове за страните от СИВ, а машиностроене да развива само за собствени нужди.** 21 май: Комисията по атомна енергия на САЩ провежда опит с първата си въздушна водородна бомба и започва поредица от опити с атомни бомби в Тихия океан. 4 юни: Египет обявява, че няма да поднови концесията с компанията *Суецки канал* след като тя изтече в 1968 г. 13 юни: Последните британски войски напускат базата си на Суецкия канал в Египет. 26 юни: Президентът на Египет Насър започва национализация на Суецкия канал. Според британците това е нарушение на договора с компанията. 2 август: През седмицата британски и френски семейства са евакуирани по въздуха от зоната на Канала. 18 септември: Британия дава независимост на Златния бряг. 23 септември: Британия и Франция правят оплакване за Суецкия канал пред Съвета за сигурност на ООН. 23 октомври: Студенти в Будапеща издигат искания за възстановяване на демокрацията, за връщането на Имре Наги в управлението, изтегляне на съветските войски и освобождаване на кардинал Миндсенети, който е държан в изолация от 1948 г. 24 октомври: Имре Наги е възстановен на поста премиер на Унгария, за да бъдат усмирени демонстрантите. 25 октомври: Започва изтеглянето на съветските войски от Полша. 29 октомври: Израелски войски нахлуват на Синайския полуостров. 31 октомври: Британски и френски самолети бомбардират египетски военни летища. Вашингтон изпраща помощ на Израел; Йордания забранява на британските самолети да използват базите ѝ за каквито и да е акции, насочени срещу Египет. Съветските войски са изтеглени от Будапеща и кардинал Миндсенети е освободен. 2 ноември: Газа е окупирана от британски войски. Унгарският премиер Имре Наги прави изявление по радиото, в което отхвърля Варшавския договор, подписан през 1954 г. 4 ноември: 16 съветски дивизии навлизат в Унгария с 2000 танка, за да потушат Унгарското въстание. Наги е заменен с Янош Кадар. Кардинал Миндсенети намира убежище в посолството на САЩ в Будапеща, където ще обитава един етаж в следващите 15 години. Общото събрание на ООН осъжда руската намеса в Унгария. 5 ноември: Британски парашутни части извършват десант в Порт Саид, за да установят контрол над Суецкия канал. В отговор на протестите, надигащи се от целия свят, Британия заявява, че ще изтегли войските си едва след като пристигнат силите на ООН. 15 ноември: Силите на ООН пристигат. 22 ноември: Имре Наги е задържан от руските войски в момента, в който напуска югославското посолство в Будапеща. Пет дни по-рано Хрушчов е заявил пред западни дипломати по време на прием: *„Историята е на наша страна. Ние ще ви погребем!"* 29 ноември: Президентът на САЩ Айзенхауер предлага политическо убежище за унгарски патриоти, но не прави никакъв опит за намеса. 22 декември: Последните британски и френски войски напускат Порт Саид. 27 декември: Флотът на ООН предприема действия за прочистването на потопените кораби, които египтяните са използвали, за да блокират канала и да го направят неизползваем.

Уолтър Хъси: Олтарът Аръндън, катедралата Чичестър (средновековен, възстановен)

Ричард Хамилтън: Какво прави днешните домове толкова различни, толкова привлекателни? (фотоколаж)
Пиеро Манзони: Карфици
Вилем де Куунинг: Великденски понеделник

Ангъс Уилсън: *Англосаксонски нрави*
Франсоаз Саган: *Някаква усмивка*
Албер Камю: *Падането*
Уилям Голдинг: *Пинчер Мартин*
Пер Лагерквист: *Сибила*
Евгени Евтушенко: *Станция „Зима"*
Фридрих Дюренмат: *Посещението на старата дама; Аварията* (роман)
Джон Озбърн: *Обърни се с гняв назад*
Юджийн О'Нийл: *Дълго пътуване в нощта* (О'Нийл умира в 1953 г.)
Натали Сарот: *Ерата на съмнението*
Джеймс Болдуин: *Стаята на Джовани*
Ерих-Мария Ремарк: *Черният обелиск*
Сол Белоу: *Не изпускай деня*

Жан Жьоне: *Балконът*
Пеньо Пенев: *Добро утро, хора* (стихосбирка)
Радой Ралин: *Строго поверително*
Блага Димитрова: *На открито*

Арнолд Шьонберг: *Съвременен псалм*
Уилям Уолтън: *Увертюра „Йоханесбургски фестивал"*
Чарлз Айвз: *Увертюра „Робърт Браунинг"*
Едмунд Рубра: *Концерт за пиано*
Лазар Николов: *Симфония No 1*
Ленъкс Беркели: *Вечерен годеж*
Елвис Пресли и Вера Уолсън: *Love Me Tender* (популярна песен)
Елвис Пресли, Ме Аксън, Томи Дърдън: *Heartbreak Hotel* (популярна песен)

1957 В Китай Мао Цзедун организира *Големия скок напред;* над 500 милиона селяни са включени в „народни комуни" с ограничени индивидуални права и никаква частна собственост. 9 януари: Британският премиер Антъни Идън подава оставка; той е заместен от Харолд Макмилън, в момента 62 годишен. 23 януари: Хора на Ку Клукс Клан принуждават 25 годишния шофьор на камион Уили Едуърдс да скочи от един мост в реката Алабама и да загине; обвинили са го, че е правил намеци на една бяла жена. 2 февруари: Израел отхвърля призива на ООН да се оттегли от египетската ивица Газа. 1 март: Израел се оттегля от ивицата Газа след решението ООН да установи там своя администрация. 25 юли: Беят на Тунис е свален и Тунис става република с президент Бургиба. 11 август: Шерифатската империя Мароко става кралство. Султанът сменя своята титла на крал Мохамед II. 21 септември: Кралят на Норвегия Хаакон VII умира на 85 годишна възраст и е наследен от 54 годишния си син Олаф V. 4 октомври: СССР изстрелва в орбита първия изкуствен спътник на Земята, *Спутник I.* 26 октомври: В СССР от поста военен министър е свален маршал Жуков. Молотов е изпратен в Сибир за участие в заговор срещу Хрушчов. Ноември: В орбита е изпратен *Спутник II* с куче на борда.

Морис Лапидус: Хотел Американа, заливът Бал, Флорида
Радиотелескопът на Джодрьл банк, Великобритания
Б. Йолов и колектив: Хотел „Тримонциум", Пловдив
Б. Томалевски и колектив: Жилищен комплекс „Заимов", София

Роберт Раушенберг: Рисунка с червена буква S
Клифърд Стил: 1975D No 1
Алберто Джакомети: Анет
Диего Ривера: Сандиас (Ривера умира на 25 ноември 70 годишен в Мексико сити)
Виктор Вазарели: Бетелгайзе
Ад Рейнхард: Черно върху черно

Джак Керуак: *По пътя*
Бърнард Меламъд: *Асистентът*
Карло Гада: *Ужасната бъркотия на улицата на косовете*
Ален Роб-Грийе: *Ревност*
Владимир Набоков: *Пнин*
Борис Пастернак: *Доктор Живаго*
Юджийн О'Нийл: *Луна за несретници*
Джон Осбърн: *Комедианти*
Самюел Бекет: *Краят на играта*
Алберто Моравия: *Чочарка*
Макс Фриш: *Хомо Фабер*
Наджиб Махфуз: *Квартал Кукария*
Уилям Фокнър: *Градът*
Владимир Башев: *Тревожни антени* (стихосбирка)
Веселин Ханчев: *Смешен пантеон* (стихосбирка)
Дора Габе: *Неспокойно време* (стихосбирка)
Любомир Левчев: *Звездите са мои* (стихосбирка)
Магда Петканова: *Левски* (повест)

Игор Стравински: *Агон*
Бенджамин Бритън: *Принцът на пагодите*
Мортън Гулд: *Декларация*
Уилям Уолтън: *Концерт за чело*
Майкъл Типет: *Симфония No 2*
Чарлз Айвз: *Симфония No 2* (композирана около 1900 г.)
Дейвид Даямънд: *Симфония No 6*
Хейтор Вила-Лобос: *Симфония No 10*
Уолтър Пистън: *Симфония No 4*
Артур Онегер: *Симфония No 5*
Дмитрий Шостакович: *Концерт за пиано No 2; Симфония No 11*
Франсис Пуленк: *Стабат матер*
Пиер Булез: *Чук без господар*
Парашкев Хаджиев: *Имало едно време*
Рожер Сесион: *Симфония No 3*
Джери Лейбер и Майк Столър: *Затворнически рок* (популярна песен)

1958 Американски учени започват да измерват количествата озон в атмосферата поради подозрения, че военните ядрени опити и високият таван на въздушните полети унищожават озона. В следващите 13 години нивата на озон в атмосферата нарастват, вероятно в процес на възстановяване, тъй като са спрени ядрените опити. 14 февруари: Ирак и Йордания се обединяват в Арабска федерация под ръководството на краля на Ирак Фейсал. Това става след образуването един месец по-рано на Обединената арабска република (ОАР), обединила Египет и Судан под ръководството на Гамал Абдел Насър. 31 май: Генерал Дьо Гол взема властта във Франция в момент, когато алжирското въстание заплашва да предизвика гражданска война в страната. 17 юни: Френските войски се изтеглят от Тунис, запазвайки единствено Бизерта. 14 юли: Кралят на Ирак Фейсал и синът му са убити в хода на преврат, организиран от генерал Касем, който провъзгласява република. Йорданският крал Хюсеин става глава на федерацията. 15 юли: Американски войски извършват десант край Бейрут, за да защитят живота и собствеността на американските граждани по време на избухналите вълнения. 1 август: Кралят на Йордания Хюсеин излиза от Арабската федерация. 28 септември: Референдум във Франция утвърждава създаването на Петата република, при която президентът има големи пълномощия. Никита Хрушчов урежда свалянето на Булганин, главния му съперник за властта; Булганин е изваден от състава на Политбюро на КПСС. 25 октомври: Американските войски се изтеглят от Ливан. Ноември: Генерал Дьо Гол печели изборите във Франция и става президент за седемгодишен срок, започващ идущия януари. 4 ноември: Великобритания, СССР и САЩ се споразумяват да прекратят ядрените опити поради опасения, че равнището на радиация в атмосферата се повишава.

Пиер Луиджи Нерви: Спортната палата, Рим (завършена)
Пиер Луиджи Нерви: Сградата Пирели, Милано (завършена)
Оскар Нимайер: Президентският дворец, Бразилия (завършен)
Градският център Стивънейдж
Г. Ганев, Д. Морозов, Г. Стоянов и К. Бонев: Летовищен комплекс „Златни пясъци“ край Варна
Б. Капитанов: Първа градска обединена болница, София

Джейкъб Ъпщайн: Свети Михаил и дяволът
Марк Ротко: Четири тъмни петна на червен фон
Пабло Пикасо: Мирът
Джаспър Джоунс: Три флага

Сирил Паркинсън: *Законът на Паркинсон*
Чинуа Ачебе: *Всичко се разпада*
Алън Силитоу: *Събота вечер, неделя сутрин*
Дорис Лесинг: *Отглас от бурята*
Ивлин Уо: *Изпитанието на Джилбърт Пинфорд*
Леон Юърис: *Екзодус*
Йожен Йонеско: *Убиец по призвание*
Харолд Пинтър: *Рожден ден*
Питър Шафър: *Упражнение за пет пръста*
Самюел Бекет: *Последната лента на Крап*
Арчибалд Кронин: *Северният свят*
Джон Стайнбек: *Имало едно време една война*
Греъм Грийн: *Нашият човек в Хавана*
Труман Капоти: *Закуска в Тифани*
Емилиян Станев: *Иван Кондарев* (т. I)
Александър Геров: *Най-хубавото*
Валери Петров: *На малкия остров* (сценарий за филм)

Самюел Барбър: *Ванеса*

Бенджамин Бритън: *Ноктюрно*
Дмитрий Шостакович: *Концерт за пиано No 2*
Уилям Уолтън: *Партитура за оркестър*
Марин Големинов: *Ивайло*
Александър Райчев: *Симфония No 2 („Новият Прометей“)*
Константин Илиев: *Симфония No 4*
Сем Дрезден: *Франсоа Вийон*
Дюк Елингтън, Бил Стрейхорн, Джони Мерсер: *Satin Doll* (популярна песен)
Карл Зигман, Р. Расцел, С. Джовани, Дж. Фишман: *Ариведерчи Рома* (популярна песен)

1959 1 януари: Кубинският диктатор Батиста се оттегля и бяга в Маями (САЩ) след като Фидел Кастро, водач на народно въстание, завладява Сантяго. 3 януари: Кастро влиза в Хавана и става държавен глава. 2 февруари: 22 годишният поп-певец Бъди Холи загива при самолетна катастрофа при снежна буря в щата Айова. 15 април: Фидел Кастро е на неофициално посещение във Вашингтон. 17 април: Кастро подчертава, че неговата революция в Куба е хуманистическа, а не комунистическа. 27 април: Мао Цзедун се оттегля от поста държавен глава на Китай в полза на Лю Шаоци; Мао остава председател на Китайската комунистическа партия. **Българският поет Пеньо Пенев се самоубива на 29 г. възраст.** 3 юни: Сингапур става независима република с премиер Ли Кюан Ю. 5 юли: Президентът на Индонезия Сукарно разпуска конституционното Народно събрание и преминава към по-авторитарен режим. **26 декември: Започват редовните излъчвания на Българската телевизия. Тази година лагерът за политически затворници в Белене е затворен и част от лагеристите са преместени в новооткрития лагер край Ловеч.**

Мис ван дер Рое и Филип Джонсън: Сградата Сийграм, Ню Йорк
Франк Лойд Райт: Музеят Гугенхайм, Ню Йорк (Райт умира на 9 април на 89 годишна възраст)
Н. Николов: Курортен комплекс „Слънчев бряг“ край Несебър
Л. Донев: Телевизионната кула, София

Франц Клайн: Цинково жълто
Кенет Ноланд: Пейзаж от Вирджиния
Франк Стела: Джил
Джаспър Джоунс: Номера в цвят
Генко Генков: Пейзаж от София

Филип Рот: *Довиждане, Колумб*
Сол Белоу: *Хендерсън, царят на дъжда*
Уилям Бъроуз: *Голият обяд*
Уилям Фокнър: *Имението*
Мюриъл Спарк: *Мементо мори*
Хайнрих Бьол: *Билярд в девет и половина*
Натали Сарот: *Планетарий*
Франсоаз Саган: *Обичате ли Брамс?*

Алън Силитоу: *Самотният бегач на дълги разстояния*
Шелаг Делани: *Вкус на мед*
Уилям Голдинг: *Свободно падане*
Йожен Йонеско: *Носорог*
Жан-Пол Сартр: *Затворниците от Алтона*
Мигел Анхел Астуриас: *Очите на погребаните*
Ален-Роб Грийе: *В лабиринта; Миналата година в Мариенбад*
Одисеас Елитис: *Достойно ест*
Алън Силитоу: *Генералът*
Цветан Марангозов: *Безразличният*
Константин Константинов: *Път през годините* (т. I)

Ричард Арнел: *Вкаменената принцеса*
Лучано Берио: *Але-хоп*
Паул Хиндемит: *Симфония Питсбърг*
Бенджамин Бритън: *Миса бревис*
Тадеуш Берд: *Избрано*
Лазар Николов: *Симфония No 2*
Любомир Пипков: *Оратория за нашето време*
Парашкев Хаджиев: *Луд гидия*
Нийл Седака и Хауърд Грийнфилд: *Breaking Up Is Hard To Do* (популярна песен)

1960 Много европейски колонии в Африка получават независимост: Того, Камерун, Малгашката република, Независима република Конго, Сомалия, Гана, Дахомей, Горна Волта, Брегът на слоновата кост, Чад, Централноафриканската република, Габон, Мали, Нигер, Сенегал, Нигерия, Мавритания. 13 февруари: Франция изпробва първата си атомна бомба в Сахара, за да демонстрира принадлежността си към световните сили. Кастро подписва договор със съветския външен министър Микоян: СССР ще изкупува кубинската захар и ще осигури на Куба кредит. 21 март: Клането в Шарпвил. 20 000 чернокожи обсаждат един полицейски участък в квартал на Йоханесбург, в знак на протест срещу закона, задължаващ чернокожите да носят със себе си идентификационни карти (лични паспорти). Полицията открива огън и избива 72 души. 26 март: Паспортният закон в Южна Африка е отменен. 1 май: Съветски противовъздушни ракети свалят американския шпионски самолет Ю-2 над Свердловск; пилотът Гари Пауърс е пленен от руснаците. Вашингтон е принуден да признае, че извършва разузнавателни полети над СССР на голяма височина; Хрушчов отменя срещата си на високо равнище с Айзенхауер в Париж и печели голяма пропагандна победа. 22 май: Земетресение близо до Консепсион в Чили вдига цунами, което причинява големи разрушения в градовете по чилийското крайбрежие; вълните, движещи се със скорост 640 км/ч достигат Хаваите и Япония. 23 юни: Кастро заплашва, че ще конфискува американското имущество в Куба в отговор на американската икономическа агресия. 12 юли: Хрушчов заявява, че доктрината Монро от 1823 г. е *„умряла от естествена смърт"* и защитава правото на СССР на влияние в Карибския басейн.

14 юли: Вашингтон потвърждава, че САЩ все още се придържа към доктрината Монро. 12 октомври: Инахиро Асанума, лидерът на японската социалистическа партия, е убит при произнасяне на реч на открито от десен екстремист. Асанума е поддържал договора за взаимна защита между Япония и САЩ.

Лучио Коста (планировка) и Оскар Нимайер (архитектура): Бразилия (новата столица на Бразилия)
Базил Спенс: Университетът в Съсекс (Великобритания)
Н. Николов: Хотел „Глобус“, Слънчев бряг
А. Баров, Д. Владишки, И. Татаров и И. Иванчев: Зала „Универсиада“, София

Рене Магрит: Пощенска картичка
Анди Уорхол: Супена консерва Кемпбъл
Ожаспър Джоунс: Боядисан бронз
Джоузеф Бюис: Вана (скулптура)
Алберто Джакомети: Пешеходец (скулптура)
Борис Ангелушев: Илюстрации към „Под игото“ от Иван Вазов
Златю Бояджиев: Нощна паша

Дейвид Сторей: *Този рискован живот*
Андрей Синявски: *Започва процесът*
Уилям Стайрън: *Ще запаля този дом*
Джон Ъпдайк: *Заеко, бягай*
Тенеси Уилямс: *Период на приспособяване*
Робърт Болт: *Човек на всички времена*
Харолд Пинтър: *Немият келнер; Лифт; Страж*
Хулио Кортасар: *Лотарията*
Пер Лагерквист: *Смъртта на Ахасфер*
Алберто Моравия: *Досадата*
Михаил Шолохов: *Разораната целина*
Елиас Канети: *Масите и властта*
Димитър Талев: *Самуил*
Иван Пейчев: *Всяка есенна вечер*
Стефан Цанев: *Часове* (стихосбирка)
Константин Павлов: *Сатири*
Димитър Димов: *Жени с минало*

Бенджамин Бритън: *Сън в лятна нощ*
Пабло Касалс: *Яслата*
Дон Банкс: *Концерт за рог*
Алън Ходинот: *Концерт за пиано No 2*
Рожер Сесионс: *Симфония No 4*
Чарлз Айвс: *Линкълн, великият комонър* (композирана в 1912)
Джон Кейдж: *Музика за две пиана-играчки с усилватели*
Уилям Шуман: *Симфония No 7*
Уолтър Пистън: *Концерт за цигулка No 2*
Уилям Уолтън: *Симфония No 2*

Ферд Гроуф: *Сюита Сан Франциско*
Дариус Мийо: *Симфония No 9*
Паул Хиндемит: *Симфониета*
Васил Казанджиев: *Симфония No 1*
Ханк Балард: *Туист* (популярна песен и танц)
Лий Покрис и Пол Ванс: *Ици-бици-тини-уини-йелоу-полка-дот-бикини* (популярна песен)

1961 *Франция*, спуснат на вода от *Компани женерал трансатлантик*, е най-дългият и последен от големите трансатлантически лайнери – с дължина 315м. Танганайка и Сиера Леоне стават независими. 3 януари: САЩ прекъсват дипломатическите си отношения с Куба. 17 януари: Патрис Лумумба, бивш премиер на Конго, е убит при мистериозни обстоятелства; Москва обвинява генералния секретар на ООН Хамаршелд в заговор. 15 януари: САЩ се подготвят за нахлуване в Куба. 17 януари: Плая Хирон; американците се провалят в залива Кочинос и милицията на Кастро успява да прогони нашествениците. 18 януари: Хрушчов настоява нахлуването в Куба да се прекрати; в отговор Кенеди заявява, че САЩ няма да допуснат външна военна намеса. 12 април: СССР изстрелва в орбита космически кораб с човек на борда. Руснакът Юрий Гагарин е първият човек, летял в космоса. 30 май: Рафаел Трухильо, 70 годишният диктатор на Доминика, е убит. 31 май: Южна Африка напуска Британската общност. 3-4 юни: Кенеди и Хрушчов се срещат във Виена главно за да се споразумеят за неутралитета на Лаос, но разоръжаването, прекратяването на ядрените опити и германският въпрос също са в дневния ред на срещата. 13 август: Източна Германия затваря границата между Източен и Западен Берлин. 15-17 август: Построена е Берлинската стена, правеща преминаването от Източен в Западен Берлин почти невъзможно. Съюзният гарнизон в Западен Берлин е подсилен. 18 септември: Генералният секретар на ООН Даг Хамаршелд е убит на 56 годишна възраст – самолетът му се разбива в Конго. 23 октомври: Чжоу Енлай, премиерът на Китай, напуска партиен конгрес в Москва, поставяйки началото на влошаване на отношенията между Китай и СССР. 30 октомври: В Новая Земля е взривена съветска водородна бомба. 3 ноември: За генерален секретар на ООН е избран бирманският дипломат У Тан.

Скидмор, Оуингс и Мерил: Чейз Манхатън банк, Ню Йорк
Сенчъри сити, Лос Анжелис
Ееро Сааринен: Посолството на САЩ, Лондон

Морис Луи: Делта ну
Франк Стела: Нов Мадрид
Пабло Пикасо: Натюрморт с лампа
Хуан Миро: Синьо II
Дейвид Хокни: Две момчета, прегърнати завинаги
Греъм Съдърленд: Noli me tangere (Не ме докосвай)
Иван Кирков: Почивка (портрет на мъж)

Гюнтер Грас: *Котка и мишка*
Джоузеф Хелър: *Параграф 22*
Патрик Уайт: *Ездачи в колесницата*
Мюриъл Спарк: *Мис Жан Броди*
Бърнард Меламъд: *Нов живот*
Хуан Карлос Онети: *Корабостроителницата*
Лилиан Хелман: *Играчки на тавана*
Ангъс Уилсън: *Старци в зоопарка*
Тенеси Уилямс: *Нощта на игуаната*
Макс Фриш: *Андора*
Джон Озбърн: *Лутер*
Едуард Олби: *Американската мечта*
Станислав Лем: *Соларис*
Джон Стайнбек: *Зимата на нашето недоволство*
Арчибалд Кронин: *Дървото на Юда*
Алън Силитоу: *Ключ за вратата; Плъховете*
Джером Селинджър: *Франи и Зуи*
Фридрих Дюренмат: *Физици*
Александър Геров: *Стихотворения*
Георги Марков: *Мъже*
Валери Петров: *Когато розите танцуват* (пиеса)
Христо Фотев: *Баладично пътуване*
Веселин Ханчев: *Лирика*
Йордан Радичков: *Прости ръце*
Ивайло Петров: *Мъртво вълнение*

Уилям Матиас: *Концерт за пиано No 2*
Дмитрий Шостакович: *Симфония No 12*
Уолтър Пистън: *Симфония No 7*
Франсис Пуленк: *Глория*
Парашкев Хаджиев: *Сребърните пантофки*
Иван Спасов: *Симфония No 1*
Хенри Манчини: *Moon River* (популярна песен)

1962 Още европейски колонии получават независимост: Ямайка, Тринидад и Тобаго, Западна Самоа, Уганда. 22 май: Южновиетнамската армия предприема операция *Sunrise* (Изгрев), за да елиминира партизаните на Виетконг, с помощта на американски пари, въоръжение и военни съветници. 21 май: Адолф Айхман е обесен от израелците за военни престъпления срещу еврейския народ по време на Втората световна война. 3 юли: Франция провъзгласява Алжир за независим след като референдумът в Алжир е показал, че преобладаващото мнозинство желае независимост. Септември: Мохамед Бен Бела става първият алжирски президент.

Базил Спенс: Катедралата в Ковънтри (завършена, Великобритания)
Фредерик Джибърт: Римокатолическата катедрала на Христос Вседържител, Ливерпул (Великобритания, започната)
Л. Станчов и Д. Димитров: Язовир „Студен кладенец“

Кенет Ноланд: Кантабиле
Бриджет Рилей: Движения с квадрати
Роберт Раушенберг: Ас
Рой Лихтенщайн: Блам!
Анди Уорхол: Зелени бутилки от кока кола; 100 консерви
Франсис Бейкън: Три студии за едно разпятие
Греъм Съдърленд: Христова слава (стенопис)

Владимир Набоков: *Блед огън*
Джорджо Басани: *Градината на Финци Контини*
Джеймс Болдуин: *Другата страна; Никой не знае моето име*
Антъни Бърджис: *Портокал с часовников механизъм*
Уилям Фокнър: *Похитителите* (Фокнър умира на 6 юли, 64 годишен)
Кен Киси: *Полет над кукувиче гнездо*
Александър Солженицин: *Един ден от живота на Иван Денисович*
Едуард Олби: *Кой се страхува от Вирджиния Уулф?*
Марио Варгас Льоса: *Градът и кучетата*
Джон Ъпдайк: *Кентавърът*
Джак Керуак: *Бинг Сур*
Джон Стайнбек: *Пътешествие с Чарли*
Стефан Дичев: *Пътят към София* (истор. роман)
Стоян Загорчинов: *Ивайло* (истор. роман)
Камен Зидаров: *Иван Шишман* (истор. драма)
Димитър Талев: *Хилендарският монах* (истор. роман)
Емилиян Станев: *Иван Кондарев* (т. II)
Константин Константинов: *Път през годините* (част II)

Дмитрий Шостакович: *Катерина Измайлова; Симфония No 13*
Майкъл Типет: *Реквием за войната*
Рой Харис: *Симфония No 8*
Дейвид Даямънд: *Симфония No 7*
Дариус Мийо: *Симфония No 12*
Уилям Шуман: *Симфония No 8*
Стен Броман: *Симфония No 1*
Пиер Булез: *Pli selon pli* (портрет на Маларме)
Красимир Кюркчийски: *Диафонична студия*
Димитър Ненов: *Четири скици за струнен оркестър* (издадена)
Лазар Николов: *Симфония No 2*
Бийч Бойс: *Surfin' Safari* (популярна песен)

1963 1 януари: Мартин Лутър Кинг държи реч в Мемориала Линкълн във Вашингтон: „*Мечтая един ден синовете на бившите роби и синовете на бившите робовладелци да могат да седнат заедно на масата на братството*". 10 април: Американската ядрена подводница *Трешър* потъва в северния Атлантически океан и целият екипаж от 129 души загива; това е най-тежката катастрофа с подводница в света. 16 юни: Давид Бен Гурион, президентът на Израел, подава оставка на 76 годишна възраст и мястото му се заема от Леви Ешкол. 26 юни: По време на четиридневно посещение в Западна Германия президентът на САЩ Кенеди държи реч в Западен Берлин, целяща да укрепи у хората в обсадения град чувството, че не са изоставени: *„Аз също съм берлинчанин"* – изразява се той образно. 18 октомври: Британският премиер-министър Харолд Макмилън подава оставка, повярвал на съвета на лекаря си, според когото той е болен от рак – оказва се, че не е. 1 ноември: Преврат, организиран от генерал Дуонг Ван Мин отхвърля южновиетнамското правителство на Нго Дин Дием. 22 ноември: Президентът на САЩ Джон Ф. Кенеди е убит от Ли Осуалд в Далас. 24 ноември: Притежателят на нощен локал Джек Раби убива Ли Осуалд в градския затвор на Далас. 12 декември: Кения получава независимост и неин президент става Нджомо Кениата.

Пиетро Белучи и Уолтър Гропиус: Сградата Пан Ам, Ню Йорк
Роналд Уорд: Кулата Милбанк, Лондон

Рой Лихтенщайн: Уаам!; Безнадеждно; Момиче на пиано
Френсис Бейкън: Мъж и дете
Анди Уорхол: Джаки
Дейвид Хокни: Втори брак; Картина, внушаваща покой
Бриджет Рилей: Пропадане; Пропукване

Хулио Кортасар: *Игра на дама*
Хайнрих Бьол: *Възгледите на един клоун*
Гюнтер Грас: *Кучешки години*
Кингсли Еймис: *Един дебел англичанин*
Юкио Мишима: *Морякът, лишен от милостта на морето*
Джон льо Каре: *Шпионинът, който дойде от студа*
Андрей Синявски: *Ледената висулка*
Дино Бузати: *Една любов*
Тенеси Уилямс: *Славеи с басни не се хранят*
Натали Сарот: *Златните плодове*
Павел Вежинов: *Момчето с цигулката*
Стефан Цанев: *Истинският Ивайло* (пиеса)

Ричард Родней Бенет: *Серните мини*
Паул Хиндемит: *Дългата коледна вечеря*
Бенджамин Бритън: *Кантата на милосърдието*
Хауърд Хенсън: *Песен за човешките права*
Майкъл Типет: *Концерт за оркестър*
Лазар Николов: *Прикованият Прометей*
Джон Ленън и Пол Макартни: *I Want To Hold Your Hand* (популярна песен)

1964 Още европейски колонии получават независимост: Малта, Малави, Замбия, Занзибар, който по-късно се обединява с Танганайка и формира днешна Танзания. Януари: Бостънският удушвач извършва последното си нападение. 1 април: Президентът на Бразилия Гуларт е отхвърлен с военен преврат; президентът на САЩ Джонсън предприема подготвителни мерки, за да предотврати налагането на комунистически режим в Бразилия. 27 май: Премиерът на Индия Джавахарлал Неру умира внезапно на 74 годишна възраст и постът му е зает от Лал Б. Шастри. 11 юни: След военно стълкновение между гърци и турци в Кипър гръцкото правителство в Атина отказва да започне разговори с Анкара. 9 август: ООН нарежда да се прекрати огънят в Кипър. 17 август: Гърция се изтегля от военната организация на НАТО. 27 септември: Публикуван е докладът на комисията Уорън: В него се твърди, че Ли Осуалд единствено е бил отговорен за убийството на президента Кенеди и че не е имало заговор; този доклад обаче само подхранва версиите, че атентатът е плод на заговор. 2 ноември: Кралят на Саудитска Арабия Сауд е свален и заменен от неговия брат Фейсал.

Пруденшъл тауър, Бостън (завършена)
Кулата на Вашингтонската катедрала
Бертран Голдбърг: Марина сити, Чикаго
Денис Ласдън: Кралският лекарски колеж, Риджънтс парк, Лондон
Ричард Шепард: Колежът Чърчил, Кеймбридж
К. Ставрев: ТЕЦ „Трайчо Костов“, София
Т. Азманов и Х. Николова: Сградата на Институт за бърза медицинска помощ „Пирогов“, София

Енди Уорхол: Мерилин в оранжев шанжан
Ханс Хофман: Лунен изгрев
Франк Стела: Фес
Рене Магрит: Грехът на човека; Мъжът с бомбе
Роберт Раушенберг: Ретроактив II
Жан Арп: Класическа фигура (скулптура)

Карло Леви: *Медът вече свърши*
Макс Фриш: *Ще се нарека Гантенбайн; Херцог*
Артър Милър: *След грехопадението*
Ъруин Шоу: *В обществото на делфините*
Уилям Голдинг: *Кулата; Стрелата*
Джон Осбърн: *Неприемливо свидетелство*
Чинуа Ачебе: *Стрелата на Господ*
Джеймс Болдуин: *Блус за мистър Чарли*
Кен Киси: *Понякога велика идея*
Антон Дончев: *Време разделно*
Емилиян Станев: *Иван Кондарев* (т. III и IV)
Богомил Райнов: *Инспекторът и нощта*
Вера Мутафчиева: *Летопис на смутното време*

Рожер Сесион: *Монтесума; Симфония No 5*
Бенджамин Бритън: *Река Кърлоу*

Луиджи Дала Пикола: *Parole di San Paolo*
Джон Ленън и Пол Макартни: *She Loves You; A Hard Day's Night* (популярни песни)
Браян Уилсън: *I Get Around* (популярна песен)

1965 Малвинските острови получават независимост. 7 февруари: Бомбардировачи на САЩ започват нападения над цели в Северен Виетнам. Март: Премиерът на Румъния Георги Георгиу Деж умира и е наследен от Николае Чаушеску, който в момента е 47 годишен и ще управлява деспотично до 1989 г. 8 март: Американски морски пехотинци извършват десант в Да Нанг при първото разврыщане на сухопътни войски на САЩ във Виетнам. 28 юли: Във Виетнам вече има 125 000 американци. Джонсън обявява удвояване на военния набор. Септември: Индонезийската армия потушава комунистическо въстание. Октомври: Премиерът на Родезия Ян Смит отива в Лондон, за да поиска незабавно независимост за Родезия като държава, контролирана от бялото малцинство. Харолд Уилсън, британският премиер, поставя условието да се осигури по-добро представителство на чернокожите в управлението, с перспектива за предаване на властта на мнозинството. 8 октомври: Голямото избиване на чернокожи марксисти от национално-освободителните организации в Родезия причинява гибелта на 400 000 души. 11 октомври: Родезия декларира своята независимост едностранно; Лондон обявява декларацията за незаконна и предприема икономически санкции срещу Родезия. 12 октомври: ООН призовава всички държави да откажат помощ на незаконния режим в Родезия. 25 октомври: В Република Конго генерал Мобуту сваля президента Касавубу и сам става президент след безкръвен преврат.

Мостът Зееланд, Холандия (най-дългият мост в Европа)
Ееро Сааринен: Входната арка, Сейнт Луис; сградата на CBS, Ню Йорк
Гюнтер Франке: Телевизионната кула, Александерплац, Берлин
Миес ван дер Рохе: Новата национална галерия, Берлин
Хю Касън: Домът за слонове, Зоологическа градина, Лондон
Кулата на Пощенската компания, Лондон (завършена)
Х. Цветков и Л. Лозанов: Хотел „Плиска“ София

Пабло Пикасо: Автопортрет
Лика Янко: Пейзаж от Мелник

Йежи Косински: *Нарисуваната птица*
Ален Роб-Грийе: *Къщата за срещи*
Ян Флеминг: *Кълбовидна мълния*
Нейл Саймън: *Старата двойка*
Джеймс Болдуин: *Молитвеният ъгъл; Ще срещнем човека*
Харолд Пинтър: *Завръщане у дома*
Клифърд Саймък: *Всичко живо е трева*
Артър Милър: *Това се случи във Виши*
Норман Мейлър: *Американската мечта*

Георги Джагаров: *Прокурорът* **(пиеса)**
Йордан Радичков: *Свирепо настроение; Горещо пладне*
Николай Кънчев: *Присъствие*
Блага Димитрова: *Пътуване към себе си*
Валери Петров: *Когато розите танцуват*
Веселин Ханчев: *Свирепият славей*
Дико Фучеджиев: *Гневно пътуване*
Генчо Стоев: *Лош ден; Цената на златото*
Николай Хайтов: *Шумки от габър*
Радой Ралин: *Лирика*
Христо Фотев: *Лирика*

Ленард Бърнстейн: *Псалми от Чичестер*
Майкъл Типет: *Видението на Св. Августин*
Уилям Уолтън: *Дванадесетимата*
Джон Тавернер: *Каин и Авел*
Чарлз Айвс: *От върхове и планини* (композирана в 1901 г.)

1966 Лесото и Гвиана придобиват независимост. 11 януари: Премиер-министърът на Индия Лал Шастри умира на 61 годишна възраст и е наследен от Индира Ганди, 48 годишната дъщеря на Джавахарлал Неру. Художникът и скулптор Алберто Джакомети умира на 64 годишна възраст в Швейцария. 17 февруари: В Ню Йорк на 85 годишна възраст умира художникът Ханс Хофман. 22 февруари: Премиер-министърът на Уганда Милтон Оботе съсредоточава в ръцете си цялата власт. 24 февруари: В Гана е свален президентът Нкрума, докато е на посещение в Пекин. 11 март: Президентът на Франция Дьо Гол обявява, че Франция ще се изтегли от военната организация на НАТО и че то трябва да изтегли базите и щабовете си от страната до края на годината. Май: Начало на *културната революция* в Китай – в следващите десет години ще бъдат репресирани стотици хиляди политици и интелектуалци с по-либерални възгледи, сред които и Дън Сяопин. 17 юни: В Базел умира на 78 години художникът Жан Арп. 1 юли: Президентът на Демократична република Конго Мобуту след като е отнел законодателната власт от парламента по-рано същата година преименува главните градове: Стенливил става Кисингани, Елизабетвил – Лубумбази и Леополдвил – Киншаса. 6 септември: Премиер-министърът на Южна Африка Хенри Фервьорд, яростен противник на политиката на апартейд и на потискане на цветнокожите коренни жители на ЮАР, е убит по ирония на съдбата от един беден бял жител. 13 ноември: Израелски танкове и самолети атакуват йорданския град Саму в отмъщение за нападенията на Организацията за освобождение на Палестина (ООП). Декември: Ян Смит, президентът на Родезия, се среща с британския премиер Харолд Уилсън на разговори за един военен кораб и се сключва първоначално споразумение, че в Родезия ще бъде установено управление на мнозинството в срок от 15 години. 5 декември: Правителството на Смит в Солзбъри отхвърля споразумението. 6 декември: Уилсън апелира в ООН за санкции срещу Смит и ООН приема резолюция. Само Португалия и Южна Африка отказват да участват в бойкота.

Зайферт и партньори: Сентърпойнт, Лондон
Жак Браунсън: Градски център, Чикаго (завършен)
Джон Портман: Хотел Хият Риджънси, Атланта (завършена)
Уолъс К. Харисън: Опера Метрополитен, Ню Йорк (завършена)

Марк Шагал: Триумфът на музиката
Бриджет Рилей: Дрейф 2
Рой Лихтенщайн: Жълти и червени удари с четката
Брус Науман: Скулптурна платформа (скулптура)
Цезар Балдачини: Палецът

Мао Цзедун: *Цитатите на Председателя Мао*
Конрад Лоренц: З*а агресията*
Труман Капоти: *Хладнокръвно*
Пол Скот: *Перла в короната*
Джон Фаулз: *Магът*
Антъни Пауъл: *Войнишко сърце*
Марио Варгас Льоса: *Зелената къща*
Шусака Ендо: *Тишина*
Джеймс Голдман: *Лъвът през зимата*
Питър Шафър: *Черна комедия*
Йожен Йонеско: *Жажда и глад*
Греъм Грийн: *Комедиантите*
Едуард Олби: *Деликатно равновесие*
Хайнрих Бьол: *Така свърши една командировка*
Патрик Уайт: *Амулет*
Димитър Талев: *Гласовете ви чувам*
Александър Геров: *Фантастични новели*
Богомил Райнов: *Пътища за никъде*
Павел Вежинов: *Звездите над нас*
Константин Константинов: *Път през годините* (трета част)
Йордан Радичков: *Суматоха*
Дончо Цончев: *Мъже без вратовръзки*
Иван Хаджийски: *Оптимистична теория за нашия народ* (авторът умира в 1944 г.)

Самюел Барбър: *Антоний и Клеопатра* (За откриването на Метрополитен опера в Ню Йорк)
Хавергал Брайън: *Симфония No 1* (написана в 1919 г.)
Джон Тавернер: *Китът*
Харисън Бъртуистъл: *Пънч и Джуди*
Гордън Крос: *Промени*
Бенджамин Бритън: *Горящата пещ*
Тадеуш Бърд: *Утре*
Гюнтер Биалас: *Херо и Леандър*
Дмитрий Шостакович: *Концерт за чело No 2*

Рожер Сесионс: *Симфония No 6*
Парашкев Хаджиев: ***Майстори***
Красимир Кюркчийски: ***Струнен квартет; Симфония – Реквием***
Джон Кандер: *Money, Money* (популярна песен)
Джон Ленън и Пол Макартни: *Eleanor Rigby* (популярна песен)
Брайън Уилсън: *Good Vibrations* (популярна песен)

67 Февруари: Мартин Лутър Кинг държи реч против намесата на САЩ във Виетнам; нарастват антивоенните настроения след като все повече младежи са пратени във Виетнам и броят на жертвите нараства. 15 април: Масови антивоенни демонстрации в Сан Франциско и Ню Йорк. 21 април: Десен преврат в Гърция поставя на власт хунтата на полковниците за седем години. Начело на хунтата са генералите Пападопулус и Стилианос Патакос. Арестувани са водачи на левицата, в това число и Георгиос Папандреу. 5 юни: Започва шестдневната арабско-израелска война. 7 юни: Израелците завземат арабската част на Йерусалим. 10 юни: Москва прекъсва дипломатическите си отношения с Израел. 17 юни: Китайците взривяват първата си водородна бомба; нараства напрежението между Москва и Пекин. 4 юли: ООН приканва Израел да се оттегли от арабски Йерусалим. 15 юли: Тел Авив отказва да се съобрази с призива на ООН и също така задържа стратегически важните за него Голански възвишения. 25 юли: По време на официалното си посещение в Канада генерал Дьо Гол окуражава френскоговорещото население на Квебек да се отдели; за нарушаване на етикета той е порицан от канадския премиер-министър и се връща във Франция. 9 октомври: Революционерът от аржентински произход Че Гевара, бивш министър на промишлеността в Куба, след като се скарва с Кастро и заминава да изнася революция в Боливия, е застрелян на 39 годишна възраст от боливийските военни. 21 октомври: В САЩ антивоенен поход потегля към Пентагона. 3 декември: В Южна Африка Кристиян Барнард извършва първата в света трансплантация на човешко сърце; пациентът оцелява само 18 дни след операцията, но това е пробив в сърдечната хирургия.

Винсен Понте: Комплексът Бонавентюр, Монреал
Моше Сафде: Хабитат, Монреал
Джон Ханък сентър, Чикаго (висок 337 м, втората по височина сграда в света след Емпайърс стейт билдинг в Ню Йорк)

Жан Дюбюфе: Borne au logos VII (скулптура)
Барнет Нюман: Счупен обелиск (скулптура)
Луи Буржоа: Почит към Бернини (скулптура)
Брус Нюман: Хенри Мур, осъден да се провали (скулптура)

Уилям Стайрън: *Признанията на Нат Търнър*
Габриел Гарсия Маркес: *Сто години самота*
Нгуджи ва Тионг'о: *Пшеничено зърно*
Клод Симон: *История*
Уилям Голдинг: *Пирамидата*

Том Стопард: *Розенкранц и Гилденщерн са мъртви*
Брендъм Беан: *Малолетният престъпник*
Джеймс Болдуин: *Кажи кога заминава влакът*
Евгени Евтушенко: *Корида*
Торнтън Уайлдър: *Осмият ден*
Андре Малро: *Антимемоари*
Артър Милър: *Цена*
Дора Габе: *Почакай, слънце* (стихосбирка)
Христо Фотев: *Сантиментални посвещения*
Атанас Далчев: *Фрагменти*
Блага Димитрова: *Отклонение*
Вера Мутафчиева: *Случаят Джем*
Йордан Радичков: *Козята брада; Привързаният балон*
Павел Вежинов: *С дъх на бадеми*
Николай Хайтов: *Диви разкази*
Черемухин: *Кит* (сценарий за филм, забранен от властите)

Уилям Уолтън: *Мечката*
Аликзандър Гер: *Струнен квартет No 2*
Питър Максуел Дейвис: *Антихрист*
Пендерецки: *Dies Irae* (в памет на жертвите от Хирошима)
Шчедрин: *Кармен* (балет по теми от операта на Бизе)
Георги Минчев: *Бяла тишина* (популярна песен)

1968 В северната част на Аляска са намерени най-богатите залежи на петрол в Северна Америка; започват работите по изграждането на тръбопровод, който да пренася петрола от дивата тундра на Аляска до необледеното пристанище Валдес (възстановено след земетресението от 1964 г.). Още европейски колонии получават независимост: Науру, Мавриций, Свазиленд и Екваториална Гвинея. Политическата география на Африка се е променила – след шест години само Южна Африка, Югозападна Африка (Намибия) и Родезия ще останат под контрола на белите. Студентски революционни вълнения във Франция и други европейски страни за широки обществени реформи. 30 януари: Комунистите във Виетнам предприемат голямата офанзива *Тет*. Войски на Виетконг и Северен Виетнам атакуват 30 града в Южен Виетнам, в това число Сайгон и Хюе. 16 март: Клането в Ми лай. Стотици мирни жители на едно виетнамско градче са избити с картечници от млади американски войници. 4 април: Мартин Лутър Кинг е застрелян на балкона на мотел „Лорейн“ в Мемфис по време на проповед. 8 юни: Предполагаемият убиец на Кинг, Джеймс Ърл Рей, е арестуван от британската полиция на летище Хийтроу и депортиран в САЩ. В следващата година Рей ще бъде признат за виновен и осъден, но остават подозрения дали е действал сам. 27 август: След опит за „хуманизиране“ на социалистическия режим в Чехословакия войски на Варшавския договор, с изключение на Румъния, окупират страната. Нейните ръководители са привикани в Кремъл и на тази дата те се връщат, за да обявят прекратяването на всякакви реформи; Кремъл е бил много разтревожен от опитите за либерализация през последните няколко месеца.

Хенри Коб: Джон Ханкок билдинг, площад Копли, Бостън (САЩ)
Н. Николов и Л. Стойнова: Дом на МОЖ, курорта „Св. Константин“, Варна
Д. Владишки и И. Татаров: Спортна зала „Фестивална“, София
А. Баров и колектив: Гранд-хотел „София“, София
М. Маринов: Ваканционно селище „Русалка“ на Черно море

Ричард Хамилтън: Бийтълс
Бриджет Рилей: Късна сутрин
Франк Стела: Без име
Ева Хесес: Възнесение III (скулптура)

Мюриъл Спарк: *Публичен имидж*
Курт Вонегът: *Добре дошли в маймунарника*
Александър Солженицин: *В първия кръг; Раково отделение*
Пол Скот: *Денят на скорпионите*
Питър Люк: *Хадриан VII*
Джон Озбърн: *Настоящето; Хотел в Амстердам*
Джон льо Каре: *В едно немско градче*
Норман Мейлър: *Армиите на нощта*
Владимир Башев: *Ателие* (стихосбирка, изд. посмъртно)
Недялко Йорданов: *Ние не вярваме в щъркели (пиеса)*
Георги Марков: *Жените на Варшава*
Константин Павлов: *Табу* (драма в съавт. със Ст. Цанев)
Ваня Петкова: *Грешница* (стихове)
Радой Ралин: *Люти чушки* (забранена от властите)
Емилиян Станев: *Легенда за Сибин, преславския княз*
Ивайло Петров: *Преди да се родя и след това*
Васил Попов: *Времето на героя* (роман)
Ивайло Петров: *Преди да се родя*
Николай Кънчев: *Колкото синапеното зърно*
Павел Вежинов: *Процесът*

Питър Максуел Дейвис: *Кръчмарят*
Хъмфри Сърл: *Хамлет*
Пиер Булез: *Лира*
Франц Бервалд: *Голкондската принцеса* (композирана в 1864 г.)
Хауард Хансън: *Симфония No 6*
Рожер Сесион: *Симфония No 8*
Бенджамин Бритън: *Блудният син*
Алън Ходинот: *Симфония No 3*
Хавергал Брайън: *Симфония No 32*
Васил Казанджиев: *Симфония No 2; Токата; Соната за соло-цигулка*
Цветан Цветанов: *Симфония No 3*
Мик Джагър и Кейт Ричард: *Jumpin' Jack Flash* (популярна песен)

1969 8 юни: Президентът на САЩ Ричард Никсън се среща с президента на Южен Виетнам Тхю, за да обяви началото на изтеглянето на американските войски. 21 юли: За пръв път хора кацат на луната: Нийл Армстронг и Едуин Олдрин излизат от модула на Аполо 11 и стъпват на прашната повърхност на Луната; мнозина американци вярват, че това е инсценирано в студио, за да се отвлече вниманието на обществеността от войната във Виетнам.

П. Икономов: Хотел-ресторант „Щастливеца“ на Витоша

Марк Ротко: Оранжев портокал
Вилем де Куунинг: Монтаук
Джилберт Прьош и Джордж Пасмор: Под сводовете
Луи Буржоа: Кумул I (скулптура)
Александър Денков: Илюстрации към „Илиада“
Иван Вукадинов: Натюрморт

Владимир Набоков: *Ада*
Гюнтер Грас: *Местна упойка*
Михаил Булгаков: *Майсторът и Маргарита* (Булгаков умира през 1940 г. на 48 годишна възраст)
Алберто Моравия: *Животът е игра*
Марио Пузо: *Кръстникът*
Кърт Вонегът: *Кланица No 5*
Филип Рот: *Делото Портной*
Юкио Мишима: *Пролетен сняг*
Джоу Ортън: *Какво видя икономът*
Сол Белоу: *Спомените на Мозби*
Джон Ървинг: *Пускаме мечтите на свобода*
Клод Симон: *Битка за Фарсала*
Ален Роб-Грийе: *Проект за една революция в Ню Йорк*
Джон Стайнбек: *Дневник на един роман*
Лилиан Хелман: *Незавършена жена*
Марио Варгас Льоса: *Разговор в катедралата*
Георги Марков: *Комунисти* (спряна от властите)
Йордан Радичков: *Коженият пъпеш; Барутен буквар; Ние, врабчетата*
Вера Мутафчиева: *Последните Шишмановци*
Христофор Тзавела: *Глаголици. Стихотворения*

Харисън Бъртуистл: *Надолу край зелената гора*
Питър Максуел Дейвис: *Осем песни за един луд крал*
Дмитрий Шостакович: *Симфония No 14*
Красимир Кюркчийски: *Адажио*
Бърт Бакара: *Raindrops Keep Falling On My Head* (популярна песен)

1970 Тонга и Фиджи получават независимост. Януари: Израелски самолети атакуват предградията на Кайро. 12 януари: Завършва гражданската война в Нигерия след като генерал Ефионг, началник щаба на отцепниците в провинция Биафра се предава; по време на войната са загинали два милиона души, главно цивилни. 16 януари: Полковник Муамар Кадафи, който е на 27 години, взема властта в Либия. 25 февруари: Художникът Марк Ротко се самоубива в Ню Йорк на 66 годишна възраст. 29 май: Художничката Ева Хесе умира от мозъчен тумор на 34 годишна възраст. 24 юли: Президентът на Египет Насър приема мирната формула, предложена от САЩ. 26 юли: Йордания приема мирната формула. 27 юли: Португалският диктатор Антонио Саласар умира на 81 годишна възраст и властта като премиер е наследена от Марсело Каетано. 31 юли: Израел приема мирната формула. 2 август: Докато дипломати от много страни полагат усилия да се постигне мир, арабите и евреите отново започват боеве. 9 август: Израелски изтребители нападат обекти в Южен Ливан, които те смятат за партизански бази на палестинците. 15 септември: В Йордания избухва гражданска война, която завършва на 26 септември. Крал Хюсеин едва се спасява след още един опит за атентат срещу него. 28 септември: Президентът на Египет Насър умира на 52 годишна възраст. 14 октомври: Приятелят на Насър Ануар Садат, който е 51 годишен, е избран за президент на Египет. 3 ноември: 62 годишният социалист д-р Салвадор Алиенде е избран за президент на Чили. Той ще национализира голяма част от чилийската икономика, ще признае правителството на Кастро и ще бъде смятан за опасност номер 1 в САЩ. 9 ноември: Шарл Дьо Гол умира на 79 годишна възраст, след като през 1969 г. се е оттеглил от властта. 25 ноември: Японският новелист Юкио Мишима държи пламенна реч пред хиляди войници, изразявайки разочарованието от загубата на войната през 1945г. и се опитва да ги убеди да се присъединят към неговата лична армия и да извършат военен преврат. След като разбира, че усилията му са напразни, Мишима се самоубива с ритуалния акт *сепуку*.

Денис Лаздън: Университетът на Източна Англия (Великобритания)
Н. Ненов и колектив: Курортен комплекс „Албена“ на Черно море

Ромаре Беарден: Юрган от разноцветни парчета
Алис Нийл: Енди Уорхол
Робърт Смитсън: Спирален еркер (скулптура)

Надин Гордимър: *Почетен гост*
Сол Белоу: *Планетата на мистър Семлър*
Ърнест Хемингуей: *Острови по течението* (посмъртно; Хемингуей се самоубива на 02.07. 1961 г.)
Юкио Мишима: *Морето на плодовитостта* (четири романа)
Антъни Шафър: *Копой*
Пол Зиндел: *Влиянието на гама лъчите върху лунните невени*
Станислав Лем: *Фантастика и футурология*
Фридрих Дюренмат: *Тит Андроник*
Йожен Йонеско: *Игра на убийство*
Тенеси Уилямс: *Драконова страна*
Патрик Уайт: *Вивисектор*
Норман Мейлър: *Огън към луната*

Йордан Радичков: *Скални рисунки*

Лучиано Берио: *Лабиринт II*
Тадеуш Берд: *Писма на Гьоте*
Ричард Бенет: *Победа*
Дейвид Бедфорд: *Градината на любовта*
Никълъс Моу: *Лунният изгрев*
Васил Казанджиев: *Живите икони*
Любомир Пипков: *Симфония No 4*
Саймън и Гарфънкъл: *Bridge Over Troubled Water* (популярна песен)
Елтън Джон: *Your Song* (популярна песен)
Джон Ленън и Пол Макартни: *Let It Be* (популярна песен)

1971 Президентът на Уганда Оботе е свален докато е извън страната на международна конференция. Превратът е организиран от 44 годишния генерал Иди Амин Дада, който заграбва властта и започва брутално терористично управление. 10 февруари: Земетресение 6,6 степен по скалата на Рихтер разтърсва Лос Анжелис, загиват 51 души. 13 февруари: Южновиетнамски войски, подпомогнати от войски на САЩ, нахлуват в Лаос, за да завземат военни складове на Северен Виетнам, но са изтласкани с тежки загуби. 31 март: Американският лейтенант Уилям Коли е осъден от военен трибунал за избиването на цивилни граждани в Ми Лай. 6 април: Президентът на САЩ Никсън помилва Коли и прекратява по-нататъшните разследвания. 22 април: „Папа Док“, президентът на Хаити Дювалие, умира и е наследен от своя син, Жан-Клод Дювалие, като „доживотен президент“. Май: Водачът на комунистическата партия (ГЕСП) в Източна Германия Валтер Улбрихт се оттегля от властта на 78 годишна възраст и постът е наследен от Ерих Хонекер. 13 септември: Лин Бяо, 65 годишният китайски министър на отбраната, който е оглавявал неуспешен опит за преврат срещу Мао Цзедун, умира при самолетна катастрофа на път от Китай за Монголия, където се е опитал да избяга. 27 октомври: Президентът Мобуту променя името на Демократична република Конго в Заир; той също така преименува река Конго в Заир.

Асуанският язовир, Египет (завършен)
Стандарт ойл ъф Индиана билдинг, Чикаго (337 м небостъргач)

Вилем де Куунинг: Амитивил
Дейвид Хокни: Г-н и г-жа Кларк и Пърси

Антъни Пауъл: *С книги наистина може да се обзаведе стая*
Кингсли Еймис: *Момиче на 20*
Видиадхар Сураджпрасар Найпол: *В една свободна държава*
Джон Ъпдайк: *Излекуваният заек*
Е. М. Форстър: *Морис* (посмъртно)
Юкио Мишима: *Падението на ангела; Храмът призори*
Херман Вук: *Ветровете на войната*
Саймън Грей: *Бътли*

Дейвид Стори: *Променящата се стая*
Уилям Голдинг: *Богът – скорпион*
Джеймс Джоунс: *Веселият месец май*
Хайнрих Бьол: *Групов портрет с дама*
Алберто Моравия: *Аз и Той*
Цветан Тодоров: *Поетика на прозата* (изд. във Франция)
Блага Димитрова: *Лавина*
Калин Донков: *Частен случай*
Ивайло Петров: *Объркани записки*
Емилиян Станев: *Антихрист*

Бенджамин Бритън: *Оуен Уингрейв*
Егон Велешч: *Симфония No 9*
Джон Маккейб: *Симфония No 2*
Васил Казанджиев: *Картини от България*
Ендрю Лойд Уебър: *Jesus Christ Superstar* (мюзикъл по либрето на Тим Райс)

1972 **Излъчено е първото цветно предаване на Българската телевизия.** 5 януари: Президентът на САЩ Никсън утвърждава програма за *космическата совалка* на стойност 5,5 милиарда долара. 14 януари: Кралят на Дания Фредерик IX умира на 72 годишна възраст и е наследен от 31 годишната си дъщеря Маргрет II. 20 февруари: Президентът на САЩ Никсън пристига в Пекин, за да се срещне с Мао Цзедун и премиера Чжоу Енлай, с което приключва периодът на враждебност между САЩ и Китай, започнал от 1949 г. 3 март: Представителят на Пекин в ООН заявява претенциите на Китай за Хонконг. Чжоу Енлай убеждава Северен Виетнам, че не са правени никакви тайни пазарлъци с Никсън за бъдещето на Индокитай. 10 април: Земетресение в Иран убива 5000 души. 16 април: Американски бомбардировачи атакуват Ханой, първото въздушно нападение на САЩ над северновиетнамски град от 1968 г. насам. 19 април: Разгорещени дебати в сената на САЩ за подновяване на бомбардировките. 22 май: Цейлон е преименуван в република Шри Ланка. Никсън пристига в Москва за разговори с генералния секретар на КПСС Леонид Брежнев. 17 юни: Започва аферата Уотъргейт; петима мъже са заловени при опит да поставят подслушвателни уредби в хотелския комплекс Уотъргейт, щаба на Демократическата партия в САЩ. 31 юли: На 73 годишна възраст умира Пол Спаак; той е един от основателите на Европейската общност, която същата година се разширява и обхващайки 257 милиона души се превръща в най-мощния търговски блок в света. 1 август: Боб Удуърд и колегите му репортери от *Вашингтон пост* разкриват факти за връзката между опита за проникване в Уотъргейт и предизборния щаб на президента Никсън. 22 декември: Земетресение в Никарагуа нанася тежки разрушения в Манагуа, като избива хиляди души.

Минуро Йамасаки: Градски търговски център, Ню Йорк
(две кули-близнаци, 411 м височина, 110 етажа – най-високата постройка в света)

Уилям Перейра: Трансамерика корпорейшън билдинг,
Сан Франциско
М. Соколовски, Б. Камиларова и Ц. Хаджистойчева: Сградата на операта, Стара Загора

Енди Уорхол: Мао
Вито Акончи: Разсад (скулптура)
Георги Баев: Хоризонти

Фредерик Форсайт: *Денят на чакала*
Маргарет Драбъл: *Ухото на иглата*
Александър Солженицин: *Август 1914*
Джон Ъпдайк: *Двойки*
Артър Милър: *Сътворението на света и други дела*
Натали Сарот: *Чувате ли ги*
Марио Варгас Льоса: *Панталеон и посетителките*
Христофор Тзавела: *Кирилици. Стихотворения*

Арон Копланд: *Три латиноамерикански скеча*
Майкъл Типет: *Симфония No 3*
Родион Шчедрин: *Анна Каренина*
Доминик Ардженто: *Кръговрат*
Аликзандър Гер: *Концерт за пиано*
Красимир Кюркчийски: *Песни за фолклорен женски хор* (*Пиленце мое; Дилмано Дилберо; Калиманку, Денку мъри* и др.)
Ендрю Лойд Уебър: *Joseph and the Amazing Technicolor Dreamcoat* (мюзикъл по либрето на Тим Райс)

1973 Развитите страни в света са обхванати от енергийна криза. Януари: В Близкия изток отново започват военни действия след като израелците унищожават 13 сирийски изтребители МИГ-21. Сраженията избухват край Суецкия канал. Египетските войски го прекосяват на няколко места и заплашват Израел, а сирийците атакуват на две места в Голанските възвишения. 28 януари: Прекратяване на огъня във Виетнам слага край на сухопътните сражения, що се отнася до американското участие в тях. 8 април: Пабло Пикасо умира на 91 годишна възраст във Франция. 25 май: Перонистът Ектор Кампора е избран за президент на Аржентина. 20 юни: Бившият диктатор Хуан Перон се завръща в Аржентина след 17 години изгнание и е на 77 години. 29 юни: Никсън пред конгреса на САЩ: „*Макар (САЩ) да представляваме едва 6% от населението на света, ние консумираме една трета от световното производство на енергия. Производството на енергия не е в равновесие с нуждите от нея.*“ Това изказване предизвиква загриженост сред политиците, че световните ресурси са ограничени и е необходима повнимателната им експлоатация. 11 септември: В Чили генерал Пиночет премахва марксисткото правителство на Алиенде с жесток преврат. В своето изявление, чиято достоверност е съмнителна, Пиночет твърди, че Алиенде се е самоубил с картечен откос по време на превземането на президентския дворец *Ла Монеда*. Пиночет започва репресивно антикомунистическо управление. 15 септември: Москва обявява, че ще окаже всякаква помощ на арабите, за да си възвърнат територията, отнета им от Израел по време на войната през 1967 г. 17 октомври: В Синай започват танкови сражения между Египет и Израел. 20 октомври: Съветският премиер Косигин се среща в Кайро с президента на Египет Садат; държавният секретар на САЩ Кисинджър се среща в Москва с Брежнев. САЩ и СССР подписват съвместен призив за спиране на огъня в Близкия изток. 24 октомври: Израел и Египет се споразумяват за прекратяване на огъня във войната. В тази война Израел е дал 4100 души жертви, Сирия – 7300 и Египет – 7500.

Новият мост в Лондон (Великобритания)
Скидмор, Оуингс и Мерил: Спърс тауър, Чикаго (завършен; 110 етажа, 443 м, най-високата постройка в света)

Робърт Смитсън: Рампата Амарило (Смитсън умира на 20 юли при самолетна катастрофа)

Гор Видал: *Вицепрезидентът Бър*
Тенеси Уилямс: *Предупрежденията на малкия кораб*
Айрис Мърдок: *Черният принц*
Антъни Пауъл: *Временни крале*
Итало Калвино: *Замъкът на кръстосаните съдби*
Октавио Пас: *Лък и лира*
Питър Шафър: *Еквус*
Дейвид Стори: *Кромуел*
Лилиан Хелман: *Пентименто*
Патрик Уайт: *Окото на бурята*
Йожен Йонеско: *Самотникът* (роман)
Ъруин Шоу: *Вечер във Византия*
Недялко Йорданов: *Лирика*
Павел Матев: *Натрупани мълчания* (стихове)
Васил Попов: *Вечни времена* (разкази)
Симеон Радев: *Строителите на съвременна България* (пълно издание; С. Радев умира на 15.02.1967 г.)
Йордан Радичков: *Януари*

Алън Ходинот: *Симфония No 5*
Бенджамин Бритън: *Смърт във Венеция*
Корнелиус Кардю: *Новите и старите*
Харисън Бъртуистъл: *Grimethorpe Aria*
Елтън Джон: *Goodbye Yellow Brick Road; Don't Shoot Me I'm Only The Piano Player* (популярни песни)

1974 Стотици хиляди души умират от глад в Бангладеш. В развиващите се страни се задълбочава икономическата рецесия след голямото повишение на цените на суровия петрол, наложени от ОПЕК (международна организация на страните – производителки на петрол). 28 януари: Умира водачът на екстремисткото крило на кипърските гърци генерал Гривас, на 75 години. 3 март: Самолет CD-10 се разбива край Париж, избивайки 346 души. 2 април: На 62 годишна възраст умира президентът на Франция Помпиду. Той е наследен (на 19 май) от Валери Жискар д'Естен. 18 март: В Делхи е обявено, че Индия е извършила успешен опит със своя атомна бомба. Канадското правителство протестира и прекратява помощта си за индийската програма за развитие на ядрената енергия. 20 юли: Турските войски нахлуват в Кипър под предлог да възстановят на власт президента архиепископ Макариос, който е свален от поста си от гръцките кипърски войски по-рано същия месец. Гърция мобилизира своята армия; Москва привежда своите въоръжени сили в повишена бойна готовност; ООН отправя призив за прекратяване на враждебните действия; тежките сражения продължават. 23 юли: Военната хунта в Атина се оттегля от властта и бившият президент Караманлис се завръща от изгнание, за да оглави ново гражданско правителство. 9 август: Президентът на САЩ Никсън подава оставка, неуспял да докаже своята необвързаност с аферата „*Уотъргейт*" и под заплахата да му бъде наложен импийчмънт (да бъде отстранен от длъжност от Конгреса). Вицепрезидентът Джералд Форд полага президентска клетва. 19 август: Посланикът на САЩ в Никозия Роджър Дейвис е застрелян по време на гръцка демонстрация край американското посолство. 11 ноември: В Пакистан автомобилът, возещ Ахмад Касури, се натъква на засада и бащата на Касури е убит; Касури е яростен критик на политиката на президента Зулфикар Али Бхуто и става ясно, че засадата е дело на членове на тайните служби на Бхуто. 26 ноември: Премиер-министърът на Япония Какуей Танака е принуден да подаде оставка след като на бял свят излизат финансови скандали, свързани с неговото име. 7 декември: Президентът Макариос се завръща в Кипър и установява, че почти половината от територията е окупирана от турски войски. 25 декември: Град Дарвин в Австралия е унищожен от циклон. 28 декември: Земетресение в планините на северен Пакистан убива 5000 души.

Зайферт и партньори: Хотел Гранд метрополитън, Найтсбридж (Великобритания)
Мостът Минато Охаши, Киото (завършен; третият по големина в света гредов мост)
Летище Шарл Дьо Гол, Париж (открито)
А. Белокапов и колектив: Парк-хотел „Москва", София
М. Бечев и колектив: Централна гара, София
А. Баров и колектив: Резиденция „Бояна", София

Дон Еди: Нови обувки за Х.
Джаспър Джоунс: Тяло и огледало
Луиз Буржоа: Унищожаването на бащата (скулптура)
Джоузеф Бюайс: Койот (скулптура)

Якоб Броновски: *Възходът на човека*
Боб Удуърд и Карл Бърнстийн: *Цялото президентско воинство*
Александър Солженицин: *Архипелаг ГУЛАГ*

Греъм Грийн: *Почетният консул*
Антъни Бърджис: *Наполеонова симфония*
Робърт Пърсиг: *Дзен или изкуството да се поддържа мотоциклет*
Владимир Набоков: *Погледай арлекините*
Валентин Распутин: *Живей и помни*
Ан Секстън: *Записки за смъртта* (Секстън се самоубива на 4 октомври, на 45 години)
Андре Малро: *Главата на идола; Лазар*
Джеймс Джоунс: *Виетнамски дневник*
Хайнрих Бьол: *Загубената чест на Катарина Блум*
Борис Ф. Поршнев: *За началото на човешката истария* (посмъртно; незавършен)
Любен Дилов: *Пътят на Икар* (фантастичен роман)
Йордан Радичков: *Последно лято*
Блага Димитрова: *Как*
Дико Фучеджиев: *Реката*

Гордън Крос: *Историята на Васко*
Йейн Хамилтън: *Заговорът на Катилина*
Георги Минчев: *Концерт за пиано и оркестър*
Гюнтер Биалас: *Котаракът в чизми*

1975 **Според официалната статистика националният доход на страната е нараснал с 46% в сравнение с 1970 г. През 1975 г. за пръв път делът на промишлеността надхвърля половината от националния доход.** Още бивши европейски колонии получават независимост: Островите Кабо Верде (Зелени нос), Мозамбик, Ангола, Суринам и Папуа Нова Гвинея; Дахомей се преименува в Бенин. 19 февруари: Във Флоренция на 71 годишна възраст умира композиторът Луиджи Далапикола. 21 февруари: Бившите сътрудници на Белия дом Мичъл, Хълдемън, Ерлихмън и Мардиън са осъдени на затвор затова, че са прикривали намесата на Белия дом в аферата „Уотъргейт“. 6 март: Внушителни демонстрации в Делхи срещу правителството на Индира Ганди. 25 март: Кралят на Саудитска Арабия Фейсал е убит на 69 годишна възраст от своя 27 годишен племенник принц Фейсал Мусад Абдел Азиза; арестуван заради продажба на наркотици в САЩ, принцът ще бъде обезглавен за убийство. Новият крал Халед е брат на предишния и ще продължи умерената политика на Фейсал по отношение на ОПЕК. 21 април: Президентът на Южен Виетнам Тхю подава оставка докато войските на Северен Виетнам затягат обръча около Сайгон; Тхю напуска страната. 30 април: Генерал Дуонг Ван Мин, ръководил защитата на Сайгон, предава града, в същото време американски хеликоптери полагат усилия да измъкнат от града колкото се може повече американци и виетнамци. С това приключва Виетнамската война. Тя е струвала живота на 56 000 американци и на 1,3 милиона виетнамци. 5 април: Президентът на Тайван Чан Кайши умира на 87 годишна възраст. Ролята на премиер е поета от неговия син, Чан Чинкуо. 11 юни: Върховният съд в Индия постановява, че Индира Ганди си е послужила с нечестни средства, за да спечели изборите през 1971 г., че резултатите от изборите са невалидни и тя трябва да подаде оставка. Г-жа Ганди отказва да се оттегли от поста министър-председател. 30 юни: Индира Ганди потушава проявите на несъгласие с нейното управление и налага цензура на печата. 20 ноември: В Испания на 82 годишна възраст умира генералисимус Франко след като е управлявал Испания като диктатор в продължение на 36 години. Принц Хуан Карлос, 39 годишен, ще стане крал на възстановената конституционна монархия.

Денис Лесдън: Националният театър, Лондон (завършена)
Б. Томалевски, Н. Антонов и Л. Лозанов: Сградата на Министерството на външните работи (завършена в 1983 г.), София

Филип Густон: Синя светлина; Магнитът
Рой Лихтенщайн: Кубистичен натюрморт с лимони
Вилем де Куунинг: Чието име е написано във водата

Малкълм Бредбъри: *Историческият човек*
Патрик Уайт: *Какаду*
Габриел Гарсия Маркес: *Есента на патриарха*
Пол Скот: *Дележ на плячката* (последната книга от тетралогията за Радж)
Антъни Пауъл: *Тайни хармонии*
Сол Белоу: *Дарът на Хумболд*
Бърнард Слейд: *Догодина по същото време*
Едуърд Олби: *Морски пейзаж*
Харолд Пинтър: *Ничия земя*
Джон Ъпдайк: *Месец от недели*
Джон Озбърн: *Гледайте как всички падат*
Халдоур Лакснес: *На полянката до родния дом*
Норман Мейлър: *Песента на палача*
Макс Фриш: *Монтаук*
Дейвид Мамет: *Американски бизон*
Тончо Жечев: *Българският Великден или страстите български*
Любомир Левчев: *Самосъд* (стихосбирка)
Стефан Цанев: *Аз питам!* (стихосбирка)
Павел Вежинов: *Нощем с белите коне*
Йордан Радичков: *Всички и никой*
Мирон Иванов: *Живей като другите и бъди благословен*

Пиер Булез: *Ритуал в памет на Бруно Мадейра*
Брус Спрингстийн: *Born To Run* (популярна песен)

1976 8 януари: Министър-председателят на Китай Чжоу Енлай умира на 77 годишна възраст и постът му е зает от Хуа Гофън. 3 март: Мозамбик затваря границата си с Родезия; вече независима от португалски контрол, страната се присъединява към икономическите санкции срещу незаконния режим в Родезия. 24 март: В Аржентина е извършен безкръвен преврат; новата военна хунта арестува Исабел Мартинес де Перон и обявява военно положение. 2 април: Държавният глава на Камбоджа (Кампучия) принц Сианук подава оставка; водачът на червените кхмери Пол Пот става министър-председател. Ще бъдат избити милиони кампучийци и страната ще бъде доведена до пълна разруха. 14 април: Испания изтегля войските си от испанска Сахара и позволява на Мароко да завладе по-голямата част от богатата на фосфати територия. 9 май: 42 годишната терористка Улрике Майнхоф се обесва в затворническата си килия в Щутгарт. 17 юни: Американският посланик в Ливан Франсис Мелой е убит в Бейрут; САЩ съветва всички свои граждани да напуснат Ливан. 4 юли: Палестински терористи отвличат самолет на Ер Франс и принуждават екипажа му да ги закара в Уганда. Израелски командоси щурмуват самолета на летище Ентебе и успяват да освободят сто и четиримата заложника. 26 юли: Бившият японски министър-председател Какуей Танака е арестуван по обвинения в получаване на подкуп от компанията Локхийд. 28 юли: Земетресение в Тяншан отнема живота на 655 000 души в Китай – това е най-голямото бедствие, причинено от земетресение в писаната история на човечеството. 21 септември: Бившият чилийски посланик в САЩ Орландо Летелиер е убит при бомбена експлозия в автомобила му във Вашингтон; той е бил един от най-дръзките критици на режима на президента Пиночет. 10 септември: Председателят Мао Цзедун умира на 82 годишна възраст. „Бандата на четиримата“, включваща вдовицата на Мао – Цзян Цзин – е арестувана и затворена за покваряване на партията и причинена разруха на икономиката. 24 септември: Ян Смит се съгласява да приеме схема за предаване на управлението в ръцете на черното мнозинство към 1978 г. 26 октомври: Южноафриканското правителство дава номинална независимост на бантустана в провинция Трансваал; ООН нарича този ход симулативен – с обявяването на 1,3 милиона души от племето *хоза* за жители на независим Транваал те всъщност са лишени от южноафриканско гражданство. 4 декември: На 63 годишна възраст умира английският композитор Бенджамин Бритън.

Световен търговски център, Лос Анжелис
Джон Портман: Хотел Бон авентюр, Лос Анжелис (завършен)
Джеймс Руз: Куинси маркет, Бостън (възстановка на исторически градски център)
Милтън Кейнс дивелъпмънт корпорейшън: Национален изложбен център Милтън Кейнс, Бирмингам, Великобритания
Б. Камиларов: Аулата на университет „Св. св. Кирил и Методий“, В. Търново

Енди Уорхол: Череп
Елизабет Мърей: Аматьор
Дейвид Хокни: Грегъри с гимнастически чорапи
Алфред Лесли: Нашето семейство през 1976
Карл Андре: Тухли (скулптура)
Лусиен Фройд: Портрет на Франк Ауербах
Кристо (Явашев): Бягаща ограда

Майкъл Харингтон: *Залезът на капитализма*
Алекс Хейли: *Корени*
Мануел Пуиг: *Жената-паяк*
Мардж Пиърси: *Жена на ръба на времето*
Айра Левин: *Момчетата от Бразилия*
Нийл Саймън: *Калифорнийска сюита*
Джон Ъпдайк: *Ожени се за мен*
Клод Симон: *Нагледен урок*
Ален Роб-Грийе: *Типология на един град-призрак*
Тенеси Уилямс: *Това е развлечение*
Лилиан Хелман: *Времето на мерзавците*
Натали Сарот: *Казват глупците*
Уилям Стайрън: *Изборът на Софи*
Валентин Распутин: *Прощаване с Матьора*
Георги Мишев: *Вилна зона*
Дончо Цончев: *Принцовете*

Питър Максуел Дейвис: *Симфония No 1*
Гордън Крос: *Симфония No 2*
Лазар Николов: *Симфония No 3*
Ендрю Лойд Уебър: *Don't Cry For Me, Argentina* (мюзикъл и популярна песен)
Боб Дилън: *Hard Rain's a Gonna Fall* (популярна песен)

1977 Февруари: Генерал Бенти, 55 годишният президент на Етиопия и още 10 души са убити при престрелка по време на заседание на държавния съвет в Адис Абеба; полковник Менгисту Мариам е назначен за държавен глава. 27 март: При Санта Крус де Тенерифе в Канарските острови един Боинг 747 се сблъсква при излитане с друг Боинг 747 на пистата. В двата самолета загиват 582 души. 7 април: В Западна Германия терористи убиват министъра на правосъдието, който отговаря за преследването на членовете на терористичната организация Бадер-Майнхоф. 30 април: Андреас Бадер и още двама съучастници са осъдени за убийството, което предизвиква нови изстъпления на терористите. 2 юли: В Китай е възстановен на власт Дън Сяопин. 3 юли: Премиер-министърът на Пакистан Зулфикар Али Бхуто загубва властта. 3 септември: Бхуто е арестуван по обвинение, че е организирал убийството на Ахмад Касури през 1974 г. 2 декември: Един южноафрикански магистрат установява, че службите за сигурност не носят вина за смъртта на Стив Бико в полицейски участък. 4 декември: Централноафриканската република е преименувана в Централноафриканска империя като президентът Жан-Бедел Бокаса се коронясва сам за император в една екстравагантна церемония, струваща около 10 милиона лири стерлинги.

Хю Стъбинс: Федерал ризърв бенк, Бостън (завършена)
Хю Стъбинс: Ситикорп сентър, Ню Йорк (завършена)
Скидмор, Оуингс и Мерил: Олимпик тауър, Ню Йорк (завършена)
Колин Уилсън: Новата Британска библиотека, Лондон

С. Попов и И. Афанасиева: Родопски драматичен театър, Смолян (завършен в 1984 г.)

Дейвид Хокни: Моите родители
Робърт Московиц: Плувецът
Балтюс: Голо тяло в профил
Чък Клоуз: Автопортрет

Джон Кенет Галбрайт: *Векът на несигурността*
Джеймси Фикс: *Всичко за бягането* (популяризация на джогинга)
Ан Тайлър: *Земните блага*
Томас Кинийли: *Един сезон в чистилището*
Джон Фаулз: *Даниел Мартин*
Маргарет Драбъл: *Ледниковият век*
Филип Рот: *Учител по желание*
Гюнтер Грас: *Калканът*
Бърнард Померанс: *Човекът-слон*
Дейвид Мамет: *Живот в театъра*
Джон Ървинг: *Мир над очите ти, Харп*
Павел Вежинов: *Бариерата; Белият гущер*
Иван Радоев: *Избрани пиеси*
Борис Христов: *Вечерен тромпет* (стихове)
Дончо Цончев: *Окото*

Стен Броман: *Симфония No 10*
Милтън Бабит: *Солов реквием*
Майкъл Типет: *Симфония No 4; Разчупването на леда*
Фредерик Делиус: *Вълшебният фонтан*
Янис Ксенакис: *Akanthos*
Йейн Хамилтън: *Тамерлан*

1978 Бившите европейски колонии Тувалу, Доминика и Соломоновите острови получават независимост. 7 януари: По време на петнадесетгодишнината от началото на поземлената реформа на шаха и на декретите за еманципирането на жените в свещения град Кум в Иран избухват религиозни вълнения. 15 март: Терористи от Червените бригади в Италия отвличат и след това убиват Алдо Моро, 61 годишния бивш премиер на Италия. 27 април: Просъветски социалисти в Афганистан свалят президента Дауд и поставят на негово място Нур Мухамед Тараки, който сключва дългосрочен военен договор с Москва. 9 май: Надупченото с куршуми тяло на Алдо Моро е намерено в багажника на един автомобил в Рим. 9 юни: Шахът на Иран издава заповед за арестуването на шефа на тайната си полиция *САВАК* по обвинение за изтезания на затворници. 24 юни: Президентът на Северен Йемен е убит при бомбен атентат, докато приема акредитацията на новия посланик на Южен Йемен. **Юли: Пленум на Политбюро на управляващата БКП определя за стратегически приоритети на „научно-техническия прогрес“ електрониката, роботиката и биологията.** 6 август: Папа Павел VI умира на 80 годишна възраст; наследен е от Йоан Павел I. 20 август: В един претъпкан киносалон в Абадан, Иран, избухва пожар и 377 души загиват; противниците на шаха твърдят, че пожарът е подпален от сътрудници на тайната полиция *САВАК*, докато поддръжниците на шаха заявяват, че това е дело на ислямските фундаменталисти. 22 август: Президентът на Кения Нджомо Кениата умира на 86 годишна възраст и на негово място президент става Даниел Мори. В Никарагуа партизани на левицата превземат Националния дворец и задържат стотици заложници в опит да свалят Сомоса. Бунтовниците наричат себе си *сандинисти* по името на водача на партизаните генерал Сандино. 16 септември: Президентът на Пакистан Чаудри завършва срока на своето управление; генерал Мохамед Зия Ул Хак се самообявява за нов президент. **7 септември: В Лондон е убит българският писател-емигрант Георги Марков, на 49 годишна възраст. Съществуват подозрения, че убийството е дело на българските тайни служби с т. нар. „български чадър“. Делото по това убийство няма да приключи до 1995 г.** 17 септември: Споразумението от Кемп Дейвид: След двудневно обсъждане с посредничеството на президента на САЩ Картър, министър-председателят на Израел Бегин и президентът на Египет Садат постигат споразумение по „мирните рамки“. 28 септември: Папа Йоан Павел I умира след като е заемал папския престол само 34 дни. 16 октомври: Полският кардинал Карол Войтила става първият папа с неиталиански произход от 1523 г. насам, под името Йоан-Павел II. 6 ноември: Иранският кабинет подава оставка и е сменен с военно правителство. 29 декември: Шахът на Иран поканва Шапур Бахтиар да състави ново гражданско правителство. **Започва да функционира фериботната линия Варна – Иличовск.**

К. Мрянков: Хотел-ресторант „Мелник“, гр. Мелник
Г. Ганев: Гранд-хотел „Варна“ в курорта „Св. Константин“, Варна

Елизабет Мърей: Детска среща
Енди Уорхол: Автопортрет
Марк Шагал: Творби за възхвала на Бога, катедралата в Чичестър
Дейвид Хокни: Скачачът; Декор за „Вълшебната флейта“
Едуард Боудън: Градината, оградена със стена
Димитър Казаков: Ритуал

Дейвид Малуф: *Въображаем живот*
Айрис Мърдок: *Морето, морето*
Херман Вук: *Война и спомени*
Том Стопард: *Нощ и ден*
Харолд Пинтър: *Измяна*
Уилям Сароян: *Некролози*
Халдоур Лакснес: *Повест за седемте мъдреци*
Натали Сарот: *Сборник пиеси*
Джеймс Джонс: *Повикай ме*
Макс Фриш: *Триптих* (драма)
Вера Мутафчиева: *Книга за Софроний*
Димитър Коруджиев: *Подозрението*

Йордан Радичков: ***Лазарица***
Иван Радоев: ***Стихотворения и поеми***
Христо Фотев: ***Обещания за поезия***
Давид Овадия: ***Леваневски***

Доминик Ардженто: *Огънят на мис Хавишам*
Парашкев Хаджиев: *Лето 893*
Иван Спасов: *Симфония No 3* (изпълнена)
Божидар Спасов: ***Симфония***
Джон Адамс: *Shaker Loops*
Майкъл Беркели: *Диви ветрове*

Кирибати (островите Джилбърт) получават независимост. 16 януари: Шахът на Иран възлага на премиер-министъра Бахтиар да оглави регентство и заминава за Египет след 37 годишно управление. 30 януари: Белите в Родезия гласуват ратификацията на нова конституция, която разширява правата на черната общност; страната е преименувана в Зимбабве Родезия. 1 февруари: Шиитският мюсюлмански водач аятоллах Хомейни, 78 годишен, отлита от Париж за Техеран след петнадесетгодишно изгнание. 11 февруари: В Иран избухват вълнения и Бахтиар подава оставка; хаосът в страната се задълбочава през цялата година и хиляди хора са избити при екзекуции и бунтове. 14 февруари: Афгански мюсюлмански екстремисти отвличат посланика на САЩ в Кабул Адолф Дъбс; местната полиция се опитва да го освободи и Дъбс е убит при престрелката. 17 февруари: Новото правителство на Иран заявява, че експортът на ирански петрол ще бъде възобновен на 5 март, но по цена с 30% по-висока от определената от ОПЕК. 3 април: Китай предупреждава СССР, че няма да възобнови договора от 1950 г. за приятелство и взаимопомощ, чийто срок изтича през 1980 г. 4 април: Бившият премиер-министър на Пакистан Зулфикар Али Бхуто е обесен в затвора в Равалпинди за конспирация с цел убийство. В Пакистан се надигат протести срещу екзекуцията. 10 април: Президентът на Уганда Иди Амин е принуден да се оттегли в изгнание след като угандийски изгнаници и танзанийски войски окупират Кампала, столицата на Уганда. Осемте години управление на Амин са оставили Уганда със 100 милиона лири стерлинги външен дълг. 27 юни: Дело в съдилищата на САЩ заради „*обратна дискриминация*" завършва с изумително съдебно постановление. Брайън Уебър е подал иск срещу своя профсъюз и работодател заради една програма за квалификация, даваща предимство на чернокожите. Постановлението на Върховния съд на САЩ е в полза на профсъюза Юнайтид стийл уъркърс и срещу Уебър – то оправдава подобни „положителни програми за действие". 17 юли: Никарагуанският диктатор Сомоса се оттегля след гражданска война и намира убежище в Маями, САЩ. 20 юли: Бунтовниците-сандинисти влизат в Манагуа и установяват петчленна хунта. 20 септември: Император Бокаса е отстранен; въпреки обвиненията, че е вземал участие в избиването на деца, той получава политическо убежище в Брега на слоновата кост. Бившият президент Дако си възвръща властта и възстановява Централноафриканската република. 15 октомври: Президентът на Салвадор Ромеро е свален с военен преврат след няколкоседмични жестокости. 22 октомври: Поради заболяване от рак на шаха на Иран е позволено да пристигне в САЩ по настояване на Хенри Кисинджър, въпреки съвета на американския посланик в Техеран. 4 ноември: Ирански екстремисти превземат посолството на САЩ в Техеран, вземат 66 души заложници и поставят условие шахът да бъде екстрадиран от САЩ. 15 ноември: Английският учен по история на изкуството сър Антъни Блънт е разкрит като бивш съветски шпионин; отнето му е рицарското звание. 16 декември: Шахът на Иран напуска САЩ и се преселва в Панама. 24 декември: Съветски войски нахлуват в Афганистан, очевидно по покана на новия президент Хайфизулла Амин. 27 декември: „Революционният трибунал“ в Кабул осъжда Амин за предателство и нарежда той да бъде екзекутиран. Заместен е от марионетния президент Бабрак Кармал.

Хелмут Ян: Центърът на Ксерокс, Чикаго (завършен)
И. М. Пей и партньори: Библиотеката на Дж. Ф. Кенеди, Бостън (завършена)
Л. Граматикова: Средно музикално училище за народни инструменти и пеене, с. Широка лъка, Смолянско

Дейвид Хокни: Божественост
Майтън Резник: Слон
Клас Олденбург: Чадърът на Крузо (стенопис)
Вито Акончи: Човешката машина
Галин Малакчиев: Плодородие

Телфорд Тейлър: *Мюнхен: Цената на мира*
Езра Фогел: *Япония като номер едно*
Маргарет Атууд: *Живот преди човека*
Надин Гордимър: *Дъщерята на бюргера*
Мюриъл Спарк: *Териториални права*
В. С. Найпол: *Речен завой*
Уилям Голдинг: *Видимият мрак*
Пенелоуп Фитцджералд: *Край брега*
Питър Шафър: *Амадеус*
Марио Варгас Льоса: *Леля Хулия и писачът*
Итало Калвино: *Ако в зимна нощ пътешественикът...*
Макс Фриш: *Човекът се появява през холоцена*
Патрик Уайт: *Историята на Тумборн*
Хуан Карлос Онети: *Нека вятърът говори*
Хайнрих Бьол: *Грижовна обсада*
Йордан Радичков: ***Опит за летене***
Станислав Стратиев: ***Сако от велур***

Майкъл Типет: *Троен концерт за цигулка, виола и чело*
Аликзандър Гер: *Рухнал е великият Вавилон*

1980 В САЩ тютюнопушенето е намаляло с 28% сред възрастните мъже, с 13% при жените, с 20% при момчетата; увеличило се е с 50% сред момичетата. 6 януари: Индира Ганди си връща властта в Индия след изборна победа, заслуга за която има 33 годишният ѝ син Санджай. 6 януари: В Салвадор защитникът на човешките права, католическият духовник Оскар Ромеро е убит от снайперист докато чете проповед. 18 април: Зимбабве (бившата Родезия) печели независимост и властта е поета от ново правителство, начело на което е чернокожият марксист Робърт Мугабе. 30 април: Кралицата на Холандия Юлиана абдикира на 71 годишна възраст в полза на 42 годишната си дъщеря Беатрикс. 4 май: Президентът на Югославия Йосип Броз Тито умира на 87 годишна възраст; неговата смърт предизвиква вакуум във властта и опасения, че страната може отново да се разпадне на малки, воюващи непрекъснато помежду си държавици. 18 май: Вулканът на планината Св. Елена избухва, изхвърляйки огромни количества пепел встрани, вместо нагоре, поради неочакваното срутване на северния склон на кратера. 23 юни: 33 годишният син на Индира Ганди Санджай, за когото се е очаквало, че ще я наследи в „династичното“ предаване на властта, загива при самолетна катастрофа, докато е изпълнявал непозволени въздушни виражи. 26 юли: Шахът на Иран умира от рак в Египет. 14 август: Полските докери в Гданск се вдигат на стачка в знак на протест срещу повишаване цените на хранителните продукти. Стачката се разраства и работниците поставят искане да получат законно право на стачки и на създаване на независими от компартията профсъюзи. Стачките се организират от лидера на сформирания независим профсъюз *Солидарност*, електротехника Лех Валенса, който е на 37 години. 17 септември: Анастасио Сомоса, 54 годишният бивш диктатор на Никарагуа, е застрелян с автоматен откос в Асунсион, Парагвай, в своя мерцедес. 8 декември: Поппевецът Джон Ленън е убит на входа на апартамента си в Ню Йорк.

Филип Джонсън и Джон Бърджи: Кристалната катедрала, градските гробища, Калифорния
Ралф Ърскин: Байкър дивелъпмънт, Ню Кясл-ъпон-Туайн (Великобритания)
Грюзън и партньори: Хотел Гран Хайат, Ню Йорк (завършен)
Кито Куросава: Хотелски комплекс „Витоша – Ню Отани“, София

Анселм Кайфер: Към неизвестния художник
Атанас Яранов: Антиквариат

Карл Сейгън: *Космосът*
Умберто Еко: *Името на розата*
Антъни Бърджис: *Земни сили*
Марк Медоф: *Деца на един по-малък бог*
Уили Ръсел: *Възпитанието на Рита*
Изабел Коулгейт: *Ловно парти*
Труман Капоти: *Музика за хамелеони*
Лилиан Хелман: *Може би*
Артър Милър: *Американският хронограф*

Натали Сарот: *Употребата на словото*
Елиас Канети: *Факел в ухото*
Радой Ралин: *Апострофи*
Николай Кънчев: *Послание от пешеходец*
Йордан Радичков: *Луда трева*

𝄞 Уилям Матиас: *Слугите*
Васил Казанджиев: *Триумф на камбаните*
Парашкев Хаджиев: *Мария Десислава*
Харисън Бъртуистъл: *На чистия праг на нощта*
Джордж Бенджамин: *Обкръжени от плосък хоризонт*
Филип Глас: *Сатяграка*

1981 **В България е предприета широка кампания за честване на 1300 годишнината от създаването на българската държава. Покрай помпозните тържества и строежа на ненужно големи монументи се издирват и съхраняват културни ценности и се осъществяват полезни начинания в културата и науката.** Населението на света достига 4,5 милиарда, като от тях около 960 милиона са само китайци. Синдромът на придобита имунна недостатъчност (СПИН) е идентифициран в Калифорния и Ню Йорк, където най-напред лекарите са били разтревожени от новата болест; СПИН бързо ще се разпространи по целия свят и ще бъде сравняван с Черната смърт (бубонната чума) от XIV в. Белизе, Антигуа и Барбуда получават своята независимост. 20 януари: Иран освобождава американските заложници, които са били държани в плен повече от една година. 13 май: Папа Йоан-Павел II е ранен при опит за атентат на площада пред катедралата Свети Петър в Рим. **В по-късния процес срещу атентатора, турския терорист Али Агджа, са обвинени и трима българи, но те са оправдани поради липса на доказателства. Юни: При мистериозни обстоятелства умира Людмила Живкова, дъщеря на партийния вожд Живков, станала синоним на дирижираното „отваряне“ към Запада и западната култура. Самата Людмила е повлияна от мистичната източна философия и е предизвикала подозренията на догматичните съветски идеолози.** 7 юни: Израелците изпращат изтребители в Ирак, за да унищожат ядрения реактор Озирак, решени твърдо да спрат опитите на своите съседи да се сдобият с ядрено оръжие. Президентът на Иран Бани-Садр е свален и заминава във Франция. 28 юни: Бомбен атентат убива аятоллах Бехешти, главен съдия и ръководител на Ислямската републиканска партия, и заедно с него – четирима министри от правителството. **Август: При тържествено честване на 100 годишнината от създаването на БКП е открит Домът-паметник на връх Бузлуджа в Стара планина с пищни стенописи на партийни вождове, но практически неизползваем.** 30 август: Друг бомбен атентат убива президента, Али Раджаи, премиер-министъра ходжатолислам Бахонар и полковник Дагсгерди. Септември: Президентът на Египет Садат предприема по-твърди мерки срещу дисидентите в страната като само за една нощ са арестувани над 1600 души. 11 септември: В Техеран взривена граната убива заместника на Хомейни, аятоллах

Мадани. 6 октомври: Президентът на Египет Ануар Садат е убит от екстремисти по време на военен парад в Кайро. Постът на президент е поет от Хосни Мубарак, който декларира, че ще спазва условията на мира между Израел и Египет, уредени от Садат. 31 декември: След преврат в Гана Джери Ролингс заграбва властта (за втори път) като обвинява президента Лиман за гибелната му икономическа политика.

Мая Йънг Лин: Мемориал за Виетнамската война, Вашингтон (Лин е 21 годишна)
И. М. Пей: Сити хол, Далас (завършена)
Барбикън сентър, Лондон (център при мостовата кула) (завършен)
Хъмбър бридж, Великобритания (най-големият висящ мост в света, дълъг 1410 м.)
А. Баров и колектив: Народен дворец на културата (НДК), София
Скулптор К. Дамянов и архитекти Г. Гечев, Б. Атанасов, И. Спасов: Паметник „1300 години България“, Шумен
К. Мутафова: Хотел-ресторант „Рожен“, Пампорово

Ромаре Беарден: Художник с картина и модел
Алис Нийл: Автопортрет (Нийл е 81 годишна; портретът е гол)
Робърт Московиц: Червена мелница
Робърт Раймън: Парамаунт
Ришар Сера: Наклонена арка (скулптура)

Уилям Голдинг: *Морски обреди*
Джон Ъпдайк: *Заекът е богат*
Салман Рушди: *Полунощни деца*
Пол Теру: *Брегът на комарите*
Надин Гордимър: *Юлски хора*
Харви Фиерщайн: *Сантиментална песен – трилогия*
Клод Симон: *Георгики*
Джон Ървинг: *Хотел „Ню Шепшир"*
Уилям Стайрън: *Безмълвният прах* (публицистика)
Ален Роб-Грийе: *Джин – антитрилър*
Блага Димитрова: *Лице* (романът е забранен от властите)
Петя Дубарова: *Аз и морето* (стихосбирка, посмъртно; Петя се самоубива на 4 декември 1979 г. на 17 годишна възраст)

Питър Максуъл Дейвис: *Симфония No 2*
Красимир Кюркчийски: *Концерт за пиано и оркестър*
Саймън Бейнбридж: *Полски пейзаж и лесове*
Пиер Булез: *Repons*

1982 27 февруари: Уейн Уилямс, 23 годишен чернокож, е признат за виновен в убийството на най-малко две деца в Атланта, САЩ. 2 април: Започва Фолклендската война: Войскови части на Аржентина нахлуват и завладяват Фолклендските острови. 5 април: Британски флот отплава за Фолклендите. 21 април: Израел нанася удар срещу бази на ООП в Ливан като наказание за партизанските акции на ООП в Израел. 25 април: Британските войски си възвръщат о-в Южна Джорджия. Израелските войски завършват своето изтегляне от Синайския полуостров съгласно споразумението от Кемп Дейвид. 2 май: Аржентинският кръстосвач *Генерал Бергано* е улучен с торпедо и е потопен, въпреки че се е намирал извън демаркационната зона, наложена от британците. 9 май: Израелски самолети атакуват бази на ООП южно от Бейрут; като ответна мярка ООП обстрелва граничната територия на Израел с артилерия. **Май: Излиза книгата на Ж. Желев „*Фашизмът*", в която се правят паралели между режимите в Испания, Италия, Германия и Португалия. Книгата е сметнатата за опасна заради сходствата с практиката в социалистическите държави и заради публикуваните в нея откъси от „*Декларацията за правата на човека*" на ООН, подписана от България, но непубликувана на български. Книгата е забранена и иззета от книжарниците. Тя, заедно с филма „*Една жена на 33*" (реж. Хр. Христов) са използвани за ограничаване позициите на комунисти от управляващия екип, смятани за реформатори, сред които е и Ал. Лилов.** 14 юни: Аржентинските войски се предават и британците си възвръщат пристанището Стенли. Сраженията за Фолклендите са прекратени. Кралят на Саудитска Арабия Халид умира на 68 годишна възраст и е наследен от 60 годишния си брат Фахд. 17 юни: Аржентинският водач генерал Галтиери е свален. 27 юли: Израелски самолети атакуват цивилни зони в Западен Бейрут и убиват 120 души. 14 септември: Президентът на Ливан Башир Гемайел е убит при бомбена експлозия в щабквартирата на своята партия в Бейрут. Наследен е от своя брат Амин Гемайел, който е 40 годишен. 16 септември: Израелски войски навлизат в западен Бейрут, твърде късно, за да предотвратят избиването на палестинци от „християнските" фалангисти. Големите жертви предизвикват исканията за оставката на израелския премиер-министър Менахем Бегин. 10 ноември: Брежнев умира на 75 годишна възраст и е наследен като генерален секретар на КПСС от Юрий Андропов.

И. М. Пей: Тексас комърс тауър, Хюстън (завършена)
И. М. Пей: Хотел Фрагрънт хилс, Пекин (завършен)
В. Мутафчиев: Централният площад с водните каскади, Плевен

Габриел Гарсия Маркес: *Хроника на една предизвестена смърт*
Уилям Голдинг: *Движеща се цел*
Греъм Грийн: *Монсиньор Куиксоут*
Уилям Бойд: *Сладоледената война*
Брус Чатуин: *На черния хълм*
Том Стопард: *Истинското нещо*
Антъни Шафър: *Кой го направи*
Макс Фриш: *Синята брада*
Желю Желев: *Фашизмът* (забранена от властите)
Борис Христов: *Честен кръст*

Филип Глас: *Фотографът*
Дейвид Бедфорд: *Слънцето рисува дъги над огромните вълни*
Робин Холауей: *Нощна серенада*

Джордж Бенджамин: *Призори*
Васил Казандиежв: *Симфония No 3*
Константин Илиев: *Симфония No 6*
Лучано Берчо: *Ла вера стория*
Джек Ничше и Бъфи Сейнт-Мери: *Up Where We Belong* (популярна песен)
Митко Щерев: *Молитва за дъжд* (популярна песен)

1983 8 март: Президентът на САЩ Рейгън нарича СССР „*империя на злото*". 23 март: Рейгън оповестява своя план за Стратегическа отбранителна инициатива, целяща да защити САЩ и техните съюзници с ята от изкуствени спътници, които да прихващат и унищожават летящите към тях ракети с ядрено оръжие. Проектната цена е астрономична и СССР съзира в това стъпка към пренасянето на надпреварата във въоръжаването в космоса. 21 август: Бившият филипински сенатор Бенигно Акино е застрелян от атентатор при пристигането си на летището в Манила, на връщане в родината си. Той е бил предупреден, че агенти на президента Маркос или на съпругата му Имелда ще го убият, но е решил, че е време да организира опозицията срещу Маркос във Филипините. Убиецът е застрелян смъртоносно на място и всичко прилича на добре организиран заговор. 1 септември: Един Боинг 747 с 269 души пътници и екипаж на борда, пътуващ от Ню Йорк за Южна Корея, нарушава съветското въздушно пространство край остров Сахалин. Съветски изтребител изтрелва ракета въздух-въздух и сваля самолета в морето – оцелели няма. Съветските власти твърдят, че нарушението не е по погрешка, а че е плод на съзнателен опит да се шпионира системата за противовъздушна защита. Вашингтон разкрива, че наскоро в региона е имало американски шпионски самолети. 15 септември: Болният израелски премиер Менахем Бегин подава оставка и е заместен от Ицхак Шамир, който е на 67 години. 12 октомври: При преврат в Гренада са убити премиерът Морис Бишоп и кабинетът му, властта е взета от вицепремиера Бернар Коард. 25 октомври: По заповед на Рейгън американски морски пехотинци извършват десант в Гренада. Декември: Аржентина се връща към гражданско управление след осем бедствени години на военен режим, въвлякъл страната в скъпа и безполезна война с Великобритания. 25 декември: В Палма де Майорка, Испания, на 90 години умира художникът Хуан Миро.

Едуард Барнъс: IBM билдинг, Ню Йорк (завършен)
Франк Джери: Нортън хауз, Венеция, Калифорния (САЩ, завършена)
Филип Джонсън: АТТ билдинг (сградата на American Telephone and Telegraph, Ню Йорк)
С. Хаджистоянов и Н. Ненков: Балнеокомплекс, гр. Сандански

Брайс Мардън: Елементи IV
Джаспър Джоунс: Препускащи мисли

Кингсли Еймис: *Стенли и жените*

Филип Рот: *Урок по анатомия*
Питър Акройд: *Последният завет на Оскар Уайлд*
Айрис Мърдок: *Ученикът на философа*
Малкълм Бредбъри: *Обменни курсове*
Уилям Тревър: *Играчки на съдбата*
Норман Мейлър: *Антични нощи*
Тончо Жечев: *Историята и смъртта на един пигмалион*
Николай Кънчев: *Нощен пазач на зората*
Евгени Кузманов: *Чайки далеч от брега*

Питър Максуъл Дейвис: *В лабиринта*
Харисън Бъртуистъл: *Маската на Орфей*
Джон Бътлър: *Към Водолей*
Джон Адамс: *Мостът на мечтите*
Александър Кандов: *Концерт за оркестър*
Майкъл Джексън: *Beat It* (популярна песен)
Стинг (Гордън Съмнър): *Every Breath You Take* (популярна песен)

1984 9 февруари: Съветският лидер Юрий Андропов умира на 69 годишна възраст; властта е поета от Константин Черненко, който е 72 годишен. 5-6 юни: Сикхски екстремисти са окупирали Златния храм в Амритсар. Индира Ганди, премиер-министърът на Индия, заповядва войската да щурмува храма и в сражението са избити 1200 сикхи. Сикхите са настоявали за независима сикхска държава, но Индира Ганди е твърдо решена да не допусне разкъсването на Индия. 20 януари: Джеймс Фикс, който е инициаторът и популяризатор на движението за здравословно бягане (джогинг), умира от сърдечен удар по време на *джогинг* в Хардуик, Вермонт, САЩ; бил е на 52 години. 3 август: Горна Волта променя името си на Буркина Фасо. 19 октомври: Защитникът на гражданските права и на каузата на *Солидарност* свещеник Йежи Попйелушко е отвлечен и убит от полската държавна сигурност. Общественото възмущение след като тялото му е намерено е толкова голямо, че се налага извършителите – полицаи да бъдат изправени пред съд; през февруари следващата година те ще бъдат осъдени. 19 декември: Подписано е споразумение между Маргарет Тачър от британска страна и Дзао Дзъянг от китайска страна, уреждащо условията за преминаването на Хонконг под китайски контрол през 1997 г. **Краят на 1984 г. – започва насилственото преименуване на българомохамедани и етнически турци – т. нар. „Възродителен процес“.**

Енди Уорхол: Полярна звезда
Вито Акончи: Къщата от лошия сън No 1
Жан Дюбюфе: Паметник с изправен звяр

Марио Варгас Льоса: *Войната на края на света*
Гор Видал: *Линкълн*
Сол Белоу: *Него с неговия крак в неговата уста и други разкази*
Алън Силитоу: *Надолу по хълма*
Милан Кундера: *Смешни любови*

Маргьорит Дюрас: *Любовникът*
Анита Брукнер: *Хотел дьо Лак*
Анжела Картър: *Нощи в цирка*
Уилям Голдинг: *Книжните хора*
Дж. Г. Балард: *Империя на слънцето*
Дейвид Мамет: *Гленгари Глен Рос*
Джон Ъпдайк: *Вещиците от Истуук*

Филип Глас: *Ахнатен*
Йейн Хамилтън: *Ланселот*
Лучано Берио: *Un Re in Scolto*
Питър Дикинсън: *Меса за Апокалипсиса*
Дейвид Делтрадичи: *Детето Алис*
Питър Максуел Дейвис: *Автобус No 11*
Лазар Николов: *Симфония No 4*
Георги Арнаудов: *Симфония No 1*
Александър Йосифов: *Кръстоносци*
Майкъл Типет: *Маската на времето*
Ендрю Лойд Уебър: *Реквием; Старлайт експрес* (мюзикъл по либрето на Р. Стилгоу)

1985 8 януари: Москва и Вашингтон се споразумяват да започнат преговори за намаляване на ядрените арсенали и предотвратяване изнасянето на оръжейната надпревара в космоса. Март: Британски учени докладват за ежегодното образуване на огромна дупка в озоновия слой над Антарктика; нараства убеждението, че индустриализацията също така вероятно трябва да бъде стратегически ограничена. 1 март: В Уругвай е възстановено гражданското управление с президент Сангинети, след 12 годишна военна диктатура, по време на която инфлацията се е вдигнала до 66% годишно, а външният дълг на страната е достигнал 3 милиарда лири стерлинги. Президентът на САЩ сравнява никарагуанските контри с „*нашите бащи – основатели*". **7 март: Турци – терористи извършват атентат във влака София-Бургас. Загиват 7 души.** 11 март: Черненко умира на 73 годишна възраст и мястото му на генерален секретар на съветската компартия е заето от Михаил Горбачов, който е на 54 години. 15 март: Бразилия се връща към гражданско управление с президент Хосе Сарней, след 21 годишна военна диктатура. 28 март: Марк Шагал умира на 97 годишна възраст. 11 април: Диктаторът на Албания Енвер Ходжа умира на 78 годишна възраст след 41 годишно управление и е наследен като глава на албанската комунистическа партия от Рамиз Алия. 1 юни: Въздушен лайнер, пътуващ между Атина и Рим, е отвлечен и отклонен към Бейрут, където пътниците са задържани като заложници в продължение на 17 дни. 23 юни: Боинг 747 на *Еър Индия* катастрофира над северния Атлантически океан, западно от Ирландия; загиват 329 души. 18 юли: Конгресът на САЩ гласува Рейгън да престане да снабдява контрите в Никарагуа с оръжие. 27 юли: Президентът на Уганда Оботе напуска страната след военен преврат; той е заместен от генерал Тито Окело. 12 август: Боинг 747 на японските аеролинии се разбива в една планина по време на вътрешен полет; загиват 520 души – най-голямата катастрофа със самолет досега. 17 август: В хода на ирано-иракската война иракски изтребители с френски ракети *Екзосе* на борда бомбардират остров Харг, главния петролен терминал на Иран. 27 август: Президентът на Нигерия Бухари е свален с преврат и заместен от генерал-майор Бабангида. 19 септември: Земетресение от 7,8 степен по скалата на Рихтер в околностите на Мексико сити отнема живота на над 5000 души. 2 октомври: Филмовият актьор Рок Хъдзън умира от СПИН на 59 годишна възраст; неговата смърт повишава тревогата сред американците за сериозността на заболяването. 7 октомври: Похитители отвличат пътническия кораб *Акиле Лауро* в Средиземно море и хладнокръвно убиват един от американските пътници на борда. 14 ноември: В Колумбия избухва вулкан, който причинява кални водопади и наводнения, отнели живота на 25 000 души. 21 ноември: Горбачов и Рейгън се срещат, за да обсъдят контрола над въоръженията. 23 ноември: Египетски аеробус е отвлечен между Атина и Кайро и е принуден да кацне в Малта; похитителите убиват двама души и след това са убити още 58 при несръчния щурм на египетските командоси за освобождаването на самолета. 27 декември: Терористи нападат летищата във Виена и Рим, убиват 20 души.

🎨 Енди Уорхол: Ван Хойзен
Ричард Дибенкорн: Оушън парк No 139

📖 Грисън Кейлър: *Дните на езерото Вебегоун*
Робъртсън.Дейвис: *Вълкът козината си мени*
Антъни Бърджис: *Царството на прокълнатите*
Херб Гарднър: *Аз не съм Рапопорт*
Кери Хюлм: *Хората – скелети*
Алберто Моравия: *Човекът, който гледа*
Одисеас Елитис: *Малкият моряк*
Дейвид Мамет: *Ермънд*

🎼 Оливер Кнусен: *Higglety, Pigglety, Pop!*
Питър Максуел Дейвис: *Симфония No 3*
Ленард Бърнстейн: *Празнични игри*
Хайнц Холигер: *Годишните времена*
Пол Макартни: *We All Stand Together* (популярна песен)
Ерик Клептън и Майкъл Кеймън: *Edge of Darkness* (популярна песен)

1986 **На заседание на Политбюро на БКП отговарящият за икономиката Огнян Дойнов изнася секретен доклад „*Как да преодолеем ембаргото*“, в който предлага създаването на „*съвместен интелектуален продукт*“, неподлежащ на ембарго, чрез *задгранични фирми* с чуждестранно участие. О. Дойнов не се завръща в страната и е издирван от прокуратурата. Предполага се, че половината от натрупания до 1989 г. 12 милиарда долара външен дълг се е „прелял“ в същите тези фирми, с които са обвързани висши функционери от партийната номенклатура и секретните служби.**

Световните цени на петрола се сриват. Националният дълг на САЩ надвишава 2 трилиона долара, два пъти повече от това, което е бил през 1981 г. Американският търговски дефицит се увеличава; в ход е световна рецесия. 29 януари: Военен преврат в Кампала (столицата на Уганда) сваля правителството: Йоуери Мусевени е обявен за президент, но боевете продължават в северна Уганда. Безпилотният космически кораб *Вояджър 2* (изстрелян през 1977 г.) заобикаля Нептун и изпраща снимки на неоткрити досега пръстени и спътници. Космическата програма на САЩ претърпява голям срив с експлозията на совалката *Челинджър* една минута след излитането ѝ. Всички членове на седемчленния екипаж загиват мигновено. 6 февруари: Президентът на Хаити Жан-Клод Дювалие се оттегля от властта на 34 годишна възраст и получава убежище във Франция. Режимът в Хаити си остава диктаторски. 11 февруари: В СССР политическите затворници Анатолий Шчарански и Юрий Орлов са освободени и им е разрешено да напуснат страната. Това е една от първите стъпки в програмата на Горбачов за либерализиране на страната (*перестройка*). 28 февруари: Улоф Палме, 59 годишният министър-председател на Швеция, е убит, докато се е връщал у дома си от кино със своята съпруга. Вероятно никога няма да се разбере кой го е убил. 6 март: В Южна Африка полицията стреля по демонстранти и убива 30 души. 15 април: Използвайки британска база, американски изтребители извършват 11 минутна атака над главната квартира на Кадафи в Триполи. Рейгън е заповядал нападението като наказателна мярка за извършваните от либийци или организирани от Либия терористични акции срещу американски граждани в Европа. При това нападение, чиято полезност е оспорвана, са убити 15 мирни граждани. Самият Кадафи се спасява без никакви увреждания. В Ливан са убити трима заложници като ответна мярка за акцията на САЩ. 26 април: Атомната електростанция в Чернобил близо до Киев в Украйна избухва, изхвърляйки в атмосферата облаци от радиоактивни отпадъци, които замърсяват голяма част от Европа. Тридесет пожарникари и работници в АЕЦ загиват в първите няколко дни след аварията; смъртните случаи от рак поради изложеност на радиоактивно заразяване ще достигнат от 7000 до 40 000 души. Доверието в ядрената енергетика и нейната надеждност като източник на енергия е силно разклатено в цяла Европа. 26 август: В Камерун вулканично изригване под едно езеро освобождава в атмосферата огромни количества отровен газ, който отнема живота на 1500 жители на околните села. 28 октомври: Кралят на Саудитска Арабия Фахд освобождава шейх Ямани от поста министър на петрола, който той е заемал в последните 24 години; кралят е останал недоволен от скромните цени, които шейх Ямани е определил за саудитския петрол. Декември: Горбачов телефонира на Андрей Сахаров в Горки, за да го уведоми, че заточението му е прекратено; той може да се завърне в Москва.

Джейкъб К. Явиц: Конвеншън сентър, Ню Йорк (завършен)
Ричард Роджърс: Лойдс, Ледънхол стрийт, Лондон

Рой Лихтенщайн: Стенопис със синя четка
Доналд Джъд: Безименно'88 (скулптура)

📖 Кингсли Еймис: *Старите дяволи*
Марио Варгас Льоса: *Истинският живот на Алехандро Майта*
Маргарет Атууд: *Приказката на слугинята*
Джон Ъпдайк: *Версията на Роджър*
Алън Ейкбърн: *Мисъл за жена*
Айрис Мърдок: *Добрият чирак*
Дейвид Мамет: *Шалът*
Димитър Коруджиев: ***Домът на Алма***
Атанас Мандаджиев: ***Баш майстора***
Александър Томов: ***Светата Ана*** **(повест, екранизирана като** ***Скъпа моя, скъпи мой*****)**

🎼 Харисън Бъртуистъл: *Ян тан тетера*
Робин Холоуей: *Неспокойствие*
Оливър Кнусен: *Ангелите на ада*
Елиът Картър: *Фанфар*
Ендрю Лойд Уебър: *Фантомът в операта*

1987 Вождът на зулусите Мангосуту Бутелези повежда война срещу Африканския национален конгрес в Южна Африка, която разделя чернокожите. През 1975 г. вождът Бутелези е основал Инката, главната зулуска организация. Генерал Бен Али, министър-председател на Тунис, обявява, че президентът Бургиба е неспособен да управлява и го сваля от поста на 84 годишна възраст. 11 юни: Маргарет Тачър за трети път става министър-председател на Великобритания. 25 юни: Горбачов обявява плановете си за поемане на нов курс в икономическата политика на СССР. Той е убеден, че централизира́ното планиране спъва икономическото развитие и че повечето решения (и отговорности) трябва да се вземат на местно равнище. Юли: Оливър Норт свидетелства пред комитет на конгреса на САЩ, че неговите тайни дейности са били подкрепяни от висши служители в администрацията на САЩ. Адмирал Пойнтдекстър потвърждава, че е подкрепил използването на печалби от продажбата на самоле́ти на Иран за поддръжка на контрите в Никарагуа. 4 юли: Френски съд признава Клаус Барби за виновен в извършването на военни престъпления и го осъжда на доживотен затвор. Вече 73 годишен, Клаус Барби е бил шеф на Гестапо в Лион през 1941–1945 г. Юли: Подписан е договор между Индия и Шри Ланка, целящ да се сложи край на етническите насилия в Шри Ланка. 9 ноември: Бомбена експлозия в Коломбо убива 32 души. 10 ноември: Макар да е придобил популярност затова, че е уволнил корумпирани политици, московският градски секретар на КПСС Борис Елцин е свален след критиката му, че Горбачовите реформи са твърде бавни. 18 ноември: Отстраняването на Елцин от властта се оказва непопулярно и му е даден друг висок пост. 7 декември: Горбачов пристига във Вашингтон за разговори по ограничаването на въоръженията. 10 декември: Рейгън и Горбачов подписват договор за намаляване количеството на ядрените въоръжения; предвидени са взаимни инспекции на въоръженията. 20 декември: Един филипински пътнически ферибот се сблъсква с танкер; удавят се най-малко 1500 души.

Брайс Мардън: Диптих
Елизабет Мърей: Художникът на глада
Уилям де Куунинг: Безименно
Робърт Райман: Константа

Гор Видал: *Империя*
Том Уулф: *Кладата на суетите*
Тахар Бен Желун: *Святата нощ*
Тони Морисън: *Любим*
Пенелоуп Лайвли: *Лунен тигър*
Филип Рот: *Контраживот*
Уилям Голдинг: *Съседни жилища*
Питър Акройд: *Чатъртън*
Питър Райт: *Шпионски прихващач*
Джон льо Каре: *Идеалният шпионин*
Джон Ъпдайк: *Вярвай ми* (разкази)
Хуан Карлос Онети: *Когато ... тогава*
Виктор Пасков: *Балада за Георг Хених*
Борис Христов: *Бащата на яйцето*

Харисън Бъртуистъл: *Безкраен парад*
Майкъл Джексън: *Bad (Лош)* (популярна песен)
Флийтууд Мак: *Tango in the Night (Танго в нощта)* (популярна песен)

1988 13 януари: Президентът на Тайван Чианг Чинг-куо умира на 77 годишна възраст и е наследен от Ли Тенг-хюи. 5 февруари: Генерал Нориега, държавният глава на Панама, е призован на съд в Маями, САЩ по обвинения в съучастие в трафик на наркотици. **8 март: В България е учредена първата опозиционна организация – Комитет за защита на Русе, критикуващ бездействието на властите спрямо периодичното обгазяване на града от румънски химически комбинат.** 16 март: Иракски войски използват отровен газ срещу кюрдите в град Халабжа, като убиват над 4000 души. Западногермански компании са построили съоръжения за производство на газ за нуждите на иракската армия. 14 април: СССР се съгласява да изтегли войските си от Афганистан. Президентът на Румъния Николае Чаушеску планира унищожаването на 8000 села в хода на своята програма за урбанизиране на страната. 18 април: След двудневни сражения иракските войски си възвръщат град Фао от иранците; над 53 000 иракци и почти 120 000 иранци са убити в боевете за града. Май: Генерал Зия Ул Хак, 64 годишният президент на Пакистан, освобождава премиера Юнейо от поста му и разпуска Националното събрание под предлог, че процесът по създаване на ислямско законодателство е бил твърде бавен. 29 май: Рейгън посещава Москва, но се натъква на съпротивата на Горбачов при настояването си да се разширят гражданските права в СССР. 23 юни: Американският климатолог

Джеймс Хенсън предупреждава Комитета за енергийни и природни ресурси към сената на САЩ, че увеличеното количество въглероден двуокис в атмосферата (и на други „парникови“ газове) води до глобално затопляне и представлява заплаха за човешката раса. 1 юли: Делегати на конференцията на КПСС в Москва подкрепят предложенията на Горбачов да се прехвърли част от партийната власт на избираем законодателен орган (Върховен съвет) и да се учреди президентско управление. 3 юли: Военният кораб на САЩ *Винсенс* в Персийския залив по погрешка взема един аеробус А300 на Иран Еър за военен бомбардировач и го сваля; грешката струва живота на 290 цивилни пътници. 31 юли: Кралят на Йордания Хюсеин отстъпва Западния бряг на р. Йордан на ООП; той поставя под въпрос ефикасността на американските мирни инициативи в региона. 8 август: Иран приема мирния план на Ирак, което ще доведе до прекратяване на осемгодишния конфликт, отнел живота на 105 000 иракчани и на един милион иранци. 18 август: Президентът на Пакистан Зия е убит при експлозия на личния му самолет по време на полет. Декември: Беназир Бхуто, 35 годишната дъщеря на Зулфикар Али Бхуто, който беше обесен по заповед на Зия през 1979 г., е избрана за премиер-министър. **3 ноември: Учреден е Клубът за подкрепа на гласността и преустройството в България, обединяващ усилията на комунисти-реформатори и други интелектуалци за либерализация на режима в горбачовски дух.** 7 декември: В свое обръщение на Генералната асамблея на ООН в Ню Йорк Горбачов обещава да намали съветските въоръжения и войскови контингенти на западните граници на Варшавския договор. Армения е разтърсена от земетресение 6,9 степен по скалата на Рихтер; жертви на бедствието са над 25 000 души. 21 декември: Бомба на терористи разрушава Боинг 747 на *Пан-Ам* над град Локърби в Шотландия, всичките 259 души на борда и още 11 души на земята загиват. 22 декември: Чико Мендес, бразилски събирач на каучук, който е вдигнал местни жители на протестни акции да се спре прочистването на джунглите по поречието на Амазонка от собственици на земеделски имоти, е застрелян в собствения му дом. При атентат на сикхски терорист – камикадзе загива министър-председателката на Индия Индира Ганди.

📖 Бенджамин Фридман: *Дни на равносметка: Последствията от американската икономическа политика по времето на Рейгън и след това*
Салман Ружди: *Сатанински строфи*
Бхарати Мукерджее: *Средният човек и други разкази*
Умберто Еко: *Махалото на Фуко*
Габриел Гарсия Маркес: *Любов по време на холера*
Елмор Ленард: *Фрики дики*
Стивън Хоукинг: *Кратка история на времето*
Алън Бенет: *Говорещи глави*
Питър Карей: *Оскар и Лусинда*
Дейвид Мамет: *Ускори плуга*
Джон Ъпдайк: *„С“* (епистоларен роман)

Лазар Николов: ***Симфония No 5***
Георги Арнаудов: ***Оферториум***
Любомир Денев: ***Вечерна музика в памет на Скот Джоплин***
Кейт Ричард: *Talk Is Cheap* (популярна песен)

1989 *Годината на промените.* 7 януари: Японският император Хирохито умира на 87 годишна възраст след 62 годишно управление и е наследен от 55 годишния си син Акихито. 2-3 февруари: Преврат в Парагвай довежда до свалянето на диктатора Алфредо Стреснер, който в момента е на 76 годишна възраст. Властта е взета от генерал Родригес. Март: Съветските гласоподаватели имат възможност да изберат Президиум на Върховния съвет, наскоро конституирания парламент; Борис Елцин печели внушителна победа. **8 февруари: Освободеният наскоро от затвора медик Константин Тренчев създава независимия профсъюз „Подкрепа“, схващан от властта като българската „Солидарност“.** 24 март: Петролният танкер *Ексон Валдес* се натъква на подводен риф и излива 240 000 барела суров петрол от Аляска в пролива Принс Уилям, убежище за китове, делфини, видри и морски птици; това е най-опасната екологична катастрофа с танкер до този момент. **11 април: След секретно решение на Политбюро на БКП започва масовото преименуване на етническите турци.** 7 май: При избори в Панама генерал Нориега претърпява поражение, но самият той не признава резултата и остава на власт. **29 май: След напрежение в Разградска област, при което е употребена сила и са дадени жертви, започва насилствено прогонване на 327 000 етнически турци.** 4 юни: Аятоллах Хомейни умира на около 86 годишна възраст; като президент на Иран той е заместен от Хашеми Рафсанджани. 18 август: 40 годишното твърдо комунистическо управление в Полша приключва след като кандидатите на комунистическата партия са победени в юнските избори. Съставен е нов кабинет, оглавен от бившия дисидент Тадеуш Мазовецки, с поддръжката на Лех Валенса и на кардинал Глемп. 23 август: Гражданите на Латвия, Литва и Естония се хващат ръце за ръце, за да образуват жива верига, преминаваща през границите на техните три републики, в настояването си да получат независимост от СССР. Септември: След оставката на Питър Бота като президент на Южна Африка, президент става Филип де Клерк; той възнамерява да осигури по-голяма представителност на управлението в Южна Африка. Елцин посещава САЩ и заявява, че в СССР могат да избухнат вълнения ако Горбачов не ускори промените. 17 октомври: Земетресение в Сан Франциско 7,1 степен по скалата на Рихтер. Това е най-разрушителното земетресение в Северна Америка от 1906 насам; загиват 90 души, повечето в колите си, когато горното ниво на магистралата Нимиц се срутва; щетите от бедствието надвишават 6 милиарда долара. Държавният глава на ГДР Ерих Хонекер е принуден да подаде оставка, но е заместен от своето протеже, не по-малко твърдолинейния комунист Егон Кренц. 23 октомври: Унгария се провъзгласява за демократична република, приема нова конституция и комунистическата ѝ партия се преименува в социалистическа. Съветският външен министър Едуард Шеварнадзе публично признава, че съветската инвазия в

Афганистан е била незаконна. **28 октомври: В Пловдив профсъюз „Подкрепа“ е обявен за Национална федерация на труда.** 9 ноември: Властите в ГДР позволяват на гражданите си да напускат страната без визи. Стотици хиляди радостни източногерманци посещават ФРГ. Започва събарянето на Берлинската стена. В Китай Дън Сяопин се оттегля от властта на 85 годишна възраст. **3 ноември: Българската милиция нанася побой над група протестиращи еколози в центъра на София. 5 ноември: Антикомунистическа демонстрация в София. 10 ноември: На свой пленум комунистическата партия в България сваля от власт дългогодишния партиен водач и държавен глава Тодор Живков, като му „изказва благодарност“. Разрешават се публичните прояви на неформални сдружения и нововъзникващи некомунистически партии и организации.** 17 ноември: В столицата на Чехословакия Прага полицията нанася побой на демонстриращи студенти. Следват масови демонстрации на Вацлавския площад, на които се иска оставката на Милош Якеш, генералния секретар на комунистическата партия. **Първият масов протестен митинг в София, организиран от новосформираната некомунистическа коалиция Съюз на демократичните сили (СДС). Иска се отмяната на член първи от конституцията, постановяващ ръководната роля на комунистическата партия в страната.** 24 ноември: Якеш е сменен, но хората в Чехословакия все още са недоволни и настояват за още права. 10 декември: Президентът на Чехословакия Густав Хусак подава оставка и е сформиран нов кабинет, в който комунистите са малцинство. **14 декември: Демонстрация пред Народното събрание в София, застрашаваща да доведе до сблъсък с милиция и армия, е прекратена от лидерите на опозицията.** 16 декември: В Румъния Секуритате (тайната полиция) избива хиляди демонстранти. 19 декември: Чешкият парламент гласува за преход към демокрация по западен образец. 21 декември: Още румънски демонстранти са застреляни от Секуритате в Букурещ, но армията минава на страната на демонстриращите и Чаушеску и неговият режим губят поддръжка. 22 декември: Бранденбургската врата в Берлин е отворена, Източен и Западен Берлин се обединяват. След сражения между Секуритате и румънската армия Николае Чаушеску и жена му Елена са заловени. 24 декември: След нахлуването на САЩ в Панама (на 20 декември) Нориега успява да се спаси от плен, но той се обръща към представителите на Ватикана в град Панама и получава 10 дневно политическо убежище в нунциата; след това той ще се предаде на американските власти и ще бъде изправен на съд в Маями. 25 декември: Чаушеску и жена му Елена са екзекутирани. 29 декември: Чешкият парламент избира драматурга и бивш дисидент Вацлав Хавел за президент, а Александър Дубчек за председател на парламента.

Байкало-Амурската магистрала (нова транссибирска железопътна линия, продължила старата със 322 км на север: По нея има 3000 моста и четири големи тунела – завършена)
Кевин Роуч: Морган билдинг, Ню Йорк (завършен)
И. М. Пей: Банк ъф чайна билдинг, Хонконг (най-високият небостъргач в Хонконг)
Хотел Мариот, Варшава

Пиер Факури: Базилика на нашата Господарка на мира, Йамусукро, Бряг на слоновата кост (най-високата църква в света, 160 м купол)

Георги Божилов: Композиция

Симон Шама: *Граждани: Хроника на Френската революция*
Уилям Голдинг: *Огън, там долу*
Елмор Ленард: *Убийствен изстрел*
Бхарати Мукерджее: *Жасмин*
Кацуо Ишигуро: *Остатъците от деня*
Айрис Мърдок: *Послание до планетата*
Роналд Харууд: *Друг път*
Уилям Никълсън: *Земите на сенките*
Атол Фюгар: *Мои деца, моя Африка*
Греъм Грийн: *Капитанът и врагът*
Марио Варгас Льоса: *Човекът, който говори*
Георги Марков: *Задочни репортажи за България*
(издадени посмъртно)
Ивайло Петров: *Хайка за вълци*
Йордан Радичков: *Ноев ковчег*
Николай Кънчев: *Времето, раздадено на всички*
Константин Павлов: *Появяване*

Майкъл Типет: *Нова година*
Алфред Шнитке: *Пер Гинт*
Марк-Антоний Тюнейдж: *Грък*
Ален Бубил: *Мис Сайгон* (мюзикъл, по либрето на Ричард Малтби)

1990 **Член първи от конституцията на НРБ е отменен. На „кръглата маса" опозиция и БКП се споразумяват за свободни избори за Велико народно събрание, което да приеме нова конституция. Комунистите преименуват партията си в социалистическа (БСП). Техният партиен орган „Работническо дело" е преименуван на „Дума" и все още е с най-голям тираж в страната.** 11 февруари: 71 годишният Нелсън Мандела е освободен от затвора край Кейптаун; президентът де Клерк го кани за съдействие в преговорите за политическо уреждане на противоречията между бели и чернокожи. 11 март: Литва решава да се отдели от СССР. Горбачов отменя решението и изпраща съветски танкове във Вилнюс. 18 март: Източна Германия провежда първите свободни избори от 1932 г. насам. Април: Горбачов спира снабдяването на Литва с петрол в опита си да убеди гражданите ѝ да променят решението си. **7 юни: Предизборният митинг на СДС в София събира близо 1 милион души и влиза в кадрите на CNN като събитие на годината. 13 юни: БСП печели мнозинство на първите свободни избори за Велико народно събрание от 45 години насам.** 21-24 юни: Земетресение в северен Иран отнема живота на 50 000 души и оставя без дом още 500 000. 2 юли: Поклонници в Мека блокират един пешеходен тунел, вентилационната система се разваля и 1426 души загиват от задушаване. **Юли-август: След протести в *Града на истината* в центъра на София президентът П. Младенов си подава оставка. Временно за президент е избран Ж. Желев. Ще бъде приета нова конституция, целяща преход към демократично общество с пазарна икономика. При палеж на Партийния дом изгарят ценни архиви на ЦК, засягащи главно периода до 1944 г. Делото по този палеж няма да приключи до 1995 г.** 2 август: Войски на Ирак нахлуват в Кувейт, след като Кувейт отказва да изпълни невъзможните искания на Ирак, поставени от Саддам Хюсеин: Кувейт да заплати компенсации на Ирак за извличане на петрол от територии, които по-рано били принадлежали на Ирак и да отстъпи спорни територии на Ирак. Техеран, Пекин, Лондон, Москва и Токио осъждат действията на Саддам; Съветът за сигурност на ООН гласува икономически санкции срещу Ирак. 7 август: Президентът на САЩ Буш изпраща войски в Саудитска Арабия. 8 август: Ирак анексира Кувейт. 10 август: 12 арабски държави гласуват да се противопоставят на Ирак с военна сила. 18 август: Саддам задържа като заложници 10 000 чужденци. 29 август: Саддам освобождава жените и децата. 25 септември: Горбачов получава фактически пълна свобода на действие, за да децентрализира икономиката, но неговите действия са прекалено предпазливи и цените рязко нарастват. 3 октомври: Германия се обединява след 43 годишно разделение. Обединението на Източна и Западна Германия е одобрено в Отава (февруари) от външните министри на Великобритания, Франция, САЩ и СССР. 17 ноември: Горбачов иска специални пълномощия, тъй като съветската икономика колабира и ги получава, въпреки опасенията, че може да злоупотреби с тях. 29 ноември: Съветът за сигурност на ООН гласува да се дадат пълномощия на страни-членки да приложат военна сила за изтласкването на иракските войски от Кувейт, ако те останат там след 15 януари 1991 г. 20 декември: Едуард Шеварнадзе подава оставка като министър на външните работи на СССР, като предупреждава конгреса на народните депутати за опасността от *„реакционери“*. Предупрежденията му са пренебрегнати. Лех Валенса става президент на Полша след балотаж. **Зимата: След обявения мораториум по изплащането на външния дълг, правителството на Андрей Луканов обявява предстоящо либерализиране на цените. Стоките от първа необходимост изчезват от магазините в големите градове. След последвалите протестни акции правителството си подава оставка и е назначен преходният кабинет на Димитър Попов.**

Филип Фрохман: Националната катедрала, Вашингтон (завършена)
Кензо Танге: Градската палата, Токио (завършена)

Фернандо Ботеро: Венера, Броудгейт, Лондон

Шинтаро Ишикара: *Японецът, който може да каже „не"*
Надин Гордимър: *Разказ за моя син*
Мордекай Ричлер: *Соломон Гърски беше тук*
А. С. Биат: *Обсебване*
Харолд Пинтър: *Джуджетата*

Дерек Уолкът: *Омерос*
Дейвид Хеър: *Яздещ демон*
Вестник *Демокрация* (издание на СДС; първи брой излиза на 12 февруари)
Вестник *168 часа* (седмичник на едноименната пресгрупа; първи брой излиза на 26 април)

Робин Холоуей: *Клариса*
Иван Спасов: *Български пасион*
Георги Арнаудов: *Симфония No 2*

17 януари: Кралят на Норвегия Олаф V умира на 87 годишна възраст и е наследен от 53 годишния си син Харалд V. Рано заранта американски, британски и съюзни ракети и самолети атакуват цели в Кувейт и Ирак. 18 януари: Иракски ракети поразяват обекти в Хайфа и Тел Авив. Израел проявява голяма сдържаност с това, че не предприема ответни мерки; израелците се опасяват да не попречат на коалицията на съюзниците. 22 януари: Ирак подпалва две кувейтски петролни рафинерии и кладенци в близост до границата със Саудитска Арабия; към края на войната горят 732 от кувейтските петролни кладенци. 24 януари: Иракчаните пускат кувейтски суров петрол в Персийския залив, образувал огромно мазно петно, което е запалено и опустошителният пожар нанася големи щети. 26 януари: Президентът на Сомалия Сиад Баре бяга от столицата Могадишу след като Конгресът на обединените сомалийски бунтовници отхвърля неговия режим. Водачът на въстаниците Али Махди Мохамед става временен президент. 24 февруари: Започва операцията *Пустинна буря* (и завършва след четири дни). Американският генерал Шварцкопф планира и командва успешното изтласкване на иракските войски от Кувейт като ги прогонва далече навътре в територията на Ирак. В операцията участват 270 000 американски, френски и британски военнослужещи. 100 000 иракски войници загиват в сраженията; над 100 000 иракчани се предават в плен, но след операцията Саддам остава на власт. 3 март: Полицаи в Лос Анжелис брутално пребиват невъоръжения чернокож мотоциклетист Родни Кинг; за щастие на г-н Кинг инцидентът е записан на видеокасета. 30 април: Циклон връхлита по крайбрежието на Бангладеш, наводнява земеделски земи, унищожава реколта и отнема живота на 138 000 души. 21 май: Бившият министър-председателят на Индия Раджив Ганди (синът на Индира Ганди) е убит при бомбен атентат по време на неговата кампания за преизбирането му. Юни: Вулканът Пинатубо във Филипините изригва с огромна сила; това е едно от най-големите вулканични изригвания през XX в., изхвърлило огромни количества пепел и 19 милиона тона сярна киселина в атмосферата. 20 юни: Германският Бундестаг гласува да се премести седалището на правителството от Бон в Берлин въпреки големите разходи. 25 юни: Дългоочакваното разпадане на Югославия започва, след като Хърватско и Словения обявяват своята независимост от останалата част на Югославия. Избухват сражения между сърби и хървати. 19-23 август: Опит за преврат на твърдолинейните комунисти („реакционерите“ по

думите на Шеварнадзе) пропада, главно заради героичните усилия на Борис Елцин, който успява да привлече поддръжката на танкови части. Президентът Горбачов се връща в Москва след краткия принудителен арест в лятната му резиденция в Крим. 24 август: Елцин забранява комунистическата партия в Русия, слагайки край на 74 годишното ѝ управление. 5 септември: Горбачов убеждава Конгреса на съветите да се откаже от властта си. Неговият реален контрол над съставящите съюза републики и без това се е изпарил и както икономиката, така и политическото управление са на ръба на колапса. 6 септември: Горбачов признава независимостта на балтийските републики. 5 ноември: Роденият в Чехия британски публицист от еврейски произход Робърт Максуел (истинското му име е Лудвик Хох) пада от яхтата си и загива в северния Атлантически океан. **Извънредни избори в България носят неубедителна победа за антикомунистическата коалиция СДС и след това – пряк избор на Ж. Желев за президент, след балотаж. Съставено е правителство на СДС с министър-председател Филип Димитров.**

Мостът Дартфорд, устието на Темза (Великобритания)
Норман Фостер: Галериите Саклър, Кралска академия, Лондон

Луи Буржоа: *Пукнатина* (мрамор)
Стоян Цанев: Композиция с луна (литография)
Вестник *24 часа* (първи брой на всекидневника на пресгрупа *168 часа* излиза на 18 април)

Сюзън Хил: *Въздух и ангели*
Милан Кундера: *Безсмъртие*
Ан Тайлър: *Св. Може би*
Марк Камолети: *Не се обличай за вечеря*
Маргарет Форстър: *Битката за Кристабъл*
Константин Павлов: *Агонийо сладка* (поезия)
Христо Фотев: *Литургия за делфините*
Стефан Груев: *Корона от тръни*

Джордж Лойд: *Симфония No 12*
Майкъл Типет: *Византион*
Любомир Денев: *Концерт за импровизиращо пиано и оркестър*
Харисън Бъртуистъл: *Гавейн*
Марк Антоний Търнидж: *Монумент*
Гънс н' Роузес: *Use Your Illusions* (популярна песен)

1992 1 януари: Бутрос Бутрос Гали, 69 годишен египетски дипломат, става шестият генерален секретар на ООН. 7 януари: Звиад Гамсахурдия, избраният на първи свободни избори държавен глава на Грузия, е обвинен в диктаторство и след стълкновения в страната я напуска. Президент става бившият външен министър на СССР Шеварнадзе. 9 януари: Една жена от Цюрих твърди, че 5000 годишният *Айсман* „Леден човек", намерен наскоро в Алпите, е нейният собствен баща. Босненските сърби обявяват своя собствена република под ръководството на Радован Караджич, с което събуждат опасения, че гражданската война ще се разпространи в самото сърце на разпадащата се югославска федерация. 13 януари: Айлин Уорнъс, 35 годишна проститутка, е изправена на съд във Флорида за убийство на седем мъже. 17 януари: IBM обявява годишна загуба от 564 милиона долара – най-голямата си загуба досега. 3 февруари: Обявено е, че е открито древното селище Убар (основано в 2000 г. пр. Хр.) в Арабската пустиня, на границата между Йемен и Оман; спътникови снимки са помогнали да се идентифицират древните пътища на керваните, събиращи се на това място. 15 февруари: Американският композитор Уилям Шуман умира на 81 годишна възраст. 21 февруари: Жан Калмен, най-старата гражданка на Франция, празнува своя 117 -ти рожден ден в Арл, където се е познавала с Ван Гог. 21 март: Населението на света достига 5,4 милиарда, от които 1,2 милиарда са само китайци. Изчисления на американски учени сочат, че населението в света може да достигне 8 милиарда към 2020 г. 8 април: Личният самолет на палестинския водач Ясер Арафат се разбива в Сахара, но той самият се отървава с леки увреждания. Германски учени потвърждават, че тленните останки, намерени в Бразилия, принадлежат на Йозеф Менгеле, придобилият мрачна слава лекар, използвал телата на концлагеристи в Аушвиц за медицински експерименти и причинил смъртта на хиляди души. 12 април: Във Франция е открит Евродисниленд. 21 април: Владимир Романов, претендентът за руския трон, умира на 74 годишна възраст. 22 април: Калифорния е разтърсена от земетресение със сила 6,1 степен по скалата на Рихтер. 26 април: Опасенията се сбъдват – вторичната земетръсна вълна е по-висока – 6,5 степен. 28 април: Английският художник Франсис Бейкън умира в Мадрид на 82 годишна възраст. 30 април: В Лос Анжелис избухват вълнения след освобождаването на полицаите, набили безпричинно чернокожия мотоциклетист Родни Кинг; уличните стълкновения нанасят щети за 600 милиона долара. 23 май: Съдията Джовани Фалконе, който води следствието срещу италианската мафия, е убит при бомбен атентат с голям заряд. Образуван е кратер с дълбочина 35 м. 11 юни: Последната оцеляла пасажерка от потъналия *Титаник*, Маржъри Роб, умира в Бостън на 103 годишна възраст. 16 юни: Корасон Акино губи в изборите във Филипините от генерал Фидел Рамос. 24 юни: Компаниите, произвеждащи цигари, очакват потоп от съдебни искове в САЩ, след като семейството на Роуз Чиполоне спечелва делото срещу такава компания след смъртта на Роуз, умряла след 42 години пушене. Само в САЩ 400 000 души годишно умират от заболявания, причинени от тютюнопушене. 28 юни: Две земетресения поразяват незаселени пустинни области в южна Калифорния. И двете са със сила над 7 степен по скалата на Рихтер. 29 юни: 73 годишният президент на Алжир Мохамед Будиаф е убит докато държи реч на политически митинг. Юли: Сараево е обсадено от босненските сърби. 10 юли: Генерал Нориега, държавният глава на Панама, е осъден в Маями на 40 години затвор за трафик на наркотици. 17 юли: Словакия обявява своя суверенитет и Чехословакия се разделя на две държави. 3 август: Потвърдена е верността на докладите за мъчения и незаконни избивания на мирни граждани в сръбски лагери в Босна. 12 август: На 79 годишна възраст умира американският композитор Джон Кейдж. 1 септември: 70 годишният Александър Дубчек е тежко ранен при автомобилна катастрофа. 14 септември: Индия и Пакистан са опустошени от наводнения и свличания на бреговете след тридневни поройни дъждове: Загиват над 2000 души. 28 септември: Астрономически снимки потвърждават, че в Слънчевата система съществува десета планета на разстояние 6 милиарда километра от Слънцето. 4 октомври: Боинг 747 се разбива в един квартал в Амстердам, малко след излитането си; загиват 150 души. 12 октомври: Земетресение от 5,9 степен по скалата на Рихтер разтърсва Кайро и взема 340 жертви; нараства тревогата какво би се случило при подобно бедствие в близост до Асуанския язовир. 14 октомври: Москва предава тайните документи на КГБ на Лех Валенса, разкриващи, че Сталин и неговото Политбюро са наредили избиването на полски офицери през 1940 г. в Катин; през цялото време дотогава руснаците са твърдели, че това военно престъпление е дело на германците. 31 октомври: Ватикана освобождава Галилей от обвинението в ерес и фактически признава, че Земята е кръгла. 7 ноември: Александър Дубчек умира от раните си. 11 ноември: Израел изпраща танкове в Ливан след продължилите две нощи ракетни нападения от страна на *Хизбулла*, проиранска партизанска организация. 17 ноември: Пещерните рисунки, открити в Коске в южна Франция, са датирани към 25 100 година пр. Хр., което ги поставя сред най-ранните произведения на изкуството. 18 ноември: Беназир Бхуто е под домашен арест след политическа демонстрация. 25 ноември: В Прага е обявено, че Чехословакия престава да съществува от 1 януари 1993 г. Възникват две независими републики – Чехия и Словакия. Декември: Земетресение в Индонезия със сила 6,8 степен по скалата на Рихтер взема 1500 жертви. **След като СДС загубва поддръжката на партията на турското етническо малцинство ДПС, в София е съставено правителство на президентския съветник Любен Беров с поддръжката на БСП.** Парижкото кабаре Фоли Бержер е закрито.

Евродисни, Марн-Ла-Вале, Франция
Експо'91, Севиля

Джон Кийн: Войната в Персийския залив

Питър Хьог: *Усетът за сняг на мис Смилла*
Бари Ънсуърт: *Свещен глад*
Блага Димитрова: *Знаци по снега*
Цветан Марангозов: *Маймуните на радостта*
Виктор Пасков: *Германия – мръсна приказка* (изд. в България в 1993 г.)
Константин Павлов: *Убийството на спящ човек*
Николай Кънчев: *Отпечатъци от пръстите на йети*
Стефан Попов: *Безсъници*
Вестник *Стандарт* (първи брой на всекидневника излиза на 10 август)

🎼 Филип Глас: *Пътешествието*

1993 5 януари: Петролният танкер *Браер* се блъска в брега на Шетландските острови при силна буря; целият му товар със суров петрол изтича и възникват опасения, че крайбрежието ще бъде унищожено за много години напред от петролното разливане, но силата на вълнението разнася петното. 15 януари: Босът на сицилианската мафия Салваторе (Тото) Риина е арестуван след като е успявал да се измъква от органите на правосъдието в продължение на 22 години. 19 януари: IBM обявява годишна загуба от 3,3 милиарда лири стерлинги за 1991 г. – най-тежката загуба на компания досега. 26 януари: В САЩ Бил Клинтън полага президентска клетва. 17 февруари: ООН прекратява помощните си операции в Босна. Претоварен ферибот потъва край брега на Хаити: Загиват над 1200 души. 19 февруари: Британският премиер-министър Джон Мейджър отхвърля идеята да се поднесат извинения за разстреляните за проявен страх и за дезертьорство участници в Първата световна война под предлог, че това би означавало „*пренаписване на историята*“. 12 март: Бомбени атентати в Бомбай вземат 200 жертви. 14 март: Силни бури по източното крайбрежие на САЩ вземат 66 жертви. 24 март: Президентът де Клерк признава, че Южна Африка разполага с ядрено оръжие. 10 април: Чернокожият южноафрикански комунист Крис Хани, за когото се е очаквало, че ще наследи Нелсън Мандела като лидер на Южноафриканския конгрес, е убит при атентат. 17 април: Двама полицаи в Лос Анжелис са осъдени за побоя над Родни Кинг. 19 април: Полицейската обсада на имението Вако в Тексас завършва с пожар, при който загиват 97 души, в това число и лидерът на сектата „Клонка Давидова“ Дейвид Кореш. 24 април: Центърът на Лондон понася сериозни щети при бомбен атентат на ИРА (извънредни); първоначалните оценки възлизат на 1 милиард лири стерлинги. 30 април: Тенисистката Моника Селеш е намушкана с нож от недоволен зрител по време на състезание в Хамбург. 1 май: Президентът на Шри Ланка Прамадаса е убит с бомба, взривена от атентатор-камикадзе. 13 юни: Пакистански части на ООН в Сомалия стрелят в тълпата и убиват 20 души. 2 юли: 40 души загиват при палеж на хотел в Турция, извършен от ислямски фундаменталисти, протестиращи заради книгата на Салман Ружди *Сатанински строфи*, която те смятат за оскърбителна. 6 юли: Открити са 40 непубликувани поеми на Т. С. Елиът. 13 юли: Най-малко 80 души загиват при земетресение в Япония. 23 август: Американска полиция нахлува в дома на певеца Майкъл Джексън след подадения от едно 13 годишно момче иск за сексуална злоупотреба. 9 септември: Израел и ООП се споразумяват за взаимно признаване и за правото на съвместно съществуване, една голяма крачка по пътя на умиротворяването в Близкия изток. 13 септември: Ицхак Рабин и Ясер Арафат подписват мирно споразумение в Белия дом. 21 септември: Президентът Борис Елцин разпуска руския парламент и взема държавното управление под свой контрол. 22 септември: Влак се обръща в едно блато в Алабама – загиват най-малко 40 души. 30 септември: Земетресение разтърсва централното плато Декан в Индия; срутени са паянтовите жилищни сгради в района и загиват най-малко 10 000 души. 3 октомври: Президентът на Русия Елцин обявява извънредно положение след най-яростната проява на политическа жестокост от революцията през 1917 г. насам. 4 октомври: Твърдолинейните комунисти в Москва се предават след обстрел на сградата на парламента. 15 октомври: Президентът на Южна Африка де Клерк и Нелсън Мандела са удостоени с Нобелова награда за мир. 1 ноември: В Ливерпул в Англия започва процесът срещу две малолетни момчета, обвинени в убийството на двегодишния Джеймс Бългър. 24 ноември: Двете 11 годишни момчета, Робърт Томпсън и Джон Венабълс, са осъдени за отвличането и убийството на Джеймс Бългър; хората във Великобритания са масово ужасени от това престъпление и не могат да повярват, че то може да е извършено от две толкова нормално изглеждащи и добре възпитани деца. 25 ноември: На 76 годишна възраст умира английският композитор Антъни Бърджис. 9 декември: Ирак освобождава трима британски затворници след срещата на бившия премиер Едуард Хийт с президента Саддам Хюсеин. 12 декември: В Русия са проведени първите свободни избори. Около 50 % гласуват за консервативно-националистични групировки, сред които като най-сериозна фигура се очертава Владимир Жириновски (лидерът на Либерално-демократичната партия). Елцин остава президент, Виктор Черномирдин – министър-председател, но в балтийските държави нарастват опасенията, че крайно десният Жириновски може скоро да стане президент и да им отмъсти за това, че са предизвикали разпадането на Съветския съюз. 15 декември: Декларацията от Даунинг стрийт. Джон Мейджър и Албърт Рейнолдс, премиери на Великобритания и на Ирландската република, се споразумяват за реда, по който може да се създаде обединена Ирландия. Надеждата е, че терористичното насилие, продължило в последните 25 години и отнело живота на 3111 души в Англия и Ирландия, ще бъде прекратено. В Женева е учредена Световната организация за търговия (СОТ) на мястото на ГАТТ (General Agreement on Tariffs and Trade), основана през 1947 г.

Даниел Либескинд: Еврейският музей, Берлин
Никълъс Гримшоу: Международен терминал Ватерло, Лондон

Рачел Уайтред: Къща (Гроув роуд, Лондон)
Робърт Грийнхей: Овце в овощната градина
Джими Дърхем: Имаме напредък (скулптура)
Джуди Бойт: Бунтовник (бронз)
Стоимен Стоилов: Летящият холандец (литография)

Дейвид Белос: *Живот сред думи*
Бхарати Мухерджее: *Владетелят на света*
Владимир Жириновски: *Последният поход на юг*
Питър Акройд: *Къщата на Д-р Дий*
Томас Стопард: *Аркадия*
Харолд Пинтър: *Лунна светлина*
Ричард Холмс: *Г-н Джонсън и г-жа Савидж*
Роберто Калассо: *Бракът на Кадъм и Хармония*

Роди Дойл: *Пади Кларк Ха-ха-ха*
Огъст Уилсън: *Урокът по пиано*
Артър Милър: *Последният янки*
Дейвис Мамет: *Олеана*
Тони Кушнер: *Перестройка*
Радой Ралин: *Матерните* (избрано)
Блага Димитрова: *Урания*
Станислав Стратиев: *Българският модел; Упражнения по другост*
Борис Христов: *Думи върху думи* (стихове)
Ивайло Петров: *Преди да се родя и след смъртта ми*
Цветан Марангозов: *Стъмва се, съмва се*
Евгени Кузманов: *Кристалната зала*
Чавдар Мутафов: *Избрано* (посмъртно)
Йордан Бадев: *Позиция* (посмъртно)

Джордж Лойд: *Симфонична меса*
Ханс Вернер Хенц: *Реквием*
Майкъл Финиси: *Терез Ракен*
Александър Кандов: *Пеперуди*

1994 Януари: В Япония е съобщено за открита ваксина срещу СПИН. Според експерти до 2000 година от тази болест ще бъдат заразени най-малко 40 милиона души. 1 януари: Съгласно Договора от Маастрихт Европейската общност се преименува на Европейски съюз (ЕС). **Подписано е временно споразумение с България като част от асоциирането ѝ с ЕС.** Европейският единен пазар на капитал, работна сила и стока е най-големият единен пазар на планетата с 40% от световния търговски обмен и БВП 6573 милиарда долара. Влиза в сила Северноамериканският договор за свободна търговия (NAFTA), обединяващ ресурсите на Канада, САЩ и Мексико. 3 януари: Мексиканската армия потушава бунта на *сапатистите* срещу присъединяването на Мексико към NAFTA – избити са 57 бунтовници. Руски самолет ТУ – 154 се разбива край Иркутск – загиват 120 души на борда. 5 януари: 31 годишният кубински пилот Алфредо Ернанди приземява чартърен самолет с 10 пътници на Каймановите острови и иска политическо убежище. 8 януари: Изведен е в орбита „Союз ТМ – 18" с трима космонавти на борда – това е петнадесетата руска космическа експедиция на станция „Мир". 10 януари: НАТО приема в Брюксел програмата *„Партньорство за мир"*, целяща сближаване с източноевропейските страни. **13 януари: МВР официално признава, че войната между охранителни фирми е неоспорим факт след уличните престрелки в жк „Дружба 1" и пребиването на петима в казино „Бедни – богати" на 31 декември миналата година. 14 януари: Арестуван е Иво Карамански, когото пресата нарича „кръстник на мафията". Той обвинява „Мултигруп" затова, че използва „борците" като своеобразна изпълнителна власт. При „ювелирна" акция в жк „Белите брези" възниква престрелка между различни подразделения на полицията – дадени са жертви.** Президентът на САЩ Клинтън е на официално посещение в Русия. Подписано е споразумение за премахване на ядреното оръжие в Украйна. 17 януари: Разрушително земетресение с магнитуд 7,6 по Рихтер разтърсва Южна Калифорния. Щетите се оценяват на 20 милиарда долара. 20 януари: Студ минус 30° по Целзий скова 1/4 от територията на САЩ – училища, правителствени учреждения и обществени сгради са затворени. 22 януари: При артилерийски обстрел в западните квартали на Сараево са убити 6 деца. Общо от началото на войната в Босна са загинали 1500 деца. 31 януари: Президентът на Германия Рихард фон Вайцзекер се премества със съпругата си от Бон в Берлин като първа стъпка от взетото на 12 октомври 1993 г. решение за преместване на столицата от Бон в Берлин до 2000 г. 2 февруари: Циклон в Мадагаскар оставя без подслон 150 000 души. 3 февруари: Изстреляна е совалката „Дискъвъри“ с 6 членен американо-руски екипаж на борда. 4 февруари: За пръв път в армията на ЮАР постъпват 5000 чернокожи младежи. 5 февруари: 68 души са убити и 200 ранени от снаряд на централния пазар в Сараево, изстрелян от босненските сърби. 7 февруари: Свирепа зимна буря опустошава Южна Калифорния. **9 февруари: Исканият от СДС пети по ред вот на недоверие към правителството на Л. Беров е отхвърлен от мнозинството (БСП и ДПС).** САЩ официално признават Македония под името „Бивша югославска република Македония“. 10 февруари: НАТО обявява, че ще предприеме въздушни нападения срещу тежкото въоръжение на босненските сърби край Сараево, ако оръжието не бъде изтеглено или поставено под контрола на ООН. 13 февруари: Необичайни горещини в Чили предизвикват опустошителни горски пожари. **14 февруари: България официално се включва в инициативата „Партньорство за мир“. Снежни бури нанасят големи щети в Бургаско, Русенско и Силистренско. Прекъснати са електроснабдяването и телефонните връзки.** 23 февруари: В Русия са амнистирани участниците в *августовския пуч* в 1991 г. и е отменена наказателната отговорност срещу подбудителите на *октомврийския метеж* през 1993 г. Гласувана е и амнистия за 253 000 криминални престъпници. 25 февруари: Китай прекъсва преговорите с Великобритания за Хонконг. Израелски заселник стреля срещу мюсюлмански богомолци в джамията „Ибрахим“ в Хеброн – убити са 63 палестинци и 270 са ранени. 3 март: започват преговори между КНДР и Южна Корея за отслабване на ядреното напрежение на полуострова. 16 март: Кенет Хюлит открива нов, 106 -ти елемент от Менделеевата таблица, наречен „сиборгиум“. 17 март: Нов екипаж бионавти влиза под стъкления купол на „Биосфера -2“ в пустинята Аризона. Научният експеримент цели да докаже, че човек може да живее в затворена биосистема, и е стъпка към създаване на човешка колония на друга планета. 23 март: Югославия завежда иск в Международния съд в Хага срещу НАТО. 25 март: В град Любек, Германия, е подпалена от неонацисти Синагогата. Това е първият палеж на синагога в Германия след годините на Третия райх. **31 март: Само за 2 седмици доларът е скочил от 45 на 63 лева. БНБ рязко вдига лихвения процент.** Над 1,5 милиона гърци в Солун демонстрират в подкрепа на ембаргото срещу Македония, въведено на 16 февруари. 1 април: Разтурена е КОКОМ – комисията за контрол над износа в социалистическите страни, създадена от Запада в годините на студената война. **1 април: Въведеният данък ДДС предизвиква нов ценови шок.** 3 април: В Москва се открива конгрес на „славянските православни и християнски народи“. Крайният националист Вл. Жириновски заявява на форума: „*Западна Европа винаги се е страхувала от Източна Европа. Ние ще създадем най-важния икономическо-военно-политически съюз в света*". 7 април: Приключва валутното обединение на Германия – 184 милиарда източни марки са превърнати в 120 милиарда DM. **13 април: В Париж е сключено споразумение за разсрочвване на българския външен дълг.** 19 април: В Горажде започват улични боеве, въпреки обявеното от сърбите на Радован Караджич примирие и въпреки бомбардировките на НАТО на 10 и 11 април. Продължават боевете в Нагорни Карабах. **25 април: За пръв път на официално посещение в България идва македонски президент, Киро Глигоров. България е първата страна, признала независимостта на Македония през 1992 г. По време на посещението документи не се подписват поради настояването на македонската страна в протокола да бъде употребен изразът „македонски език“.** 4 май: В Кайро е подписано споразумение между ООП и Израел за палестинско самоуправление в ивицата Газа и гр. Ерихон. Избухва гражданска война в Йемен. **6 май: Предприятието „Магнитни глави“ в Разлог е продадено за 1 долар.** 10 май: Дясното правителство на Берлускони полага клетва. 14 май: Петно от мазут с дължина 40 км и ширина 1 км се образува в Ламанша след изтичане на гориво от тайвански контейнеровоз. **9 май: В Люксембург ЕС официално предоставя статут на асоциирани членове на 9 източноевропейски държави, сред които е и България. 19 май: Само 25 от присъстващите депутати гласуват против поредния вот на недоверие на правителството на Л. Беров, но това е достатъчно то да оцелее.** 23 май: За президент на Германия е избран Роман Херцог, 60 годишен кандидат на ХДС. 25 май: В Русия се завръща Александър Солженицин след 18 години изгнание в САЩ. **26 май: По искане на Л. Беров мнозинството му гласува вот на доверие.** Във Великобритания е идентифицирана бактерия – убиец, разяждаща човешката тъкан за часове. Жертвите на новата напаст в страната са 10, а в Холандия – 132. Четирима терористи отвличат автобус с 30 деца в Южна Русия и искат 10 милиона долара срещу заложниците. Похитителите са обезвредени без жертви. 9-12 юни: Страните от ЕС провеждат избори за общ парламент. 15 юни: Силна експлозия, предизвикана от паднал метеорит, разтърсва Монреал и околностите му. **Юни: България е четвърта на Световното първенство по футбол в САЩ. В края на годината българинът Хр. Стоичков ще бъде обявен за футболист No 1 в традиционната анкета на сп. „Франс футбол“. 29 юни: Българският дълг към Лондонския клуб е намален наполовина – от 8 на 4 милиарда долара.** 4 юли: Една от 67 -те лодки, с които хаитяни се опитват да се измъкнат от терора на острова, се обръща. Загиват 150 души. В Руанда бунтовниците от племето *тутси* навлизат в центъра на столицата Кигали и превземат град Бутаре. 8 юли: На 83 годишна възраст умира “великият вожд“ на Северна Корея Ким Ир Сен. Властта е наследена от 52 годишния му син Ким Чен Ир според закон, съгласно който само човек с това име може да стане нов държавен глава. САЩ изпращат 2000 пехотинци в Хаити, за да следят за санкциите, наложени от ООН срещу режима на президента Ендара. 15 юли: Министър – председател на Унгария става Дюла Хорн, председател на УСП след като бившите комунисти са спечелили изборите за парламент. 16 юли: Кометата „Шумейкър – Леви 9“ се сблъсква с Юпитер. Подобно астрономическо събитие се случва веднъж на 10 милиона години. 17 юли: За президент на Руанда е избран 40 годишният Бизимунгу от племето *хуту*. 18 юли: Мощна експлозия в центъра на Буенос Айрес разрушава 7 етажната сграда на Израелската взаимна асоциация. Отговорността е поета от ливанската шиитска организация “Воини на Аллаха“. Изпод развалините са извадени телата на 45 загинали, 150 са ранени. 22 юли: Вулканът Колима в Мексико изригва стълб пепел на височина близо 8000 м. 23 юли: Италианската полиция предприема операция „Чисти ръце“ срещу мафията. В Сицилия са арестувани и политици, намесени в корупция. 28 юли: Четирима въоръжени чеченци отвличат автобус с 42 пътника в Северен Кавказ, искат 15 милиона долара и два хеликоптера. Това е четвъртото подобно отвличане на заложници в района в последните 8 месеца. 1 август: Става известно, че за последните 2 седмици в бежанските лагери в Руанда са загинали от глад, жажда и болести 50 000 души. 3 август: Петима френски граждани са застреляни в Алжир от ислямски фундаменталисти. 7 август: На стадион „Уембли“ в Лондон е проведена найголямата ислямска конференция, организирана от „Организация за ислямско единство“. 16 август: В Париж започват разпитите на арестувания два дни по-рано в Судан терорист No 1 в света, Илич Рамирес Санчес, известен като „Карлос Чакала“. 21 август: Френските войски в Руанда са заменени с 2000 многонационални „сини каски“. 31 август: С официална церемония в Берлин завършва 50 годишното присъствие на руски войски в Германия. Русия изтегля войските си и от Прибалтика. 5 септември: В Кайро е открита международна конференция на ООН по глобалните проблеми на демографията. Заключителният документ не е одобрен единодушно. Ватиканът заявява, че се присъединява „частично“ поради несъгласие с текстовете, засягащи абортите и извънбрачния секс. Ако програмата на ООН за стабилизиране растежа на населението се провали, към 2050 г. то ще наброява 12,5 милиарда души спрямо сегашните 5,67 милиарда. 6 септември: От Западен Берлин са изтеглени 12 000 съюзнически войски. **След поредното покачване курса на долара БНБ вдига основната лихва на 72%. 8 септември: Подадената от правителството на Беров на 2 септември оставка е приета.** 19 септември: Войски на ООН, главно американски, дебаркират в Хаити. В следващите 2 седмици те ще изземат оръжията от местното население и ще умиротворят страната. 27 септември: В Делхи и Калкута, Индия, избухва чумна епидемия. Международни авиокомпании спират полетите си до Индия въпреки уверенията на властите, че „болестта е под контрол“. 28 септември: Фериботът *Естония* потъва в Балтийско море с 964 души на борда. Спасени са едва 141 пътника. 3 октомври: В разгара на конфликта в Чечения в столицата Грозни е въведен комендантски час. 5 октомври: Швейцарската полиция открива 48 трупа след мистериозни пожари в две села. Смята се, че загиналите са членове на канадската религиозна секта „Орден на слънчевия храм“, чийто лидер се представя за нов Иисус Христос. 7 октомври: След опит за държавен преврат в Азербайджан президентът Гейдар Алиев, бивш член на Политбюро на КПСС, обявява 60 дневно извънредно положение и налага комендантски час. **14 октомври: В Местността *Рупите* е осветен новоизграденият храм „Св. Петка Българска“, чието изграждане е предприето през 1992 г. от световноизвестната пророчица баба Ванга от Петрич. 17 октомври: Насрочени са предсрочни парламентарни избори и е назначен служебен кабинет на Ренета Инджова. Това е третият служебен кабинет в България, след този на Константин Стоилов (1894) и на Рачо Петров (1900).** 30 октомври: На частични парламентарни избори в Русия С. Мавроди, собственик на рухналата финансова пирамида „МММ“, от която пострадват милиони руснаци, е избран за депутат. **28 ноември: В София е въведен воден режим.** 13 декември: Студенти в Скопие протестират срещу откриването на Албански университет в Тетово. 11 декември: В Словакия е съставено правителство на левицата (бившите комунисти) с премиер Вл. Мечиар. 13 декември: В Етиопия започва „африканският Нюрнбергски процес“ срещу бивши марксистки управници. Ще бъдат съдени около 1200 висши цивилни и военни на режима на Менгисту Хайле Мариам, свалил през 1974 г. император Хайле Селасие I. По време на режима на Менгисту са били убити между 100 000 и 200 000 души. **18 декември: Предсрочните парламентарни избори са спечелени от *Демократичната левица* (БСП и коалиция). СДС, Народен съюз и ДПС остават в опозиция. БББ също влиза в Народното събрание, но неговият лидер Георги Петрушев (Жорж Ганчев) е касиран след като се оказва, че е с двойно гражданство. Отчетена е 120 % инфлация в страната. Влиза в обръщение банкнота от 2000 лв.** 19 декември: Руски самолети бомбардират Грозни в разгара на чеченския конфликт.

Емил Стойчев: Ерозия

Едуард Олби: *Три високи жени*
Вера Мутафчиева: *Белият свят* (есета)
Александър Томов: *Сянката на един сън* (сб. разкази)
Димитър Коруджиев: *Пътят на душата*
Блага Димитрова: *И пак отначало*

Допълнения на читателя

1995 ....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

1996 ....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

ПРИЛОЖЕНИЯ

СЕДЕМТЕ ЧУДЕСА НА СВЕТА

Корените на тази древна идея могат да се потърсят в *Истории*-те на Херодот (ок. 485–425 г. пр. Хр), в които той е описал града Вавилон и египетските пирамиди като върхови постижения на отминали цивилизации. Смятало се е, че минойците и микенците не са оставили към това време нищо, което да е било видимо впечатляващо, а Херодот е бил впечатлен преди всичко от *размерите*. Двата последни паметника от „стандартния“ списък на Седемте чудеса са били Колосът и Фарът. 30 годишният период между построяването на Фара и разрушаването на Колоса е най-вероятното време на съставяне на списъка. Всъщност тъкмо тогава Калимах от Кирена (305–240 г. пр. Хр.), главен библиотекар в Александрия, съставя *Колекция от чудеса в земите из целия обитаем свят*. Това съчинение не се е запазило, но то със сигурност е предизвикало съставянето на съперничещи си, подобрени и съкратени списъци. Първият списък със седем чудеса се появява в една къса поема на Антипатър, гръцки поет от Сидон, написана един век след смъртта на Калимах.

„Аз съм се възхищавал на стените на несъкрушимия Вавилон, по които могат да се надбягват колесници, на Зевс край бреговете на Алфей. Виждал съм висящите градини и Колоса на Хелиос, огромните, направени от човек възвишения на величествените пирамиди и гигантската гробница на Мавзол. Но щом съзрях свещения дом на Артемида, извисен до облаците, всички те останаха засенчени, защото слънцето нивга не е виждало нещо равно на това, извън Олимп."

След това са били съставяни различни списъци на Седемте чудеса. Диодор Сицилийски в описанието си на Великия обелиск на царица Семирамида във Вавилон казва, че той трябва да се причисли към седемте най-велики творения към негово време, но в края на краищата е оцелял списъкът на Антипатър от Сидон. Идеята за Седемте чудеса става много популярна в Римската империя. В 80 г. от Хр. поетът Марциал е смятал Колизеума на Рим за равностоен на Седемте чудеса. Към тях той предлага да се включи и увенчаният с бичи рога олтар от Делос. Други списъци се обръщат към палата на цар Кир в Екбатана, египетска Тива и римския Капитолий с неговия голям храм на Юпитер, Юнона и Минерва. По-късните списъци са по-малко убедителни, защото техните автори със сигурност не са виждали всички обекти, които са изброили. Григорий, епископ на Тур (536–594) е включил Соломоновия храм в Йерусалим и Ноевия ковчег. Биид (673–735) е включил статуя на Белерофонт, стадион край град Хераклея (неизвестно кой от няколкото) и едни неидентифицирани бани. Заслужава да се отбележи, че най-ранните списъци са били *theamata*, а не *thaumata* – неща, които могат да се видят, а не чудеса.

Египетските пирамиди

Най-старото и единствено оцеляло „чудо". Все още са запазени около 80 пирамиди, но тези, които всъщност се имат предвид, са трите край Кайро – пирамидите от Гиза. Разположени са в права линия от югозапад на северозапад. Това са пирамидите на Микерин, на Хефрен и на Хеопс. Най-голяма е *великата* пирамида на Хеопс (Хуфу). Тя е висока 147 м, покрива площ 229 кв. м и е почти цяла; липсва ѝ само върха (10 м) и мраморната облицовка. Архитект и главен надзирател на строителството е бил братовчедът на царя Хуфу, везирът Хемон, чиято статуя се намира в музея в Хилдерсхайм, Германия.

Висящите градини на Вавилон

Терасирани и изкуствено напоявани градини в съседство с двореца на Навухудоносор II във Вавилон; били са построени в ок. 575 г. пр. Хр. по заповед на Навухудоносор, както се твърди – за да накара своята съпруга, принцеса от планините, да се чувства като у дома си. Висящите градини не са запазени в никаква разпознаваема форма и дори тяхната локализация е несигурна. Някои са убедени (тъй като Херодот не ги упоменава изрично), че те са украсявали страните на зикурата, но трудността при напояването на тераси, намиращи се толкова високо над реката, изглежда изключва подобна локализация. Други смятат, че Висящите градини са били създанени върху стенни тераси извън града, между портата на Ищар и река Ефрат, на 300 м от нея на северозапад. Диодор пише, че „галериите са се издигали постепенно една над друга ... като най-горната галерия била 50 лакти висока, на нивото на крепостната стена на града." Стените били дебели 6,7 м, „покривите им били направени от петметрови напречни греди, върху тях пластове тръстика, битум, печена тухла, след това – достатъчно дебел слой почва за корените на дърветата." Останки от стени, отговарящи на описанието на Диодор, се намират извън северните крепостни стени на града, покрай реката Ефрат, където напояването е могло да бъде лесно.

Храмът на Артемида Ефеска

Той бил построен най-напред по заповед на цар Крез от кнососките архитекти Херзифон и неговия син Метаген. Бил е подпален от Херострат в 356 г. пр. Хр. и след това възстановен. Вторият храм, от блестящо бял пароски мрамор, се е възправял сред едно огромно и импозантно храмово пространство върху издигната платформа, с размери 131 на 79 м. Огромният храм е имал 127 изящни колони с канелюри в йонийски стил, всяка от които висока 20 м. По високия фриз не е имало фигури, а само дентикули. Фронтонът бил прорязан с три огромни отвора, централният от които бил украсен с широки порти; те били предназначени за *епифании* – инсценирани „появявания" на богове и богини по време на религиозни церемонии. Вторият храм бил разрушен от готите през 262 г. Останали са само руини.

Статуята на Зевс в Олимпия (Елида)

Колосалната седяща хризелефантинна (от злато и слонова кост) статуя на Зевс била изработена от Фидий в 435 г. пр. Хр. Най-напред в храма било построено дървено скеле с точните размери и форма на фигурата. Били изрязани плочки от слонова кост, представящи частите на голото тяло и вковани върху дървената арматура; излети били златни и сребърни листове, представящи гънките на облеклото и къдриците на косата, и по подобен начин били занитени на мястото им, тъй че завършената фигура изглеждала масивна. Съвременни на творбата монети свидетелстват как е изглеждала статуята на Зевс – облечена в спускаща се на гънки дреха, седяща върху трон с висока облегалка фигура, държаща в лявата си ръка скиптър с кацнала върху нея птица и в дясната си – крилатата фигура на Нике (богинята на победата). Храмът на Зевс бил внушителен, но статуята изглежда била твърде голяма за него. Със своите 13 м височина, рееща се почти до покривните мертеци, фигурата трябва да е изглеждава в очите на нейните съвременници твърде съкрушителна. През 391 г. статуята била транспортирана в един палат в Константинопол; там тя била унищожена от пожар в 462 г. Изглежда, че никога не й е било правено копие.

Мавзолеят в Халикарнас (Бодрум)

Този надгробен паметник бил издигнат от Царица Артемизия и царя на Кария Мавзол като възпоминание за самите тях; той умрял през 353 г. пр. Хр., но със сигурност строителството започнало, докато бил още жив. Състоял се от солиден храм с квадратна форма, заобиколен с 36 колони в йонийски стил, кацнал върху висок зидан плинт, така че цялата постройка била 42 м висока. В Британския музей се съхраняват многобройни фрагменти от скулптура, а за две от статуите се смята, че представляват самите Артемизия и Мавзол.

Родоският Колос

Тази гигантска бронзова статуя на бога на слънцето Хелиос се извисявала на около 36 м височина – три пъти по-голяма от която и да е друга известна класическа статуя – и над залива на Родос. Точното й местонахождение е неизвестно – може да е стояла на нивото на водата или нагоре по склона в града Родос. Статуята била дело на Харет от Линдос, който я завършил в 280 г. пр. Хр. Била съборена от земетресение в 244 г. пр. Хр., което я прекършило в колената. Дори паднала, фигурата представлявала голяма туристическа атракция чак до 654 г., когато бронзовите фрагменти от нея били отнесени от араби в Мала Азия, продадени на един евреин и после транспортирани на изток; тези фрагменти за последен път били видени да пътуват за Сирия върху гърбовете на 900 камили.

Александрийският Фар

Фар, построен ок. 290 г. пр. Хр. и с неизвестна височина; положително не е бил 560 м, както твърди Епифан, но вероятно височината му е надвишавала 100 м. Светлината се получавала от огромен, поддържан в основата огън, който се отразявал към морето с помощта на система от огледала, разположени във върха на кулата. Подобни, но по-малки фарове били построени в Остия и Равена, също на три етажа. Имало странични прозорци за осветяване на вътрешната стълба. Най-доброто описание е запазено у един арабски пътешественик, който го е видял и е взел размерите му. Той описва квадратен план на основата за първия етаж, 8,5 кв. м, без стълба, но с рампа, която постепенно се изкачва нагоре около цилиндрична сърцевина. Първият етаж бил с височина 57,7 м и с парапет с вис. 1,8 м. Вторият етаж, построен отгоре с октагонална форма, бил висок 27 м. Третият етаж бил цилиндричен и с вис. 7 м. На върха имало „минаре“ с височина 5,5 м, с четири „врати“ и купол. Сградата била частично разрушена към 1326 г. и толкова разнебитена към 1349 г., че не било безопасно да се влиза в нея. Фарът се срутил при земетресение в 1375 г. и на негово място днес се намира фортът Каит бей.

ВЛАДЕТЕЛИ НА ДРЕВЕН ЕГИПЕТ

Раннодинастичен период

I династия 3200–2980 г. пр. хр.
Мен/Менес/Нар-Мер/Нармерза
Аха
II династия 2980–2780 г. пр. хр.
Джер
Ден-Семти
Удиму
Перибсен

Древно царство

III династия 2780–2723 г. пр. хр.
Джосер
Сехемхет
Хаба
IV династия 2723–2565 г. пр. хр.
Снефру
Хуфу (гръцки: Хеопс)
Хафра (гръцки: Хефрен)
Менкаура (гръцки: Мюкерин)
Джедефра
Небка
Шепсескаф
V династия 2565–2420 г. пр. хр.
Усеркаф
Сахура
Нефериркара
Ниусерра
Исеси
Унис
VI династия 2420–2258 г. пр. хр.
Тети
Пепи I
Меренра
Пепи II

Първи междинен период

VII–X династии 2258–2040 г. пр. хр.
Хети I
Хети II
Иби
Мерикара
Ментухотеп I

Средно царство

XI династия 2040–2000 г. пр. хр.
Ментухотеп II
Ментухтеп III
XII династия 2000–1786 г. пр. хр.
Аменемхет I
Сенсурет I/Сезострис I
Аменемхет II
Сенсурет II/Сезострис II
Сенсурет III/Сезострис III
Аменемхет III
Аменемхет IV
царица Нефрусебек

Втори междинен период
(период на Хиксосите)

XIII–XVI 1786–1600 г. пр. хр.
(повечето имена на владетели и династиии от този период са изгубени)
Хенджер
Салитис
Хиан
Апопи I
XVII династия 1600–1570 г. пр. хр.
Секененре II
Камес

Ново царство

XVIII династия 1570–1342 г. пр. хр.
Яхмес I (гръцки: Амазис I)
Аменхотеп I
Тутмос I
Тутмос II
царица Хатшепсут
Тутмос III
Аменхотеп II/Аменофис II
Тутмос IV
Аменхотеп III/Аменофис III
Аменхотеп IV/Аменофис IV/
Ехнатон
Тутанхамон
Хоремхеб
XIX династия 1342–1197 г. пр. хр.
Рамзес I
Сети I
Рамзес II
Сети II
Мернептах
XX династия 1197–1085 г. пр. хр.
Сетнахт
Рамзес III
Рамзес IV
Рамзес V
Рамзес VI
Рамзес VII

Рамзес VIII
Рамзес IX
Рамзес X
Рамзес XI

Трети междинен период

XXI династия 1085–950 г. пр. хр.
Смендес/Несубанебджед
Херихор
XXII династия 950–817 г. пр. хр.
Шешонк I/Шишак I
Осоркон I
XXIII династия 817–730 г. пр. хр.
Педибастет
XXIV династия 730–715 г. пр. хр.
Тефнахт
Бокенранф/Бокхорис

Късно царство

XXV династия 715–656 г. пр. хр.
Шабака
Тахарка
XXVI династия 663–525 г. пр. хр.
Псамтех I/Псаметих
Нехо
Псамтех II (594–588)
Априй/Хофра (588–568)
Амазис II (568–526)
Псамтек III (526–525)
XXVII династия 525–404 г. пр. хр.
Камбиз (525–522)
Дарий I (522–486)
Ксеркс (486–465)
XXVIII династия 404–398 г. пр. хр.
Амюртайос
XXIX династия 398–378 г. пр. хр.
Неферит I
Ахорис
Неферит II
XXX династия 378–341 г. пр. хр.
Нектанеб
Тахос/Теос
Нектанеб
XXXI династия 336–332 г. пр. хр.
Дарий III

Завладяването на Египет от Александър (332–323 г. пр. хр.)

Александър Велики

Период на Птолемеите или Лагидите

Птолемей I Сотер (323–285)
(управител до 305 г., след това цар)
Птолемей II Филаделф (285–246)
Птолемей III Евергет I (246–221)
Птолемей IV Филопатор (221–204)
Птолемей V Епифан (204–180)
Птолемей VI Филометор (180–145)
Птолемей VII Неос Филопатор (145–144)
Птолемей VIII Евергет II (145–116)
Птолемей IX Сотер II (116–107); (88–80)
Птолемей X Александър I (107–88)
Птолемей XI Александър II 80
Птолемей XII Аулет (80–51)
Клеопатра VII (51–30)
Птолемей XIII (51–47)
Птолемей XIV (47–44)
Птолемей XV Цезарион (44–30)

Римско владичество

Пряко управление на римските императори чрез *префекти еквитум* (началници на конни отряди), започнало с Корнелий Гал и Елий Гал, под прекия контрол на Август.

ВЛАДЕТЕЛИ НА ВАВИЛОН, АСИРИЯ И ПЕРСИЯ (пр. хр.)

Първа династия на Вавилон

Суму-абум	1894–1881
Сумулаел	1881–1845
Сабиум	1845–1831
Апил-Син	1831–1813
Син-мубаллит	1813–1793
Хамураби	1792–1750
Самсу-Илуна	
Аби-ешух	1712–1684
Амми-дитана	1684–1647
Амми-садука	1647–1626
Самсу-дитана	1626–1595

Каситска династия

Гандаш	?
Агум II	ок.1570
Бурна-Буриаш I	ок.1510
Каштилиашу III	ок.1490
Агум III	ок.1465
Кара-индаш	ок.1415
Кадашман-Харбе I	?
Куригалзу I	ок.1390
Кадашман-Енлил I	ок.1370
Бурна-Бурнаш II	ок.1350
Кара-хардаш	?
Нази-Бугаш	?
Куригалзу II	1345–1324
Нази-Марутташ	1324–1298
Кадашман-Тургу	1298–1280
Кадашман-Енлил II	1280–1265
Кудур-Енлил	1265–1256
Шагаракти-Шуриаш	1256–1243
Каштилиашу IV	1243–1235
междуцарствие	1235–1228
Енлил-нади-шуми	1228–1225
Кадашман-Харбе II	
Абад-шума-иддина	1225–1219
Абад-шума-усур	1219–1189
Мели-Шипак	1189–1174
Мардук-апла-иддина I	1174–1161
Забаба-шума-иддина	1161–1160
Енлил-надин-ахи	1160–1157

Втора династия от Исин

Мардук-кабит-аххешу	1157–1141
Итти-Мардук-балату	1141–1133
Нинурта-надин-шуми	1133–1127
Навухудоносор I	1127–1105
Енлил-надин-апли	1105–1101
Мардук-надин-ахе	1101–1083
Мардук-шапил-дзери	1083–1070
Абад-апла-иддина	1070–1048
Мардук-ахе-ериба	1048–1047
Мардук-дзер-кс	1047–1035
Набу-шуму-либур	1035–1027

Втора династия от крайморската земя

Симбар-Шипак	1027–1009
Еа-мукин-дзери	1009
Кашшу-надин-ахи	1008–1006

Династия от Бази

Еулмаш-шакин-шуми	1006 – 989
Нинурта-кудурри-усур	989 – 986
Ширикти-Шукамуна	986

Еламитска династия

Мар-бити-апла-усур		985 –980
Набу-мукин-апли		980 –944
Нинурта-кудурри-усур II		944
Мар-бити-ахе-иддина		943
Шамаш-мудаммик	ок.	905
Набу-шума-укин I	ок.	895
Набу-апла-иддина	ок.	870
Мардук-закир-шума I	ок.	840
Мардук-балассу-икби	ок.	815
Баба-аха-иддина	ок.	812
(5 неизвестни царе)		?
Нинурта-апла-кс		?
Мардук-бел-дзери		?
Мардук-апла-усур		?
Ериба-Мардук		? –760
Набу-шума-ишкун		760 –748
Набонасар		748 –734
Набу-надин-дзери		734 –732
Набу-шума-укин II		732

„Девета династия“

Набу-мукин-дзери	732 –729
Тиглат-Паласар III	729 –727
Шалманесер V	727 –722
Меродах-Баладан II	722 –710
Саргон/Шарукин II	710 –705
Синахериб	705 –703
Мардук-закир-шуми II	703
Меродах-Баладан II	703
Бел-ибни	702 –700
Асур-надин-шуми	694 –693
Нергал-ушезиб	693
Мушезиб-Мардук	693 –689

Сенахериб	689–681
Асархадон	681–669
Шамаш-шум-укин	669–648
Кандалану	648–627
асирийско междуцарствие	627–626

Халдейска династия

Набополасар	626–605
Навуходоносор II	605–562
Амел-Меродах	562–560
Нериглисар	560–556
Лабаши-Мардук	556
Набонид	556–539

Ахеменидски владетели

Кир I	645–600
Камбиз I	600–559
Кир II	559–529
Камбиз II	529–522
Бардийя	522
Навухудоносор III	522
Навухудоносор IV	522
Дарий I	522–486
Ксеркс I	486–465
Бел-шиманни	465
Шамаш-ериба	464
Артаксеркс I	464–424
Дарий II	424–405
Артаксеркс II	405–359
Артаксеркс III	359–338
Арсес	338–336
Дарий III	336–331

Македонски владетели

Александър III Велики	330–323
Филип Аридей	323–316
Александър IV	316–307

Династия на Селевкидите (царе на Сирия)

Селевк I Никатор	305–281
Антиох I Сотер	281–261
Антиох II Теос	261–246
Селевк II Калиник	246–226
Антиох Хиеракс	242–228
Селевк III Сотер	226–223
Антиох III Велики	223–187
Селевк IV Филопатор	187–175
Антиох IV Епифан	175–164
Антиох V Евпатор	164–162
Деметрий I Сотер	162–150
Александър Балас	150–145
Деметрий II Никатор	145–140 129–125
Антиох VI	145–139
Антиох VII Сидет	139–129
Селевк V	125
Антиох VIII Грюпос	125–96
Антиох IX Кизикенски	115–95
Селевк VI	96–95
Антиох X	95–83
Антиох XI	94
Филип I	94–83
Антиох XII	87–84
Филип II	67–65
Антиох XIII Филаделф Азиатик	69–64

ВЛАДЕТЕЛИ НА ДРЕВНА МАКЕДОНИЯ

Аминта I (II половина на VI в. пр. Хр).	
Александър I	ок. 495 – ок. 450/440
Пердика II	440–413
Архелай	413–399
Орест	399–396
Аероп	396–393
Аминта II	393–392
Павзаний	393–392
Аминта III	393–370
Александър II	370–368
Птолемей	368–365
Пердика III	365–359
Филип II	359–336
Александър III	336–323

Династия на Антигонидите

Антигон I Монофталм	306–301
Деметрий I Полиоркет	301–283
Антигон II Гонат	276–239
Деметрий II	239–229
Антигон III Дозон	229–221
Филип V	221–179
Персей	179–168

След битката при Пидна в 168 г. пр. Хр. Македония става римска провинция.

ВЛАДЕТЕЛИ НА ДРЕВНА ТРАКИЯ

Одриски царе

Терес I	ок. 480 – 450 пр. хр.
Ситалк	ок. 450 – 424 пр. хр.
Севт I	424 –408/7пр. хр.
Медок (Амадок) и Севт II – съвладетели	408/7–387 пр. хр.
Хебризелм	386–383 пр. хр.
Котис I	383–359 пр. хр.
Керсеблепт със съвладетели Амадок II и Берисад	359–341 пр. хр.
Кетрипор (вероятно син на Берисад)	356 пр. хр.
Севт III (независим одриски владетел)	ок. 330 /269 пр. хр.

Македонски контрол

Лизимах	323–281 пр. хр.

Други тракийски владетели

Котис, син на Райздос (от Делфийски декрет)	270 /269 пр. хр.
Золтес (опустошил района на Истрия)	200 пр. хр.
Абруполис (нападнал Македония)	172 пр. хр.
Котис (подкрепя Персей срещу римляните)	171 пр. хр.
Терес и Барсабас (династи, подкрепят въстанието на Андриск)	148 пр. хр.
Диегилис (цар на кените)	ок. 148–141 пр. хр.
Зибелмий (син на Диегилис)	141–133 пр. хр.
Буребиста (цар на гетите)	ок. 55 – 44 пр. хр.
Котис (сапейски владетел, участва в битката при Филипи)	42 пр. хр.
Садала (одриски династ) и Дикомес (гетски династ) (участват в биткта при Акциум)	31 пр. хр.
Вологез (вожд на въстаналите беси)	ок. 15 (13?) пр. хр.
Реметалк (съюзник на Пизон с/у Вологез)	11–12/1
Котис (син на Реметалк) и Раскупорис (чичо на Котис)	12/13–19
Реметалк II (васален на Рим, получава царска титла в 19 г.)	19–38
Реметалк III	38–44

Тракия е обявена за римска провинция от император Клавдий в 45 г.

ВЛАДЕТЕЛИ НА ДРЕВНИЯ РИМ

(пр. хр.)

Царе на Рим

Ромул	753 – 716
Нума Помпилий	716 – 673
Тул Хостилий	673 – 640
Анк Марций	640 – 616
Тарквиний Приск	616 – 579
Сервий Тулий	579 – 534
Тарквиний Горди	534 – 509

Римска република (диктатори)

Диктаторство на Сула	82 – 78
Първи триумвират (Цезар, Помпей и Крас)	60 – 53
Диктаторство на Помпей	52 – 47
Диктаторство на Цедар	45 – 44
Втори триумвират (Октавиан, Марк Антоний и Марк Лепид)	43 – 27

Принципат (римски императори)

Юлиево-Клавдиева династия

Август	27 – 14

(сл. хр.)

Тиберий	14 – 37
Калигула	37 – 41
Клавдий	41 – 54
Нерон	54 – 68
Галба	68 – 69
Отон	69
Вителий	69

Първа Флавиева династия

Веспасиан	69 – 79
Тит	79 – 81
Домициан	81 – 96

Осиновени императори (до Луций Вер)

Нерва	96 – 98
Траян	98 – 117
Хадриан	117 – 138

Династия на Антонините

Антонин Пий		138 – 161
Марк Аврелий		161 – 180
Луций Вер		161 – 169
Авидий Касий		175
Комод	(177)	180 – 192
Пертинакс		193
Дидий Юлиан		193

Династия на Северите

Септимий Север		193 – 211
Песцений Нигер		193 – 194
Клодий Албин		196 – 197
Каракала	(198)	211 – 217
Гета		209 – 212
Макрин		217 – 218
Елагабал		218 – 222
Александър Север		222 – 235

Войнишки императори

Максимин Тракиецът		235 – 238
Гордиан I		238
Гордиан II		238
Пупиен и Балбин		238
Гордиан III		238 – 244
Филип Арабинът		244 – 249
Филип II		247 – 249
Деций Траян		249 – 251
Херений		251
Хостилиан		251 – 252
Требониан Гал		252 – 253
Волусиан		252 – 253
Емилиан		253
Валериан		253 – 259
Галиен	(253)	259 – 268
Ингенуус		258 – 259
Марциан и Квиетус		259 – 261
Постум		259 – 268
Регалиан		260
Емилиан		261 – 262
Ауреол		268
Клавдий II Готски		268 – 270
Викторин		268 – 270
Квинтил		270
Аврелиан		270 – 275
Зенобия и Вабалат		270 – 272
Тетрик I		270 – 274
Тетрик II		270 – 274
Тацит		275 – 276
Флориан		276
Проб		276 – 282
Прокъл и Боносус		279 – 281
Сатурнин		281
Кар		282 – 283
Нумериан		283 – 284
Карин		283 – 285

Доминат

Тетрархия (управление на двама августи и двама цезари)

Диоклециан	284 –305
Максимиан	286 –305
Караусий	286 –293
Алектус	293 –296
Домиций Домициан	296 –297
Констанций I Хлор	305 –306
Галерий	305 –311
Флавий Север	306 –307
Максенций	306 –312
Домиций Александър	308 –310
Лициний	308 –324
Максимин Дая	309 –311

Флавиева или Константинова династия

Константин I	306 –337
Констанций II	337 –340
Констанс	337 –350
Константин II	337 –361
Магненций	350 –353
Непоциан	350
Ветранион	350
Силван	355
Юлиан Апостат (Отстъпник)	360 –363
Йовиан	363 –364

Валентинианова-Теодосианова династия

(до Валентиниан III и Теодосий II)

Валентиниан I		364 –375
Валенс		364 –378
Прокопий		365 –366
Фирмус		372 –375
Грациан	(367)	375 –383
Валентиниан II		375 –392
Теодосий I		379 –395
Магнус Максим		383 –388
Флавий Виктор		384 –388
Евгений		392 –394

Западна римска империя

Хонорий	(393)	395 –423
Константин III		407 –411
Приск Атал		409 –410 414 –415
Максим		409 –411 418 –421
Йовин		411 –413
Констанций III		421
Йоан		423 –425
Валентиниан III		425 –455
Петроний Максим		455
Авитус		455 –456
Майориан		457 –461
Либий Север		461 –465
Антемий		467 –472
Олибрий		472
Гликерий		473 –474
Непот		474 –475
Ромул Августул		475 –476

ВЛАДЕТЕЛИ НА ВИЗАНТИЙСКАТА ИМПЕРИЯ

Константин I	324 –337
Констанций	337 –361
Юлиан Апостат	361 –363
Йовиан	363 –364
Валент	364 –378
Теодосий I	379 –395
Аркадий	395 –408
Теодосий II	408 –450
Маркиан	450 –457
Леон I	457 –474
Леон II	474
Зенон	474 –475
Василиск	475 –476
Зенон (повт.)	476 –491
Анастасий I	491 –518
Юстин I	518 –527
Юстиниан I	527 –565
Юстин II	565 –578
Тиверий I Константин	578 –582
Маврикий	582 –602
Фока	602 –610
Ираклий	610 –641
Константин III и Ираклион	641
Ираклион	641
Констант II	641 –668
Константин IV	668 –685
Юстиниан II	685 –695
Леонтий	695 –698
Тиверий II (III)	698 –705
Юстиниан II (повт.)	705 –711
Филипик	711 –713
Анастасий II	713 –715

Теодосий III	715–717
Леон III	717–741
Константин V	751–775
Леон IV	775–780
Константин VI	780–797
Ирина	797–802
Никифор I	802–811
Ставракий	811
Михаил I Рангаве	811–813
Леон V	813–820
Михаил II	820–829
Теофил	829–867
Василий I	867–886
Леон VI	886–912
Александър	912–913
Константин VII	913–959
Роман I Лакапин	920–944
Роман II	959–963
Никифор II Фока	963–969
Йоан I Цимисхи	969–976
Василий II	976–1025
Константин VIII	1025–1028
Роман III Аргир	1028–1034
Михаил IV	1034–1041
Михаил V	1041–1042
Зоя и Теодора	1042
Константин IX Мономах	1042–1055
Теодора (повт.)	1055–1056
Михаил VI	1056–1057
Исаак I Комнин	1057–1059
Константин X Дука	1059–1067
Роман IV Диоген	1068–1071
Михаил VII Дука	1071–1078
Никифор III Вотаниат	1078–1081
Алексий I Комнин	1081–1118
Йоан I Комнин	1118–1143
Мануил I Комнин	1143–1180
Алексий II Комнин	1180–1183
Андроник I Комнин	1183–1185
Исаак III Ангел	1185–1195
Алексий III Ангел	1195–1203
Исаак II Ангел (повт.) и Алексий IV Ангел	1203–1204
Алексий V Мурзуфл	1204
Теодор I Ласкарис	1208–1222
Йоан III Дука Ватаци	1222–1254
Теодор II Ласкарис	1254–1258
Йоан IV Ласкарис	1258–1261
Михаил VIII Палеолог	1259–1282
Андроник III Палеолог	1328–1341
Йоан V Палеолог	1341–1391
Йоан VI Кантакузин	1347–1354
Йоан VII Палеолог	1390
Мануил II Палеолог	1391–1425
Йоан VIII Палеолог	1425–1448
Константин XI Палеолог	1448–1453

Владетели на Епирското царство

Михаил I	1204–1215
Теодор	1215–1224

(завзима Солун и става император)

Солун

Теодор	1224–1230
Мануил	1230–1237
Йоан	1237–1244
Димитрий	1244–1246

Епир

Михаил II	1231–1268
Никифор I	1268–1269
Тома	1269–1318
Николай Орсини	1318–1323
Йоан Орсини	1323–1335
Никифор II	1335–1340

Тесалия

Севастократор Йоан I	1271–1296
Константин	1296–1303
Йоан I	1303–1318

Владетели на Латинската империя в Константинопол

Бодуен I Фландърски	1204–1205
Анри Фландърски	1206–1216
Пиер дьо Куртене	1217
Йоланта	1217–1219
Робер дьо Куртене	1219–1228
Бодуен II	1228–1261

Владетели на Морея

Мануил Кантакузин	1348–1380
Матей Кантакузин	1380–1383
Димитрий Кантакузин	1383
Теодор I Палеолог	1383–1407
Теодор II Палеолог	1407–1428
Теодор II, Константин и Тома Палеолог	1443–1449
Тома и Димитрий	1449–1460

КОНСТАНТИНОПОЛСКИ ПАТРИАРСИ (ДО ПАДАНЕТО НА КОНСТАНТИНОПОЛ)

Нектарий	381 –397
Йоан I Хризостом	398 –404
Арсазий	404 –405
Атик	406 –425
Сисиний I	426 –427
Несторий	428 –431
Максимиан	431 –434
Прокъл	434 –446
Флавиан	446 –449
Анатолий	449 –458
Генадий I	458 –471
Акакий	472 –489
Фравита	489 –490
Ефремий	490 –496
Македоний	496 –511
Тимотей I	511 –518
Йоан II Кападокийски	518 –520
Епифаний	520 –535
Антим I	535 –536
Мена	536 –552
Евтихий	552 –565
Йоан III Схоластик	565 –577
Евтихий (повт.)	577 –582
Йоан IV	582 –595
Кириак	595 –606
Тома I	607 –610
Сергий I	610 –638
Пир	638 –641
Павел II	641 –653
Пир (повт.)	654
Петър	654 –666
Тома II	667 –669
Йоан V	669 –675
Константин I	675 –677
Теодор I	677 –679
Георгий I	679 –686
Теодор I (повт.)	686 –687
Павел III	688 –694
Калиник I	694 –706
Кир	706 –712
Йоан VI	712 –715
Герман I	715 –730
Анастасий	730 –754
Константин II	754 –766
Никита I	766 –780
Павел IV	780 –784
Тарасий	784 –806
Никифор I	806 –815
Теодот Мелисин Каситера	815 –821
Антоний I Касамат	821 –837
Йоан VII Граматик	837 –843
Методий I	843 –847
Игнатий	847 –858
Фотий	858 –876
Игнатий (повт.)	867 –877
Фотий (повт.)	877 –886
Стефан I	886 –893
Антоний III Кавлеа	893 –901
Николай I Мистик	901 –907
Евтимий I	907 –912
Николай I Мистик (повт.)	912 –925
Стефан II	925 –927
Трифон	927 –931
Теофилакт	933 –956
Полиевкт	956 –970
Василий II Скамандрин	970 –974
Антоний III Студит	974 –979
Николай III Хрисоверг	979 –991
вакантен трон	991 –996
Сисиний II	996 –998
Сергий II	1001–1019
Евстатий	1019–1025
Алексий Студит	1025–1043
Михаил I Кируларий	1043–1058
Константин III Лихуд	1059–1063
Йоан VIII Ксифилин	1064–1075
Козма I	1075–1081
Евстратий Гарида	1081–1084
Николай III Кирдиниат	1084–1111
Йоан IX Агапет	1111–1134
Леон Стип	1134–1143
Михаил II Куркуа	1143–1146
Козма IV Музалон	1147–1151
Теодот II	1151–1154
(Неофит I)	1153–1154
Константин IV Хлиарин	1154–1157
Михаил III Анхиалски	1170–1178
Харитон Евгениот	1178–1179
Теодосий Ворадиот	1179–1183
Василий II Каматир	1183–1189
Никита II Мунтан	1186–1189
Доситей Йерусалимски	1189
Леонтий Теотокит	1189
Доситей Йерусалимски	1189–1191
Георги II Ксифилин	1191–1198
Йоан X Каматир	1198–1206
Михаил IV Авотриан	1208–1214
Теодор II Ириник	1214–1216

Максимин	1216
Мануил I Сарантин	1217–1222
Герман II	1222–1240
Методий	1240
Мануил II	1244–1254
Арсений Авториан	1255–1259
Никифор II	1260
Арсений Авториан (повт.)	1261–1264
Герман III	1265–1266
Йосиф I	1266–1275
Йоан XI Век	1275–1282
Йосиф I (повт.)	1282–1283
Григорий III	1283–1289
Атанасий I	1289–1293
Йоан XII Козма	1294–1303
Атанасий I (повт.)	1303–1309
Нифон	1310–1314
Йоан XIII Глика	1315–1319
Герасим I	1320–1321
Йоан XIV Калека	1334–1347
Изидор I	1347–1350
Калист I	1350–1353
Филотей Кокин	1353–1354
Калист I (повт.)	1355–1363
Филотей Кокин (повт.)	1364–1376
Макарий	1376–1379
Нил	1379–1388
Антоний IV	1389–1390
Макарий (повт.)	1390–1391
Антоний IV (повт.)	1391–1397
Калист II Ксантопул	1397
Матей I	1397–1410
Евтимий II	1410–1416
Йосиф II	1416–1439
Митрофан II	1440–1443
Григорий III Мам	1443–1450
Генадий II Схоларий	1454–1456

ПАПИ (ГЛАВИ НА РИМОКАТОЛИЧЕСКАТА ЦЪРКВА)

Св. Петър (основал Римската църква)	42
Св. Лин	67
Св. Анаклет (Клет)	76
Св. Климент I	88
Св. Еварист	97
Св. Александър I	105
Св. Сикст I	115
Св. Телесфор	125
Св. Хигин	136
Св. Пий I	140
Св. Аникет	155
Св. Сотер	166
Св. Елевтерий	175
Св. Виктор I	189
Св. Зефирин	199
Св. Калист I	217
Св. Иполит (антипапа)	217
Св. Урбан I	222
Св. Понциан	230
Св. Антерус	235
Св. Фабиан	236
Св. Корнелий	251
Св. Новациан (антипапа)	251
Св. Луций I	253
Св. Стефан I	254
Св. Сикст II	257
Св. Дионисий	259
Св. Феликс I	269
Св. Евтихиан	275
Св. Гай	283
Св. Марцелин	296
Св. Марцел I	308
Св. Евсебий	309
Св. Мелкиад	311
Св. Силвестър I	314
Св. Марк	336
Св. Юлий I	337
Либерий	352
Феликс II (антипапа)	355
Св. Дамасус I	366
Урсин (антипапа)	366
Св. Сириций	384
Св. Анастасий I	399
Св. Инокентий I	401
Св. Зосим	417
Св. Бонифаций I	418
Евлалий (антипапа)	418
Св. Целестин I	422
Св. Сикст III	432
Св. Леон I	440
Св. Хиларий	461
Св. Симплиций	468
Св. Феликс III (II)	483
Св. Геласий I	492
Анастасий II	496
Св. Симах	498
Лавренций (антипапа)	498–505

Св. Хормизд	514
Св. Йоан I Мъченик	523
Св. Феликс IV (III)	526
Бонифаций II	530
Диоскор (антипапа)	530
Йоан II	532
Св. Агапит I	535
Св. Силверий Мъченик	536
Вигил	538
Пелагий I	555
Йоан III	561
Бенедикт I	575
Пелагий II	579
Св. Григорий I	590
Сабиниан	604
Бонифаций III	607
Св. Бонифаций IV	608
Св. Деусдедит (Адеодат)	615
Бонифаций V	619
Хонорий I	625
Северин	640
Йоан IV	640
Теодор I	642
Св. Мартин I Мъченик	649
Св. Евгений I	655
Св. Виталиан	657
Адеодат II	672
Донус	676
Св. Агатон	678
Св. Леон II	682
Св. Бенедикт II	684
Йоан V	685
Конон	686
Теодор (антипапа)	686
Паскал (антипапа)	687
Св. Сергий I	687
Йоан VI	701
Йоан VII	705
Сисиний	708
Константин	708
Св. Григорий II	715
Св. Григорий III	731
Св. Захарий	741
Стефан II (изваден от официалния списък в 1961 г.)	752
Стефан III (II)	752
Св. Павел I	757
Константин II (антипапа)	767
Филип (антипапа)	768
Стефан IV (III)	768
Адриан I	772
Св. Леон III	795
Стефан V (IV)	816
Св. Паскал I	817
Евгений II	824
Валентин	827
Григорий IV	827
Йоан (антипапа)	844
Сергий II	844
Св. Леон IV	847
Бенедикт III	855
Анастасий (антипапа)	855
Св. Николай I	858
Адриан II	867
Йоан VIII	872
Марин I	882
Св. Адриан III	884
Стефан VI (V)	885
Формозус	891
Бонифаций VI	896
Стефан VII (VI)	896
Роман	897
Теодор II	897
Йоан IX	898
Бенедикт IV	900
Леон V	903
Христофор (антипапа)	903
Сергий III	904
Анастасий III	911
Ландус	913
Йоан X	914
Леон VI	928
Стефан VIII (VII)	928
Йоан XI	931
Леон VII	936
Стефан IX (VIII)	939
Марин II	942
Агапит II	946
Йоан XII	955
Леон VIII	963
Бенедикт V	964
Йоан XIII	965
Бенедикт VI	973
Бонифаций VII (антипапа)	974
Бенедикт VII	974
Йоан XIV	983
Йоан XV	985
Григорий V	996
Йоан XVI (антипапа)	997
Силвестър II	999
Йоан XVII	1003
Йоан XVIII	1004
Сергий IV	1009
Бенедикт VIII	1012
Григорий (антипапа)	1012
Йоан XIX	1024

Бенедикт IX	1032
Силвестър III	1045
Бенедикт IX	1045
Григорий VI	1045
Климент II	1046
Бенедикт IX	1047
Дамасус II	1048
Св. Леон IX	1049
Виктор II	1055
Стефан IX (X)	1057
Бенедикт X (антипапа)	1058
Николай II	1059
Александър II	1061
Хонорий II (антипапа)	1061
Св. Григорий VII	1073
Климент III (антипапа)	1080
Благосл. Виктор III	1087
Благосл. Урбан II	1088
Паскал II	1099
Теодорих (антипапа)	1100
Алберт (антипапа)	1102
Силвестър IV (антипапа)	1105
Геласий II	1118
Григорий VIII (антипапа)	1118
Калист II	1119
Хонорий II	1124
Целестин II (антипапа)	1124
Инокентий II	1130
Анаклет II (антипапа)	1130
Виктор IV (антипапа)	1138
Целестин II	1143
Луций II	1144
Благосл. Евгений III	1145
Анастасий IV	1153
Адриан IV	1154
Александър III	1159
Виктор IV (антипапа)	1159
Паскал III (антипапа)	1164
Калист III (антипапа)	1168
Инокентий III (антипапа)	1179
Луций III	1181
Урбан III	1185
Климент III	1187
Григорий VIII	1187
Целестин III	1191
Инокентий III	1198
Хонорий III	1216
Григорий IX	1227
Целестин IV	1241
Инокентий IV	1243
Александър IV	1254
Урбан IV	1261
Климент IV	1265
Благосл. Григорий X	1271
Благосл. Инокентий V	1276
Адриан V	1276
Йоан XXI	1276
Николай III	1277
Мартин IV	1281
Хонорий IV	1285
Николай IV	1288
Св. Целестин V	1294
Бонифаций VIII	1294
Благосл. Бенедикт XI	1303
Климент V	1305
Йоан XXII	1316
Николай V (антипапа)	1328
Бенедикт XII	1334
Климент VI	1342
Инокентий VI	1352
Благосл. Урбан V	1362
Григорий XI	1370
Урбан VI	1378
Климент VII (антипапа)	1378
Бонифаций IX	1389
Бенедикт XIII (антипапа)	1394
Инокентий VII	1394
Григорий XII	1406
Александър V (антипапа)	1409
Йоан XXIII	1410
Мартин V	1417
Евгений IV	1431
Феликс V (антипапа)	1439
Николай V	1447
Калист III	1455
Пий II	1458
Павел II	1464
Сикст IV	1471
Инокентий VIII	1484
Александър VI	1492
Пий III	1503
Юлий II	1503
Леон X	1513
Адриан VI	1522
Климент VII	1523
Павел III	1534
Юлий III	1550
Марцел II	1555
Павел IV	1555
Пий IV	1559
Св. Пий V	1566
Григорий XIII	1572
Сикст V	1585
Урбан VII	1590
Григорий XIV	1590
Инокентий IX	1591

Климент VIII	1592
Леон XI	1605
Павел V	1605
Григорий XV	1621
Урбан VIII	1623
Инокентий X	1644
Александър VII	1655
Климент IX	1667
Климент X	1670
Благосл. Инокентий XI	1676
Александър VIII	1689
Инокентий XII	1691
Климент XI	1700
Инокентий XIII	1721
Бенедикт XIII	1724
Климент XII	1730
Бенедикт XIV	1740
Климент XIII	1758
Климент XIV	1769
Пий VI	1775
Пий VII	1800
Леон XII	1823
Пий VIII	1829
Григорий XVI	1831
Пий IX	1846
Леон XIII	1878
Св. Пий X	1903
Бенедикт XV	1914
Пий XI	1922
Пий XII	1939
Йоан XXIII	1958
Павел VI	1963
Йоан Павел I	1978
Йоан Павел II	1978

ВЛАДЕТЕЛИ НА СВЕЩЕНАТА РИМСКА ИМПЕРИЯ

Карл Велики	800 –814
Луи I (Благочестиви)	814 –840
Лотар I	840 –855

Саксонска династия

Ото I Велики	936 –973
Ото II	973 –983
Ото III	983–1002
Хенрих II	1002–1004

Франконска династия

Конрад II	1024–1039
Хенрих III	1039–1056
Хенрих IV	1056–1106
Хенрих V	1106–1125
Лотар III, херцог Саксонски	1125–1137

Династия Хохенщауфен

Конрад III	1138–1152
Фридрих I Барбароса	1152–1190
Хенрих VI	1190–1197
Филип Швабски	1197–1208
Ото IV Бруншвайгски	1198–1212
Фридрих II	1212–1250
Конрад IV	1250–1254

Междуцарствие

власт на електорите	1254–1273

Преходен период

Рудолф I Хабсбургски	1273–1292
Адолф от Насау	1292–1298
Алберт I Германски	1298–1308
Хенрих VII Люксембургски	1308–1314
Лудвиг IV Баварски (сърегент)	1314–1347
Фридрих Австрийски (сърегент)	1314–1322
Шарл IV Люксембургски	1347–1378
Венцеслав (Вацлав) Люксембургски	1378–1400
Руперт, херцог Палатински	1400–1410
Сигизмунд Люксембургски	1410–1434

Хабсбургска династия

Алберт II	1437–1439
Фридрих III	1440–1493
Максимилиан I	1493–1519
Карлос V Испански	1519–1556
Фердинанд I	1556–1564
Максимилиан II	1564–1576
Рудолф II	1576–1612
Матиаш	1612–1619
Фердинанд II	1619–1637
Фердинанд III	1637–1657
Леополд I	1658–1705

Йосиф I	1705–1711
Карл VI	1711–1740
Карл VII Баварски	1742–1745
Франц I Лоренски	1745–1765
Йосиф II	1765–1790
Леополд II	1790–1792
Франц II	1792–1806

КРАЛЕ НА АНГЛИЯ, ШОТЛАНДИЯ И ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

КРАЛЕ НА АНГЛИЯ

Саксонци

Егберт	827 –839
Етелвулф	839 –858
Етелбалд	858 –860
Етелберт	860 –865
Етелред I	865 –871
Алфред Велики	871 –899
Едуард Стари	899 –924
Ателстан	924 –939
Едмунд	939 –946
Едред	946 –955
Едви	955 –959
Едгар	959 –975
Едуард Мъченик	975 –978
Етелред II Мудни	978–1016
Едмунд II Железни	1016

Датчани

Кнут	1016–1035
Харолд I Бързоноги	1035–1040
Хартакнут	1040–1042

Саксонци

Едуард Изповедник	1042–1066
Харолд II	1066

Дворът на Нормандия

Уилям I Завоевателят	1066–1087
Уилям II	1087–1100
Хенри I	1100–1135

Дворът на Плантагенет

Хенри II	1154–1189
Ричард I Лъвското сърце	1189–1199
Джон	1199–1216
Хенри III	1216–1272
Едуард I	1272–1307
Едуард II	1307–1327
Едуард III	1327–1377
Ричард II	1377–1399

Дворът на Ланкастър

Хенри IV	1399–1413
Хенри V	1413–1422
Хенри VI	1422–1461

Дворът на Йорк

Едуард IV	1461–1483
Едуард V	1483
Ричард III	1483–1485

Дворът на Тюдор

Хенри VII	1485–1509
Хенри VIII	1509–1547
Едуард VI	1547–1553
Мери I	1553–1558
Елизабет I	1558–1603

КРАЛЕ НА ШОТЛАНДИЯ

Малкълм II	1005–1034
Дънкан I	1034–1040
Макбет	1040–1057
Малкълм III (Кранмор)	1057–1093
Доналд Бейн	1093–1094
Дънкан II	1094
Доналд Бейн (възст.)	1094–1097
Едгар	1097–1107
Аликзандър I	1107–1124
Дейвид I	1124–1153
Малкълм IV	1153–1165
Уилям Лъвът	1165–1214
Аликзандър II	1214–1249
Аликзандър III	1249–1280
Маргарет Норвежка	1286–1290
междуцарствие	1290–1292
Джон Балиол	1292–1296
междуцарствие	1296–1306
Робърт I Брус	1306–1329
Дейвид II	1329–1372

Дворът на Стюарт

Робърт II	1371–1390
Робърт III	1390–1406
Джеймс I	1406–1437
Джеймс II	1437–1460
Джеймс III	1460–1488

Джеймс IV	1488–1513
Джеймс V	1513–1542
Мери Шотландска	1542–1567

КРАЛЕ НА АНГЛИЯ И ШОТЛАНДИЯ

Дворът на Стюарт

Джеймс I	1603–1625
Чарлз I	1625–1649
република	1649–1653
протекторат	1653–1660
Оливър Кромуел	1649–1658
Ричард Кромуел	1658–1659

Дворът на Стюарт

Чарлз II	1660–1685
Джеймс II	1685–1688
Мери II (съвместно)	1689–1694
Уилям III (съвм.)	1689–1702
Ан	1702–1714

КРАЛЕ НА ОБЕДИНЕНО КРАЛСТВО ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

Дворът на Хановер

Джордж I	1714–1727
Джордж II	1727–1760
Джордж III	1760–1820
Джордж IV	1820–1830
Уилям IV	1830–1837
Виктория	1837–1901

Дворът на Сакс-Кобург

Едуард VII	1901–1910

Дворът на Уиндзор

Джордж V	1910–1936
Едуард VIII	1936
Джордж VI	1936–1952
Елизабет II	1952–

ИМПЕРАТОРИ НА АВСТРОУНГАРИЯ И НА ГЕРМАНИЯ

ХАБСБУРГИ (АВСТРОУНГАРИЯ)

Франц II	1804–1835
Фердинанд	1835–1848
Франц Йосиф	1848–1916
Карл	1916–1918

ХОХЕНЦОЛЕРИ (ГЕРМАНИЯ)

Вилхелм I Пруски	1871–1888
Фридрих III	1888
Вилхелм II	1888–1918

ДЪРЖАВНИ ГЛАВИ НА ГЕРМАНИЯ

Ваймарска република

Фридрих Еберт	1919–1925
Паул фон Хинденбург	1925–1934

Третият райх

Адолф Хитлер	1934–1945
След Втората световна война под контрол на съюзниците	1945–1949

КАНЦЛЕРИ НА ФЕДЕРАЛНА РЕПУБЛИКА ГЕРМАНИЯ

Конрад Аденауер	1949–1963
Лудвиг Ерхард	1963–1966
Курт Георг Кисингер	1966–1969
Вили Брандт	1969–1974
Хелмут Шмидт	1974–1982
Хелмут Кол	1982–1990

ПРЕДСЕДАТЕЛИ НА ДЪРЖАВНИЯ СЪВЕТ НА ГЕРМАНСКАТА ДЕМОКРАТИЧНА РЕПУБЛИКА

Валтер Улбрихт	1949–1971
Ерих Хонекер	1971–1989
Егон Кренц	1989–1990

КАНЦЛЕРИ НА ОБЕДИНЕНА ГЕРМАНИЯ

Хелмут Кол	1990–

КРАЛЕ И ДЪРЖАВНИ ГЛАВИ НА ФРАНЦИЯ

Каролинги

Шарл I Плешиви	843 - 877
Луи II	877 - 879
Луи III	879 - 882
Шарл II	885 - 888
Евд	888 - 898
Шарл III	898 - 922
Робер	922 - 923
Родолф	923 - 936
Луи IV	936 - 954
Лотар	954 - 986
Луи V	986 - 987

Капети

Хуго Капет	987 - 996
Робер II Благочестиви	996–1031
Анри I	1031–1060
Филип I	1060–1108
Луи VI	1108–1137
Луи VII	1137–1180
Филип II	1180–1233
Луи VIII	1223–1226
Луи IX	1226–1270
Филип III	1270–1285
Филип IV	1285–1314
Луи X	1314–1316
Филип V	1316–1322
Шарл IV	1322–1328

Дворът на Валоа

Филип VI	1328–1350
Жан II	1350–1364
Шарл V	1364–1380
Шарл VI	1380–1422
Шарл VII	1422–1461
Луи XI	1461–1483
Шарл VIII	1483–1498
Луи XII	1498–1515
Франсоа I	1515–1547
Анри II	1547–1559
Франсоа II	1559–1560
Шарл IX	1560–1574
Анри III	1574–1589

Дворът на Бурбоните

Анри IV Наварски	1589–1610
Луи XIII	1610–1643
Луи XIV	1643–1715
Луи XV	1715–1774
Луи XVI	1774–1793

Първа република и първа империя

Наполеон Бонапарт (пръв консул)	1799–1804
Наполеон I (император)	1804–1814

Реставрация на монархията

Луи XVIII	1814–1824
Шарл X	1824–1830
Луи–Филип	1830–1848

Втора република и втора империя

Луи Наполеон Бонапарт (президент)	1848–1852
Наполеон III (император)	1852–1870

Трета република

Луи Адолф Тиер	1871–1873
Маршал Патрис дьо Макмаон	1873–1879
Пол Греви	1879–1887
Мари Карно	1887–1894
Жан Казимир–Перие	1894–1895
Франсоа Фор	1895–1899
Емил Лубе	1899–1906
Арман Файер	1906–1913
Раймон Поанкаре	1913–1920
Пол Дешанел	1920
Александър Мийеран	1920–1924
Гастон Думерг	1924–1931
Албер Льобрен	1932–1940

Правителството на Виши (васално на Германия)	1940–1944

Временно правителство	1944–1946

Четвърта република

Венсан Ориол	1947–1954
Рьоне Коти	1954–1959

Пета република

Шарл дьо Гол	1959–1969
Жорж Помпиду	1969–1974
Валери Жискар д'Естен	1974–1981
Франсоа Митеран	1981–1995
Жак Ширак	1995–

КРАЛЕ И ДЪРЖАВНИ ГЛАВИ НА ИСПАНИЯ

Хабсбургска династия

Карлос I (Карл V на Германия)	1516–1556
Фелипе II	1556–1598
Фелипе III	1598–1621
Фелипе IV	1621–1665
Карлос II	1665–1700

Бурбонска династия

Фелипе V	1700–1724
Луис I	1724
Фелипе V (възстановен)	1724–1746
Фернандо VI	1746–1759
Карлос III	1759–1788
Карлос IV	1788–1808
Хосе Бонапарте	1808–1814
Фернандо II	1814–1833
Исабела II	1833–1868

Други монарси

Амадей Савойски	1870–1873

Първа република 1873–1874

Реставрация на монархията

Алфонсо XII	1874–1885
Примо де Риверо (диктатор)	1923–1930
Алфонсо XIII	1886–1931

Втора република

Нисето Алкала Самора	1931–1936
Мануел Асаня	1936–1939
Генерал Франсиско Франко	1939–1975

Реставрация на монархията

Хуан Карлос	1975–

ПЕРИОДИ НА ЯПОНИЯ

Ямато	ок. 300 – 592		
Асака	592 – 710	императрица Суйко император Темму	(592–628) (673–686)
Нара	710 – 794	император Камму	(781–806)
Хейан	794–1185	управление от Хейан (дн. Киото)	
Фудживара	858–1160	управление на клана Фудживара	
Тайра	1159–1185	управление на клана Тайра	
Камакура	1185–1333	Минамото Йоритомо побеждава клана Тайра; в 1192 г. той става шогун	
Намбоку	1334–1392	край на властта на шогуните в 1333 г.; император Годайго управлява сам от 1333 до 1339 г.; имперската династия се разделя на северен и южен клонове	
Ашикага	1338–1573	Ашикага Такауджи става шогун в 1338 г.	
Муромачи	1392–1573	двата имперски двора се обединяват	
Сенгоку	1467–1600	император Гонара (1527–1557)	
Момояма	1573–1603	Ода Нобунага, даймьо (барон), сваля шогуна и става диктатор до 1582 г.	
Едо	1603–1867	Йеясу Токугава става шогун в 1603 г.; шогуните Токугава управляват до 1867 г.	
Мейджи	1867–1912	император Муцишито (Мейджи) е възстановен; той слага край на шогуната и модернизира Япония	
Тайшо	1912–1926	император Йошихито	
Шова	1926–1989	император Хирохито	
Хейсей	1989–	император Акихото	

ДИНАСТИЧНИ ПЕРИОДИ И ДЪРЖАВНИ ГЛАВИ НА КИТАЙ

Династия Ся	2205–1766
Династия Ю	2205–2197
Династия Шан	1766–1121
Династия Чжоууан	1154–1121
Династия Чжоу	1121–255
Династия Чуан	1122–115
Династия Цин	255–206
Династия Шъхуанди	221–206
Западна династия Хан	206–25 сл. хр.
Уан Ман Узурпаторът	9–23
Източна династия Хан	25–221
Трите царства	221–265
Династия Цзин	265–420
Династия Сун	420–479
Шестте династии	470–581
Династия Суй	581–618
Династия Тан	618–906
Петте династии	907–960
Северна династия Сун	960–1126
Южна династия Сун	1127–1279
Династия Юен (монголска)	1260–1368
Династия Мин	1368–1644
Династия Цин	1644–1911
Император Пу И	1911–1925
(последният император)	

ПРЕДСЕДАТЕЛИ НА КИТАЙСКА НАРОДНА РЕПУБЛИКА

Мао Цзедун	1949–1959
(след това – само председател на ККП, но фактически държавен глава)	
Лю Шаоци	1959–1975
Суи Цинмин	1978–1983
Ли Сянян	1983–1987

ПРЕЗИДЕНТИ НА НАЦИОНАЛИСТИЧЕН КИТАЙ (ТАЙВАН)

Чан Кайши	1927–1949
(на Китай, след това – премиер на Тайван)	
Чан Чинкуо	1949–1995
(син на Чан Кайши, премиер на Тайван)	

ЦАРЕ И ДЪРЖАВНИ ГЛАВИ НА РУСИЯ

ЦАРЕ НА РУСИЯ

Иван III Велики	1462–1505
Василий III	1505–1533
Иван IV Грозни	1533–1584
Фьодор I	1584–1598
Борис Годунов	1598–1605
Фьодор II	1605
Дмитрий	1605–1606
Василий IV Шуйски	1606–1610
междуцарствие	1610–1613
Михаил Романов	1613–1645
Алексей	1645–1676
Фьодор III	1676–1682
Иван V и Петър I	1682–1689
Петър I Велики	1689–1725
Екатерина I	1725–1727
Петър II	1727–1730
Анна	1730–1740
Иван VI	1740–1741
Елисавета	1741–1762
Петър III	1762
Екатерина II Велика	1762–1796
Павел I	1796–1801
Александър I	1801–1825
Николай I	1825–1855
Александър II	1855–1881
Александър III	1881–1894
Николай II	1894–1917

ДЪРЖАВНИ ГЛАВИ НА СССР

Владимир И. Ленин	1917–1922
Йосиф В. Сталин	1922–1953
Никита С. Хрушчов	1953–1964
Леонид И. Брежнев	1964–1982
Юрий Андропов	1982–1984
Константин Черненко	1984–1985
Михаил Горбачов	1985–1992

ПРЕЗИДЕНТИ НА РУСИЯ

Борис Елцин	1992–

ПРЕЗИДЕНТИ НА САЩ

Джордж Уошингтън	1789–1797	не представлява партия
Джон Адамс	1797–1801	федералист
Томас Джеферсън	1801–1809	демократ–републиканец
Джеймс Медисън	1809–1817	демократ–републиканец
Джеймс Монро	1817–1825	демократ–републиканец
Джон Куинси Адамс	1825–1829	демократ–републиканец
Ендрю Джаксън	1829–1837	демократ
Мартин Ван Бърън	1837–1841	демократ
Уилям Х. Харисън	1841	виг
Джон Тайлер	1841–1845	виг
Джеймс К. Полк	1845–1849	демократ
Захъри Тейлър	1849–1850	виг
Милърд Филмор	1850–1853	виг
Франклин Пиърс	1853–1857	демократ
Джеймс Бучанън	1857–1861	демократ
Ейбрахам Линкълн	1861–1865	републиканец
Ендрю Джонсън	1865–1869	Национален съюз
Улис С. Грант	1869–1877	републиканец
Ръдърфорд Хейс	1877–1881	републиканец
Джеймс Гарфийлд	1881	републиканец
Честър Артър	1881–1885	републиканец
Гроувър Клийвланд	1885–1889	демократ
Бенджамин Харисън	1889–1893	републиканец
Гроувър Клийвланд	1893–1897	демократ
Уилям Маккинли	1897–1901	републиканец
Теодор Рузвелт	1901–1909	републиканец
Уилям Тафт	1909–1913	републиканец
Удроу Уилсън	1913–1921	демократ
Уорън Хардинг	1921–1923	републиканец
Калвин Кулидж	1923–1929	републиканец
Хърбърт Хувър	1929–1933	републиканец
Франклин Д. Рузвелт	1933–1945	демократ
Хари С. Труман	1945–1953	демократ
Дуайт Д. Айзенхауер	1953–1961	републиканец
Джон Ф. Кенеди	1961–1963	демократ
Линдън Джонсън	1963–1969	демократ
Ричард Никсън	1969–1974	републиканец
Джералд Форд	1974–1977	републиканец
Джеймс (Джими) Картър	1977–1981	демократ
Роналд Рейгън	1981–1989	републиканец
Джордж Буш	1989–1993	републиканец
Уилям (Бил) Клинтън	1993–	демократ

ПРЕЗИДЕНТИ НА РЕПУБЛИКА ИТАЛИЯ

Алчиде де Гаспери (временен държавен глава)	1946
Енрико де Никола (временен президент)	1946–1948
Луиджи Ейнауди	1948–1955
Джовани Грончи	1955–1962
Антонио Сени	1962–1964
Джузепе Сарагат	1964–1971
Джовани Леоне	1971–1978
Аминторе Фанфани	1978
Франческо Косига	1985–1992
Оскар Луиджи Скалфаро	1992–

ПРЕЗИДЕНТИ НА ИНДИЯ

Райендра Прасад	1949–1962
Сарвапали Раджакришнан	1962–1967
Захир Хусаин	1967–1969
Варахгири Гири	1969–1974
Фахрудин Ахмед	1974–1977
Басапа Йатти	1977
Неелам Редди	1977–1982
Гияни Заил Сингх	1982–1987
Рамасвами Венкатараман	1987–

ХАНОВЕ, ЦАРЕ И ДЪРЖАВНИ ГЛАВИ НА БЪЛГАРИЯ*

ВЛАДЕТЕЛИТЕ НА СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРИЯ

Хан Аспарух	680–700
Хан Тервел	700–721
Хан Кормесий	721–738
Хан Севар	738–753
Хан Кормисош	753–756
Хан Винех	756–762
Хан Телец	762–765
Хан Сабин	765–766
Хан Умор	766
Хан Токту	766–767
Хан Паган	767–768
Хан Телериг	768–777
Хан Кардам	777–802
Хан Крум	802–814
Хан Омуртаг	814–831
Хан Маламир	831–836
Хан Пресиян	836–852
Княз Борис–Михаил	852–889
Княз Владимир	889–893
Цар Симеон Велики	893–927
Цар Петър I	927–971
Цар Роман	977–991
Цар Самуил	991–1014
Цар Гавраил Радомир	1014–1015
Цар Иван Владислав	1015–1018

Византийско владичество:	1018–1185

Второ българско царство

Цар Петър II	1185–1197
Цар Иван I Асен	1190–1196
Цар Калоян	1197–1207
Цар Борил	1207–1218
Цар Иван II Асен	1218–1241
Цар Калиман I Асен	1241–1246
Цар Михаил Асен	1246–1256
Цар Калиман II Асен	1256
Цар Константин Асен	1257–1277
Ивайло (узурпатор)	1279–1280
Цар Георги I Тертер	1280–1292
Цар Смилец	1292–1298
Чака (татарин–узурпатор)	1299
Цар Теодор Светослав	1300–1321
Цар Георги II Тертер	1321–1322
Цар Михаил Шишман	1323–1330
Цар Иван Стефан	1330–1331
Цар Иван Александър	1331–1371
Цар Иван Шишман	1371–1395
Цар Иван Срацимир	1356–1396

Отоманско владичество:	1396–1878
Временно руско управление:	1878
Княз Александър Батенберг (на Княжество България)	1879–1886
Алеко Богориди (губернатор на Източна Румелия)	1879–1885

ТРЕТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО

Цар Фердинанд II (Сакс–Кобург–Гота) (до 1908 г. – княз)	1887–1918
Цар Борис III (Обединител)	1918–1943
Цар Симеон II (с регенти)	1943

НАРОДНА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Георги Димитров (партиен вожд и министър–председател)	1945–1949
Вълко Червенков	1950–1956
Тодор Живков (от 1971 г. – председател на Държавния съвет)	1956–1989

ПРЕЗИДЕНТИ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Петър Младенов	1989–1990
Желю Желев	1990–

---

* *За СССР и НРБ са посочени фактическите партийно-държавни ръководители, а не номиналните.*

ПО-ВАЖНИ ВОЙНИ

Дата	Наименование	Воюващи страни
пр. хр.		
ок. 1250	Троянски войни	миkенци *срещу* троянци
793–478	Гръко-персийски войни	перси *срещу* елини
431–404	Пелопонеска война	Атина *срещу* Спарта
264–241	I Пуническа война	Рим *срещу* Картаген
218–201	II Пуническа война	Рим *срещу* Картаген
149–146	III Пуническа война	Рим *срещу* Картаген
сл. хр.		
1096–1099	I Кръстоносен поход	сарацини *срещу* християни за Палестина
1147–1149	II Кръстоносен поход	сарацини *срещу* християни за Палестина
1189–1192	III Кръстоносен поход	сарацини *срещу* християни за Палестина
1202–1204	IV Кръстоносен поход	сарацини *срещу* християни за Палестина
1337–1453	Стогодишна война	Англия *срещу* Франция
1455–1485	Войни на розите	дворът Йорк *срещу* двора Ланкастър в Англия
1562–1598	Френски религиозни войни	хугеноти *срещу* католици
1618–1648	Трийсетгодишна война	Католическата лига (Германия, Австрия, Испания) *срещу* Дания, Швеция, Франция
1689–1697	Война на Аугсбургската лига	Франция *срещу* лигата, Англия и Нидерландия
1700	Велика северна война	Швеция *срещу* Русия, Дания, Полша и Холандия
1701–1713	Война за испанския трон	Испания, Франция и Бавария *срещу* Англия, Холандия, Австрия и Португалия
1730–1738	Война за полския трон	Русия и Полша *срещу* Франция
1740–1748	Война за австрийския трон	Австрия и Британия *срещу* Прусия, Бавария, Франция и Испания
1756–1763	Седемгодишна война	Британия и Прусия *срещу* Франция, Австрия и Русия
1775–1783	Американска война за независимост	американски колонии срещу Британия
1793–1815	Наполеонови войни	Франция *срещу* Британия, Австрия, Швеция, Русия и Прусия
1821–1829	Гръцка война за независимост	Гърция *срещу* Отоманската империя
1846–1848	Мексиканско-американска война	Мексико *срещу* САЩ
1854–1856	Кримска война	Русия *срещу* Британия, Франция и Турция
1859	Война за италианската независимост	Франция и Пиемонт-Сардиния *срещу* Австрия
1861–1865	Гражданска война в САЩ	конфедералисти *срещу* юнионисти
1866	Австро-пруска война	Прусия *срещу* Австрия
1870	Франко-пруска война	Франция *срещу* Прусия
1877–1878	Руско-турска война	Русия *срещу* Отоманската империя
1894–1895	Китайско-японска война	Китай *срещу* Япония
1899–1902	Бурска война	Британия *срещу* бурите (холандци) в

		Южна Африка
1904–1905	Руско-японска война	Русия *срещу* Япония
1912	Балканска война	България, Гърция и Сърбия *срещу* Турция
1913	Съюзническа война	Гърция, Сърбия и Румъния *срещу* България
1914–1918	Първа световна война	Германия и Австроунгария *срещу* Франция, Русия, Британия и други държави
1918–1921	Гражданска война в Русия	болшевики *срещу* белогвардейци
1936–1939	Гражданска война в Испания	националисти-фалангисти (Франко) срещу републиканци и интербригадисти
1939–1945	Втора световна война	САЩ, Великобритания, Франция, СССР и други страни *срещу* Германия, Италия и Япония
1950–1953	Корейска война	Северна Корея *срещу* Южна Корея
1967	Шестдневна война	Израел *срещу* арабските страни
1964–1973	Виетнамска война	Северен Виетнам *срещу* Южен Виетнам и САЩ
1982	Фолклендска война	Великобритания *срещу* Аржентина
1991	Война в Персийския залив	САЩ, Великобритания и Франция *срещу* Ирак
1991–		Гражданска война в бивша Югославия

ИЗОБРЕТЕНИЯ

пр. хр.	
6400	колелото (шумерите)
6000	керамиката (Йерихон)
4000	тухлите (Египет, Асирия)
500	сметалото (Китай)
45	юлианският календар, годината започва на 1 януари (Сосиген Александрийски)
30	слънчевият часовник (Китай)
сл. хр.	
105	хартията (Цай Лун)
144	ръчната количка (Китай)
850	астролабията (арабите)
863	кирилицата (Св. Св. Кирил и Методий)
905	печатането на книги с дървени блокчета (печатарите от Ченгду, Китай)
975	съвременните аритметични цифри и знаци (арабите)
1000	използването на 0 в математиката (Сридхара)
1026	музикалният лад до-ре-ми (Гвидо д'Арецо)
1041	съвременното музикално нотиране (Гвидо д'Арецо)
1041	сменяемият печатарски шрифт (Пи Шенг)
1086	магнитният компас (Шен Куа)
1120	измерването на географската ширина и дължина в градуси (Велхер от Малверн)
1259	огнестрелното оръжие (Китай)
1278	стъкленото огледало
1298	предачният чекрък
1300	брендито (Амалдус де Вила Нова)
1454	сменяемият метален печатарски шрифт (печатари от Майнц)
1520	пушката с витлов нарез (Аугуст Котер)
1532	сладкишите (пасти) франджипани (граф Чезаре Франджипани)

1582	григорианският (съвременен) календар (Алойзий Лилий)
1585	десетичните дроби (Симон Стевин)
1589	плетачната машина (Уилям Лий)
1593	термометърът (Галилей)
1608	телескопът (Ханс Липершей)
1614	логаритмите (Джон Напиер)
1642	изчислителната машина (Блез Паскал)
1643	живачният барометър (Евангелиста Торичели)
1650	въздушната помпа (Ото фон Гуерике)
1656	часовникът с махало (Кристиян Хюйгенс)
1675	тенджерата под налягане (Денис Папин)
1677	микроскопът (Антони ван Леувенхоек)
1698	парната помпа (Томас Сейвъри)
1709	спиртният термометър (Габриел Фаренхайт)
1709	първото пиано (Бартоломео Кристофори)
1712	парната машина (Томас Нюкомън)
1713	инокулацията против вариола (Джакомо Пиларини)
1731	квадрантът (Джон Хадли)
1733	станът с подвижна совалка (Джон Кей)
1735	хронометърът (Джон Харисън)
1742	температурната скала на Целзий (Андерс Целзий)
1752	гръмоотводът (Бенджамин Франклин)
1756	майонезата (дук дьо Ришельо)
1757	секстантът (Джон Кемпбъл)
1760	ролковите кънки (Жозеф Мерлин)
1765	парната машина под налягане (Джеймс Уат)
1767	газираната вода (Джоузеф Пристли)
1780	съвременното пиано (Себастиан Еврард)
1783	парашутът (Луи Ленорман); балонът с топъл въздух (Жозеф и Жак Монголфие)
1784	бифокалните очила (Бенджамин Франклин)
1785	механизираният тъкачен стан (Едмънд Картрайт)
1786	зареждащият се отзад мушкет (Хенри Нок); вършачката (Ендрю Майкле)
1788	параходът (Уилям Симингтън)
1790	шевната машина (Томас Сейнт)
1793	памукочистачната машина (Ели Уитни)
1794	системата за сигнализиране на дълго разстояние със семафор (Клод Чапе)
1796	ваксинацията против вариола (Едуард Йенер)
	литографията (Алис Сенефелдер)
1800	електрическата батерия (Алесандро Волта)
	стругът (Хенри Модсли)
1804	парният локомотив (Ричард Тревитик)
1815	безопасната миньорска лампа (Хъмфри Дейви)
1816	метрономът (Йохан Малцел)
	велосипедът (Карл фон Сауерброн)
1817	калейдоскопът (Дейвид Брюстлър)
1822	фотографската камера (Джозеф Нипсе)
1823	дигиталната изчислителна машина (Чарлз Бабидж)
1826	фотографията (Джозеф Нипсе)
1827	фосфорният кибрит (Джон Уокър)
1833	диафрагменият контрацептив (Фридрих Уайлд)
1834	механизираната жътварка (Сайръс Маккормик)
1836	револверът (Самюъл Колт)
1837	телеграфът (Самюъл Морз)

1837	морзовата азбука (Ендрю Вейл)
1839	електрическият телеграф (Чарлз Уийтстоун и Уилям Кук)
	вулканизираната гума (Чарлз Гудиър)
1849	безопасната игла (Валтер Хунт)
1851	високоскоростната фотография (Фокс–Талбот)
1853	пътническият асансьор (Илайша Отис)
1855	целулоидът (Аликзандър Паркс)
	конверторът за стомана (Хенри Бесемер)
	бунзеновата горелка (Робърт Бунзен)
1858	хладилникът (Фердинанд Каре)
	пералнята (Хамилтън Смит)
1861	линолеумът (Фредерик Уолтън)
1862	бързострелната пушка (Ричард Гатлинг)
1869	менделеевата таблица (Дмитрий Менделеев)
1876	телефонът (Александър Бел)
1887	автомобилният двигател (Готлиб Даймлер и Карл Бенц, независимо)
1888	целулоидният филм и кинокамерата (Уилям Фрийз-Грийн)
	пневматичната автомобилна гума (Джон Дънлоп)
1892	ципът (Уайткомб Джътсън)
1895	радиото (Гулиелмо Маркони и Александър Попов, независимо)
	самобръсначката (Кинг Жилет)
1897	дизеловият двигател (Рудолф Дизел)
1898	подводницата (Джон Холанд)
1899	магнетофонът (Валдемар Пулсен)
1901	прахосмукачката (Сесил Бот)
1903	самолетът (Орвил и Уилбър Райт)
1908	бакелитът (Лео Бекеланд)
	целофанът (Жак Бранденбергер)
1911	житният комбайн (Бенджамин Холт)
1912	разтопяемият PVC (Иван Остромисленски)
1913	гайгеровият брояч (Ханс Гайгер)
1914	танкът (Ърнест Суинтън)
1919	неръждаемата стомана (Елуод Хейнс)
1925	телевизията (Джон Лоджи Беърд)
	замразяването на хранителни продукти (Крерънс Бърдсий)
1926	ракетата с течно гориво (Робер Годар)
1928	електрическата бръсначка (Якоб Шик)
1930	самолетният двигател (Франк Уитъл)
1935	найлонът (Уолъс Каротърс)
	радарът (Робърт Уотсън-Уат)
1938	тефлонът (Рой Плънкет)
1939	електронният микроскоп (Владимир Зворикин)
	електронният компютър (**Джон Атанасов**)
1948	транзисторът (Бардийн, Братайн, Шокли)
1948	дългосвирещата грамофонна плоча (Питър Голдмарк)
1955	изкуствените диаманти
	контрацептивното хапче (Грегъри Пинкъс)
1960	радиовъглеродният (C-14) метод за датиране (Уилърд Либи)
	лазерът (Теодор Мейман)
1965	холографията (Д. Габор)

ГЕОГРАФСКИ ОТКРИТИЯ И ПРОУЧВАНИЯ

дата	място	постижение	откривател
пр. хр.			
600	Африка	обиколена по море обратно на часовниковата стрелка	египтяни
325	Британски о-ви	станали известни като „Британски острови“	средиземноморски мореплаватели
сл. хр.			
450	Хаваите	открити след 2000 мили пътешествие	хаваи-лоа, полинезийци
860	Исландия	слизане на сушата	викинги
982	Гренландия	слизане на сушата	Ерик Червенокосият
986	Лабрадор	видян	Бярни Херьолфсон
995	Лабрадор	слизане на сушата и презимуване	Лейф Ериксон
1003–6	Лабрадор	изследван	Торфин Карлсфени
1194	Шпицберген	открит	норвежци
1272	Китай	открит за Запада	Марко Поло
1432	Азорски о-ви	открити	Гонсало Кабрал
1433	нос Боядор	открит, обиколен	Гил Еанес
1444	река Сенегал	открита	Нино Тристрам
1445	Зелени нос	открит, обиколен	Динис Диас
1455	о-ви Зелени нос	открити	Алвисе да Кадамосто
1472	о-ви Фернандо По	открити	Фернандо По
1472	екваторът	прекосен	Лопо Гонкалвес
1483	уст. на р. Заир	открито	Диего Као
1488	н. Добра Надежда	обиколен	Бартоломео Диас
1492	„Западни Индии“ (всъщност Америка)	открити	Христофор Колумб
1494	Ямайка	открита	Христофор Колумб
1497	Натал (Бразилия)	открита	Васко да Гама
1497	Нюфаундленд	наново открита	Джон Кабот
1498	Тринидад и устието на Ориноко	открити	Христофор Колумб
1498	Югоизточна Северна Америка	открита	Дуарте Парейра
1499	Венецуела	изследвана	Алонсо де Охеда
1500	о-в Лабрадор и Изт. Гренландия	изследвани	Гаспар Корте
1500	Бразилия	открита и изследвана	Педро Кабрал
1505	Шри Ланка	открита	португалски мореплаватели
1506	о-в Тристан	открит	Тристан да Куна
1508	заливът Хъдзън	открит	Джон Кабот
1513	Тихи океан	видян откъм Америка	Васко де Балбоа
1515	Бермудите	изследвани	Хуан де Бермудес
1516	р. Плата	открита	Хуан де Солис
1519/21	светът	обиколен	Фернандо де Магелан
1520	Огнена земя	открита	Фернандо де Магелан
1521	Мексико	изследвано	Ернандо Кортес
1524	о-в Манхатън	открит	Веррасано

1530–8	Перу	изследвано	Франсиско Писаро
1534–6	р. Сейнт Лорънс	изследвана	Жак Картие
1540	р. Колорадо	открита	Ернандо де Аларкон
1541	р. Мисисипи	открита	Ернандо де Сото
1541	р. Амазонка	открита и пропътувана по течението	Франсиско де Орелана
1549	Япония	посетена	Френсис Ксавиер
1550	Австралия	видяна	холандски мореплаватели
1576	о-ви Бафин	открити	Мартин Фробишер
1596	Шпицберген	преоткрити	Вилем Баренц
1603–9	Канада, вътрешността	изследвана	Самюел дьо Шамплен
1610	заливът Хъдзън	изследван	Хенри Хъдзън
1616	нос Хорн	открит	Вилем Шутен
1642	Австралия	посетена	Абел Тасман
1642	Нова Зеландия	видяна	Абел Тасман
1722	о-в Пасха	открит	Якоб Роггевеен
1728	Аляска	открита	Витус Беринг
1769	Нова Зеландия	слизане на брега	Джеймс Кук
1773	Антарктическият поляреn кръг	прекосен	Джеймс Кук
1789	р. Макензи	открита	Аликзандър Макензи
1795	р. Нигер	изследвана	Мънго Парк
1820	Антарктика	видяна	Натаниел Палмър
1819–21	Антарктика	обиколена по море	Фабиан фон Белингсхаузен
1828	Австралия, вътрешността	изследвана	Чарлз Стърт
1838–42	Антарктика, вътрешността	изследвана	Чарлз Уилкис
1851	р. Замбези	открита	Дейвид Ливингстън
1852–5	Судан	изследван	Хайнрих Барт
1855	водоп. Виктория	открит	Дейвид Ливингстън
1858	ез. Танганайка	открито	Ричард Бъртън и Джон Спийк
1860–1	Австралия	прекосена	Робърт Бърт и Уилям Уилс
1877	р. Заир	изследвана	Хенри Стенли
1888	Гренландия	изследвана	Фритьоф Нансен
1900	Северен океан	изследван	дук Абрузи
1909	Северен полюс	достигнат	Робърт Пери
1911	Южен полюс	достигнат	Роалд Амундсен
1957–8	Антарктика	прекосена	Вивиан Фукс
1961	Земята	обиколена по орбита	Юрий Гагарин
1969	Луната	кацане	Нийл Армстронг

НОСИТЕЛИ НА НОБЕЛОВА НАГРАДА ЗА ЛИТЕРАТУРА

1901	Рене Сюли Прюдом	1839–1907	(Франция)
1902	Теодор Момзен	1817–1903	(Германия)
1903	Бьорнстерн Бьорнсон	1832–1910	(Норвегия)
1904	Фредерик Мистрал	1830–1914	(Франция)
	Хосе Ечегарай	1832–1916	(Испания)
1905	Хенрик Сенкевич	1846–1916	(Полша)
1906	Джозуе Кардучи	1835–1907	(Италия)
1907	Ръдиърд Киплинг	1865–1936	(Великобритания)
1908	Рудолф Ойкен	1846–1926	(Германия)
1909	Селма Лагерльоф	1858–1940	(Швеция)
1910	Паул фон Хайзе	1830–1914	(Германия)
1911	Морис Метерлинк	1862–1949	(Белгия)
1912	Герхарт Хауптман	1862–1946	(Германия)
1913	Рабиндранат Тагор	1861–1941	(Индия)
1914	*неприсъждана*		
1915	Ромен Ролан	1866–1944	(Франция)
1916	Вернер фон Хайденщам	1859–1940	(Швеция)
1917	Карл Гйелеруп	1857–1919	(Дания)
	Хенрик Понтопидан	1857–1943	(Дания)
1918	*неприсъждана*		
1919	Карл Спителер	1845–1924	(Швейцария)
1920	Кнут Хамсун	1859–1952	(Норвегия)
1921	Анатол Франс	1844–1924	(Франция)
1922	Ясинто Бенавенте и Мартинес	1866–1954	(Испания)
1923	Уилям Бътлър Ййтс	1865–1939	(Ирландия)
1924	Владислав Реймонт	1868–1925	(Полша)
1925	Джордж Бърнард Шоу	1856–1950	(Великобритания)
1926	Грация Деледа	1875–1936	(Италия)
1927	Анри Бергсон	1859–1941	(Франция)
1928	Зигрид Ундсет	1882–1949	(Норвегия)
1929	Томас Ман	1875–1955	(Германия)
1930	Синклър Луис	1885–1951	(САЩ)
1931	Ерик Аксел Карлфелдт	1864–1931	(Швеция)
1932	Джон Голсуърти	1867–1933	(Великобритания)
1933	Иван Бунин	1870–1953	(Русия)
1934	Луиджи Пирандело	1867–1936	(Италия)
1935	*неприсъждана*		
1936	Юджин О'Нийл	1888–1953	(САЩ)
1937	Рожер Мартен дю Гар	1881–1958	(Франция)
1938	Пърл Бък	1892–1973	(САЩ)
1939	Франс Емил Силанпаа	1888–1964	(Финландия)
1940–43	*неприсъждана*		
1944	Йоханес В. Йенсен	1873–1950	(Дания)
1945	Габриела Мистрал	1889–1957	(Чили)
1946	Херман Хесе	1877–1962	(Швейцария)
1947	Андре Жид	1869–1951	(Франция)
1948	Т. С. Елиът	1888–1965	(Великобритания)
1949	Уилям Фокнър	1897–1962	(САЩ)
1950	Бъртран Ръсел	1872–1970	(Великобритания)

1951	Пер Лагерквист	1891–1974	(Швеция)
1952	Франсоа Мориак	1885–1970	(Франция)
1953	Уинстън Чърчил	1874–1965	(Великобритания)
1954	Ърнест Хемингуей	1898–1961	(САЩ)
1955	Халдоур К. Лакснес	1902–	(Исландия)
1956	Хуан Рамон Хименес	1881–1958	(Испания)
1957	Албер Камю	1913–1960	(Франция)
1958	Борис Пастернак (отказал)	1890–1960	(СССР)
1959	Салваторе Куазимодо	1901–1968	(Италия)
1960	Сен–Джон Перс	1887–1975	(Франция)
1961	Иво Андрич	1892–1975	(Югославия)
1962	Джон Стайнбек	1902–1968	(САЩ)
1963	Гьоргос Сеферис	1900–1971	(Гърция)
1964	Жан–Пол Сартр (отказал)	1905–1980	(Франция)
1965	Михаил Шолохов	1905–1984	(СССР)
1966	Агнон	1888–1970	(Израел)
	Нели Сакс	1891–1970	(Швеция)
1967	Мигуел Анхел Астуриас	1891–1970	(Гватемала)
1968	Кавабата Ясунари	1899–1972	(Япония)
1969	Самюел Бекет	1906–1989	(Ирландия)
1970	Александър Солженицин	1918–	(СССР)
1971	Пабло Неруда	1904–1973	(Чили)
1972	Хайнрих Бьол	1917–1985	(Германия)
1973	Патрик Уайт	1912–1990	(Австралия)
1974	Хари Мартинсон	1904–1978	(Швеция)
	Ейвинд Хонсон	1900–1976	(Швеция)
1975	Еудженио Монтале	1896–1981	(Италия)
1976	Сол Белоу	1915–	(САЩ)
1977	Висенте Алесандре	1898–1984	(Испания)
1978	Исак Башевис Зингер	1904–1991	(САЩ)
1979	Одисеас Елитис	1911–	(Гърция)
1980	Чеслав Милош	1911–	(Полша)
1981	Елиас Канети	1905–1994	(България)
1982	Габриел Гарсия Маркес	1928–	(Колумбия)
1983	Уилям Голдинг	1911–	(Великобритания)
1984	Ярослав Зайферт	1901–1986	(Чехословакия)
1985	Клод Симон	1913–	(Франция)
1986	Уоле Шоинка	1934–	(Нигерия)
1987	Йосиф Бродски	1940–	(СССР)
1988	Наджиб Махфуз	1911–	(Египет)
1989	Камило Хосе Села	1916–	(Испания)
1990	Октавио Пас	1914–	(Мексико)
1991	Надин Гордимър	1923–	(Южна Африка)
1992	Дерек Уолкот	1930–	(Тринидад)
1993	Тони Морисън	1931–	(САЩ)
1994	Кензабуро Ое	1935–	(Япония)

ИСТОРИЯ НА СВЕТА В ДАТИ

38 000 ПР.ХР. – 1994 СЛ.ХР.

СЕМЕЙНА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

Всяка година от човешката история е изпълнена с изненадващи и тревожни, забавни и поучителни факти. Избухвали са войни и вулкани, умирали са крале и поети, раждали са се пророци и откриватели, прекосявани са бурни океани и снежни планински хребети, откривани са коприната и барутът, колелото и пластмасите, майонезата и бензиновия двигател. Човечеството с еднаква стръв умее да открива, да пише песни, да строи и да убива по глупави поводи. Така ред по ред се нарежда занимателният калейдоскоп на неговата история.

Тази семейна енциклопедия проследява година по година най-важните събития в историята, политиката, военното дело, науката и човешките нрави. С релефен графичен знак са отбелязани справките за световноизвестните постижения в архитектурата, литературата, живописта и музиката за съответната година.

Със специален шрифт са откроени и справките, посветени на българската история, политика и изкуство. Те обогатяват английския първотекст от 36 000 г. пр. Хр., когато е документирано присъствието на неандерталци по нашите земи (Деветашката пещера) до днешния ни политически делник.

Тази книга за човешкия възход и падение съдържа и

26 ПОЛЕЗНИ ПРИЛОЖЕНИЯ.

Те описват Седемте чудеса на древния свят, изброяват владетелите на Египет, Вавилония, Тракия, Юдея, Англия, Франция, Испания, Германия, българските царе, римските папи и константинополските патриарси. Не са отминати и управниците на Русия, Индия, САЩ, Япония. Откроени са най-големите изобретения и географски открития, по-важните войни и Нобеловите лауреати за литература.

ИСТОРИЯ НА СВЕТА В ДАТИ

ЕДНА КНИГА, КОЯТО МОЖЕ ДА РАЗГЪРНЕТЕ ВИНАГИ:

когато искате нещо да проверите
когато препитвате децата си
когато решавате кръстословица

Цена 650 лв.

ИЗДАТЕЛСТВО АТЛАНТИС